

~~81148~~

Diss.
A 11744

VI - 320

EESTI *ta-*, *tä-*VERBIDE
KONSONANTSEST LIITUMISEST

A-11747_{IV}

VI - 320

MIHKEL TOOMSE

EESTI *ta-*, *tä-*VERBIDE
KONSONANTSEST LIITUMISEST

RK „TEADUSLIK KIRJANDUS“

TARTU 1941

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

101732

1925

Eessõna.

Peatuksin siinkohal pääjoonis töö valmimiskäigu ja ülesannete juures, niipalju kui viimased ei selgu tööst endast.

1933. a. lõpul sain Tartu Ülikoolilt teadusliku stipendiumi ülesandega selgitada Kirde-Eesti rannikumurrete ja soome murrete vahekorrad. Sellele uurimisülesandele pühendasin järgnevad kolm stipendiumiaastat. Selle aja jooksul jõudsin koostada juba uurimuse esialgse käsikirja, mille seisukorrast võivad mõnel määral pildi anda avaldatud katked, nagu „Singulari partitiiv -ta, -da eestis“ (EK 1935 154—161), „Kirde-Eesti rannikumurrete *ttoin*-adjektiivide singulari partitiiv“ (EK 1936 97—109, sep. EKAT VII), „Son correspondant à l'occlusive dentale après une syllabe inaccentuée dans les dialectes littoraux de l'Estonie du nord-est“ (ÕESA 1936 260—300, sep. EKAT XIII), „Kahest verbide pluurali 3. personi lõpust“ (ÕEST XXX 744—749), „Kirde-Eesti rannikumurrete *ks*-ühendist“ (EK 1940 78—107) jm. Kuid kui tuli asuda uurimuse lõplikule viimistlusele, siis osutus see võimatuks kolmesuguste takistuste tõttu: 1) Kirde-Eesti rannikumurrete kihistuste tekkimine kuulub paiguti ajalooliselt nii lähedasse aega, et selle juures ei ole võimalik mööda minna nende ajastu eesti-soome ajalooliste vahekordade ja vastastikuste migratsioonisuhete lähemast puudutamisest ja soomepoolsete kindlate maa-alaliste ühendamispunktide kindlaksmääramisest, mis endast juba moodustab ajaloo valdkonda kuuluva terve uurimisülesande; 2) Kirde-Eesti rannikumurrete ja soome murrete vahekordade jälgimisel tekkis probleeme, mille lõplik lahendamine viis otseselt soome murrete omavaheliste suhete selgitamisele 3) kolmas takistus puudutas puhtakujuliselt eesti murdeid. Nimelt niisuguste keeliste nähtuste puhul, kus Kirde-Eesti rannikumurded erinevad

Põhja-Eesti murdeist ja ühtuvad soome murretega, ei ole sugugi ilma analüüsita selge, et vastav keeleline nähtus Kirde-Eesti rannikumurdeis on pärit soome murdeist. On ka võimalik, et see esindab Põhja-Eesti algupärasemat seisukorda ja Põhja-Eesti praegune esindus on seletatav hilisema arenguga. See võimalus loomulikult eeldab mitte ainult Kirde-Eesti rannikumurrete, vaid ka üldse Põhja-Eesti murrete vastavate keeleliste nähtuste arengu üksikasjalise tundmise tarvidust. Kuid siin just peitub oluline raskus. Mis puutub Põhja-Eesti (ja üldse eesti) murrete häälikuloo ja morfoloogia uurimisse, siis ei ole see viimase paarikümne aasta jooksul teinud just eriti märgatavaid edusamme (vrd. näit. M ä g i s t e, Looming 1937 358—361, 470—486). Häälikulooliste ja morfoloogiliste nähtuste ajaloo tundmine üldjoonis on samas seisukorras, nagu selle esitas Setälä YSÄH-s, ühes nende oluliste täpsustuste, paranduste ja lisandustega, mis K e t t u n e n andis oma Kod murdeuurimisis (KodD, VokKodD) ligi 30 a. tagasi ja teatavate üldistustega kordas oma ülikooli kursuseraamatus (VKÄH) üle 20 a. tagasi. Paljud nähtused on veel samade seletustega, mis W i e d e m a n n andis oma grammatikas.

Niimoodi on Põhja-Eesti murdeis hulk nähtusi, mille lähem tekkelugu ei ole meile tuntud. Ja et ei ole ka hästi võimalik võrrelda tundmatut tundmatuga, siis Kirde-Eesti rannikumurrete ja Põhja-Eesti murrete suhete puhul oleks tulnud teha arvukaid ja paiguti ulatuslikke ekskursse Põhja-Eesti (ja üldse eesti) nähtuste selgitamise suunas.

Neil põhjusil tuli konstateerida esialgse uurimisülesande ülejõukäivust ja eraldada selle piirkonnast uus ülesanne. Võimaluste piirides võis küsimusse tulla vaid mingi süvendatud ekskursse mingi nähtuse üle-eestilisse selgitamisse.

Üks seesuguseid nähtusi oli ka *ta-*, *tä-*verbide esinduse probleem. Kirde-Eesti ja Põhja-Eesti esindused erinesid ses küsimuses järsult, näit.:

Kirde-Eesti
oijetti jm.
annetti jm.

Põhja-Eesti
oitti jm.
antti jm.

<i>kieletti</i> jm.	<i>kēlatti</i> ~ <i>kēltti</i> ~ <i>kēldi</i> jm.
<i>oiješa</i> jm.	<i>oittakse</i> ~ <i>oidaš</i> jm.
<i>anneta</i> jm.	<i>anttakse</i> ~ <i>añdaš</i> jm.
<i>kielelä</i> jm.	<i>kēlattakse</i> ~ <i>kēlttašse</i> jm.
<i>oidaka</i> jm.	<i>oitke</i> jm.
<i>añdaka</i> jm.	<i>antke</i> jm.
<i>kāñdākā</i> jm.	<i>kāñakke</i> ~ <i>kāñtke</i> ~ <i>kāñge</i> jm.
<i>oidant</i> jm.	<i>oind</i> jm.
<i>añdant</i> jm.	<i>añnud</i> ~ <i>añd</i> jm.

Seniste Põhja-Eesti murrete käsituse põhjal ei ole selge, kas Kirde-Eesti esindus on Põhja-Eesti tüüpide vanem kuju, või on ta soome laen. Päälikausel vaatlusel paistabki Kirde-Eesti tüübigi olevat Põhja-Eesti oma vanem kuju, sest selle tüübigi vorme tuleb ette ka Lõuna-Eesti murdes.

Selle probleemi võtsingi 1937. a. alguses selgitamiseks. Töö esialgne käsikiri valmis 1938. a. alguses, mil prof. J. Mägiste osa sellest Budapestis läbi vaatas ja väärtuslike märgetega kevadeks tagasi saatis. Suveks, mil teenistuse mõttes pidin kogu tööjõu murdekogumisele kulutama, jäi töö seisma. Sügisel ähvardas töö majanduslikel põhjusil üldse määramatuks ajaks katkeda. Endise Eesti Teaduste Akadeemia toetusel sai selle siiski lõpule viia, nii et see 1939. a. 15. mail võis väitekirjana tulla kaitsmisele, kus pääponendina esines prof. J. Mägiste. 1939. a. lõpupoolel on käsikirja tehtud vähemaid tehnilisi muudatusi (mistõttu on kahetsetavalt sattunud tüüpide **A**, **B** jne. märkimine — vrd. lk. 3 — juba sissejuhatusse, kuna nende lähem sisu selgub alles analüüsis). 1940. a. algupoolikul võis töö prof. J. Mark'i asjatundliku hoole all trükki minna. 1940. a. suvel Eesti Teaduste Akadeemia likvideerimisega läks selle töö kirjastamine RK „Teaduslikule Kirjandusele“.

Lõpetan erilise tänuga kaasabi eest oma nimetatud õpetajatele ja nimetatud asutisile.

Mihkel Toomse.

Sisukord.

	lk.
Eessõna	VI
Sissejuhatus	1
Analüüs	15
1. Passiivi preteerit ja passiivi partitsiibid.	15
2. Passiivi jaatav preesens	76
3. Passiivi eitav preesens	119
4. Infinitiivid	133
5. Imperatiivid	187
6. Aktiivi preteeriti partitsiip	219
7. Tagasivaateid	269
Lühendid	283
Kasutatud allikad eesti murrete kohta	296
Transkriptsioon.	311

Sissejuhatus.

Algsoome sufiksrite konsonantse liitumise probleem eestis ja lähemais sugukeeltes on niisugusena juba üldjoontes tuntud. Kuid kogu probleemistikus ei ole veel siiski täit selgust, mistõttu olulisi lisandeid küsimuse senisele käsitlusele võib tuua selle küsimuse eri osadest.

Kogu probleemistiku ulatusel ei ole vajadust siinkohal peatuda, sest selle kohta on teatav ülevaade juba olemas, vt. Bussenius SO 9—35, mis vaatamata rohkete paranduste ja lisanduste tarvidusele annab küllaldaselt rahuldava ja viitamiskõlvulise ülevaate.

Käesolev töö käsitleb esmajoones eesti pikale esisilbile järgneva *ta-*, *tä-*ainesega verbide sufiksrite konsonantse liitumise probleemi, jättes kõrvale lühikesele esisilbile järgneva *ta-*, *tä-*ainesega verbid (näit. sm. *pitä-*: inf. instruktiivne kuju *piten* < **pit-ten*, vps. *pida-*: inf. latiivne kuju *pita* 'hälla' < **pit-täk* jm.), samuti enamsilbiliste tüvedega *ta-*, *tä-* (resp. *da-*, *dä-*)ainesega verbid (näit. e. *paranda-*: inf. latiivne kuju *paratta* < **parat-tak* < **parant-tak*, *teṃba-* < **teṃpada-*: *teṃmatta* < **teṃbat-tak* jm.), mil ei ole ühiseid esindusvahekordi ega küllaldaselt määralt ühiseid tüüpide levinemissuhteid siinkohal vaatlusele tulevate verbidega.

Küsimusse tulevaid verbe võib eraldada kolme eri rühma:

a. verbid, kus esineb pikk esisilbi vokaal või diftong + *ta*, *tä*, näit. *sätä-*, *hoita-*, *leütä-*, *jouta-* jm.;

b. lühike esisilbi vokaal + nasaal või likvida + *ta*, *tä*, näit. *anta-*, *kanta-*, *murta-* jm.;

c. pikk esisilbi vokaal + nasaal või likvida + *ta*, *tä*, näit. *käntä-*, *kältä-*, *pörtä-* jm.

Ühest küljest on nende verbide puhul eestis ja lähemais sugukeelis konstateeritud algsoomesse tagasiminevat sufiksiste konsonantset liitumist. Teisest küljest on seniste arvamuste põhjal (eriti eesti esindustüüpide kohta) aga olukord kaunis ebaselge ja vaateis vasturääkivusi sisaldav ega ole selge, mil määral on tegemist algsome konsonantse liitumisega ja mil määral algsoomesse taastatava vokaalse liitumisega. See küsimus on kindlapiiriline ja tervikuline uurimisülesanne, mille lahendamist saab võtta hiljem läänemere-soome keelte konsonantse liitumise probleemide lõplikul uurimisel tarviliku eeltööna.

Missugused mainitud tüüpi verbide vormid tuleksid konsonantse liitumise seisukohalt käsitlemisele? Kui võtta ses küsimuses aluseks kõige laiem piiritlus, siis võiksid kõne alla tulla kõik üksikkonsonandiga algavad sufiksid (vrd. Bussenius SO 9). Need sufiksid oleksid eesti murdeis leiduvate vormide seisukohalt:

1. *t*-algulised sufiksid:

a. passiivvormid, nagu passiivi preteerit (näit. algsome **leüt-tihin* 'leiti', **hoit-tihin* jm.), passiivi preteeriti partitsiip (näit. algsome **leüt-tü*, **jout-tu* jm.), passiivi preesensi partitsiip (näit. algsome **leüt-täpä* jm.), passiivi infinitiiv (näit. algsome **leüt-tämähän* jm.), passiivi jaatav preesens (näit. algsome **leüt-täksen*, **hoit-täksen* jm.), passiivi eitav preesens (näit. algsome **leüt-täk* jm.);

b. infinitiivid, nagu infinitiivi latiivne kuju (näit. algsome **leüt-täk*, **tät-täk* jm.), infinitiivi inessiivne kuju (näit. algsome **leüt-tessä*, **jout-tessa* jm.), infinitiivi instruktiivne kuju (näit. algsome **jout-ten* jm.);

2. *k*-algulised sufiksid, nagu imperatiivid (näit. algsome **leüt-käden*, **leüt-kohon* jm.);

3. *n*-algulised sufiksid, nagu aktiivi preteeriti partitsiip (näit. algsome **leüt-nüt*, **leüt-nüden* jne., **hoit-nut* jm.).

Pääle nende vormirühmade võiksid selle piiritluse kohaselt kõne alla tulla veel:

4. *p*-algulised sufiksid, nagu aktiivi preesensi partitsiip (näit. algsome ? **leüt-pä* jm.), aktiivi preesensi singulari 3.

person (näit. algsoome ?*leüt-pi jm.) ja aktiivi preesensi pluurali 3. person (näit. algsoome ?*leüt-pät jm.);

5. *m*-algulised sufiksud, nagu *ma*-infinitiiv (näit. algsoome ?*leüt-mähän jm.);

6. *j*-algulised sufiksud, nagu *ja*-tegijanimi (näit. algsoome ?*leüt-jä jm.).

Eesti materjali tegelik vaatlus näitab, et kolm viimast vormirühma (4., 5. ja 6.) tuleb käsitlusest ilma lähema esiletoomiseta välja jätta, kuna kõnesolevais verbirühmades nende vormide puhul esineb ainuvalitsevalt algsoome vokaalsele liitumisele tagasiviidavaid esindusi ja kuna ka lähemate sugukeelte puhul ei esine kõnealustes verbides (vrd. ms. Bussenius SO 9—35) viiteid nende algsoome konsonantse liitumise vormidele. Seega tuleksid siis lähemale vaatlusele kolm esimest vormirühma (1., 2. ja 3.), mille algsoomelise konsonantse liitumise kohta leidub lähemais sugukeelis küllaldaselt tõendisi.

Mis puutub eesti esindustüüpide senisesse käsitlusse mainitud käsitlemisele tulevate vormirühmade puhul, siis vaadeldagu nende kohta esitatud arvamusi ühesuguseid esindusvahekordi omavate vormirühmade või nende gruppide kaupa. Pilt on sel puhul järgmine:

1. Passiivi preteerit, passiivi preteeriti partitsiip, passiivi preesensi partitsiip ja passiivi infinitiiv.

a. *leütä*- jm. verbid.

Tüübi A¹ *oitti* jm. esinduse kohta käivaist arvamusest oleks mainida ainult ajaloolist huvi pakkuv Wiedemann'i WD 51 seisukoht, et näit. eL *pūt*, *lōüt* tüüpi vormid olevat ühesilbiliseks saanud „... durch eine Syncope...“ reegli pärasteist eL *pūwvet* jm. tüüpi sisekaotuist vormidest. Seega pidas Wiedemann viimaseid vorme eL-s primaarsemaiks ja esimesi sekundaarseiks. Praeguse häälikuloolise uurimise ajastul on Kettunen VokKodD 36 alam. pidanud võimalikuks arvata, et „Das partiz. pass. der schriftsprache: teatud kõnnte sich vielleicht aus *tättüt erklären, wo der konsonantische stamm gebraucht wäre“.

¹ Tüüpide A, B jne. kohta vt. Eessõna.

Tüübi **B** *oijetti* jm. vormid on nähtavasti peetud primaarsemaks (vrd. sub **B**₂, **B**₃).

Tüübi **B**₁ *soüwedi* jm. vorme ei ole kirjanduses käsitletud liitumise seisukohast (teisest seisukohast vt. Toomse EK 1937 235 jj.).

Tüübi **B**₂ *oideitti* jm. puhul esitab Kettunen Kod *siädeittud* (KodD 106), *oēdeitti* (107) kujud esimese ja teise silbi vahelise klusiili nõrga vaste ajaloos, mis on Kod hääliksuhete juures täiesti võimalik (vrd. Kod *iōdān* 'ich vermag', *lōdān* 'ich finde' ib.).

Tüübi **B**₃ *säetti* jm. vormide käsitlemisel esineb sama eesti esindusi algsome vokaalsele liitumisele taastav seisukoht Kettunen'il VKÄH 76, kus ta *ā-e* kontraksiooni all ütleb, et on „pitkät vokalit lyhentyneet, milloin ne ovat spiranttiäänteen kadon jälkeen joutuneen välittömästi seuraavan vokalin yhteyteen; esim. . . . *sätud* (tavallisempi analoginen *seatud*) 'laitettu, säädetty' . . .“. See seisukoht e. *seatud* kuju kohta on seega varema seisukoha tagasivõtmine (vrd. *teatud* kuju konsonantse liitumise esinduseks pidamist eespool). Selle käsitusega ühenduses lausub Setälä Suomen ja sen sukukielten professori-*viran täyttäminen* 28: „ . . . semmoisia selityksiä kuin että viron *sätud* = suom. *säädetty*, on „äännelaillinen“ ja *seatud* = suom. *sääTTY* muka analoginen muoto . . . , vaikka sekä sukukielet että vanhempi suomen kieli opettavat päinvastoin“. Nii peab Setälä siis Kettunen'i hilisemat käsitust vääraks ja häälikseaduslikkuse ja analoogia vahekorda vastupidiseks. Vastuväites Kettunen Vir. 1925 143—144 motiveerib oma seisukohta lähemalt: „Olisiko sitten *seatud* yhtä kuin suom. *sääTTY*? Siihen ei ole mitään todisteita. Kaikki todisteet, mitä on olemassa (set. *säädö* 'säädetyt', Hiiun *sādet* jne.) samoin kuin kvantiteetti, viittaavat vain siihen, että *seatud* on analogisesti tunkeutunut (vrt. äännelaillista *ea*:ta pohj. eestin alueella: *seadma*, *seadnud*, *seadsin*, *sean*, *seame*, *seaksime*, *seadku* jne.) *sätud* muodon asemelle, joka onkin — se huomattakoon — tällaisena püsynyt niissä murteissa, joissa *ā* > *ea* muutosta (ja siis analogiamahdollisuutta) ei ole olemassa; siis missä sanotaan *seadma*, sillä [siellä] myös (analogisesti) *seatud*, missä taas *säädma*

(säädma) siellä (äännelailisest) *säetud*“. Ja ses veendumuses kordub tema mainitud VKÄH seisukoht hiljem muutmatult EKÄH 135.

b. *anta-*, *murta-* jm. verbid.

Tüübi **A** *antti*, *murtti* jm. vormide kohta on konkreetse käsituse mainida omaaegset ajalooliselt huvipakkuvat Wiedemann'i arvamust, et eL *ant* tüüpi vormid on sündinud vokaali sisekao tagajärjel (vt. WD 51). Hiljuti on sellele lisandunud ainult Bussenius'e SO 29 mäрге vps. *kaburtas*, lv. *muřtab* jm. konsonantse liitumise vormidega ühenduses: „vgl. auch estn. *murti*, *murtud* . . .“ ja SO 28 lüüdi *antti* jm. konsonantse liitumise probleemi puhul: „ . . . sowie *antud* 'annettu' mit sekundär restituierem *n*“¹.

Tüübi **B** *añnetti*, *muřretti* jm. vormid on kirjanduses puudutamata, samuti ka tüüpide **B**₁ *añnevi* jm., **B**₂ *añvetti* jm. Kas põlvnevad need algsuomest?

c. *kältä-*, *käntä-* jm. verbid.

Tüübi **A** *kältti*, *käntti* jm. vormide kohta on olemas sama vana Wiedemann'i arvamus, et need on sisekaolised vormid (vt. eL *pört*, *kält* kohta WD 51).

Tüübi **B** *käleitti*, *käneitti* jm. esindust ei ole kirjanduses puudutatud, samuti ka **B**₁ *vänevi* jm., **C** *këlvi*, *kändi* jm. esindustüpe.

Tüübi **D** *këlatti*, *känäitti* jm. vormide kohta on olemas ainult Kettunen'i mäрге EKÄH 69, kus ta esimese ja teise silbi vahelise algsuome *rð*-ühendi all esitab keeratud 'kierretty' juhtumi. Tüüpi ennast ei ole sääl seletatud. Võimalikult mõeldakse taastamist algsm. **kërdättü* kujule ja seega algsuomelist *ða-*, *ðä*-verbide tüüpi, kuid vahest ka algsm. **kërdettü*.

2. Passiivi jaatav preesens.

a. *leütä-* jm. verbid.

Tüübi **A** *oivašse* jm. vormide kohta on olemas Wiedemann'i käsitus WD 41, mis näeb eL *püdäs*, *lödäs* tüüpi vormide juures mingit nõrgenemist võrreldes passiivi preteriti vormidega: „Die zweisylbigen Stämme erleiden Tenuation, indem *t* zu *d*, und *d* elidirt wird, also: . . . *püdäs*, *lödäs* . . .“. Hiljemini

¹ SO ilmus pääle käesoleva töö valmimist.

siinkohal arvestatavalt analüüsib Setälä YSÄH 97 selle tüübi lõunaeestilist esindust rõhutule silbile järgneva dentaali pügalas: „Passiivin muodoista voisivat tähän [s. o. rõhutule silbile järgneva dentaalklusiili nõrga vaste esindusjuhtumite hulka] kuuluu semmoiset etelävirolaiset kuin *pūdās* pyydetään, *lövdās* löydetään . . . Jos nämät edustaisivat alkumuotoja **püüdääs* < **püütädäksen* j. n. e., olisi ensi tavuun vahvennus odotettava, mutta sitä ei ole enempää kuin infinitiivissäkään. Oikeampi on varmaankin katsoa *pūdās* muodon olevan syntyneen samoin kuin suomen *pyytään* (siis *pūdās* < **püüttäksen*)“. See Setälä alternatiivne seisukoht on tähelepandav. Seesugust omapärast meetodilist võtet — tuuakse vokaalse liitumise näitena ja reservatsioonile antakse suurema tõepärasuse sõnastus — tarvitatakse paiguti ju siis, kui ei olda kindel, kuhu nähe tegelikult kuulub.

Seletused puuduvad esindustüüpide **B** *oijettašse* jm., **B** *oijeba* jm., **B**₂ *säettašse* jm., **C** *oittakse* jm., **D** *oivaks* jm. ja **E** *lövväš* kohta.

b. *anta-*, *murta-* jm. verbid.

Tüüpi **A** *añdašse*, *muřdašse* jm. vormide käsitlusest võiks mainida ajaloolist *Wiedemann*'i käsitlust WD 41, et „Die zweisylbigen Stämme erleiden Tenuation, indem *t* zu *d*, und *d* elidirt wird, also: *andas* . . .“ ühes *süwwäs* tüüpi ühesilbiliste verbide esindusega.

Tüüpi **B** *añnettašse*, *muřrettašse* jm., samuti **B**₁ *anneda*, *murreda* jm. kohta ei leidu kirjanduses arvamusi.

Tüüpi **C** *anttakse*, *murttakse* jm. tavalisema eesti esinduse kohta on hiljutine *Bussenius*'e SO 29 märge, kus ühenduses lähemate sugukeelte (näit. vps. *kaburtas* jm.) konsonantse liitumise vormidega mainitakse: „vgl. auch estn. . . *murttakse* u. a.“

Tüüpi **D** *añdagze* jm., samuti **E** *añnas* esinduse kohta puuduvad senini seletused.

c. *kältä-*, *käntä-* jm. verbid.

Tüüpi **A** *kēldašse*, *kāñdašse* jm. esinduse kohta puudub seletus, samuti ka **B** *kēlettašse*, *kāñettašse* jm., **B**₁ *kieleda*, *kā-*

veda jm. ja C *kēlttašse, kēnttašse* jm. tüüpi vormide seletuseks ei ole leida kirjanduses mingit märget.

Tüübi D *kēldakse, kändakse* jm. vormide kohta märgib Bussenius SO 28 lüüdi *antfi* jm. konsonantse liitumise probleemi puhul: „... sowie estn. *kuldakse* [?*kūldakse*] ...“, mida nähtavasti peetakse käesolevasse esindustüüpi kuuluvaks. Samuti on vps. *keltas* konsonantse liitumise puhul märges: „estn. *keeldakse* [*kēldakse*] ...“. Mõlemad mainitud märkused põhjenevad nähtavasti arusaamatusel, sest algsoome **kēlttäksen* lähtekujust ei saa kuidagi häälikuliselt tuletada *kēldakse* kuju ja *kūldakse* kuulub teise verbitüübi esinduste hulka.

Tüüpide E *kēlattakse* jm. ja E, *kēlava* jm. esindust ei ole kirjanduses puudutatud.

3. Passiivi eitava preesensi vormide kohta ei ole senisest käsitlusest midagi mainida.

4. Infinitiivi latiivne, inessiivne ja instruktiivne kuju.

a. *leütä-, hoita-* jm. verbid.

Tüübi A *oïda* jm. vormide suhtes on avaldatud arvamist, et siin oleks tegemist mingisuguse ebareeglipärase kvantiteedi nõrgenemisega. Nii esitab Setälä YSÄH 97 rõhutule silbile järgneva dentaali esindusena lõunaestilise *lōvdä* vormi muude tavaliste vokaalselt liitunud verbide infinitiivide hulgas ja lausub selle puhul: „Se mikä tässä on omituista, on vain se, ett'ei ensi tavuussa, toisen tavuun alkuperäisen pituuden vuoksi, tapahdu vahvennusta“. Nii peab Setälä siis neid kujusid mingiteks tundmatuteks pikenemise puudumise (või lühenemise?) juhtumeiks pro *lōvdä*? Umbes samasugune seisukoht on Saarestel, kui ta VigMP 36 mainib „iseäraldusena“, et kohatakse „ülipika täishääliku asemel pikka“, kusjuures ta väga erinevat algupära keelendite hulgas esitab ka *tāvdä* 'teada', hiljem mainides, et „nõrk aste näib üleüldse iseloomustavat ajasõna infinitiivi ... kujusid ...“. Kuid on ka teinegi seisukoht olemas: hiljuti on Bussenius SO 13 Se *lōvdä*, *tīdä* kujud esitanud nähtavasti konsonantse liitumise vormidena.

Tüübi B *oïda, leïda* jm. esinduse puhul tuleb mainida Setälä YSÄH 96 seisukohta, mis nähtavasti tänini on eesti

tavalisema esindustüübi kohta jäänud maksvaks: põhja-eestiliste *leĭda* 'löytää' ja muude (näit. *vetta* 'ottaa' jm.) infinitiivide puhul on „dentaali korottoman tavuun jäljestä... kadonnut“. Vrd. selle seisukoha omaksvõtmist Kettunen'i poolt KodD 82 (*siäpä* < **sätädäk*), EKÄH 79 (e. ühis- ja kirjakeele hoida, leides esitatakse rõhutu silbi järel oleva dentaali kao all).

Tüübi **B** *oidava* jm. esinduse kohta pole kirjanduses midagi leida.

Tüübi **C** *oitta* vormidega on Kettunen kokku puutunud oma Kod murdeuurimuses, kus ta vastavad Kod vormid *oĕttä* jm. ilma lähemate põhjendusteta viib tagasi algsoome konsonantsele tüvelitumisele, näit. **hoittak* jm. (vt. KodD 99), sellele vaatamata, et algsoome *-tt-* ei ole häälikseaduslikult ses asendis Kod murdes (ega mujalgi eestis) säilinud.

Tüübi **D** *veija* 'võida' jm. esinduse kohta ei ole juhtunud seletust märkama.

b. *anta-*, *murta-* jm. verbid.

Tüübi **A** *añda*, *muřda* jm. esinduse puhul märgitagu Wiedemann'il tekkinud raskusi nõrgaastmelise infinitiivi (*añda* jm.) seletamisega (vt. GrESpr. 527). Kuid sel on teadagi ainult ajalooline väärtus. Edasi on arvestatavalt seda tüüpi seletanud Kettunen VokKodD 172 alam. 1: „Nach meinen beobachtungen weist die erste silbe immer die starke stufe auf (*ištu'*, *täppa'*...; dialektisch wohl *anda'*, das aber den konsonantstämmen zuzuzählen ist)“. Hiljem on *añda*, *muřda* jm. esindustüübiga kokku puutunud Saareste oma Vig murde ülevaates, kus ta muu hulgas ka infinitiivi *añda* kuju Kettunen'i eelmist seletust nähtavasti mitteamestatavaks pidades viib isesuguse geminaatide ja konsonantühendite „lühenemise“ alla, nagu näit. inf. *pañna* (pro *pañnä*, sic!), illatiiv *sõttä*, pret. sg. 3. pers. *eksis* jm. (vt. VigMP 19), pidades seega nn. nõrka astet hoopis hilisemaks ja sekundaarseks *añda* jm. tüübist lähtuvaks.

Tüübi **B** *añda*, *muřda* jm. esinduse juhtumeid *añda* 'antaa' *añdes* 'antaessa' ühes *vetta* 'ottaa' jm. juhtumitega on Setälä YSÄH 96 käsitelnud ja need kõhklematult tagasi viinud algsoome vokaalsele tüvelitumisele mainides, et „dentaali korotto-

man tavuun jäljestä on kadonnut“. Hiljemini Kettunen Kod murret käsitlevas teoses asub samal seisukohal selle tüübi suhtes ja rekonstrueerib korduvalt *küñdä* < algsöome **küntädäk*, *añda* (Se *añda*) < algsöome **antädäk* (vt. KodD 82, 92, 118, vrd. Vir. 1914 165, jm.). Kettunen näikse püsivat sel seisukohal viimase ajani (vrd. EKÄH 79, 181, 182).

Tüüpide **B**, *añdada*, *muñdada* jm., **C** *antta* jm. ja **D** *küñnen* jm. esindusjuhtude käsitlemisest ei ole kirjanduses midagi leida. c. *kältä-*, *käntä-* jm. verbid.

Tüübi **A** *kēlda*, *kāñda* jm. esinduse kohta eesti murdeis ja selle iseloomustavate tunnuste vastu näikse Wiedemann WD 53 olevat huvi tundnud ja jõudnud arvamusel, et „Die halbstarke Form des Infinitivs (*kēldä*’, *pōrdä*’ st. *kēldä*’, *pōrdä*’) ist wohl dadurch veranlasst, dass die Sprache diese Infinitivformen wie mit dem Suffix gebildet ansieht, wie in den ersten Classen, und daher rührt wohl auch der immer gleiche Endvocal *a* (*ä*)“. Hiljem neid vorme GrESpr. 526—527 pikemalt seletades ei lisa enam midagi olulist. Praeguse terminoloogia järgi peab siis Wiedemann neid vorme analoogilisiks, mis ei ole ka võimatu. Muid seletusi selle esindustüübi kohta ei ole olnud märgata.

Tüübi **B** *kēlda*, *kāñda* jm. eesti esindust pidas Setälä algsöome vokaalsest tüveliitumisest lähtuvaks, esitades näit. YSÄH 97 Narva murde *kāñdä*, *kieldä* infinitiivid ühes *kūsü*, *väsü* infinitiividega rõhutule silbile järgneva dentaali esinduste pügalas. Hiljem on see arvamus võetud eesti seda tüüpi esinduste käsitamisel põhitöena, näit. Kod *kiñndä* < **kāntädäk* (Kettunen KodD 82), samuti vepsa konsonantse tüveliitumise esinduste puhul: „... *kelta*’ keelda’ (< **kēlttak*, kuna eesti ’keelda’ < **kēltädäk*)“ (Kettunen LVHA I 39). Häälikuliselt on see vaatekoht täiesti võimalik. Kuid sama esindustüübi kohta on ka teine seisukoht. Hiljuti on Bussenius SO 28 selle tüübi tagasi viinud algsöome konsonantsele liitumisele, kui ta lähemate sugukeelte häälikseaduslikkude konsonantse tüveliitumise vormide kõrval annab eesti *keelda* [*kēlda*] infinitiivi. Häälikuliselt on niisugune otsene konsonantsele liitumisele tagasiviimine küll võimatu.

Tüüpide **B**₁ *kielväta*, *kändväta* jm., **C** *kilttä*[?] jm., **D** *kēla*, *kānä* jm., **D**₁ *kēlava* jm. ja **E** *kēlavta*, *kānavta* jm. eesti esin-
duste kohta ei ole aga mingit seletust olemas.

5. Imperatiivivormid.

a. *leütä-*, *hoita-* jm. verbid.

Tüübi **A** *pükke*[?] jm. juhtumite kohta puudub seni seisukohavõtt.

Tüübi **B** *oike* jm. esindust eesti murdeis on tagasi viidud algsome vokaalsele liitumisele, näit. Kod *sõütku* < algsome **soutaγo-* (Kettunen KodD 69, 72, 116, 182).

Tüüpide **B**₁ *sädge* jm., **C** *oidage* jm., **C**₁ *â oidig* jm. ja **D** *ala oidu* jm. vormide kohta eesti murdeis puuduvad seletused.

b. *anta-*, *murta-* jm. verbid.

Tüübi **A** *aņkke* jm. vormide kohta märgib Ikola EVP 62—63: „*kke*’, *kke*, *kke* loppuja, joita on merkitty Vastse-
liinasta, Urvastesta, Kanepista ja Karksista, käytetään nasaa-
lien ja likvidain jäljessä. Varmaankin nämä viimeksimainitut
on yleistetty n. s. supistuvaisista verbeistä“. Tsiteeritud lõppude
all mõistab Ikola ka *e*-verbide vastavalõpulisel imperatiivil, mis
kõik oleksid seega analoogilised *akkačke* jm. verbitüübist.

Tüübi **B** *antke*, *murike* jm. tavalisemalt eesti murdeis esi-
nevaid vorme on järjekindlalt peetud algsome vokaalsele tüve-
liitumisele taastuvaiks (vt. näit. Setälä YSÄH 92—93 ja
Kettunen KodD 71, 72, 116, EKAH 76 jm.).

Tüüpide **B**₁ *kaņdge* jm. ja **C** *kühpage* jm. vormid võiksid
siis saada sama käsituse osaliseks kui eelmisedki.

Tüübi **C**₁ *â aņdig* jm. esindust ei ole puudutatud. Samuti
ei ole midagi leidunud tüüpide **D** *aņge* jm., **D**₁ *aņge* jm., **E** *ala*
aņdu jm. esinduste kohta.

c. *keltä-*, *käntä-* jm. verbid.

Tüübi **A** *kiltke*[?] jm. vormide kohta ei ole midagi mainida.

Tüübi **B** *keltke* jm. esindusjuhtumid näikse puudutamata
olevat. Samuti ka esindustüübid **B**₁ *kiltge* jm., **C** *kielväkä* jm.,
D *kēlou* jm.

Tüübi **D**₁ *kēlge*, *kānge* jm. vormid on ainukesed selle verbi-
rühma imperatiividest, mille kohta seni märkeid leidub. Nii
viib Kettunen selletüübilised Kod vormid tagasi algsome

vokaalsele liitumisele: „*kälkä* (urf. **kältäjä-*) 'verbietet'“ (KodD 118). Sama tüübi on Bussenius SO 31 pidanud algsome konsonantsest tüveliitumisest lähtuvaks, esitades lähemate sugukeelte vastavate tüüpidega ühenduses: „estn. *keelge, keelgu*“ [*kêlge, kélou*], samuti ka SO 32: „estn. *käänge, käängu*“ [*kânge, kângu*] mit sekundär restituiertem *n(?)*“. Seega ollakse arvamusel, et siin algsome *tk* (**kêltkä-*, **kâtä-* < **kântkä-* jm.) ühendis on sündinud assimilatsioon ja hiljem geminaadi muutumine üksikkluusiiks. Nähtavasti aga ei ole pööratud tähelepanu sellele, et järgmine silp oli algsomes lahtine ja esindus ei saa seega olla ootuspärane konsonanttüve jätkaja.

Tüüpide **E** *ata kiieldu* jm., **F** *kielage* jm. **F**₁ *â këniig* jm. ja **G** *kêlakke* jm. esinduste kohta ei ole midagi kirjutatud.

6. Aktiivi preteeriti partitsiip.

a. *leütä-, hoita-* jm. verbid.

Tüüpide **A** *tainu*? jm., **A**₁ *oind* jm., **B** *oindud* jm., **B**₁ *oind* jm., **C** *oiband* jm., **C**₁ *oinden* jm., **C**₂ *oindunu* jm., **D** *oittu* jm. ja **D**₁ *oittunu* jm. esinduste kohta eesti murdeis ei ole midagi märkida senisest käsitusest.

Tuleks ainult mainida, et Bussenius SO 24 on lähemate sugukeelte algsome konsonantsele tüveliitumisele tagasiviidavate tüüpide (näit. sm. *tienny* jm., vps. *vonu* < **vötnut* jm.) puhul toodud märged: „(selten auch im Estnischen)“. Missugust eesti esindustüüpi Bussenius siin mõtleb, ei ole selge. Mingit konkreetset näidet ei ole toodud. Arvatavasti on siin tegemist huupi hää õnne pääle toodud väitega, sest allikad, kust on konstateeritud tüübi **A** juhtumeid, on Bussenius'ele tundmatud.

b. *anta-, murta-* jm. verbid.

Tüüpide **A** *añnud* jm. ja **A**₁ *añd* jm. esinduste kohta puuduvad seletused.

Tüübi **B** *añnud* jm. vorme on peetud üldiselt reeglipäraseks (vrd. juba Wiedemann GrESpr. 462—463) ja viidud tagasi algsome vokaalsele liitumisele (vt. Kettunen KodD 71—72, EKÄH 25).

Tüübi **B**₁ *añnu* jm. esindust on peetud eelmisest **B** tüübist tekkinuks klusiili kao tagajärjel kahe konsonandi vahelt. Vrd.

näit. juba Wiedemann GrESpr. 462—463: „... nur wo *ndn* zusammenkäme, wird es in Mittelehstland zu *nn* gemildert, also *andma anda annud*...“, samuti hiljem Kettunen KodD 71—72: klusiil „... ganz weggefallen, wenn er durch synkope zwischen stimmhafte konsonanten geraten ist, von welchen der erste mit dem klusil homorgan war“ nagu *küññõD* < *küntä-niit*, *muññõD*, või EKÄH 25, kus Kettunen *D* kao all esitab *ännõD* 'antanut'. Seega on tüüpi viidud tagasi algsome vokaalsele liitumisele.

Tüübi *C* *añdand* jm. juhtumid on Wiedemann GrESpr. 525 pidanud „im Nordosten (Allentaken)..., auch im Inseldialekte und im südlichen Theile des Werroehstnischen“ täielikeks vormideks.

Tüüpide *C*₁ *añden* jm., *C*₂ *añdunu* jm. ja *D* *añnu* jm. esindusi ei ole puudutatud.

c. *kältä-*, *käntä-* jm. verbid.

Tüüpide *A* *kānud* jm. ja *A*₁ *kānd* jm. esinduste senisest käsitusest ei ole midagi märkida.

Tüübi *B* *kēlnud* jm. esinduse kohta on märges, kus Kod *pīrñõD* kuju viiakse tagasi algsome vokaalsele liitumisele (vt. Kettunen VokKodD 42).

Tüüpide *B*₁ *kānnu* jm., *C* *kāndnu* jm., *C*₁ *kielpänt* jm., *C*₂ *kānden* jm., *C*₃ *kāndünü* jm., *D* *kānand* jm., *D*₁ *kēlen* jm., *E* *kānand* jm. ja *F* *kāñnü* jm. esinduste probleeme eesti murdeis ei ole puudutatud.

Sellega piirduvad laialipillatud märkused küsimussetulevate vormirühmade eri esindustüüpide kohta. Kui esitada neist kokkuvõtte tabeli kujul, siis saame järgmise pildi:

	<i>hoita-</i> jm. verbid	<i>murta-</i> jm. verbid	<i>kēltä-</i> jm. verbid
1	A < vaieldav B < (v. l.) B ₁ < ? B ₂ < v. l. B ₃ < vaieldav	A < [k. l.] B < ? B ₁ < ? B ₂ < ?	A < ? B < ? B ₁ < ? C < ? D < (v. l.?)
2	A < alternatiivne B < ? B ₁ < ? B ₂ < ? C < ? D < ? E < ?	A < ? B < ? B ₁ < ? C < [k. l.?!] D < ? E < ?	A < ? B < ? B ₁ < ? C < ? D < [k. l.?!] E < ? E ₁ < ?
4	A < v. l.?, [k. l.] B < v. l. B ₁ < ? C < k. l.?! D < ?	A < k. l., v. l.? B < v. l. B ₁ < ? C < ? D < ?	A < ? B < v. l., [k. l.?!] B ₁ < ? C < ? D < ? D ₁ < ? E < ?
5	A < ? B < v. l. B ₁ < ? C < ? C ₁ < ? D < ?	A < analoogiline B < v. l. B ₁ < ? C < ? C ₁ < ? D < ? D ₁ < ? E < ?	A < ? B < ? B ₁ < ? C < ? D < ? D ₁ < v. l. E < ? F < ? F ₁ < ? G < ?
6	A < ? A ₁ < ? B < ? B ₁ < ? C < ? C ₁ < ? C ₂ < ? D < ? D ₁ < ? ? < [k. l.]	A < ? A ₁ < ? B < v. l. B ₁ < v. l. C < v. l. C ₁ < ? C ₂ < ? D < ?	A < ? A ₁ < ? B < v. l. B ₁ < ? C < ? C ₁ < ? C ₂ < ? C ₃ < ? D < ? D ₁ < ? E < ? F < ?

Märgid: [...] — Bussenius'e seletused; ? — üksi esinedes seletuse puudumine; ? — motiveerimata või mõne tundmata teguriga seletuste juures; ?! — häälikuliselt võimatute seletuste juures; v. l. — algsm. vokaalsele liitumisele tagasiviimine; k. l. — konsonantsele liitumisele tagasiviimine. Ainult ajalooliselt huvipakkuvad W i e d e m a n n'i seletused on arvestamata.

Lühike pilk esitatud tabelile näitab, et seniseis seletusis valitseb kaunis suur segadus. Suurem hulk esindustüüpe on ilma igasuguse seletuseta. Järgnevas analüüsis katsun jõu- ja võimaluste kohaselt küsimusse selgitust tuua.

Analüüs.

1.

Algsoome *t*-algulise sufiksi liitumise seisukohalt tuleb siin küsimusse mitmesuguste passiivvormide analüüs liitumise selgitamiseks neil juhtumel, kus algsoomes järgnev silp on olnud päämiselt lahtine. Seega tulevad kõne alla passiivi preteeriti *-ti-*, vokaalse liitumise puhul *-tti-* või *-di-*, passiivi preteeriti partitsiibi *-tu-*, *-tü-*, *-tü-*, vokaalse liitumise puhul *-ttu-*, *-ttu-*, *-ttü-*, *-ttü-* või *-du-*, *-du-*, *-dü-*, *-dü-*, passiivi preesensi partitsiibi *-ta-*, *-tä-*, vokaalse liitumise puhul *-tta-*, *-ttä-* või *-da-*, *-dä-* ja passiivi infinitiivi *-ta-*, *-tä-*, vokaalse liitumise puhul *-tta-*, *-ttä-* või *-da-*, *-dä-* sufiksids.

a.

Verbirühmas *sätä-*, *hoita-*, *leütä-*, *jouta-* jm. leidub eesti murdeis järgmisi esindustüüpe:

A tüübi *-tt-*, *-t* esindus. Selle kohta on andmeid Saaremaalt, näit. Khk lõunaosa *löitti*, *oitti*, *üitti*, *löittud*, *oittud*, *jöuttud*, *nöuttud* jm. (i. m.), Jäm Määbe *töttud*, *souttud*, *oittud*, *nouttud*, *löittud* (JämMS), Mus Võhma *leittud*, *sättud* jm. (i. m.), Kaa Upa *oitti*, *püitti*, *oittud* jm. (i. m.), Krj Triigi *üittud* (MT 148 19), *üitti* (56), Pha Vätta *oitti*, *oittud* jm. (i. m.), Vll Kalju *oittud*, *oitti*, *võittud*, *võitti*, *üittud*, *üitti*, *püittud*, *püitti*, *séattud*, *séatti*, *téattud*, *téatti* (VllT), Muh Linnuse *oitti*, *leitti*, *oittud* jm. (i. m.), Hiiumaalt, näit. Emm *oittē* ~ *oittā*, *oittud* (EmmT), *jöutti*, *löitti*, *nētti*, *noutti*, *püitti*, *oitti*, *jöüttõd*, *löittõd*, *nēttõd*, *nouttõd*, *püüttud*, *jöüttav* jm. (MEmm.), Viiterna *üitti* (MT 134 4, 5, MT 161 21), *tētti*, *löitti* (EmmMS I), Käi *oittē* ~ *oittā*, *oittõd* (KäiT), Luguse *üitti* (MT 110 4), *püitti* (10), Phl *hoittē* ~ *hoittā*, *hoittõd* (PhlT), Kerema *hoittõd*, *hoitti*, *võittõd*, *võitti*, *hüittõd*, *hüitti*, *püittõd*, *püitti* (PhlK), Rei Jõeranna *löittud* (EKA

176 15), eLä. põhjaosast, näit. Rid Tuuru *jeuttud*, *jeutti*, *leittud*, *leitti*, *neuttud*, *neutti*, *oettud*, *oetti*, *püittud*, *püitti*, *seuttud*, *seutti*, *téattud*, *téatti*, *üittud*, *üitti* (RidMS), Kalaküla *üttud* (?), MT 101 2), Mar Haeska *qetti*, *üittud*, *üitti*, *püitti*, *püittud*, *téattud*, *téatti* (MarT), Mär kesk- ja põhjaosa *sättud* (MärM 85), Orgitu *üitti* (MT 52 18), eLä. keskosast, näit. Vig Sääla *oittud*, *üittud*, *jeuttud*, *leittud*, *neuttud*, *püittud*, *seuttud* (VigMS), Kse *seattud* (KseHÜ 89), Hõbesalu *seutti*, *teatti*, *püitti*, *neutti*, *löitti*, *oitti*, *üitti*, *seuttud*, *teattud*, *püittud*, *neuttud* jm. (KseMS III), Laulepa *nëttud*, *oittud*, *neuttud* (KseMS II), Mih Piisu *oitti*, *püitti*, *oittud* jm. (i. m.), PJg Naartsi *üitti*, *oitti*, *oittud* jm. (i. m.), Pär *jeutti*, *jeuttud* jm. (PärT), Elbu *oitti*, *oittud*, *püitti* jm. (i. m.), Tor Tammistu *neuttud* (TorTKlus. 13), Oore *jeuttud* (TorMS II), Mannare *leittud* (TorMS II), Niimiste *oitti*, *oittud* jm. (i. m.), Vän Lüüste *oitti* (MT 94 6), Kelgu *püitti*, *oitti*, *oittud* jm. (i. m.), eLä. edelaosast, näit. Var Helmküla *oittud* (MT 73 5), Tõs alev *neutti*, *neuttud* (VMÜTõs. 16), Ermistu *jeuttud*, *jeutti*, *leittud*, *leitti*, *nëttud*, *nëtti*, *neuttud*, *neutti*, *oittud*, *oitti*, *püittud*, *püitti*, *seuttud*, *seutti*, *üittud*, *üitti* (TõsMS), Khn *oitti* (MT 105 13), eLä. lõunaosast, näit. Hää Kolbergi, Laulaste, Urissaare, Tahkuranna *tätti*, *tättu* (HääM 176), *neutti*, *neuttu* (182), *neuttav* (185), Alevi *neutti*, *nëttud* (HääMS II), Treimani *üitti* (EKA 319), eP-st, näit. Ris Alliklepa *leittud* (MT 62 1), Vilivalla *seattud* (MT 84 8), Praksi *teattud* (MT 146 34), Nis Väljataguse *üitti* (MT 91 7), Kei Nahkja *üitti* (MT 158 11, 17, 21, 52, 53), Hag Kohatu *jeuttud*, *jeutti*, *leittud*, *leitti*, *njettud*, *njetti*, *neuttud*, *neutti*, *qettud*, *qetti*, *püittud*, *püitti*, *seuttud*, *seutti*, *tjattud*, *tjatti*, *üittud*, *üitti*, *veittud*, *veitti* (HagVM), Lohu *üitti* (MT 159 2, 3), Rap Nõmmemetsa *oitti* (HÜRapHKab. 71), *leittud* (MT 69 9), *üitti* (9, 14, 16, 21), *jeutti* (17), *tjatti* (11), *seatti* (16, 17), Juu Mahtra *üitti* (MT 120 11), Jõe Miiduranna *pütti* (MT 146 2), Kallavere *üitti* (13), Uueküla *pütti* (22), JMd Kaalepi *jeuttud* (JMdMS I), Koe Ärvita *oittud* (KoeMS I), Amb, Kad *jeuttud*, *jeutti*, *jeuttav*, *leittud*, *leitti*, *njetti*, *njettud*, *njettav*, *neuttud*, *neutti*, *neuttav*, *oitti*, *oittud*, *oittav*, *püitti*, *püittud*, *püittav* (AmbKadVK), Kad Võsupere *neutti* (MT 160 13), *üittici* (15), Tuulemäe *üitti* (MT 90 8),

VMr *jeutti*, *jeuttud*, *leitti*, *leittud*, *neutti*, *neuttud*, *leittav* jm. (VMrT), VJg Roela *leitti* (MT 83 12), Rünga *tiattud* (EKA 178 12), Suigu *oitti*, *oittud* (i. m.), Sim *siatti* (SimKV 54), Avanduse *leittud* (MT 71 1), *üitti* (2), *tiatti* (6), Laekvere *üitti* (34), eKi. rannikumurdeist (üksikuil juhtumeil), näit. VNg Koila *tietti*, *tiettu* (VNgM 95), Lüg Reo *tietti* (LügT), Jõh Toila (?) *üitti* jm. (JõhMS), eI-st, näit. Iis Tudulinna *leitti* (MT 105 7), *tiattud* (IisMS III), Uhe *oittud* (EKA 180 2), Trm *teatti*, *teattud* (TrmMÜ 76), eKe-st, näit. Lai Kurista *leittud* (MT 106 2), *tiattud* (7), Pal *tiatti*, *tiattud*, *tiattaks*, *tiattagu* (PalMÜ 63), Maardla *leittud* (EKA 179 12, 14), Soomevere *leittud* (EKA 226 9), Ksi Väänikvere *leittud* (MT 31 2), Plt Lahavere *sèatti* (MT 7 13), Raasna *tèattud* (62), *leittutki* (MT 35 9), *jeutti*, *jeuttud*, *teattud*, *leittud*, *oitti*, *oittud*, *neutti*, *neuttud* (PltMS), KJn *oitti* (KJnMP II 151), Soosaare *oittud* (MT 51 1), *leittud* (4), SJn Lahmuse *leittud* (MT 92 11), Põhjaka *leittud*, *oittud*, *oitti* jm. (i. m.), Vil Auksi *oittud*, *oitti*, *leitti* jm. (i. m.), Kõp *oittud* (KõpKons. 49), *oitti*, *veitti* (223), eL lääneosast, näit. Hls *oitti* (HlsVok. 40), Abja *nèttud* (MT 75 19), *sätti* (21), Vana-Kariste *lõutti* (MT 10 4), *lõü* (EKA 225 1), Pornuse *seutti*, *jeutti*, *jeut* jm. (HlsMS III), Krk Karksi *sè_om lõütt_asi*, *lõütt_asi*, *lõutti* ~ *lõitti* jm. (i. m.), Pst Holstre *oitti* (MT 33 1), Kääriku *oit*, *oitti*, *leitti* jm. (i. m.), Trv Kaubi *leittu*, *oitti* jm. (i. m.), Hel *leitti* (MT 186 37), Taagepera *lei*, *leittu*, *leitti*, *oitti* (i. m.), eL edelaosast, näit. Har Koikküla *midägi ei ollõv lõüttü* (MT 115 1), eL põhjaosast, näit. San *oitti* (HASan. 157) Kurevere *läutti* (EKA 220 2), Ote Vana-Otepää *pütti* (MT 118 3), Pühajärve *püitti*, *püüttü* (MT 132 42), *lõitti* (45), *lõüttü* (56), Nõuni *oitti* (18), *seuttu*, *veittu*, *oittu*, *üittü*, *jeuttu*, *lõüttü*, *neuttu*, *püüttü*, *seutti* (OteMS), Rõn Koruste *oitti*, *oittu*, *jeuttu* jm. (i. m.), Puh Võsivere *oittu* (i. m.), eL keskosast, näit. Kan Kella *pütti* (EKA 179 10), Urv Vaabina (ka) *püü* (UrvMS), Rõu Ruuga *lõüttü?* (RõuR 88), Rõuge *nèttü* (RõuMS II), Sänna-Hurda *püü*, *pütti* (RõuMS IV), Plv Mammaste *pütti* (EKA 219 21), Ráp Toolama *pütti* (MT 78 14), Parapalu (nähtavasti vanema esindusena) *pütti*, *püttü?*, *püttäv*, *tütti*, *tüttü?*, *tüttäv* (RápP), Setust, näit. Satseri *lõü* (MÜSeS 148), eL keelesaartelt, näit. Lei *deut*,

dęuttu, dęuttaw, läüü, läüütu, läüüttaw, läüütti (LeiV 1), *veittu, veitti, veittaw* (2), *ta am läüü, na ama läüütu* (14), *veitti, veit, veittu?* (LeiMV 49), *tüü, tüütu?* (50), *dęutti* (53), *läüütti, läüü, läüütu?* (54).

B tüüp: *-jett-, -weitt-* jm. esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Rei Tahkuna *souwet, üijet* (ReiMS IV), eP-s, näit. Amb, Kad (vähem) *neüweittud, neüweittav, oijettud, oijettav, püijettav* (AmbKadVK), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe Ihasalu, Neeme, Rammu *püijetti, püijettuü ~ püijettud, oijetti, oijettuü ~ oijettud* jm. (i. m.), Kuu läänerand *oijetti, püijettuü ~ püijettud* jm. (i. m.), Haapse (harilikult) *oijetti, oijettud* jm. (i. m.), Juminda neem *püüwetti, püüwettuü, oijetti, oijettuü* jm. (i. m.), Kiiu-Aabla *löüwetti* (EKA 378 1), Pärಿಸpea neem *souwetti, souwettut, löüwetti, löüwettut* jm. (i. m.), Kad Käsmu *püjetti, püjettuü, nouwetti, nouwettut* jm. (i. m.), Hlj ranna lääneosa *souwetti, souwettut, püüwetti, püüwettut, oijetti* jm. (i. m.), ranna keskosa *oijetti, püüwettuü, souwetti, oijettuü* jm. (i. m.), khk. keskosa *oijetti, oijettud* jm. (i. m.), ranna idaosa *nouwetti, nouwettu, oijetti* jm. (i. m.), VNg Kunda ümbrus *püijetti, püijettu, oijetti, jouwetti* jm. (i. m.), muu khk. põhjaosa *jouwetti, jouwettu, löijettu* jm. (i. m.), Koila *üetti* (= *üüwetti*, MT 21 6), Lüg *leijetti* (HÜLüg. 35), *üijetti, üijettuü ~ üijettu, veijetti, veijettuü, oijetti, oijettuü, neuwetti* jm. (i. m.), Reo *oijettud, veijetti, üijetti, püjetti* jm. (LügT), Jõh *oijettud* (HÜJõh. 46), *neuwettud* (109), *oijetti* (125), põhjaosa *jeuwetti, neuwettuü, oijetti* jm. (i. m.), Toila *veijettut, veijetti, seuwettut, seuwetti, püijettut, püijetti, jeuwettut, jeuwetti, leijettut, leijetti, oijettut, oijetti, neuwettut, neuwetti, üijettut, üijetti* (JõhMS), lõunaosa *leijetti, leijettud, neuwetti, neuwettud* jm. (i. m.), Kalina *üijetti* (MT 74 5), Vai põhjaosa *püüwetti, püüwettu* (~ *püüwetti, püüwettu*), *löüwetti, löüwettu, oijetti* jm. (i. m.), idaosa *löüwvetti ~ löüwvetti, löüwvettu ~ löüwvettuü, oijetti, oijettu, nowvetti, nowvettu* jm. (i. m.), eKe-s (juhuslikumalt), näit. Plt Raasna *veijetti, veijettud* (PltMS), eL lääneosas, näit. Hls Pornuse *seüwet* (HlsMS III), Hel Koorküla *neüwetti* (MT 186 1, 13), Taagepera (harva) *leijetti* (i. m.), eL põhjaosas, näit. Ote Pühajärve *püüwetti* (MT 132 42), Puh *püüwettu* (HÜPuh. 97), Vösiwere *oijettu, veijettu, oijetti* jm.

(i. m.), Võn Mäletjärve *püšveitti*, *löšveitti*, *oijetti*, *püšveittu*, *löšveittu* jm. (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *nešveit* (KrlHÜKons. 31), *nešveit* (KrlMÜ 155, 156), Har Mõniste *hoijetti* (KonjMõn. 20), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *hoijet*, *hoijetti*, *püššveit*, *püššveitti* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *hoijet*, *hoijetti*, *veijet*, *veijetti*, *püššveit*, *püššveitti* (RõuMS IV), Räp Kuuksi *nešveitti* (MT 74 4), Parapalu (nähtavasti uuema esindusena osas sõnus) *hoijettav*, *hoijetti*, *hoijettu?*, *veijettav*, *veijettu?*, *veijetti* (RäpP), Setus, näit. Kostkova *püšveit* (MT 135 2), *nešveitti* (46), Matsuri *püššveit*, *püššveitti*, *kallõ püššveitt_ei* (i. m.), eL keelesaartel, näit. Lei *uoijet*, *uoijettu*, *uoijettav* (LeiV 1), *taijetti*, *taijet*, *taijettu?* (LeiMV 51), *uoijetti*, *uoijettu?*, *uoijet* (52), Lut *jošveitti*, *jošveit*, *veijet*, *veijetti*, *löšveitti*, *löšveit*, *püšveitti*, *püšveit*, *hoijetti*, *hoijet* (LutMS).

B₁ tüüp: *-jed-*, *-wed-* jm. esindus. Seda leiame paiguti juhuslikumalt märgitud Hiiumaalt, näit. Emm Viiterna (*soūdma* :) ?? *sovedi* (EmmMS I), Rei Tahkuna *sošwedi*, *üljevi* (ReiMS IV), ja eKi. rannikumurdeist, näit. VNg keskosa (harvemini) *oijeti*, *oijetu* jm. (i. m.).

B₂ tüüp: *-deitt-* jm. esindus. Seda on paiguti märgitud eLä. edelaosast, näit. Tõs Tõhela *oideitti* (TõsKons. 32), eI-st, näit. Kod *siädeittud* (KodD 106, VokKodD 119), *oēdeitti* (KodD 107), eL edelaosast, näit. Krl *tēdeitti* (KrlMÜ 151), ja eL keelesaartelt, näit. Lei *l'äüdet* (LeiMS II).

B₃ tüüp: *-ett-* jm. esindus. Seda leidub eLä. põhjaosas, näit. Mar Haeska *säetti*, *säettud* (MarT), eLä. keskosas, näit. Mih Tamme *säetod* (EK 1922 75), Tor *säettud* (TorVok. 7), eI-s, näit. Kod *säēttūd* (VokKodD 55), eKe-s, näit. Kõp *säettud* (KõpVok. 43), *säetti* (223), eL lääneosas, näit. Hls Kulla *säettü* (MT 137 25), Hel Söödi *säetti* (6), eL põhjaosas, näit. Ote Pil-kuse *säetti*, *säettü* (MT 132 68), Puh *säettu* (PuhHÜ 138), Võn Mäletjärve *säetti*, *säettu* (i. m.), ja eL keskosas, näit. Urv põhjaosa *säettü?* (UrvP 15), Vaabina *säet*, *säetti* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *säet*, *säetti* (RõuMS IV), Plv Mammaste *säettü* (EKA 219 11), Räp Parapalu *säetti*, *säettü?*, *säettäv* (RäpP), Vas Orava *säet* (VasO 117).

Enne kui asuda lähemalt vaatlema eesti murrete eri esindustüpe, nende omavahelisi suhteid ja tagapõhja, antagu lühidalt eesti esinduste parema mõistmise tausta loomiseks lähemate sugukeelte kõnealuste vormirühmade esinduste ja vahekordade pääjooned.

Liivis leidub kaht tüüpi esindust: 1. Sjögren-Wiedemann esitab *voitõd* (LGr. 150), *lievtõb*, *sovtõb*, *lievtõd*, *sovtõd* (168), *tieittāb* 'bekannt, offenbar' (Kettunen LvWb. 419), Kuolka *lievtõd* (Sjögren-Wiedemann LGr. 313, 355, 356), *voitõd* (335), *tietõb* (335, 368), *lievtõb* (335), *tietõbõks* (335), Piza *lievtõd* (353, 354), *tietõb* (386, 422, 424, 459, 465), *tietõbõks* (387, 388, 398, 400, 402, 403, 405, 460), *tietõbt* (431), *lievtõb* (417), Salatsi *tietou*, *tietau* (335), *tietou*, *tietos*, *tietus* 'bekannt, offenbar' (Kettunen LvWb. 419), missugust tüüpi vormid Setälä YSÄH 391, nagu *tietab*, *tietat*, *leūtāb*, *leūtāt*, annab algsome konsonantsele liitumisele taastuva tüübina (siis: < **leüttäpä* jm.). — 2. Pääle eelmiste märgib Sjögren-Wiedemann Salatsi vorme *loūdeds*, *apoideds* (LGr. 335), mis näikse olevat hilisemad ja millega identset tüüpi (B₂) näikse ka eL edelaosa ja Lei piirkonnas leiduvat.

Vadjas leidub ainult ühe tüübi juhtumeid, näit. Jõepära *lõvvettii* (Mustonen Vir. I 151:27), *levvettii* 'löysivät' (Kettunen NVK 31:18, 111:9), *levvettü* 'löydettykään' (33:11), *veddētü* 'voidetun' (47:19), *oddettii* 'Säilyttivät' (63:5), Kattila *levvettü* 'löydettykään' (32:11), *levvettäissi* 'löydettäisi' (60:9), *veddētü* 'voidetun' (48:2), Pummala *levvettii* 'wurde gefunden' (Ariste WSprP 9:15). Need vormid võiksid häälikuliselt taastuda algsome vokaalse liitumise tüübile (< **leüdettiin* jm.).

Soomes leidub kahe sugust esindust: 1. Eesti *leitti*, *oitti* jm. tüübile (A) vastavad esindust on märgitud smH-st, näit. Huittinen *löüttü* (Kettunen SM I 18:6), Pomarkku *tiätysti* (Latvala LSKK 47), Lassila *taittu* (52, 71), Loppi *tiättiin*, *löyty* (Leino LopKM 9), Urjala, Kylmäkoski, Akaa piirkond *tasttin*, *tasttu* (Kannisto ÄTUAKM 56), Urjala *tiättii(n)* (Kannisto LEHKM 299), *tiättiij-j-* (46, 71), *tiättiiv v-* (50), *tiätty* (299), *tiättykin* (37, 65), *tiättämä(n)* (146, 299), *löyty*

(179), *löytyänsä* (168, 236, 242), *löytyks* (246), Akaa *tiättyhän* (238), *tiätystiv v-* (14), Kylmäkoski *tiättii(n)* (20, 223), *tiätty* (65), *löyttiin* (35), Messukylä *löüttö* (Kettunen SM I 52:13), Artjärvi *tiētüst* (96:13), Vehkalahti *tiätüsti* (105:20), smLP-lt, näit. *tiättüpä* (Laurosela ÄTEPM I 49), Nurmo *tiättü* (Kettunen SM I 109:25), smK-lt, näit. Kemi „typistettyä vartaloa“ *pyytty* 'pyydetty', *huuttu* 'huudettu' (Cannelin KemKM 72), Rovaniemi *tietty* (114:19), Sodankylä *pyyththin* (109:2), smT-lt, näit *tietty*' (Ojansuu SKTT 10), *löüttük k-*, *tiētūs s-* (Airila ToM 125), smS-st, näit. põhjaosa *taettu* (Latvala PSM 53), Suonenjoki *tiētüstip p-* (Kettunen SM I 150:17), Hirvensalmi *tiētü* (185:16), Juuka *taētühhän* (188:8), Pylkönmäki *tiētü* (215:22), Räisälä *tiētüst* (256:1), Nurmes „typistyneistä vartaloista“ *roattiin*, *tiētänöön*, *taettasiin*, *tietty* (Reijonen NM 45), smV-st, näit. Viipuri *tiētüst* (Kettunen SM I 276:22), Ingerist Alam-Luuga luterlasilt *tiētüst (tiētüki)* (289:31). Nagu näha, ei ole seda tüüpi vormid soome murdeis sugugi haruldased, vaid neid leidub vanema esindusena kaunis tihedalt ja eriti just läänepoolseis murdeis. — 2. Üldised aga on soome murdeis teisetübilised kujud, milliseid mainitagu smE-st, näit. *löödetti* (Ojansuu LMÄH I 59), Halikko *löödetty* (Toivonen HalK 96:15), Mynämäki *lööretti* (Kettunen SM I 10:1), smH-st, näit. Huittinen *tiärettü* (16:16, 17:25), *hürettin i-* (17:33), Urjala *hoilettaa* (Kannisto LEHKM 155, 222), *noulettua* (178, 202), Kylmäkoski *löyletty* (122), *kaallettu* (237), Vesilahti *löyretty* (172), Vanaja *tiärettü* (Kettunen SM I 35:8), Pusula *tiärettim m-* (59:4), Myrskylä *tiärettii* (74:7), Jaala *tiēletti* (76:6), Koski *joyletti* (87:33), Valkeala *löölettüt* (104:14), Lammin-Koski *löylettii* (Westerlund Vir. I 208:34), smLP-lt, näit. *löörettü(ü)e(n)*, *hoirettuie'* (Laurosela ÄTEPM I 108), Alavus *soürettihiv v-* (Kettunen SM I 109:18), smK-lt, näit. Tervola *pyyvettä* (Cannelin KemKM 118:20), smS-st, näit. Nilsia *soövettin* (Kettunen SM I 148:20, :23), Ilomantsi *lövettim m-* (190:19), Mäntyharju *lövettin* (246:32), Hirvensalmi *löyvettii* (Hyyryläinen THsK 72), smV-st, näit. Kuolemajärvi *löövetti* (Kettunen SM I 275:2), Lappee *löövetti* (279:4), Soome lahe saartelt, näit. Tytärsaari

lööüetti (Äimä ÄTTYtM 91:6), Ingerist ingrikkudelt *lövvetü* (Pörkka ID 55).

Nende kahe soome murrete esindustüübi juures on märgata, et esimene omab vanema ja rudimentaarsema tüübi iseloomu ja arvukad verbiparadigmast eraldunud vormid, mis vabad paradigmadele omasest süsteemsunni analoogiamõjust (näit. *tietty* 'selvä', *tietysti*, *tiettävästi*, *tiettyvillä* jm., vt. Ojansuu SKTT 11—12, Airila Suomi V 10 4, jm.), on esimeses esindustüübis kindlaks tõenduseks, et seda tüüpi tuleb pidada vanemaks ja algupärasemaks esindustüübiks ja häälikuliselt algsoome konsonantsele liitumisele taastuvaks (vrd. Setälä YSÄH 390, Kettunen Vir. 1916 31, jm.).

Oluliseks kriteeriumiks märgitud soome tüüpide vahekorra hindamisel on peetud soome vanema kirjakeele esindust, mis näitab esimese tüübi suurt valitsevust (vt. Setälä YSÄH 390, Ojansuu Vir. 1907 120, 121, MAK 111, Airila MMK 41, Rapola AKK 54, SKH 146, jm.), näit. Agricola A-tekst yleisleutty (MLF I 25:16), D-tekst leutty (217:28), Martti löyjtty (MLF II 17:6, 72:2, :8, 73:16, 77:2, :18, :27, 80:16, 91:5, 96:9, 138:35, 140:20, 170:12, 173:33, 181:12), löyjtty (133:23), löyjtty (128:15), löyjttyin (128:9), löyjttyxi (141:15), löyjttyin (129:31), tiettäuä (37:16, 137:35, 140:31, 150:28), tiettäuälle (134:17), tiettäuästi (139:25), tiettin (112:18), jättytt (27:20), Kollanius löyjtty (MLF III₁ 35:28, 61:14, 96:34, 102:26, 103:18, 107:23, 111:21, 121:25, 124:17, 130:24, 187:28, 188:26, 244:2), löyjttyä (244:31), löyjttyxi (107:17, 188:21), löyjttyt (121:31), löyjttyifijin (11:1), tiettävä (3:12, :18, 4:1, 188:10), tiettäväxi (142:35), tiettävällijesti (30:29, 37:23), tiettäväftä (60:21), tiettävätä (60:21), tiettämän (129:19, 131:21), jättyttxi (105:11).

Vokaalse liitumise tüübi näidete puudumine esitatud soome vanema kirjakeele tekstide ulatuses näitab, et vokaalse liitumise tüübi tekkimine (vähemalt ulatuslikum tekkimine) soome läänemurdeis (võimalikult ka mujal) on sündinud alles pääle XVI sajandi keskpaika.

Karjala-aunuse murdeis leiame samuti kaht tüüpi esindust:
1. Soome keele seisukohalt vanemaks peetud tüübile vastavaid vorme märgib Genetz TVKK 223 krj-st *tiedä*-verbi kohta,

et „... välistä se käyttää myös typistynyttä vartaloa, esim. ... pass. *tiettäneh, tiettävä*“ samuti ka *koattih, koattu, koattava, koattais* (228). Muude allikate järgi seda leidub krjP-s, näit. Vuokkiniemi *mielilitiättüni* (Kettunen KKN III 114:3), Uhtua *mielilitiättü* (126:19), *mielilitiättüh* (126:27), Pistojärvi *tiättävä* (Pukki ib. 148:15), Kiestinki *roattih* (153:3), krjP ja krjL segamurdeis, näit. Jyskyjärvi *roattih* (Genetz ib. 88:12), krjL-s, näit. Porajärvi *ruattih* (Turunen ib. 35:25), *roattu* (Genetz ib. 30:37), *ei tiettü* (29:6), Tunkua *tiättävä* 'yleisesti tunnettu' (Liljebblad TMK 30), *tiättüsti* (28), krjTv-s, näit. Bježetsk *ruattih* (Karjalainen KKN I 3:12), aun-s, näit. *püättih* (Genetz TAK 170), *tiettih, tiettäv, tiettü* (175), aunSm. segamurdeis, näit. Korpiselkä *tiättü* (Koljonen KKN II 142:27), Suojärvi *tiättävät* (Ahtia ib. 122:2), aunV-s, näit. Vitele *rättih* (Ojansuu ib. 25:23), Tulemajärvi *lööttül* (Genetz ib. 33:9), Säämäjärvi *lööttih* (Ahtia ib. 44:26), lüüdi murdeis ainukese tüübina, näit. Mundjärvi *tiättu* 'tuntenut' (Kalima LKN 232:9), Sununsuu *ruätti* 'tehtiinkin' (Kujola ib. 188:10), Šuoju *lööti* 'Löysivät' (Ojansuu ib. 28:14), *lööti* 'löysivät' (42:5, 43:4), *lööttut* 'löydetävä' (139:6), *siätti* 'tehtiin' (37:4), *siätti* 'tehtiin' (37:5, 38:15), *siätti* 'tehtiin' (78:11, 106:9), *siättud* 'laittanut' (91:11), *siättud* 'tehty' (117:10), *siättud* 'suoritetu' (175:5), *ruätti* 'suorittivat' (46:5). Aun. kohta Genetz TAK 170 mainib, et *ta-, tä-*verbides, „... joiden ensimmäinen tavuu on pitkä: ... *koada-, löüda-, püüda-, roada-, tiedä-*...; näillä on typistyneet vartalot ... *koat, löüt, püüt, roat, tiet*...“ (vrd. ka ib. 133), mille järgi kõnesolevat tüüpi võiks pidada säääl valitsevaks murdeomaseks esinduseks. Tüüp on oma algupäralt samane sm. vastava tüübiga ja seda võib häälikuliselt taastada algsome konsonantsele liitumisele (< **tettäpä* jm.). Kuid karjalaski on see nähtavasti käsitatav vanema ja algupärasema tüübina, sest murdealadel, kus see tüüp on harvik, esineb see kivilinenud ja paradigmast eraldunud vormides ainuvalitsevalt. See kõik näitab, et karjala-aunuses, eriti aga lüüdi murrete seisukohta arvesse võttes (vrd. ka Bussenius SO 13), pole algsomes ehk põhjust oletada konsonantse liitumise kõrval ka vokaalse liitumise

vorme. — 2. Viimased on küll praegu eriti karjalas juba valitsema pääsenud, nagu krjP ja krjL segamurdeis, näit. Jyskjärvi *löövvettä* (Leskinen KKN III 86:34), *tijettä* (Genetz ib. 88:13), krjL-s, näit. Porajärvi *löövettä* (29:10), *löövettih* (32:6), Paatene *lööettih* (44:34), *tijettävä* (Kettunen ib. 41:16), Repola *löö(v)että* (Genetz ib. 59:14), Mäntyselkä *löövetti* (16:2), Tunkua *löövettih* (Kettunen ib. 69:11), *löövettih* (Kujola KKO 16:10), krjTv-s, näit. Bježetsk *voijettu* (Alava KKN I 85:1), *löövvettä* (84:6), *löövettih* (39:14), *löövettih* (46:5), *löövettih* (73:22), KrjN-s, näit. *löövett_ej* (Kujola KKN I 128:25), vähem aunSm. segamurdeis, näit. Suojärvi *löövettih* (Ahtia KKN II 125:32). Kuid need vormid näikse ilmselt olevat hilisemad, võimalikult mittealgsomeelse päritoluga.

Vepsa paarist käepärast olevast juhtumist on vpsL *tetpä* 'teada' (sm. tiettyvillä), *tetpäne* 'teatavasti' (Kettunen LVHA I 67) nähtavasti algsomee konsonantse liitumise tüübile taastuvad, kuna *löödet* 'löytäneet' (Kettunen NEV I 98:14) esindab vokaalse liitumise tüüpi. Esimeste keelendite isoleerunud ja rudimentaarsemat iseloomu arvesse võttes võiksid need esindada vepsa algupärasemat tüüpi, mistõttu vps-s nende kahe tüübi vahelkorda võib pidada samaks kui sm-s ja krj-aun-s.

Nende esitatud andmete järgi on konsonantse liitumise tüüp enamaist lähemaist sugukeelist konstateeritud. Ainult vajast ei olnud selle kohta näiteid. Eriti soome ja karjala-aunuse esindusvahelkordade kohta peab tähele panema, et nende juures ei ole raske otsustada, et vokaalse liitumise tüüp on hilisem ja tõenäoliselt mittealgsomeelise päritoluga. Ja sama võiks rakendada ka vdj. tüübi kohta, kui eP murded samasse suunda näitavad. Kuid ka lv. ja vps. esindused on küllalt selgekujulised ja konsonantse liitumise tüübi algupärasemale seisukohale vihjavad.

Minnes eesti esindustüüpide üksikasjalikuma käsitlese juurde on esimene asjaolu, mis materjali esitluse juures tähelepanu köidab, kahe suurema tüübi, *leitti* jm. (tüüp A) ja *leijetti* jm. (tüüp B), esinemine. Häälikuliselt on võimalik neid kaht eri esindust taastada algsomee eri liitumise tüübile: tüüpi A alg-

soome konsonantsele liitumisele (näit. < *hoittu*, **hoittihin*, **hoit-taβa* jm.), nagu seda nägime ka lähemate sugukeelte vastavate tüüpide puhul (näit. lv. *tietət* jm. lk. 20, sm. *löüttü* jm. lk. 20—22, krj-aun. *tiettü* jm. lk. 22—23, vps. *tetpā* jm. lk. 24), ja tüüpi **B** algsooome vokaalsele liitumisele (näit. < **hoidettu*, **hoidet-tihin*, **hoidettapa* jm.), missugune tüüp ei puudu ka lähemais sugukeelis (vrd. näit. lk. 20—24), kuid mida enamasti üsna kindlate tundemärkide järgi tuli pidada hilisemaks (vt. sm. kohta lk. 21—22, krj-aun. kohta lk. 23—24, vps. kohta lk. 24). Mõlema tüübi vahel on siis tüpoloogiline erinevus põhiline. Samuti on selge nende esindustüüpide häälikuline külg eesti murdeis, mis ei tarvitse valgustust lisamaterjali näol (vrd. Kettunen KodD 98, EKÄH 46).

Seesuguste põhiliselt erinevate esindustüüpide omavahelisele vahekorrale lähenemisel (nii siin kui ka edaspidi muude vormirühmade juures) tuleb silmas pidada kaht võimalust: esmalt — kas kogu eesti murrete (resp. lähemate sugukeelte) esindus taastub ühele algsooome lähtetüübile (siis emmalekummale), kusjuures teine peaks olema hilisem, sel või teisel teel tekkinud mittealgsoomelise tagapõhjaga tüüp; teiseks — mõlemad tüübid on algsoomelised ja esindavad eesti eri murrete (resp. eri lähemate sugukeelte) põhilist erinevust ses morfoloogilises küsimuses. Esimesel võimalusel peaks korda minema osutada teine tüüp ta esinemisaladel hilisemaks ja leida selle tekkimisviisi ja põhjused. Teisel puhul aga peaks eralduma kumbki tüüp maalaliselt kindlale põhilisemale murdealale (näit. eestis võimalikult eP ja eL murdealadele).

Lähemad sugukeeled näitasid käesolevate vormirühmade puhul esimese variandi tõenäolisusele. Eesti suhtes seda lähtesuunda silmas pidades on esmajärgulise tähtsusega vaadelda ja teada, missugused olid vahekorrad varemini ja võrrelda neid praegustega. Eestis leiduvate esindustüüpide puhul on siin esmajoones tähtis, missugust abi võiksid pakkuda eesti kirjakeele vanemad mälestised.

Vaadeldes eesti kirjakeele vanemaid tekste, saame järgmise pildi:

Esindustüübile A vastavaid grafeeme leidub: Müller 1600. a. ümber Tln leutut (VGEG XV 23:22), leututh (23:21, 34:16, 66:10, 79:10, 187:6, 223:20, 224:1, 231:24, 270:6), leudtuth (108:6, :14, 112:17, 113:28, 114:3), leuduth (114:25, 270:15), leüti (33:14), ſeetuth (26:24), ſætuth (149:9, 210:3, 310:5, 323:4), ſædtuth (306:25, 310:6), hoytut (325:15), hoytuth (18:17), hüituth (337:19), erranetuth (13:31, 143:12, :29), Turu käsikiri XVII sajandi esimene pool (?) hoidutt (VEKVM 17:19), löytut (26:5), Rossihnius 1632. a. eL hoitut (VGEG XIX 60:26, 150:36, 202:20, 240:8), hoidtut (230:23), löitut (73:25, 110:19, 177:15, 178:34), ſätut (20:12, 34:20, 39:20, 80:6, 116:33, 160:20), ſäthüt (267:28), Erranehtut (41:14), erranehtut (152:13), Stahl 1632. a. eP ſedtut (HHb. I Aiij:53, Ciij:37, D:10), hoidtut (Eiij:49), erraneetut (Gij:62), 1637. a. hoidtut (HHb. II 1:14), löidut (6:15), 1638. a. löidut (HHb. III Aiij:35), ſehtut (Biiij:10), hoidtut (C:4), 1641. a. ſehtut (LSp. 21:35), hoitut (8:39), löidut (6:7, 15:17), Brocman ja Fabricius 1638. a. Tln ſehdtut (VEKVM 67:4), löidut (68:13), Liphardus 1644. a. Tln löidut (VGEG XX 34:33), (autor ja koht — ?) 1649. a. löidut (68:11), Gutsclaff 1649—1656. a. eL leuwtuts (VEKVM 126:21, :24, :33), leuwtuts (127:4), Erranehtut (108:9), XVII sajandi keskpaik ſehtut (VGEG XX 72:25), ſehdtut (72:18, :22), 1679. a. Tln ſehdtut (Cat. Bxj:10, B:27), ſehdtut (EvEp. Aviiij:40, Bviiij:46, D:34, E:45, Fviiij:32), löidut (Aiiij:38, Cxj:5), hoidtut (Ax:43), ſehdtut (LSt. Av:33), löidut (ChrGb. 7:3), 1674. a. hoidtut (Rit. Bij:23), ſehdtut (Bv:17), erraneetut (Ciiij:30), Hornung 1693—1695. a. neetud (GrE 83), ärraneetud (LÖ 62:5, 71:18, 129:12, KKR 142:7), ärranetud (LÖ 16:10), ſätud (17:26), noutama (28:17, :19), Forselius (?) 1694. a. eP ſätud (VEKVM 242:12, :26), A. J. de la Gardie müügi-ostu korraldus 1696. a. Tln pühtut (363:8), Kaarel XI matuselaul 1697. a. eL ſeittu (263:5), kuninglik käsk 1697. a. eP ſeetud (268:36, :37), sõdurivanne 1697. a. ſätut (269:33, 270:12, :29), plakat 1700. a. Tln ſäbut (274:4, :30, 275:31), hoitut (276:4), A. J. de la Gardie üleskutse 1702. a. Tln ſäbut (288:27), piibel 1739. a. Tln woitud (III Moos. II 4, IV 5, 16, VII 12, XIV 48, XVI 32), leiti (I Moos. XLIV 12,

XLVII 14, II Moos XXXV 23, 24), leitub (I Moos. XLIV 16, 17), leitama (II Moos. XII 19), hoitub (XVI 32), ärranetub (I Moos. III 14, 17, IV 11, IX 25, XXVI 29, XLIX 7), ſeätub (I 14, XVII 21, XVIII 34, XXI 2, XLI 32, XLVII 26, II Moos. V 14, IX 5, XII 14, 17, 24, 43, XIII 10, XXVII 21, XXVIII 43, XXIX 9, III Moos. V 10, VI 11, 15, VII 34, 36, IX 16, X 13, 15, XVI 29, 31, 34, XVII 7, XXIII 1, 4, 14, 21, 31, 37, 41, 44, XXIV 9).

Tähelepandavalt puuduvad eesti kirjakeele vanemais mälestisis tüübile **B** (*oijetti, leijetud* jm.) vastavad grafeemid kuni XVII sajandi lõpuni täielikult. Niipalju kui selle järgi võib otsustada, on tüüp **A** (*oittud, leittud* jm.) 300—400 a. tagasi olnud vähemalt sama valitsev esindustüüp kui praegu. Eriti tuleb tähelepanu omistada eL-st põlvnevaile vanema kirjakeele mälestisile (näit. Rossihnius jm.), mis praegust eL tüüpi **B** (*oijetti* jm.) esindust vastu ei kajasta. Päris kindel see kriteerium ei ole, sest on võimalik eP põhjalt lähtuva vanema kirjakeele traditsiooni mõju. Kuid see mõju ei saaks kuidagi ilmnedä käesoleval kujul, kui eL-s oleks tüüpi **B** esindus olnud valitsevam või samaski vahekorras esinev kui praegu. Vähemal määral ses suhtes võiksid huvi pakkuda Tln arvukad ainuliselt tüüpi **A** (*oitti* jm.) esindust näitavad grafeemid, kui arvesse võtta, et Tln on peetud vareminki kuuluvaks eKi. rannamurrete võösse (vrd. Saareste Eesti keel XIII—XVI sajandil 14).

Alles Andr. ja A. Verginius'el 1690. a. kuni 1701. a. leidub tüübile **B** vastavaid grafeeme, näit. nouveti (VEKVM 210:31), löieti (210:31) ja Hornung'il 1693—1695. a. on neid kohata üsna tähelepandaval määral, näit. nouetud, ſouetud, jouetud, woietud (GrE 83), leietud (LÖ 30:18, 56:3, KKR 65:18, 115:17, 156:7, 278:14, :20), leieti (54:7), leietama (LÖ 14:28, 27:26), hoietud (121:5), hoieti (KKR 14:12). Samuti ka Creidius'el 1694. a. Plt leietud (VEKVM 237:1). Hornung'il esinevad, nagu eelpool nägime, ka tüüpi **A** grafeemid, kuid erinevais sõnus. GrE 83 esitlus näikse koguni viitavat grammatilisele vahetegemisele: kus harilikult nõrga astme vormides ei ole sündinud kontraktiooni (näit. nõuan, leian jm.), sääl esitab GrE ainult tüüpi **B**, kus esineb kon-

traktsioon, sääl antakse tüübi **A** vormid (näit. *nean*, *jaan* puhul *neetud*, *jaetud*).

Sama-aegselt (ja osalt samul autoreilgi) tulevad eesti kirjakeele vanemais mälestisis XVII sajandi lõpul esile tüübi **B**₃ (*säettud* jm.) grafeemid, näit. *Andr.* ja *A. Verginius* 1690—1701. a. *jaetud* (VEKVM 208:18), *jaetut* (209:21), *Hornung* 1693—1695. a. *jaetud* (GrE 83, LÕ 1:7, 20:2, 72:7, 93:17, 99:2, KKR 12:22, 79:15, 111:10), *jaeto* (LÕ 105:20), *jaetul* *Aljal* (9:10), *Forselius* (?) 1694. a. *eL jaetu* (VEKVM 249:35, 250:9), *Käsu Ants* 1706. a. *Puh jaeti* (307:15).

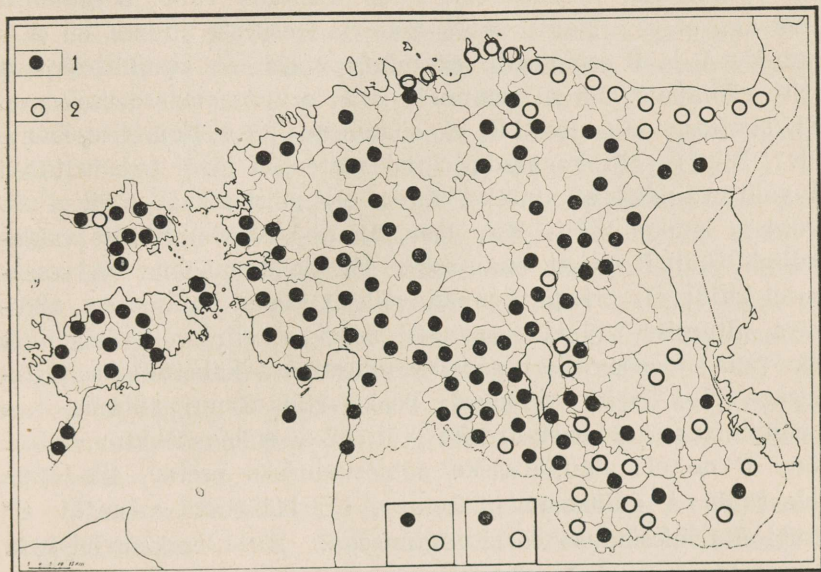
Nagu näha viitavad need tüübi **B**₃ vormid eL alale. *Hornung*'il aga võib seda märkimist mõista teisiti. Nagu tüübi **B** grafeemide puhul vihjati, näikse *Hornung* (GrE 83) *jaetud* kuju tüübi **A** *neetud* kujuga identseks pidavat: *ne- + -an* → *ne- + -etud*, *ja- + -an* → *ja- + -etud*. Ka tema muude eesti *ae* võimaluste järjekindel teisiti märkimine (näit. nääd LÕ 3, faäl KKR 42, jm.) tekitab kahtlust, kas selle järjekindla *jaetud* grafeemi taga mingit *ae*-list häändust oli olemas.

Võttes arvesse seda tüübi **B** grafeemide väikest osatähtsust eesti kirjakeele vanemais mälestisis ja nende esile kerkimist alles hilisemal ajal (XVII sajandi lõpul), mida neist hilihem *Thor-Helle* grammatika tähelepandavalt ei mainigi (vrd. ainult *leit*, *leitud* jm. AESpr. 50 jm.), võiks arvata, et 300—400 a. tagasi tüüp **B** oli eestis haruldasem kui praegu (vähemalt eL-s), kuna nii suurel määral ei tule küsimusse põhjaeestilise kirjakeele vanema traditsiooni mõju. See asjaolu aga viib sammu edasi tüübi **B** hilisemaks pidamise suunas tema praegustel eesti esinemisaladel.

Kuid pöördutagu eesti praeguste murdeesinduste ja nende omavaheliste suhete lähema vaatlemise juurde. Mis esmajoones tüüpide **A** (*oitti*, *leitti* jm.) ja **B** (*oijetti* jm.) puhul ilmneb, on see, et nende maa-alaline esinemine mõnedest ebaselgustest hoolimata omab kindlakujulisi piirjooni. Tüüp **A** (*oitti* jm.) esineb kogu eestis, välja arvatud eKi. rannikumurded. Kuid ka tüüp **B** (*oijetti* jm.) on laialdane: eL-s, Hiiumaal, osalt eP-s, eKe-s ja eKi. rannikumurdeis. Seejuures aga on tüübi **B** esin-

dus laialipillatum ja ilma kindla keskuseta. Hiiumaal esineb seda ainult Rei-s, kusjuures säälgü tüüp A on tavalisem, mujal Hiiumaal aga ainuline. Samuti on eL-s esindused segi. Ainuke ühtlane tüüpi B esinemisalala on eKi. rannikumurded.

Võtame kõigepäält tüüpi A esinduse lähema vaatluse alla. Pääle selle, et see tüüp on valitsev vanemas kirjakeeles, on see ka kõige kesksema ja suurema levimisalaga esindustüüp. Tüüp A

Kaart nr. 1. 1 — tüüp A; 2 — tüüp B.

on oma esinemisalal seevõrra tihe ja ainuline, et seda sel põhjusel näit. eLä. ja eP murdeis ei saa pidada muuks kui põhiliseks nende murrete esinduseks. Mis puutub selle tüüpi algupärasele, siis võib siin küsimusse tulla kas algupärane algsoome konsonantse liitumise esindus või mingi sisekadu (**hoidetihin* > (*h*)*oijetti* > *oitti* jm.) või mingi analoogia. Viimane võimalus jääb seetõttu kõrvale, et ei ole võimalik osutada ühelegi analoogia-allikale. Sisekadu ei ole kooskõlas eP sisekao tingimustega (vrd. Kettunen *VokKodD* 138 jj., *EKÄH* 162 jj.) ja ebareeglipärane sisekadu (nagu seda esineb näit. eesti *eijetti* >

eitti ~ *eitti* ~ *eitti* jm.¹ puhul, vrd. ka ms. Kettunen VokKodD 147 jj., EKÄH 167) ei ole mõeldav seesuguses ulatuses — terve verbirühma puhul. Samuti puuduvad tüübi **A** puhul erakordseks sisekaoks põhjused — tunduvad rõhu- ja tempo-olude eritingimused. Seetõttu tuleks nende murrete põhilist tüüpi **A** esindust pidada algsoomest lähtuvaks konsonantse liitumise esinduseks.

Kui eP tüüpi **A** esindus on ilmselt algselt murdeomane ja algupärane, siis missugusena tuleb käsitada tüüpi **B** esindust, eriti aga eL-s? Nagu nähti materjali esitluse juures, on eL-s tüüpide **A** ja **B** esindused segamini ja nii, et kumbki ei oma eriti silmapaistvalt ei enamuse ega murdeomasuse iseloomu. EL lääneosas ja suuresti ka eL südamikus (San, Rõn, Ote, Kan?, Plv?, Röp?) võib kasutada olnud materjali järgi pidada tüüpi **A** valitsevamaks esinduseks, kuna eL põhjaserval (näit. Puh, Võn) ja lõunas (näit. Krl, Har, Rõu, Urv, Se) näikse vastupidiselt tüüp **B** olevat enamuses. Ei ole tõenäoline, et seesugusel kujul eL eri piirkonnad võiksid tagasi minna eri algupära liitumise tüüpidele, samuti seegi, et siin võiks tegemist olla vana (algsoomelise) paralleelselt esineva kahetüübilise esindusega eL-s, vaid embkumb peaks siin olema hilisem, kas laenuesindus naabrusmurdeist või eL-s endas tekkinu. Kui tüüp **B** on eL algupäraseks põhiesinduseks peetav, siis oleks ehk tüüpi **A** valitsema pääsemine eL lääneosas seletatav eP tüüpi **A** põhiesinduse edasitungimisega. Kuid raskem on seda vaatekohta rakendada eL südamikus (Röp, Plv, Kan, Ote, San, Rõn) tüüpi **A** valitsevuse suhtes, kuna sellest alast põhja poole (Puh, Võn), kus eP esinduse mõju võimalused on geograafiliselt palju soodsamas seisukorras, on valitsev tüüp **B** esindus. Samuti on selt seisukohalt võimatu asjaolu, et eL keelesaartel (Lei, Lut), on tüüp **A** suhteliselt palju valitsevam esindus kui nende väljandrändajate lähtekohtades eL lõunaserval (näit. Krl, Har, Rõu, Se). Pigemini tõendab see vastupidiselt, et tüüp **B** on eL lõunaserval valitsevamaks esinduseks kujunenud alles päälle leivude ja lutsilaste lahkumist ja kogu tüüpi **B** tekkimine suuremas ulatuses

¹ Teisiti O j a n s u u Itämerensuomalaisten kielten pronominioppia 39.

eL piirimaadel on ehk piirimurretele omasemast teatavat laadi keeletunde lõtvumisest põhjustatud.

Kui võrrelda andmeid eL tüüpide **A** ja **B** vahekorra kohta, siis on märgata, et tüüp **B** on märgitud paiguti noorema esindusena. Ainult tüüpi **A** kohta on andmeid eL-st seitsmest kihelkonnast, kuna ainult tüüpi **B** kohta on andmeid kahest kihelkonnast, mis on iseloomustav nende tüüpide vahekorra karakterimisel.

Nii tuleks tüüpi **B** eL segaesinduse aladel pidada mittealgupäraseks ja uuemaks esinduseks, missugune vaatekoht võiks tuge saada veel sestki, et eL-s („Im Dörphtehstnischen“) Wiedemann'i GrESpr. 476 esitab ainult **A** tüüpi *pūti*, *lōūti* vorme. Samuti teisel *pūt*, *lōūt* (WD 42, 51, 52), mille kõrval „... von einigen ... wie *pūwwet*“ (WD 51). Neis andmeis pole põhjust kahelda ja need näitavad kõige lähemaski minevikus selgelt tüüpi **A** suuremat valitsevust eL-s ja ainult vähest tüüpi **B** esindust. Seejärgi tuleks ka eL-s pidada tüüpi **A** algupäraseks nende murrete põhiliseks algsaame konsonantse liitumise esinduseks, kuna tüüpi **B** muude vokaaltüveliste verbide analoogial hiljem tekkinuks, mis võrdlemisi hiljuti suurema leviku on omandanud just vähemkindla keeletundega eL murrete piirialadel.

Tähelepandavalt valitseb sama kaksikesindus ka eL keele- ja saartel Lei-s ja Lut-s. Kui sellele asjaolule anda kronoloogilist tähendust, siis on see kahesugune esindus eL murdeis vähemal määral valitsenud juba enne leivude ja lutsilaste siirdumist praegustele asukohtadele Lähti. Seega on see siis vähemalt 300—400 aastat vana. Kuid selle omaette tekkimise võimalused on sääl samuti olemas.

Teine ala, kus tüüp **B** esineb, on eKi. rannikumurded. Siin on see ainuvalitsev ja murdeomane esindus, kuna mõni võimalik üksik tüüpi **A** juhtum on ilmselt eP sisemaamurrete mõjuna käsitatav, kui need pole seda laadi, kus ei ole häälikuliselt võimalik kindlaks teha, kumba tüüpi keelendiga on tegemist (näit. *tietti* jm. < kas ? **tēttihin* või ? **tēdēttihin* jm.). Ka esinduse piir eKi. rannikumurrete ja eP sisemaamurrete vahel on võrdlemisi kindlakujuline, mil sega-alad peaaegu puuduvad

(välja arvatud vahest Amb, Kad juhtumid). Seesugust iseloomu esinduse juures peaks eKi. rannikumurrete tüübi **B** esinduse tagasi viima algsome vokaalse liitumise tüübile, seega eraldama eKi. rannikumurded ühe põhiküsimuse suhtes algupäralt täiesti iseseisvaiks vanadeks murreteks. Nagu eKi. rannikumurrete olulisemate põhinähtete vaatlemine näitab, ei ole midagi niisugust olemas ja eKi. rannikumurded ei oma midagi algupäraselt iseseisvat, mis erineks eP murdeist, vaid eKi. rannikumurded on tekkinud põhjaeestiliselt põhialuselt tugeva kihi soome mõjundite lisandumise teel (vrd. Toomse Son correspondant etc.). Nii ei ole midagi, mis õigustaks tüübi **B** esinduses nägema eKi. rannikumurrete eestilises põhikihis juba algsoomesse ulatuvaid erinevusi eP sisemaamurretega võrreldes. Pigemini tuleks tüüp **B** eKi. rannikumurdeis arvata laenuesinduseks soome vastavast tüübist (vt. lk. 21—22), mis põhjaeestilise põhitüübi (**A**) täiesti välja on tõrjunud.

Mis puutub selle eKi. rannikumurrete laenuesinduse kronoloogiasse, siis arvestades soome esindusvahekordi (vrd. lk. 20—22), ei saaks see olla väga vana. Ka on avaldatud arvamist (vt. Saareste Eesti keel XIII—XVI sajandil 14), et eKi. rannikumurrete vöö ulatus varemini kaugemale läände ja eP sisemaale kui praegu. Selles rannikumurrete vöös (kui see on olemas olnud) nähtavasti ei ole leidunud tüübi **B** esindust, sest vastasel korral oleksid eP-st põlvneva vanema kirjakeele esindusvahekorrad teissugused (vrd. lk. 25—27).

Tüübi **B** esindus Hiiumaa loodeosas on ilmselt hilisem ja võimalikult laen kas soomest või eKi. rannikumurdeist.

Mis puutub vähemaise alatumüpidesse, siis harva esinev tüüp **B**₁ paiguti Hiiumaal ja eKi. rannikumurdeis on tekkinud passiivi preesensi vormide *soūwewa*, *oijeta* jm. eeskujul, kus murdesegunemine keeletunde on lödvendanud ja kummagi esinduse ulatuspiirid segi paisanud (vt. Toomse EK 1937 235—237).

Tüüp **B**₂ koosneb vähema ulatusega eri paigus esinevaist üksikjuhtumest, mis enamasti eri algupäragi (näit. Kod *siä-dettud*, *oqdetti* kohta vt. Kettunen KodD 106—108; eLä-s *oibetti* on tõenäoliselt tekkinud passiivi preesensi eeskujul *oibetse* → *oibetti*; eL lõunaosa ja keelesaarte *liäüdet* jm. või-

vad ühte kuuluda lv. Salatsi *lõuded* jm. vormidega) ja ei ole konsonantse liitumise põhisuhete seisukohalt kuigi olulised. Ka vanemais kirjakeele mälestis esineb paiguti seesugust tüüpi. Näit. Müller 1600. a. ümber Tln *Erranetetut* (VGEV XV 77:27), *erranetetut* (82:31, 121:5), *erranetedut* (144:20), Stahl 1641. a. *ŷetut* (LSp. 21:34), Vigaeus 1641. a. Kse *lõidetut* (VEKVM 76:25). Kas need peegeldavad murret või on need saadud teoretiseerimise teel, ei ole kindel.

Eesti murrete tüübi B_3 esindussuhteist ei saa otseselt välja lugeda kumbagi eespool lk. 4—5 esitatud arvamust. Esineb küll vähemaid parandusi Kettunen'i murdegeograafilisele piiritlusele: *seattud* kuju esinemisala ei lange täiesti kokku eesti murdeis $\bar{a} > ea$ muutuse esinemisalaga, näit. Kod B_3 esindus Kettunen VokKodD 55 ja $\bar{a} > ea$ 35 jj., samuti tüübi A (*seattud*) esinemine väljaspool $\bar{a} > ea$ muutuse maa-ala. Suures hulgas neis kihelkonnis, kus esineb *sättud* tüüp, ei ole võimalust kindlaks määrata, kas praegune \bar{a} , \bar{a} , \bar{e} , \bar{e} taastub algupärasele \bar{a} -le (tüüp A) või $\bar{a}e$ -le (tüüp B_3), kuna neis kihelkonnis on sündinud häälikmuutus $\bar{a}e > \bar{a}$ (vrd. **käden* > *kâ* Jäm, Khk, Kse, Mär, Plt, Ris jm.). Kuid tähelepandavalt esineb *sättud* tüüpi ka väljaspool $\bar{a}e > \bar{a}$ muutuse maa-ala (näit. Hää, Hls, kus on **käden* > *käè*). Need asjaolud teevad Kettunen'i hilisema murdegeograafilistel kaalutlustel tugineva seisukoha tublisti kahtlasemaks. Kuid kõige tähtsam on siin teadmine, et igal pool, kus tüübi A *seattud*, *teattud* juhtumid esinevad, tuli muude käesoleva rühma *ta-*, *tä-*verbide puhul konstateerida algsome konsonantssele liitumisele taastuva tüübi A häälikseaduslikku murdeomasust. Ühtlasi ei saa tähele panemata jätta asjaolu, et *seattud*, *teattud* kujude esinemine ei piirdu nende murde-aladega, kus nad on ootuspärased, vaid on tunginud ka üsna kaugele naabrusse. Samuti tuleb käsitada ka *säetti* jm. kujusid, mille päämine esinemisala on eL murded, kuid mis on edasi tunginud ka üsna kaugele läände. Paiguti on tüübi B_3 juhtumite hilisemaks pidamise kohta eLä-s olemas ka otseseid tõendusi, näit. Mar Haeska *säettud*, *säettašse*, *eì säetta*, aga ka: *säetke*, *säevud*, inf. *säèda* (MarT), mis näitavad, et murdele algselt mitteomase $\bar{a}e$ sissetungimine ei piirdunud mitte ainult nende vormidega, kus seda

ootaksime, vaid vallutas isegi kogu paradigma. Arvestades neid asjaolusid on tõenäolisem liituda Kettuneni varasema ja Setälä lk. 4 esitatud arvamusega ja neid edasi arendades pidada tüüpi A juhtumeid häälikseaduslikeks ja tüüpi B₃ juhtumeid eL-s tekkinud analoogilisteks.

b.

Verbirühmas *anta-*, *küntä-*, *kanta-*, *murta-* on eesti murdeis kohata järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: *-ntt-*, *-ñtt-*, *-nt* jm. esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *antti*, *murtti*, *küntti*, *kanttud*, *murttud* jm. (i. m.), Jäm Määbe *antti*, *murttud*, *linttud* (JämMS), Mus idaosa *künttud*, *anttud* (MusI 66, 70), Panga *antti* (MT 109 7), Küdema *anttada* (10), Kaa Upa *antti*, *küntti*, *anttud* jm. (i. m.), Krj Triigi *antti* (MT 148 32, 44, 45, 57), *anttud* (36), VII *anttud* (VIIIMP 16), Kalju *anttud*, *antti*, *kanttud*, *kantti*, *künttud*, *küntti*, *murttud*, *murtti* (VIIIT), Jaa Hindu *antti* (EK 1925 132, 133, 134), Muh Linnuse *antti*, *anttud*, *küntti* jm. (i. m.), Hiiu maal, näit. Emm *anttõd*, *antti*, *anttav*, *kanttõd*, *kantti*, *kanttav*, *künttõd*, *küntti*, *murtti* jm. (MEMM.), Kuusiku *anttyt* (MT 161 8), Tilga *antti* (24), Viiterna *küntti* (EmmMS I), Käi Luguse *antti* (MT 110 3), *anttõd* (10), Kassari *antti*, *anttõd* (EKA 228 11), Phl Kerema *anttõd*, *antti*, *künttõd*, *küntti*, *murttõd*, *murtti* (PhlK), Rei Jõeranna *anttud* (EKA 176 20), eLä. põhjaosas, näit. Rid Kalaküla *anttud* (MT 101 3), Tuuru *anttud* (8), *anttud*, *kanttud*, *künttud*, *antti*, *murtti* (RidMS), Mar Haeska *antti*, *anttyd*, *kantti*, *kanttyd*, *küntti*, *künttyd*, *murtti*, *murtyd* (MarT), Mär Valgu, Haimre *antti* (VokMärKa. 47), Orgitu *antti* (MT 52 17, MT 67 22), Mõisamaa *antti* (MT 32 7), Kasti *kanttud* (MärMS II), eLä. keskosas, näit. Vig Sääla *anttud*, *antti*, *anttav*, *kanttud*, *kanttav*, *kantti*, *künttud*, *küntti*, *murtti* (VigMS), Kse *künttud*, *antti* (KseHÜ 107, 109), Peantse *antti* (80), Mäe *anttud* (MT 66 36), Laulepa *antti* (42), *murttud* (KseMS II), Hõbesalu *anttud*, *antti*, *kanttud*, *kantti*, *künttud*, *küntti*, *murttud*, *murtti* (KseMS III), Mih Piisu *küntti*, *künttud*, *antti*, *anttud* jm. (i. m.), Aud *antti* (AudHÜ 65), PJg Maima *anttud* (MT 76 6), Rasivere *anttud* (MT 128 6), Naartsi *küntti*, *künttud* jm. (i. m.),

Tor Oore *anttud* (MT 9 7), Mannare *murttud* (TorMS II), Niimiste *añtti*, *anttud*, *kañtti*, *kanttud* jm. (i. m.), Vän Lüüste *anttud* (MT 94 1), Kelguküla *añtti*, *anttud* jm. (i. m.), Pär *añtti*, *anttud*, *kañtti*, *kanttud*, *küñtti*, *künttud* (PärT), Elbu *añtti*, *anttud* jm. (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Var Helmküla *antti* (MT 73 3), Tõs *küñtti*, *künttud* (TõsKons. 87), Murru *antti*, *anttav*, *anttud* (VMÜTõs. 15), Kastna *anttud* (MT 39 7), Liu *antti* (MT 57 20), Ermistu *anttud*, *antti*, *kanttud*, *kantti*, *murtti*, *murttud* (TõsMS), Khn *añtti* (EK 1926 124), *antti* (MT 28 1), *anttud* (14), *añtti* (MT 105 3), eLä. lõunaosas, näit. Hää *murtti*, *murttu* (HääMÜ 163), *añtti*, *anttu* (169), Alevi *añtti* (EK 1931 16), Urissaare *añtti* (MT 43 30), Arumetsa *anttud* (38), Ikla *anttud* (MT 65 11), Saa Voltveti *künttud* (SaaKons. 58), Talli *anttud* (MT 70 5), *anttama* (18), Lindi *añtti* (36), Jäärja *añtti* (41), eP-s, näit. Ris *anttud* (RisMS II), Kirikuküla *añtti* (EK 1926 31), Nis Väljataguse *anttud* (MT 91 6), *añtti* (1), Kei Nahkja *anttud* (MT 158 29, 44), *añtti* (50), Ilmatu *añtti* (58), Rannamõisa *añtti* (62), Hag Kohatu *anttud*, *añtti*, *kanttud*, *kañtti*, *künttud*, *küñtti*, *murttud*, *murtti*, *murttav* (HagVM), Rap Nõmmemetsa *añtti* (HÜRaphKAb. 71, MT 69 12, 13, 20, 22, 24), Juu Mahtra *añtti* (MT 120 9), *anttud* (11), Salutaguse *añtti* (MT 93 2, 3), Toomja *añtti* (6), Kos Kiruvere *añtti*, *anttud* (MT 116 12, 15), Paunküla *añtti* (17, 18), Jõe Kallavere *antti* (MT 146 14, 16, 18), Uueküla *antti* (27), HJn Pirsu *küñtti* (MT 121 1), Kuu Hirvli *künttud* (KuuKons. I 89), JMd *anttud*, *añtti*, *kanttud*, *künttud* (JMdMS I), Soosalu *anttud* (MT 60 5), Kaalepi *anttud* (JMdMS II), Koe *künttud* (KoeKV 27), *anttud* (MT 1 3), VMr *anttud*, *murttud*, *anttav* jm. (VMrT), Amb, Kad *murttud*, *murtti*, *murttav*, *künttud*, *küñtti*, *künttav*, *kanttud*, *kantti*, *kanttav* (AmbKadVK), Amb Läpiküla *añtti* (MT 122 1), Kitseküla *añtti* (8), Oja *anttud* (MT 139 3), *antti* (7), Kad Tõrma *añtti* (MT 114 5), Võsupere *anttud* (MT 160 15), Sõru *añtti* (MT 90 10), VJg *añtti* (MT 20 2), *anttud* (3), Roela *añtti* (MT 83 11), Suigu *antti*, *anttud* (i. m.), eKi. rannikumurdeis, näit. Kuu ranna lääneosa (üsna harva) *küñtti*, *antti* (i. m.), Salmistu *künttud* (KuuKons. I 90), Hlj Sagadi *añtti*, *küñtti*, *kanttud* (i. m.), Jõh Toila (uuem) *künttud*, *kantti* jm. (JõhMS), eI-s, näit. Iis *küñtti* (IisKV 23), *künttavud*

26), *añtti*, *anttud* (MÜlis. 23), *anttagu* (24), Tudulinna *añtti* (MT 105 4), Trm *murtti*, *murttud* (TrmMÜ 74), Vaiatu *murttud* (MT 82 11), Kod *añtti* (KodD 77), eKe-s, näit. Lai Siimusti *antti* (MT 106 11), Sootaga *antti* (MT 153 4; =? *añtti*), MMg Kassema *kañtti* (MT 152 1), Äks Raigastvere *añtti* (EKA 227 2, 4), Ksi Jõune *antti* (MT 107 5), Laashoone *antti* (55), Tammiku *kañtti* (EKA 304 3), Plt *anttud* (PltKons. 52), *künttud* (39), *añtti* (PltVok. 66), Raasna *añtti* (MT 35 14), *añtti*, *anttud* (MT 7 68), *kañtti*, *kanttud*, *kanttagu*, *murttud* (PltMS), Lahavere *añtti* (MT 7 7), Arisvere *künttud* (40), *añtti* (43), Rutikvere *añtti* (52), KJn *añtti* (KJnMP II 151), *künttud* (KJnKons. 53), põhjaosa *añtti*, *kañtti*, *küñtti*, *anttud*, *künttud* (KJnP 22), kiriku ümbrus *añtti* (MT 163 42, 45), *anttud* (46), Leie *anttud* (60, 62, 94), *añtti* (66), Soosaare *kanttava* (MT 51 2), *añtti* (7), Pil Imavere *antti* (EKA 306 3, 6), *anttud* (7), Kangruasaare *añtti* (EKA 318 1, 2), Vil Auksi *añtti* ~ *antti*, *anttud*, *künttud* jm. (i. m.), SJn Lahmuse *anttud* (MT 92 6, 14, 16), Põhjaka *añtti*, *küñtti*, *anttud* jm. (i. m.), Kõp *añtti* (KõpVok. 223), eL lääneosas, näit. Hls *antti*, *anttagu*, *anttav*, *ant* (MÜHls. 59), *antti* (HlsHÜVok. 40, HlsM 47), Pornuse *antti* (MT 45 8), *ant* (14), Vana-Kariste *antti* (MT 97 3), *añtti* (10), Abja *murttud* (HlsMS V), Kulla *antti* (MT 137 28), Pst Kaarli *ant* (PstK 23), Holstre *antti* (MT 33 1, 2), *kantti* (4), Kääriku *antti*, *ant*, *küñtti* jm. (i. m.), Krk Murassoo *ant* (MT 200 46), *anttu* (57), *añtti* (55), Ainja *antti* (9, 11, *ant* (11), Trv põhjaosa *antti* (MT 17 5), Pikru *antti* (MT 19 12), Kaubi *antti*, *anttu*, *kantti* jm. (i. m.), Hel Patküla *antti* (MT 46 6), Söödi *antti* (MT 137 1, 3, 6), Anni *antti* (10, 11), Lõve *antti* (13), Jõgeveste *anttu* (MT 186 83, 84), *añtti* (88), Tõrva *anttu* (39), *añtti* (43), Taagepera *antti*, *küñtti*, *anttu* jm. (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *anttu* (MÜSan. 32), *antti* (157), Lauküla *anttu* (MT 136 6, 7), Mäe *anttu* (MT 63 12, 14), *antti* (27), Restu *anttu* (MT 98 3), Kurevere *antti* (EKA 220 6, 9), Ote Pilkuse *antti*, *anttu* (MT 132 68) Tsirla *añtti* (MT 123 5), Nüpli *antti* (MT 138 6), Pühajärve *anttu* (MT 132 39, 56), *antti* (42, 43, 44), Nõuni *antti* (19, 29), *anttu* (35), *künttav*, *kanttav*, *murttu*, *künttü*, *kanttu*, *anttu*, *küñtti*, *kantti* (OteMS), Puh Ulila *antti* (MT 6 3), Völlinge

anttu (PuhMS), Kam Kärevere *anttu* (MT 130 11), *antti* (12), Võn Mäletjärve *antti*, *anttu* jm. (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl. *an̄* (KrlHÜKons. 31), *mur̄*, *murtti* (KrlMÜ 146, 147), Ähejärve *an̄* (MT 131 6), *antti* (MT 108 11), Har Mõniste *anttu*[?] (HarMõnKons. 13), *antti* (KonjMõn. 19), Rooksi *antti* (MT 195 2, 3, 7, 12; = ? *añtti*), eL keskosas, näit. Urv kiriku ümbrus *anttu*[?] (UrvKons. 22), põhja-kirdeosa *anttu*[?] (UrvPKiKons. 21), Uue-Antsla *an̄* (MT 108 5, 7), Sõmerpalu *an̄* (EKA 222 4, 5), Vaabina *an̄*, *añtti*, *kan̄*, *kañtti*, *kün̄*, *kün̄tti*, *mur̄*, *murtti* (UrvMS), Kan *anttu*, *añtti*, *anttagu* (KanJEK 5), Rõu Ruuga *an̄* (RõuR 20), Sänna-Hurda *an̄*, *añtti*, *kan̄*, *kañtti*, *kün̄*, *kün̄tti*, *mur̄*, *murtti* (RõuMS IV), Plv *an̄* (PlvHÜKons. 18), Peri-Alaküla *anttu* (MT 68 5), *murtti*, *anttu* (PlvMS III), Räp Toolamaa *antti* (MT 78 11, 13), Parapalu *añtti*, *murtti* [= ?], *anttu*[?], *murttu*[?], *kün̄ttü*[?], *anttav*, *murttav*, *kün̄ttäv* (RäpP), Vas Mauri *antti* (MT 104 15), Kahkva *antti* (MT 105 10, 17), *murttu*[?] (11), Setus, näit. Satseri *an̄*, *antti* (MÜSeS 113), Litvina *antti* (MT 99 50, MT 135 60, 73), Kundruse *antti* (MT 55 1), Tsütski *añtti* (MT 135 22), Melso *añtti* (MT 79 5), Treski *añtti* (22, 26), Serga *antti* (20), eL keelesaartel, näit. Lei *kün̄* (LeiMS I), *an̄*, *kan̄*, *kün̄*, *antti* [= ?], *kanttav* (LeiV 3), *mur̄*, *murtti*, *murttav* (5), *anttu*[?] (LeiMV 60), Lut *kan̄*, *an̄*, *kün̄*, *mur̄*, *kañtti*, *kün̄tti*, *murtti* (LutMS), Kra *añtti* 'annetiin', *ar̄an̄* 'annettu miehelle' (KraMS).

B tüüp: -*ñnett-*, -*řrett-* jm. esindus. Seda leidub eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *annetti*, *kün̄netti*, *annettu*^ř ~ *annettud* jm. (i. m.), Neeme, Rammu *kün̄nettud* (KuuKons. I 90), Kuu ranna lääneosa (harilikumalt) *annetti*, *kannetti*, *annettud* jm. (i. m.), Haapse (harvem) *anneñti*, *kün̄neñti*, *anneñtud* jm. (i. m.), Juminda neem *kannetti*, *annetti*, *annettu*^ř jm. (i. m.), Tapurla *kün̄nettud* (KuuKons. I 89), Pärисpea neem *annettut*, *kannettut*, *annetti*, *kün̄netti* jm. (i. m.), Viinistu *kün̄nettü*^d (KuuKons. I 89), Kad Käsmu *kün̄netti*, *annetti*, *annettu*^ř jm. (i. m.), Hlj loodeosa *annetti*, *annettut*, *kün̄netti*, *kün̄nettut* jm. (i. m.), Lahe (?) *kün̄nettu* (HljRKons. 43), ranna keskosa *annetti*, *kannettu*^ř jm. (i. m.), kirdeosa *annetti*, *annettu*, *kannettu* jm. (i. m.), VNg põhjaosa *annetti*, *kün̄netti*, *annettu*, *kannettu* jm.

(i. m.), Koila *murretti*, *murrettu* (VNgM 91), Männiku *annetti* (MT 59 4, 12), Lüg *künnetti*, *murretti*, *annetti*, *künnettu* ~ *künnettud* ~ (vana) *künnettu* jm. (i. m.), *annetti* (HÜLüg. 35, 46), *murrettu* (47), Lügänuse *annettud* (EKA 317 1), Reo *annetti*, *künnetti*, *murretti*, *kannettud* (LügT), Jõh *künnetti* (HÜJõh. 53), põhjaosa *annetti*, *künnetti*, *kannettu* jm. (i. m.), Toila *künnetti*, *künnettut* jm. (JõhMS), lõunaosa *annettud*, *künnettud*, *annetti* jm. (i. m.), Kalina *annetti* (MT 74 6), Vai põhjaosa *annetti*, *kannetti*, *künnetti*, *annettu*, *kannettu* jm. (i. m.), Utria *annetti* (EKA 308 10), idaosa *annetti*, *künnetti*, *künnettü* jm. (i. m.), eI-s (?), näit. Trm *künnettud* (HÜTrmKons. 18), eKe-s (?), näit. KJn Leie *kañnetti* (MT 163 91), eL lääneosas, näit. Hls *añnetti* (HlsMS V), *añnei* (MÜHls. 39), Abja *muřret* (HlsMS V), Krk Karksi *añnetti*, *küñnetti*, *kañnet*, *küñnet* jm. (i. m.), Pst Kaarli *küñnet*, *peľlu oľma(ve) küñnetty* (PstK 23), Kääriku *küñnetti*, *kañnetti*, *küñnet*, *kañnet* (i. m.), Trv põhjaosa *küñnet* (KonsTrvP 43, TrvPKons. 20), Järvküla *küñnettu* (MT 126 4), Ämmuste *küñnet* (TrvMS I), Kaubi *küñnetti*, *küñnettu*, *kañnet* (i. m.), Hel Taagepera *kañnet*, *küñnet* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *muřrettu*, *muřretti* (MÜSan. 32), Ote Nõuni *küñnetti* (MT 132 3, 13, 15, 33), *müřretti* (4), *kañnetti* (5), Pühajärve *küñnetti* (40), Rõn Koruste *küñnetti*, *küñnettu* jm. (i. m.), Puh *küñnettu* (PuhKV 56, PuhHP 54), Völlinge *kañnettu* (PuhMS), Võsivere *añnetti*, *kañnetti*, *küñnetti*, *añnettu*, *kañnettu* (i. m.), Võn Valge-soo *küñnetti* (VõnL 55), Mäletjärve *kañnetti*, *küñnetti*, *küñnettu* jm. (i. m.), eL edelaosas, näit. Har Alasilla *kañnet* (HarMS I), eL keskosas, näit. Urv kiriku ümbrus *küñnet* (UrvKons. 26), Vaabina *kañnet*, *küñnet*, *muřret*, *muřrettava*s (UrvMS), Rõu Sanna-Hurda *kañnet*, *kañnettav*, *kañnetti*, *küñnet*, *küñnetti*, *küñnettäv*, *muřrettav* (RõuMS IV), Plv *küñnet* (PlvHÜKons. 18), Rosma *kañnettu* (MT 61 4), Adiste *uñma*? *küñnettü*?, *uñ küñnet* (PlvMS II), Röp Parapalu *kañnetti*, *küñnetti*, *kañnettu*?, *kañnettav* (RöpP), Vas *küñnet* (VasKons. 57), Orava *küñnet* (VasO 47), Setus, näit. Matsuri *kañnetti*, *kañnet*, *kañnettu*? (i. m.), eL keelesaartel, näit. Lei *muřretti*, *muřret*, *muřrettu*? (LeiMV 61), Lut *añnetti*, *küñnetti*, *muřretti*, *kañnetti*, *añnet*, *kañnet* jm. (LutMS).

B₁ tüüp: *-ñned-*, *-řred-* jm. esindus. Seda leidub harvemini Hiiu maal Rei-s, näit. *añnedi* (HÜRei. 9), ja paiguti eKi. rannikumurdeis, näit. VNg keskosa *künneži* jm. (i. m.).

B₂ tüüp: *-ñdett-* esindus. Seda on mõni juhuslikumat laadi juhtum, näit. Kse Õeküla *añdetti* (MT 164 2), Hõbesalu *añdettud*, *añdetti* (KseMS III).

Muude lähemate sugukeelte esindusvahekordadest oleks märkida järgmist:

Liivis tuntakse üldiselt üht tüüpi esindust, näit. *antõd*, *antõb* (Sjögren-Wiedemann LGr. 167), Piza *antõd* (381, 382, 385, 387, 389, 394, 396, 412, 421, 458), *antõb*, *antõbõd* (469), *ulantõm* (458, 473), *kantõb* (407, 468), *murtõd* (388, 402), Kuolka *antõd* (351, 369, 370, 376), *kuntõb* (335, 336), Salatsi *anted* (351), *kuntau* (335, 336), hiljemini *añtat* 'annettu' (Setälä YSÄH 223), *muřtab*, *muřtat* (391), *kurèn* *añttõb* 'was dem teufel gegeben wird' (schimpfwort) (Kettunen LvWb. LXVIII), (eriti lvI-s) *añttõt* (LXIX), Siikrõg *añttõt* 'antud' (ULSpr. 57:16, 59:11), *járõmurřtat* 'aramurtud' (59:8), *siõdõ-añttõbõks* 'süüa anda' (65:6), Koštrõg *kañttõd* *z-* 'kantud' (99:15), mis taastuvad Setälä järgi (vt. YSÄH 391) algsome konsonantsele liitumisele. Kuid Kettunen LvWb. LXVIII näikse mõtlevat algsome vokaalsele liitumisele taastamise võimalust, kui ta ütleb: „Wenn *tařtab*, *añttõb* usw. in bezug auf die synkope lautgesetzlich sind, so sind auch die livischen formen auf **-etta-* zurückzuführen (d. h. *e* statt *a* vor dem *-tt-* des passivs)“. Sama seisukoht esineb veel LvWb. LXX teinegi kord: „Ein *añttõd* od. *añttõt* repräsentiert das urfi. *-ttu-* (vgl. fi. *annettu*), wo das *tt* kaum lautgesetzlich ist (dagegen lautges. z. b. fi. *karat-tu*)“. Viimasel puhul on mõeldud geminaatklusiili esindusele päärõhulise silbi järel (vrd. näit. *kařttõ* 'fürchten' jm. Kettunen ULSpr. 7) ja et tüüp seega näikse olevat samane eesti tüübi **A** (*anttud* jm.) esindusega. — Pääle selle märgib Sjögren-Wiedemann (LGr. 363) Salatsi *kandeds* tüüpi näite, mis võiks olla hilisemat algupära.

Vadjast on andmeid ainult ühe esindustüübi kohta, näit. *añēī* (Setälä YSÄH 90), *tšünnettī* (Kettunen VÄH² 99), *murrettī* 'murrettiin' (140), vdjLä. *tšünnettū* 'kynnetty', *tšünnettud_i* 'kynnetyt', vdjI *tšünnettūd_i* (53), Luutitsa *annöttii* (Mustonen Vir. I 158:22), Pummala *kannettī* 'wurde getragen' (Ariste WSprP 22:8), *annettī* 'antoivat; annettiin' (Kettunen NVK 77:6, :7, 78:14 jm.), *annettu* 'annettu' (104:13), Jõepära *annettī* 'annettiin' (11:13, 13:16 jm.), *annettī* 'annettiin' (11:14, :15 jm.), *annettu* 'annettu' (11:13, 41:7 jm.), *lennettī* 'lensivät' (47:21), Kattila *eb_annettu* 'ei annettu' (40:7), *annettī* 'annettiin' (40:8), Mativõ *annettī* 'annettiin' (10:14, :15 jm.), *annettu* 'annettu' (10:15), Kõrvõttula *annettī* 'annettiin; antoivat' (110:2, :13), Itšäpäivä *annettī* 'annettiin' (124:9), Kukkoski *künnettšū* 'kynnetyn' (Posti ib. 158:10), mis on viidud tagasi algsoome vokaalse liitumise tüübile (< **andettihin*, **kündettihin* jm., vt. Setälä YSÄH 90).

Soome murdeis valitseb samuti ainult üks tüüp, näit. smE-s *kannetti* (Ojansuu LMÄH II 41), Perniõ *kannetti* (Kettunen SM I 11:7), *annetti* (11:8), smH-s, näit. Huittinen *künnettülle* (17:34), *annettī* (19:1), Siikainen *annettu* (Latvala LSKK 57), Urjala, Akaa, Kylmäkoski piirkond *annettako* (Kannisto ÄTUKAM 20), *annettava* (31), *annettin* (78), Urjala *annettiin* (Kannisto LEHKM 295) *annettiin_m-* (126), *annetiiv_v-* (287), *kannetiiv_v-* (35, 288), Kylmäkoski *kannettua* (238, 242), *Annettiin* (100), Akaa *annetuks* (246), Vesilahti *kannettiin_p-* (23), Kangasala *annettu* (179), Pälkäne *annettaa* (222), *kannettu* (151), Lempäälä *annettii(n)* (305), Tyrvää *kannettin* (Kettunen SM I 22:3), Längelmäki *annettin* (48:3), Valkeala *annettih* (102:17), Koski *kannettir_r-* (86:24), Pyhtää *annettais* (99:26), Lammin-Koski *kynnetyks* (Westerlund Vir. I 205:17), Heinola *kannettii* (Lindfors TheinM 39:29), smLP-l, näit. *annettu* (Laurosela ÄTEPM I 49), *künnettii(n)* (154), smPP-l, näit. *annettu* (Kettunen SM I 122:14), smK-l, näit. *annethin* (Cannelin KemKM 81), Inari *annettu* (104:24), Rovaniemi *kannethim_m-* (Kettunen SM I 127:4), smT-l, näit. *annethin* (Airila ToM 68), *kannethin* (69), smS-s, näit. Sotkamo *annettin_s-* (Kettunen SM I 147:6), Joroinen *kannettij_i-*

(170:6), Juuka *künnett*in (186:17), Kerimäki *künnett*i (197:25), Konginkangas *annettava* (210:3), Saarijärvi *künnett*ävä (214:2), Multia *annett*in (216:25), Sortavala *annett*i (263:24), Juva *annett*i (Tarkiainen ÄTJuvM 121:28, :35), Hirvensalmi *annettu*, *annettava* jm. (Hyyryläinen THsK 55), *annettii* (54), Nurmes *kannett*assiin (Reijonen NM 11), Kesk-Skandinaavia metsasoomlasil *annettu* (Kettunen KSMSK 18), smV-s, näit. Kirvu *annettii* (Sirelius LTJääKir. 14:28, 17:13 jm.), Soome lahe saartel, näit. Tytärsaari *annett*i (Äimä ÄTTYtM 87:32), *annetta*is (42), Ingeris ingrikkudel *annettii*(n), *annettu*, äürämöistel, savakutel ja Alam-Luuga luterlasil *annettii*, *annettu* (Porkka ID 105), Narvusi *künnett*ü (Kettunen SM I 286:28), Rosona murdes *annett*i (292:16). See soome murrete esindustüüp on tagasi viidud algsome vokaalsele liitumisele (vrd. Setälä YSÄH 76, jm.). Pääle selle esineb paigu smS-s seesuguseid partitsiibi partitiivi vorme nagu *antauta* 'annetua', mis on peetud algsome vokaalsele liitumisele tagasi minevaks (< **antaduta*, vrd. *nostauta*, vt. Setälä YSÄH 76, Vir. 1915 132). Teist tüüpi esindust soome murdeis ei ole kohata. Kuid esineb arhailisi verbiparadigmast eraldunud vorme, näit. *letty* jm., mida keeletundes enam ei ühendata vastava verbiga (*lentää*) (vrd. Airila Suomi V 10 4), kuid mis on „... aivan yhtä säännöllinen *lentää* teonsanan muoto kuin *tuttu* on *tuntea* sanasta“ (Setälä Sana- ja asiatiedusteluja vanhojen uskomusten alalta I 78) ja mis kahtlemata viitab varemale konsonantse liitumise tüübi olemasolule soomes käesolevagi vormirühma puhul.

Ühe tüübi esinemine valitseb ka soome vanemas kirjakeeles *nta-*, *ntä-*verbide puhul (vt. Airila MMK 72, Lindström JSVK 42). Lisaks toodagu näit. Agricola A-tekst *annettu* (MLF I 32:6, :9, 114:6, 159:32), *andexiannetut* (102:33), *annetud* (120:34), *cannettu* (158:25), B-tekst *annettu* (33:9, 147:34, 151:8, :11, :14), *annetut* (133:10, 136:23), *andexannetut* (139:15), *antexiannetut* (139:20), *antexiannetudt* (103:31), *antexannetudt* (105:3), *annetu*xi (142:11), *cannettu* (109:25), D-tekst *annettu* (197:14), *alaannettu* (219:11), *andexiannettu* (196:1), *ulenannettu* (211:6), *ulenannetu*xi (196:32), *andexiannetta*iijju (220:28), E-tekst *annettu* (244:10, :12), Martti *annettu* (MLF II 11:23, 22:6, 26:17,

27:34, 39:12, 41:27, 42:27, 80:21, 101:22, 131:31), *Amnettu* (106:25), *anettu* (101:27), *amnetwɣ* (114:20), *amnetun* (110:15), *amnetutt* (27:32, :33), *amnettin* (24:6, 26:33, 27:30, :31, 35:18, 43:21, 46:14, 98:32), *amnettaman* (7:31, 12:3, 25:31, 26:13, 62:21, 63:12, 133:31, 139:35, 150:34, 151:23, 180:24), *amnettamā* (11:2, 48:26, 57:13, 58:8, 113:31), *amnettakan* (39:18, 116:21, 131:33), *amnettin* (113:15), *amnettauaiŋen* (16:34), *ŋinnetij* (49:14, :15), *ŋinnetijn* (49:12), *Kollanius amnettu* (MLF III₁ 9:14, 17:29, 41:18, 46:16, 47:4, 48:26, 57:23, 58:5, 63:15, 66:28, 75:10, 80:1, 111:26, 133:5, 136:28, 153:25, 164:2, 171:11), *Amnettu* (6:23, 11:3, 141:28), *amnetuɣi* (36:12, 137:8), *amnetut* (48:22, :25), *amnettin* (43:13, 71:21), *amnetin* (47:6), *amnettaman* (23:2, 27:11, 31:8, 38:26, 43:20, 45:14, :18, 46:9, 75:10, 85:11, 112:10, 113:2, 131:21, 132:15, 136:16, 180:7, 202:18, 203:23), *anettaman* (231:12), *amnettacaan* (63:21, 177:11), *amnettu* (222:7), *amnettin* (152:8), *amnettaman* (13:31, 30:22, 60:7), *amnettacaan* (75:15), *ŋinnettu* (76:8), *ŋinnetun* (76:5). Teisetüübilisi näiteid tsiteeritud tekstide ulatuses ei leidu. See näitab, et tüübile **B** (*añnetti* jm.) vastav esindus soomes on käesoleva verbirühma puhul vanem kui seda oli rühma **a** puhul (vrd. lk. 22). Kuid kui panna tähele käesolevasse rühma kuuluvate *rta-*, *rtä-*verbide esindust soome vanemas kirjakeeles, siis võib näha huvitavat asjaolu, et neis verbides vastupidiselt leidub ainult tüübile **A** (*murtti* jm.) vastava esinduse näiteid (vrd. Setälä YSÄH 390, Ojansuu Vir. 1907 121), näit. *Martti ŋorttu* (MLF II 72:9, 134:2, 174:35), *ŋorttu* (133:26), *ŋortu* (64:33, 111:15, 112:33, 113:1, 116:10, 117:10, :13), *ŋortw* (115:5), *ŋortuɣi* (53:31, 116:9), *ŋortuifda* (106:32), *ŋortut* (17:32), *ŋordutt* (141:20), *Kollanius ŋortu* (MLF III₁ 179:33, 149:4, 158:9, :14), *ŋortuɣi* (156:10), *ŋortut* (36:10). Ka see soome vanema kirjakeele esindus näitab, et konsonantse liitumise tüüp oli teatavas osas verbides sel ajal soomes veel valitsev.

Karjala-aunuses leidub mitmesugust esindust: 1. Lüüdi murdeis leidub *lentä-*verbist niisuguseid vorme nagu Sununsuu *leffī* 'lensivät' (Kujola LKN 194:6), Mundjärvi *leffī* 'ovat lentäneet' (Kalima ib. 265:14). — 2. Lüüdi muudest verbi-

dest on märgitud Tiudia *anŋfi* 'annettiin' (Ojansuu ib. 9:1), Sununsuu *anŋi* 'annettiin' (Kujola ib. 180:15, 188:15, 190:5, 191:15), Mundjärvi *anŋi* 'annettiin' (200:16), *kaŋfi* 'Kantoivat' (211:8), *anŋaiš* 'annettaisiin' (203:12, 216:13), *anŋfi* 'Annettiin' (Kalima ib. 230:5), *anttu* 'annettu' (232:15), *kaŋfi* 'kannettiin' (230:1), Šuoju *soŋfi* 'sortivat' (Ojansuu ib. 112:15), *anŋi* 'Antoivat' (33:4), *anŋi* 'antoivat; annettiin' (114:12, 146:10, 156:1), *anŋi* 'annettiin' (115:3), *anŋud* 'antama; annettava' (107:12, 139:6), *anŋud* 'antama' (80:15), *anŋaiš* 'annettaisiin' (137:2). — 3. Mujal karjala-aunuses leidub vaid üht tüüpi esindust, näit. krj. *annettih* (Genetz KL 43), *anettih* (Ojansuu KAÄH 71), krjP-s Kontokki *annettih* (KKN III 107:24), Uhtua *kannettih* (Kettunen ib. 130:2), *annettih* (131:14, :16, Genetz ib. 142:31), Pistojärvi *annettih* (Pukki ib. 146:3), Kiestinki *annettih* (149:13, 151:6, :8), *šorrettu* (153:18), *annettu* (Genetz ib. 164:6, 169:17, :18), *annettih* (165:24, 167:1), Vuokkiniemi *kannetuks* (Mustakallio Vir. I 83:30), krjP ja krjL segamurdeis Jyskyjärvi *annettih* (Kettunen KKN III 82:14, Genetz ib. 89:20), *lennettih* (Leskinen ib. 85:3), *annettu* (86:34), Vitsataipale *annettih* (Genetz ib. 102:1), *kannettih* (102:10), krjL-s Porajärvi *annettih* (20:17, 21:15, 27:19, 32:16, 33:5), *kannettih* (29:22), Tunkua *anŋettih* (Liljeblad TMK 18), krjTv-s Vesjogonsk *annettih* (Kujola KKO 34:3, :26, :29, 35:30, Karjalainen KKN I 23:9), *annet ei* (Kujola ib. 98:10), *annettih* (99:6, :29, :32, 100:26, 104:23), Bježetsk *annettih* (Karjalainen ib. 6:5, 16:8, :14), *kannettu* (1:8), *kannettih* (16:7), *annettih* (Alava ib. 62:32, 71:5, 72:11, 73:15), *annettih* (69:1), *annettu* (72:2, 75:36), krjN-s Tihvin *annettih* (Kujola KKO 32:30), *annettu* (Kujola KKN I 114:28), *annettih* (126:4, 132:21), *kannettu* (129:31), *murretaiš* (115:1), *murrettu* (112:20, :28), aun-s *annettih*, *annettav*, *annettu* (Genetz TAK 175), aunSm. segamurdeis Korpiselkä *lennetti* (Koljonen KKN II 140:33), Suistamo *annettih* (Nirvi SKV 45, KKN II 103:13, :15), *annettu* (103:14), Impilahti *lennettih* (Leskinen ib. 96:8), *annettih* (96:17), aunV-s Riipuškala *annettu* (Kujola KKO 49:24), Njekkula-Riipuškala *annettih* (Ojansuu KKN II 14:15), *annettaw* (13:4), Vitele

annettih (25:15), *annettaz* (25:20), *künnettü* (18:24), Säämäjärvi *annettih* (Ahtia ib. 49:2). Nii näeme kogu karjala-aunuses esinevat tüüpi, mida vormiliselt võib taastada algsome vokaalse liitumise tüübile (< **andettihin* jm.). Ainult lüüdi murdeis esineb kaht tüüpi teissuguseid vorme. Esimene tüüp *lentä*-verbi puhul on häälikuliselt sama algsome konsonantsele liitumisele taastuv *nta-*, *ntä*-verbide esindus, mida nägime ka soome *letty* jm. puhul (< **lettü* < **lenttū*, vrd. samuti *tunte*-verbist *tuttih*, *tuttaneh*, *tuttav* jm., Genetz TAK 170, < **tuttihin* < **tunttihin*). Teise tüübi *sořti* kuju taastub samuti algsome konsonantsele liitumisele, kuna *antti* jm. kujusid omakorda ei saa praeguse keeletunde seisukohalt eraldada.

Vepsast võib märkida kaht tüüpi vorme: 1. VpsÄ-st *ei anūd* 'eivät antaneet' (Setälä YSÄH 223), *anttihe* 'annettiin' (Kettunen NVM 158:13, :16, 159:2), *anttihe* 'annettiin' (185:4, :9, :11), *anttihe* 'annettiin; antoivat' (173:8, 176:3, 180:7), *anttud* 'annettu' (179:10), vpsK-st *anthe* (Lönnrot NTS 44), *andtihe* (38, 44), *anttihe* 'antoivat' (4:15), *eba anūt* 'eivät antaneet' (Setälä YSÄH 223), *anttut* 'annettu' (Kettunen NVM 192:11). — 2. VpsL-st *andethe* (Kettunen NVM 4:7, 7:10, NEV II 13:1, 82:9, 126:15), *andēt* (74:1, 129:2, 133:1 ja LVHA I 65), *andētū* (NEV II 128:4). Viimast võib pidada vokaalse liitumise esinduseks.

Tagasi vaadates lähemate sugukeelte esindusvahekordadele võib konstateerida, et tõenäoliselt vanem ja algupärasem algsome konsonantse liitumise esindus on praegu valitsev ainult liivis ja lüüdi murdeis. Vepsa esindused ei ole päris selged. Soomes on vokaalse liitumise tüüp tänapäeval täiesti valitsema pääsenud, kuid esineb kindlaid tõendusid, et see tõenäoliselt ei ole algsomest lähtuv algupärane esindustüüp, kuna ka vadjas ja karjala-aunuses ei ole jälgi konsonantse liitumise esindusest. Üldjoonis on siis käesoleva verbirühma puhul lähemate sugukeelte taust oma vahekordadelt tublisti erinev, kuid (kui välja arvata karjala-aunuse) oma põhiolemuselt sama, mis *a*-verbi-rühma puhul (vrd. lk. 24).

Kui nüüd peatuda eesti esindustüüpide häälikulise külje juures, siis näeme, et vormiliselt võib kaks päämist eesti esin-

dustüüpi (*murtti*, *murttud* jm. — tüüp **A** ja *muřretti*, *muřrettud* jm. — tüüp **B**) taastada algsome kahele sufiksi liitumiselt erinevale tüübile (nagu **a**-verbirühma puhul lk. 25): tüübi **A** algsome konsonantsele liitmisele (< **murttihin* jm., vrd. lv. *muřttāi* jm., sm. *foritu* jm., lüüdi *sořti* jm.) ja tüübi **B** algsome vokaalsele liitumisele (< **muřdettihin* jm., vrd. vdj. *muřretti* jm., sm. *annettu* jm., krj-aun. *kannettu* jm., vps. *andēt* jm.). Häälikulise külje puhul algsome geminaatklusili *tt* säilimisest eestis sonoorsete konsonantide järel vt. Kettunen KodD 98, EKÄH 46 ja algsome dentaalklusili nõrga vaste häälikseadusliku assimilatsiooni kohta eelneva sonoorse konsonandiga vt. Kettunen KodD 109—110, EKÄH 68. Seega häälikuline külg ei tekita raskusi tüüpide **A** ja **B** eelnenud taastamise võimalustele.

Mis vormiliselt esitatud tüübi **A** algsome konsonantse liitumise esindusele taastamisse puutub, siis käib see ainult likvida + *-ta-*, *-tä-* verbide kohta käesolevas verbirühmas (näit. *murta-*), kuna nasaal + *-ta-*, *-tä-* verbide puhul ei ole see maksev, sest teatavasti on *ntt* konsonantühendist juba algsomes kadunud nasaal (vt. Setälä YSÄH 386 jj.; vrd. ka Toivonen FUF XVI 213—214, FUIA 234) ja see häälikmuutus ilmneb ka *ta-*, *tä-*verbide käesoleva rühma puhul (vt. Setälä YSÄH 389 jj.). Seejärgi oleksid siis ootuspärased algsoomest põlvneva konsonantse liitumise kujud eestis näit. **añti* (pro *añtti* jm.), **añ* või **añtud* (pro *añttud*; vrd. ... fo minna tuttud ['tuntud'] often Hornung KKR 39:23), **küñtav* (pro *küñttav*; vrd. *tundma:tuttav*) jm. Tegelikult ei leidu aga eesti *nta-*, *ntä-*verbide puhul kuski niisugust esindust, vaid igal pool tüübi **A** all antud kujudes esineb *n* (*añttud* jm.). Nagu nägime, leidub seesugune *n* esinemine ka lähemais sugukeelis, näit. lv. *añttāi* jm. lk. 39, lüüdi *añti* jm. lk. 43. Selle *n* esinemise põhjal on eesti ja lähemate sugukeelte tüübi **A** vormide kohta järeldatud, et need ei taastu algsome konsonantsele liitumisele (vt. näit. Kettunen LVHA I 39, EKÄH 67 allmärkus).

Kuid kuidas siis seletada tõeliselt seda tüüpi vorme eestis ja lähemais sugukeelis? Niisugune võimalus, et need vormid eestis ja lähemais sugukeelis oleksid tekkinud mingi sisekao

tagajärjel (nagu seda eesti kohta arvas omal ajal Wiedemann WD 51), ei ole tõenäoline samul põhjusil, nagu seda võimatuks peeti *a*-verbirühma puhul (vt. lk. 29—30).

Teisalt aga on raske sisuliselt neid vorme lahutada seesugustest häälikseaduslikest algsoome konsonantse liitumise tüübile taastuvaist lv. (*murttäi* jm.), e. (*murttud* jm.) ja lüüdi (*soiti* jm.) vormidest, mis on kõnesolevatega nende keelte praeguse keeletunde seisukohalt identsed. Kui edasi veel arvesse võtta asjaolu, et seesuguse *n* kao tagajärjel vormid, kus see sündis, muudest paradigma vormidest oma häälikseisult liig kaugele arenesid ja keeletundes enam ei moodustanud küllaldaselt arusaadavat paradigmat, siis võis paradigma neist vormidest, kus oli säilinud *n*, üldistuda *n* ka neisse vormidesse, kust see häälikseaduslikult oli kadunud (vrd. näit. sm. kansi : kansen : kantta, e. kaas : kaane : kaant < *katta < *kantta, kus Setälä YSÄH 387 järgi *n*-lised sg. part. vormid „...perustuvat epäilemättä sanan muotojen analogiaan“). Ka näib see käsitus käesoleval korral olevat kõige tõenäolisem, kui veel arvesse võtta, et niisugust *n* üldistust toetasid tõhusalt häälikseaduslikud likyida + *-ta-*, *-tä-* verbide vormid *murttud* jm. Osas vormides aga, mis varakult eraldusid verbiparadigmast (näit. sm. *letty*, vrd. e. *tuttav* jm.) ja mis sisuliselt enam keeletundes ei olnud verbivormideks käsitatavad, puudus see tasandumistarve ja need säilisid *n*-kaolistena.

Et *n*-kaolisus on tõeliselt olnud oluliseks tasandumistarbeks, tõendab asjaolu, et sellest ülesaamiseks on otsitud teisigi teid nagu näitavad soome vanema kirjakeele vahekorrad: *nta-*, *ntä-* verbides on seetõttu valitsema pääsenud muude verbide analoogial vokaalse liitumise tüüp, *rta-* verbides aga säilib konsonantse liitumise tüüp, kuna sääl puudus tasandumistarve (vt. lk. 42).

Veendudes praeguse eesti tüübi A taastumises algsoome konsonantse liitumisele, asutagu vaatlema missugused võisid olla tüüpide A ja B vahekorrad varemini.

Eesti kirjakeele vanemais mälestisis esineb mõlemale tüübile vastavat esindust. Nii kohtame tüübi A juhtumeid: W a n r a d t - K o e l l 1535. a. antut^h (VEKVM 357:16), M ü l l e r 1600. a. ümber T l n antut (VGEG XV 57:6), antut^h (3:6, :21,

9:28, 10:18, 17:7, 18:30, 19:4, :26, 20:7, 26:16, 29:7, 31:12, 36:11, 38:23, 39:1, 53:7, 57:17, :24, 59:27, 60:23, :30, 61:8, :9, 63:2, :11, 64:2, :4, 67:17, 68:11, 69:10, 72:11, 75:1, 83:11, 103:10, 138:2, 148:1, 149:10, 150:21, :23, 152:32, 160:28, 168:15, 174:13, :28, 176:21, 178:31, 213:14, 223:14, 228:25, 229:28, 250:8, 289:33, 294:12, 311:6, 314:30, :32), ülleantutõ (82:12, 244:26, 245:9, :17, :19, :34, 253:33), ümberantutõ (23:19, 75:3, 210:34, 296:4), ülleandutõ (245:28), andutõ (57:21, 64:19, 67:26, 102:22, 103:12, 157:18, 291:31, 311:9), murdtutõ (292:5), murdutõ (244:12), Rossih-nius 1632. a. eL antut (VGEG XIX 20:24, 21:4, :9, :17, :33, 27:9, :19, 85:4, :11, 93:22, 94:7, 104:11, 125:20, :21, 132:5, :6, 135:11, :13, :19, 141:23, 143:4, :9, 165:15, 171:23, :25, :26, 175:11, 176:11, 183:5, 196:31, 212:29, 260:3, :10, 272:21), ülleantutõ (181:7), ülleantud (95:25), ülleandut (238:28), andut (247:17), andut (268:21), murtut (103:32), Broemann 1637. a. Tln andut (VEKVM 53:18), Broemann ja Fabricius 1638. a. Tln andti (68:22), andut (68:19), Stahl 1632—1649. a. eP andut (HHb. I Aij:39, :20, D:40, :45, :55, Dij:15, H:17, :31, HHb. II 27:17, :23, 29:3, :27, HHb. III Aij:20, C:6, Cij:48, Ciiij:50, HHb. IV Aij:19, Q:3), fandut (LSp. 19:15), antut (HHb. IV Ee:14), LSp. 5:23, 7:13, :33, 12:51 jm.), Vigaesus 1641. a. Kse andut (VEKVM 70:2, 93:3), ülleandut (96:23), Kohten 1647. a. Sa antut (VGEG XX 5:21), antud (1:26), andut (6:19), Freigius (?) 1649. a. Sa (?) antut (VGEG XX 11:25), andut (15:16), Gutsclaff 1649—1656. a. eL andti (VEKVM 126:35), J. Saleman 1651. a. Tln andut (64:24), Blum 1651. a. andut (VGEG XX 22:12, 23:14), fandut (20:12), fündut (18:9), Hamerinus 1651. a. antut (46:21), andut (46:29), fantut (46:17), G. Saleman 1673. a. Tln andut (ChrGb. 20:18, 29:13, 44:9, 83:10), 1673 a. Tln andut (LSt. Aij:6, Aij:48, :52, Bij:37, Bv:28), andti (Bvij:4), murdtut (Bviiij. 36), andut (EvEp. Aij:23, Ax:44, B:40, Bij:47, Bxij:10, :44, Cij:24, Diiij:43, Dv:42, Giiij:11, Giiij:38, :46, Gvj:40, Eviiij:18, :41, :42, :44, Fviiij:23, :27, :31, :37, :42), fandut (Evj:1, Fiiij:43), fandti (G:27), andut (Cat. Aiiij:29, Bij:7, :11, :19, :32, Bviiij:32), A. Ver-

ginius 1686. a. eL antu (WT Matt. XIII 11, XV 5, XIX 11, Mark. I 14, II 5, 9, IV 11, VI 2, VII 11), anti (Matt. XIV 33), antus (VI 33, VII 7, X 19, XII 31, 32, XIII 12, XVI 4, XVII 22, XX 18, XXI 43, XXV 29, XXVI 2, Mark. III 28, IV 12, 25, VIII 12, IX 31, X 33 jm.), Hornung 1694—1695. a. anti (Lõ 99:6, 132:18, KKR 223:12), antud (Lõ 59:8, 70:2, 72:30, 100:17, 101:6, :9, :21, 102:26, 104:12, 132:15, KKR 125:8, :15, 150:21, 169:15, 218:23, 246:1, 251:14), Forse-lius (?) 1694. eP anti (VEKVM 242:31), antud (242:15, 245:1), eL antu (250:4, :32), antuļ (250:19), A. J. de Gardie müügi-ostukorraldus 1696. a. Tln antut (363:33), kuninglik käsk 1697. a. antud (266:2, :11), Antud (269:9), sõdurivanne 1697—1700. a. antut (270:36), plakat 1700. a. Tln andut (274:8), antut (275:30), jutlus 1700. a. eL õituis (281:17), A. J. de la Gardie üleskutse 1702. a. Tln ülleandtuļt (288:1), Käsü Ants 1706. a. Puh andti (310:27, 312:1), A. L. Lewenhaupt'i teadaanne 1707. a. Antu (317:11), E. Manneburg'i käsk 1710. a. Kre Antut (322:19), piibel 1739. a. anti (I Moos. XX 16, XXII 20, XXVII 42, XXXI 22, XXXVIII 13, 24, XLVIII 2, II Moos. XIV 5), antud (I Moos. IX 2, XXXIX 6, III Moos. X 14), antama (II Moos. XXI 32, III Moos. IV 20, 31, 35, V 10, 13, 16, 18, 26, XXVI 25), murtud (I Moos. VIII 11, XXXI 39, XLIV 28, II Moos. XXII 12, 30, III Moos. VII 24, XVII 15, XXI 19, XXII 8, 22), murtama (III Moos. VI 21, XV 12), jm.

Tüübile **B** vastavaid grafeeme on märgatavalt vähem sa-mades tekstides. Näit. Müller 1600. a. ümber Tln annetutļ (VCEG XV 63:13, 302:32), anetutļ 186:28, 308:26), fañe-tutļ (243:31), Rossihnius 1632. a. eL annetut (VGEG XIX 22:26, :35, 23:6, :27, :35, :38, 109:29), fannetut (120:25, 175:10), 1673. a. Tln annetut (ChrGb. 12:24), fannetut 12:23), A. Verginius 1686. a. eL fannetus (WT Matt. VI 25), fanneti (Mark. II 3), Andr. ja A. Verginius 1690—1701. a. annetut (VEKVM 200:10), Hornung 1694—1695. a. anneti (KKR 147:22, 186:23), annetud (Lõ 15:20, 37:18, 40:6, KKR 19:10, :20, 36:14, 37:19, 64:2, 111:1, :14, 257:22, 259:26, 265:26), ülleannetummaļt (KKR 275:5), annetama (Lõ 9:8, KKR 92:18, 111:18, 212:4, 236:6, 280:3), fanneti (KKR 261:4), fannetud

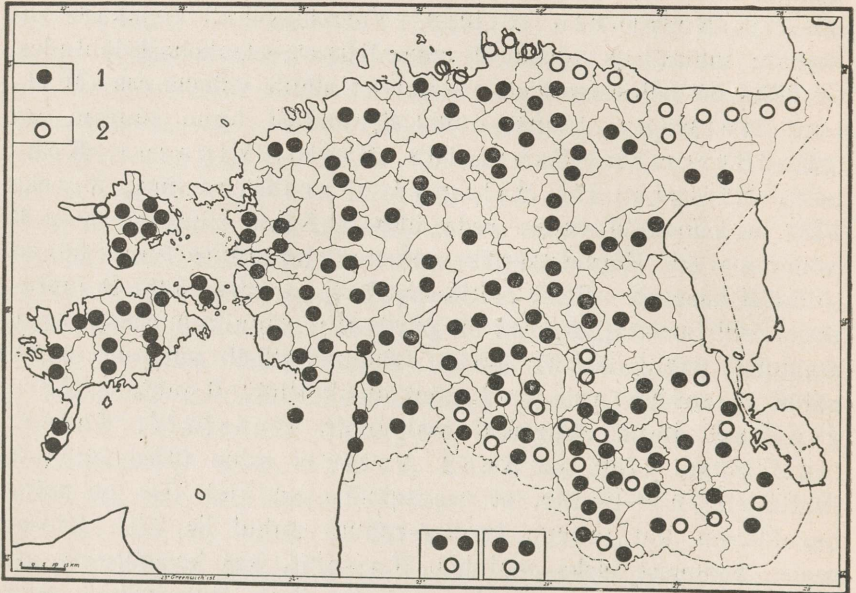
(278:23), plakat 1700. a. Tln Annetut (VEKVM 277:8), Stokholmi käsikiri 1705. a. anneti (300:17, 303:22, :27, :28, 304:8, :19).

Kui püüda teha kokkuvõtet eesti vanema kirjakeele mälestiste esindusest, siis erinevus, mis siin ilmneb a-rühma verbidega võrreldes, on tüübi **B** juhtumite varem ilmumine nii põhja-eestilistesse kui lõuna-eestilistesse tekstidesse, näit. Müller'il ja Rossihnius'el. Siiski on tüübi **A** juhtumite arvuline ülekaal mõlemal autoril väga suur, näit. Müller'il on suhe 80:5 ja Rossihnius'el 40:9. Võrreldes eesti kirjakeele vanemate mälestiste vahakordi maa-alalisest seisukohast lähtudes, on näha, et põhja-eestilistest autoreist ainult vähene osa (Müller, Hornung) tunneb tüübi **B** esindust, kuna suurem osa (näit. Brocman, Fabricius, Stahl, Vigaeus, Kohlen, Freigius (?), Saleman, Forselius jne., lõppeks 1739. a. piibel) ei tunne seda üldse. Kõige tihedam tüübi **B** esinemine on Hornung'il (esinevad juhtumite suhe 20:24 tüübi **B** kasuks). Neist põhja-eestiliste autorite tüübi **B** juhtumest võib arvata, et need on pärit eKi. rannikumurdeist (vrd. a-rühma puhul lk. 27—28). Lõuna-eestilisel autoreil esineb peaaegu Rossihnius'e vaid mõni üksik tüübi **B** juhtum Verginius'el, kuna suuremal osal (näit. Gutsclaff, Forselius, jutlus 1700. a., Käsü Ants) ei esine üldse tüübi **B** juhtumeid, mis näitab, et see esindus sel ajal eL-s oli palju haruldasem kui praegu (vrd. a-rühma puhul lk. 27). Hilisemaist andmeist oleks mainida Hupel'it, kes konstateerib eL kahesugust esindust mõnedes verbides, ilma seda eriliselt esile tõstmata: „etliche machen ihren infinit. auf zweyerley Art, als *andma* hat *annetama* und *antama*“ (ESprL² 102). Samuti *es fa antus*, *es antu* (103) ja *kanneti* (101). Kuid Wiedemann näib eL-s („Im Dörphtehstnischen“) tundvat ainult **A** tüübi *anti*, *murti* (GrESpr. 476) kujusid, samuti selletüübilisena kogu personaalset passiivi *anti*, *antit*, *anti*, *antime*, *antite*, *antiwa'* (ib.). Sama ühe tüübi kohta käivad andmed esinevad ka WD-s, näit. *ant* (42, 51, 53), *murti* (42), *murt* (42, 53), personaalne passiiv *anti*, *antit* jm. (42).

See kõik annab järelduste tegemiseks niipalju tuge, et tüüp **B** oli varemini eL murdeis vähemalt kaunis haruldane.

Kuigi põhja-eestilise vanema kirjakeele suurem traditsioon võis lõuna-eestilises tekstides olla mõjutanud tüübi A esinduse kasuks, on Wiedemann'i andmed siiski tähelepandavad ja arvestatavad.

Mis puutub eesti murrete esinduse üldpilti, siis tuletab esitatud andmestik väga lähedalt meelde a-verbirühma esindust eesti murdeis. Vahe võiks olla selles, et tüüpide A ja B esinemisalade piirjooned on siin selgemad, kui seda olid a-verbirühma

Kaart nr. 2. 1 — tüüp A; 2 — tüüp B.

puhul. Nii näiteks tüüpi B esinemispiir põhjas piirdub ainult eKi. rannikumurretega ja lõunas üldise eP ja eL murrete vahepiiriga — Hls, Pst, Trv, Ran, Puh, Nõo, TMr (vrd. murdepiiri Saarestek EK 1932 25—27). KJn Leie märgitud üksikjuhtum on nähtavasti juhuslikku laadi ja samuti on Kod tüüpi B päritolu lõuna poolt, mis võimalikult on isegi edasi läinud Trm-sse.

Sisuliselt ei saa teha muud otsust, kui eP murdeis tüüpi A pidada murdeomaseks ja põhiliseks nende murrete esinduseks, mis taastub algsome konsonantsele liitumisele ja missugune

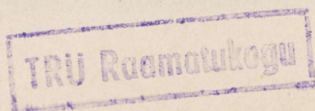
esindus enda alla võtab kogu laialdase põhja-eestiliste murrete ala.

Mis puutub eKi. rannikumurdeisse, kus tüüp **B** on valitseva ja murdeomane (vrd. juba Veske VEG VIII₄ 15) esindustüüp, siis ei ole põhjust seda muust eP murrete enamikust erinevalt taastada põhja-eestiliselt eripõhjalisele algsoomest lähtuval vokaalse liitumise tüübile (vrd. lk. 31—32), vaid tuleks pidada tõenäoliselt laenuks soome murdeist, kus see tüüp praegu on ainuline (vt. lk. 40 jj.). EKi. rannikumurrete mõned tüübi **A** üksikuhtumid on õige hilised naabruslaenuid eP sisemaapoolseist murdeist. Sama algupära on ka passiivi preesensi analoogial tekkinud Rei tüüp **B**₁. Juba selle ebakindel, võrdlemisi juhuslikku laadi esinemine ei näita kohapääl sügavamaid juuri, vaid märgib ainult eKi. rannikumurrete vöö läänepoolseimat tagamaalise mõju levinemistippu (vrd. lk. 32). Teisalt aga võib küsimusse tulla ka iseseisev soomest laendumise oletamine.

Edasi tuleme tüüpide **A** ja **B** esinduse vahekorra juurde eL murdeis. Siin maksab sama, mis oli öeldud a-verbirühma puhul lk. 30. Näeme tüübi **A** tihedamat ja suurema ulatusega esinemist kogu eL alal silmatorkavamalt kui a-verbirühma puhul, samuti kaksikesindust eL keelesaartel, mis võiks tõendada selle olemasolu juba üle 300 aasta tagasi eL-s, ning sedagi, et leidub alasid, kus käepärast olevais allikais ei ole leidunud tüübi **B** esindust (näit. Krl, Kam, Kan). Nii peaks samul põhjusil kui a-verbirühma juures eL murdeis tüüpi **A** pidama murdeomasemaks kui tüüpi **B**, mis võimalikult ei taastu algsome vokaalsele liitumisele, vaid on hilisem muude verbide analoogial tekkinud tüüp, mis paralleelesindusena võiks olla aga juba kaunis vana, kuid mis ei ole nähtavasti kunagi pääsenud valitsevaks esinduseks.

See tüüpide **A** ja **B** vahekord on eL-s kõige olulisem probleem, mistõttu selle juures tuleb peatuda üksikasjalikumalt.

Kõigepäält selgub üksikasjalisel materjali võrdlusel, et tüüpide **A** ja **B** esindusvahekorrad ei ole kõigi selle rühma verbide puhul ühesugused. Toodagu näiteks järgnev materjali kokkuvõttetabel:

Verbid	a n d m a		k ü n d m a		k a n d m a		m u r d m a	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Hls	11	2					1	1
Pst	3		1	4	1	2		
Krk	5	1		2		1		
Trv	4			5	1	1		
Hel	10		1	1		1		
San	7							2
Ote	9		3	2	3	1	1	1
Puh	2	2		2		3		
Rõn				2				
Kam	2							
Võn	2			3		1		
Krl	3						2	
Har	3					1		
Urv	6		2	2	2	1	2	2
Kan	3							
Rõu	3		2	3	2	3	2	1
Plv	3			3		1	1	
Räp	4		2	1		3	3	
Vas	2			2			1	
Se	8					3		

Kuigi tabelis esitatud andmed on statistika tegemiseks juhuslikku laadi, on siiski üldpilt usutatavalt selgejooneline: a n d m a-verbi puhul kohtame eL-s järjekindlalt tüübi **A** esindust (kui mõned vähemolulised üksikjuhtumid välja arvata). Samuti on tüübi **A** esindus tunduvalt murdeomasem m u r d m a-verbi puhul, kuna k ü n d m a- ja k a n d m a-verbi puhul on vahekorrad võrdlemisi kõikuvad ja tüübi **B** esindus näikse ülekaalu võtvat. Nagu esitatud tabelkokkuvõtte järgi võib otsustada, ei tohiks see vahekord olla juhuslik, ja see võib pakkuda lisamaterjali eL tüüpide **A** ja **B** vahekorra lahendamiseks. Nii võiksime öelda, et ühelt poolt on eL-s praegu murdeomasem *añtti*, *añt*, kuid teisalt *kañneñti*, *kañneñt*. Et niisugune algupärane vahe ei ole tõenäoline, siis embkumb peaks olema hilisem. Kui võrrelda mõlemate verbide muid paradigmavorme, näit. Räp Parapalu

<i>anttu?</i>	<i>murttu?</i>	<i>kañneitu?</i>
<i>añtti</i>	<i>murtti</i>	<i>kañneitti</i>
<i>anttav</i>	<i>murttav</i>	<i>kañneitav</i>
<i>añdaš</i>	<i>muřdaš</i>	<i>kañneitaš</i>
<i>ei aña?</i>	<i>ei muřetta?</i>	<i>ei kañneita?</i>
<i>añkke?</i>	<i>murkke?</i>	<i>kanikke?</i>
<i>añkku?</i>	<i>murtku?</i>	<i>kanikku?</i>
<i>añnu?</i>	<i>muřdnu?</i>	<i>kañnu?</i>
<i>aña?</i>	<i>muřda?</i>	<i>kañda?</i> jm.,

siis peab möönma, et *a n d m a*-paradigma sisaldab üksteisest kaunis kaugemale eraldunud vorme ja suurel osal *k a m u r d m a*-paradigma, kuna *k a n d m a*-paradigma on hõlpsasti käsitatav. Nüüd aga niisugune paradigma, mis sisaldab häälikuliselt üksteisest kaugemale arenenud vorme (näit. *añdaš*, *añkke?*, *muřda?* jm.), mida praegune keeletunde loogika kergesti tüvest ei tuleta, vaid mis ainult teatud keelelise traditsiooni tõttu (mis suuresti on olenev esinemisfrekventsist, vrd. *a n d m a*-paradigma vorme) on võimelisemad säilima, peab olema vanem ja algupärasem. See-suguse algupärasusi sisaldava paradigmataga võrreldes on see paradigma, mis praeguse keeletunde loogika seisukohalt on hõlpsasti käsitatav (näit. *kañneitu?* jm.), pigemini hilisem. Siis sellestki seisukohast vaadatuna peame konstateerima tüübi **B** esindust eL-s hilisemaks. Ühtlasi on see kokkukõlas muudelgi puhkudel konstateeritud kalduvusega, et sagedamini esinevad sõnad (või vormid) on enam võimelised säilitama vanemaid ja algupärasemaid kujusid.

Veel juhitagu tähelepanu asjaolule, et eL murrete ääremail vastu eP murdeid tüübi **B** (*kañneitti* jm.) esindus näikse olevat ulatuslikum ja tihedam, kuna eL murrete südamikus (näit. edelaosas ja keskosas) on tüüp **A** valitsevam. Kui see pole juhuslik, siis näitab see asjaolu, et tüüp **A** ei või olla eL-s põhjaeestilist algupära, vaid omapõhjaline algupärane esindus eL murdeis, kuna tüüp **B** võis tekkida just eL murrete ääremail, kus keeletunde ja keelelise traditsiooni lõtvumine andis soodsama võimaluse tüübi **B** analoogilisele tekkimisele. Nii ei puudu ka eL keelesaartel iseseisev tüübi **B** tekkimise võimalus (vrd. lk. 30—31).

Teatavat valgust eL murrete tüüpi A küsimusele võib tuua ka ekskurss *ne-*, *le-*, *re-*verbide (näit. *tule-*, *pane-*, *sure-* jm.) vastavaisse vormidesse.

Eesti murdeis esineb nende puhul kaks tüüpi:

1. *-nd-*, *-ld-* jm. tüüpi esindust leidub Saaremaal, näit. Khk *pañdud*, *miñdud*, *õldud*, *pañdi* jm. (i. m.), Jäm *pañdud* (JämHÜ 25, JämKons. 16), Määbe *pañdud*, *õldud*, *tułdi*, *tułdud* (JämMS), Kaa *õldi* (SVKaa. 3), Krj Triigi *pañdi* (MT 148 27), VII Rahu *õldi* (SVVII. 5), Kalju *õldud*, *õldi*, *pañdud*, *pañdi*, *miñdi* (VIIIT), Jaa Hindu *miñdi* (EK 1925 133), *pañdi* (132), Muh Linnuse *pañdi*, *õldi*, *pañdud* (i. m.), Hiiumaal, näit. Emm *pañdõd*, *suřdõd*, *suřdi* (MEmm.), Viiterna *pañdi* (MT 134 18), Käi Männamäe *miñdud* (EKA 94 15), Kassari *pañdi* (EKA 165 10, 12), Phl Kerema *õldi*, *õldõd*, *tułdi*, *tułdõd*, *pañdi*, *pañdõd*, *miñdi*, *miñdõd* (PhlK), Rei Ülende *pañdud* (EK 1925 76), Luide *pañdi* (MT 77 5), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *miñdud*, *pañdud*, *õldud*, *tułdud*, *suřdud*, *miñdi*, *pañdi*, *õldi*, *suřdi* (RidMS), Har Haeska *õldi*, *õldud*, *tułdi*, *tułdud*, *pañdi*, *pañdud*, *miñdi*, *miñdud* (MarT), Mär Mõisamäe *pañdi* (MT 32 4), Orgitu *pañdi* (MT 52 2), *pañdud* (MärMS III), eLä. keskosas, näit. Vig Sääla *miñdud*, *miñdi*, *õldud*, *õldi*, *pañdud*, *pañdi*, *tułdud*, *tułdi* (VigMS), Kse Mäe *pañdud* (MT 66 26, 39), *miñdud*, *pañdud* (KseMS II), Hõbesalu *õldi*, *õldud*, *pañdi*, *pañdud* jm. (KseMS III), Aud *tułdud* (AudHÜ 41), *pañdi* (57), PJg Ertsmäe *pañdud* (MT 76 14), Rasivere *meñdi* (MT 128 3), Naartsii *pañdi*, *pañdud* (i. m.), Vän Lüüste *pañdud* (MT 94 3), *pañdi* (3, 5), Kelgu *tułdud*, *pañdud*, *tułdi* (i. m.), Pär *pañdud*, *õldud*, *pañdi* (PärT), Elbu *pañdi*, *tułdi*, *pañdud* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs Murru *õldi*, *õldud* (VMÜTõs. 4), *tułdi*, *tułdud* (11), Liu *pañdi* (MT 57 20), Lembra *pañdi* (EKA 305 1, 2), Ermistu *miñdud*, *miñdi*, *pañdud*, *pañdi*, *õldud*, *õldi*, *tułdud*, *tułdi*, *suřdud*, *suřdi* (TõsMS), Khn *tułdi* (MÜKhn. 69), *tułdud* (70), *pañdi* (MT 28 14), *pañdi* (MT 105 13), eP murdeis, näit. Ris Kirikuküla *pañdud* (MT 37 2), Kõmmaste *pañdi* (MT 62 12), Vilivalla *õldud* (MT 84 8), HMd *pañdud* (EKA 94 4), *pañdi* (6), Nis Aruküla *pañdi* (MT 91 10), Kei Nahkja *miñdud* (MT 158 15), *pañdi*, *miñdi* (17, 53), Hag Kohatu *miñdud*, *miñdi*, *pañdud*, *pañdi*, *õldud*, *õldi*, *tułdud*, *tułdi*, *suřdud* *suřdi*,

(HagVM), Adila *pañdi* (MT 159 7), Rap Nõmmemetsa *pañdi* (MT 69 16), *miñdi* (10, 12), *tułdi* (12), *ołdud* (18), Juu Mahtra *pañdi* (MT 120 10), *pañdud* (11), Salutaguse *pañdi* (MT 93 3), *pañdud* (3), Toomja *tułdi* (4), *miñdi* (5), Kos Paunküla *pañdi* (MT 116 2, 18), Kiruvere *pañdud* (12), Jõe Kallavere *pañdi* (MT 146 10), *miñdi*, *tułdi* (17), Uueküla *tułdi*, *pañdi* (21), Ann Otiku *pañdud* (MT 129 2), Nurmsi *pañdud* (5), JMd Soosalu *pañdud* (MT 60 13), JJn Kariku *tułdud* (MT 25 12), Koe *ołdud* (KoeMS I), VMr *miñdud* jm. (VMrT), Kad ja Amb *ołdud*, *ołdi*, *miñdud* jm. (AmbKadVK), Amb Oja *pañdi* (MT 139 6), *pañdud* (10), Läpiküla *pañdi* (MT 122 1), Kad Suru *pañdud* (MT 90 5, 6), VJg Roela *pañdi* (MT 83 8, 11), Saara *pañdi* (1), Rünga *meñdi* (EKA 178 17), *tułdi* (19), *pañdi* (21), *pañdud* (19, EKA 179 5), Rasivere *pañdud* (MT 128 2), Sim Venevere *pañdi* (SimV 13), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *pañdi*, *ołdi*, *meñdi*, *tułdi*, *pañdut* ~ *pañdud*, *ołdut*, *pañdav* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *pañdud*, *ołdud*, *meñdud*, *tułdi*, *pañdi*, *meñdi*, *pañdav* (i. m.), Juminda neem *pañti* ~ *pañdi*, *meñti*, *ołti*, *pañtut* ~ *pañdut*, *ołtav* (i. m.), Pärисpea neem *pañti*, *meñti*, *ołti*, *pañtut* (i. m.), Kad Käsnu *meñdi* ~ *meñti*, *ołdi*, *pañdi*, *pañdut* (i. m.), Hlj loodeosa *pañdut* ~ *pañtut*, *ołdut*, *tułdi*, *meñdi* (i. m.), ranna keskoosa *pañdut* ~ *pañdud*, *ołdud*, *meñdi*, *tułdi* (i. m.), kirdeosa *pañdi* ~ *pañti*, *tułdi*, *meñdi*, *ołdu*, *pañdu* (i. m.), VNg Kunda ümbrus *pañdi*, *ołdi*, *meñdi*, *pañdu* (i. m.), muu khk. põhjaosa *pañdi* ~ *pañti*, *ołdi*, *pañdu*, *tułdu* (i. m.), Koila *tułdi*, *tułdu* (VNgM 78), *pañdi* (EKA 303 2), *pañdu* (3), *meñdigi* (1), Männikuküla *pañdu* (MT 59 4), Lüg *pañdi*, *elđi*, *meñdi*, *pañdut* ~ *pañdud* ~ *pañdu* (i. m.), *pañdud* ~ *pañdu* (HÜLüg. 39), Reo *elđi* (i. m.), *elđud*, *tultti*, *pañti*, *meñtud* (LügT), Jõh *meñdud* (HÜJõh. 46), *pañdi* (125), põhjaosa *pañdi*, *elđi*, *meñdi* ~ *meñti*, *pañdut* ~ *pañdud* (i. m.), Kukruse *tultti* (EKA 315 5), Toila *elđut*, *elđi*, *surđut*, *surđi*, *tułtut*, *tultti*, *pañtut*, *pañti*, *meñtut*, *meñti* (JõhMS), lõunaosa *pañdi*, *pañdud*, *tułdi*, *tułdud* (i. m.), Kalina *meñdi*, *pañdi* (MT 74 7), Vai põhjaosa *pañdi* ~ *pañti*, *tułdi*, *pañdu* (i. m.), Utria *pañdi* (MT 58 1, MT 101 11, MT 100 3, EKA 308 4, 5), idaosa *tultti* ~ *tułdi*, *māñtū* (i. m.), eI-s, näit. Iis *meñdi*, *meñdud* (MÜIis. 34, 35), Tudulinna *pañdi* (MT 47 12), *pañdud* (MT 105 3),

Kesavälja *pañdi* (MT 104 4), Uhe *meñdi* (EKA 180 13, 17), Trm *tułdi*, *tułdud* (TrmMÜ 68), Kod *pañdud* (MT 88 14), eKe-s, näit. Lai Siimusti *pañdi* ~ *pañdi* (MT 106 14), Sootaga *miñdi* (MT 153 2), *pañdud* (4), Pal *tułdi*, *tułdud* (PalMÜ 59), Soomevere *pañdi* (EKA 226 5), Maardla *miñdud* (EKA 179 12), *pañdud* (13), MMg Kassema (harvem) *pañdi* (MT 152 2), Äks Raigastvere *pañdi* (EKA 227 2), Ksi Laeva *pañdi*, *tułdi* (KsiLaeHÜ 10), Jõune *pañdud* (MT 107 13), Kaatvere *pañdi*, *pañdud* (23, 30), Laashoone *pañdud* (60), Tammiku *miñdi* (EKA 304 2), *pañdi* (3, 4), *pañdi* (7, 8), *ołdi* (5), *pañdud* (4, 5), Plt *pañdi* (EK 1925 79), *pañdi* (PltVok. 66), Puiatu *pañdi* (MT 7 85), Raasna *miñdi* (MT 35 1), *pañdi* (13), Pil *tułdud*, *pañdud* (PilM 56), Loopre *pañdi* (EKA 318 3), SJn Kaansoo *tułdi*, *tułdud*, *pañdud* (i. m.), Vil Valma *pañdud* (VilVal. 19), eL lääneosas, näit. Hls *ołdi*, *tułdi*, *pañdagu* (MÜHls. 40), Hel Söödi *pañdu* (MT 137 2), eL põhjaosas, näit. San *tułdu* (MÜSan. 30), Ote Nõuni *pañdu* (OteMS), eL edelaosas, näit. Har Koikküla *tułdu* (MT 115 24), Setus, näit. Satseri *tułdi* (MÜSeS 93, MT 99 50), eL keelesaartel, näit. Lei *uołdu* (LeiV 7), Lut *tułdu*? (MÜLut. 26);

2. *-ntt-*, *-ltt-*, *-n̄* jm. tüüpi esindust leidub Hiiumaal, näit. Emm *minttõt* ~ *minttõd*, *mintti*, *minttav*, *olttõt* ~ *olttõd*, *oltti*, *olttav*, *tulttõt* ~ *tulttõd*, *tultti*, *tulttav*, *panttõt* ~ *panttõd*, *pantti* (MEMm.), Tilga *mენტту* (MT 161 25), *pantti* (26), Viiterna *tultti* (EmmMS I), Käi Luguse *pantti* (MT 110 3), *panttõd* (6), *mēntti* (2, 10), Rei Tahkuna *tull̄*, *pan̄* 'pandud' (HÜReiT 89), Jõeranna *panttud* (EKA 3 5), eLä. keskosas, näit. Tor Tammistu *panttud* (TorTKlus. 13), Niimiste *tultti*, *pañtti*, *panttud* jm. (i. m.), Aud *pañtti* (AudHÜ 65), eLä. edelaosas, näit. Khn *pañtti* (MT 105 11), eLä. lõunaosas, näit. Hää *panttud* (HääMHA 29), *tultti* (HääM 100), *tulttu* (101), *pañtti*, *panttu* (107), *panttav* (111), Arumetsa *pañtti* (MT 43 47), Alevi *panttud* (HääMS II), Saa Talli *panttud* (MT 70 15, 17, 19), eKe-s, näit. Lai Sootaga *pantti* (MT 153 4), *mintti* (5), Ksi Laeva *pañtti* (MT 157 6), *panttud* (10), Väänikvere *pañtti* (MT 31 3), Kaatvere *panttut* *t-* (MT 107 27), *panttud* (34), *pantti* (43), Tammiku *pañtti* (EKA 304 3), MMg Kassema (harilikum) *pañtti* jm. (MMgT), KJn *pañtti* (KJnMP II 151), *panttud*

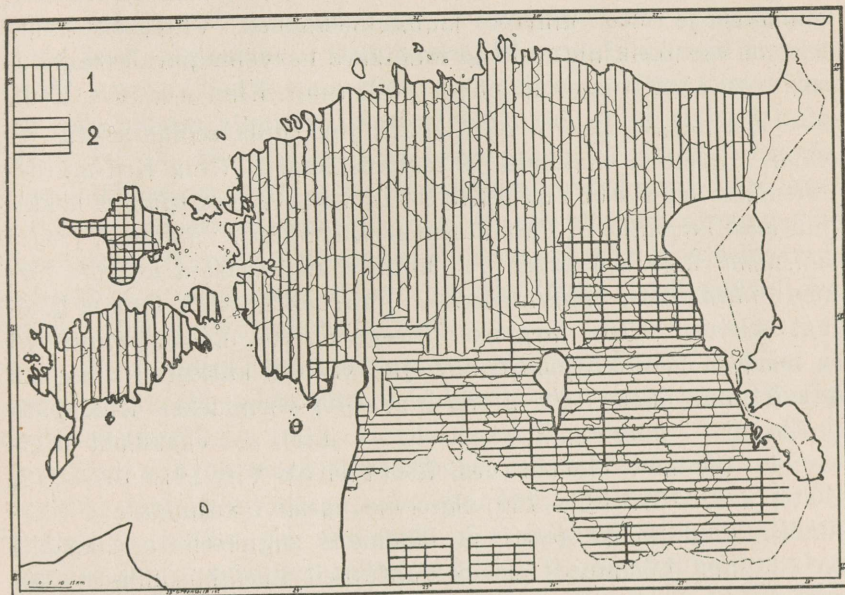
(KJnKons. 53), põhjaosa *pañtti*, *oltti*, *olttud*, *tulttud*, *panttud* (KJnP 22, 69), kiriku ümbrus *pantti* (MT 163 43), *miñtti* (44), Soosaare *tultti* (MT 51 2), *pañtti* (8), Lalsi *pañtti* (MT 30 6), *panttud* (8), Leie, Kaavere *minttud*, *panttud*, *olttud*, *tulttud* (KJnVil. 27), SJn Põhjaka *minttud*, *tulttud*, *olttud*, *panttud*, (SJnP 20), Vil Auksi *pañtti*, *panttud* (i. m.), Kõp *pañtti* (KõpVok. 223), eI-s Kod *õlttava* (KodD 77), *minttämä* (118), eL lääneosas, näit. Hls *olè* 'oldud', *tulè*, *panè* (MÜHls. 39), *pantti* (HlsM 46), Vana-Kariste *pantti* (MT 10 4), *panè* (MT 97 13), *pantti* (EKA 225 10), Pornuse *mintti* (MT 45 5), *pantti* (12), Abja *miñtti* (HlsMS V), *pantti*, *panè* (HlsMS II), Kulla *mintti*, *pantti* (MT 137 25), Krk Polli *pañtti* (MT 200 54), Ainja *panè* (6), *minè* (23), Karksi *tultti*, *pantti*, *tulè* (i. m.), Pst Holstre *pantti* (HÜHol. 39), *olè* (MT 33 1), *pantti* (1, 2), Kääriku *tultti*, *olè* (i. m.), Trv põhjaosa *pantti* (MT 13 18, 23), Pikru *panè* (EK 1926 83), *minè* (TrvMS III), Mustlaküla *mintti* (MT 126 1), *panè* (2), *olttu* (3), Veneküla *mintti* (EK 1925 131), Kaubi *oltti*, *tultti*, *tulttu*, *panttu* (i. m.), Hel Hummuli *mintti*, *pantti* (MT 46 1), Taagepera *pantti*, *mintti* (MT 137 15), *panttu* (17), *panè* jm. (i. m.), Söödi *pantti* (MT 137 1, 3), *mintti* (8), Lõve *mintti* (14), Jõgeveste *pañtti* (MT 186 89), Tõrva *pañtti* (35, 46), eL põhjaosas, näit. San Lauküla *pañtti* (MT 136 4), *tulttu* (7), *minttu* (8), Kurevere *pantti* (MT 54 10), Mäe *minttu*, *panttu* (MT 63 11), *pantti* (17, 18), Oina *olè* (5), Pilkuse *pantti* (MT 132 69), Ote Pühajärve *panttu* (37), *pantti* (44), *tulttu* (53), Vana-Otepää *minttü* (MT 118 3), *panttu* (4), Tsirla *pañtti* (MT 123 4), Nõuni *pantti* (MT 132 1), *mintti* (2), *tulttu*, *minttü*, *olttu*, *panttu*, *tultti*, *mintti*, *tulttav*, *minttav* (OteMS), Puh Ulila *panttu* (MT 6 3), Võsivere *oltti*, *pantti*, *mintti*, *olttu*, *panttu* (i. m.), Kam Uniküla *pantti* (MT 130 29), *miñttu* (32), Kärevere *panttu* (18), Võn Kiidjärve *pañtti* (VõnL 11), Mäletjärve *olttu*, *mintti*, *tulttu*, *panttu*, *oltti*, *tultti* (i. m.), Roiu *pantti*, *tultti*, *panttu* (i. m.), TMr *panttu* (EKA 286 8), Raadi *olttu*, *tulttu*, *minttu*, *panttu* (TMrR 18), Vorbuse *panttu* (EK 1924 157), eL edelaosas, näit. Krl *panè* (KrlHÜKons. 31), *tulè* (KrlMÜ 121, 122), *tultti* (121), *miñtti* (KrlV 9), *pañtti* (EK 1926 126), *mintti* (127), Ähejärve *panè* (MT 131 6), *pantti* (MT 108 15),

oltti (11), Kirikumõisa *pañtti*, *miñtti* (MT 26 2), Har Mõniste *pan̄* (MT 44 7), *pan̄ttu* (HarMõn. 70), *pañtti* (EKA 363 8), *pañtti* (EKA 367 11), Koikküla *pan̄ttu* (MT 115 3), *miñtti* (24), Saru *pañtti* (MT 150 9), *minttü* (19), *pan̄ttu* (1), *pan̄* (5), Rooksi *mintti* [?] (MT 195 6), *pañtti* (6, 9), eL keskosas, näit. Urv *pañtti* (UrvKons. 40), Oeküla *mintti* (MT 108 4), *olttu* (2), Uue-Antsla *pan̄* (7), Veriora *pan̄tti* (MT 64 13), Vaabina *ol̄i*, *oltti*, *tult*, *tultti*, *pan̄*, *pañtti*, *min̄*, *miñtti* (UrvMS), Kan *tultti*, *tulttu*, *tulttama* (KanJEK 3), Rõu Ruuga *ol̄i* (RõuR 20), *pan̄ttu* (EK 1926 35), Villa *pañtti* (MT 81 4), Plaksi *tultti* (MT 38 1, 2), Mäe-Kõo *pañtti* (MT 150 23), Säanna-Hurda *ol̄i*, *oltti*, *tult*, *tultti*, *pan̄*, *pañtti*, *min̄*, *miñtti* (RõuMS IV), Plv *pan̄* (PlvHÜKons. 18), Mammaste *pañtti* (EKA 219 2, 22), *pan̄ttu* (7, 8), Peri-Alaküla *pan̄ttu* (MT 68 5), Räp *tult*, *min̄* (RäpKons. 17), Toolamaa *pan̄tti* (MT 78 13), Räpina *pan̄ttu* (10), Kahkva *pan̄tti* (6), Parapalu *ol̄tti*, *olttu*?, *olttav*, *tultti*, *tulttu*?, *tulttav*, *pañtti*, *pan̄ttu*?, *pan̄ttav*, *miñtti*, *minttü*?, *minttäv*, *pur̄tti*, *pur̄ttav* (RäpP), Vas *tultti*, *tulttu* (MÜVasL 73), Kahkva *pan̄ttu* (MT 105 2), *pan̄tti* (14), Mauri *pan̄tti* (MT 104 18), Saagri *pan̄tti* (34), Setus, näit. Luhamaa *pan̄tti* (EK 1925 130), Satseri *ol̄i*, *oltti* ~ *ol̄tti* (MÜSeS 91), *tult*, *tultti* (93), *pan̄* (150), Kundruse *pan̄tti* (MT 99 15, 16), Vorohvka *pan̄* (28), Litvina *pan̄tti* (MT 135 67), *pan̄ttu* (58), Kostkova *tultti* (26), *pan̄tto* (6), Väike-Treski *pan̄tte* 'pandi' (MT 149 22), Nudretsa *pan̄*, *pan̄ttu* (17), *tultti* (4), Hilana *pañtti* (MT 79 16, EK 1931 18, 19), *miñtti* (18), *tultti* (18), Treski *pañtti* (MT 79 22, 35), Säpina *pañtti* (70), Matsuri *pañtti*, *pan̄*, *pan̄ttu*?, *tultti*, *ol̄ttu*? (i. m.), ja eL keele- saartel, näit. Lei *min̄*, *minttäv*, *puon̄i*, *puon̄tti*, *puon̄ttav*, *uol̄tti*, *uol̄ttav* (LeiV 7), *tult*, *tultti*, *tulttav* (8), *puon̄ttu* (MT 154 43), Lut *tu.ñ* (MÜLut. 26), *pan̄tte* 'pandi, tehti' (MT 22 23), *pañtti*, *tultti*, *pur̄tti*, *miñtti*, *ol̄tti*, *pan̄*, *tult*, *min̄*, *ol̄i*, *pur̄* (kuid pluuralis: *tu.ñdu*?, *miñdu*?, *ol̄du*? LutMS), Kra *pan̄* (KraMS).

Kui neid kaht tüüpi vaadelda nende algupära seisukohalt, siis on esimeses neist (*pañdi*, *ol̄du* jm.) häälikseaduslik algsöome lahtise silbi eelse *nt-*, *lt-*, *rt-*konsonantühendi esindus (vrd. Kettunen EKÄH 24) ja taastatav algsöome kujudele *pan̄tihin*, *ol̄tu* jm. See tüüp valitseb suuremas osas eesti murdeis, nagu

Saaremaal, eLä. põhja-, kesk- ja edelaosas, eP-s, eKi. rannikumurdeis, (üldisemalt) eI-s ja eKe. põhjapoolses osas.

Teine neist tüüpidest (*pantti, olttu* jm.), nagu materjali esitusest näha, esineb kahes eri keskuses: 1. Hiiumaal ja 2. eL-s (vrd. *tulti* Wiedemann GrESpr. 476, *tult, purt* 521) ning selle naabruses eLä. lõunaosas, osalt keskosas, Khn-s ja eKe. lõunaosas. Mõlemad maa-alad ei oma praegu mingit

Kaart nr. 3. 1 — *oIdi, pañdud* jm.; 2 — *oltti, panttud* jm.

ühendust ega ole seda ka nähtavasti varemini omanud. Seetõttu tuleks selles nähtes arvata iseseisvalt samadele tulemustele jõudmist kahes eri kohas eestis. Hiiumaal ei ole see esindus kuski ainuvalitseva laadiga, vaid omab enam paralleelesinduse värvingut. EL-s aga on see niivõrra ulatuslik, et seda tuleb pidada valitsevaks murdeomaseks esinduseks. Võrreldagu näit. eL murdeis ja nende naabruses *-ñD-*, *-lD-*, *-rD-* jm. ning *-ntt-*, *-ltt-*, *-rtt-*, *-nt* jm. tüüpide esindusvahekordi materjali esituses! Enamuses kihelkonnist on ainult märgitud *-ntt-*, *-ltt-*, *-rtt-*, *-nt*

jm. tüübi näiteid, ja kus leidubki $\bar{n}D-$, $\bar{l}D-$, $\bar{r}D-$ jm. tüübi kohta näiteid (näit. Hls, Hel, Har, San, Ote, Se), sääl on need üksikjuhtumite laadi, mille võrdlemisi juhuslikkuses esindusvahekordade seisukohalt ei jää palju kahtlust (vrd. ühiskeelee pidevat sellesuunalist mõju!).

Lõunas võiks selle $-ntt-$, $-lnt-$, $-rtt-$ jm. tüübi murdeomasuse kodualaks pidada levinemise järgi otsustades eL murdeid, kust see on võinud edasi minna ja täiel määral koduneda ka eLä. lõunaosas ja eKe. murrete lõunakihelkonnis. Viimaseist murdeist on see üksikjuhtumiti ja mõnikord harvema paralleelesindusena veel edasi tunginud põhja poole (näit. Khn, Aud, Ksi, Kod).

Käsiteldava *pantti*, *oltti*, *tulttu* jm. tüübi senine seletus on olnud võrdlemisi ebakindel ja motiveerimatu. Oma Kod murdeuurimuses on Kettunen KodD 118 vastava Kod tüübiga kokku puutudes lausunud: „Passivformen wie *ölttava* 'man sei', (*piäb*) *minttämä* 'man soll gehen' . . . kann man vielleicht auf die formen **olttadava-*, **minttädämä-* . . . zurückführen“, ilma et lähemat seletust sellele järgneks. Seega on siis *ölttava*, *minttämä* ja nendega identsed *pantti*, *oltti* jm. vormid käsitatud mingeiks kaksiktunnuslikeks ($-tta-$ + $-da-$!) passiivi vormideks. Kuid pääprobleemi — geminaadi olemasolu — jätab see vaatekoht selgitamata. Senine vaatekoht (vrd. Kettunen Vir. 1915 107—112, Setälä ib. 1915 129—139) algsome passiivi kujundumise häälikulise külje kohta (eesti ja lähemate sugukeelte seisukohalt) on lähtunud küsimuses olevail juhtumeil üksikkluusiilisest (või selle nõrga vastega) passiivi tunnusest (näit. *oltihin*, **sädaksen* jm.). Geminaadi osisena aga võis *t* esineda esimese silbi järel *t*-aineseliste verbitüüpide (näit. **leütä-* jm.) konsonantse passiivitunnuse liitumise puhul (näit. **leüt-* + $-ti-$, **murt* + $-ti-$ jm.). Kuid võimalust küsimuses oleval puhul algsomes oletada geminaatklusiili ei ole konstateeritud. Seetõttu ei ole õigustust ka *pantti*, *oltti* jm. tüübi geminaatklusiili taastada algsome samasugusele häälikseisule. Ainuke allikas, kust geminaat võiks pärit olla, on kahesillbilised algsomes konsonantselt liitunud *t*-tüvelised verbid (vrd. Kettunen Vir. 1916 31). Säält võis see milgi kombel edasi tungida *le-*, *ne-*, *re-*verbidesse üksikkluusiili asemele. Millal see üldinemine just on sündinud,

ei ole esialgu päris selge. Näeme, et Kettunen'gi (KodD 118) ei vii neid Kod kujusid tagasi algsööme häälikseisule (vrd. *-i-* ja *-v-* rekonstruktsioonides **minttädämä-*, **olttadava-*), kuid siiski XIII sajandist kaugemale (vrd. δ -spirandi rekonstrueerimist, mille kronoloogia kohta vt. KodD 122).

Ka lõunaeestiline *pantti*, *oltti* jm. tüüpi ühtlane levik ja selle ulatuslik edasitungimine naabrusmurdeisse, samuti selle tüüpi esinemine eL keelesaartel näitab, et siin peaks tegemist olema võrdlemisi vana nähtega. Teoreetiliselt ehk võiks see ulatuda isegi algsöömesse, kui arvestada, et eL murded omavad vanu, isegi esialgsöömesse ulatuvaid erijooni. Tõenäolisem aga on selle hilisem algupära, sest pärast *n* üldinimist tüüpi A kujusse (vt. lk. 45—46) oli seks enam eeldusi. Ka on algsöömelises häälikseisus mõlema verbi paradigma puhul raske leida analoogiale soodustavat vahelüli, mis murde hilisema arenguastme häälikseisu juures on võimalik (näit. *nut*-partitsiipide esindused: võimalikult ühelt poolt *añnu*? jm. ja teiselt poolt *pañnu*? jm. tüüp, mille juurde tuleme hiljem).

Mis puutub kaksiktunnuse oletamisse, siis ei ole see ei geminaatklusiili seletamise seisukohalt ega nähtavasti muilgi põhjusil tarvilik.

Küll aga on selge üks asjaolu: mil ajal tahes *le-*, *ne-*, *re-* verbide analoogiline *oltti*, *pantti* jm. tüüpi passiiv *ta-*, *tä-* verbide mõjul ka sündis, sel ajal pidi eL-s esinema valitsev tüüpi A esindus *ta-*, *tä-* verbides, mitte aga tüüp B. See kriteerium üksi, ilma varemategi sellesuunaliste arutlusteta, oleks juba piisav tüüpide A ja B algupärasuse küsimuse otsustamiseks eL murdeis tüüpi A kasuks.

Huvitav ja lõunaeestilisegi tüüpi tekkelugu printsipiõpiliselt selgitav on *e*-tüveliste verbide *-ntt-*, *-ltt-* jm. esinduse tekkimine Hiiumaal, kus meil pole põhjust kahelda *ta-*, *tä-* verbide tüüpi A esinduse vanemas murdeomasuses. Kuid siin näikse *-ntt-*, *-ltt-* jm. tüüpi esindus olevat noorem kui eL murdeis. Samuti on siin võimalik jälgida analoogiale tarviliku vahelüli olemasolu, milleks ilmselt on olnud ühelt poolt *e*-tüvelisist verbides *pañnu* jm., teiselt poolt *ta-*, *tä-* verbides *añnu* jm. Mõlemad vormid on Hiiumaal praegu veel esinemas.

Kuid miks see tüüp Hiiumaal on tekkinud, kuna näit. see puudub Saaremaal, eLä-s, eP lääneosas ja eKi. rannikumurdeis, kust on pärit kõik mõeldavad komponendid, mis on sünnitanud Hiiumaa murde? Sellele küsimusele võiks leida ainult ühe rahuldava vastuse: murdesegunemine ja sellega seltsiv keeletunde lõtvumine algupäraste vahekordade säilitamise suhtes on andnud seks soodsa võimaluse.

c.

Verbirühmas *käntä-*, *väntä-*, *kältä-*, *kertä-*, *pörtä-* jm. koh-tame eesti murdeis kirjumat esindust kui kahes eelmises verbi-rühmas. Märgitagu järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: *-ntt-*, *-lnt-*, *-rtt-* jm. esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *põrtti*, *käntti*, *kälttud* jm. (i. m.), Jäm Määbe *kälttud*, *põrttud*, *vänttud*, *väntti* (JämMS), Mus idaosa *kälttud*, *põrttud*, *känttud* (MusI 66), Kär *väntti* jm. (i. m.), VII Kalju *väntud*, *väntti*, *känttud*, *käntti*, *kälttud*, *kältti*, *põrttud*, *põrtti*, *nälttud*, *nältti* (VIIT), Muh Linnuse *käntti*, *känttud*, *väntti*, *vänttud*, *kältti*, *kälttud*, *nältti*, *nälttud*, *kærtti* jm. (i. m.), eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni *kilttu* ~ *kilttu*, *känttu* (OteMS), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *känt*, *pähakkänttäv*, *käntti*, *kilt*, *pürt*, *pürtti*, *niltti* (UrvMS), Rõu Sanna-Hurda *känt*, *käntti*, *pürt*, *pürttäv*, *pürtti*, *kilt*, *kilttäv*, *kiltti*, *nilt*, *niltti* (RõuMS IV), Plv *käntti* (EKA 219 12), Kan *pähakkänttäv* (KanMS), Röp Para-palu *käntti*, *känttü?*, *kilttü?*, *nilttü?*, *pürttü?*, *känttäv* jm. (RöpP), ja eL keelesaartel, näit. Lei *kiltti*, *kilt*, *kilttü?* (LeiMV 55), *pürtti*, *pürt*, *pürttü?* (57), *väntti*, *vänt*, *vänttü?* (58), *känt*, *känttäw*, *vänt*, *vänttäw*, *pürttäw* (LeiV 4), *kilttäw* (6), Lut *käntti*, *näntti*, *käntti*, *pürtti*, *känt*, *nänt*, *känt*, *pürt* (LutMS).

B tüüp: *-nett-*, *-lelt-*, *-reilt-* jm. esindus. Seda tüüpi leidub Hiiumaal, näit. Rei Kõpu *vänei* (ReiMS IV), eLä. keskosas, näit. Kse Hõbesalu *väneitti*, *kereitti*, *kereittud* (KseMS III), Vän Kelgu *käleitti*, *käleittud* jm. (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs alev *põ-reitti*, *põreittud* (VMÜTõs. 17), eLä. lõunaosas, näit. Hää *põreitti*, *põreittu* (HääM 188), Saa Lindi *käleittud* (MT 70 37), eP mur-rete idääres, näit. VJg Suigu (?) *käneitti* (i. m.), Sim *kiäneittud*, *viäneittud* (SimKV 55), eKi. rannikumurdeis, näit. Kuu Juminda

neem *kieletti*, *kielettut*, *nielettut*, *nieletti*, *känetti* jm. (i. m.), Pärismepe neem *vänetti*, *kielettut*, *nieletti*, *nielettut* (i. m.), Kad Käsmu *känetti*, *kielettut* jm. (i. m.), Hlj loodeosa *känetti*, *vänetti*, *känettut*, *vänettut*, *kielettut* jm. (i. m.), ranna keskosa *kieletti*, *nielettut* ~ *nielettud* (i. m.), kirdeosa *känetti*, *kieletti*, *kielettut* jm. (i. m.), VNg põhjaosa *känetti*, *känettu*, *kieletti*, *nieletti*, *nielettut* jm. (i. m.), Koila *püöretti*, *püörettu* (VNgM 99), Lüg *känetti*, *kieletti*, *püöretti*, *känettut* ~ *känettud* ~ *känettu* jm. (i. m.), Reo *kieletti*, *kieretti*, *nielettud* (LügT), Jõh *kieletti*, *vänetti* jm. (i. m.), Toila *püörettut*, *püöretti*, *kierettut*, *kieretti* (JõhMS), Vai *känetti*, *kieletti*, *nielettut* ~ *nielettü* jm. (i. m.), eKe-s, näit. Plt Arisvere *põreitti* (MT 7 36), KJn *kēlettud*, *kāneittud*, *kāneittäv* (KJnMS I), *vāneittud* (KJnMS II), Leie *põreittud* (MT 163 75), SJn Põhjaka *kēleitti*, *kēlettud* (i. m.), Vil Auksi *kāneittud*, *kāneitti* (i. m.), Kõp *kāneittud* (KõpVok. 217), eL lääneosas, näit. Hls Abja *vāneitti* (HlsMS V), Vana-Kariste *vāneit* (HlsMS III), Krk Karksi *kēleitti*, *kēleit*, *kāneit* (i. m.), Pst Kääriku *kāneit*, *kāneitti*, *kēleit* (i. m.), Trv põhjaosa *kāneitti* (VokTrvP 100), Kaubi *kēleittu* jm. (i. m.), Hel Taagepera *kēleitti*, *kāneittu*, *kēleit* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *kēleittu*, *põreittu* (MÜSan. 35), lõunaosa *kāneitti* (HÜSanL II 61), *kāneit* (85), Mäe *põreitti* (MT 63 18), *kēleit* (14), *kēleitti* (7), *kāneitti* (19), Kurevere *pūneittu* (MT 54 25), Ote Nõuni *nēleittü*, *vāneittü* (OteMS), *kāneitti* (MT 132 7, 9, 10, 11, 33), *kāneittü* (9), Pühajärve *kāneitti* (40), *kāneittü* (53), Vana-Otepää *kēleittü* (MT 118 5), Puh *kāneittu* (PuhHP 147), Võsivere *kāneittu*, *kāneitti* jm. (i. m.), Võn Kiidjärve *kēleittü* (VõnL 55), *kāneittü* (56), Mäletjärve *kēleitti*, *kēleittu* jm. (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *põreitti* (KrlMÜ 160), *põreit* (160, 161, KrlHÜKons. 31), Ähejärve *kēleitti* (MT 108 15), Har *kāneitti* (i. m.), eL keskosas, näit. Urv põhjaosa *kēleittü?* (UrvPVok. 12), Vaabina (ka:) *kāneit*, *kāneitti*, *kēleit*, *kēleitti*, *põreitti*, *nēleitti* (UrvMS), Rõu Sanna-Hurda (ka:) *kāneit*, *kāneitti*, *kēleitti* (RõuMS IV), Plv *kāneitti* (PlvHÜVok. 11), Rüp Parapalu (ka:) *vāneitti*, *kēleitti*, *nēleitti*, *põreitti*, *vāneittü?*, *vāneittäv*, *nēleittäv* (RüpP), Vas Orava *kāneitti* (VasO 129), Setus, näit. Satseri *põreitti*, *põreit* (MÜSeS 117), Matsuri *kieleitti*, *kieleit* jm. (i. m.), ja eL keele-

saartel, näit. Lut (paralleelkujudena) *kiēlet*, *niēlet*, *niēlet*, *kānet*, *püōret*, *kiēletti* jm. (LutMS).

B₁ tüüp: *-ned-*, *-red-* jm. esindus. Seda leidub Hiiumaal Rei-s, näit. *kēredi* (ReiMS IV ?), Köpu *vānedi* (ReiMS IV), ja eL murrete pluraalseis kujudes, näit. Har Mõniste *kānedü* (HarMõn. 70), Saru *kānedü* (MT 150 15).

C tüüp, kus ülipikale vokaalile järgneb *-nd-*, *-ld-*, *-rd-*. Seda tüüpi esindust leidub Hiiumaal, näit. Emm *kêrdôt* ~ *kêrdòd*, *kêrdi*, *kêrdav*, *pôrdòd* ~ *pôrdôt*, *pôrdi*, *pôrdav*, *nêldôt* ~ *nêldòd*, *nêldi*, *nêldav*, *kêldôt* ~ *kêldòd* jm. (MEmm.), Viiterna *kêldi* (EmmMS I), Phl Kerema (*rt-*, *lt-*verbides) *kêldi*, *kêldòd*, *pôrdòd*, *nêldòd*, (PhlK), Rei *kêrdi*, *kêldud*, (ReiMS II), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *vândud*, *vândi*, *kêrdud*, *kêrdi*, *pôrdud*, *pôrdi*, *nêldud*, *nêldi*, *kêldud*, *kêldi* (RidMS), Mar Haeska *vândi*, *vândud*, *kêldi*, *kêldud*, *pôrdi*, *pôrdud*, *nêldi*, *nêldud* (MarT), eLä. keskosas, näit. Vig *kêldud*, *kêldi*, *kêrdi*, *kêrdud*, *kândi* (VigMS), Kse Hõbesalu *vândi*, *pôrdud*, *kêldi*, *kêldud* (KseMS III), Mih Piisu *kêldud*, *kêldi* jm. (i. m.), Pjg Naartsi *kêldud*, *kêldi* jm. (i. m.), Tor Niimiste *kândud*, *kândi* jm. (i. m.), Pär *kândi*, *kêldi*, *kândud*, *kêldud* jm. (PärT), Elbu *kêldi*, *kêldud*, *kândud* jm. (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs Ermistu *kândud*, *kândi*, *vândud*, *pôrdud*, *pôrdi*, *kêrdud* jm. (TõsMS), eLä. lõunaosas, näit. Hää Alevi *vândud* (HääMS I), eKe-s, näit. üksikjuhtum KJn *kîldud* (KJnMP I 60), eL lääneosas, näit. Trv Kaubi *kêldu*, *kêldi* (i. m.), ? eL keskosas, näit. Plv Alaküla *pôrdü* (PlvMS III).

D tüüp: *-nätt-*, *-lätt-*, *-rätt-* jm. esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. (*nt-*verbides) Emm *vēnat* ~ *vēnättòd*, *vēnätti* (MEmm.), Phl Kerema *vēnat*, *kēnat* ~ *kēnättòd* (PhlK), eLä. põhjaosas, näit. Mär Orgitu *kēlatti* (MT 67 3), eLä. keskosas, näit. Tor Mannare *kēlatti*, *kēratti* (TorMS II), eP-s, näit. Hag Kohatu *kānattud*, *kānatti*, *vānattud*, *vānatti*, *kjērattud*, *kjēratti*, *püōrattud*, *püōratti* jm. (HagVM), Rap Kabala *kēlattud* (MT 69 1), JMd Oeti *kiēlattud*, *kiērattud* (JMdMS I), VMr *vānattud*, *kānatti* (VMrT), eKi. rannikumurdeis, näit. Hlj keskosa *vānattud*, *vānatti*, *kānattud* (i. m.), VNg keskosa (harva) *vānattu* (i. m.), Jõh Toila (uuem!) *kānattut*, *kielatti* jm. (JõhMS), eKe-s, näit. Ksi Laashoone *kēlattud* (MT 107 59), MMg Kassemä *kēlattud*

(MMgT), Plt Raasna *nēlattud*, *nēlati*, *vānaitud* (PltMS), KJn *pōraittud* (KJnMS I?), Pil Imavere *kēraiti* (EKA 306 7), SJn Lahmuse *kēlattud* (MT 92 22), eL põhjaosas, näit. Puh Völlinge *kēlättu* (PuhMS).

Seega esineb eesti murdeis tervelt neljasugust esindust, millest igauks omab enamvähem kindla geograafilise keskuse.

Liivist on märgitud kahe sugust esindust: 1. Piza *kieltõd* (Sjögren-Wiedemann LGr. 418), Siikrõg *vännitai* (Kettunen LvGr. 508), Vaide *kieltitai* 'keelatud' (Kettunen ULSpr. 113: 18), mis on häälikuliselt identne eesti tüübi A esindusega. — 2. Edasi esineb Kuolka *kierdõd* (Sjögren-Wiedemann LGr. 374), *kielõd* (339), Salatsi *kielõeds* (339).

Vadjas valitseb vormiliselt algsome vokaalsele liitumisele taastatav esindustüüp, näit. *tšerettü* (Kettunen VÄH² 64).

Soomest on märgitud kolmesugust esindust: 1. Setälä märgib YSÄH 389 *väättü*, *käättü* kujusid öeldes, et „Tämmöiset muodot ovat hyvin yleisiä Länsi-Suomessa (esim. Kokemäen tienoilla)“. Samuti smH-s Urjala, Kylmäkoski, Akaa piirkond *kätüt* (Kannisto ÄTUKAM 69), smT-l *kättü* (Airila ToM 76), Kemis *kielty* [=?] 'kielletty' (Cannelin KemKM 72). — 2. Edasi mainib Airila ToM 77, et Tornio murdes on ka need vormid „sangen yleisiä... joihin *n* on palautettu“, näit. *känttü*, kuna uus ja harvik olevat sääl 3. tüüp *kännettü*, mis mujal soome murdeis on juba täiel määral valitsema pääsenud. — 3. Nii esineb näit. smE-s *vānet* (Ojansuu LMÄH I 193), smH-s Siikainen *siirrettiin* (Latvala LSKK 67), Urjala *kiälletty* (Kannisto LEHKM 287), Lempäälä *käännetty* (200), Heinola *kierretty* (Lindfors TheinM 35:1), Koski *kiennettin* *k-* (Kettunen SM I 88:16), Pyhtää *kiärrettü* (98:13), smK-l *kięretüksi* (132:7), smS-s Hirvensalmi *kieletty*, *kielettävä* (Hyyryläinen THsK 55), *kielettii* (54), smV-s Virolahti *kięrrettij* *j-* (Kettunen SM I 283:7), Miehikkälä *kännettü* (284:13), Ingeris *kaarrettu* (Porkka ID 55).

Esimene neist tüüpidest on häälikseaduslik algsome konsonantse liitumise esindus *ntä*-verbide puhul, kus *n* geminaatklusili eest on kadunud (vt. lk. 45—46). Teises esindustüübis on tüve *n* paradigma muudest vormidest ka käesolevaise üldis-

tatud (vt. Airila ToM 77, vrd. b-verbirühma puhul lk. 46). Kolmas esindus aga näikse olevat hilisem analoogiline tüüp.

Viimast arvamist toetab asjaolu, et soome vanemais kirjakeele mälestis esineb täiel määral valitsevalt konsonantse liitumise esindus (vt. Genetz Vir. II 164, Lindström JSVK 76, Setälä YSÄH 389, Ojansuu Vir. 1907 121, 122, MAK 112, 113, Rapola AKK 54). Toodagu lisanäiteiks Agricola A-tekst *hlesñielttu* (MLF I 99:4), *hlesñielttu* (121:8), *fietty* (117:36), B-tekst *hlesñielty* (92:24), *hlesñielby* (151:18), Kollanius *fieltu* (MLF III₁ 135:11), *häättu* (8:25). Teissugust esindust MLF vanema soome kirjakeele ulatuses ei leidu.

Nii tuleks siis ülalesitatu järgi selleski verbirühmas (vrd. lk. 22, 42) konsonantse liitumise tüüpi pidada algupärasemaks, kaheldamatult algsoomeliseks tüübiks (vrd. Setälä YSÄH 389, Ojansuu Vir. 1917 15, jm.).

Karjala-aunuses kohtame kaht eri tüüpi esindust: 1. Genetz mainib TAK 170, et aun-s „... useat kaksitavuiset *ta-*, *tä-* päätteiset verbit, joiden ensimmäinen tavuu on pitkä: *keändä-*, *kielä-*, *kierä-*...; näillä on typistyneet vartalot *keät*, *kielt*, *kiert*... , joista... pass. vartalot tavallisesti syntyvät; esim. ... *keättih*, *kielttih*...“. Samuti kõneleb Ojansuu KAÄH 22 „... sellaisista (aunukselaisista) taivutusuhtheista, kuin: *kielän* (< **kiellän*) ~ ... *kielttih*, *kierrän* (< **kierrän*) ~ ... *kierttih*...“ mis on taastatavad algsoomse konsonantsele liitumisele. Esitagu selle märkuse juurde lisamaterjalina seesugused juhtumid, nagu aunSm. segamurdeis Suojärvi *tüöttih* (Ahtia KKN II 131:24), Salmi *tüöttih* (Pelkonen ib. 85:9), aunV-s Aunuse linn *keättäväl* (Sutinen ib. 10:1, :4, :21, :23, 11:3, :6), *keättäv* (11:30), Vitele *kättülöi* (Ojansuu ib. 21:18), *kättülöi* (21:20), Säämäjärvi *tüöttih* (Genetz ib 67:6), lüüdi murdeis Mundjärvi *tüötti* 'lähettivät; lähetettiin' (Kujola LKN 213:10, :16), *viertti* 'viersivät' (Kalima ib. 250:10), Šuoju *kieüt'i* 'kielsivät' (Ojansuu ib. 73:6). — 2. Eriti karjala murdeis aga on valitsema pääsenud nagu algsoomse vokaalsele liitumisele taastuv esindustüüp, näit. krj-s *tüönnettih*, *tüönnettu* (Genetz TVKK 229), krjP-s Vuokkiniemi *työnnettih* (Mustakallio Vir. I 82:26), Uhtua *tüönnettih* (Kujola KKO 11:6),

kiellettü (Kettunen KKN III 130:14), *tüönnettih* (125:12), *tüönnettih* (Genetz ib. 133:14), krjP ja krjL segamurdeis Jyskjärvi *tüönnettih* (88:28, 89:19), krjL-s Mäntyselkä *tüönnettih* (17:4), Rukajärvi *tüönnettü* (Leskinen ib. 65:31), krjTv-s Bježetsk *tüönnettih* (Älava KKN I 72:5), aunSm. segamurdeis Suistamo *tüönnettih*, *viäännettävä* (Nirvi SKV 45).

Neid esindusvahekordi (ja samuti soome omi) arvesse võttes pole kahtlust, et esimene esindustüüp karjala-aunuses on vanem ja alapärasem.

Vepsast märgitagu vpsK *sirdtihe* (Lönnrot NTS 44). Teisi näiteid pole märgatud ja see üksi on vähe mingi otsuse tegemiseks selle vps. vormirühma esinduse kohta.

Mis eesti esindustüüpide häälikulisse külge puutub, siis võib tüübi A (*këltti* jm.) taastada varemini käsitletud a- ja b-verbirühma eeskujul (vt. lk. 24—25, 45) algsoome konsonantsele liitumisele (näit. *këltti*, *põrttud*, < **këlttihin*, **põrttü* jm.), nagu seda oli võimalus konstateerida ka lähemate sugukeelte juures (näit. lv. *kiellettāi* jm. lk. 65, sm. *nielttü* jm. lk. 66, aun. *kielttih* jm. ib.). Geminaatklusiil *tt* on ilmselt sama häälikseaduslik algsoome häälikseisu jätkaja kui muudelgi vastavil juhtumel samase eelnaabruse järel (vrd. Kettunen KodD 97—98, EKÄH 45—46). Sisekadu tüübi A puhul ei tule ilmselt küsimusse samul põhjusil kui a- ja b-verbirühma vastava esindustüübi puhul (vt. lk. 29—30, 45—46).

Tüübi A all esitatud *ntä*-verbide vormides (*kāntti* jm.) ei ole *n* olemasolu ootuspärane, kuna see dentaalse geminaatklusiili ees algsoomes kadus ja häälikseaduslikult ootuspärased vormid oleksid **kātti*, **vāttud* jm. (nagu näit. sm. *kāttü* jm. lk. 65—66, aun. *tüöttih*, lüüdi *tüõtti* jm. lk. 66), mida aga kuski eesti murdeis ei leidu (vrd. sama olukorda ka b-verbirühma puhul lk. 45). Tõenäoliselt on *n* käesolevaise vormidesse tagasi toodud paradigma muudest vormidest, kus see oli säilinud (vrd. näit. sm. *kānttü* lk. 65). Seejuures on siseanaloogia lisaks seda *n* üldistamist toetanud käesoleva rühma suurema hulga verbide häälikseaduslikud vormid, kus likvida esines *ta- tä*-ainese ees, näit. *põrtti*, *këlttud* jm. (vrd. lk. 46).

Tüüp **B** (*kēleitti* jm.) omakorda võib vormiliselt taastuda algsome vokaalse liitumise esindusele (*kēleitti* < **kēldettihin*, *püörettu* < **pördettä*, *kāneitti* < **kāndettihin* jm.). Seesuguse taastamise võimalus esines ka lähemate sugukeelte puhul, näit. vadja *tšeretü* lk. 65, soome *käännetty* jm. lk. 65, karjala-aunuse *tüönnettih* jm. lk. 66—67. Häälikuliselt oleks siin sündinud dentaalklusiili nõrga vaste assimilatsioon eelneva sonoorse konsonandiga ja sellest sündinud geminaatkonsonandi lühenemine pika vokaali (resp. diftongi) järel (vrd. *Kettunen* KodD 109—110, EKÄH 68—69), mis esinduse vormilises võimalikkuses ja ootuspärasuses ei jätaks mingit kahtlust.

Häälikuliselt palju segasem asjaoluga esineb tüüpi **C** (*kēldi* jm.) puhul, mis selle rühma *ta-*, *tä-*verbide paradigma seisukohalt ei ole algsoomesse taastatav. Nimelt eeldaks see vormiliselt nagu algsome klusiilitut tüve **känä-*, **kälä-*, **pöra-* jm., kust siis oleks võimalik tuletada konsonantse liitumise kaudu nagu **kāntihin*, **kältü*, **pörtihin* jm. läteforme. Teissugustest lätevormidest ei ole tüüpi **C** esindust võimalik tuletada. Kuid niisugused lätevormid omakorda ei ole aga võimalikud, kuna mingit alust ei ole algsoomes oletada selle verbirühma klusiilita verbitüvesid. Samuti arvestades eelmiste verbirühmade esindusi ei näi see olevat võimalik. Seetõttu tuleks juba teoreetiliselt võimaluste otsimisel asuda seisukohale, et tüüp **C** peaks olema mingit hilisemat analoogilist algupära.

Samasugune lugu on ka **D** (*kēlatti* jm.) esindustüübiga. Häälikuliselt võiks neid vorme käsitada ootuspäraseiks *da-*, *dä-*verbide esindusiks (*vānatti*, *kēlattu* jm. < **vāndättihin*, **kēldättü* jm. tüvedest **vāntädä-*, **kēltädä-* jm.), mida *Kettunen* võibolla EKÄH 69 mõtlebki. Võiks ju siin oletada eP murdeis isesugust selle rühma *ta-*, *tä-*verbide *da-*, *dä-*list edasituletumist, kui nende verbide paradigma muud vormid ei asetaks sellele võimalusele ette teatud vormilisi raskusi. Nimelt ei ole paradigma nn. tugeva astme vormid ootuspärased. Näit. esineb eranditu järjekindlusega *kānan*, *vānan*, *pōrad*, *nēlas*, *kēlan* jm. pro **kāndan*, **vāndan*, **pōradad* jm., mis oleksid sel puhul ootuspärased. Muudes *da-*, *dä-*verbides seesugust absoluutset astmeüldistust ei ole sündinud (näit. *teṁvan* jm.). See asjaolu paneb kahtlema, kas

seada teoreetilist taastamisvõimalust vormilisestki seisukohast saab võimalikuks pidada. Pigemini on tüübi **D** vormid ehk käsitatavad mingisuguste analoogiavormidena, seda enam, et niisugune selle rühma *ta-*, *tä-*verbide *da-*, *dä-*line edasituletamine esitatud ainekute järgi ka lähemais sugukeelis on tundmatu.

Püüdes kindlaks määrata, missugune oli esindus varemini eestis, tuleb kõigepäält vaadelda eesti vanema kirjakeele mälestiste esindusvahekordi. Sääb leidub päämiselt tüübile **A** vastavaid grafeeme. Näit. Müller 1600. a. ümber *Tln* *erraneeltut* (VGEG XV 49:6), *erraneeltut* (69:29), *fändtut* (158:9), Rossihnius 1632. a. eL *erraneeltut* (VGEG XIX 272:25, :31), *fähtut* (110:25), Stahl 1638—1641. a. *ümberpõhrtut* (LSp. 9:11), *põrtut* (HHb. IV Cc:2), *ümberpõhrtut* (Aii:23), Gutslaff 1649—1656. a. eL *põhrtut* (VEKVM 114:3, :30, :34, 115:1), XVII sajandi keskpaik *fehltut* (VGEG XX 71:10), Benderus 1645. a. eP (?) *ümberpõhrtut* (50:20), Hamerinus 1651. a. (?) *TaP* (?) *põrtut* (42:28), Liphardus 1644. a. *Lih* *põhrtut* (38:18), Freigius (?) *SaI* (?) 1649. a. (?) *erraneeltut* (16:23), Kohten 1647. a. *Sa* *fõltud* (5:6), *fehltud* (5:10), 1673. a. eP *fehntut* (EvEp. Dvii:36), *põhrtut* (Dvj:47), *fehltut* (Cat. Bxj:49), A. Verginius 1686. a. eL *errafeeltut* (WT Matt. VI 25), *errafäntu* (XVII 17), Andr. ja A. Verginius 1690—1701. a. *foggofäntut* (VEKVM 192:22), *Ärrafeeltut* (193:27), Hornung 1694—1695. a. *Ärrafeeltud* (LÕ 3:18), *Ärraneeltud* (55:4), A. J. de la Gardie müügi-ostu korraldus 1696. a. *Tln* *errafehltut* (VEKVM 363:12, :18), kuninglik käsk 1697. a. *fehltud* (266:23), A. L. Lewenhaupt'i teadaanne 1707. a. *errafeeltu* (316:19), piibel 1739. a. *Ärrafeeltud* (III Moos. XVIII).

Ortograafia järgi võivad mõned varasemad grafeemid ehk sisaldada ka tüübile **C** vastavat esindust, kuna vanemas kirja-keeles ei ole selget piiri käesolevas punktis üksikklusconi ja geminaadi märkimise vahel. Kuid nii seesmine (vrd. **a-** ja **b-**rühma puhul tüübi **A** esindusvastavusis *t*, *dt* grafeeme, mida tuleb käsitada *tt*-na) kui ka geograafiline tõenäolisus on suurem, et siin on kõigil puhkudel tegemist tüübi **A** esinduse vastavusega. Eriti käib see nende hilisemate grafeemide kohta, kus leidub *dt* märkimist. XVII sajandi lõpust on aga juhtumeid, kus kind-

lamini on tegemist juba tüüpi C esinduse märkimisega, näit. Hornung 1694—1695. a. pöördub (LÕ 49:27, KKR 65:25), ärrafeelbub (4:4), piibel 1739. a. feelbi (I Moos. VIII 2). Kuid kas niimoodi tuleb käsitada ka Müller'i 1600. a. ümber Tln erranelbut (VGEG XV 83:13), pöörduth (336:21, :23), feelbuth (213:17), ei ole kindel, sest ð-grafeem võis ka märkida geminaati (vrd. andut jm. lk. 47).

Ainult üks kord Stahl'il esineb tüübile D vastavat märkimisviisi fehnatut (LSp. 29:50). Mujal pole kasutatud allikate piirides seda märgata olnud.

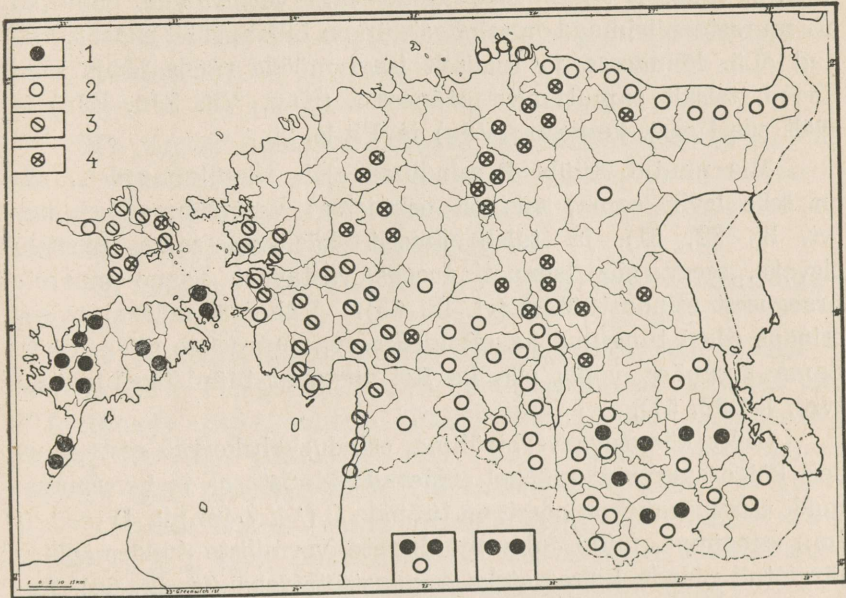
Need esindusvahekorrad eesti kirjakeele vanemais mälestisis, kui need milgi määral peegeldavad toleaegset tegelikku keelt, on tähelepanemisväärased. Eriti aga asjaolu, et põhjaeestilisel autoreil, kelle keeleline päritolu on enamasti alalt, kus praegu leidub tüüpi D, esineb järjekindlalt tüübile A vastavat märkimisviisi. Sellest võib teha järelduse, et tol ajal eP-s polnud tüüpi D esindust või see polnud nii üldine ja tähelepandav, et see oleks eesti kirjakeele vanemais mälestisis kajastunud. Tüüp D oma praeguses ulatuses on siis tõenäoliselt tekkinud alles viimase 300 aasta jooksul. Ainukene tüüpi D juhtumi esinemine Müller'il võib viidata selle tüüpi tekkimise algusele eP-s.

Kõige tähelepandavam asjaolu on eL tagapõhjaga allikais tüüpi B esindusele vastavate grafeemide täielik puudumine, millest võiks teha järelduse tüüpi B hilisuse kohta eL murdeis. Ka hiljem läinud sajandilgi ei märgi Wiedemann eL murdeist tüüpi B esindust (vt. GrESpr. 465, WD 51, 53).

Seega näitaks eesti vanema kirjakeele mälestiste esindus kokkuvõttes tüüpi A üldestilisust alles mõni sajand tagasi.

Pöördudes tagasi eesti murde-esinduste lähema vaatluse juurde saame eesti vanema kirjakeele mälestiste esinduste tölgitsemise ja selle kaalu kohta varemate eL esindusvahekordade suhtes teha kontrollimist ka teisel teel. Nimelt näitavad eL keelesaarte (Lei, Lut) esindusvahekorrad, et sääl tuleb tüüpi A pidada murdeomaseks. Vanema keelesaare murdes (Lei-s) on isegi ainuvalitsevalt tüüp A. Nende keelesaarte lähtekoht on asetatud eL aladele, kus tähelepandavalt praeguste andmete

järgi puudub tüüpi A esindus. See asjaolu tähendab, et neil aladel eL murrete lõunapoolses osas, kus praegu täiesti puudub tüüpi A esindus, oli see 300—400 aastat tagasi samuti valitsev (või ainuvalitsev). Teisiti on neid suhteid raske mõista. Ühtlasi annab see kujuka näite sellest, kuidas eL-s tüüp A on taandunud noorema tüüpi B teelt ja annab lisakinnitust a- ja b-verbirühmas esitatud sellesuunalisile arvamusele (vt. lk. 30—31,

Kaart nr. 4. 1 — tüüp A; 2 — tüüp B; 3 — tüüp C; 4 — tüüp D.

51—53), samuti väidetele, mille järgi analoogiline hilisem tüüpi B esindus *ta-*, *tä-*verbide puhul on tekkinud esmajoones eL ääremail (vt. lk. 31, 53). Viimane asjaolu on eriti kujukalt käesoleva verbirühma puhul nähtav, sest tüüpi A esindust leidub ja tunnukse murdeomasemgi olevat päämiselt eL murrete südamikus (vrd. näit. esindusvahekordi Ote, Urv, Rõu, Kan, Plv, Röp kihelkondades), kuna kõikjal ääremail, näit. eL lääneosas, põhjaosas ja edelaosas, samuti Vas ja Se piirkonnas puudub see üldse ja esineb hilisem tüüp B.

Võrreldes käesoleva esindustüübi maa-alalisi vahekordi **a-** ja **b-**verbirühma *ta-*, *tä-*verbide omaga, võib leida, et see ei kattu eelmiste verbirühmade tüübi **B** võrdlemisi ühesuguse maa-alalise levikuga, mis piirdus päämiselt eL murretega. Käesolevas verbirühmas, kui nähtavasti kahest eelmisest kaugemalseisvas, on maa-alalised esindusvahekorrad läinud eri teed. Eelmiste verbirühmade esindusvahekordi arvesse võttes võib oletada, et tüübi **B** tekkimisala käesolevagi verbirühma puhul on eL murrete piirimaad ja esindustüüp on hiljem säält edasi tunginud eLä. lõunaossa ja osaliselt isegi mööda randa põhja kuni Kse-ni, teisalt samuti eKe. lääneossa (Köp, Vil, SJn, KJn) ja säält edasi eLä. keskossa (Vän) ja Plt-le.

Mis puutub tüübi **B** esindusse eKi. rannikumurdeis, siis on selle levik sama, mis oli eelmistegi verbirühmade juures (vt. lk. 32, 51), ja tuleb ilmselt käsitada sama päritolu olevaks, seega siis laenuesinduseks vastavast soome murrete praegusest esindustüübist (vt. lk. 65). Vähemal määral on see esindus edasi tunginud ka eP kirdeserva murdeisse (VJg, Sim). Sama algupära võiks olla ka Rei vastavat tüüpi üksikjuhtum (vrd. lk. 32, 51).

Milles käesoleva verbirühma esindusvahekorrad eesti murdeis kõige suuremal määral erinevad eelmiste **a-** ja **b-**verbirühmade esindusvahekordadest, on tüüpide **C** (*kēlvi* jm.) ja **D** (*kēlatti* jm.) esinemine, mida juba mõningate vormiliste tundemärkide järgi tuli pidada hilisemateks esindustüüpideks (vt. lk. 68).

Vaadeldagu nüüd, missugust tuge võiks sellele arvamusel anda küsimusesolevate tüüpide lähem vaatlemine eesti murrete esindusvahekordade seisukohalt.

Võetagu kõigepealt tüübi **C** (*kēlvi* jm.) esindus. Selle tüübi maa-alaline levik haarab Hiiumaa, eLä. põhja-, kesk-, edela- ja osalt lõunaosa, seega maa-ala, kus eelmiste verbirühmade juures esines tüüp **A**. Nagu juba varemini märgitud (lk. 68) eeldab praegune tüüp **C** vastavate verbide tüvekujuks **känä-*, **vänä-*, **kēlä-* jm., mida ei saa algsoomesse taastada. Seega peab siis juba vormiliselt neid pidama mingisugusteks analoogilisteks vormideks. Analoogia aga peaks siis olema lähtunud selle rühma verbide tüvekujude *l*, *r*, *n* astmest, seega keelekujust,

kus tõenäoliselt *nt-*, *lt-*, *rt-*verbide algsooime kinnise silbi eelse asendi vormides oli sündinud assimilatsioon sonoorse konsonandi ja klusiili nõrga vaste ühendis ja sellest tekkinud geminaat-konsonant oli lühenenud esimese silbi pika vokaali järel (näit. *kēlad* < **kēllät* < **kēldät* jm.). Neist algsooime kinnise silbi eelse asendi paradigmavormidest võis seesugune häälikseis üldineda ka muudesse vormidesse ja seega ei saaks häälikuliste tundemärkide järgi tüübi C tekkimine olla kuigi vana. Kuid see lähtekoht ei seleta veel tüübi tekkimist ja peame otsima mingit välist analoogiat.

Kust on siis pärit see võimalik analoogia?

Mis puutub analoogiaallikasse, siis tüübi C häälikuline külg viitab selgelt pika esisilbiga *le-*verbide (näit. *kuulma-*verbi) vastavatele vormidele. Et asjasse selgust tuua, vaadeldagu lähemalt viimaste esindusi eesti murdeis.

Nii kohtame eesti murdeis *kuulma-*verbist kolmesugust esindust:

1. *-ld-* tüüpi esindust leidub Hiiumaal, näit. Emm *kūldut* ~ *kūldud*, *kūldi*, *kūldav* (MEMm.), Viiterna *kūldut* (MT 161 22), Phl Kerema *kūldi*, *kūldõd* (PhlK), Rei Ülende *kūldavaksid* (ReiMS II), eLä. põhjaosas, näit. Mar Haeska *kūldi*, *kūldud* (MarT), eLä. keskosas, näit. Vig Säälä *kūldi*, *kūldud* (VigMS), Kse Hõbesalu *kūldud*, *kūldi* (KseMS III), PJg Naartsi *kūldi*, *kūldud* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs Ermistu *kūldud*, *kūldi* (TõsMS), eP-s, näit. Hag Kohatu *kūldud*, *kūldi* (HagVM), Juu Toomja *kūldud* (MT 120 2), Koe Ärvita *kūldavakski* (KoeMS II), JMd Hageri *kūldud*, *kūldavalle* (JMdMS I), VMr *kūldi*, *kūldav* (VMrT), Amb, Kad *kūldud*, *kūldi* (AmbKadVK), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *kūldi* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *kūldud* (i. m.), Juminda neem *kūldi* ~ *kūlti* (i. m.), Pärисpea neem *kūlti*, *kūltut* (i. m.), Kad Käsmu *kūldut* (i. m.), Hlj loodeosa *kūldut* (i. m.), ranna keskosa *kūldut* (i. m.), khk. keskosa *kūldud* (i. m.), ranna kirdeosa *kūldu* ~ *kūltu*, *kūldi* (i. m.), VNg põhjaosa *kūldu* ~ *kūltu*, *kūldi* (i. m.), Lüg *kūldu* ~ *kūldut* ~ *kūldud* (i. m.), Reo *kūltud* (LügT), Jõh põhjaosa *kūldut* ~ *kūldud* (i. m.), Toila *kūltut* (JõhMS), Vai *kūldu* ~ *kūltu* (i. m.), eI-s, näit. Trm *kūldud*, *kūldavalle* (TrmMS II), eKe-s, näit. Plt Raasna

kuldavakski (PltMS), KJn Leie *kuldud* (MT 163 88), eL lääneosas, näit. Hls Abja *kuldaveski* (HlsMS V), eL põhjaosas, näit. Võn Mäletjärve *kuldu* (i. m.), eL keelesaartel, näit. Lei *koüt-daw* (MT 154 24), Lut *kuldava?* (MT 22 82);

2. *-ltt-* tüüpi esindust leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *kültti, külttud* (i. m.), Mus idaosa *külttud* (MusI 66), *kültti* (70), VII Rahu *külttud* (VII MS), Kalju *külttud, kültti* (VII T), eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni *külttu, külttu* 'surdud' (OteMS), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *küлт, küлтti* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *küлт, küлтti* (RõuMS IV), Plaksi *küлтti* (MT 38 1), Räp Parapalu *küлтti, küлтtu?* (RäpP), eL keelesaartel, näit. Lei *koüt-koulttu?* (LeiMV 56).

Pääle selle esineb laialdaselt ka niisugust esindust, mis on omane ainult *da-*, *dä-*verbidele (näit. *kulatti* jm.), kuid selle vahetorkord eelmiste esindustega jääb siinkohal puudutamata.

Esimene *kuulma*-verbi esindustüüp on häälikseaduslik konsonantse liitumise esindus (*kuldi* < **kültihin*, *kuldud* < *kültu*), kuid teine tüüp ei ole *kuulma*-verbi seisukohast hästi mõistetav ja seda on raske seletada teisiti, kui ühenduses *ta-*, *tä-*verbidega (vrd. *b-*verbirühma ja *le-*, *re-*, *ne-*verbide vahetorkorda lk. 59—61).

Vaadeldes *kuulma*-verbi esindustüüpide maa-alalist levikut selgub, et *-ltt-* tüüp esineb Saaremaal, eL murrete südamikus ja keelesaartel, seega huvitaval kombel samal maa-alal, kus esineb *ta-*, *tä-*verbide käesoleva rühma häälikseaduslik tüüp A. See asjaolu laseb suure tõenäolisusega pidada *kuulma*-verbi *ltt*-list esindustüüpi analoogiliseks käesoleva rühma *ta-*, *tä-*verbidest.

Analoogiliste vormide tekkimiseks mõne teise vormirühma eeskujul on harilikult vaja, et leiduks mingi vahendav lüli, mille kaudu analoogia võiks siirduda ühest rühmast teise. Säärase vahendava lüli moodustavad omakorda kahe eri paradigmatuübi niisugused vormid, mis iseseisva, üksteisest mitte sõltuvuses oleva häälikulise arenemise teel kokku langevad. Niisuguseid võimalusi on ka küsimusesoleva kahe verbitüübi paradigmades olemas. Näit. *këlma* jm.: *këlttud* jm. = *külma* jm.: *x*, kust *x* = *küлт-tud* jm. Kuid on veel teisi tõenäolisemaid kokkusattumispunkte, mille juurde tuleme hiljem.

Kui niimoodi kontakt nende mõlema verbitüübi vahel on selgesti konstateeritav, siis tuleb tähele panna, et analoogiamõju ei tarvitse siirduda ainult ühes suunas (s. o. *külttud* olla analoogiline *ta-*, *tä-*verbide häälikseaduslikust esindustüübist), vaid mõnel teisel murdealal võis see samahästi sündida ka teises suunas. Seega võisid *kuulma*-verbi vormid avaldada mõju *ta-*, *tä-*verbide käesoleva rühma esindusele. Nii on tõenäoline, et tüüp **C** (*kēldi* jm.) ei ole midagi muud kui analoogiline *kuulma*-verbi vastavaist häälikseaduslikest vormidest (*kūldi* jm.).

Mis puutub selle analoogia vanusesse võrreldes **b**-verbi-rühma ja *ne-*, *le-*, *re-*verbide kokkupuudetega, siis näikse käesolev olevat noorem. Ja seda päämiselt vormilistel põhjustel (vrd. lk. 68, 72—73). Ka vanema eesti kirjakeele mälestiste vahekorrad (vt. lk. 69—70) tõendavad seda arvamist.

Üldse näikse viimaste aastasadade jooksul olevat sündinud käesoleva rühma *ta-*, *tä-*verbides suuri ja võrdlemisi ulatuslikke tüübisiirdumisi. Nii esineb päris suurel maa-alal (eLä. põhjaosas, eP-s, eKe-s ja Hiiumaal) tüüp **D** (*kēlatti* jm.), mida põhjaeestilise kirjakeele vanemad mälestised ei tunnegi (kui välja arvata Stahl'i üks juhuslik näide!). Nagu varemini (lk. 68—69) märgiti, peaks see tüüp vormilistel põhjustel olema mingi hilisem analoogiline tüüp, mis on sündinud umbes samast hilisest häälikseisust kui eelminegi. Kuna esindus on täiesti samane *da-*, *ḍä-*verbide vastava esindusega, siis peaksid analoogia-allikaks olema *da-*, *ḍä-*verbid (*teñmatti* jm.). Missugustest vormidest see tüübisiirdumine võis alguse saada, ei ole päris selge.

2.

Muudes passiivi vormirühmades kohtame üksteisest erinevaid esindusi ja tendentse, millest on tingitud tarvidus vaadelda iga vormirühma eraldi. Käesolevas päätükis asutagu vaatlema passiivi preesensi jaatavate vormide *-takse-*, *-täkse-* (vokaalse liitumise puhul *-ttakse-*, *-ttäkse-* või *-dakse-*, *-däkse-*) liitumise probleeme eestis.

a.

Verbirühmas *hoita-*, *leütä-*, *sätä-*, *nouta-* jm. on eesti murdeis järgmisi esindustüpe:

A tüüp: lühike diftong või pikk (mitte ülipikk) vokaal + *-d-* esindus. Seda leidub Saaremaal Muh-s, näit. Linnuse *oīdašše*, *leīdašše* jm. (i. m.), eLä. keskosas, näit. Kse *üīdatse* (KseHÜ 33), Hõbesalu *seūdetse*, *püīdetse*, *neūdetse*, *oīdetse*, *üīdetse* (KseMS III), Laulepa *oīdetse* (KseMS II), Mih Piisu *oēdašše*, *leēdašše* jm. (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Var Helmküla *oīdetse* (HÜVar. 37), *jeūdetse*, *püīdetse*, *üīdetse*, *oīdetse* (48), Tõs *neūdetse* (TõsKons. 87), Tõstamaa alev *neūdase* (VMÜTõs. 16), Tõstamaa *neūdetse* (TõsKons. 21), Pootsi *püīdetse*, *neūdetse*, *üīdetse* (20, 22), Seli *neūdetse*, *üīdetse* (22), Kirasi *üīdase* (MT 57 9), Aluküla *üīdatse* (8), Ermistu *tiä kaš jeūdašše einä kokku pañna*, *leīdäšše*, *neūdašše*, *oēdašše*, *püīdäšše*, *seūdašše*, *üīdäšše*, ka kord *oēdetse* (TõsMS), Khn *üīdäšše*, *jeūdašše*, *püīdäšše* (KhnKons. 17), *löūdäšše* (MT 28 6), *püīdäšše* (MT 105 9), eKe-s KJn-s, näit. *püēdäšše* (KJnMP II 50), eL lääneosas, näit. Krk Karksi *löūdäš*, *oīdaš* (i. m.), Pst Kääriku *oīdaš*, *üīdaš* jm. (i. m.), Trv Kaubi *oēdaš*, *leīdaš* jm. (i. m.), Hel Taagepera *oēdaš*, *püīdaš* jm. (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *tēdaš* (MÜSan. 32), Ote Nõuni *tēdaš*, *püīdaš*, *seūdaš*, *neūdaš*, *löūdäš*, *jeūdaš*, *üīdaš*, *veīdaš* (OteMS), Rõn Koruste *oēdaš*, *leīdaš* jm. (i. m.), eL edela-

osas, näit. Krl *tēdās* (KrlMÜ 151), Har Mõniste *neūdas* (KonjMõn. 21), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *pūdās*, *tēdās* (UrvMS), Rõu Sanna-Hurda *pūdās*, *tēdās* (RõuMS IV), Rāp Tooste *lõõdās* (RāpT), Parapalu *tēdās* (RāpP), Setus, näit. Matsuri *hummeņi jeūdas lina* (i. m.), *kallõ pūdās* (i. m.), ja eL keelesaartel, näit. Lut *joūdas*, *tīdās*, *lõūdās*, *pūdās* (LutMS).

B tüüp: -jett-, -wett- jm. esindus. Seda leidub eLä. lõunaosas, näit. Saa *püšvettes* (SaaKons. 32), eP kirdeserval, näit. Amb, Kad (nähtavasti harva) *neūwettašse* ~ *neūwettakse*, *oijettašse* (AmbKadVK), VJg Vaeküla *püijetta*, *üijetta* (VJgKons. 44), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *üijetta*, *oijetta* jm. (i. m.), Hlj loodeosa *üwetta* ~ *üwetta* ~ *üijetta*, *oijetta*, *püwetta* ~ *püwetta* ~ *püijetta* (i. m.), ranna keskosa *püijetta*, *souwetta*, *nouwetta*, *leijetta* jm. (i. m.), VNg Kunda ümbrus *püijetta*, *oijetta*, *nouwetta*, *jouwetta*, *souwetta* (i. m.), Lüg *üijettä* ~ *üijetta* ~ *üijettässe* ~ *üijettasse*, *neuwetta* ~ *neuwettasse*, *püijettä* ~ *püijetta* ~ *püijettässe* ~ *püijettasse*, *leijetta* ~ *leijettasse*, *veijetta* jm. (i. m.), *neuwetta*, *jeuwetta*, *oijetta* (HÜLüg. 34), Reo *oijettasse*, *üijettasse*, *püjettasse* ~ (harvem, v.) *oijetta* (LügT), Jõh põhjaosa *oijetta* ~ *oijettasse*, *püijetta* ~ *püijettasse* jm. (i. m.), Toila *veijetta* ~ *veijettasse*, *üijetta* ~ *üijettasse*, *seuwetta* ~ *seuwettasse*, *püijetta* ~ *püijettasse*, *jeuwetta* ~ *jeuwettasse*, *leijetta* ~ *leijettasse*, *oijetta* ~ *oijettasse*, *neuwetta* ~ *neuwettasse* (JõhMS), lõunaosa *veijettasse*, *oijettasse* jm. (i. m.), paiguti harvem ka Vai keskosa *oijetta*, *püijetta* (i. m.), VNg Männiku *üwetta* (MT 21 1), eKe-s, näit. Plt Raasna *veijettašse* (PltMS), eL lääneosas, näit. Hls Pornuse *seūwets* ~ *seūwetse* (HlsMS III), eL põhjaosas, näit. San lõunaosa *oijettes* (HÜSanL II 53), Ote *oijettaš* (HÜOte. 33), Puh Võllinge *jeūvettaš* (PuhMS), Võn Mäletjärve *püšvettaš*, *lõšvettaš* (i. m.), TMr Raadi *nevettaš* ~ *nevettašse* (TMrR 49; = ? -šv-), eL edelaosas, näit. Krl *nešvettes* (KrlHÜKons. 18, KrlMÜ 155), Har Mõniste *hoijettaš* (KonjMõn. 20), *nešvettaš* (21), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *hoijettaš*, *püššvettaš* (UrvMS), Rõu Sanna-Hurda *hoijettaš*, *veijettaš*, *püššvettaš* (RõuMS IV), Rāp *hoijettaš* (HÜRāp. 29), Parapalu *hoijettaš*, *veijettaš*, *püšvettaš* (RāpP), ja eL keele-

saartel, näit. Lei *uoijettaš*, pl. *uoijettaze?* (LeiV 1), *taijettaš*, pl. *taijettaze?* (LeiMV 51), Lut *joõvettaš*, *veijettaš* jm. (LutMS).

B₁ tüüp: *-jed-*, *-wed-*, *-jet-*, *-wet-* jm. esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Rei Tahkuna *üjeda* ~ *üjedakse*, *soõweda* ~ *soõwedakse* (ReiMS IV), eKi. rannikumurdeis, näit. Kuu Juminda neem *oijeta*, *nouweta*, *lõüweta* jm. (i. m.), Tapurla *oijeda*, *nouweda* jm. (KuuMS), Pärисpea neem *oijeta*, *lõüweta*, *püweta* jm. (i. m.), Kad Käsmu *püijeta* ~ *püijeta*, *nouweta* jm. (i. m.), VNg põhjaosa *oijeta*, *püijeta*, *nouweta* jm. (i. m.), Unnukse *oijeda* (VNgMS), Vai põhjaosa *püweta*, *lõüweta* (~ *püweta*, *lõüweta*), *oijeta*, *jouweta* (i. m.), idaosa *oijeta*, *lõõweta*, *sowweta* jm. (i. m.).

B₂ tüüp: *-ett-* jm. esindus. Seda leidub laialdaselt eLä-s, näit. Mar Haeska *säettašse* (MarT), Mär *säetakse* (Mär. hil. dift. 2, 3), Vig *säettašse* 'seatakse' (VigMP 27), Aud *säetse* (AudHÜ 95), PJg Ertsmaa *säettas* (HÜPJg. 21), Var *säetse* (HÜVar. 36), Tõs *säetse* (TõsKons. 22), Hää *säetse* (HÜHää. 9), ja eL-s, näit. Võn *säettaš* (i. m.), Urv Vaabina *säettaš* (UrvMS), Rõu Sanna-Hurda *säettaš* (RõuMS IV), Räp Parapalu *säettaš* (RäpP), Lut *säettaš* (MT 22 38).

C tüüp: *-tt-* jm. esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *tettašse*, *oittašse*, *lõittašse*, *souttašse*, *jõuttašse* (i. m.), Jäm Mäabe *lõittaste*, *tēttaste*, *souttaste*, *püittaste*, *oittaste* (JämMS), Kär *püittakse* (i. m.), Mus Võhma *jõuttašse*, *püittašse* ~ *püitse*, *tēitse* (i. m.), Kaa Upa *oittakse*, *püittakse* (i. m.), Krj Triigi *püittakse*, *üittakse* (MT 148 16), *üittekse* (51), VII Kalju *oittakse*, *võittakse*, *üittakse*, *püittakse*, *säetakse*, *täetakse* (VIIT), Hiiumaal, näit. Emm *jõutta*, *lõitta*, *nētta*, *noutta*, *oitta*, *püitta* (MEmm.), Viiterna *lõitta* (EmmMS I), Phl Kerema *hoittagze*, *võittagze*, *hüittagze*, *püittagze*, *tēttagze* (PhlK), Rei *püitta* (ReiMS III), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *jeuttakse*, *leittakse*, *nēttakse*, *neuttakse*, *oettakse*, *püittakse*, *seuttakse*, *täetakse*, *üittakse* (RidMS), Mar Haeska *gettašse*, *üittašse*, *püittašse*, *täettašse* (MarT), Mär *seetakse* (Mär. hil. dift. 2, 3), *sättakse* (3), keskosa *sättašse* (MärM 85), põhjaosa *oittakse* (49), Mõisamaa *seuttakse* (MärMS I), eLä. keskosas, näit. Vig Säälä *oittašse*, *üittašse*, *jeuttašse*, *leittašse*, *neuttašse*, *püittašse*, *seuttašse* (VigMS),

Kse Hõbesalu *seuttašse*, *teattašse* (ka: *teatse*) *püittašse*, *neut-
tašse*, *oittašse*, *üittašse*, *jeuttašse* (KseMS III), Laulepa *neut-
tasse*, *nëttatse* (KseMS II), Mäe *seuttase* (KseMS IV), PJg *püit-
tašse*, *üittašse* (PJgHL 2), Ertsmaa *oittašse* (HÜPJg. 21), Naartsi
oittašse, *püittašse*, *leittašse* (i. m.), Tor Niimiste *oittašse*, *leit-
tašse* (i. m.), Vän Kelguküla *oittašse* ~ *oittakse*, *püittašse* (i. m.),
Pär *jeuttakse* ~ *jeuttašse* ~ *jeuttase* ~ *jeuttaš*, *leittakse*, *oit-
takse* (PärT), Elbu *oittakse*, *leittakse*, *püittakse*, *jeuttakse* (i. m.),
eLä. edelaosas, näit. Tõs Ermistu *püiise*, *üiise*, *tiäise* (TõsMS),
eLä. lõunaosas, näit. Hää lõunaosa *tättas* (HääM 176), *neut-
taš* ~ *neutse* (182), põhjaosa *tättaks* (176), *neuttaks* (182), Ora-
jõe-Mõisaküla *sättaks* (MT 80 9), Alevi *neuttaks* (HääMS II),
eP-s, näit. Ris *püittakse* (RisVok. 66), Vilivalla *üittaks*, *võit-
taks* (RisMS I), Hag Kohatu *jeuttakse*, *leittakse*, *njettakse*, *neut-
takse*, *qettakse*, *püittakse*, *seuttakse*, *tiattakse*, *üittakse*, *veittakse*
(HagVM), Lohu *üittakse* (MT 159 2), Rap *üittašse* (RapR 11),
Jõe Kallavere *üttakse* (MT 146 13), Uueküla *ütta* (24), JMd
Soosalu *üittakse* (MT 60 12), Koe Ärvita *püittašse*, *oittašse*
(KoeMS I), VMr *jeuttakse*, *oittakse* (VMrT), Amb, Kad *jeut-
tašse* ~ *jeuttakse*, *leittašse* ~ *leittakse*, *njettašse* ~ *njettakse*,
neuttašse ~ *neuttakse*, *oittašse* ~ *oittakse*, *püittašse* ~ *püittakse*,
seuttašse ~ *seuttakse*, *tiattašse* ~ *tiattakse* (AmbKadVK), Kad
Eru *üittakse* (MT 160 8), Rak lõunaosa *püittašse* (RakL 39),
VJg Kehala *püittašse*, *üttašse* (VJgKons. 43), Roela *pütta*, *ütta*,
oitta (43), Vaeküla *oitta* (23), Sim *siattašse* (SimKV 54), eKi.
rannikumurdeis paiguti, nagu Kuu Läänerand Salmistu *oitta*,
pütta (i. m.), Haapse *leitta*, *oitta* (i. m.), Hlj keskosa *pütta*,
oitta, *soutta* (i. m.); Lüg Reo *tiettasse* ~ *tietta* (LügT), Jõh Toila
(uuem) *veitta* ~ *veittasse* jm. (JõhMS), eI-s, näit. Trm *teattašse*
(TrmMü 76), *oittašse* (TrmMS I), Kod *lõittäšse* (VokKodD 76),
püittäšse, *siäittäšse* (KodD 99), eKe-s, näit. Pal *tiattašse* (PalMü
63), Plt Raasna *oittašse*, *neuttašse*, *jeuttašse* (PltMS), KJn *püit-
täšse* (KJnMP II 50), põhjaosa *oittašse* (KJnP 24), Kaavere
püitse (KJnMS II), Pil *tiattašse*, *üittašse* (PilM 58), SJn Põh-
jaka *oittakse* ~ *oittašse*, *püittakse* (i. m.), Vil Auksi *neuttašse*,
oittašse jm. (i. m.), Kõp *püitse*, *oitse*, *veitse* (KõpVok. 68, 208),
eL lääneosas, näit. Hls *jeuttašse* (HlsMS III), eL põhjaosas,

näit. San *oittes* (HASan. 38), *Ote oittas* (HÜOte. 33), Nõuni (ka:) *seuttas*, *oittas*, *jeuttas*, *püittä*s (OteMS), eL keelesaartel, näit. Lei *veittas*, *veittaze*? (LeiMV 49), *tiittä*s, *tiittäze*? (50), *deuttas*, *deuttaze*? (53), *läütta*, *läüttade*, *läüttas*, *läüttame*, *läüttade*, *läüttaze*? (54), *veittas*, *veittaze*? (LeiV 2), *tä rä läüttas* 'see raha leitakse tema poolt', *nä? kabla? läüttaze?* 'need nõörid leitakse nende poolt' (14), Lut *neuttas*, *seuttas*, *veittas*, *püt-täs* (LutMS).

D tüüp: pika diftongi või ülipika vokaali ja -D- esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Emm Viiterna *tēpa* (EmmMS I), *oidvǫz*, *joūdǫz* (EmmT), Käi *oidvǫz*, *joūdǫz* (KäiT), Kassari saar *oidvǫz*, *joūdǫz* (KäiT), Phl *oidvǫz*, *joūdǫz* (PhlT), Rei *oidvǫz*, *joūdǫz* (ReiT).

E tüüp. Pääle eelmiste on Se Satselist märgitud huvitavaalt *lõvväs* (MÜSeS 148).

Ka lähemais sugukeelis leiame mitmesugust esindust.

Vadjust on märgitud kolme esindustüüpi: 1. *-tas*, *-tä*s tüüp, näit. Pummala *tätäs* (VdjM 98), mis häälikuliselt võiks taastuda algsome konsonantse liitumise tüübile (< **tättäksen*; vt. lähemalt **h**-rühma verbide puhul), kuid muudes allikais selle puudumine teeb kogu tüübi olemasolu pisut kahtlaseks; — 2. *-tä*s, *-tä*s tüüp, näit. Pummala *veitäs* (Ariste WSprP 65:6), mis näikse olevat vadja üldine esindustüüp ja on taastatud algsome vokaalse liitumise tüübile (< **veitadaksen*); — 3. Jõepära *täietä* (Tsvetkov EK 1931 64:1, :10), *levvetä* (64:32), mis on samane soomes üldiselt valitseva esindustüübiga ja võib olla tekkinud Ingeri soome murrete mõjul.

Soomes leidub kolmesugust esindust: 1. smH-s Tyrvää *taitä(n)*, *tiätä(n)* (Ikola ASMÄH I 40), Urjala, Kylmäkoski, Akaa piirkond *tastän*, *tjätän*, *lütän*, *hütän*, *pütän* (Kannisto ÄTUAKM 56), Kalvoola *taitaan* (Kannisto LEHKM 217), smT-l Jukkajärvi *hoiþhan* (Kettunen SM I 137:14), smK-l *taithan* 'taidetaan', *löyþhan* 'löydetään' (Cannelin KemKM 72), smS-s Nurmes *koataan* (Reijonen NM 45). — 2. Edasi esineb smH-s Ala-Satakunta *löttä(n)*, *taitta(n)*, *tiättä(n)* (Ikola ASMÄH I 39), Urjala, Akaa, Kylmäkoski piirkond "... käy-tään myös muotoja *tasttän*, *tjättän*..." (Kannisto ÄTUAKM

56), Kangasala *taittaan* (Kannisto LEHKM 217, 222), Loppi *taittaan* (Leino LopKM 9). — 3. Viimati veel smH-s Urjala *löylettää(n)* (Kannisto LEHKM 129), *kaaletaa(n)* (140), Vesilahti *pyyretäänki(n)* (188), Loppi *pyyretään* (Leino LopKM 40:33), Lammin-Koski *pyyletie* (Westerlund Vir. I 210:10), Heinola *tailetaa* (Lindfors TheinM 29), Kemijõe murdeis Sodankylä *löövethän* (Kettunen SM I 128:3), Ruijan-Vesisaari *püvethän* (130:12), *soyvethan* (131:15), Savo murdeis põhjaosa *joövetaan* (Latvala PSM 22), Juva *kuqjetä* (Tarkiainen ÄTJuvM 38), Hirvensalmi *taijjetaan* (Paasonen LH 17), Mäntyharju *lövvetän* (Kettunen SM I 246:30), smV murdeis Kuolemajärvi *püvetä* (273:14), Virolahti *käjetän k-* (282:32), Ingeris Alam-Luuga luterlasil Narvusi *püvvetä* (286:38), ingrikudel *kaaetaa(n)* (Porkka ID 56).

Esimest tüüpi on peetud häälikseaduslikuks algsome konsonantse liitumise esinduseks (vt. Setälä YSÄH 97, Kannisto ÄTUAKM 56, Ikola ASMÄH I 40, jm.). Teist soome murdeis esinevat tüüpi tuleb pidada analoogiliseks muganemiseks häälikseaduslikkudele passiivi preteeriti vormidele (vrd. lk. 20—22, vt. Kannisto ÄTUAKM 56, Rapola SKH 146, jm.). Kolmas esindustüüp on üldiselt ja enamasti ainuliselt valitsemas soome murdeis. Vormiliselt võiks selle tüübi kujud taastada algsome vokaalse liitumise tüübile. Kuna aga nii esimene kui teine tüüp näitavad laialdasel alal rudimentaarse iseloomuga tüübi esinemist, mis taastub algsome konsonantsele liitumisele, ja passiivi preteeriti vormides (vt. lk. 20—22) oli ilmselt algupärasem ka konsonantse liitumise tüüp, siis võiks kolmanda tüübi algupärasuses esile kerkida teatud kahtlused. Võiks olla tõenäoline, et esimene esindustüüp oli kunagi üldine soome murretes.

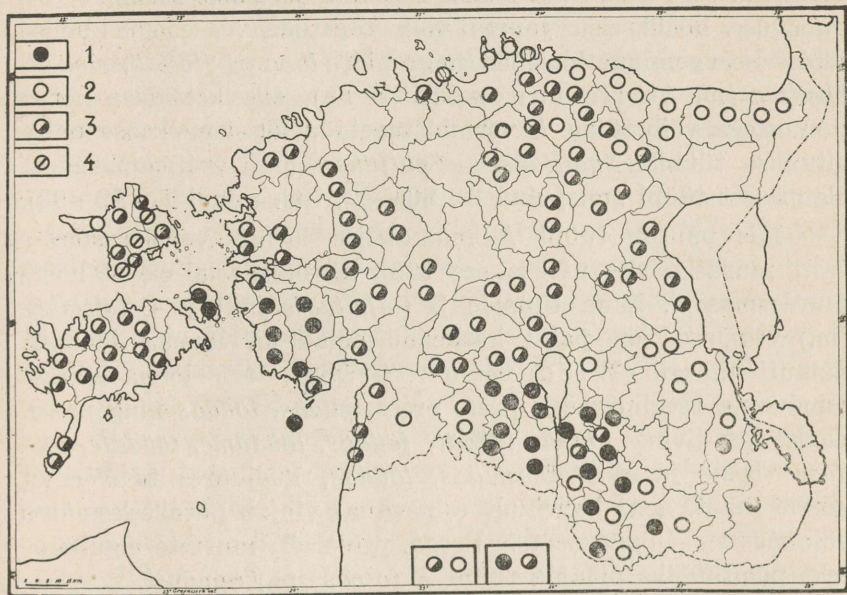
Seda viimast arvamust tõendavad soome vanema kirjakeele mälestised (vt. Setälä YSÄH 390, Ojansuu Vir. 1907 120, MAK 111, Rapola AKK 55, SKH 146, jm.), näit. Agricola D-tekst luten (MLF I 182:16, 217:8), Martti Iöjntän (MLF II 8:7, 11:19, 28:21, 32:22, 34:25, :27, 57:14, 62:22, 65:31, 66:3, :8, 67:35, 72:6, :7, :32, :35, 76:32, 79:5, 89:29, :33, 91:6, 94:22, 97:4, 98:12, :20, 108:9, 129:13, 134:19, :26, 138:10, 144:21, 152:14, 163:35, 164:3, 169:12, 171:24,

172:36, 173:1, 174:24, 176:1, 177:15, 180:18, 182:1, :19), taitan (66:27, 92:12, 102:7, 103:20, 133:22, 138:34, 151:31, 158:9), Kollanius löytähän (MLF III₁ 4:21, 23:14, 94:28, 95:7, 96:31, 101:30, 102:16, 122:28, 128:30, 131:4, :8, 132:14, :25, 133:12, :22, 181:5, :13), löytän (49:22, 57:8, :10, 102:29, :31, 229:30, 235:32, 243:5), löytään (27:29), löytetään (6:8), taitahan (5:33, 6:7, 55:4, 60:9, 95:22, 123:3, 137:21, 179:29, 185:19, 195:25, 196:14, 218:13, 220:4), taitan (58:18, 88:34, 93:25, 94:25, 139:10, 157:3, 212:25), tietään (63:17). Neis tsiteeritud tekstides puuduvad teisetüübilised kujud üldse. Sellest võib järeldada, et soome murdeis, millel põhinevad tsiteeritud tekstid, valitses tol ajal konsonantse liitumise tüüp, kuna vokaalse liitumise tüüp nähtavasti hoopis puudus. Viimane on alles hiljem smLä-s kodunenud ja valitsemaagi pääsenud. Ka muudes sm. murdeis on tõenäoliselt areng samu radu käinud, kuigi selle kohta ei ole nii ilmseid tõendusid.

Karjala-aunuses esineb kaht tüüpi esindust: 1. Krj-s *koatah* (Genetz TVKK 228), krjP-s Pistojärvi *roqatah* (P u k k i KKN III 147:30), krjL-s Repola *roatah* (Genetz ib. 60:27), aun-s Genetz'i TAK 170 järgi „... useat kaksitavuiseit *ta-*, *tä-* päätteiset verbit, joiden ensimmäinen tavuu on pitkä: ... *koada-*, *löüda-*, *püüda-*, *roada-*, *tiedä-*...“, omavad „typistyneet vartalot ... *koat*, *löüt*, *püüt*, *roat*, *tiet*“, millest pass. tavaliselt tuletatatakse, näit. *püütäh* (TAK 170), *tietäh* (175), aunV-s Säämäjärvi *tiqtäh* (Kujola KKO 43:26, 44:1), *tietäh* (Genetz KKN II 74:7, :13, :20), Njekkula-Riipuškala *ruqtäh* (Ojansuu ib. 16:27), Vitele *kätäh* (19:10), *rätäh* (19:9), *rätäh* (19:13), *pütäh* (22:22), *pütäh* (22:17), Tulemajärvi *löütäh* (Leskinen ib. 27:15), lüüdi murdeis Šuoju *löütaj* 'löytävät' (Ojansuu LKN 128:9), *löütaj* 'löytävätkin' (43:10), *siettaj* 'tekevätkin' (39:13), *siettaj* 'sekoitetaan' (172:14), Preäza *löütäh* 'löydetään' (Kalima ib. 282:14). See tüüp läheb tagasi algsosome konsonantsele liitumisele (<*rähta-, *tettä-, *leütä- jm.). — 2. KrjP-s Vuokkiniemi *šouvetah* (Genetz KKN III 120:28), krjP ja krjL segamurdeis Vitsaipaale *püvetäh* (Kettunen ib. 99:2), krjN-s Tihvin *löüvetäh* (Kujola KKN I 118:22), mille esinemine on krj-s üldine ja mis võib häälikuliselt taastatav olla algsosome vokaalse

liitumise tüübile. Kuid karjala-aunuse esimese tüübiga ja soome vahekordadega arvestades on see tõenäolisemalt hilisem moodustus.

Vepsast on märgitud juhtumeid, näit. vpsP šoltjärv *sätas* 'tekevät' (Ahlqvist ANTsch. 52:8), *mihe sätaze* 'mihin pukeutuvat' (55:2), mis taastuvad algsõome konsonantsele liitumisele (< **sättäkse*-).

Kaart nr. 5. 1 — tüüp A; 2 — tüüp B; 3 — tüüp C; 4 — tüüp D.

Eesti esindustüüpide lähemal vaatlusel selgub, et tüüp A (*oidašse* jm.) esineb kahes eri keskuses: ühelt poolt Muh-s, eLä. edelaosas ja keskosa läänepoolseis kihelkonnis (Kse, Mih) ja teiselt poolt eL murdeis.

Mis puutub selle tüübi käsitusse, siis on Setälä YSÄH 97 (vt. eespool lk. 6) olnud selgusel tüübi olulisist tunnuseist ja nende hinnangus näidanud õige suuna. Kui pöörata tähelepanu tüübi A vormide esimese silbi vokalisti esindusele, siis näitavad kõik tundemärgid sellele, et siin tuleks lähtuda algsõome vormist, kus teine silp oli kinnine. Nagu Setälä on mär-

kinud, esineb tüübi A puhul alati lühike (mitte pikk!) diftong või pikk (mitte ülipikk!) vokaal, missuguse kvantiteedi esinemine eeldab algsoomes teise silbi kinnisust (vrd. näit. *lōmad* < **lōmat*, *lēunat* < **lounat* jm., vt. Kettunen EKÄH 133—142). Sama tõendab ka esimese silbi pikkade vokaalide või difdangite kvaliteet (vrd. näit. Mih -*oē*- < -*oi*-, -*eē*- < -*ei*- < -*eū*-, KJn -*üē*- < -*üi*- < -*ü*-, Trv -*oē*- < -*oi*-, Krl -*ē*-, mitte -*ē*- > -*i*-, jm.). Kui arvestada seda vokalisti olulist iseloomu ja lisaks sedagi, et -*d*- seesuguse häälikseisu juures võib taastuda algsoomse kinnise silbi eelsele geminaatklusiilile (nagu näit. *lōda* < **lōttak*, *eida* < **heittän* jm., vt. Kettunen EKÄH 45), siis kooskõlas nende tunnustega võib tüübi A vormid taastada algsoomse konsonantse liitumise tüübile **hoittaksen*, **püttaksen* jm. (vrd. samasugust algupärast tüüpi sm. puhul lk. 80—82, krj. puhul lk. 82—83).

Mis puutub tüübi A maa-alalise leviku vahekordadesse eesti murdeis, siis näikse see tüüp eL murdealal olevat kõige murdeomasem, kuna tüüpide B (*oijettašse* jm.) ja C (*oittakse* jm.) esindused on palju katkendilisemad ja uuema laadiga. Samuti märgib Wiedemann GrESpr. 475 lõuna-eestilise esindusena reeglipäraselt pass. prees. *pūdās*, *lōūdās* ning personaalse passiivina *lōūdā*, *lōūdāt*, *lōūdās*, *lōūdāme*, *lōūdāte*, *lōūdāse* vorme ja WD 41 *pūdās*, *lōūdās*, kusjuures ta WD 51 korra (nähtavasti harvikult esinevana) vihjab paralleelesinduse võimalusele — *püwwetās*. Seega peaks eL murrete algupäraseks põhitüübiks pidama tüübi A (*oīdaš* jm.) esindust.

ELä-s esineva tüübi A keskuse juures tuleb puudutada üht eriküsimust. Nimelt leidub esitatud vaatekohast häälikseaduslike kujude kõrval suurel hulgal niisuguseid kujusid, mis küll tüübi A materjali esituses on toodud, kuid mis teise silbi vokalisti tõttu ei ole häälikseaduslikud ja mille tüpoloogiline identsus *oīda*-, *püīda*-häälikseisulistele kujudega vajab lähemat selgitust. Küsimuses on *oīdetse*, *seūdetse* jm. kujud (vt. Kse, Var, Tõs), mida seesugustena ei saa muidugi taastada algsoomse **hoittaksen*, **püttaksen* jm. kujudele teise silbi *e* tõttu. Kui seda leiduks ka mujal kui tüübi A lääne-eestilisel esinemisalal, siis võiks siin vahest näha hilisemat ebareeglipärast vokaalse liitumise tüübi moodustamist: *oijetse* + *oīd*-. Kuid kuna

sellel maa-alal ilmselt vanema esindusena leidub häälikseaduslikke *oivase* jm. tüüpi kujusid *oivetse* jm. sellesarnaste kujude kõrval ja kuna *oivetse* jm. tüübi esinemine piirdub vaid ühe osaga tüübi **A** alast ja eriti just selle osaga, kus kindlakujuline murdeomane tüübitunne vanema esinduse juures on ilmselt kõikumana löönud (vrd. tüübi **C** *oittašse* jm. juhtumeid Kse ja Tõs khk-s), siis tuleb pidada tõenäoliseks, et *oivetse* jm. vormid on väga hilised ja kujunenud tüübi **A** esinduse põhjalt. Nähtavasti on siin tegemist *-tse* sufiksiainese laienemisega teatud verbitüüpidest (vrd. Kettunen KodD 86) üldiseks passiivi preesensi lõpuks, kusjuures see laienemine viis endaga kaasa ka sufiksieelse vokaali laienemise (vrd. ka Mägiste EK 1929 22 *-estik* jm. kohta). Nii ei oleks siin tegemist mitte ainult laieneva *-tse*, vaid *-etse* sufiksiga tüübi **A** häälikseadusliku esinduse vormidesse: *oivase* + *-etse* → *oivetse* (vrd. näit. Aud *pañnetse* AudHÜ 28, 61, 101). Häälikseaduslikkudes vormides on pass. prees. vormitunnus ilmselt keeletundes kaotanud oma väljendusselguse, mistõttu on tekkinud vajadus selgema pass. prees. kuju järgi. Selle alusel on võinud tekkida ka uusi passiivi preteeriti vorme, näit. *oivettä*, *oivettäud* jm. (vt. lk. 32).

Mis puutub tüübi **A** esinduse iseloomu eLä. alal, siis on see selgesti taanduva iseloomuga. Võimalikult esines see varemini suuremal maa-alal kui praegu, kuid selle kohta puuduvad otsesed tõendid. Kas Hupeli (ESprL² 76) põhja-eestilist *joudakse* tüüpi passiivi preesensi märkimist tuleb pidada tüübi **A** juurde käivaks või tüübi **D** juurde, ei ole päris kindel.

Eesti murdeis esineb tüüp **B** (*oijettašse* jm.) samuti kahes eri keskuses. Esmalt eKi. rannikumurdeis, kust see on nähtavasti vähemal määral levinud ka naabrusse, eP ääremaille (Amb, Kad, VJg) harvema ja juhuslikumat laadi paralleelesindusena. Osas eKi. rannikumurdeis, kus üldiselt soome mõju on tunduvam, esineb tüüp **B**₁ (*oijeta* jm.), nii et seda on peetud selle murdeala iseloomustavamaks jooneks (vrd. Ojansuu Tietos. X 1357). Võimalikult käib eKi. rannikumurretega ühte ka Hiiumaal Rei-s esinev tüübi **B**₁ juhtum (vrd. lk. 32, 51, 72).

Teiseks leidub tüüpi **B** eL murdeis harilikult paralleelesindusena üsna laialdasel maa-alal, kuid selle esinemine ei ole sääl

kuigi ühtlane ja päälegi on see suurel määral tüübi **A** ainuvalitsevusest killustatud. Nii leidub tüübi **B** vorme eL murrete lääneserval, lõunas ja põhjas, ilma et nendel aladel omavahel maa-alaline ühendus oleks eriti märgatav.

Huvitav on selle juures ka tähele panna vanemate murdeuurijate andmeid. Nii ei näi Hupel (ESprL²) eL-st seda tüüpi üldse tundvat. Ainult Wiedemanni WD 51 esineb *püwwetäs*, kuid GrESpr. ei maini seda tüüpi jällegi.

Neid esinemisvahekordi eL murdealadel arvesse võttes peab arvama, et tüüp **B** on sääl hilisem analoogiline esindus, kuigi vormiliselt on seda võimalik taastada algsome vokaalse liitumise tüübile **hoidettaksen*, **leüdettaksen* jm. Eriti tuleb tüüpi **B** hilisemaks pidada ka veel seetõttu, et käesoleva rühma esindevahekorrad eL murdeis on üldjoonis samad, mis nähti eelmiste vormirühmade puhul, kus tuli jõuda samale otsusele (vrd. lk. 30—31, 51—53, 70—71).

Edasi pandagu tähele tüübi **B** esinemist eL keelesaartel. Kuigi see tüüp pole sääl päris valitsev, jätab see asjaolu ometi võimaluse, et tüübi **B** hilisem tekkimine eL murrete lõunaosas on juba üle 300 a. vana. Teisest küljest ei ole päris võimatu selle iseseisev tekkimine mainitud keelesaartel (vrd. lk. 31, 53).

Tüüp **C** (*oittakse* jm.) esineb eesti murdeis kõige laialdaseimal maa-alal (ms. Thor-Helle poolt ainutuntud esindustüüp, vt. AESpr. 37), nagu Saaremaal, Hiiumaal (harilikuma esindevusena), kogu eP-s, eI-s, eKe-s, kuid paiguti ka eL murrete aladel. Häälikuliselt ei ole seda tüüpi võimalik taastada ei algsome konsonantse (**hoittaksen* jm.) ega vokaalse (**hoidettaksen* jm.) liitumise tüübile. Vormiliselt võiks siin ehk küsimusse tulla mingi kaksiktunnusliku moodustuse (? **hoittadaksen* jm.) jätkaja, nagu midagi seesugust teisel puhul Kettunen KodD 118 näikse mõtlevat. Kuid *ð*-aines passiivis teise ja kolmanda silbi vahel ei ole eestis kuski mujal konstateeritud, nii et see siingi vaevalt võiks küsimusse tulla. Seevastu on tõenäolisem analoogiavõimalus algsome lahtise silbi eelse asendi vormidest (vt. lk. 15—18), kus *tt*-aines esineb häälkiseaduslikuna konsonantse liitumise tüübis. Pandagu tähele, et eestis muudes verbitüüpides, kus esineb passiivis geminaatklusiil, esineb see nii alg-

soome lahtise silbi eelse kui ka kinnise silbi eelse asendi puhul, näit. *teštetti, teštettud* jm.: *teštettakse* jm. Seega on kõige tõenäolisem, et seesuguse keeleteadvuse juures tüübi C esindus kujunes tüübi A esindusest *oitti, oittud* jm. vormide eeskujul. Huvitav on võrdluseks jälgida, et seesugune analoogia on sündinud ka muudes algsoome konsonantse liitumise verbitüüpides. Näit. *se-, ske-, kse-*verbides, kus passiivi preesensi kujud *kuštakse, laštakse, jõštakse* jm. on tekkinud passiivi preteeriti vormide *kušti, laštud* jm. analoogial häälikseaduslikkudest *kuštakse, laštakse* jm. vormidest. Vt. lähemalt Toomse AEST XXXVIII 9—10.

Mis puutub tüübi C vanusesse, siis tuleks selle puhul kõigepäält mainida, et eesti kirjakeele vanemais mälestisis kasutatud allikate ulatuses leidub pääle Hornung'i ainult tüüpi C märkivat kirjutusviisi. Näit. Müller 1600. a. ümber Tln *leitaxe* (VGEg XV 245:18), Göseken 1660. a. Tln *hūdtaxe* (MLOe. Cv, Dviiij), 1673. a. Tln *hoidtaxe* (LSt. Bx: 50), *needtax* (ChrGb. 90:16), A. J. de la Gardie üleskutse 1702. a. Tln *errahoitaxe* VEKVM 288:24), piibel 1739. a. *leitafje* (I Moos. XVIII 29, 30, 31, 32, XLIV 10, II Moos. IX 19, XXI 16, XXII, 1, 3, 6), *noutafje* (I Moos. XLII 22), *ſeätafje* (II Moos. XII, III Moos. VI 13, 15). Kuid Hornung'il 1694—1695. a. esineb ainult tüübi B esindust märkivaid juhtumeid, näit. *hōietafje* (KKR 139:24, 181:20), *ſeitafje* (LÕ 28:16). Pääle selle esineb Hornung'il ka *ſeätafje* (LÕ 72:4, 79:14), mille kuuluvus selle või teise tüübi juurde ei ole kindel (vt. lk. 28). Üldse esineb selle vormirühma näiteid eesti kirjakeele vanemais mälestisis võrdlemisi harva.

Leviku järgi otsustades võiks tüüp C eesti murdeis olla kaunis vana. Samuti selle paigutine esinemine eL murdeis ei tarvitse olla noor. Võrreldagu näit. selle esinemist eL keelesaartel, mille järgi selle vanust võiks hinnata vähemalt 300—400 aastale. Kuigi see tüüp praegu eL südamikus üldiselt puudub, märgib Hupel ESprL² 101, 103 seda lõuna-eestilise päätüübina. Kuid eL murrete tüübi C esindusel võib olla ka teine külg. Nimelt ei tarvitse siin tüübi C tekkimist pidada ühtekuuluvaks eP vastava üldvalitseva tüübiga, vaid see võib eL murdeis olla tekkinud ka iseseisvalt ja ei oma sel puhul kronoloogilist väärtust.

Tüübi **D** (*õidvõz* jm.) tagasihoidlik esinemine ja tekkimine Hiiumaal ei ole päris selge. Kas tuleb siin lähtealuseks võtta üldpõhja-eestiline tüüp **C**, kust tüübi **B₁** (*üijeda* jm.) taoliste vormide mõju tagajärjel oleks passiivi preesensi *tt*-häändus asendunud *D*-häändusega, või on see samalt tüübi **C** lähtealusest saadud *e*-tüveliste verbide kaudu, näit. *oltti: õidaks = oitti: x*, kust *x = õidaks*. Samuti võiks teoreetiliselt olla kolmaski võimalus, et aluseks on siin olnud Muh ja eLä. keskosa esindustüüp **A** (*õidase* jm.), mis Hiiumaa murdesegunemises on oma nõrgastmelisuse kaotanud. Viimase võimaluse juurde vrd. näit. *e*-verbirühma tüübi **C** esinemist passiivi preteeritis (*kândi*) ja selle ühisust Hiiumaaga. See näitab, et mingi kontakt nende maalaade vahel on olemas olnud. Ükski neist võimalusist aga ei tundu tõenäolisena.

Kui arvestada asjaolu, et Hupel ESprL² 76 märgib *eP* murdeis võimalikuna seesugust „... ein doppeltes pass. praes. als *joudma jouakse* und *joudakse* . . .“ ja teiselt poolt ka (*käima:*) *käiakse ~ käitakse*, mida nüüdismurdeist pole konstateeritud, kuid mis on võimalikud olnud näit. Hiiumaa murdesegunemistolustikus, siis saame ehk tõeludele kõige lähemale kui asetame tüübi **D** tekkimise ühendusse ühesilbiliste verbidega. Seega siis *õidaks* jm. on tõenäolisemalt tekkinud *õidaks, sõidaks* jm. mõjul.

Tüübi **B₂** (*säettässe* jm.) kohta maksab sama, mis öeldud preteeriti vormide (*säetti* jm.) kohta lk. 33—34.

b.

Verbirühmas *anta-*, *kanta-*, *murta-* jm. on eesti murdeis kohata järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: *-ñD-*, *-řD-* jm. esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Muh Linnuse *añdašše, küñdašše, kañdašše* (i. m.), eLä. põhjaosas (?), näit. Mär Haimre *añdašše* (KonsMärKa. 29), eLä. keskosas, näit. Kse Nurmsi *añdetše* (KseKons. 8), Hõbesalu *añdetše, küñdetše, muřdetše* (KseMS III), Laulepa *muřdetše* (KseMS II), Mih Piisu *küñdašše, aňdašše* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs *küñdetše* (TõsKons. 22), Murru *aňdase* (VMÜTõs. 15), Ermistu *aňdašše, küñdašše, kañdašše, muřdašše* (TõsMS), Kastna, Metsküla *aňdase* (KhnKons. 18), eI-s Kod-s, näit. *andašše* 'es

wird gegeben' (KodD 86), eKe-s, näit. KJn *añdašse* (KJnMP I 88), põhjaosa *añdašse* (KJnP 22), *añdašse*, *kañdašse* (69), kiriku ümbrus *añdašse* (MT 163 42), eL lääneosas, näit. Hls *añdaš* (HlsKons. 30), Vana-Kariste *añdaš* (EKA 225 5), Kulla *añdaš* (MT 137 23, 27), Tõrva *añdaš* (MT 186 43), Krk *añdaš* (31), Karksi *añdaš*, *peIdu küñdäs* (i. m.), Pst Kääriku *añdaš*, *küñdäs* (i. m.), Trv Kaubi *küñdäs* (i. m.), Hel Taagepera *añdaš*, *küñdäs* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *añdaš* (HASan. 38), Kori-järve *añdaš* (HASanK 6), Tagula *añdaš* (LMSanHA 7), Ote *añdaš* (HÜOte. 33), Nõuni *küñdäs*, *muřdaš*, *kañdaš* (OteMS), Rõn Koruste *küñdäs* (i. m.), Puh Võsivere *añdaš*, *kañdaš* (i. m.), Võn Sarakuste *añdaš* (i. m.), Kam Uniküla *añdaš* (MT 130 31), eL edelaosas, näit. Krl *añdaš* (KrlHÜKons. 18, KrlV 8), *muřdaš* (KrlMÜ 146), Ähejärve *añdaš* (MT 131 9), Har Mõniste *añdaš*, *kañdaš* (HarMõnKons. 7), *añdaš* (KonjMõn. 19), Rooksi *añdaš* (MT 195 8), eL keskosas, näit. Urv *añdaš* (UrvKons. 15), kirdeosa *añdaš* (UrvPKiKons. 14), Veriora *añdaš* (MT 64 22), Vaabina *añdaš*, *kañdaš*, *küñdäs*, *muřdaš* (UrvMS), Kan *añdaš* (KanJEK 5), Rõu *añdaš* (RõuMS I), Sænna-Hurda *añdaš*, *kañdaš*, *küñdäs*, *muřdaš* (RõuMS IV), Plv *añdaš* (PlvHÜKons. 11), Mammaste *añdaš* (EKA 219 19, 21), Ræp *añdaš* (RæpKons. 9), Tõoste *añdaš* (RæpT), Parapalu *añdaš*, *muřdaš* (RæpP), Vas *andass* (EK 1923 49), Setus, näit. Satseri *añdaš* (MÜSeS 113), Nudretsa *añdaš* (MT 149 7), Matsuri *añdas* *peššä?* (i. m.), ja eL keelesaartel, näit. Lei *zës añaš karušile muna* (MT 154 29), Lut *kañdaš*, *añdaš*, *küñdäs*, *muřdaš* (LutMS).

B tüüp: -*ñneit*-, -*řreit*- jm. esindus. Seda leidub eKi. ranniku-murdeis, näit. Jõe kirdeosa *annetta* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *kannetta*, *annetta* (i. m.), Hlj põhjaosa *annetta*, *künnetta* (i. m.), VNg Kunda ümbrus *annetta*, *künnetta*, *kannetta* (i. m.), Lüg *annetta*, *kannetta*, *künnetta* ~ *annettasse*, *kannettasse*, *murrettasse* (i. m.), *annetta* (HÜLüg. 27), Reo *annettasse*, *kannettasse*, *murrettasse* ~ (harvem, vana) *annetta*, *kannetta*, *murrett* (LügT), Jõh põhjaosa *kannetta*, *künnetta* (i. m.), *annetta* (EKMHA 43), Valaste, Pühajõe *annetta* (HÜJõh. 29), Toila *künnetta*, *kannetta*, *annetta*, *murrett* ~ *künnettasse*, *kannettasse*, *annettasse*, *murrettasse* (JõhMS), lõunaosa *kannettasse*, *annettasse*, *murrettasse*

(i. m.), Kalina, Mäetaguse *kannettasse* (HÜJöh. 29), Vai lääneserval paiguti *annetta ~ annettasse* jm. (i. m.), eL lääneosas, näit. Hls Abja *küñnetse* (HlsMS V), Hel Taagepera (harvemini) *küñnets* (i. m.), eL põhjaosas, näit. Puh Võsivere (nähtavasti uuem) *kañnettes, küñnettes* (i. m.), Võn Mäletjärve *kañnettäs, küñnettäs* (i. m.), Ote Nõuni *küñnettäs* (MT 132 1), eL keskosas, näit. Urv Vaabina (vähem) *kañnettäs, küñnettäs* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda (vähem) *kañnettäs, küñnettäs* (RõuMS IV), Plv *küñnettäs* (PlvMS II), Röp Parapalu (vähem) *kañnettäs, küñnettäs* (RöpP), Vas Orava *muřnettäs* (VasO 47), Setus, näit. Vorohvka *kañnettäs* (MT 99 44), ja eL keelesaartel, näit. Lei *muřnetta, muřnettade, muřnettäs, muřnettame, muřnettade, muřnettaze?* (LeiMV 61), Lut (harvema paralleelesindusena) *kañnettäs, añnettäs, küñnettäs, muřnettäs* (LutMS). Üks juhtum *añnetse* on märgitud Aud-st (AudHÜ 28) eLä-s.

B₁ tüüp: -ñned-, -řred- jm. esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Emm ja Rei (harvema paralleelesindusena) *muřreda ~ muřredakse* 'murtakse', *añneda* (Hii. 40), eKi. rannikumurdeis, näit. Kuu Juminda neem *kannaeta, küñnetä* (i. m.), Tapurla *anneda* (KuuKons. I 40), Pärಿಸpea neem *anneta, murreta* jm. (i. m.), Kad Käsmu *annaeta, küñnetä* (i. m.), VNg põhjaosa *küñnetä, anneta* (i. m.), Koila *murreda* (VNgM 91), Vai *annaeta, küñnetä, kanneta* (i. m.).

C tüüp: -ntt-, -rtt- jm. esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *anttašse, künttašse, murttašse* (i. m.), Jäm *anttaste* (JämHÜ 18, JämKons. 12), Määbe *murttaste, linttaste, künttaste* (JämMS), Mus idaosa *anttašse* (MusI 12), *antse, küntse* (69), Kaa Upa *anttakse, künttakse* (i. m.), Vll Kalju *anttakse, kanttakse, künttakse, murttakse* (VllT), Hiiumaal, näit. Emm *antta, kanta, küntta, murtta* (MEMM.), Viiterna *antta* (MT 134 21), *küntta* (EmmMS I), Käi „mõnikord“ *anttase* (Hii. 43), Männamäe *anttakse* (EKA 94 21), Phl *kanttakse, anttakse* (HÜPhl. 24), *künttakse* (Hii. 44), Kerema *anttagze, kanttagze, künttagze, murttagze* (PhlK), Emm ja Rei *murtta ~ murttakse, antta ~ anttakse* (Hii. 40), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *anttakse, kanttakse, künttakse, murttakse* (RidMS), Mar Haeska *anttašse, kantašse, künttašse, murttašse* (MarT), Mär loodeosa

anttakse, Valgu *anttaš* ~ *anttašse* (KonsMärKa. 29), eLä. kesk-
 osas, näit. Vig Säälä *anttašse*, *kanttašse*, *künttašse*, *murttašse*
 (VigMS), Kse *anttašse* (KseHÜ 32), Õeküla *anttatse* (KseKons.
 9), Aud *anttašse* (AudHÜ 28), PJg Ertsmaa *anttašse* (HÜPJg.
 21), Naartsi *künttašse* (i. m.), Tor *künttašse* (TorTKlus. 3),
 Mannare *anttase* (TorMS II), Niimiste *anttašse*, *künttašse* (i. m.),
 Vän Kelgu *künttakse*, *anttakse* (i. m.), Pär *anttakse*, *künttakse* ~
antta(š)se jm. (PärT), Elbu *anttakse*, *künttakse* (i. m.), eLä.
 edelaosas, näit. Var *anttašse* (HÜVar. 36), eLä. lõunaosas, näit.
 Hää põhjaosa *anttakse* (HääHA 13), *anttakse(e)* (HääMHA 17),
murttaks (HääM 163), *anttakse* (169), Orajõe-Mõisaküla *anttakse*
 (MT 80 9), lõunaosa *anttaš* (HääMHA 17), *murttas* ~ *murise*
 (HääM 163), *anttaš* ~ *anttašse* ~ *antse* (169), Urissaare *anttaš*
 (HMHää. 10), eP-s, näit. Hag Kohatu *anttakse*, *kanttakse*, *künt-*
takse, *murttakse* (HagVM), Adila *anttakseci* (MT 159 5), Rap
 Nõmmemetsa *anttakse* (MT 69 11), Juu Kaiu *künttakse* (JuuKons.
 24), Ann Sõmeru *anttakse* (MT 25 2), JMd Soosalu *anttakse*
 (MT 60 12), Kaalepi *anttakse* (JMdMS I), Hageri *anttašse* (MT
 25 6), *künttašse* (JMdMS I), VMr *anttakse* (VMrT), Amb, Kad
murttas, *künttašse*, *kanttašse*, *anttašse* ~ *murttakse*, *künt-*
takse, *kanttakse*, *anttakse* (AmbKadVK), Kad lõunaosa *anttašse*
 (KadLKons. 12), Rak lõunaosa *antta* ~ *anttašse* (RakL 52),
 VJg Kehala *antta* (VJgKons. 23), Vaeküla *antta* (ib.), Roela
antta (31), *anttakse* (MT 41 4), Suigu *anttašse* (i. m.), Sim
anttašse (SimKV 41), Kaasiksaare *anttašse* (SimV 10), eKi.
 rannikumurdeis, näit. Hlj keskosa (harvem) *antta* (EKMHA
 42), Lüg (?) *künttä* (EK 1930 86), Jõh Toila (?) *künttä* ~ *künt-*
tasse jm. (JõhMS), eI-s, näit. Iis *künttašse* (IisKV 10), *ant-*
tašse (23), Tudulinna-Metsküla *anttašse* (IisMS II), Trm *mur-*
ttas (TrmMÜ 74), Aru *anttašse* (TrmMS I), Kod *anttašse*
 (KodD 77), eKe-s, näit. Plt *anttašse* (PltKons. 33), *murttas*,
anttašse (PltVok. 55), Umbuse *anttašse* (EKA 314 20), KJn
anttašse (KJnMP I 88, 161, KJnKons. 27), põhjaosa *anttašse*,
kanttašse (KJnP 22, 69), Pil *anttašse* (PiIM 56), SJn Põhjaka
anttašse (SJnP 16), *anttakse*, *kanttakse* ~ *anttašse* jm. (i. m.),
 Vil Valma *anttaš* (KJnVil. 18), Auksi *anttašse*, *künttašse* (i. m.),
 Kõp *künise*, *anise* (KõpVok. 208, KõpKons. 228), eL lääneosas,

näit. Hls *anttas(se)* (MÜHls. 59), Trv põhjaosa *anttašse* (MT 17 4), eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni *anttaš, kanttaš, künttäš, murttaš* (OteMS), TMr Raadi *anttašsi ~ anttašse ~ anttas* (TMrR 49), ja eL keelesaartel, näit. Lei *anttas* (LeiMS I), *anttas, anttaze?*, *kanttaš, kanttaze?*, *künttäš* (LeiV 3), *murttas* (5), *antta, anttade, anttas, anttame, anttade, anttaze?* (LeiMV 60).

Muud mõne üksikjuhtumi näol esinevad tüübid eesti murdeis on vähem tähtsad. Näit.

D tüüp: *-nd-, -rd-* esindus. Seda kohtame Hiiumaal kõige enam vahest Phl-s, näit. *añdvgze* jm. (PhlT), Rei (vähem) *añdv* jm. (ReiT), mujal märgatavalt juhuslikumalt. Kaheldavalt võiks siia kuuluda ka Lut üksikjuhtum (?) *murdaš* (LutMS).

E tüüp (?): *-ñn-* esindus. Seda on kaheldava üksikjuhtumina märgitud eL lääneosast Hls-st, näit. *añnaš ~ añašse* (HlsMS III).

Kui võrdleme esitatud eesti murrete esindustüüpidega lähemate sugukeelte esindusi, siis näeme, et sääligi võib kohata tüpoloogiliselt mitmesuguseid kujusid.

Vadjas 1. valitseb tüüp *antās* 'annetaan' (Setälä YSÄH 90, Tietos. X 749), vdjLä-s *antāssa ~ antās ~ antāz ~ vdjL-s antāsē* (Kettunen VÄH² 70), *tšüntāsē* (32, 98), Kattila *antāssa* (140), *tšüntāssä* (141), *antaas* (Alava VHT 36:11), *antaassa* (41:23), Pummala *antās* (Kettunen NVK 75:5, 78:15), *tšüntās* (91:13), Kõrvõttula *antāssa* (110:2), mis on viidud tagasi algsoome vokaalse liitumise *da-, dā-*passiivile (< **antadaksen* jm., vt. Setälä YSÄH 70, Vir. 1915 132, Kettunen Vir. 1915 108, VÄH² 70). — 2. Pääle eelmise tüübi on vadja allikais näiteid, mis on põhiliselt hoopis teist tüüpi, kuid millele senises vadja keele käsitluses tähelepanu ei ole omistatud. Näit. Kattila *antas* (Alava VHT 12:15, 18:30, 19:9, 20:21, :22, 30:18, 31:20, 37:7), *antassa* (20:8, 26:23), Kõrvõttula *kantas* (Lensu ZFSb. 212:33), Järvigois tšülä *antas* (249:17), Mattiva *antaz* (257:8). Nende juhtumitega ühenduses jääb küll püsima teatav kahtlus selle kohta, kas need vormid on faktilised või on need tehnilised eksimused ülestähendajate poolt (näit. trükivead, transkriptsioonikomistused jm.), kuna allikad, kust need on pärit, ei ole just esmajärgulised. Kuid sellele kahtlusevõimalusele vaatamata on raske

arvata, et Alava VHT puhul oleksid trükivead enamuses, isegi vahekorras 11:2! Ja Lensu'l oleks veaprotsent seega 100. Teisest küljest peame tähele panema, et küsimuses olevais murdeis esineb pikk vokaal järgsilpides, mida mõlemad autorid muudel juhtumitel märgivad. Seepärast tuleks siis vähemalt teatava kõhklusega arvestada võimalust, et need juhtumid esindavad vadja mingit vähemuslikku esindustüüpi ja nimelt algsome konsonantse liitumise esindust (vrd. a-verbirühma puhul lk. 80), kuhu nasaal paradigma muudest vormidest on tagasi üldistatud (siis $\langle ? *attaksen \langle *antaksen$, vrd. lk. 45—46). Kui see tüüp peaks olema faktiline, siis asetub ka esimene vadja üldine esindustüüp teise valgusesse. Ei ole siis enam päris kindel, et *antäs* jm. tüüpi vormid lähevad tagasi algsome vokaalse liitumise tüübile ($\langle *antadaksen$ jm.), vaid pikk järgsilbi vokaal võib sel juhul siin olla hiline üldistus muudest vokaalse liitumise verbitüüpidest, kus *da-*, *dä-*passiiv oli algupärane. — 3-as vadjas esinev tüüp on võrdlemisi harvik ja hiline. Näit. Järvi-*gois* tšülä *anētā* (Lensu ZFSb. 249:18), Jõepära *annetā* (Kettunen NVK 111:11, 147:5 jm.). See tüüp on nähtavasti laen Ingeri soome murdeist.

Soome murdeis esineb ainult üks esindustüüp. Toodagu näiteks smH-st Tyrvää *annetā* (Kettunen SM I 22:34), Somero *annetan* (58:3), Valkeala *annetah* (101:26), Merikarvia *annetaan* (Latvala LSKK 16), Kymäkoski *annetaan* (Kannisto LEHKM 24, 102, 108), Urjala *annetaa(n)* (7, 77, 105), smLP-lt *künnetähä(n)*, *annetahan* (Laurosela ÄTEPM I 154), smS-st Sotkamo *annetä'* (Kettunen SM I 143:5), Pihtipudas *annetan* (147:3), Suonenjoki *annetā* (151:1), Joroinen *annetär r-* (172:13), Joensuu *annetā* (190:4), Ruskeala *annetā* (200:10), Puolanka *annetäm p-* (203:14), smV-st Virolahti *kannetäm m-* (212:32), Ingerist ingrikkude *annetaa(n)*, äürämöiste, savakute, Alam-Luuga luterlaste *annetaa* (Porkka ID 105). Teissuguse tüübi kohta pole juhtunud näiteid märkama.

Soome vanemais kirjakeele mälestisis näitavad *nt*-verbid ühtlaselt sama esindust, mida nägime murdeis (vt. Airila MMK 40, Lindström JSVK 42, jm.). Toodagu näiteks Agricola A-tekst *annetan* (MLF I 6:19, :20, 30:7, 46:17,

70:17, 76:7, 104:15), annetahan (74:19), ānetan (124:8), fan-
netan (108:24), B-tekst annetan (47:17, 77:7, 103:21, 179:1),
anneta (31:2), anneta (71:15, 177:25), anneta (138:16), an-
netā (242:9), C-tekst annetan (179:13), anetan (47:26), anetan
(75:29), (a)nettan (76:27), D-tekst annetan (178:17, 182:25,
195:7), annetā (176:19), E-tekst annetaan (246:20), annetahan
(248:30), Martti annetan (MLF II 27:15, 31:11, 46:29, 66:7,
78:17, 83:3, 87:11, 98:17, 146:35, 150:5, 170:9, 180:4),
annetaññ (82:22), cannetan (13:14, 24:21, 16:32, 18:10, :15,
62:26, 64:13, 68:9, 111:3), fannetan (16:31, :33, 99:29, 132:28,
141:22, 151:32), Kollanius annetan (MLF III₁ 114:9), añetaan
(108:27), cannetan (30:18, 37:3, :15, :20, 45:9, 91:12, 148:25,
178:17), cannetaan (31:14, 35:16, :18, 52:11, 61:12, 105:23,
189:12, 191:33, 201:15, 204:8, 216:11), cannetahan (126:19,
127:4, 204:10). Teist tüüpi esindust ei ole leidunud.

Kuid see käib ainult soome vanema kirjakeele *nt*-verbide
esinduse kohta. *rt*-verbides on esindus teissugune (vt. Airila
MMK 51, 58, Rapola AKK 55). Toodagu näit. Martti
fortan (MLF II 48:35, 72:8, 87:24, 92:31, 98:15, 102:24,
116:4, 126:18, 137:21, 139:32, 140:22, 173:19), forttaan
(14:16, 18:13, 22:18, :29, :30, 29:2, 156:8, :15, 171:27),
fortahan (15:28), fordan (101:13), fordan (145:10), Kollanius
fortaan (MLF III₁ 50:12), fortahan (75:19, 120:8). Ka siin
ei ole teist tüüpi vorme leida (vrd. pass. preteeriti vormide
puhul lk. 42).

See sm. vanemas kirjakeeles valitsev olukord seab kogu
soome murdeis valitseva praeguse *annetan* jm. tüübi algsoome
vokaalsele liitumisele taastumise teatavasse kahtlustusse. Ko-
guni võrdlemisi kindel on, et viimane soome vanema kirjakeele
tüüp on algsoomesse taastuv algupärane soome konsonantse liitu-
mise esindus ja soome murrete praegune *annetan* jm. tüüp ja
vanema kirjakeele *nt*-verbide samasugune esindus on tõenäo-
liselt hilisem ja tingitud eriolukorrast, mida mainitud varemini
pass. preteeriti vormide puhul lk. 46.

Karjala-aunuses kohtame kolmesugust esindust: 1. Lüüdi
murdeis leiame seesuguseid vorme, nagu šuoju *lettäi* 'lentävät'
(Ojansuu LKN 91:7), *lettai* 'lentelevät' (108:4), Mundjärvi *le-*

l̥au 'lentävät' (Kujola ib. 212:7), *letau* 'lentävät' (265:10). Need taastuvad algsome konsonantse liitumise tüübile (< *lettä- < *lenttä-, vrd. nasaali kadu geminaatklusiili eest algsomes lk. 45 jj.). — 2. Edasi kohtame aun-s Aunuse linn *sortah* (Ojansuu KKN II 4:3), Vitele *sortah* (19:5), lüüdis Šuoju *sortai* 'tallaavat' (Ojansuu LKN 116:13), Mundjärvi *sortau* 'pudotetaan' (20:1). Nendega liituvad veel nüüdiskeeles samaseks peetavad lüüdi Šuoju *antai* 'annetaan; lausuvat jm.' (98:4, 100:10, 136:5, 140:10, 144:6, :14, 146:13, 162:9, 165:8, 166:5), *suud anlai* 'suutelevat' (94:8), *anlai* 'annetaan' (141:9), *kät anlai* 'kättelevat' (160:3), *kantai* 'kantavat' (148:11), *kantai* 'kantavat' (63:1), Tiudia *anttau* 'annetaan' (2:10), *anttau* 'annetaan' (8:11), *küntäu* 'kynnetään' (8:2), *kanttau* 'kannetaan' (7:1), Kendjärvi *küntäu* 'kynnetään' (25:12), *kanttau* 'kannetaan' (27:14), Mundjärvi *küntäu* 'kynnetään' (19:3), *anttau* 'annetaan' (Kalima ib. 259:9, 260:9), *küntäu* 'kynnetään' (225:2). Sellest esindusrühmast *sortai*, *sortau* jm. kujud on häälikseaduslikud algsome konsonantse liitumise tüübi esindajad, nagu eelmise rühma omad, kuid selle vahega, et likvida on geminaatklusiili ees häälikseaduslikult säilinud (vrd. lk. 45). *antai*, *antau* jm. kujude juures on nähtavasti tegemist sama *n* üldistamisega paradigma muudest vormidest (nagu seda nähti juba varemini lk. 45—46), milleks häälikseaduslikud *sortai*, *sortau* jm. tüüpi vormid pakusid soodsa toe. Nende vormide aluseks on olnud algsome konsonantse liitumise tüübi võimalikud kunagised häälikseaduslikud kujud. Millal on analogia sündinud, ei ole kindel. — 3. Pääle eelmiste leidub karjalas ainuvalitsevalt ja aunuses üldiselt levinenud tüüp, nagu krjP-s Vuokkiniemi *annetah* (Mustakallio Vir. I 76:7), *anneta* (Kettunen KKN III 113:27), Uhtua *kannetah* (130:3), *annetah* (131:12), *lennetah* (Genetz ib. 136:7), Kontokki *annetah* (108:21), Kiestinki *annetah* (166:2, 167:2, Pukki ib. 150:26), Pistojärvi *kannetah* (146:11), krjP ja krjL segamurdeis Jyskyjärvi *annetah* (Kettunen ib. 82:1), krjL-s Mäntyselkä *künnetah* (Kalima ib. 3:13, :14), *künnetah* (4:2, :3, :23), Tunkua *annetah* (Virkkunen ib. 72:23), *ännetäh* (Liljebblad TMK 18), krjTv-s Bježetsk *annetah* (Karjalainen KKN I 4:16, 21:4), *kannetah* (2:26, 5:32, 6:38), *an-*

netah (Alava ib. 69:3, KKN III 177:25, 178:15, 182:1, :8, :9, 185:4, :23, 186:8, :15, :20), *leñnetäh* (KKN I 42:17), krjN-s Tihvin *murretah* (Kujola KKN I 112:29, 113:5), aun-s *annetah* (Genetz TAK 175), Soome aun. segamurdeis Korpi-selkä *lennetä* (Koljonen KKN II 140:23, :27), Suistamo *an-netah* (Nirvi ib. 111:23), Impilahti *kannetäh* (Leskinen ib. 94:22), Salmi *kañnetah* (Pelkonen ib. 91:34), Vene aun. murdeis Säämäjärvi *kannetah* (Kujola KKO 46:7), *añnetäh* (Leskinen KKN II 64:4), *annetah* (Ahtia ib. 49:31, 51:25, 52:15), *kannetah* (49:19, Genetz ib. 76:15). Häälikuliselt võiks see tüüp taastuda algsoome vokaalsele liitumisele **andetta*-jm., kuid leviku järgi otsustades ja soome ja karjala-aunuse muid esindusi arvesse võttes on see tõenäoliselt hilisem (vrd. selle tüübi täielikku puudumist lüüdis, ilmset hilisust aunuses ja valitsevust-ainulisust vaid smI ja krj. piirkonnas!). — 4. Lõppeks kohtame paiguti lüüdis tüüpi, näit. Preäža *andetah* 'annetaan' (Kalima LKN 282:1), *kündetäh* 'kynnetään' (282:9, :10), *kündetäh* 'kynnetään' (280:12), Pyhäjärvi *kandetah* 'kannetaan' (286:13), mis võiks olla hilisem vokaalse liitumise esindus.

Vepsa allikaist oleks mainida kaht esindustüüpi: 1. Setälä mainib YSÄH 389—390, et „Vepsässä ovat tämmöiset muodot ainoat käytännössä olevat... pass. *letas* l. *letaze*...“. Samaguseid vorme esitab Ahlqvist vpsK-st: *Ladv letas* 'lentää' (ANTsch. 62:27) ja Kettunen vpsL-st: *letas* (: *lendan*) 'töste-takse' (LVHA I 32, 39). Tüüp on taastatud algsoome konsonantsele liitumisele, mille häälikseaduslikuks esinduseks oleksid vepsa käesolevad vormid (vt. Setälä YSÄH 389—390, Kettunen LVHA I 32, 39). — 2. Edasi leidub vepsas *anttas* 'annetaan' (Setälä Tietos. X 947), *anttas*, vpsÄ *antaze* 'annetaan' (Setälä YSÄH 108), vpsK *andtas* (Lönnrot NTS 38, 43), *anttase* 'gifva sig' (34), Šimgärv *anttas* (Kettunen NVM 123:14), Eñarv *künttäs* (54:3), mida Setälä (YSÄH 106) on pidanud sisekaost tekkinud kontraktsioonivormideks, seega arvatavasti algsoome vokaalsele liitumisele tagasi minevaiks (*anttas* < **antaðaksen*).

Mis puutub toodud eesti murrete esindustüüpide vormilisse külge, siis on tüübi A oluliseks tunnuseks (vrd. a-verbirühma puhul lk. 83—84) nn. nõrga astme esinemine. Seesuguseid nõrgastmelisi sonoorse konsonandi ja klusiili ühendi häälikseisu vorme võib taastada algsome sonoorsele konsonandile järgneva kinnise silbi eelse asendi geminaatklusiilile, mistõttu ka tüübi A kujusid on võimalik taastada algsome konsonantse liitumise tüübile (näit. *muŗdaš* < **muŗttaksen*, vrd. soome *fortan* = *sortān*, aunuse *sor-tah*, lüüdi *sortai*, *sortau* < **sortta[kse]n* lk. 94—95). Häälikuliselt vrd. algsome selle asendi geminaatklusiili muutumist meediaklusiiliks, näit. eesti *kaŗda* < **karŗtak* jm., mille kohta vt. Kettunen KodD 99, EKÄH 45. *nt*-verbides oleks algsomes *n* kadunud geminaatklusiili ees ja ootuspärasteks eesti vormideks oleksid **aŗtakse*, **aŗtaš*, **küŗtašse* jm., nagu seesugust esindust leidub lähemais sugukeelis (vrd. näit. lüüdi *lettai*, *letau* jm. lk. 94—95, vepsa *letas*, *letaze* jm. lk. 96). Eesti *nta-*, *ntä-*verbides seesugust esindust ei ole kohata (vrd. *nte-*verbide puhul siiski, näit. eL *tutŗtaš* 'tuntakse'). Tüübi A puhul *nt*-verbides on sündinud nähtavasti *rt*-verbitüübi toetusel sama analoogiline *n* üldinemine paradigma muudest vormidest, kus *n* oli säilinud (näit. *antama-* jm.), nagu seda nägime passiivi preteeriti puhul (vt. lk. 45—46). Ühtlasi võib käesoleva vormirühma puhul otsustada, et see analoogia on ilmselt sündinud kaunis vara, vähemalt eestis enne *tt* > *d* muutust pika silbiainese järel.

Tüüp B eesti murdeis võiks häälikuliselt taastada algsome vokaalse liitumise tüübile (näit. *kaŗnetŗtaš* < **kandŗttaksen*, *muŗreŗtaš* < **muŗdŗttaksen* jm.), nagu seda nägime ka lähemate sugukeelte juures (näit. soome *annetan* < ? **andŗtta[kse]n* lk. 93—94, karjala-aunuse *annetah* < ? **andŗtta[kse]n* lk. 95—96, vepsa *ant-tas* < ? **antaŗaksen* lk. 96). Häälikuliselt vrd. passiivi preteeriti esinduse kohta käivat lk. 45.

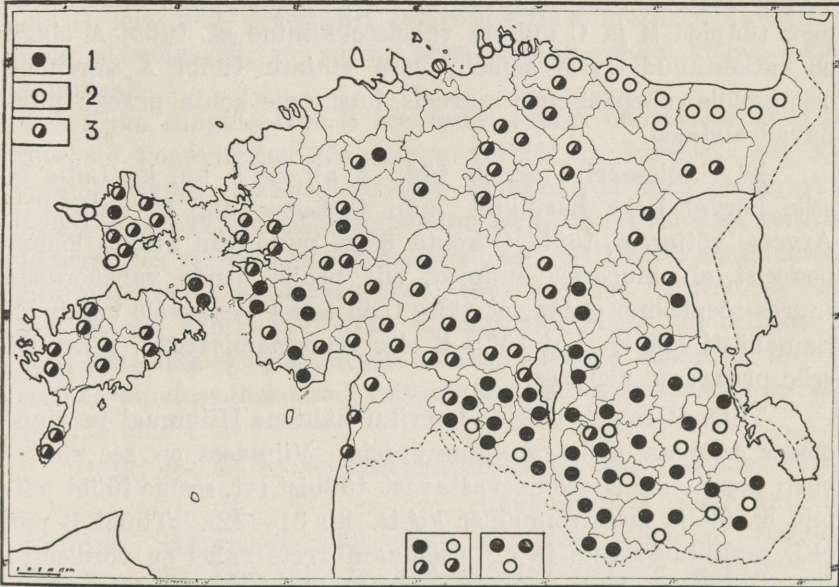
Tüübi C (*antŗtakse* jm.) esinduse vorme ei ole häälikuliselt võimalik taastada otseselt kummalegi algsome lähtekujule. Vormilisest küljest on need nähtavasti samad passiivi preteeriti esinduse üldistamised (vt. pass. pret. lk. 34—37, kus see *tt*-lisus on häälikseaduslik) nagu a-verbirühmaga puhul (vrd. lk. 86—87).

Nende tüüpide omavahelise vahekorra seisukohalt on huvitav ja oluline teada, missugused olid esindustüübid ja nende vahekorrad varemini. Eesti kirjakeele vanemad mälestised siin kuigi suurt abi ei paku. Näeme, et siin esineb juba algusest pääle valitsevalt tüübi C grafeeme, näit. Wanradt-Koell 1535. a. eP andtaze (VEKVM 358:17), Müller 1600. a. ümber Tln antaze (VGEG XV 262:29), Stahl 1632—1638 a. Tln andtaze (HHb. Aiiij:13, D:21, Fij:57, HHb. IV D:22, :53), 1641—1649. a. andtaze (LSp. 14:45), G. Saleman 1673. a. Tln andtaz (ChrGb. 39:24), 1673. a. Tln andtaze (EvEp. Fv:3, :4, Cat. Av:7, B:38, Bvj:23), A. Verginius 1686 a. eL antaš (WT Mark. X 40, XIII 11, XIV 21, 41), Hornung 1694—1695. a. antafje (LÕ 99:10, 100:13, :15, 132:21, KKR 190:22, 198:8), andtafje (KKR 105:15), murtafje (KKR 147:24), Forselius ? 1694. a. eP antafje (VEKVM 242:33), eL antaf (250:21), piibel 1739. a. antafje (II Moos. X, III Moos. I, II, IV 23, 28, XIX 22), fantafje (II Moos. XIII 12). Mõni neist vanemaist grafeemidest võiks ka kuuluda tüübi A juurde, kuna toleaegses transkriptsioonis mõnikord praegune meediaklusiil märgitakse *t*-ga. Kuid see on ainult teoreetiline võimalus ja ei ole tõenäoline. Tõenäolisemalt on aga tüübi A grafeem Schultén'i 1709. a. Prn löibats (VEKVM 318:22), mis sobib ka lokaalse murdelise tagapõhjaga. Mujalt ei ole seesugust märkimisviisi silma puutunud.

Tüübi B grafeeme leidub ainult Hornung'il 1694—1695. a., näit. annetafje (LÕ 100:20, KKR 40:4, 92:15, :16, 118:8, 105:17, 180:5, :7, 177:8, 183:10, 187:1), fannetafje (LÕ 67:5), ja siingi esinevad tüübi C grafeemid nendega paralleelselt. Mujalt pole tüübi B esindust märgata olnud.

Võrreldes neid eesti kirjakeele vanemate mälestiste esindusvahekordi a-verbirühma omadega (vt. lk. 87) ja eeskätt käesoleva vormirühma praeguste esinduste ja nende levinemisaladega, peaks võimalik olema arvata, et esindustüübid ega nende maa-alalised piirid viimaste 300—400 aasta jooksul ei ole märgatavalt muutunud. Kõigepäält aga on tüüp C ilmselt omanud sama olulist osatähtsust kui praegugi.

Minnes eesti murrete esindustüüpide lähema vaatluse juurde tuleb mainida, et esindustüübistik ja üksikute tüüpide vahekorrad on samad, mis nähti **a**-verbirühma puhul. Märgitavaist erinevusist võiks esile tõsta asjaolu, et käesoleva verbirühma puhul leidub tüüpi **A** esindust laiemal maa-alal — ka eLä. põhjaosas ja palju suuremal määral kogu eL-s, nii et seda sääl

Kaart nr. 6. 1 — tüüp A; 2 — tüüp B; 3 — tüüp C.

ainukeseks murdeomaseks esindustüübiks tuleb pidada. Samuti esineb käesolevaski vormirühmas tüüpi **A** eLä. esinemisalal *añ-detse* jm. *-etse* lõpuga vorme, mille kohta maksab sama, mis öeldud **a**-verbirühma puhul lk. 84—85.

Mis aga käesoleva verbirühma puhul erilist tähelepanu väärib, see on olukord eL murdealadel. Nagu märgitud, on tüüp **A** igal pool murdeomane ja valitsev esindus. Samuti tunneb Wiedemann ainult seda tüüpi esindust (vt. WD 41, GrESpr. 475). Ainult piirimaadel, nagu seda oli märgata ka

a-verbirühma puhul, on tüübi **B** esinduse osatähtsus tähelepandavam (näit. Puh, Vön), mujal on seda võimalik praeguste esindusvahekordade järgi pidada õige hiliseks. **a**-verbirühma puhul oli tüübi **B** esindust Kod-ski, kuid käesoleva rühma puhul leidub siin selle asemel tüübi **A** esindust. Huvitavalt on tüübi **A** esinduse kokkupuude Kod-s maa-alaliselt praeguste andmete järgi katkestatud eL tüübi **A** alaga, nii et neid Kod tüübi **A** vorme peab arvama vanema esinduse säilimiseks, mille ühenduse tüüpide **B** ja **C** hilisem vaheletekkimine eL tüübi **A** alaga on katkestanud. See asjaolu võib vihjata tüübi **A** varemale olemasolule vahepäälseiski murdeis, kust selle kohta praegu puuduvad andmed.

EL keelesaartel esineb tüüp **A** nii Lei-s kui ka Lut-s ja selle kõrval Lei-s harilikult tüüp **C**, Lut-s tüüp **B** (mitte **C**!). Arvesse võttes, et tüübi **C** kohta üldse puuduvad mujalt lõunapoolseist eL murdeist andmed, siis peaks nende vahekordade juures tõenäoline olema, et tüüp **C** on Lei-s iseseisvalt tekkinud. Samahästi võib ka Lut tüüp **B** olla eriarenemisaegne, vähemalt selle praeguses ulatuses.

Tüüp **B** esineb põhjas harviku nähtena Hiiumaal ja ainuomase tüübina eKi. rannikumurdeis. Viimases on see nähtavasti laenuesindus soome vastavast tüübist (vt. soome tüübi näiteid lk. 93 ja laenuvõimaluse kohta lk. 31—32). Tüübi **B** piir eKi. rannikumurrete ja eP sisemaamurrete vahel on võrdlemisi järsujooneline. Sega-esinduse alad puuduvad, samuti ka edasi-nihkumine sisemaamurdeisse.

Tüübi **B** harvik esinemine Hiiumaal on kas eKi. rannikumurrete esinduse jätk või iseseisev laen soomest (vrd. lk. 32).

Mis puutub Hupel'i eP murde kohta esitatud tüübi **B** paralleelkujudesse (näit.: „Einige haben gar ein doppeltes praes. pass. als . . . fandma fantafje u. fannetafje . . .“ ESprL² 76), siis võiks neid pidada eKi. rannikumurrete (või Hiiumaa) esindust kajastavaiks. Samuti on võimalik, et Hupel tsiteerib neid Hornung'i järgi, kel see esindus on võrdlemisi tähelepandav.

Vähem olulisist esindustüüpidest on tüüp **D** (aṅḍvʒze jm.) väliselt sama kui vastav tüüp **a**-verbirühma puhulgi (vt. lk. 80).

Võimalkult on käesolevalgi puhul tegemist mõne teise verbi-tüübi analoogiaga.

Tüübi **E** (*aõnaš*) praeguse esinduse seisukohalt kaunis ka-heldav üksikjuhtum Hls-s tuletab häälikseisult meelde *ne-*, *le-*, *re-*verbide konsonantse liitumise vastavaid vorme, näit. *paõnaš* ~ *paõnašse*. Nähtavasti on niisuguseid kõikuvusi võinud küsi-musse tulla ka eP murdealadel. H u pel'i eP-st esitatud „ein doppelt es praes. pass. als . . . mürdma murtaffe u. murraffe (ESprL² 76) ei leia küll praegusist põhja-eestilisist murdeist kinnitust, kuid on võimalik, et midagi seesugust on võidud kohata näit. Hiiumaal.

Kuna tüüpide **D** ja **E** probleemi juures nähtavasti tuleb e-tüveliste konsonantse liitumisega verbide ja käesoleva *ta-*, *tä-*verbide rühma vastastikust mõju arvestada ja kuna teisalgi (vt. lk. 58—61) kokkupuuteid nende kahe verbirühma vahel on konsta-teeritud, siis vaadeldagu lähemalt *le-*, *ne-*, *re-*tüveliste konsonantse liitumise verbide esindusvahekordi eesti murdeis. Küsimuses olev seos on aga nähtavasti olnud märgatavalt laiem kui tüüpide **D** ja **E** juhuslikkus seda arvata lubaks, mistõttu nende *ne-*, *le-*, *re-*verbide esindusvahekorrad võivad tõhusalt valgustada ka *ta-*, *tä-*verbide omi.

Eesti *ne-*, *le-*, *re-*verbides kohtame nelja olulist esindustüüpi:

1. *-õn-*, *-õl-*, *-õr-*, *-õn-* jm. tüüpi esindust leidub ainuva-litsevana Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *miõnašse*, *tullašse* (JämAns. 12), Jäm *tullašse*, *miõnaste* (9), *tullašse*, *miõnaste*, *õ-laste* (JämHÜ 22), Määbe *paõnatse* (MT 104 9), *miõnaste*, *õ-laste*, *tullašse* (JämMS), Mus idaosa *paõnašse*, *tullašse* (MusI 12), harvem ka *miõnatse* (69), Kaa Upa *tullakse* jm. (i. m.), Krj Põitse *miõnašse* (MusI 12), VII Kalju *õllakse*, *tullakse*, *paõnakse*, *miõnakse*, *suõrakse* (VIIIT), Jaa Hindu *miõnakse* (EK 1925 134), Muh *paõnašse* (KhkKons. 18), Linnuse *paõnašse*, *õllašse* (i. m.), Hiiumaal kõige tavalisema esindusena, näit. Käi *paõnakse* (Hii. 43), Männamäe *miõnakse* (EKA 94 13), *õllakse* (22), Phl *miõ-nakse* (Hii. 44), harva *paõnase* (ib.), Kerema *paõnacze*, *õllacze*, *tullaacze*, *miõnacze*, *suõracze* (Phk), Rei (esineb ka) *tullakse* (HÜReiT 16), Rei, Emm *tullakse*, *õllakse*, *miõnakse*, *paõnakse* (Hii. 40), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *paõnakse*, *õllakse*,

suŕrakse (RidMS), Mar Haeska *ollašše, tullašše, pañnašše, miñnašše* (MarT), Mär põhjaosa *pañnakse, miñnakse* (MärM 49), eLä. keskosas, näit. Vig *tullašše* (VigMP), Sääla *miñnäšše, ollašše, pañnašše, suŕrašše, tullašše* (VigMS), Lih Helvati, Alaküla *ollašše* (LihAH 9), Helvati *miñnaš* (10), Kse *pañnašše ~ pañnatse ~ pañnaš* (KseHÜ 32), Hõbesalu *tullatse, ollatse, pañnatse* (KseMS III), Laulepa *pañnatse, miñnatse* (KseMS II), Mih Piisu *tullašše, miñnašše* (i. m.), Aud *pañnetse* (AudHÜ 28, 61, 101), *ollašše, tullašše* (65), PJg Ertsmaa *pañnašše* (MT 76 10), *pañnaš* (21), Naartsi *pañnašše, tullašše, ollašše* (i. m.), Tor Tammistu *ollašše, tullašše* (TorTKlus. 10), Niimiste *tullašše, ollašše, miñnašše* (i. m.), Vän *tullakse* (VänKV 13), harva *tullašše* (14), Sikana, Tahkuse *tullašše* (VänL 12), Kelgu *tullakse, ollakse* (i. m.), Pär *miñnakse, ollakse ~ -(š)se ~ -š* (PärT), Reiu, Uulu, Sauga *ollaš* (HMHää. 11), Elbu *ollakse, miñnakse* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Var *pañnatse* (HÜVar. 36), Tõs *miñnase, pañnase, tullase* (TõsKons. 21), *pañnase* (KhñKons. 18), Liu *ollatse ~ ollašše, Tõhela ollašše* (TõsKons. 20), Murru *ollašše* (VMÜTõs. 4), *tullašše* (11), Kirasi *pañnase* (MT 57 5), Ermistu *miñnäšše, pañnašše, ollašše, tullašše, suŕrašše* (TõsMS), Khñ *ollakse, pañnakse* (KhñKons. 17), *tullašše* (MÜKhñ. 69), *pañnašše* (MT 28 5), *pañnacše* (MT 105 6), eLä. lõunaosas, näit. Hää põhjaosa *miñnaks(e)* (HääMHA 17, 63), lõunaosa *ollašše* (HääHA 13), *miñnaš* (HääMHA 17, 63), Arumetsa *pañnaš, tullaš* (MT 43 42), Urissaare *miñnašše* (HMHää. 10), Saa Tauste *pañnakse* (SaaKons. 32), Voltveti *pañnaš* (32), Jäärja *ollase* (SaaJää. 35), eP-s, näit. Ris *pañnaks* (RisMS III), HMd Kirsalu *pañnakse* (EKA 94 3), Kei Nahkja *pañnakse* (MT 158 43), Rannamõisa *pañnakse* (63), Hag^rMäeküla *pañnakse* (EKA 362 4), Kohatu *miñnakse, pañnakse, ollakse, tullakse, suŕrakse* (HagVM), Rap Nõmmemetsa *miñnaks* (HÜRapHKab. 15), *ollaks* (MT 69 12), Raikküla *tullašše* (RapR 41), Juu *pañnakse* (JuuKons. 24), Toomja *pañnakse* (MT 120 3), JMd *tullakse, ollakse, miñnakse ~ tullašše, pañnašše* (ÜJMdHA 33), Hageri, Orgmetsa *pañnašše* (34), Soosalu *pañnakse* (MT 60 10), JJn *miñnašše, ollašše* (ÜJMdHA 34), Koe *ollašše, pañnašše* (KoeKV 76), Ärvita *ollašše, pañnašše* (KoeMS I), VMr *miñnakse, pañnakse, ollakse*

(VMrT), Amb, Kad *suŕraŕše, paŕnaŕše, miŕnaŕše, tullaŕše, ollaŕše* ~ *suŕrakse, paŕnakse* jm. (AmbKadVK), Kad lõunaosa *paŕnaŕše* (KadLKons. 12), Tõdva-Kõnnu *paŕnaŕše, tullaŕše* (MT 114 7), Rak Tõrma *tullaŕše* (RakL 52), VJg Roela, Vaeküla *olla, tulla* (VJgKons. 23, 31), Rõnga *ollaŕše* (EKA 178 14), Sim *ollaŕše* (SimKV 41), Venevere *tullaŕše* (SimV 9), Kaasiksaare *paŕnaŕše* (10), Mariküla *paŕnaŕše* (44), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe Rohuneeme *olla, panna* (KuuKons. I 43), kirdeosa *panna, olla* (i. m.), Neeme, Rammu saar *olla, panna* (KuuKons. I 42, 43), Kuu looderand *menna, tulla* (i. m.), Kaberneeme, Salmistu *olla, panna, menna* (KuuKons. I 42), Juminda ja Põrispea neem *mennä, panna, olla, surra* (i. m.), Tapurla, Viinistu *olla, panna* (KuuKons. I 40, 41), Kad Käsmu *menna, panna, tulla, olla* (i. m.), Hlj põhjaosa *menna, tulla, surra* (i. m.), Lahe *tulla, olla, menna* (EKMHA 42), VNg põhjaosa *mennä, olla* (i. m.), Koila *tulla* (VNgM 78), Lüg *mennä, tulla, ulla* ~ *mennässe, tullasse, ullanasse* (i. m.), *ulla, panna*, „ohtralt tarvitaakse“ ka *ullanasse, pannasse* (HÜLüg. 27), Reo *ullanasse, pannasse, surrassenasse, tullassenasse* ~ (harvem) *tulla* (LügT), Jõh põhjaosa *ulla, panna, menna* ~ *ullanasse, pannassenasse* jm. (i. m.), Valaste, Pühajõe *panna* (HÜJõh. 29), Toila *ulla, surra, tulla, menna* ~ *ullanasse* jm. (JõhMS), lõunaosa *ullanasse, mennassenasse, pannassenasse* (i. m.), Kalina, Mäetaguse *pannassenasse, mennassenasse* (HÜJõh. 29), Vai põhjaosa keskosa *panna, mennä, olla* jm., idaosa *männä, panna* jm. (i. m.), eI-s, näit. Iis *paŕnaŕše* (IisKV 10), *tullaŕše* (24), *meŕnaŕše* (MÜIis. 34), *suŕraŕše* (37), Imatu *mennaŕše* (IisIm. 10), Uhe *ollaŕše* (MUheIis. 28), Trm *tullaŕše* (TrmMÜ 68), *paŕnaŕše, miŕnaŕše, ullanasse* (HÜTrmKons. 9), Avinurme *paŕnaŕše, meŕnaŕše* (Avin. 58), eKe-s, näit. Lai Sootaga *paŕnaŕše* (MT 153 10), Pal *tullaŕše* (PalMÜ 59), Aruküla *paŕnaŕš* (MT 156 3), Ksi Laeva *paŕnaŕše* (KsiLaeHÜ 34), Jõune *paŕnaŕše* (MT 107 8), Plt *pannakse* ~ *pannassenasse* ~ *pannas* (EK 1923 27), *paŕnaŕše, miŕnaŕše* (PltKons. 33), *tullaŕše, paŕnaŕše, ollaŕše* (PltVok. 55), keskosa *ollaŕše* (PltK 11), Umbuse *ollaŕše* (EKA 314 7), *miŕnaŕše* (20), Raasna *miŕnakse* (MT 7 65), *paŕnaŕše* (MT 36 1), KJn *paŕnaŕše* (KJnMP I 88, 161), *ollaŕše* (KJnKons. 51), põhjaosa *paŕnaŕše, tullaŕše, ollaŕše* (KJnP 22), Kaavere, Leie *paŕ-*

našse (KJnVil. 85), Pil kaguosa *ollašse* (PilKa. 12), *pañnašse*, *ollašse* (PilM 58), SJn Kaansoo *tullakse*, *ollakse* (i. m.), Vil Valma *miñnäs*, *tullaš* (VilVal. 12), *pañnašse* (13), *pañnaš*, *tullaš* (KJnVil. 18), Auksi *pañnašse*, *ollašse* (i. m.), Kõp *miñnašse*, *pañnašse* (KõpKons. 37), *miñnašse*, *tullašse* (KõpVok. 206), eL lääneosas, näit. Hls *ollaš*, *pañnaš* (HlsKons. 30, HlsKlus. 7, HlsM 24), *tullašse* ~ *tullas*, *ollas*, *suñras* (MÜHls. 40), Pornuse *miñnäs* (MT 45 11), Vana-Kariste *pañnas* (EKA 225 6), Abja *pañnas* (HlsMS II), Krk Karksi *pañnaš*, *tullaš* (i. m.), Pst *pañnas* (PstM 43), Kaarli *tullaš* (PstK 16), Pahuvere *tullaš*, *ollaš* (VKPst. 4), Kääriku *pañnaš*, *tullaš* (i. m.), Trv põhjaosa *ollaš*, *pañnaš* (TrvP 12, TrvPKons. 7, TrvPKlus. 7, KonsTrvP 17), Veneküla *miñnaš* (EK 1925 81), *tullaš* (TrvMS IV), Kaubi *miñnaš*, *pañnaš* (i. m.), Hel Hummuli *tullaš*, *pañnaš* (MT 186 52), Taagepera *pañnaš*, *tullaš* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *tullaš* (MÜSan. 30), *ollaš* (HASan. 38), Ote Nõuni *pañnaš* (OteMS), TMr Raadi *tullaš*, *ollašse*, ka *ollašsi* (TMrR 88);

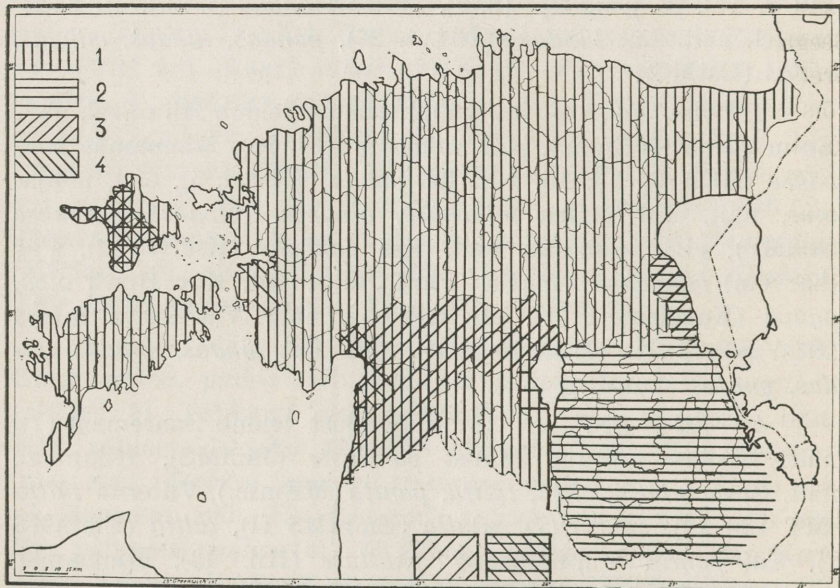
2. -ñd-, -ld-, -řd- tüüpi esindust leidub Hiiumaal, näit. Emm *miñda*, *pañda* (Hii. 40), Rei *miñda*, *pañda* (ib.), *miñda* (HÜRei. 5), Tahkuna *oļda* (HÜReiT 15), eLä. lõunaosas, näit. Häa põhjaosa *oļdakse* (HääHA 13), eI-s, näit. Kod *miñdäšse* 'man geht', *oļdašse* 'man ist', *tuļdašse* 'man kommt' (KodD 93), eL lääneosas, näit. Hel Hummuli *tuļdaš*, *pañdaš* (MT 186 52), Trv põhjaosa *pañdaš* (MT 13 22), eL põhjaosas, näit. San Kori-järve *tuļdaš* (HASanK 6), *oļdaš*, *pañdaš* (HÜSanLKons. 17), Tagula *tuļdaš* (LMSanHA 7), Ote Nõuni *pañdaš*, *oļdaš*, *miñdäš*, *tuļdaš* (OteMS), *pañdaš* (MT 132 3), Pühajärve *pañdaš* (48), Rõn Koruste *pañdaš*, *tuļdaš* (i. m.), Puh *oļdaš*, *pañdaš* (PuhHÜ 26, PuhHP 29), Võsivere *pañdaš*, *oļdaš*, *miñdäš* ~ *miñdäš* (i. m.), Võn Mäletjärve *oļdaš*, *tuļdaš*, *miñdäš*, *pañdaš* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *tuļdaš* (KrlMÜ 121, KrlHÜKons. 18), *tuļdaš*, *pañdaš*, *miñdäš* (KrlV 8), Har Saru *miñdäš* (MT 150 6), eL keskosas, näit. Urv *tuļdaš*, *miñdäš* (UrvKons. 15), kirdeosa *tuļdaš* (UrvPKiKons. 14), Sõmerpalu *miñdäš* (UrvS 2), Vaabina *oļdaš*, *tuļdaš*, *pañdaš*, *miñdäš* (UrvMS), Kan *tuļdaš* (KanJEK 3), Rõu Ruuga *miñdäš*, *pañdaš*, *tuļdaš*, *oļdaš* (RõuR 14), Sanna-Hurda *oļdaš*, *tuļdaš*, *pañdaš*, *miñdäš* (RõuMS IV), Plv *tuļdaš*

(PlvHÜKons. 11), Mammaste *miñdäs* (EKA 219 2), *pañdäs* (7, 9), Räp *miñdäs* (RäpKons. 9), *olđas* (HÜRäp. 29), Parapalu *olđas*, *tułdäs*, *pañdäs*, *miñdäs* (RäpP), Vas *tuldass* (EK 1923 49), *olđas*, *pañdäs* (VasKons. 25), Orava *olđas*, *pañdäs* (VasO 19), *miñdäs* (47), Kahkva *tułdäs* (MT 105 2), *pañdäs* (14), Setus, näit. *mindäze'*, *tuldaze'* (KodD 93), Satseri *ođdas* (MÜSeS 91), *tuldas* (93), *miñdas* (152), *pañdas* (156), Nudretsa *pañdas* (MT 149 8, 17), pl. *pañdaze?* (8, 9), Matsuri *ođdas* (i. m.), eL keelesaartel, näit. Lut *tułdas* (MÜLut. 26), *pañdas*, *tułdas*, *miñdäs*, *ođdas* (LutMS);

3. *-ñD-*, *-łD-*, *-řD-* jm. tüüpi esindust leidub Hiiumaal, näit. Emm *suřda* (MEMm.), Käi *miñdagze* (Hii. 43), Männamäe *pañdakse* (EKA 94 13, 15, 16), Rei *pañda* (HÜRei. 5), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *miñdakse*, *olđakse*, *tułdakse*, *suřdakse* (RidMS), eLä. keskosas, näit. Kse *pañdaks* (KseHÜ 32), Pär (harvem) *miñdakse*, *olđakse* (PärT), eP-s, näit. Kuu Hirvli *olđa*, *pañda* (KuuKons. I 41), eL keskosas. näit. Vas Lasva *tułdas* (HÜVasD 73), ja eL keelesaartel, näit. Lut *tułdas*, *miñdäs*, *ođdas*, *puřdas* (LutMS);

4. *-ntt-*, *-ltt-*, *-rtt-* tüüpi esindust leidub Saaremaal (?), näit. küsitav juhtum Jäm-st *panttaste* (JämMS), Hiiumaal, näit. Emm *mintta*, *olтта*, *tultta*, *panтта* (MEMm.), Viiterna *tultta* (MT 134 14), *panтта* (7), *mintta* (EmmMS II), *tultta* (EmmMS I), Käi *panтта* ~ „mõnikord“ *panttase* (Hii. 43), Männamäe *panttakse* (EKA 94 13), Emm, Rei *tultta*, *olтта*, *mintta*, *panтта* (Hii. 40), Rei Tahkuna *tultta*, *panтта* (HÜReiT 15), Ülende *panтта* (EK 1925 77), Jõeranna *panttakse*, *minttakse* (EKA 176 1, 12, 16), eLä. keskosas, näit. Tor *panттаšse* (TorKons 16), Mannare *panttase* (TorMS II), Pär *minttakse* (PärT), Uulu, Surju, Sauga *miñttašse* (HMHää. 10), eLä. lõunaosas, näit. Hää põhjaosa *tulttaks* (HääMÜ 107, HääMHA 17, 69), Orajõe-Mõisaküla *panttaks* (MT 80, 8, 9), *tulttaks* (10), lõunaosa *tulttaš* (HääMÜ 100), *panттаš* ~ *panттаšse* ~ *panņse* (107), Pulgoja *panttas* (MT 80 15), Saa Jäärja *miñņse* (SaaJää. 35), *panņse* (MT 70 44), eI-s, näit. Kod *panņse* (KodD 86), eKe-s, näit. KJn *panттаšse* (KJnMP I 88), Viljandi poolseis külades *miñņse* (KJnMP II 140), khk. põhjaosa *panттаšse*, *olттаšse* (KJnP 22), kiriku ümbrus

panntašse (MT 163 42), SJn Põhjaka *tulttašse*, *olttašse* (SJnP 16), *miñttašse*, *panntašse*, *olttašse*, *tulttašse* (20), Vil Auksi *olttäšse* (i. m.), Kõp *panntašse* (KõpKons. 37), *minñse*, *panñse* (38), *tultñse* (KõpVok. 206), ja eL keelesaartel Lei-s, näit. *olttas* (LeiMS I), *uolttas*, *puolttas*, *minttas* (LeiV 7), *tutttaš*, *purttas* (8), *nu? puolttaze? vältä* (6).

Kaart nr. 7. 1 — *ollakse*, *pañnakse* jm.; 2 — *oldas*, *pañdas* jm;
3 — *oldakse*, *miñdakse* jm.; 4 — *panntakse* jm.

Neist esindustüüpidest kõige laiemal alal leidub *-ñn-*, *-ll-*, *-řr-* jm. tüüpi, mis on häälikseaduslik konsonantse liitumisega nende *e*-verbide käesoleva vormirühma esindus (*pañnakse* jm. < **pandaksen*, *ollakse* jm. < **oldaksen*, *suřrakse* < **surdaksen*, jm., vrd. Kettunen EKÄH 68, 69) ja ei paku käesolevas ühenduses erilist huvi.

Teised kolm vähema esinemisalaga tüüpi pakuvad juba enam huvi oma tekkeloo tõttu. Mis nende juures esimeses järje-

korras silma paistab, on nende suur sarnasus *ta-*, *tä-*verbide käesoleva vormirühma esindustüüpega.

Nii on *pañdaš*, *õldaš* jm. tüüp oma praeguselt häälikseisust täiesti samane *ta-*, *tä-*verbide käesoleva vormirühma tüübi A esindusega (vrd. ka Wiedemann GrESpr. 475 *tuldak* puhul). Samuti on tõenäoline, et see samasus pole tekkinud millestki muust, kui *ne-*, *le-*, *re-*verbide selle vormirühma analoogilisest mугanemisest *ta-*, *tä-*verbide käesoleva rühma esindusega. Seega sama analoogia, mida tuli konstateerida vastavate pass. pret. *panntti*, *oltti* jm. vormide puhul lk. 59—61. Et see tüüp võis analoogiliselt tekkida, selleks pidi vastavas murdes esinema murdeomane valitsev tüübi A esindus. Kui võrdleme *pañdaš*, *õldaš* jm. tüübi levinemisala *ta-*, *tä-*verbide tüübi A esinemisalaga, siis langevad need eL murdeis ja nende naabruses üldjoontes kokku, kuid selle vahega, et eL lääneosas, kus esineb valitseva murdeomase esindusena tüüp A, ei ole *pañdaš*, *õldaš* jm. tüüp murdeomane. Ainult eL lääneosa murrete idaserval kohtab vähemal määral *pañdaš*, *õldaš* jm. tüüpi esindust. EL murrete põhjaserval on *pañdaš*, *õldaš* jm. tüüp natuke sagedam kui tüüp A.

Tüüp *panntakse*, *olttakse* jm. on nähtavasti sama analoogilise mугanemise teed käinud kui eelminegi. Ainult selle vahega, et selle tüübi esinemisaladel leidub *ta-*, *tä-*verbide käesolevas vormirühmas tüübi C (*anttakse*, *murttakse* jm.) esindust.

Mis puutub tüüp *pañdakse*, *õldakse* jm. vormidesse, siis näikse neid päämiselt kohatavat Hiiumaal ja paiguti eLä. murdeis, mis võib ühtuda Wiedemann'i GrESpr. 475 andmetega: „Dialektisch kommen jedoch im Westen... auch die ungeschwächten Formen vor, *tuldakse*, *pandakse*“. Seni on neid vorme nähtavasti üldiselt peetud mingi kaksiktunnusliku passiivi juhtumeiks (vt. ms. Kettunen EKÄH 63, kus mainitakse, et „passiivimuodot... *tuldakse* [*tuldakse*]... ovat saaneet kaksinkertaisen passiivin tunnuksen: ... (**tultataksen*)“). Kuigi niisugune arvamus ei ole teoreetiliselt võimatu, puuduvad selle rakendamiseks eestis igasugused tõendid. Palju tõenäolisem on, nagu seda on muude verbide puhul tulnud korduvalt konstateerida (vt. näit. lk. 86, 97, Toomse EK 1938 41), et nii-

sugused vormid on analoogilised pass. pret. häälikseaduslikest *pañdi, pañdud, tuldi, tuldu* jm. vormidest.

Kuna nende *le-, ne-, re-*verbide esindustüübid, nende vahekorrad ja maa-alalised levikud võivad märgatavat toetust pakuda *ta-, tä-*verbide probleemide mõistmiseks, siis vaadeldagu nende kahe verbirühma esindustüüpide vahekordi üksikasjalikumalt.

Nagu märgitud, pidi eL ja selle naabruse *pañdaš, oļdaš* jm. tüübi esinemisaladel valitsema tüübi A esindus, et *pañdaš, oļdaš* jm. vormid võisid üldse tekkida. Seega oleksid siis tüübi A esindusjuhtumid eL murdeis kindlasti murdeomased ja algupärasead ja olid seda juba kõnesoleva analoogia tekkimisel, mistõttu tuleb pidada tüübi B juhtumeid sama kindlalt hilisemateks. *ta-, tä-*verbide juures on eL põhjaosa põhjaserval tüübi A juhtumid vähemuses, kuid *ne-, le-, re-*verbides leidub murdeomane valitsev *pañdaš, oļdaš* esindus. See asjaolu vihjab sellele, et tüüp B ka eL põhjaosa põhjaserval (Puh, Võn) on hilisem kui *ta-, tä-*verbide mõju e-tüveliste verbide vastavatele vormidele. Sama seisukord esineb ka Kod-s.

Samuti on põhjust arvata, et see analoogia sai alguse eL murdeist (vrd. samasugust käsitust pass. pret. *pantti, olttud* jm. vormide puhul lk. 59—60) tüübi A esinemisaladelt ja levis isegi üle eL murrete piiride. Seejärgi ootaks, et midagi niisugust esineks ka pass. pret. esindusvahekordi arvesse võttes eL läänepoolseil ääremail käesolevaski vormirühmas, et vähemalt *oļdaš, pañdaš* jm. tüüp ulatuks kuni tüübi A esinemisala piirideni. Näeme aga, et seda eL lääneosas ei esine.

Teiseks eeldades, et tüüp *panttakse, olttakse* jm. on otsene naabruse levinemine eL *pañdaš, oļdaš* jm. tüübi esinemisalt, nagu seda tuli arvata *pantti, oltti* vormide puhul samal maa-alal, kus praegu esineb *panttakse, olttakse* jm. tüüp, seisame võrdlemisi vastuolulise maa-alaliste vahekordade küsimuse ees. Nimelt eL *pañdaš, oļdaš* tüübi ja eKe. lääneosa, eLä. lõunaosa ja osas eLä. keskosas leiduva *panttakse, olttakse* jm. tüübi maa-alalised piirid ei puutu praegu üldse kokku, vaid nende vahel asetseb eL lääneosa murderühm, kust on andmeid enamikus ainult murdeomase *pañnaš, ollaš* jm. tüübi kohta. Kuid see-

juures on ebatõenäoline, et siin on tegemist kahe iseseisva analoogiakeskusega. Õigem oleks ehk kujutada asjaolude arenemist sel teel, et pidada nende esinemisalade hilisemat katkemist võimalikuks. Seega eL lääneosas *pañdaš, ol̄daš* jm. tüübi puudumine oleks hilisem nähe. Niimoodi eKe. lääneosas, eLä. lõunaosas ja osalt ka keskosas esinev tüüp *panttakse, olttakse* jm. oleks tõenäoliselt levinenud eL lääneosas valitsenud *pañdaš, ol̄daš* jm. tüübist, mis esmalt võis praegusil *panttakse, olttakse* jm. tüübi aladel *tt*-liseks minna juba seetõttu, et sel alal oli *tt*-line ka analoogia-lähtekohaks (*anttakse, murttakse* jm.), teiseks võimalikult ka sel teel, et tüüp *C* neil aladel on hilisem ja siis nii tüüp *C* kui ka praegune *panttakse, olttakse* jm. tüüp on omalt sünnilt sama-aegsed (vrd. näit. *pañdakse, ol̄dakse* jm. tüübi esinemist Hää-s, mis niisuguse käsituse juures oleks vanema esinduse rudiment). Hiljem on eL lääneosas *pañdaš, ol̄daš* jm. tüüp kadunud. Kadumiseelduseks tuleks ehk pidada asjaolu, et see tüüp pole eL lääneosas olnud ainuline (nagu seda pole ka *panttakse, olttakse* jm. tüüp eKe. lääneosas, eLä. lõuna- ja keskosas), vaid kõrvuti *pañnakse, ollakse* jm. tüübiga. EKe. lääneosa ja eLä. lõunaosa tiheda kontakti juures eL lääneosa murretega tähendas esimesis murdeis *pañdaš, ol̄daš* tüübi *tt*-liseks siirdumine viimaseis *pañdaš, ol̄daš* jm. tüübi säilimistoe kadumist. Kuna viimaseis puudusid eeldused *tt*-ks siirdumist kaasa teha algupärase *añdaš, muřdaš* jm. tüübi säilimise tõttu, siis hävis *pañdaš, ol̄daš* jm. tüüp eL lääneosast ja valitsema pääsis sellega paralleelselt esinenud *pañnaš, ollaš* jm. tüüp. See *pañdaš, ol̄daš* jm. tüübi hävinemine *pañnaš, ollaš* jm. tüübi kasuks on võinud kaasa viia paiguti ka *ta-*, *tä*-verbide tüübi *A* esindust, nagu seesugust fakti näikse konstateerivat Hls-st märgitud *añnaš ~ añašse* 'antakse' võimalus.

Eelnenud maa-alaliste vahekordade käsitust arvesse võttes on tõenäoline, et *e*-verbide *tt*-line esindustüüp *Lei*-s tõendab kaudselt ka tüübi *C* iseseisvat tekkimist *Lei*-s, ilma et sel oleks tarvis olnud emamaalisi sidemeid.

Tulles siinkohal tagasi *Lut*-s esineva tüübi *D* juurde võib konstateerida, et sellele vastavat tüüpi *tuñdaš* jm. vorme leidub *ne-*, *le-*, *re-*verbides üsna suurel määral ja nähtavasti on säält

tunginud ka *ta-*, *tä-*verbidesse. Kui vana see tüüp on, ei ole päris kindel. Selle leidumine Vas-s võiks tõendada selle tekkimist juba enne lutsilaste siirdumist Lähti. Kuid andmed selle järelduse tegemiseks on Vas-st liig napid.

Hiiumaal on *ne-*, *le-*, *re-*verbide esindus väga kirju. Siin esinevad *pañnakse*, *ollakse* jm. tüübi kõrval ka kõik teised tüübid. Olukord on ilmselt tingitud sellest, et segamurdelisel põhjal on keeletunne seevõrra lõtvunud, et esindusvahekordades on valitsema pääsenud tõeline anarhia. *panttakse*, *olttakse* jm. tüübi, samuti ka *pañdakse*, *õldakse* jm. tüübi esinemine on hõlpsasti mõistetav. Esimene on analoogiline *ta-*, *tä-*verbidest, kuna teine on tekkinud *ne-*, *le-*, *re-*verbide pret. vormide analoogial. Kuid *õlda-*, *pañda-*tüüp on problemaatsem. Võimalikult on asjalugu nii, et seda tuleks pidada oma-aegse Hiiumaa tüübi **A** kajastuseks (vrd. Muh vastavat esindust), kuigi otsesed tõendid selle kohta puuduvad. Muidu on seda raske seletada.

Kui võrrelda Hiiumaa *ta-*, *tä-*verbide ja *ne-*, *le-*, *re-*verbide esindusi, siis võib leida, et pääle tüübi **C** ja *panttakse*, *olttakse* jm. esinduse kokkukuuluvuse ka tüübi **D** ja *õldakse*, *pañdakse* jm. esindus on häälikuliselt samane. Tõenäoliselt on siin sündinud eelmisele sisult samane, kuid suunalt just vastupidine mõju: *ne-*, *le-*, *re-*verbide analoogiline *pañdakse*, *õldakse* jm. esindus on edasi tunginud ka *ta-*, *tä-*verbidesse. Kuna seesugust problemaatset tüüpi **D** häälikseisuga olulisilt tunnusilt samast tüüpi esines ka **a**-verbirühma puhul Hiiumaal, siis nähtavasti see on kõige tõenäolisemalt mingi samasugune analoogia.

On veel rühm verbe, kus *ta-*, *tä-*verbide nii **a**-rühma kui käesolevagi rühma esindusvahekordade tendentsid on väga sarnased. Need on algsõome konsonantse liitumisega *se-*, *ske-*, *kse-*verbid. Nagu *ta-*, *tä-*verbideski nii valitseb häälikseaduslik algsõome konsonantse liitumise *peštašše*, *laštašše* jm. tüüpi esindus Muh-s, eLä. keskosa läänes ja edelaosas ühes keskuses ja teises keskuses kogu eL murdeis ja vähemal määral ka nende kesk- ja ida-eestilises naabruses (vt. Toomse EK 1938 35—41). Tüüpi **C** esindusaladega langeb kokku *se-*, *ske-*, *kse-*verbides *laštakse*, *peštakse* jm. esinemisala (vt. ib. 35—41 ja 132), mis-suguse tüüpi kohta on võimalikuks peetav ainult üks seletus —

vastavate preteeriti vormide analoogia (vt. ib. 41). Samuti on eKi. rannikumurdeis ja nende naabruses mõlemate verbitüüpide esinduste võõras algupära tõenäoline (vt. ib. 51—55). See *ta-*, *tä-*verbidega ühenduses mitte olevate verbirühmade algupäraste esinduste ja ühesuunaliste analoogiatega esinemisalade kokkulangemine ei võiks olla juhuslik ja peaks kinnitama *ta-*, *tä-*verbide puhul esitatud käsitusi lõplikult.

Varemini on korduvalt (lk. 32, 51, 72, 85, 100) viidatud võimalusele, et hilisemad võimalikult võõrast algupära tüübi **B** esindused eKi. rannikumurdeis ja Hiiumaal kuuluvad milgi määral ühte. Passiivi preesensi vormide puhul on võimalik sellele ühtekuuluvuse oletamisele leida lisakinnitust ses, et hilisemaid ilma *kse*-aineseta passiivi preesensi vorme leidub muudest murretest erinevalt mõlemal maa-alal, näit. Rei *soūweda*, Kuu *souweŕa* jm. Nagu teada on seesugused hilisemad vormid pääle hilisemat algsoomet tekkinud soome-karjala piirkonnas passiivi preteeriti vormide analoogial (vt. näit. Setälä TuM 44—45, jm.), kuna põhiline eesti keeleala on seesugusest analoogiast jäänud puudutamata algupärasemale seisukorrale. Selle hilisema soomelaenulise joone kokkulangevus ainult mõlemas küsimuses olevas murdes asetab ka tüübi **B** kokkukuuluvuse usutavasse valgusesse.

c.

Verbirühmas *kāntä-*, *kēltä-* jm. on märgitud eesti murdeist järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: pikk vokaal või lühike diftong + *-ñD-*, *-lD-*, *-řD-*, *-ñd-* jm. esindus. Seda leidub Muh-s, näit. *pīřdašse* (KhKons. 18), Lõetsa *veāñdašse*, *keāñdašse*, *kiēldašse*, *pūōřdašse*, *niēldašse* (MuhT), Linnuse *keāñdašse*, *veāñdašse*, *neēldašse*, *keēldašse*, *keēřdašse* (i. m.), eLä. keskosas, näit. Kse Hōbesalu (võimalikult) *pōřdette* (KseMS III), Mih Piisu *kāñdašse*, *kēldašse* jm. (i. m.), PJg Ertsmaa *pōřdaš* (HÜPJg. 21), eLä. edelaosas, näit. Tõs Ermistu *kāñdāšse*, *vāñdāšse*, *pōřdāšse*, *keřdāšse*, *nēldāšse*, *kēldāšse* (TõsMS), eL lääneosas, näit. Hel Taagepera *kāñdāš*, *kēldāš* jm. (i. m.), eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni *nēldāš*, ka *kāñdāš* (OteMS), Puh Völlinge *kāñdāš* (PuhMS), eL keskosas, näit. Urv

Vaabina *kēldās*, *põrdās*, *nēldās* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *põrdās*, *kēldās*, *nēldās* (RõuMS IV), Plv Mammaste *kāñdās* (EKA 219 7), Viinakoalaane *kāñdās* (PlvMS I), Rāp Tooste *kēldās* (RāpT), Parapalu (nähtavasti vanem) *kēldās*, *nēldās* (RāpP), Setus, näit. Matsuri *kiāñdās*, *kiēldās* jm. (i. m.), eL keelesaartel, näit. Lut *kiēldās*, *niēñdās*, *kāñdās*, *püördās* (LutMS).

B tüüp: lühike diftongi või pikk vokaal + *-nett-*, *-lett-*, *-rett-*, *-nett-* jm. esindus. Seda leidub eLä. keskosas, näit. Kse Hõbesalu *kēletse* (KseMS III), Tor Mannare *kāñettase*, *vāñettase* (TorMS II), Vän Kelgu *kēlettakse*, *kāñettakse* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs alev *põretse* (VMÜTõs. 17), eLä. lõunaosas, näit. Hää põhjaosas *põrettaks*, lõunaosa *põrettās* (HääMÜ 188), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *kāñetta*, *kieletta* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *nieletta*, *vāñetta* (i. m.), Hlj põhjaosa *kāñetta*, *kieletta*, *nieletta* (i. m.), VNg Kunda ümbrus *kieletta*, *kāñetta* (i. m.), Lüg *kieletta*, *kāñetta*, *püoretta* ~ *kielettasse*, *püoretasse*, (i. m.), Reo *kielettasse*, *nielettasse* ~ *kieletta* *nieletta* (LügT), Jõh põhjaosa *kāñetta*, *kieletta* ~ *kāñettasse*, *kielettasse* (i. m.), Toila *püoretta*, *kieletta* ~ *püoretasse*, *kielettasse* (JõhMS), lõunaosa *kielettasse*, *nielettasse*, *püoretasse* (i. m.), eKe. lääneosas, näit. KJn *kāñettässe* (KJnMP I 57), põhjaosa *kēlettässe*, (KJnP 24), SJn Põhjaka *kēlettässe*, *vāñettässe* ~ *vāñettakse* ~ *vāñettäś* (i. m.), Vil Auksi *kēlettässe* jm. (i. m.), Kõp *kāñetse*, *vāñetse* (KõpKons. 77), eL lääneosas, näit. Hls Abja *kāñets*, *vāñets* (HlsMS V), Krk Karksi *kēlets*, *kāñets* (i. m.), Pst Kääriku *kēlettes*, *kāñettes* (i. m.), Trv Kaubi *kāñettes* jm. (i. m.), Hel Taagepera (harvem) *kēlets*, *kāñets* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *põrettēs*, (MÜSan. 33), *kēlettes* (35), *vāñettes* (HASan. 38), Kurevere *kāñetse* (MT 54 11), Ote Nõuni *vāñettäś* (OteMS), *kāñettäś* (MT 132 13), Vön Valgesoo *kāñettäś* (?) (VönL 55; *ä* < *e*), Mäletjärve *kēlettäś* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *põrettās* (KrlMÜ 160), Har kaguosa *kāñettäś* (HÜHarKa. 21), eL keskosas, näit. Urv Vaabina (harvem, ? uuem) *põrettās* (UrvMS), Rõn Sänna-Hurda (harvem?) *põrettās*, *kēlettäś*, *nelettās* (RõuMS IV), Rāp Parapalu *vāñettäś*, *kāñettäś*, *põrettās* (RāpP), Setus, näit. Satseri *põrettās* (MÜSeS 117), eL keelesaartel, näit. Lut *kielettās*, *niēnettās*, *püorettäś*, *kāñettäś* (LutMS).

B₁ tüüp: pika vokaali või lühikese diftongiga *-neĭ-*, *-leĭ-*, *-reĭ-*, *-ned-* jm. esindus. Seda on märgitud eKi. rannikumurdeist, näit. Kuu Juminda neem *kāneĭtä*, *kieleĭtä* jm. (i. m.), Pärಿಸpea neem *vāneĭtä*, *nieleĭtä*, *kieleĭtä* (i. m.), Kad Käsmu *kāneĭtä*, *vāneĭtä* (i. m.) VNg põhjaosas, näit. *püöreĭtä* ~ *püöreĭtä*, *kāneĭtä* (i. m.), Koila *püöreĭtä* (VNgM 99), Vai *kāneĭtä*, *kieleĭtä* jm. (i. m.).

C tüüp: *-ntt-*, *-lĭtt-*, *-rtt-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *kĕlttašse*, *kānttašse* jm. (i. m.), Jäm Määbe *vānttaste*, *pörttaste* (JämMS), Kaa Upa *kānttakse*, *vānttakse* jm. (i. m.), VII Kalju *vānttakse*, *kānttakse*, *kĕlttakse*, *pörttakse*, *nĕlttakse* (VIIT), eLä-s Vig-s, näit. Sääla *kĕrttašse* (VigMS), eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni *kĭlttaš* ~ *kilttaš* (OteMS), ja eL keelesaartel Lei-s, näit. *kānttäš*, *vānttäš*, *pürttäš* (LeiV 4), *kĭtttaš* (6), *kĭttta*, *-de*, *-š*, *-mĕ*, *-de*, *-ze?* (LeiMV 55).

D tüüp: ülipika vokaaliga (või pika diftongiga?) *-nd-*, *-ld-*, *-rd-* esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Emm *kĕrda*, *pĕrda*, *nĕlda*, *kĕlda* (MEmm.), Viiterna *kĕlda* (EmmMS I), Phl Kerema (ainult *lt-*, *rt-*verbides) *kĕldagze*, *pĕrdagze*, *nĕldagze* (PhIK), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *vāndakse*, *kĕrdakse*, *pĕrdakse*, *nĕldakse*, *kĕldakse* (RidMS), Mar Haeska *vāndašse*, *kĕldašse*, *pĕrdašse*, *nĕldašse* (MarT), eLä. keskosas, näit. Kse Hõbesalu *pĕrdašse* (KseMS III), PJg Ertsmaa *vāndašse* (HÜPJg. 21), Naartsi *kĕldašse* jm. (i. m.), Pär *kāndakse*, *kĕldakse* ~ *kāndašse* jm. (PärtT), Elbu *kĕldakse*, *kāndakse* (i. m.), eLä. lõunaosas, näit. Hää põhjaosa *kĭldaks*, lõunaosa *kĭldaš* (HääMÜ 257), eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni *pĕrdaš* (OteMS), Rõn Koruste *kāndaš*, *pĕrdaš* (i. m.), ja eL keelesaartel Lei-s (?), näit. *kāndaže* (LeiMS III).

E tüüp: *-naitt-*, *-laitt-*, *-raitt-* esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Emm *vĕnaitta* (MEmm.), Phl Kerema (ainult *nt-*verbides) *vĕnaittagze*, *kĕnaittagze* (PhIK), eLä. põhjaosas, näit. Mär Orgitu-Nõmmeotsa *kĕlaittakse* (MT 67 3), eLä. keskosas Vig-s, näit. Sääla *kĕraittašse*, *kānaittašse* (VigMS), eP-s, näit. Ris *vānaittakse* (RisMS I), Kei Nahkja *kĕlaittakse* (MT 158 52), Hag Kohatu *kānaittakse*, *vānaittakse*, *kĭĕraittakse*, *püĕraittakse*, *niĕlaittakse* *kĭĕlaittakse* (HagVM), Koe Ärvita *püĕraittašse* (KoeMS I), VMr *kānaittakse* jm. (VMrT), VJg Roela *vānaitta* (VJgKons. 31), Sim *vānaittašse* (SimKV41), eKi. rannikumurdeis (juhuslikult), näit.

Jõh Toila (?) *kānatta*, *kielatta* jm. (JõhMS), eI-s, näit. Iis Tudulinna-Metsküla *püöraittašse* (IisMS II), eKe-s, näit. Pal *keānatašse* (PalMS), MMg Kassemä *kēraittašse* (MMgT), Plt Raasna *kēraittašse* (MT 7 64), *nēlattašse* (PltMS), eL põhjapiiril, näit. Puh *vānattas* (PuhMS).

E₁ tüüp: *-nad-*, *-lad-* jm. esindus. Seda on märgitud Hiiumaalt, näit. Rei *vānada* (ReiMS IV), Tahkuna *kēlada* ~ *kēladakse* (HÜReiT 72), ja paiguti eKi rannikumurrete segaesinduse mailt, näit. VNg Unnukse *vānada* (VNgMS).

Lähemais sugukeelis leidub samuti mitmesuguseid tüüpe, kuigi mitte nii suurel arvul, kui seda on eestis.

Soome murdeis leidub kolmesugust esindust. Kujukalt on seda konstateeritud näit. Airila uurimuses Tornio murdeist, kus Masunti *kāthän*, Juoksenki *vāthän* (ToM 76) osutuvad tavalisiks. „Mutta sangen yleisiä ovat sellaiset muodot, joihin *n* on palautettu, esim. *vānthā* (77)“. Kuid kolmandaks esineb ka juba vokaaltüvelisi vorme. Viimased on soome murdeis üldiselt juba valitsema pääsenud, vrd. näit. Luopioinen *kiärretä* (Kettunen SM I 47: 3), Tammela *kiärretän* (55: 23), Padasjoki *veänneteän* (89: 14), Lemi *tüönneteä* (251: 10), Põhja-Savos *veännetään* (Latvala PSM 42, 65), Hirvensalmi *kieletää* (Hyyryläinen THsK 54) jm.

Soome vanemas kirjakeeles on veel nähtavasti valitsev ootustele vastav algupärase konsonantse liitumise esindus nii *kātän* (< **kāttä[kse]n* < **kānttäksen*, vt. Genetz Vir. II 164, Setälä YSÄH 389, Ojansuu MAK 133, Airila MMK 75, Rapola AKK 55, SKH 146) kui ka *kieltän* (< **kēlttä[kse]n* vt. Setälä YSÄH 190, Ojansuu MAK 112, Rapola AKK 55, SKH 146) tüübi kujul, kuna vokaalse liitumise tüüpi ei ole märgata (näit. Agricola, Marttil, Kollaniusel), missugust asjaolu on peetud tõenduseks, et konsonanttüveline on vana ja varemni soome murdeis valitsenud algupärane esindustüüp (vrd. näit. Setälä YSÄH 190).

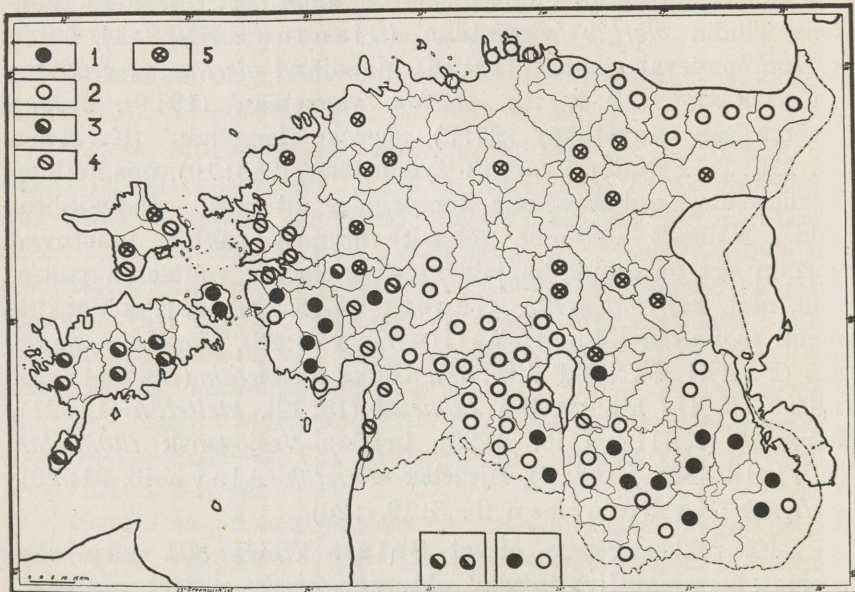
Mis puutub karjala-aunuse keele esindusvahekorradesse, siis Genetz TAK 170 mainib, et „... useat kaksitavuiset *ta-*, *tä-*päätteiset verbit, joiden ensimmäinen tavuu on pitkä: *keändä-*, *kielä-*, *kierä-*...; näillä on typistyneet vartalot *keät*,

kielt, kiert... joista... pass. vartalot tavallisesti syntyvät; esim. ... *keätäh, kieltäh*...". Samuti ka Setälä YSÄH 389: „Aunuksen kielessä tavataan... semmoisia muotoja kuin:... pass. *keätäh, ... tüötäh*“. Toodagu näit. Säämäjärvi *viertäh* (Kujola KKO 44:26), *tüötäh* (Leskinen KKN II 62:4), *viertäh* (Ojansuu ib. 66:25), *viertäh* (Genetz ib. 70:3, :11), Mundjärvi *tüötäh* (Ojansuu ib. 79:27), Njekkula-Riipuškala *tüötäh* (16:18), *kiätäh* (15:3), Vitele *kätäh* (21:18), lüüdi murdeis Tiudia *viertäu* 'vierretään' (Ojansuu LKN 8:1), Šuoju *viertai* 'panevat maata' (119:16), Mundjärvi *viertäu* 'vierretään; on vierretty' (19:1, :3), *viertäu* 'vierretään' (19:9), *šiertäu* 'työnnetään (siirretään)' (20:3), *viertäu* 'vierretään' (Kalima ib. 225:1), Pyhäjärvi *tüötäh* 'työnnetään' (286:10), mis kõik on häälikseaduslikud algsome konsonantse liitumise esindusjuhtumid. Näiliselt algsome vokaalse liitumise tüübile taastuvad vormid aga on ainult karjala murdeis oluliselt valitsema pääsenud, näit. krj. *tüönnetäh* (Genetz TVKK 229), krjP-s Vuokkiniemi *työnnetäh* (Mustakallio Vir. I 75:26), Kiestinki *kieltäh* (Pukki KKN III 151:21), Uhtua *tüönnetäh* (Genetz ib. 140:9), krjL-s Mäntyselkä *tüonetäh* (15:12), *kielletäh* (17:21), *viertäh* (Kalima ib. 4:22), krjTv-s Vesjogonsk *tüönnetäh* (Kujola KKN I 103:7), Bježetsk *kierretäh* (Alava ib. 91:20), *kielletäh* (Karjalainen ib. 5:19, :20).

Ka näikse vepsas olevat Setälä YSÄH 391 järgi algsome „konsonanttivartalosta johtuneet muodot yleiset ja ainoat, esim. ... pass. *keltas, -taze*...“ ja samuti „ainoat käytännössä ... pass. *vätas* l. *vätaze*“ (389), Ladv *lahnaised vätas* 'lahnat leikitsevat' (Ahlqvist ANTsch. 63:1). Pääle selle mainitagu Lönnot'i *siirdtas* (NTS 44), mis võib olla teoretiseeritud.

Esitatud viit eesti esindustüüpi häälikuliselt seisukohalt vaadeldes on tüübi A (*käänäšse* jm.) juhtumite juures tähelepandavaks ja oluliseks tunnuseks sama nn. nõrga astme esinemine, mida nägime a- ja b-rühma tüübi A juures (vt. lk. 83—84, 97). Näit. on esimese silbi vokalism nii kvaliteedilt (näit. eL *ē*, mitte *î* jm.) kui ka kvantiteedilt (näit. *ē*, mitte *ê*) niisugune, et tuleks eeldada algsome lähtevormides teist suletud silpi. Samuti tähele pannes, et niisuguse vokalismi seisukorra juures

nüüdismurdeis helilistele konsonantidele järgnev *D* tavaliselt taastub algsome lühikesele geminaatklusilile (vrd. Kettunen EKÄH 45), siis võivad tüübi A vormid häälikuliselt lähemate sugukeelte vastavate vormide (näit. soome *kieltän*, aunuse *viertäh*, vepsa *keltas*, *keltaze*) taoliselt taastuda algsome konsonantse liitumise tüübile (näit. *kēldāšse* jm. < **kēlttäksen*, *põrdāšse* jm. < **põrttäksen*).

Kaart nr. 8. 1 — tüüp A; 2 — tüüp B; 3 — tüüp C; 4 — tüüp D;
5 — tüüp E.

Tüübi A *nt*-verbide vormides esinev *n*-ainese olemasolu (näit. *kāñdāšse*, *vāñdāšse* jm. pro häälikseaduslikud **kāvdāšse*, **vāvdāšse*, vrd. lähemate sugukeelte vastavaid häälikseaduslikke soome *kātän*, aunuse *keätäh*, vepsa *vatas*, *vataze*) on käsitatav samuti konsonantse liitumise probleemidest lahus hoitava eriküsimusena, nagu seda tehti *b*-rühma verbide puhul (vt. lk. 97).

Samuti kuuluvad sisuliselt A tüüpi lääne-estilised *põrdetse* jm. juhtumid oma selle tüübi kohta ebaootuspärase *e*-ga (s. o. pro *põrdatse*) nagu eelmistegi vormirühmade puhul (vt. lk. 84—85, 99).

Tüübi **B** (*vāneittakse* jm.) juhtumeid on võimalik vormiliselt taastada algsoome vokaalse liitumise esindusele (vt. lk. 68, vrd. lähemate sugukeelte soome *kiärretä* jm. lk. 114, karjala *tüönnētäh* jm. lk. 114—115).

Tüübi **C** (*kēlittakse* jm.) esindus on oma häälikseisult niisugune, et seda tuleb pidada milgi määral hilisemaks mõneks analoogiliseks tüübiks, kuna pole tõenäoline, et see oleks tüübi **B** sisekaoline edasiarenemine (vt. lk. 67). Analoogiliselt **a**- ja **b**-verbirühma vastava tüübi vormide puhul tehtud otsusele tuleb siingi konstateerida samasust algsoome lahtise silbi eelse asendi pass. pret. vormidega (*kēlitti*, *põrttud* jm.), kust geminaatklusiil on käesolevasse vormirühma edasi läinud muude verbide pass. pret. ja pass. prees. häälikulise ühtluse tõttu.

Järgnevad tüübid **D** ja **E**. Esimese häälikuline seis on samane pass. pret. tüübi **C** omale (vt. lk. 64) ja peab nähtavasti olema hilisem analoogiline tüüp (vt. lk. 68, 72—73). Ka tüüp **E** on samane pass. pret-ga ja samuti käsitatav vastavalt pass. pret. vormidele (vt. lk. 68—69). Nende tüüpide häälikulise külje juures pole vaja peatuda.

Arvestatud eesti kirjakeele vanemate mälestiste piirides on käesoleva vormirühma juhtumeid kohatud õige napilt. Ainult tüübi **C** kohta käiva juhtumina on märgatud, näit. A. J. de la Gardie üleskutse 1702. a. Tln fec̄tat̄fe (VEKVM 288:23). Nii napilt kui seda ka on, peab siiski konstateerima, et see näikse viitavat asjaolule, et tüübi **C** esindus on varemini põhja-eestilisis murdeis omanud palju laialdasemat levikut kui praegu. Sama ebakindlalt toob see üles kronoloogilise momendi: tüübi **C** esindus põhja-eestilisis murdeis on vanem kui kogu tüübi **E** tekkimine (vrd. lk. 70).

Eesti murrete esindustüüpide vaatlusel võib näha, et tüüp **A** esineb kahes eri keskuses: eLä-s (Muh-s, eLä. keskosa läänekihelkonnis ja edelaosas) ja kogu eL murrete alal (Hel, Ote, Puh, Urv, Rõu, Röp, Ply, Se, Lut); tüüp **B** esineb laialipillatult üsna suurel maa-alal: eKi. rannikumurdeis, eLä. keskosa idakihelkonnis, eKe. lääneosas, mõnel määral kogu eL-s (eriti ääremail) ja paiguti eI-s. Nii ühtuvad käesolevad andmed üldjoonis pass. pret. tüübi **B** levinemisandmetega.

Võrreldes mõlemate **A** ja **B** tüüpide esindusvahekordi eL-s (vrd. ka *Wiedemann*'i eL-st ainutuntud *põrdas*, *kældas* tüüpi WD 51) tuleb tüübi **B** esindust pidada tekkinuks muude *a-*, *ä-*verbide analoogial, kus algsoomes esines vokaalse liitumise tüüp. Selle analoogiliseks pidamise sisulise külje kohta on muude passiivvormide käsitletu puhul varemini tehtud üksikasjalisi viiteid, ja käesolevagi verbirühma tüübi **A** ja tüübi **B** vahekord eL-s näitab, et esimest tuleks pidada vanemaks ja murdeomasemaks, teist aga seevastu ilmselt eL murrete ääremaade hilisemaks sünnituseks. Tüübi **B** esindust eKe. lääneosas ja eLä. murdealadel tuleks pidada edasinihkumiseks eL lääneosast. Seesugust edasinihkumist on märgitud ms. *pantti* jm. tüübi puhul lk. 60.

Tüüpide **B** (*nieletta* jm.) ja **B**₁ (*kielelätä* jm.) esindus eKi. rannikumurdeis on ainuvalitsevalt murdeomane. Kuid nähtavasti ei ole siingi alust seda esindustüüpi pidada algupäralt algsome konsonantsest liitumisest kõrvalepõikeks, vaid tõenäoliselt on kogu see esindus laen soome murrete praegusest vastavast esindusest (vrd. lk. 32, soome esinduse kohta vt. lk. 114).

Tüüp **C** (*kälttašse* jm.) esineb praegu ainult Saaremaal (vrd. juba *Wiedemann* GrESpr. 475: „in dem Inseldialekt... *kältse*“), Vig-s, Kod-s, mõni juhtum eL-s ja Lei-s. Selle esinduse aluseks tuleks pidada kunagist vanemat häälikseaduslikku konsonantse liitumise tüüpi (**A**), mis on kohanenud pass. pret. häälikseaduslike konsonantse liitumise vormidele. Praegu leidubki tüübi **C** aladel pass. pret. tüübi **A** esindust, välja arvatud Vig ja Kod, kust selle kohta puuduvad andmed. Viimased tüübi **C** juhtumid on nähtavasti jäänused tüübi **C** varemast üldpõhja-eestilisest levinemisest.

Tüüp **D** (*kēlvakse* jm.) esineb eLä. kesk- (Kse, PJg, Tor, Pär) ja lõunaosas, eI-s (Iis, Trm), paiguti ka Hiiumaal ja eL-s. Nii langeb selle tüübi esinemisala pääjoonis kokku pass. pret. tüübi **C** (*kändi* jm.) esinemisalaga ja on ilmselt ka oma sünnilt samane. Ainult eI-s, kus esineb ka tüüp **D**, puuduvad pass. pret. tüübi **C** kohta andmed.

Suurimas osas eesti murdeis (Hiiumaal, eLä. põhjaosas, eP-s, eKe. idaosas) esineb tüübi **E** (*kēlattakse* jm.) kõige noorem esindus. Oma sünnilt ja levinemiselt on see samane pass. pret. tüübi **D** (*kēlatti* jm.) esindusega (vt. lk. 75).

3.

Passiivi preesensi eitavais vormides kohtame eesti murdeis võrdlemisi samasugust esindust, kui seda nägime pass. prees. jaatavate vormide puhul. Leidub siiski mõningaid olulisi erinevusi, mistõttu on otstarbekam selle vormirühma esindustüüpe käsitleda eraldi.

a.

Verbirühmas *hoita, leütä*- jm. on andmeid eesti murrete järgmiste esindustüüpide kohta:

A tüüp: lühike diftong või pikk (mitte ülipikk!) vokaal + *D*. Seda tüüpi esindust leidub Khn-s, näit. *ei oēda* (KhnKons. 27), eL lääneosas, näit. Krk Karksi *ei löüdä* 'ei leita' (i. m.), Trv Kaubi *es leēdä* (i. m.), Hel Taagepera *es oēda* (i. m.), eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni *ei seŷda* (OteMS), Rõn Koruste *ei leiŷda* (i. m.), Puh Võsivere *ess_oiida* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *ei tēdä* (KrlMÜ 151), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *eit_tēdä?*, *eip_pūdä?* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *eit_tēdä?* (RõuMS IV), Röp Tooste *ei löödä?* (RöpT), Parapalu *ei pūdä?*, *ei tēdä?* (RöpP), Setus, näit. Matsuri *ei jeūda?* (i. m.), ja eL keelesaartel, näit. Lut *joūdai?*, *löüdäi?*, *pūdäi?*, *tīdäi?* (LutMS), Kra *löüdä ei?* 'ei löydetä' (KraMS).

B tüüp: *-jett-*, *-wett-* jm. esindus. Seda leidub eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *eij_oijetta* jm. (i. m.), Hlj ranna loodeosa *eij_üwetta* ~ *üwetta* ~ *üijetta*, *oijetta* (i. m.), ranna keskosa *ei nouwetta*, *üijetta* jm. (i. m.), Kuu ranna loodeosa *ei püijetta* jm. (i. m.), VNg Kunda ümbrus *eij_oijetta*, *ei püijetta* jm. (i. m.), Lüg *eij_üijettä* ~ *üijetta* ~ *üijettässe* ~ *üijettasse*, *neuwetta* ~ *neuwettasse* jm. (i. m.), Reo *ei oijetta*, *ei püjetta*, *ei üijetta* ~ (harva) *ei üijettasse* (LügT), Jõh põhjaosa *oijetta* ~ *oijettasse* (i. m.), Toila *ei veijetta*, *üijetta*, *seuwetta*, jm. (JõhMS),

Vai lääneosa (paiguti) *eij_oijetta* ~ *oijettasse* (i. m.), eL lääneosas, näit. Hel Koorküla *es nešveŕte* (MT 186 3), Taagepera *es oijetta* (i. m.), eL põhjaosas, näit. Võn Mäletjärve *eij_oijetta*, *ei püšveŕta*, *ei lõšveŕta* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *ei nešveŕte*, *es nešveŕte* (KrlMÜ 155), Har Mõniste *ei nešveŕta* (KonjMõn. 21), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *eih_hoijetta?*, *eip_püšveŕvettä?* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *eih_hoijetta?*, *eiv_veijetta?*, *eip_püšveŕvettä?* (RõuMS IV), Räp Parapalu *ei_hoijetta?*, *ei_veijetta?* (RäpP), Setus, näit. Kostkova *püšveŕtät_i* (MT 135 1), eL keelesaartel, näit. Lei *uoijetta* (LeiV 1), *veijetta* (2), *ai_taijetta?* (LeiMV 51), Lut *jošveŕtai?*, *veijettai?*, *lõšveŕtai?*, *püšveŕtai?*, *hoijettai?* (LutMS).

B₁ tüüp: *-jed-*, *-wed-* jm. esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Rei Tahkuna *ei sošweda* ~ *sošwedakse* (ReiMS IV), eKi rannikumurdeis, näit. Kuu Juminda neem *eij_oijeta*, *nouweta* (i. m.), Pärисpea neem *ei lõšwetä*, *ei_hoijeta* (i. m.), Kad Käsmu *ei püijeta*, *ei nouweta* (i. m.), VNg põhjaosa *eij_oijeta*, *ei püijeta* (i. m.), Unnukse *eij_oijeda* (VNgMS), Vai põhjaosa *eij_oijeta*, *püšwetä* ~ *püšweta* ~ *püšwvetä*, *ei lõšwetä* ~ *lõšweta* jm. (i. m.), keskosa *eij_oijeta* ~ *oijeda* (i. m.), idaosa *eij_oijeta*, *lõšwvetä* (i. m.).

B₂ tüüp: *-ett-* esindus. Seda leidub eLä-s, näit. Mar Haeska *ei säettä* (MarT), ja eL-s, näit. Urv Vaabina *eis_säettä?* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *eis_säettä?* (RõuMS IV), Räp Parapalu *ei säettä?* (RäpP).

C tüüp: *-tt-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *äij_oitta*, *püitta* (i. m.), Kaa Upa *äi_püitta*, *oitta* (i. m.), Vll Kalju *äi_võitta*, *oitta*, *üitta*, *püitta*, *sätta*, *tätta* (VllT), Muh Lõetsa *ei_püitta*, *oitta*, *veitta*, *üitta*, *seatta*, *teatta* (MuhT), Hiiumaal, näit. Emm *äi_jõutta*, *lõitta*, *nätta*, *noutta*, *oitta*, *püitta* (MEmm.), Käi *oittv*, *jõuttv* jm. (KäiT), Kassari saar *oittv*, *jõuttv* (KassT), Phl *hoittv*, *jõuttv* (PhlT), Rei *oittv*, *jõuttv* (ReiT), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *ei_jetta*, *leitta*, *nätta*, *neutta*, *oetta*, *püitta*, *seutta*, *tätta*, *üitta* (RidMS), Mar Haeska *ei_püitta*, *õetta*, *üitta*, *tättä* (MarT), eLä. keskosas, näit. Vig Säälä *ei_jetta*, *oitta*, *leitta*, *neutta*, *püitta* (VigMS), Kse Hõbesalu *ei_seutta*, *teatta*, *püitta*, *neutta*, *lõitta*, *oitta*, *üitta*

(KseMS III), Mih Piisu *ei neutta, oitta, üitta* (i. m.), PJg Naartsi *ei jeutta, üitta, oitta, püitta* (i. m.), Tor Niimiste *ei püitta, oitta, neutta* (i. m.), Vän Kelgu *ei püitta, oitta* (i. m.), Pär *ei jeutta, leitta, oitta* (PärT), Elbu *ei püitta, oitta* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs alev *ei neutta* (VMÜTõs. 16), Ermistu *ei jeutta, leitta, nētta, neutta, oitta, püitta, seutta* (TõsMS), eLä. lõunaosas, näit. Hää *ei tätta, neutta* (HääMÜ 178, 184), eP-s, näit. Hag Kohatu *ei jeutta, leitta, neutta, püitta, seutta* (HagVM), VMr *ei jeutta, oitta* (VMrT), Amb, Kad *ei jeutta, leitta, veitta, üitta, oitta* (AmbKadVK), VJg Suigu *ei oitta* (i. m.), eKi. rannikumurdeis juhuslikult, näit. Lüg Reo *ei tiettä* (LügT), Jõh Toila (ka) *eij_ oitta ~ eij_ oittasse* (JõhMS), eI-s, näit. Trm *ei teatta* (TrmMÜ 76), eKe-s, näit. SJn Põhjaka *ei leitta, oitta* (i. m.), Vil Auksi *ei püitta, oitta* (i. m.), Pal *ei püitta, oitta* (PalMS), eL keele- saartel, näit. Lei *äi veitta?* (LeiMV 49), *äi deutta?* 'ei jõuta' (53), *äi läüta?* (54), Lut *neuttai?*, *seuttai?*, *veittai?*, *püttai?* (LutMS).

Mis puutub lähemate sugukeelte esindustüüpidesse, siis on selle kohta silma puutunud järgmisi andmeid:

Vadjas esineb ühes allikas Jõepära *eb leütä* (Tsvetkov EK 1931 57:28), mis seesugusena võiks tagasi minna algsome konsonantse liitumise tüübile. Tegelikult ei ole see kindel, sest tsiteeritud allikas ei ole järgsilpide pikkused täiesti usaldatavad (vt. EK 1931 57 eelmärge) ja antud juhtum võib olla ka *leütä*.

Soomes leidub kolmesugust esindustüüpi: 1. Ylä-Satakun- nas Tyrvää häälikseaduslik *ej tiätä* (vt. Ikola ASMÄH I 40), Hämes Urjala, Kylmäkoski, Akaa piirkonnas *tasta', tistä'* (Kannisto ÄTUAKM 56), mis näivad olevat kaunis rudi- mentaarse iseloomuga. — 2. Ala-Satakunnas *ej löütä, ej taitta, ej tiättä* (Ikola ASMÄH I 39), Kemis *taitta, souutta* 'taideta, soudeta' (Cannelin KemKM 72), mis on eelmise tüübi koha- nemine passiivi preteeriti *tt*-liste vormidele (vrd. lk. 20—21). — 3. Edasi leidub soome murdeis valitsevalt, suurimas osas ainu- liselt vokaalse liitumise tüüpi esindust, näit. Urjala *e(i) löyletä* (Kannisto LEHKM 154), Lõuna-Pohjanmaal *ei taijetat_t-* (Laurosela ÄTEPM I 31), Jääski *ei tiijjetä* (Sirelius LTJääKir. 11:7), jm.

Soome vanemas kirjakeeles näikse valitsevat esimene tüüp, kusjuures paiguti esineb ka teise tüübi juhtumeid, näit. Martti ei löytä (MLF II 1:4, 38:35, 65:32, 66:10, 68:1, 115:26, 140:16, 143:28), ei taita (103:30), Kollanius eij löytä (MLF III, 10:4, 14:31, 62:32, 94:29, 95:9, 96:32, 187:22, 191:24, 202:6, 231:23), Jollei niitä löyttä (155:18). Need näitavad esimese kahe tüübi valitsevust toleaeagseis smLä. murdeis. Vokaalse liitumise tüübi juhtumeid ei esine.

Karjala-aunuses esineb soome murretele analoogiliselt kaht tüüpi esindust. 1. KrjN-s Tihvin *ei tietä* (Kujola KKN I 118:7), aunSm. segamurdeis Salmi *eigo tietä* (Pelkonen ib. II 88:8), aunV-s *ei tietä* (Leskinen ib. 62:28, :29, :30), lüüdi murdeis Šuoju *ei tiettai* 'eivät tiedä; ei tiedetä' (Ojansuu LKN 99:15, 130:3), *ei tietta* 'eivät tietää' (106:6), Sununsuu *ei tiettä* 'ei tiedetä' (Kujola ib. 182:10), mis on taastatavad algsome konsonantse liitumise tüübile. — 2. Muidu valitseb karjalas juba hilisem vokaalse liitumise tüüp, näit. krjP-s Vuokkiniemi *ei löyvetä* (Mustakallio Vir. I 79:16), *ei tietä* (Kettunen KKN III 118:31), Uhtua *ei löüvetä* (Genetz ib. 134:13), Kiestinki *ei tietä* (Pukki ib. 150:25, :26), krjP ja krjL segamurdeis Usmana *tietä ei* (Genetz ib 97:14), krjTv-s *ei löüvetä* (Karjalainen KKN I 22:13), krjN-s Tihvin *eigo löüvetä* (Kujola ib. 118:21), aunSm. segamurdeis Suis-tamo *ei tietä* (Nirvi SKV 33). — 3. Paiguti esineb ka segatüübilist esindust, näit. krjL-s Paatene *ei tietteä* (Genetz KKN III 44:33).

Vepsa materjalist olen leidnud ühe algsome konsonantse liitumise tüübile taastuva juhtumi: vpsL *i jouta magada* 'ei jõuta magada' (Kettunen LVHA I 39).

Esitatud juhtumeist nähtub, et lähemate sugukeelte esindusvahekorrad on üldjoonis samad, mis olid jaatavagi passiivi preesensi puhul.

Ka esitatud eesti muredtüüpide häälikulise külje kohta ei ole midagi lisada sellele, mis öeldud jaatavate passiivvormide puhul: tüübid on samad.

Võrreldes eesti murrete esindustüüpide levikut vastavate passiivi preesensi jaatavate vormide omaga näeme, et levinemis-

alades esineb ühes osas märgatav lahkuminek: jaatavais pass. prees. vormides esineb tüübi A esindust Muh-s, eLä. keskosa läänes ja edelaosas, kuna eitavate vormide puhul on tüübi A esindus eLä. mandrimurdeist ja Muh-st hoopis hävinenud. Säilima on jäänud tüüp A ainult Khn isoleeritud murdealal. Mujal esineb selle asemel tüübi C esindus, mis on analoogiline passiivi preteeriti vormidest. Selle tüübi A kõrvaletõrjumise põhjuseks tüübi C poolt võib olla asjaolu, et tüüp A eitavais passiivi preesensi vormides oli morfoloogiliselt vähem ilmekas kui passiivi preesensi jaatavate vormide šse-, š-, se-, tse-lõpulised kujud, mis olid enam suutelised keeletundes algupäraste vormidena säilima. Samuti on siin tüübi C esinemine eL murdeis niisama konstateeritav kui jaatavate vormide puhul. Vrd. ka Hupel'il ESprL² 103 eL-st: „von *lõitas* 'es wird gefunden' macht man *teid ei lõita* 'ihr werdet nicht gefunden'“.

Vanemais kirjakeele mälestisis näikse esinevat tüübi B ja tüübi C grafeeme, näit. C: piibel 1739. a. ei *hūta* (I Moos. XXVII 36), ei *leita* (II Moos. XXII 7) (vrd. selle tuletamist pass. preteeriti vormidest Thor-Helle AESpr. 40), ja B: Hornung 1694. a. ei *leieta* (LÖ 98:7), Stokholmi käsikiri 1705. al eš *leieta* (VEKVM 302:14). Viimased on võimalikult eKi. rannikumurrete mõjulise tagapõhjaga.

b.

Verbirühmas *anta-*, *murta-*, *küntä-* jm. on andmeid järgmistele esindustüüpide kohta:

A tüüp: -*ñd-*, -*řd-* jm. esindus. Seda leidub eLä-s Khn-s. näit. *eij_āñda_š*, *ei küñdä* (i. m.), eL lääneosas, näit. Hls Vana-Kariste eš *añda* (EKA 225 10), Krk Karksi eš *añda*, *küñdä* (i. m.), Pst Kääriku eš *küñdä* (i. m.), Trv Kaubi eš *küñdä*, *añda* (i. m.), Hel Taagepera eš *añda*, *küñdä* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San Mäe *eij_āñda* (MT 63 23), Ote Nõuni *ei küñda*, *kañda*, *muřda* (OteMS), Rõn Koruste *eij_āñda*, eš *küñdä* (i. m.), Puh *eij_āñda*, *ess_āñda*, eš *küñdä* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *ei muřda?*, *eš muřda?* (KrlMÜ 1'6), *añda?* (KrlV 11), Har Mõniste *ei añda*, *iss_āñda* (KonjMõn. 19), Rooksi *iš*

añda^k_k- (MT 195 3), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *eij_* *añda[?]*, *ei muřda[?]*, *eik_kañda[?]*, *eik_küñdä[?]* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *eij_* *añda[?]*, *eim_muřda[?]*, *eik_kañda[?]*, *eik_küñdä[?]* (RõuMS IV), Kan *ei aña[?]*, *eš aña[?]* (KanJEK 5), Ráp Tooste *aña_i[?] ~ eij_* *añda[?]* (RápT), Parapalu *ei aña[?]* (RápP), Setus, näit. Satseri *añdai* (MÜSeS 114), eL keelesaartel, näit. Lut *aña_a^s* (MT 22 9), *kañdai[?]*, *añdai[?]*, *küñdäi[?]*, *muřdai[?]* (LutMS).

B tüüp: *-ñnett-*, *-řrett-* jm. esindus. Seda leidub eKi. rannikumurdeis, näit. Jõh kirdeosa *eij_* *annetta*, *murretta* jm. (i. m.), Kuu ranna loodeosa *ei künnetta*, *annetta* (i. m.), Hlj põhjaosa *ei kannetta*, *annetta*, *murretta* (i. m.), VNg Kunda ümbrus *ei kannetta* (i. m.), Lüg *ei kannetta*, *annetta*, *künnetta ~ ei künnetasse* (i. m.), *ei annettasse* (HÜLüg. 27), Reo *ei annetta*, *künnetta*, *kannetta*, *murretta* (LügT), Jõh *ei künnetta*, *annetta*, *murretta ~* (harvem) *ei künnetasse* (i. m.), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *eik_kañneṭta[?]*, *eik_küñneṭtä[?]* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *eik_kañneṭta[?]*, *eik_küñneṭtä[?]* (RõuMS IV), Ráp Parapalu *ei kañneṭta[?]*, *küñneṭtä[?]*, *muřreṭta[?]* (RápP), eL keelesaartel, näit. Lei *äi muřreṭta[?]* (LeiMV 61), Lut (ka) *kañneṭtai[?]*, *añneṭtai[?]*, *küñneṭtai[?]*, *muřreṭtai[?]* (LutMS).

B₁ tüüp: *-nnet-*, *-rret-* jm. esindus. Seda leidub ainult soomepäraseis eKi. rannikumurdeis, näit. Kuu Juminda neem *ei kanneta*, *künnetta* jm. (i. m.), Pärisepa neem *eij_* *anneta*, *murreta* jm. (i. m.), Kad Käsmu *ei kanneta*, *künnetta* (i. m.), VNg põhjaosa *anneta*, *ei kanneta* (i. m.), Vai *ei kanneta*, *anneta* (i. m.), keskosa ka *kanneda* (i. m.).

C tüüp: *-ntt-*, *-rtt-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *äij_* *antta*, *murta*, *küntta* (i. m.), Kaa Upa *äi küntta*, *antta* (i. m.), VII Kalju *äi kantta*, *antta*, *küntta*, *murta* (VIIIT), Muh Lõetsa *ei antta*, *kantta*, *küntta*, *murta* (MuhT), Linnuse *ei kantta*, *antta* (i. m.), Hiiumaal, näit. Emm *äi antta*, *kantta*, *küntta*, *murta* (MEmm.), Phl Kerema *äi küntta*, *antta*, *kantta*, *murta* (PhlK), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *ei kantta*, *antta*, *küntta*, *murta* (RidMS), Mar Haeska *ei kantta*, *antta*, *küntta*, *murta* (MarT), eLä. keskosas, rait. Vig Säälä *ei antta*, *kantta*, *küntta*, *murta* (VigMS), Kse õeküla *ei antta*, (MT 164 1), Hõbesalu *ei antta*, *kantta*, *küntta*, *murta* (KseMS III), Mih

Piisu *ei künnta, antta* (i. m.), PJg Naartsi *ei künnta, antta, kantta* (i. m.), Tor *ei antta* (EK 1924 166), Niimiste *ei künnta, antta* (i. m.), Vän Kelgu *ei antta, kantta* (i. m.), Pär *ei kantta, antta* (PärT), Elbu *ei künnta, antta* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs Murru *ei antta mehte* (VMÜTõs. 15), Ermistu *ei antta, kantta, künnta, murtta* (TõsMS), eLä. lõunaosas, näit. Hää *ei murtta, ei antta* (HääMÜ 165, 171), eP-s, näit. Hag Kohatu *ei antta, kantta, künnta, murtta* (HagVM), VMr *ei kantta, antta* (VMrT), Amb, Kad *ei antta, kantta, künnta, murtta* (AmbKadVK), VJg Roela *ei antta* (VJgKons. 31), eKi. rannikumurdeis (paiguti uuema nähtena), näit. Jõh Toila *ei künnta* jm. (JõhMS), eI-s, näit. Iis *ei antta* (MÜIis. 23), Trm *ei murtta* (TrmMÜ 74), eKe-s, näit. Pal *ei murtta, künnta, antta* (PalMS), MMg Kassema *ei künnta, antta* (MMgT), SJn Põhjaka *ei künnta, antta*, (i. m.), eL lääneosas, näit. Krk Murassoo *ei antta* (MT 200 43), eL keelesaartel, näit. Lei *äi antta?* (LeiV 3, LeiMV 60), *kantta* (LeiV 3), *murtta* (5).

Lähematest sugukeeltest esineb vajdas kahesugust esindust:

1. Kattila *eb anta* (Alava VHT 20:7). — 2. Pummala *eb murta* (Tilleman VdJM 106), Kattila *ep_tšüntä* (Kettunen VKN 66:17). Kui esimese tüübi *-a* on faktiline, siis taastub see tüüp algsome konsonantsele liitumisele, kusjuures *n* on hiljemini paradigma muudest vormidest käesolevassegi üldistunud (< **altak* < **anttak*). Teine tüüp võiks häälikuliselt taastuda algsome vokaalsele liitumisele (**antadak*, vrd. Kettunen Vir. 1915 108 ja Setälä Vir. 1915 132).

Sooime murdeis on ainuliselt valitsemas vokaalse liitumise tüüp, näit. Urjala, Akaa, Kylmäkoski piirkond *ejs_anneta'* (Kannisto ÄTUKAM 20), Lõuna-Pohjanmaal *eij_annetav_v-, eij_anneta'* (Laurosela ÄTEPM I 31), Põhja-Savos *anneta* (Latvala PSM 31), Kiuruvesi *eij_anneta* (Kettunen SM I 146:5), Ingeris Hevaa, Soikkola *ei annedak* (Porkka ID 35).

Sama esindus valitseb ka soome vanemas kirjakeeles (vt. Airila MMK 27), näit. Martti *ei anneta* (MLF II 25:16, :24, 80:7, 125:12), Kollanius *eij anneta* (MLF III, 18:17, 44:33, 45:9). Nähtavasti on see soome esindus seletatav sa-

muti kui vastav vokaalse liitumise esindus jaatavate pass. prees. vormide puhul (vt. lk. 93—94).

Karjala-aunuses esineb üldiselt vokaalse liitumise tüüp, näit. *ei annettoq* (Ojansuu KAÄH 106), krjP-s Vuokkiniemi *ei anneta* (Kujola KKO 9:10), krjL-s Tunkua *ei aňnettoq* (Liljeblad TMK 28), krjTv-s Bježetsk *eig_anneta* (Alava KKN I 69:4, III 177:8), aunV-s Vitele *ei anneta* (Ojansuu KKN II 25:19), Säämäjärvi *anneta* (Ahtia ib. 58:15), *lennetä* (Genetz ib. 67:20). Ainult lüüdi murdeis esineb konsonantse liitumise tüübile taastatavat esindust, näit. Mundjärvi *ei vierťa* 'ei vierretä' (Kalima LKN 225:5).

Esindustüübid, nende vahekorrad ja levik eesti murdeis on üldjoonis sama, mida nähti vastavate pass. prees. jaatavate vormide puhul. Ka tuleb käesoleva vormirühma esindustüüpide kohta maksvaks pidada samu käsitusi, mis esitatud jaatavate vormide kohta.

Tähelepandavam lahkuminek esinduste levikus on sama, mis märgitud a-verbirühma puhul: eLä. mandrilt ja Muh-st on tüübi A esindus hävinud ja säilinud eLä-s ainult Khn murdes. Põhjused on samad, mis a-verbirühma puhul.

Olulist lisa võib käesoleva vormirühma vaatlemisel pakkuda ekskurss *ne-, le-, re-*verbide esindustesse.

Eesti murdeis leidub nendes verbides neljasugust esindust:

1. *-ll-, -ñn-, -řr-, -ll-, -rr-, -nn-* tüüpi esindust leidub eLä-s Khn-s, näit. *ei tulla* (MÜKhn. 70), eP murrete kirdepiiril, näit. Amb, Kad *ei olla, tulla, miñna, panna, surra* (AmbKadVK), VJg Roela *ei olla* (VJgKons. 31), Sim Venevere *ei tullašse* (SimV), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *ei panna* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *ei tulla* (i. m.), Juminda neem *ei tulla*, Pärисpea neem *ei mennä* (i. m.), Kad Käsmu *ei panna* (i. m.), Hlj põhjaosa *ei tulla, panna* (i. m.), VNg põhjaosa *ei tulla* (i. m.), Koila *ei tulla* (VNgM 78), Lüg *ei panna, ka* (harvem) *ei panna* (i. m.), Reo *ei tulla, ęlla, panna* (LügT), Vai *ei tulla, panna* (i. m.), Jöh *ei tulla ~* (harvem) *ei tullasse* (i. m.), eI-s, näit. Iis *ei mennä* (MÜIis. 35), Trm *ei tulla* (TrmMS I), eL lääneosas, näit. Hls *ei miñna* (HlsKons. 54), Krk Karksi *eš tulla* (i. m.), Pst Kääriku *eš tulla, olla* (i. m.), Trv Kaubi *ei tulla,*

eš miñna (i. m.), Hel Taagepera *eš pañna, tułła, miñna* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *eš tułła, olla* (MÜSan. 30), *ei*tułła* (HASan. 157), eL edelaosas, näit. Har Mõniste *ei tułła?* (HarMõnKons. 12), *ei meñna?* (HarMõn. 33);

2. *-ñd-, -ld-, -rd-, -ñd-* jm. tüüpi esindust leidub eL lääneosa kaguserval (harvem), näit. Hel Söödi *eš pañdaci* (MT 137 2), eL põhjaosas, näit. San *ei olđa* (HASan. 157), Nalja *eš pañđa* (MT 54 21, 22), Mäe *ei pañđa* (MT 63 20, 21), Ote Nõuni *ei tułđa, miñđä, pañđa* (OteMS), *eš pañđa* (MT 132 34), Rõn Koruste *ei pañđa, tułđa* (i. m.), Puh Võsivere *eš miñđä, olđa* (i. m.), Võn Kastre-Võnnu *ei pañđa* (MT 87 4), Mäletjärve *ei tułđa, miñđa, pañđa* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *ei tułđa* (KrlMÜ 121), *eš pañđa?* (KrlV 29), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *eij_olđa?*, *ei_tułđa?*, *eip_pañđa?*, *eim_miñđä?* (UrvMS), Rõu Sanna-Hurda *eij_olđa?*, *ei_tułđa?*, *eip_pañđa?*, *eim_miñđä?* (RõuMS IV), Kan *ei tułđa?*, *eš tułđa?* (KanJEK 3), Räp Parapalu *ei tułđa?*, *olđa?*, *pañđa?*, *miñđä?* (RäpP), Setus, näit. Sateri *olđai ~ olđai* (MÜSeS 92), *tułđai, tułđa?as* (93), eL keelisaartel, näit. Lut *tułđai?*, *tułđa?š* (MÜLut. 26), *pañđai?*, *tułđai?*, *puřđai?*, *miñđäi?*, *olđai?* (LutMS);

3. *-ñd-, -ld-, -rd-, -ñd-* jm. tüüpi esindust leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosas *äi pañđa, olđa, miñđa* jm. (i. m.), Kaa Upa *äi pañđa, olđa* (i. m.), Vll Kalju *äi tułđa, pañđa, olđa, miñđa* (VllT), Muh Lõetsa *ei tułđa, olđa, pañđa, meñđa* (MuhT), Linnuse *ei pañđa, olđa* (i. m.), Hiiumaal, näit. Phl Kerema *äi olđv, pañđv, tułđv, miñđv* (PhlK), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *ei miñđa, pañđa, olđa, tułđa, suřđa* (RidMS), Mar Haeska *ei olđa, tułđa, pañđa, miñđa* (MarT), Mär *pañđa* (MärMS III), eLä. keskosas, näit. Vig Säälä *ei miñđa, olđa, pañđa, tułđa* (VigMS), Kse Hõbesalu *ei tułđa, pañđa* (KseMS III), Mih Piisu *ei tułđa* (i. m.), PJg Naartsi *ei pañđa* (i. m.), Tor Niimiste *ei pañđa* (i. m.), Vän Kelgu *ei tułđa* (i. m.), Pär *ei miñđa* (PärT), Elbu *ei pañđa, tułđa* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs Murru *ei olđa* (VMÜTõs. 4), *ei tułđa* (11), Ermistu *ei miñđa, pañđa, tułđa, olđa, suřđa* (TõsMS), eP-s, näit. Hag Kohatu *ei miñđa, pañđa, olđa, tułđa, suřđa* (HagVM), Rap Nõmmemetsa *ei tułđa, olđa* (HÜRapHKab. 71), Juu Purila *ei pañđa* (MT 120 19),

VMr *ei miñda, oĻda* (VMrT), Amb, Kad *ei tuĻda* (AmbKadVK), eI-s, näit. Trm *ei tuĻda* (TrmMÜ 68), eKe-s, näit. Plt *ei oĻda, miñda* (PltVok. 66), Kõp *ei tuĻda, oĻda* (KõpVok. 223), eL keelesaartel, näit. Lut *tuĻdai[?], puĻdai[?], miñdai[?], oĻdai[?]* (LutMS);

4. *-ntt-, -lnt-, -rtt-* tüüpi esindust leidub Hiiumaal, näit. Emm *äi mintta, oltta, tultta, pantta* (MEMm.), eLä. lõunaosas, näit. Hää *ei tultta* (HääMÜ 103), *ei pantta* (109), Saa *ei tultta* (SaaH 36), eI-s, näit. Kod *eĭ tulttã* 'es wird nicht gekommen', *eĭ minttã* 'es wird nicht gegangen', *eĭ elttã* 'man ist nicht' (VokKodD 171), eKe-s, näit. Pal *ei pantta* (PalM), Ksi Laeva *ei pantta* (MT 31 5), KJn *ei tultta, oltta* (KJnMP II 151), kiriku ümbrus *ei pantta* (MT 163 40), Leie, Kaavere *ei mintta* (KJnVil. 27), SJn Põhjaka *ei miñtta, tultta, oltta, pantta* (SJnPõh. 20), Vil Auksi *ei pantta, oltta* (i. m.), eL põhjaserval, näit. TMr Raadi *ei mintta, pantta, oltta, tultta* (TMrR 18), eL keskosas, näit. Vas Lasva *ei tultta[?], eš tultta[?]* (MÜVasL 74), eL keelesaartel, näit. Lei *mintta, uotta[?]* (LeiV 7), *tultta* (8).

Neist esindustüüpidest esimene (*ei olla, pañna* jm.) on häälikseaduslik selle verbirühma pass. prees. eitavate vormide esindus (< *oĻdak, *pandak, *surĻak jm., vrd. Kettunen EKÄH 68), kuid valitseb üsna kitsal maa-alal: lõunas päämiselt eL lääneosas ja selle naabruses (San, Har), põhjas eKi. rannikumurdeis ja selle sisemaapoolses naabruses ning läänes ainult Khn-s. Kui sellest esinemise maa-alast maha arvata eKi. rannikumurded ja nende naabus, kus see esindustüüp on nähtavasti säilinud soome murrete vastava esinduse mõjul, siis näeme, et ülejäänud esinemisala langeb täiesti kokku konsonantse liitumise *añda, muřda* tüübiga läänes ja eL lääneosas. See ühtuvus näitab selgesti, et algupärane esindus just sel alal on võinud säilida.

Teine tüüp (*ei pañda, oĻda* jm.) on oma algupäralt algsoome lahtise silbi eelse asendi pass. pret. vormide analoogial tekkinud (vrd. häälikseaduslikke *oĻdi, pañdi* jm. lk. 54—56). Selle tüübi levinemisala on saared, eLä. põhja-, kesk- ja edelaosa, eP ja vähemal määral selle kesk- ja ida-eestiline naabus. See levinemisala ei peaks kahtlust jätma selles, et *ta-, tä-*verbide käesoleva rühma tüübi C puhul, mille levik

on üldjoonis sama, on rakendatav sama käsitus. Kui aga võrdleme käesoleva rühma *ne-*, *le-*, *re-*verbide esindusvahekordi pass. prees. jaatavate vormide esindustüüpidega, siis näeme kaunis olulisi erinevusi. Kui viimase puhul esines häälikseaduslik tüüp suuremas osas eLä-s, saartel ja eP-s, siis näeme, et käesolevas vormirühmas on sel alal pass. pret. analoogial tekkinud *ei pañda* jm. tüüp. See teeb suuresti mõistetavamaks sellegi asjaolu, miks eLä-s *ta-*, *tä-*verbide käesolevas vormirühmas tüübi A esindus piirdub ainult Khn saarega, kuna eLä. mandril seda enam üldse ei kohta. Nende kahe rühma esindusvahekordade ühtlaste tendentside juures on tõenäolisim rakendada ühesugust käsitust: eitavate pass. prees. vormide puhul olid sisuliselt analoogiaeeldused pass. preteeriti vormidest soodsamad kui pass. prees. jaatavate vormide puhul.

Lõuna-eestiliste ja põhja-eestiliste murrete vahel viimaste piirimail asub vöö (Hää, Saa, SJn, Vil, KJn, Ksi, Pal, Kod), kus esineb *ei pantta* jm. tüüp. See langeb enam-vähem kokku pass. prees. jaatavate vormide samasuguse nähtega ja on seletatav samuti, nagu pass. prees. jaatavad vormid (vt. lk. 107—109). Ka asjaolu, et eL lääneosas *ei pañna* jm. tüüp lahutab *ei pantta* jm. ja *ei pañda* jm. tüübi maa-alaliselt, on mõlemaile vormirühmadele ühine.

Tüüp *ei pañda* jm. on omane eL murrete kõige laialdasemale alale ja ei ole tõenäoliselt midagi muud, kui sündinud häälikseaduslike tüübi A vormide analoogial. Arvestades selle analoogilise tüübi levikut ja kaasnähteid (näit. *ei pantta* jm.) peaks see olema võrdlemisi vana ja tõendama tüübi A vanemat ja algupärasemat esindust eL murdeis.

c.

Verbirühmas *keltä-*, *käntä-* jm. on eesti murdeis märgitud järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: lühike diftong või pikk vokaal (mitte ülipikk!) + *-ñD-*, *-lD-*, *-řD-* jm. esindus. Seda leidub eLä-s (paigu), näit. Vig Sääla *ei kēldä*, *kāñdä* (VigMS), Khn *ei kiēldä's* (i. m.), eL lääneosas, näit. Krk Karksi *eš kēldä*, *kāñdä* (i. m.), eL põhjaosas, näit. Puh Vösivere *eš kāñdä* (i. m.), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *eik kāñdä?*, *eik kēldä?*, *ein nēldä?*, *eip pōřdä?* (UrvMS), Rõu

Sänna-Hurda *eik* *kāñdä*?, *eip* *põrdä*?, *ein* *nēldä*? (RõuMS IV), Rāp Parapalu *ei vāñdä*?, *kāñdä*?, *nēldä*? (RāpP), ja eL keelesaartel Lut-s, näit. *kiēldäi*?, *niēldäi*?, *kāñdäi*?, *püõrdäi*? (LutMS).

B tüüp: *-nett-*, *-lett-*, *-rett-* jm. esindus. Seda leidub eLä. keskosas, näit. Kse Hõbesalu *ei kēreṭta* (KseMS III), Vān Kelgu *ei kēleṭta* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs alev *ei pōreṭta mette* (VMÜTõs. 17), eLä. lõunaosas, näit. Hää *ei pōreṭta* (HääMÜ 190), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *ei kieleṭta* jm. (i. m.), Kuu ranna lääneosa *ei kānetta* (i. m.), Hlj põhjaosa *ei püöreṭta* (i. m.), VNg Kunda ümbrus *ei kānetta* (i. m.), Lüg *ei kieleṭta* ~ (harvem) *ei kielettasse* (i. m.), Reo *ei kieleṭta, nieleṭta* (LügT), Jõh *ei kānetta* ~ *ei kānettasse* (i. m.). Toila *ei püöreṭta* ~ *ei püörettasse* jm. (JõhMS), eKe-s, näit. SJn Põhjaka *ei kēleṭta* (i. m.), Vil Auksi *ei kēleṭta* (i. m.), eL lääneosas, näit. Pst Kääriku *ei kānette* (i. m.), Trv Kaubi *eš kēleṭte* (i. m.), eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni *eš kēleṭta* (OteMS), Võn Mäletjärve *ei kēleṭtä* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *ei pōreṭtä, eš pōreṭtä* (KrlMÜ 160), eL keskosas, näit. Urv Vaabina (harvem) *eip* *pōreṭtä*? (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *eik* *kāneṭtä*?, *eik* *keleṭtä*? (RõuMS IV), Rāp Parapalu *ei keleṭtä*?, *pōreṭtä*?, *kāneṭtä*? (RāpP), ja eL keelesaartel, näit. Lut *kiēleṭtäi*?, *püöreṭtäi*? (LutMS).

C tüüp: *-ntt-*, *-lnt-*, *-rtt-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *äi kēlṭta, vāntta, pōrṭta* (i. m.), Kaa Upa *äi kāntta* (i. m.), VII Kalju *äi vāntta kāntta, kēlṭta, pōrṭta* (VII T), Muh Lõetsa *ei veantta, keantta, kiēlṭta, püörṭta, niēlṭta* (MuhT), Linnuse *ei kēantta, vēantta, neēlṭta, keēlṭta* (i. m.), ja eL keelesaartel, näit. Lei *pūrṭtä* (LeiV 4), *kiṭṭta* (6), *äi pūrṭta*? (LeiMV 57), *äi vānttä*? (58).

D tüüp: ülipikk vokaal või pikk diftong + *-nd-*, *-ld-*, *-rd-* esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Emm *äi kēṛda, pōṛda, nēlda* (MEMm.), Phl Kerema (*lt-*, *rt-*verbides) *äi kēlṛṛ, pōṛṛṛ, nēlṛṛ* (PhlK), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *ei vānda, kēlda, pōrda, nēlda* (RidMS), Mar Haeska *ei vānda, kēlda, pōrda, nēlda* (MarT), eLä. keskosas, näit. Mih Piisu *ei kēlda* (i. m.), PJg Naartsi *ei kēlda* (i. m.), Tor Niimiste *ei kända, kēlda* (i. m.), Pär *ei kända, kēlda* (PärT), Elbu *ei kēlda* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs Ermistu *ei kända, vānda, pōrdä, kērdä, nēldä* (TõsMS), eLä. lõunaosas,

näit. Hää *ei kilda* (HääMÜ 259), eL põhjaosas, näit. Rõn Koruste (?) *ei keldä, kändä* (i. m.).

E tüüp: *-nait-, -latt-, -rait-* esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Emm *äi vānaŋta* (MEmm.), Phl Kerema (*nt-verbides*) *äi vānaŋta* (PhlK), eP-s, näit. Hag Kohatu *ei kānaŋta, vānaŋta, kiċeraŋta, püöraŋta, niċelaŋta, kiċelaŋta* (HagVM), VMr *ei kānaŋta, vānaŋta* (VMrT), VJg Suigu *ei kelaŋta* (i. m.), paiguti harva ka Kirde-Eesti rannikumurdeis, näit. Jõh Toila *ei kānaŋta* jm. (JõhMS).

Kuna esindustüübid, nende maa-alaline levik ja vahekorrad on samad, mis passiivi preesensi jaatavate vormide puhul, siis käib kõik see, mis öeldud passiivi preesensi jaatavate vormide puhul ka käesoleva vormirühma samade tüüpide kohta.

Tagasivaate puhul esitatud eesti eri verbirühmade eitavate passiivvormide mitmesugustele esindustüüpidele ei saa mööda minna teatavaist seletusist, millest seni on kõrvale hoidutud.

Setälä TuM 28—29 esitab „Suffix *-k8, -g8*“ all karjala *ei annettoa* 'man gibt nicht', *ei lüödeä* 'man schlägt nicht' vormidega identsena samas ka eesti *ei tulda* [*tuŋda*] 'man kommt nicht', *ei jāda* [*jāda*] 'man bleibt nicht' eitavad passiivvormid. TuM 30 antakse lähem seletus selle tüübi kohta: „ . . . solche karelische negative Passivformen, wie *ei annettoa, ei lüödeä* . . . stehen natürlich für **annetta, *lüödä*, und wenn man dieselben mit den entsprechenden Formen anderer Dialekte vergleicht, in denen die letzte Silbe, gleichwie im Aktiv, durch die in der Suomisprache noch auftretende Glottisexplosiva oder durch *k* geschlossen gewesen ist, und man zugleich die eben erwähnten Formen mit der Endung *-koj* in dem Wepsischen berücksichtigt, dürfte man keinen anderen Schluss ziehen können, als dass *annettoa, lüödeä* aus den ursprünglichen **anneta-ka, *lüödä-kä*, sich entwickelt haben, von denen sie lautgesetzliche Umgestaltungen sind . . . Nachdem das *k* lautgesetzlich geschwunden ist, entstehen durch Kontraktion die obenerwähnten karelischen Formen *annettoa, lüödeä*, sowie die ihnen entsprechenden estnischen *tulda* [*tuŋda*], *jāda* [*jāda*], in denen keine Konsonantenschwächung vorkommt und die also als den ursprünglicheren Formen *tuldä,*

jädä lautgesetzlich entsprechend anzusehen sind.“ Nii oleksid siis eesti vormid *ei tulda*, *ei jäda* selle Setälä käsituse seisukohalt olnud taastatavad algsome **tultaya*, **jätäyä* vormidele. Kuid nendest vormidest ei ole võimalik lahutada ka *ta-*, *tä-*verbide tüübi *Ō* esindust, mis niisugusel puhul oleksid analoogiliselt taastatavad vastavatele algsome vormidele, näit. *ei oitta* < **hoittaya*, *ei murtta* < **murttaya*, *ei këlttä* < **këlttäyä*.

Eelnenud Setälä seletuse puhul ei saa jätta märkimata, et selle seletuse päämine tugipunkt, vepsa *-koi* sufiks, kuulub morfoloogiliselt hoopis teise vormirühma (mille kohta edaspidi lähemalt) ja kogu seletusel on nähtavasti ainult ajalooline väärtus.

Selle Setälä seletuse ongi põhimõtteliselt kõrvale jätnud Kettunen VokKodD 171, kui ta Kod *eḷ tulttä* 'es wird nicht gekommen', *eḷ minttä* 'es wird nicht gegangen', *eḷ elttä* 'man ist nicht' kuju taastab algsome **tultadak* jm. kujudele (kuigi rekonstruktsiooni juures esineb millegipärast jaatavalt võetav vihje Setälä mainitud seletusele). Sama arvamust jätkates leiab Kettunen hiljemgi (Vir. 1925 144), et on ka „... analogisesti kahdennettu passiivin tunnus, kuten muodoissa *ei olda* [oḷda], *ei tulda* [tulda] ...“, missuguse arvamuse ebatõepärasust on varemini vastavates ühendustes põhjendatud.

4.

Viimane ja kõige suurem vormirühm, kus *t*-algulise sufiksi konsonantne verbitüvele liitumine küsimusse tuleb, on *tak-*, *täk-* (vokaalse liitumise puhul *ðak-*, *ðäk-*), *tessa-*, *tessä-* jm. (vokaalse liitumise puhul *ðessa-*, *ðessä-* jm.), *ten-*, *ten-* (vokaalse liitumise puhul *ðen-*, *ðen-*)infinitiivide rühm.

a.

Verbirühmas *hoita-*, *tätä-* jm. on eesti murdeist märgitud järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: lühike diftong või pikk vokaal (mitte ülipikk!) + *-d-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *oida*, *tēda*, *pūida*, *lõides* (i. m.), Jäm *oida* (JämHÜ 95), *leides* (42, JämKons. 29), Määbe *tāda* (EK 1926 31), *joūda* (JämMS), Kär *pūida*, *oida* (i.m.), Mus Võhma *oida* (MT 109 3), *pūida*, *ūida* (i. m.), Kaa Upa *oida* (i. m.), Krj Triigi *tāda* (MT 148 27, 56), Pha Vätta poolsaar *oida* (PhaVHÜ 40, 75), *leides* (40), *leida* (87), *tāda* (i. m.), VII Kalju *oida*, *võida*, *ūida*, *pūida*, *sēda*, *tēda* (VII T), Põi *tīda* (PõiMS), Muh Lõetsa *oēda*, *vēda*, *ūēda*, *pūēda*, *seāda*, *teāda* (MuhT), Linnuse *neūda* jm. (i. m.), Hiiumaal (küsitavalt), näit. Emm Viiterna [*tēdma*.:] (?) *tēda* (EmmMS I), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *jeūda*, *leida*, *neūda*, *oēda*, *pūida*, *seūda*, *tēda*, *ūida* (RidMS), Mar Haeska *qēda*, *ūida*, *pūida*, *tēda* (MarT), Mär *pūēda* (MärM 93), *sāda* (85), kaguosa *tāda*, mujal *tēda* (86), eLä. keskosas, näit. Vig *tāda* (VigMP 27), *lõēda* (30), Sääla *oēda*, *oēdes*, *ūēda*, *ūēdes*, *jeūda*, *jeūdes*, *neūda*, *neūdes*, *pūēda*, *pūēdes*, *seūda*, *seūdes* (VigMS), Lih Helvati, Alaküla *tāda* (LihAH 33, 41), Kse *oida* (KseHÜ 53, 95), *tāda* (89), *lōida* (KseVok. 19), Mäe *tāda* (MT 66 39), Hõbesalu *seūda*, *pūida*, *neūda*, *oīda*, *ūida*, *jeūda* (KseMS III), Poantse *lōida* (KseMS I),

Laulepa *neüda* (KseMS II), Mih *lõëda* (VigMP 30), Tamme *löeda* (EK 1922 52), *oeda* ja joonealuses märkuses: „Sõnas *oeda* 'hoida' on *oe* nõrgal astmel“ (69), Piisu *oëda*, *püüda* (i. m.), Aud *üüda*, *oëda*, *jeüda*, *seüda*, *seüdes*, *leüda* ~ *leiüda*, *leüdes* ~ *leiüdes* (AudHÜ 52), PJg *leüda* (PJgVok. 19), *üüda* (PJgHL 2), Ertsmaa *püüda*, *üüda*, *säüda*, *teäüda*, *leüda*, *oüda*, *jeüda*, *neüda* (HÜPJg. 42), Naartsi *oëda*, *leüda* (i. m.), Tor *oëda* (TorVok. 11), Tammistu *oëda*, *leüdes* (TorTKlus. 27), Oore *teäüda* (MT 9 3), Mannare *jeüda* (TorMS I), *neüda* (TorMS II), *oëda*, *oëdes*, *püüda*, *teäüda* (TorMS II), Niimiste *oëda*, *leüda* (i. m.), Vän *oëda* (VänKV 92), Kelgu *oëda* *leüda* (i. m.), Pär *jeüda*, *leüda*, *neüda*, *nëüda*, *oüda*, *püüda*, *seüda*, *jeüdes* (PärT), Nurme, Eametsa *püüda* (PärP 36), Elbu *oëda*, *leüda* (i. m.) eLä. edelaosas, näit. Tõs alev *neüda*, *neüdes* (VMÜTõs. 16), Ermistu *jeüda*, *neüda*, *neüdes*, *oëda*, *oëdes*, *püüdes*, *püüda*, *seüda*, *seüdes*, *üüda*, *üüdes* (TõsMS), Var *püüda*, *üüda*, *siäüda*, *tiäüda*, *leüda*, *oüda*, *jeüda*, *seüda* (HÜVar. 77), Khn *tiäüda* (MT 105 7), *leüüda* (i. m.), eLä. lõunaosas, näit. Hää *leüda*, (HääVok. 44), *jeüda*, *neüda* (HääMVok. 49), Treimani *oüda* (MT 80 12), Ikla *üüda* (EKA 319 7), Alevi *leüda*, *veüda* (HääMS I), *neüda*, *oüda* (HääMS II), Ojasuu *püüda* (HääMS II), *täüda* (HääMS I), Saa Voltveti *täüda* (SaaMS), Tauste, Nepste *oëda* (SaaVok. 100), eP-s (?), näit. HMd Kirssalu *tiäüda* (EKA 94 5), Kos Paunküla *teäüda* (MT 116 16), JJn Hälli *tiäüda* (MT 25 10), JMd Oeti *tiäüda* (13), Kad lõunaosa *neüda* (KadLKons. 28), Tõdva-Kõnnu *tiäüda* (MT 114 14), VJg Rünga *tiäüda* (EKA 178 5, 8), eI-s (?), näit. Trm *teäüda*, *teäüdes* (TrmMÜ 76), *üüda*, *teäüda*, *teäüdes* (TrmMS I), Kod Tossumetsa *tiäüda* (MT 88 5, 13), eKe-s, näit. Äks Raigastvere (?) *seüda* (EKA 227 7), Ksi Kaatvere (?) *püüda* (MT 107 34), KJn *püüda* (KJnMP I 51), *oëda* (70), *püüda* (KJnMP II 92), *täüda* (KJnVok. 15), Leie *tiäüda* (MT 163 60), *täüda* (92), SJn lõunaosa *püüda* (SJnL 40), *oëda*, (44), Põhjaka *oëda* (SJnP 63), *oëüda*, *leüüda* (i. m.), Vil Uusna *oüda*, *leüdes* (VilU 34), Auksi *oëda*, *leüda* (i. m.), Kõp *täüda* (KõpVok. 40), *püüda* (68), *oëda* (102), *veüda*, *leüda* (KõpKons. 49), *seüda*, *jeüda*, *neüda* (57), eL lääneosas, näit. Hls *oüda* (HlsKlus. 20, HlsVok. 49, HlsKons. 89), *oüda*, *neüda*, *täüda* (KlusHls. 27), *säüda* (HlsMVok. 25), *täüda* (26), *lõüda* (40), Abja *lõüda* (HlsMS II),

neüda, *oüda* (HlsMS I), Pornuse *seüda* (HlsMS III), Vana-Kariste *täda* (MT 97 7), Uue-Kariste *täda* (HlsMS IV), Krk Ainja *oüda* (MT 200 12), Saaretse *oüda* (38), Karksi *oüda*, *lööda* (i. m.), Pst Holstre *seüda* (HÜHol. 21), *lööda* (38), Kääriku *oüda*, *jeüda*, *püüda* (i. m.), Trv Ämmuste *jeüda* (TrvMS I), Saarevalla *täda* (TrvMS II), Kaubi *oüda* (i. m.), Hel Koorküla *oüda* (MT 186 15), Hummuli *tēda* (72), Jõgeveste *tēda* (82) ~ *täda* (100), Taagepera *oüda*, *püüda* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *tēda* (MÜSan. 32), *tēda*, *lööda* (HASan. 69), *sädä* (130), *lööda* (SanJV 9), Korijärve *lööden* 'leides' (HÜSanL I 47), *tēda* (HÜSanL II 53), *lööda?* (HASanK 12), Lauküla *tēda?* (MT 136 4), Kurevere *tēda* (MT 54 27), Ote *püüda* (HÜOte. 66), Nõuni *veüda*, *üüda?*, *jeüda* ~ *jeüda?*, *lööda* ~ *lööda?*, *neüda* ~ *neüda?*, *püüda* ~ *püüda?*, *tēda?* ~ *tēda* (OteMS), Rõn *tēda* (EKA 224 3), Koruste *oüda*, *leüda* (i. m.), Puh *oüda* (PuhHÜ 72, 154), *tēda* (138), Võsivere *oüda*, *veüda* (i. m.), Kam Kärevere *tēda* (MT 130 15), Uniküla *tēda* (31), Võn Mäletjärve *püüda*, *lööda*, *sädä* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *tēda?* (KrlMÜ 151), *neüda?* (155), *tēda?*, *neüda?* (KrlHÜ 28), *sädä?* (KrlV 55), Koemetsa *tēda?* (MT 150 11), Ähejärve *tēda?* (MT 108 12), Käärikmäe *jeüda?*, *püüda?*, *seüda?*, *tēda?* (KrlMS II), Har *sädä?* (HÜHarKa. 21), *neüda?* (43), *leüda?* (45), *tēda?* (HarMS II), eL keskosas, näit. Rõu Väikeruuga *püüda?*, *seüda?*, *tēda*, (RõuMS III), Sänna-Hurda *tēda?*, *püüda?*, *sädä?* (RõuMS IV), Räp *püüda?* (HÜRäp. 55), *löödeh*, 'leides' (RäpKons. 29), Parapalu *püüda?*, *sädä?*, *tēda?* (RäpP), Tooste *lööda?* (RäpT), Vas Orava *lööda?* (VasO 143), Saagri *tüüda?* (MT 104 19), Kahkva *tēda?* (MT 105 9), Plv *lööda?* (PlvHÜKons. 32, PlvHÜVok. 14), Alaküla *tüüda?* (MT 68 2), *püüda?*, *seüda?*, *tēda?* (PlvMS III), *veüda?* (PlvMS IV), Mammaste *tēda* (EKA 219 18), Kiuma *püüda?* (PlvK 4), Viinakoalaane *jeüda?* (PlvMS I), Adiste *lööda?* (PlvMS II), Urv põhjaosa *tēda* (UrvP 13), *püüda* (14), *lööda?* (28), põhjakirdeosa *lööda?* (UrvPKiVok. 26), Verioja *tēda*, *lööda?* (MT 64 12), Vaabina *tēda?*, *püüda?* (UrvMS), Kan Kella *püüda?* (EKA 179 9), Setus, näit. Satseri *tüüda?* (MÜSeS 116), *lööda?* (147), Kostkova *püüda?* (MT 135 3, 5), *tüüda?* (16, 17, 32), Väraska *tüüda?* (MT 149 72), Litvina *tüüda?* (MT 135 74), Nudretsa *tüüda?* (MT 149 5), Popo-

vitsa *tīdä*[?] (33), Matsuri *jõüdä*[?], *pūdä*[?] (i. m.), eL keelesaartel, näit. Lut *pūdä*[?] (LutHÜ 40), *tīdä*[?] (MT 22 19), *jõüda*[?], *tīdä*[?], *veida*[?], *löödä*[?], *pūdä*[?] *jõüdeh* ~ *jõüden*, *seüdeh* ~ *seüden*, *neüdeh* ~ *neüden*, *tideh* ~ *tiden*, *veideh* ~ *veiden*, *löödeh* ~ *lööden*, *püdeh* ~ *püden* (LutMS), Lei *veida*[?] (LeiMV 49), *taida*[?] (51), *deüda*[?] (53), *läüda* (54), *tieda*[?], *veida*[?] (LeiV 2), *“om vājäg deüda*[?] ‘on vaja jõuda’, *“om vājäg läüdä*[?] ‘on vaja leida’ (14), Kra *löödä*, *tiedä*[?] ‘tietä(ä)’ (KraMS).

B tüüp: pikk diftong või ülipikk vokaal + -D- esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Emm *jööda*, *jöödes*, *lõida*, *lõides*, *neüda*, *noüda*, *oüda*, *püüda* jm. (MEmm.), Viiterna *lõida* (EmmMS II), *lõida*, *soüda*, *tēda* (EmmMS I), Käi *jööda*, *oüda*, *tēda* (KäiT), Männamäe *jööda* (EKA 94 10), *jöödes* (14), Phl *jöödõp*, *hoüdõp*, *tēdõp* (PhlT), Kerema *hoüdõp*, *hüüdõp*, *püüdõp*, *tēdõp* (PhlK), Rei *jööda*, *oüda*, *tēda* (ReiT), Tahkuna *oüda* (HÜReiT 78), *soüda* (ReiMS IV), Jõeranna *täda* (EKA 176 11), Ülende *jööda*, *jöödes* (ReiMS I), *lõida* (ReiMS II), *oüda*, *noüda* (ReiMS III), Tammiste *leüda* (ib.), Luide *jööda* (ReiMS V), eLä. põhjaosas, näit. Mär kaguosa *leüda* (VokMärKa. 42), *oüda* (47, 91), *neüda* (91), Kasti *jeüda* (MärMS II), eLä. keskosas (?), näit. Vig Sääla *leüda* (VigMS), Kse Hõbesalu *jeüda*, *teüda* (KseMS III), Aud *üüda*, *üüdes*, *teüda*, *teüdes* (AudHÜ 32), PJg Ertsmaa *täda* (MT 76 10), Tor *leüdes* (TorKons. 45), *leüda* (TorVok. 29), Oore *seüda* (TorMS III), *jeüda* (TorMS I), Vän Rõusa *tiüda* (EKA 307 6), eLä. edelaosas (?), näit. Tõs Tõstamaa *tiüdä* (TõsVok. 14), Khn *tiüdä* (MT 105 4), eLä. lõunaosas (?), näit. Hää Arumetsa *täda* (MT 43 32), Ikla *teüda* (MT 65 11), Alevi *jeüda*, *jeüdes* (HääMS I), eP-s, näit. Ris Alliklepa *jeüda* (RisMS II), HMd Kirssalu *siüda* (EKA 94 2), Hag Kohatu *jeüda*, *leüda*, *niüda*, *neüda*, *õüda*, *püüda*, *seüda*, *tiüda*, *üüda*, *veüda* (HagVM), Rap Nõmmemetsa *püüda*, *tiüda*, *püüdes* (HÜRapHKab. 30), *leüda* (71), Jõe Uueküla *teüda* (MT 146 27), JMd Kaalepi *neüda*, *oüda*, *püüda* (JMdMS II), *jeüda* (JMdMS I), Koe *oüda*, *leüdes* (KoeKV 34), *leüda* (66), Ärvita *oüda*, *püüda* (KoeMS I), *leüda* (KoeMS II), VMr *jeüda*, *jeüdes*, *leüda*, *leüdes* (VMrT), Amb, Kad *jeüda*, *jeüdes*, *leüda*, *leüdes*, *niüda*, *niüdes*, *neüda*, *neüdes*, *oüda*, *oüdes*, *püüda*, *püüdes*, *seüda*, *seüdes*, *üüda*, *üüdes* (AmbKadVK), Amb

Kitseküla *oida* (MT 122 7), Rak Tõrma *leida* (RakL 45), VJg Roela *leida* (EKA 316 4), Rünga *oida* (EKA 178 14), Sim *sèada*, *tèades* (SimKV 77), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *oida*, *püda* (i. m.), Kuu ranna loodeosa *voida*, *nouda* (i. m.), Kuu Juminda neem *tiedä* ~ *tietä*, *nouda* ~ *nouita* (i. m.), Pärисpea neem *tietä*, *souita* (i. m.), Kiiu-Aabla *tietä* (EKA 378 1), Viinistu *hoida* (KuuKons. II 2), Kad Käsmu *üda*, *tieda* (i. m.), Palmse ümbrus *püda*, *oida*, *jeüda* (i. m.), Hlj põhjaosa *tieda*, *jouda*, *püda* (i. m.), VNg põhjaosa *nouda*, *oida*, *püda*, *voida* (i. m.), paiguti ka *oita* jm. (i. m.), Koila *tieda* (VNgM 95), Lüg *püda*, *neüda*, *tieda*, *oida*, *üda* (i. m.), Jõh *tieda* (HÜJõh. 14), *oida*, *neüda* (i. m.), Vai põhja- ja idaosa *löödä* ~ *löötä* jm. (i. m.), keskosa *oida*, *püda* (i. m.), eI-s, näit. Iis Uhe *tiäda* (EKA 180 17), Tudulinna *jeüda* (IisMS I), *oida*, *neüda* (IisMS II), Trm *leida*, *jeüda* (TrmHÜ 39), Sirguvere *tiäda* (MT 82 9), Kod Alatskivi *tiädä*, *oida*, *nõüda*, *voüda*, *joüda*, *joüden* (KodD 208), eKe-s, näit. Lai *üida* (LaiEVok. 41), Ksi Jõune *tiäda* (MT 107 3), Plt *oida*, *leida* (PltKons. 26), põhjaosa *leida*, *oida*, *veüda* (PltPKons. 21), Raasna *seüda*, *seüdes*, *oida*, *oides* (PltMS), Arisvere *leida* (MT 7 39), ? KJn *jeüda*, *seüda* (KJnMP I 23), *leida* (KJnMP II 149), *oida* (KJnVok. 28), *seüda* (34), *leüda* (71), kiriku ümbrus *püda* (MT 163 21), Soosaare *leüda* (MT 51 1), *püüda* (3), eL lääneosas, (?), näit. Hls *tädä* (EK 1924 158, 159), Krk Ainja *tädä* (MT 200 23), Hel Jõgeveste *säda* (MT 186 83), Pst Holstre *oida* (KlusHol. 42), Trv põhjaosa *oida* (TrvPKons. 25), *lööden* (26), *löödä* (VokTrvP 115), *jeüda*, *seüda* (TrvP 96) *löödä* (107), *lööden* (43), Kaubi (noorema esindusena) *oida*, *leida* (i. m.), ? eL põhjaosas, näit. San *neüda*, *seüda* (HASan. 69), Korijärve *löödä* (HÜSanL II 89), Ote (??) *jeüda* (HÜOte. 66), Puh *püüda* (HÜPuh. 97), *leüda* (PuhHP 150), eL edelaosas (?), näit. Har Mõniste *neüden* (KonjMõn. 21), *neüda* (ib.), eL keskosas (?), näit. Rõu Sanna-Hurda (kaheldav üksikjuhtum) *veüda*? (RõuMS IV), Vas *löödeh* (VasKons. 71), Röp Parapalu (kaheldav üksikjuhtum) *veüda*? (RöpP), Setus (?), näit. Litvina *tiädä*? (MT 99 50), eL keele- saartel (?), näit. Lut *löödä*? (LutHÜ 46), Lei *säda* (MT 154 44).

B₁ tüüp: *oidada*, *püüda* jm. esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk põhjaosa *oidada* (i. m.), Mus Võhma (harva)

püüdada (i. m.), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe Rohuneeme (harvem) *oidada* (KuuKons. II 8), Prangli saar *sädada* (JõeMS), Kuu ranna lääneosa (Kaberneeme) *oidada*, *loidada* (KuuKons. II 5), neemed (harvem) *noudata* jm. (i. m.), (ainuvalitsevalt) *löödä.ēs ~ löütä.ēs*, *souta.ēs* jm. (i. m.), Tapurla *hoidada*, *löödä.ēs* (KuuKons. II 1), Viinistu *hoidada*, *löödä.ēs* (2), Hlj Lahe *oidada* (HljRKons. 52), ranna keskosa *üdata ~ üdada* (i. m.), Lüg (harvem?) *oidada* (HÜLüg. 11, 37, 54), *leidada* (54), Reo *pütada*, *tietädä* (LügT), Jõh *neüdada* (HüJõh. 14), *sädada*, *leidada* (60), *oidada* (14, 60, 107).

C tüüp: *-tt-* jm. esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Rei ülene (*nēdma*:) *nētta* (ReiMS III), eLä. keskosas (?), näit. Kse Laulepa (*oïdma*:) *oitta* (KseMS II), eI-s, näit. Kod (pääle Alatskivi) *pütta* 'fangen', *siättä* 'stellen, ordnen', *tiättä* 'wissen', *lõttä* 'finden', *ogtta* 'bewaren', *võgta* 'beschmieren', *jõttä* 'vermögen', *nõttä* 'verlangen', *sõttä* 'rudern' (KodD 99), *sõttēn* 'rudern' (ib.), eL põhjaosas, näit. San *oitta* (HASan. 69), Kori järve *oitta* (HÜSanL I 47, II 43, 53), Restu *oitta* (MT 98 2), Ote *oitta* (HÜOte. 66), Nõuni *oitta ~ oitta?* (OteMS), *oitta* (MT 132 2), Kam Kärevere *oitta* (MT 130 18), Võn Mäletjärve *oitta* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *oitta* (KriHÜ 55), Har Mõniste *hoitta*, *hoitten* (KonjMõn. 20), eL keskosas, näit. Urv põhjakirdeosa *oitta?* (UrvPKiVok. 10), Vaabina *hoitta?* (UrvMS), Rõu Sanna-Hurda *hoitta?* (RõuMS IV), Plv *hoitta?* (PlvHÜVok. 7), Alaküla *hoitta* (PlvMS III), Röp *hoittēh* (RöpKons. 29), Parapalu *hoitta?* (RöpP), Vas *hoitta?* (VasKons. 71), Orava *hoitta?* (VasO 61), ja eL keelesaartel, näit. Lut *hoitta?* (LutKV 19), *hoitta?*, *hoittēh ~ hoittēn* (LutMS), Lei *oitta* (LeiV 1, LeiMV 52).

D tüüp. Pääle eelmiste tüüpide esineb paaris allikas juhtumeid, nagu näit. Trm (*veidma*:) *veida ~ veija* (TrmMS I), Ote Nõuni *seŷven* 'sõudes' (OteMS), mille faktilisus on küll võimalik, kuid ebakindel.

Muud mitmesugused tüübisiirde juhtumid, nagu näit. KJn. Hls, Trv *nēdi* jm., Lut *neüdi?*, *seüdi?*, Urv *sādi?*, Tõs, Hää, JMd, Plt, Jõh, Tor *sāvida*, *nēvida* jm., PJg, JMd, Amb, Iis *seŷwaŷta*, *seŷwaŷta* jm., PJg *seŷwada*, omavad vähem tähtsust.

Kui vaadelda lähemate sugukeelte vastava vormirühma kohta olevaid materjale, siis võime konstateerida säälggi mitmesuguseid esindusi.

Liivis peab Setälä YSÄH 391 algsome konsonantse liitumise juhtumeiks *tietä* 'tietää', „joka ehdottomasti edellyttää aikaisempaa **tiettä*“. Samad vormid on ka näit. Luuž *tiettä* 'teada' (Kettunen ULSpr. 136:10), Ire *tieyttä* 'Teada' (27:8). — Teiselt poolt on *joüdə* 'können; gelangen, zeit gewinnen' (Kettunen LvGr. 92), *lieüdə* 'finden' (200), *sädä* 'dingen; wetten; passen, geziemen' (393), *tiędä* 'wissen' (417, 426), *veidä* (481), *voïdä* 'hüten, pflegen; in acht nehmen, sich in acht nehmen' (502), lvLä. *vuïdä* (*uïdä*) (481), *vuoidä*, *vuïdä* (*uïdä*) 'hüten etc.' (502), lvI *tieüdə* 'wissen' (417, 426), samuti *säd* (Sjögren-Wiedemann LGr. 165), *voïd*, *tied*, *lievd*, *joud* (171), Piza *tiedo* (466), *lievd* (452), Kuolka *lievdos* (355), Salatsi *loudes* (351), *louđ* (313), *tiedo* (434), *tiedes* (358), mille häälikseisu võib tagasi viia teisele tüübile.

Vadja allikais esineb kahesugust tüüpi: 1. Jõepära *tätē* (Kettunen NVK 125:3; = ? *tät̄p̄*), *tät(ä)* (Tsvetkov EK 1931 60:1), *tätä* (60:17; ebakindel, kuna võib olla ka *tätä*, vrd. EK 1931 57 eelmärke), Kõrvõttula *tätä* (Lensu ZFS 213:3), Pummala *tätä* (Ariste WSprP 31:10, 33:13). Need Vormid võivad häälikuliselt taastuda algsome konsonantsele liitumisele (< **tättäk*). Selle vaatekoha sisulise tõenäolisuse suhtes on jõutud juba pass. prees. puhul lk. 92—93 jaatavale otsusele, kuigi näidete faktilisuse suhtes on jäänud mõnel määral kahtlust. Käesoleval juhul on selge, et Kettunen'i Jõepära *tätē*, samutigi Tsvetkov'i *tät(ä)* märgivad redutseeritud lõppvokaali, mis ei saa kontraktsioonile tagasi minna ja mille juures ka veavõimalus on ebatõenäoline. — 2. Edasi leidub valitseva esindusena *pütä* (Ahlqvist WGr. 7), *tätä* 'tietää' (Kettunen VÄH² 130), *leütä* 'löytää' (136), Kattila *tätää* (Alava VHT 10:28), Pummala *tätä* (Kettunen NVK 106:8, :9, 13), Itšpäivä *tätä* (124:2). Need juhtumid on vormilisest küljest taastatavad algsome vokaalsele liitumisele (< **tätädäk*). Arvestades Ingeri soome murrete väga intensiivset mõju vadja keelele, mis käesoleval juhtumil on viimase tüübi kasuks, kuna esimesele

vastav tüüp Ingeri soome murretes üldse puudub, siis on võimalik pidada esimest harvikult esinevat tüüpi vadja algupäraseks esinduseks, kuna viimasel on soome murrete mõjul olnud väga soodus analoogiline tekkimisvõimalus.

Soome murdeis leidub kahesugust esindust: 1. SmH-s Merikarvia *tiätä* (Latvala LSKK 84:11), Pomarkku *tiätä* (11), Urjala *tiätä* (Kannisto LEHKM 160), *joutessani* (168, 223), *tiätessäni* (223), Kylmäkoski *tiäten* (224), *tiätä* (191), Pyhtää *jouten* (Kettunen SM I 99:10), Lammin-Koski *joutesfaas* (Westerlund Vir. I 207:17), smK-l "Typistettyä vartaloa, esim. *tietä'* (*tiet + tä*" Cannelin KemKM 72), Jukkajärvi *tiętenkhän* (Kettunen SM I 137:4), smS-s põhjaosa *joöten* (Latvala PSM 57), Parikkala *tietäksein* 'tietääkseni' (Hannikainen KMPar. 39), Nurmes Reijonen NM 45: "ta: püäteiset kaksitavuiset verbit... *koata-*, *roata-* ja *tietä-* muodostavat usein I infinitiivin... typistyneistä vartaloista..., esim. *koata'*, *roataksen*, *tietäksee*", *taiten*, *joöten*, *joötessaan*, Keskskandinaavia metsasoomlasil "konsonanttivartaloita" *tiętä* (Kettunen KSMSK 50, SM I 226:8), smV-s Pyhäjärvi *tietä* (Genetz KMKK 22:7). Seda esindust on peetud soome vanemaks ja algupärasemaks tüübiks, mida tõendab seegi, et seda Setälä YSÄH 390 järgi "yleisessä puhekielessä kautta koko maan käytetään... adverbeina *jouten* (< **jout-ten*), *tietenkin*" ja esineb rahvalaulude keeles värsimõõdu konserveerituna. See-sugused paradigmat irdunud ja eri tähenduse võtnud verbivormid (vrd. ka Airila Suomi V 10 4) näitavad kõige paremini vana algupärasest esindust. Seetõttu peaks hilisem olema teine soome murrete esindustüüp, mis murdeis juba üldiselt maksvusele on pääsenud. — 2. Näit. smE-s *tiättä* (< *tietä*) 'tietää' (Ojansuu LMÄH I 87), smH-s Urjala *tiätää* (Kannisto LEHKM 21), *kaataa* (215), *noutaas_s* (297), *huutaa* (215), *kaatae(n)* (224), Kylmäkoski *pyytäe(n)* (224), Akaa *tiätääk_k* (152), Lempäälä *tiätääkkin* (216), Vesilahti *soutaa* (211), *hätä* (Kettunen SM I 41:10), Iitti *hätä* (91:9), *hätäin k-* (92:3), Valkeala *pütäs s-* (100:22), Loppi *tiätää* (Leino LopKM 40:13, :16), smLP-l *kätaes*, *pütäes*, *hütaes* (Laurosela ÄTEPM I 95), Kuortanee, Korttesjärvi, Isojoki *pütäiem_p-*,

hütaje' (96), Honkajoki, Karvia *hütajani* (ib.), Laihia *taitaa*', *tiätää*' (Chydenius Vir. II 107), *joutaa* (117:5, :20), smKP-l Nivala *tiētā* (Vilkuna NMAO 36), smT-l Soutojärvi *kattā* (Airila ToM 24), Moskijärvi *tiētāt* (26), smK-l *tietää* (Cannelin KemKM 91), Inari *pyytää* (107:10), Porsanger *tiettäät* (Kettunen SM I 137:22), smS-s põhjaosa *tietee* (Latvala PSM 63), Parikkala *koatoa, roatoa, tietee* (Hannikainen KMPar. 39), Mikkeli *pyytee* (Paasonen LH 13, 32, 37:16), *huutoo* (38:5, :6, :7), Pylönmäki *tiēteä*' (Kettunen SM I 215:26), Rautu *hütöä* (259:28), *tiētää* (258:7, 259:15), Kesk-Skandinaavia metsasoomlasil *löüteä* (Kettunen KSMSK 15), smV-s Viipuri *hütā* (Kettunen SM I 275:24, 276:8), Säkkijärvi *soytā* (280:3), Virolahti *kātā* (283:18), Jääski *huutaa* (Sirelius LTJääKir. 10:5), Ingeris Alam-Luuga soome murdeis Narvusi *pütā* (Kettunen SM I 286:10), *soytā* (288:34), ingrikkudel *huuttaa* (Porkka ID 39). Häälikuliselt võiks see tüüp tagasi minna algsome vokaalse liitumise esindusele (< **tētädäk* jm.).

Soome vanema kirjakeele mälestiste infinitiivi latiivne kuju ei anna ortograafilistel põhjustel täit selgust, missuguse esinduse peegeldusega siin tegemist võiks olla (vrd. Rapola SKH 70 jj.). See on tavaliselt oma lõpult -ta, -tä, -tæ, -te, -dhe jm. (vt. näit. Setälä YSÄH 390—392, Ojansuu MAK 111, Airila MMK 60, Penttilä USEFK 71, Rapola SKH 146), näit. Agricola A-tekst *tiete* (MLF I 46:8), *tedhe* (92:17), *tedhä* (100:10), *huta* (118:32), B-tekst *tietä* (47:9), *huuta* (155:22), *tietæ* (234:25), C-tekst *tiæte* (46:29), D-tekst *tietä* (200:23, :28), E-tekst *tietä* (240:11), Martti *tietä* (MLF II 46:13, 87:14, 132:15, 152:3, 158:15), *taita* (146:28), *pjätä* (10:33, 20:34, 51:29, 61:32, :35, 75:34), *pjätä* (5:2), *pjijätä* (73:29, :30, 129:28), *löytä* (94:12, 103:32, 111:4, :5, 115:9), Kollanius *tietä* (MLF III, 47:5, 60:26, 108:27, 213:7), *pytä* (38:2, 39:30, :32, 112:22), *löytä* (5:33, 6:7, 121:32, 148:26). Seesugused grafeemid võiksid märkida nii *tā-*, *tā-* kui ka *ta-*, *tä-* lõpulisil keelendeid hoolimata näit. *huuta*, *pjijätä* märkimisviisist. Siiski on neid (näit. Ojansuu Vir. 1907 120—121, 1916 89, MAK 111), käsitatud konsonantse liitumise juhtumeiks, mis sisuliselt

võiks olla tõepärane (vrd. lääne-soomelisi esindusvahekordi), eriti arvestades, et nende puhul ei esine kaksikgrafeemilisi vokaali märkimise paralleele (vrd. muudel puhkudel seesuguseid aa jm. Rapola SKH 72 jj.).

Seevastu on -tta, -ttä grafeemidega lõppevad kujud näit. Kollanius löyttä (MLF III₁ 5:1, 139:11) jm. nähtavasti teise tüübi (*löüttä* või *löüttä* < *lööttä*) esindused. Kindlasti aga hwtadhen jm. grafeemid (vt. Setälä YSÄH 75) kuuluvad viimasesse.

Soome vanema kirjakeele mälestiste infinitiivi inessiivne ja instruktiivne kuju näitab aga ainuliselt konsonantse liitumise esindust (vt. Setälä YSÄH 390, Ojansuu Vir. 1907 120—121, MAK 111 ja Bussenius SO 13), näit. Martti tietten (MLF II 35:30, 85:20, 87:14, 139:34) tietens (30:26, 65:36), 91:29, :35, 138:25), tietäns (134:29), joutten (72:14, 152:30), Kollanius tiettenjä (MLF III₁ 181:16), mis omalt poolt lubavad latiiivseidki vorme (vähemalt suuremalt osalt) pidada konsonantse liitumise esinduseks.

Karjala-aunuses leiame eelmiste lähemate sugukeelte eeskujul kaht tüüpi esindust: 1. tüüp, mida Genetz TAK 170 (vrd. ka ib. 133) mainib aunusest, et „... useat kaksitavuiset ta-, tä-päätteiset verbit, joiden ensimmäinen tavuu on pitkä: ... koada-, löüdü-, püüdü-, roada-, tiedä-...; näillä on typistyneet vartalot ... koat, löüt, püüt, roat, tiet... , joista I inf. usein ... syntyvät; esim. püüdeä l. püütä...“, samuti ka tiedä ~ tietä (ib. 174), joute ~ jouta 'jouten' (52). Samuti konstateerib Ojansuu aunusest: "vielä koqta että koqdoq, alkus. *kättak, ... sekä löytä että löüdeä, alkus. *leüttäk" (KAÄH 106). Muudest aun. kohta käivast kasutatud allikaist ei ole seda tüüpi märgatud. Küll aga esineb see ainuvalitsevalt lüüdi murdeis, näit. Tiudia ruqta 'tehdä' (Ojansuu LKN 5:14, Kujola ib. 180:6), Sununsuu ruqta 'tehdä; toimia' (185:6, 191:15), tiettä 'tietää' (195:9), Mundjärvi ruqta 'viljellä; suorittaa' (Ojansuu ib. 14:2, 15:11), ruqta 'tehdäkseen' (Kujola ib. 196:10), löytä 'löytää' (209:7), püytä 'pyytää' (Kettunen ib. 303:6), löyta 'löytää' (Kalima ib. 230:3), löyttä 'löytää' (264:4), Kendjärvi tiettä 'tietää' (Ojansuu ib.

21:9), Šuoju *sięta* 'tehdä'; tehtävä; tekevän' (104:13, 129:2, 140:7, 147:13, 148:5, 149:7, 152:10), *sięta* 'tehdä' (45:12, 57:12, 61:5, 87:3, 101:4, 124:11), *sięta* 'tehtävä' (36:16), *sięttä* 'tehtävä' (37:10), *tięta* 'tietää' (127:13), *lõyta* 'löytää; löydetävä' (29:8, 41:14, 42:12), *lõyta* 'löytää' (30:7), *lõyta* 'löytää' (86:11), *lõyta* 'löytää' (154:14), *lõyta* 'löytää' (147:8), *ruotta* 'tehtävä; tehdä' (35:6, 52:14, 155:13), *ruotta* 'tehtävä; tehdä' (31:3, 40:15, 43:13), *ruotta* 'tehdä' (33:10), Preäza *ruotta* 'tehdä työtä' (Kalima ib. 275:11). Üksikjuhtumeina leidub seda esindust ka karjalas. Nii mainib Genetz *tiedä*-verbist, et „...välistä se käyttää myös tyypistynyttä vartaloa, esim. inf. *itetä* (= **tiet-tä*-')...“ (TVKK 223). Lisaks mainitagu krjP-st Vuokkiniemi *tietä* (Kettunen KKN III 116:35), Uhtua *tietä* (125:11), Kiestinki *tietä* (Genetz ib. 163:28, 164:23), krjL-st *tietä* (33:7), krj Tv-st Bježetsk *tietä* (Alava KKN I 37:7), *tietä* (44:1), mis näitab, et seda tüüpi varemini on esinenud kogu karjala-aunuse alal. Häälikuliselt läheb tüüp tagasi algsoome konsonantsele liitumisele (**tēttäk*, **jouttak*, **pūttäk* jm., vrd. Ojansuu KAÄH 106, Bussenius SO 13). — 2. Teist tüüpi normid, mis Ojansuu (vt. KAÄH 106) järgi on „syntyneet vokaalivartalon analogisesta yleistumisestä“, esinevad valitsevalt karjalas, näit. *koadoa*, *koadoašša* (-šša), *koadoan* (Genetz TVKK 228), *löüdeä*, *löüdeäššä* (Setälä YSÄH 84 järgi), krjP-s *lõütöä* (Ojansuu KAÄH 107), Paana-järvi *lõütöä* (Kujola KKO 15:15), Vuokkiniemi *roqtõa* (Kettunen KKN III 113:12, :13), Kiestinki *roqtoa* (Pukki ib. 153:28, :30), krjP ja krjL segamurdeis Vitsataipale *roadoa* (Genetz ib. 105:8), krjL-s *heädeä* (Ojansuu KAÄH 96), *koqdoq* (106), *löüdeä* (106), Porajärvi *löüdeä* (Genetz KKN III 29:17), Mäntyselkä *ruqduq* (Kalima ib. 5:29), krjTv-s *lõüdiä* (Ojansuu KAÄH 104), Bježetsk *lõudia* (Karjalainen KKN I 30:24), *ruadua* (4:12, 2:8, 16:21), *rõadõa* (Alava ib. 40:25, 41:17, 83:12), Vesjogonsk *riadiä* (Kujola KKO 35:12, Karjalainen KKN I 23:29), krjN-s Tihvin *tiędiä* (Kujola KKN I 115:22), *lõüdiä* (118:24, 128:22), *ruqduq* (127:12, 128:5, :15), paralleelselt konsonantse liitumise vormidega aun-s *püüdeä* (Genetz TAK 170), *tiedeä*, *tiedä(j)es* (174),

Soome aunuse murdeis Salmi *tiēdiä* (Kujola ÄTSalm. 83:31), Suojärvi *roqdoq* (Ahtia KKN II 130:4), *tiēdeä* (122:19, :36), Impilahti *tiēdiä* (Leskinen ib 92:6), Suistamo *löüdieä* (Nirvi SKV 48), *püdieä* (29), *tiēdieä* (33), Vene aunuse murdeis Njekkula-Riipuškala *löüdiä* (Ojansuu KKN II 14:20), *ruqduq* (16:3), Vitele *rādā* (25:50), Säämäjärvi *koqdoq* (Ahtia ib. 47:4). Nagu näha, on see hilisemaks peetav esindustüüp karjalas ja aunuses võrdlemisi täielikult valitsema pääsenud.

Vepsas valitseb olemasolevate andmete järgi ainult üht tüüpi esindus, näit. *vota* 'vuotaa' (Setälä Tietos. X 947), *rata* 'arbata' (Ahlqvist ANTSch. 101), (*sādan:*) *sāta* 'göra' (104) (kuna *püdta* 'fānga' (101), *joudta* 'hafva tid, hinna' (86) võivad olla ehk tüve *püd-*, *joud-* teoretiseerimised), vpsP-s šoltjärv *teta* 'tietää' (58:26), vpsK-s *löyta* 'löytää' (Lönnrot NTS 13:19), *pyta* 'fānga' ~ *pyyta* (31), (*hädan:*) *hätä* 'törjaga', (*radan:*) *rata* 'arbata', (*vodan:*) *vota* 'flyta', (*tedan:*) *teta* 'veta' (49), Ladv *teta* 'tietää' (Ahlqvist ANTSch. 60:13), vpsL-s Askarht *leütä* 'löytää' (Kettunen NEV II 22:16, 24:1, 37:11, 38:5, :15), *rata* 'tehdä' (11:6), Tšaigii *löütä* 'löytää' (NEV I 58:8, 70:2), *rata* 'tehdä' (78:10, :11, :12, II 58:6, 59:1), Fedramägi *leütä* 'löydettävä' (87:15), *rata* 'tehdä' (89:6, 94:3), Kortlaht *löüta* 'löytää' (NEV I 97:1), *löüta* 'löytää' (98:15), *rata* 'tehdä työtä' (NEV II 107:5, 123:13). Nii on vepsas siis Kettunen LVHA I 39 järgi "konsonanttüveline infinitiiv... nagu tahaks otsustada, tarvitusel näit. (*hädän*) *hätä* (< **häättäk*) 'minema kihutada, ära ajada' (sm. *häättä*), *ioyta* 'jõuda'" (vrd. ka Setälä Tietos. X 947, Nirvi SKV 48, Bussenius SO 13), hoolimata reservatsioonidest, mis selle puhul on avaldatud (vt. Kettunen LVHA I 42, sest vrd. *haytta* ib. 6, *otta* LVHA II 50, jm.).

Seega oleks kõigist lähemaist sugukeelist konstateeritud konsonantse liitumise esindust käesolevas vormirühmas, samuti seda, et neid vokaalse liitumise tüübi juhtumeist on vanemaks ja algupärasemaks peetud.

Asudes häälikuliselt analüüsima eesti murrete esindustüüpe näeme, et kaht päämist neist on häälikuliselt võimalik taastada algsoome eri tüüpidele: tüüpi A (*oida* jm.) konsonantse liitumise tüübile (näit. *oida* jm. < **hoittak* jm., vrd. vepsa *leütä* jm.

lk. 144, vadja *tāta* lk. 139, soome *tiätä* jm. lk. 140—142, karjala-aunuse-lüüdi *koata, tietä, ruatta* jm. lk. 142—143) ja tüüpi **B** (*oida* jm.) vokaalse liitumise tüübile (näit. *oida* jm. < **hoitadak* jm., vrd. vadja *tātā* jm. lk. 139—140, soome *kaataa* jm. lk. 140—142, karjala-aunuse *roadoa* jm. lk. 143—144). Tüübi **A** häälikulise külje kohta vrd. selle asendi *-it-* > *-D-* vähekordi näit. PJg. *laut* : *lāda* ~ *laōda* (PJgVok. 12), Var *loutta* : *loūdad* (HÜVar. 44), Pil *eit* : *ēde* (PilM 36), Vil *laut* : *lāda* (VilVal. 17), KJn *sätta* : *sādaB* (KJnMP II 113), Kõp *sätta* : *sādeittama* (KõpKons. 158), Hls *aitta* : *aīda* (HlsVok. 41), Trv *sāima* : *sāda* (TrvP 90) jm. (vt. ka Kettunen EKÄH 45 ja esimese silbi vokalismi puhul EKÄH 133—142).

Tüübid **B**₁ (*oidada* jm.), **C** (*nētta* jm.) ja **D** (*veija* jm.) ei ole häälikuliselt algsoomesse taastatavad, vaid peavad olema sel või teisel määral hilisemad. Samuti puuduvad neil vastavused lähemais sugukeelis.

Mis puutub tüüpide varemaisse vahekordadesse, siis jätab eesti kirjakeele vanemate mälestiste esindus tüüpide **A** ja **B** vahekorra lahtiseks. Võime ainult öelda, et siin on tegemist emma-kumma tüübiga. Näit. Müller 1600. a. ümber Tln *tāta* (VGEG XV 19:26, 57:17, 67:29, 68:12, 254:14, 318:9, 321:18, 322:14, 223:14, 335:22), *tāhta* (118:23, 120:24, :29, 123:20, 134:11, 149:10, 150:21, :23, 153:29, 154:19, 156:11, :14, 157:18, :26, 158:20, 159:22, :34, 160:16, :22, 161:20, 163:8, 167:9, :14, :23, 185:27, 187:32, 196:27, 229:28, 171:6, 173:6, 174:28, 261:1, 279:13, 289:33, 291:31), *tāda* (131:31, 166:28, 167:8, 209:8, 262:17), *tēeta* (3:21, 334:24), *teeta* (9:24), *teedita* (45:28, 48:25, 67:26, 69:1), *hoita* (184:22), *hoita* (18:8, :15), *hoitda* (35:21, 98:26, 174:6, 295:7, 196:27, 198:1, :29, :32, 199:5), *hoitda* (92:5, :11, 96:30, 110:24, :28, 111:2, 142:4, 152:22, 197:19, 260:21), *hoida* (110:23, 194:16), *hoitda* (111:3), *hüita* (21:21), *hüitda* (297:18), *hüida* (196:14, 199:14, 207:32), *hüitda* (249:15, 250:19, 262:19), *leuta* (38:1, 80:7), *leutda* (78:2, 302:17), *leuda* (59:34, 75:31), *fāta* (333:30), *fāhta* (65:17, 186:18, 194:22), Rossihnius 1632. a. eL *teeda* (VGEG XIX 29:26), *tehta* (94:7, 105:26, 131:34, 150:32, 164:24, 193:8, 201:31), *theda* (250:3), *fāhda* (167:5, :8), *hoida*

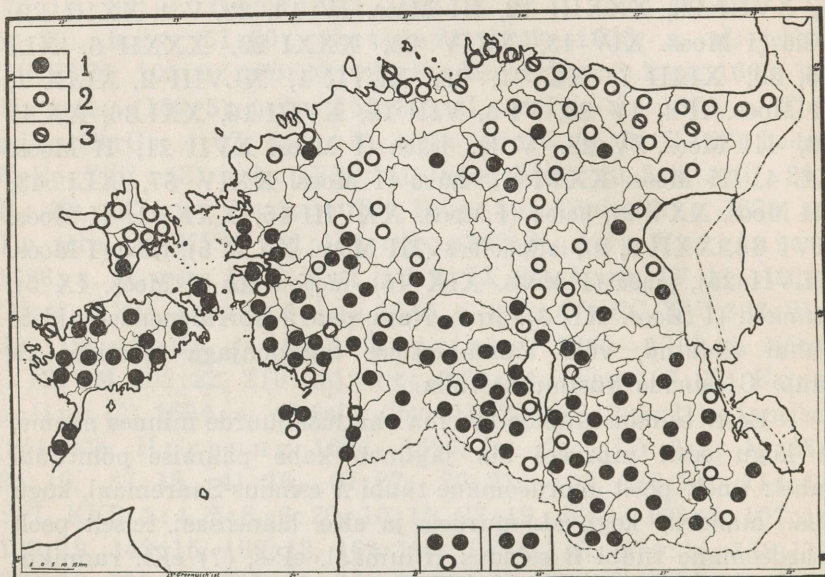
(8:16, 16:18, 30:26, 31:18, 57:3, 58:19, 62:5, 167:4, 211:14, 236:9, 238:17), lõida (50:26, 206:25, 241:10), Stahl 1632—1649. a. Tln hoida (HHb. Cij : 55), tehda (Anf. 37, HHb. A : 4, Aiiij : 41, Bij : 53, HHb. IV Aiiij : 56, C : 13, LSp. 5:31, 11:9, 21:42, 23:34), Brocman ja Fabricius 1638. a. Tln tehda (VEKVM 66:34, 67:20), Möllenbeck 1639. a. Tln nõuta (VGEG XVI 287:19), Vigaeus 1641—1645. a. Kse hoidda (VEKVM 78:27), hoida (86:32), tähda (76:11, 90:13), tahda (76:10, 88:5), Benderus 1645. a. eP (?) tehda (VGEG XX 52:20), hoida (51:20), Gutsclaff 1649—1656. a. eL tehda (VEKVM 105:9, 109:20, 123:8), Bengt Horn'i käsk 1665. a. Tln tehda (152:5), hoida (152:37), G. Saleman 1673. a. Tln hoida (ChrGb. 4:17, 8:4, :6), tehda (45:16, 55:5, 75:22), hoida EvEp. Ciiij : 43), jõuda (Giiij : 31), tehda (Fiiij : 40, LSt. Aiiij : 29, B : 43), 1674. a. Tln hoida (Rit. Biiij : 36), Tõnis Jüri p. 1679. a. Tln täda (VEKVM 361:16), tehda (362:6), Adr. Verginius 1686. a. eL teeda (WT Matt. VI 3, IX 30, Mark. IV 11), lõida (Matt. XVI), Laurentius 1686. a. tehda (VGEG XVI 306:21, 309:19), Andr. ja Adr. Verginius 1690—1701. a. täada (VEKVM 202:22, 210:28), teeda (197:14), lõida (197:22), Forselius (?) 1694. a. eP hoida (243:16, 244:28, 245:21), eL hoida (251:33), Hornung 1694—1695. a. täda (LÕ 9:2, 15:23, 34:16, 37:18, 41:16, 67:27, 86:23, :28, 88:27, 114:1, :17, KKR 1:4, 5:6, 6:20, 10:15, 37:19, 46:1, 105:5, 107:1, 139:19, 149:15, 168:13, 169:13, :19, 171:5, 174:14, 188:11, 210:10, 231:13, 235:21, 253:7, 256:16, 258:11, 266:15, 272:24), täda (KKR 73:27), jõda (LÕ 13:24, 15:7, 105:5, 108:28, KKR 164:17, 172:23), hoida (LÕ 27:9, KKR 172:22), A. J. de la Gardie müügi-ostu korraldus 1696. a. Tln tähda (VEKVM 363:8, :35), hoida (364:2), kuninglik käsk 1697. a. teeda (266:5, :6, 268:32, 269:5), Kaarel XI matuselaul 1697. a. (eL) hoita (269:18; = ? *hoitta*), sõdurivanne 1697—1700. a. täda (270:10), plakat 1700. a. Tln täda (274:2, 277:7), jutlus 1700. a. eL teeda (280:18, :23), jõhda (283:4), hoida (278:22), A. J. de la Gardie üleskutse 1702. a. Tln errahoida (288:8), Stokholmi käsikiri 1705. a. täda (290:2), jõda (290:3), Käs u Ants 1706. a. Puh teda (305:18, 306:7), hoita (306:12; =

? *hoitta*), A. L. Lewenhaupt'i teada-anne 1707. a. *täda* (316:8), Schultén 1709. a. *Prn täda* (317:21, 318:7), *jäda* (318:9), Örn 1709. a. *Prn töeda* (320:24; 'teada'), *jöeda* (320:26; 'seada'), E. Mannerburg'i käsk 1710. a. *Kre tehda* (321:19), pulmalaul 1717. a. *hoida* (334:10), *leida* (334:11), piibel 1739. a. *teäda* (I Moos. IX 24, XII 18, XXI 26, XXII 20, XXIV 14, 21, 28, 49, XXVII 42, XXIX 12, XXXI 20, 27, XXXVIII 13, 24, XLI 24, XLII 29, 34, XLIV 24, XLV 13, XLVI 31, II Moos. XIII 8, XVIII 20, XXXIII 12, III Moos. IV 14, 23, V 4, XXIII 43), *teäta* (I Moos. XIV 13, XXIV 23, XXXI 22, XXXII 6, XLI 25, 39, XLIII 7, XLV 1, 26, XLVII 1, XLVIII 2, XLIX 1, II Moos. II 4, IV 28, VI 3, VIII 18, XVIII 16, XXI 36, XXXI 13, III Moos. IV 28, V 1), *jeäda* (I Moos. XVII 21, II Moos. XL 4, III Moos. XXVI 9), *hüda* (I Moos. XXIV 57, XLI 43, III Moos. XXV 9), *hoida* (I Moos. XXVIII 15, XXX 31, II Moos. XVI 34, XXII 6, 9), *taffahoides* (III Moos. XX 5, 6), *leida* (I Moos. XLVII 25), *jouda* (I Moos. XIX 15), *taganouda* (I Moos. IX 5), *äraneäda* (I Moos. XII 3), jm. Nagu paaril korral nende näidete puhul viidatud, võib lõuna-eestilise tagapõhjaga tekstides ka tüübi C esindus küsimusse tulla.

Eesti esindustüüpide lähema vaatluse juurde minnes näeme, et kogu eesti murrete ala jaguneb kahe päämise põhitüübi vahel: ühelt poolt murdeomane tüübi A esindus Saaremaal, kogu eLä. mandril, kogu eL murdeis ja eKe. lääneosas; teiselt poolt murdeomane tüübi B esindus Hiiumaal, eP-s, (?) eKi. ranniku-murdeis, enamikus eI-s ja eKe-s (idapoolses osas).

Kas eesti murdeis tuleb neist kahest tüübigest teist pidada hilisemaks või tuleb juba algoome seisukohalt lähtuda kahest erinevast põhitüübigest, selle kohta ei anna käesoleva vormirühma esindusvahekorrad eesti murdeis otsest vastust. Andmed tüübi A murdeomasuse alal tüübi B esinduse kohta (näit. Mär, Vig, Kse, Aud, PJg, Tor, Vän, Tõs, Khn, Hää, KJn, Hls, Pst, Trv, San, Ote, Har, Vas) ja tüübi B murdeomasuse alal tüübi A esinduse kohta (näit. Emm, Ris, HMD, Kos, JMD, JJn, Kad, VJg, Trm, Ksi, Kod) ei ütle palju. Enamasti on need üksikjuhtumid juhuslikuma värvinguga. Paiguti võib neid pidada hilisemaks (eriti mis puutub tüübi B esindusse tüübi A murde-

omasuse alal). Paiguti langevad need aga (eriti tüüp B eL-s) *des-infinitiivi* arvele, mis harva esinedes on kaldunud enam analoogiamõjutusisse (vrd. näit. seda hilist analoogia-kontakti tõendavaid vastupidiseid juhtumeid, nagu seda on Trv *tahten* 'tahtes' TrvP 111, Krl *vetten* 'võttes' KriHÜKons. 55 jm.). Samuti on võimalik ja tõenäolisemgi, et suur osa neist allikate puuduliku ja komisteleva märkimisviisi arvele tuleb panna.

Kaart nr. 9. 1 — tüüp A; 2 — tüüp B; 3 — tüüp B₁.

Tüübi B levinemisala suhtes tuleb märkida, et sellest alast ei tarvitse eKi. rannikumurrete esindus vaieldamatult taastuda algsoome vokaalse liitumise esindusele, kuna neis murdeis (s. o. Jõe kirdeosas, Kuu randadel, Kad Käsmus, Hlj põhjaosas, VNg põhjaosas, Lüg-s, Jõh-s ja Vai-s) puudub paradigmaatne kvantiteedivaheldus (nn. nõrk aste), mis käesoleval korral on eraldajaks kahe põhiliselt erineva tüübi vahel. Seetõttu eKi. rannikumurrete esindus on neutraalne A ja B tüübi kuuluvuse suhtes.

Üks asjaolu teeb tüüpi **B** esinduse algsoomesse taastumise teatud määral kahtlaseks. Nimelt esineb tüüp **B** Hiiumaal, kus murre on võrdlemisi hiline segamurre ja enamasti pärit tüüpi **A** alalt, eP-s, eI-s ja eKe. idaosas, kus murde tasandumine on üldiselt suurel määral maad võtnud ja seega algupäraste suhete hindamiseks võrdlemisi ebausaldatav.

Kui minna tüüpide **A** ja **B** olemuse selgitamise juurde ülal esitatud Setälä ja Saareste seisukohalt (vt. lk. 7) ja eeldada, et see õige on, siis ootaks ka muude kahesilbiliste verbide infinitiivide juures milgi määral seesugust ebaootuspärast nõrka astet. Vaadeldes muude kahesilbiliste tüvedega verbide infinitiive tüüpi **A** esinemisalal ei leia me aga seda nõrka astet kuski. Toodagu näit. Jäm *sõitta* (JämSV 1), *vetta* (3), VII *võtta* (SVVII. 4), Kse *sätta* (KseVok. 19), PJg *peitta*, *sätta* (PJgVok. 19), *ketta* (HÜPJg. 42), Tor *peksa*, *tešta*, *jätta* (TorTKlus. 27), Tõs *vetta*, *osta* (TõsKons. 59), Var *tanta* (HÜVar. 77), Hää *eitta* (HääVok. 44), Vil *maksa* (VilU 34), Hls *vetta*, *katta*, *tappa* (HlsKons. 43), Pst *matta*, *vetta*, *jätta* (PstKKlus. 18, 21, 32), Trv *tešta*, *jätta* (TrvP 42), San *jätta* (MÜSan. 33), Puh *pästä*, *vetta* (PuhHÜ 72), Krl *pästä* (KrlHÜKons. 55), Urv *vetta*, *peitta* (UrvP 28), Plv *vetta* (EKA 2821), Ráp *vetta?*, *tešta?* (RápKons. 29), Vas *nešta?*, *pästä?* (VasKons. 71) jm. Selle järgi võime konstateerida, et seda nõrka astet ei esine muudes kahesilbilistes *a-*, *ä-*verbides ja et see on ainult *ta-*, *tä-*verbidele omane nähe, mida saab rahuldavalt seletada ainult algsome konsonantsele liitumisele taastamisega.

Soome tüüpi **A** vastava esinduse algupärasemaks pidamise puhul olid oluliseks tõenduseks verbiparadigmast eraldunud ja adverbideks muutunud vormid (vt. lk. 140). Seesuguseid juhtumeid võib märgata ka eestis. Näit. on jõude-sõna puhul märgitud järgmised kujud: 1. Jäm Määbe *jõude* 'jõudsasti, nobedasti; kiire' (JämMS), VII Rahu *jõude* (VII MS), Muh Soo *jeüde* 'ruttu' (MuhMS), Kse Laulepä *jeüde* 'jõudsasti' (KseMS II), PJg Ertsmaa *jeüde* (PJgMS), Tor *jeüde* (TorMS I), Tõs Liu *jeüde* (TõsMS), JMd Kaalepi *jeüde* 'ula, tegevuseta, tööta' (JMdMS II), Koe Ärvita *jeüde* 'tegevuseta, ilma tarvitamata (asi, loom); seisev (raha), üleliigne (raha); kiitleja, hoopleja; vaba'

(KoeMS II), VJg Roela *jeüde* (VJgMS), Sim Laekvere *jeüde* 'töötä, seisev' (SimMS), Trm Avinurme *jeüde* ~ *jēde* 'vaba, töötä, tegevusetä' (TrmMS I, II), Lai *jeüde* 'töötä, tegevusetä' (LaiMS), KJn Lalsi *jeüde* 'tegevusetä; kiitleja' (KJnMS III), Krk Ainja *jeüde* 'kiitleja, suurustaja' (KrkMS), Trv Ämmuste *jeüde* (TrvMS I), Puh Völlinge *jeöde* 'jõudsasti' (PuhMS); — 2. Jõe Püünsi *joude* 'tarbetu, vaba, töötä' (JõeMS), Kuu Tapurla *joude* (KuuMS), Hlj Vergi *joude* 'ilma töötä' (HljMS), VNg Koila *joude*, Kanguristi *joude* 'töötä' (VNgMS), Vai Utria *joude* ~ *jouite* 'tarvitamata, tegevusetä, töötä, vaba', Kutru *jouite* (i. m.), Iis Tudulinna-Metsküla *jeüde* (IisMS I, III). Need keelendid on oma vormilt *jouta*-verbi infinitiivi instruktiivsed kujud (< **jouitten*). Selle vormi puhul ei ole kahtlust, et see taastub algsome konsonantsele liitumisele. Kuid olulisem on juba ühelt poolt tüübile **A** vastava kuju *jeüde* ja teiselt poolt tüübile **B** vastava kuju *jeüde*, *joude* maa-alalise leviku vahekord. Viimaseid kujusid leidub eKi. rannikumurdeis, kus tüübile **A** vastava häälikseisu esinemine on võimatu ning seega kvantiteet ei oma kriteeriumi väärtust, ja ainult selle naabruses Iis-s, kus see on ilmselt Lüg, Jõh mõjuna käsitatav. Mujal igal pool (ka eP-s, eI-s, eKe-s) esineb esimene nõrgaastmeline tüüp. Kui arvesse võtta, et verbiparadigmast eraldunud vorm ei tarvitsenud verbiparadigma hilisemaid muutusi kaasa teha, siis tõendab *jeüde*-kuju maa-alaline levik, et algupäraselt ka eP-s, eI-s ja eKe. idaosas esines *ta-*, *tä*-verbide puhul tüübi **A** esindus. Kui veel tähele panna, et Hiiumaal esinevat murret tuleb käsitada hilisemaks segamurdeks ja eKi. rannikumurrete esindus on tüüpide **A** ja **B** kuuluvuse suhtes neutraalne, siis ei esine eestis üldse murret, kus tüübi **B** esindust võiks pidada algupäraseks võimalikult algsome vokaalse liitumise tüübile taastuvaks. Seega oleks siis tüüp **B** tema esinemisaladel hiline ja tekkinud nähtavasti muude kahesilbiliste verbide eeskujul. Seega siis puhtalt välteanalogia.

Tüübi **B**₁ esindus eKi. rannikumurdeis on hilisem. Selle ja tüübi **B** vahekordade kohta on maksev sama käsitus, mis muude verbide vastavate tüüpide puhul, mille kohta vt. Toomse Son correspondant etc. 34—42. Üsna hiline analoogiline näikse see tüüp olevat ka Khk põhjaosas ja Mus-s.

Siirdudes tüübi C esinduse juurde näeme, et see esineb *hoidma*-verbis eL murdeis (välja arvatud eL lääneosa). Ühtlasi näeme, et ka selle verbi paradigma muid vorme on siirdunud geminaatklusiilse tüvega verbide sarja, näit. Lei *uoittanu* jm. Sama näitavad ka San *oiima* (HASan. 138), Urv *hoitma* (UrvS 4), Plv *hoitjat* (EK 1925 80), Ráp *hoitma* (HÜRáp. 13), Lut *hoitma* (MT 22 78), kui arvestada seda, et selle rühma muudes verbides on märgitud *D*, näit. Võn *lõüdmä*, *sädmä* (i. m.), Krl *seüdma* (KrlMS II), Har *tédme* (HarMS II), Urv *sädmä* (UrvP 9), *jeüdma* (17), Plv *püdmä* (PlvAl. 20), Rõu *püdmä* (RõuMS III) jm. Teisest küljest on näha, et selle rühma verbides esineb paiguti eL murdeis tüveklusiil poolpikana, kui see on sisekao tagajärjel sattunud helilise konsonandi ette, näit. Ote *üülmä*, *jeüлма*, *lõülmä*, *neüлма*, *püitmä*, *tülmä* (OteMS), kuid seejuures puudub tüübi C esindus. Selle asjaolu tõttu paistab tüübi C tekkimine niisuguses valguses, et *t*-, *tt*-esindus võiks olla saanud alguse seesugusest klusiili pikenemisest. Häälikseaduslike vahekordade hämmardudes käsitati tüve geminaatklusiilseks, kust siis infinitiiv *hoitta* ? on kergesti mõistetav. Seletuse teeb kahtlaseks asjaolu, et see on sündinud ainult ühes sõnas, kuigi seesuguse üksikjuhtumi suuremale alale levimine on teoreetiliselt mõeldav. Kui see seletus paika peab, siis on tüübi C tekkimine kaunis vana, sest see esineb ka eL keelesaartel.

Kod vastav esindus on tüübilt teissugune. Juba kvantiteedivahekorrad näitavad, et siin peaks aluseks olema tüübi A esindus, kuigi seda ei ole häälikuliselt võimalik otseselt taastada algsoome konsonantsele liitumisele. Tõenäoliselt on sekundaarse tüübi tekkimine tingitud Kod murde sisemisest tarvidusest ilmekama tüübi järgi, kuna tüübi A häälikseaduslike *oëda* jm. esinduse puhul ühelt poolt ja samade verbide muudes paradigmavormides $\delta > D$ muutuse puhul teiselt poolt võis tekkida segavaid homonüümsusi (vrd. ka Kettunen'i poolt sellega samastatud pl. gen. *koeritè* jm. tüüpi KodD 100). Ei ole ka võimatu, et tüüp selt tagapõhjalt võiks olla kontaminatsioon eL *oitta* ja Kod häälikseadusliku *oëda* vahel. Igal juhul ei ole vahekorrad käesolevas ühenduses päris selged.

Hiiumaa tüübi C andmed on seevõrra vähesed, et nende kohta ei saa midagi öelda.

Kuid esineb muidki selletüübilisi vihjeid eP murdeisse. Nimelt mainib Thor-Helle AESpr. 34 selle verbirühma infinitiivi moodustamise kohta: „Die im ersten Infinit. *ḍ* haben, werfen nur das *m* nach *ḍ* weg, als: *ḥoudma ḥouda*, *aḥdma aḥda*. Teādma aber teāta.“ Teisal AESpr. 80: „Die Dialecte sind unterschieden . . . teāda — teāta“. Hiljem märgib seda ka Hupel ESprL² 73 eP-st: „teādma hat teāta wofür man doch zuweilen teāda findet“. Millel need märkused põhinevad, ei ole praeguste murrete juures selge. Kas see põhineb võimalikult eesti vanema kirjakeele grafeemide *tāta*, *tēta*, *teeta* jm. väärkäsitusel või nende otsesel edasiandmisel või peegeldub see Hiiumaa esinduse laadilist tüüpi eP murdeis.

Paarist kohast (Trm, Ote) on märkmeid tüübi D kohta. Oma algupäralt võiks see tüüp olla analoogiline ühesilbiliste verbide häälikseaduslikust esindusest (näit. *võima*-verbitüübist). EL-st märgib Hupel ESprL² 97 selle tüübi kohta: „Wenn sie inzwischen vor dem *ma* und *ḍ* einen Doppellauter haben, so nehmen sie *mw* an, und machen wohl gar ihren zweyten Infinitiv doppelt, z. B. *ḥoudma* hat *ḥouda* und *ḥouwwa*; *pūḥdma* hat *pūda* und *pūwwa*“. Nähtavasti on see tüüp paralleelesindusena eL murdeis varemini omasem olnud kui praegu.

b.

Verbirühmas *anta-*, *küntä-*, *murta-* jm. on eesti murdeist märgitud järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: *-ḥd-*, *-ḥd-*, *-ḥd-*, *-ḥd-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk *kūḥda* (KhkKpns. 23), lõunaosa *aḥda*, *kūḥda*, *kaḥda*, *muḥda* (i. m.), Jäm *aḥda* (JämHÜ 42, 107, JämKons. 14, 29), *kūḥda* (JämHÜ 42, JämKons. 29), *kaḥdes* (JämHÜ 42, JämKons. 29), *kūḥdes* (JämHÜ 111), Mus Võhma *aḥda*, *kūḥda*, *kūḥdes* (i. m.), Kaa Upa *aḥda* (i. m.), Pha Vätta poolsaar *aḥda* (PhaVHÜ 17, 29, 40, 87), *kūḥda* (17, 40), *kūḥdes* (92), VII *aḥda* (VIIIMP 15, 33, 101), *aḥdes* (33), Kalju *aḥda*, *kaḥda*, *kūḥda*, *muḥda* (VIIIT), Muh Lõetsa *aḥda*, *kaḥda*, *kūḥda*, *muḥda* (MuhT),

Linnuse *ańda*, *kűńda*, *ańdes* (i. m.), ? Hiiumaal (kaheldavalt), nait. Rei Tahkuna *kűnda* [? *kűńda*] (HűReiT 32), *anda* [? *ańda*] (38), *kűndes* [? *kűńdes*] (90), Ūlende (*muńdma*:) *murda* [? *muńda*], (*ańdma*:) *anda* [? *ańda*] (ReiMS I, III), eLä. põhjaosas, nait. Rid Tuuru *ańda*, *kańda*, *kűńda*, *muńda* (RidMS), Mar Haeska *ańda*, *kańda*, *kűńda*, *muńda* (MarT), eLä. keskosas, nait. Vig Sääla *kűńda*, *kűńdes*, *kańda*, *kańdes*, *ańda*, *ańdes* (VigMS), Kse *ańda*, *kűńda* (KseKons. 26), *ańda* (19), Nurmsi *kűńda*, *ańda* (26), Hõbesalu *ańda*, *kańda*, *kűńda*, *muńda*, *kűńdes* (KseMS III), Poantse *ańda*, *kűńda*, *kűńdes* (KseMS I), Laulepa *kańda*, *kańdes* (ib.), *muńda* (KseMS II), Mih Tamme *ańda* (EK 1922 69, 73), Piisu *ańda*, *kűńdes* (i. m.), Aud *ańda* (AudHű 39, 52), *kańda* (13, 52), *muńda* (17), PJg *ańda* (PJgVok. 19), *kűńdes* (21), Ertsmaa *ańda*, *kańda*, *kűńda*, *muńda* (HűPJg. 42), Maima *ańda* (MT 76 7), Naartsi *ańda*, *kűńda*, *kańda* (i. m.), Tor *ańda* (TorKons. 26, 45), *kűńda* (45), Tammistu *ańda*, *kűńda* (TorTKlus. 16, 27), *kańdes* (27), Mannare *ańda*, *kańda* (TorMS II), Niimiste *ańda*, *kűńda* (i. m.), Vän *ańda* (VänKV 17, 33, 115), *kűńda* (33), Rõusa *ańda* (EKA 307 5), Kelgu *kűńda*, *ańda* (i. m.), Pär *ańda*, *kűńda*, *muńda*, *kańda*, *ańdes*, *muńdes* (PärT), Elbu *kűńda*, *ańda*, *kańdes* (i. m.), eLä. edelaosas, nait. Tõs *ańda* (TõsKons. 59), Kastna *ańda* (MT 39 7), Ermistu *ańda*, *ańdes*, *kańda*, *kańdes*, *kűńda*, *kűńdes*, *muńda*, *muńdes* (TõsMS), Var *ańda*, *kańda*, *kűńda*, *muńda*, *ańdes* (HűVar. 77), Khn *ańda* (EK 1926 123), *kűńda* (i. m.), eLä. lõunaosas, nait. Hää *ańda* (HääMHA 26), *kűńda* (48), *muńda* (HääMű 166), Treimani *ańda* (EKA 319 3), Padina *kańda*, *muńda*, Alevi *ańda*, *kűńda* (HääMS I), *anda* (EK 1931 16), Saa *muńda* (SaaH 16), Laiksaare *muńda* (SaaKons. 55), Talli *ańda* (MT 70 22, 30), *kańda* (27), eKe-s, nait. KJn *kűńda* (KJnMP I 58), SJn Lahmuse *ańda* (MT 92 16), *kańdes* (22), Põhjaka *kűńda*, *ańda* (i. m.), Vil Uusna *ańda*, *kűńda* (VilU 34), Auksi *kűńda*, *ańda* (i. m.), Kõp *kűńda* (KõpKons. 78), *kűńdes*, *ańdes* (65), eL lääneosas, nait. Hls *kűńda* (HlsKons. 53), *ańda*, *kűńda* (89), *ańda*, *kűńda* (HlsKlus. 20), *ańda* (HlsVok. 81), *ańda*, *kűńda* *muńda*, *kańdan* 'kandes' (KlusHls. 27), *ańda* (MűHls. 59), *kűńda* (HlsM 31), *kűńdan* 'kundes' (HlsMVok. 34), Abja *ańda*, *kűńda* (HlsKons. 9),

kañda (MT 75 27), *añda* (22), *muřda* (HlsMS V), Vana-Kariste *añda* (MT 10 3, MT 97 12), Krk Ainja *añda* (MT 111 3, 4), *kañda* (MT 200 12), Karksi *kañda*, *añda*, *küñdä*, *küñdän* 'kündes', *añdan* 'andes' (i. m.), Saaretse *añda* (MT 200 40), Pst *añda* (PstM 13), Holstre *añda* (HÜHol. 38), Kääriku *añda*, *küñdä*, *küñdän* 'kündes' (i. m.), Trv põhjaosa *küñden*, *añden* (TrvP 111), Hel Taagepera *añda*, *küñda*, *küñdän* 'kündes' (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *añda*, *küñdä*, *muřda* (HASan. 69), *añda* (MÜSan. 32), *muřda* (ib.), Korijärve *küñdä?* (HÜSanL I 27, 47), *añda* (89, 91), *küñden* (97), *añda?* (HASanK 7), Ote *muřda* (HÜOte. 66), Nüpli *añda* (MT 138 3), Nõuni *küñdä?*, *küñdä*, *muřda* (OteMS), Puh Ulila *añda* (MT 6 6), Võn Mäletjärve *küñdä*, *kañda* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *muřda?* (KrlHÜKons. 28), *añda* (43), *küñda* (55), *kañden* 'kandes' (ib.), *muřda?* (KrlMÜ 146), *añdap_p-* (KrlV 28), *añda?*, *küñdä?*, *muřda?* (55), Ähejärve *añda?* (MT 131 5), Käärikmäe *añda?* (KrlMS II), *muřda?* (KrlMS I), Har Mõniste *añda*, *añden* (KonjMõn. 19), *küñdä?* (MT 86 1), *añda?* (MT 44 12), Saru *añda?* (MT 150 2), Rooksi *añda?* (MT 195 8), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *muřda?* (UrvMS), Rõu *añda* (MT 8 6), Haanja *añda* (RõuMS I), Sänna-Hurda *küñdä?*, *muřda?* (RõuMS IV), Plv Rosma *kañda* (MT 61 4), Alaküla *muřda* (PlvMS III), Röp *muřda?* (HÜRöp. 14), Tooste *añda?* (RöpT), Parapalu *muřda?* (RöpP), Vas Orava *muřda?* (VasO 47), Kahkva *añda* (MT 105 13), Saagri *küñdä* (MT 104 32), Setus, näit. Vorohvka *añda?* (MT 99 43), Litvina *añda?* (51), ja eL keelesaartel, näit. Lei *añda?*, *kañda?*, *küñdä?* (LeiV 3), *muřda?* (5), *añda* (LeiMV 60), *muřda* (61), *küñda*, *küñdä?* (LeiMS I), Lut *küñdä?* (LutKV 19), *añda* (MT 22 85), *kañda?*, *añda?*, *küñdä?*, *muřda?*, *kañdeh* ~ *kañden*, *añdeh* ~ *añden*, *küñdeh* ~ *küñden*, *muřdeh* ~ *muřden* (LutMS).

B tüüp: *-ñd-*, *-řd-*, *-ñd-*, *-řd-* esindus. Seda leidub Hiiu maal, näit. Emm *añda*, *kañda*, *küñda*, *muřda*, *añdes*, *kañdes*, *muřdes* (MEMm.), Viiterna *añda* (EK 1931 189), *küñda* (EmmMS I), *muřda* (EK 1931 188), Käi *añda*, *küñda* (KäiT), Luguse *añda* (MT 110 8), Kassari saar *añda* (EKA 292 11, EKA 228 16), Phl *añde*, *kañde* (HÜPhl. 10), *añde*, *kañde*, *küñde*, *muřde* (56), *añdes* (56), *küñdes* (123), *añdɤ*, *küñdɤ* (PhlT), Kerema *añdɤ*

(MT 199 2), *kañḍa*, *kūñḍa*, *muṛḍa* (PhlK), Rei *añḍa* (HÜKonsRei. 5) Tahkuna *añḍa* (HÜReiT 20), *añḍes* (38), Ülende *añḍa* (EK 1925 78), *kūñḍa* (ReiMS II), eLä. põhjaosas, näit. Mär kaguosa *añḍa*, *kañḍa*, *muṛḍa* (KonsMärKa. 91), *kūñḍa* (47), *añḍes*, *kūñḍes* (VokMärKa. 75), Orgitu-Nõmmeotsa *añḍa* (MT 67 2), Kasti *añḍa*, *kañḍa* (MärMS II), eLä. keskosas (?), näit. Kse *kūñḍa*, *kañḍa* (KseHÜ 18), *añḍa* (53), *kūñḍes*, *kañḍes* (53), Aud *kañḍes*, *añḍes* (AudHÜ 52), PJg Ertsmaa *añḍes* (HÜPJg. 42), Tor *kañḍes* (TorKons. 45), *kūñḍes* (TorVok. 34), eLä. edelaosas, näit. Var (?) *kañḍa* (HÜVar. 18), *muṛḍa* (24), *kūñḍa* (50), Helmküla *añḍa* (MT 73 19), eLä. lõunaosas, näit. Hää (?) *añḍa* (HääHA 21), *kūñḍes* (HääVok. 54), *kañḍes* (HääMHA 48), Alevi *añḍes* (HääMS I), Padina *kañḍes* (HääMS I), eP-s, näit. Ris Praski *añḍa* (MT 146 35), Vilivalla *añḍa* (MT 125 1, 2), *kūñḍa* (RisMS I), Alliklepa *añḍa* (RisMS II), Kei Nahkja *kūñḍa* (MT 158 20), Hag Kohatu *añḍa*, *kañḍa*, *kūñḍa*, *muṛḍa* (HagVM), Rap Nõmmemetsa *añḍa*, *añḍes* (HÜRapHKab. 30), *kūñḍes* (73), Juu *añḍa* (JuuKons. 69, JuuVok. 55), *añḍes*, *kūñḍes* (61), Jõe Kallavere *añḍa* (MT 146 13), Kos Nõmme *añḍa* (MT 129 9), JMd *añḍa*, *kūñḍes*, *kañḍes* (ÜJMdHA 129), Soosalu *añḍa* (MT 60 12), Kaalepi *añḍa* (28), *muṛḍa* (JMdMS II), Hageri *kūñḍa* (JMdMS I), Kihme *kañḍa* (ib.). Koe *añḍa*, *kūñḍa*, *kañḍes* (KoeKV 34), Ärvita (KoeMS II), VMr *añḍa*, *kañḍa*, *kūñḍa*, *kūñḍes* (VMrT), Amb, Kad *kañḍa*, *kañḍes*, *kūñḍa*, *kūñḍes*, *muṛḍa*, *muṛḍes* (AmbKadVK), Amb Kitseküla *añḍa* (MT 122 8), Oja *añḍa* (MT 139 2), Kad lõunaosa *muṛḍa* (KadLKons. 4), *añḍa* (23), *kañḍes*, *kūñḍes* (28), Suru *kañḍa* (MT 90 5), VJg *añḍa*, *kūñḍa*, *muṛḍa* (VJgKlus. 10, 11), Sim *añḍa*, *kañḍa* (SimKV 77), *muṛḍes* (77), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe Rohuneeme *añḍa*, *kūñḍa* (KuuKons. II 8), *kañḍes* (ib.), Kuu Hirvli *añḍa* (89), *kūñḍa* (66), Salmistu *kūñḍa* (KuuKons. I 67), Juminda ja Pärಿಸpea neem *añḍa*, *kañḍa* ~ *añṭa* (i. m.), Tapurla *añḍa* (KuuKons II 1), Viinistu *añḍa*, *kūñḍa* (2), Kad Käsmu *kūñḍa*, *añḍa*, *kañḍa* (i. m.), Hlj põhjaosa (välja arvatud loodenurk) *añḍa*, *kūñḍa*, *kañḍa* (i. m.), Selja rand *añḍa*, *kūñḍa* (HljRKons. 53), VNg Kunda ümbrus *añḍa*, *kañḍa*, *kūñḍa* (i. m.), muu khk. põhjaosa *añḍa* ~ *añṭa*, *kañḍa* jm. (i. m.), Koila *muṛḍa* (VNgM 91), Lüg *añḍa*, *kañḍa*, *muṛḍa* (i. m.), Jõh

añda, *kañda* (i. m.), Kukruse *küñdes* (JõhKukrV 32), Vai *añda* ~ *añta*, *kañda* jm. (i. m.), Utria *añda* (VaiTM 22), eI-s, näit. Iis *añda*, *küñdes* (IisKV 30), *añda* (MÜIis. 22), Uhe *añda* (EKA 180 17), Tudulinna *muñda* (MT 47 1), Trm *küñda*, *añda* (HÜTrmKons. 13), *añda*, *añdes*, *kañda*, *küñda*, *muñda* (TrmHÜ 39), *muñdes* (TrmMÜ 74), Kod *añda*, *küñda* (VokKodD 166), eKe-s, näit. Pal Soomevere *añda* (EKA 226 12), Ksi Laeva *añda* (KsiLaeVok. 68), Kaatvere *añda* (MT 107 32), Plt *añda*, *küñda* (PltKons. 26), *añdes* (ib.), *küñdes* (PltVok. 71), Raasna *añda* (MT 7 58), *añdes*, *kañdes*, *muñdes*, *küñda* (PltMS), KJn *añda*, *küñda* (KJnMP I 31), *küñdes* (32), *kañda* (69), kiriku ümbrus *añda* (MT 169 26), Leie *añda* (61), Lalsi *añda* (MT 30 15), Päovere *añda* (MT 51 14), eL lääneosas, näit. Hls *küñden* 'küñdes' (HlsVok. 87), *añden* 'andes' MÜHls. 59), Pst Heimtali *añda* (VokPstH 20), *küñden* (23), Holstre *kañda*, *küñdä* (KlusHol. 41), *küñdän* 'küñdes' (42), Kääriku *añda*, *küñdä*, *küñdän* 'küñdes' (i. m.), Trv põhjaosa *añda*, *küñdä*, *kañden* (TrvPKons. 25, TrvPKlus. 22), *añda* (MT 17 1), Veneküla *añda* (EK 1925 81), Pikru *muñda* (TrvMS III), Ämmuste *küñdä*, *kañda*, *añda* (TrvMS I), Kaubi *añda*, *küñdä*, *kañda* (i. m.), Hel Koorküla *añda* (MT 186 16, 22), Hummuli *añda* (60, 69), Jõgeveste *añda* (79, 88), Söödi *añda* (MT 137 4), eL põhjaosas, näit. San *küñden* (HASan. 160), *kañda* (SanJVok. 2), Tagula *añda*? (LMSanHA 9), Korijärve *añda* (HÜSanL I 47), *kañden* (47), Kurevere *añda* (EKA 220 19), *muñda* (MT 54 15), Mäe *küñdä* (MT 63 8), Ote *añda*, *kañda*, *küñdä* (HÜOte. 66), Nõuni *kañda* (OteMS), *añda* (MT 132 30), Pühajärve *küñdä* (40), Rõn Koruste *añda*, *küñda*, *küñden* (i. m.), Kam Kärevere *añda* (MT 130 12, 21), *kañda* (23), Puh *añda* (PuhHP 150), *küñden* (154), *küñdä* (PuhHÜ 38, 74), *kañden* (72), Võsivere *añda*, *kañda* (i. m.), eL edelaosas, näit. Har Mõniste *añda* (HarMõnKons. 20), eL keskosas, näit. Urv *añda*? (UrvKons. 20), põhjaosa *küñden* (UrvPVok. 31), põhjakirdeosa *añda* (UrvPKiVok. 26), *añda*? (28), Veriora *añda*? (MT 64 1), Sõru *añda* (EKA 222 13), Vaabina *añda*?, *kañda*?, *küñdä*? (UrvMS), Rõu Ruuga *añda*? (RõuR 36), kiriku ümbrus *küñdä*? (RõuMS I), Sänna-Hurda *añda*?, *kañda*? (RõuMS IV), Plv *añda*? (PlvHÜKons. 32, PlvHÜVok. 14), Kiuma

kañda[?] (PlvK 27), Aleksandri *añda* (PlvA 32), Rosma *kañda* (MT 61 4), Viinakoalaane *añda*[?] (PlvMS I), Krautsi *kañda*[?] (ib.), Adiste *küñdä*[?] (PlvMS II), Räp *añda*[?] (HÜRäp. 55, 117), *añda*[?], *küñdä*[?] (RäpKons. 23), *kañdeh* 'kandes', *küñdeh* (29), Parapalu *añda*[?], *kañda*[?], *küñdä*[?] (RäpP), Vas *añda*[?], *küñdä*[?] (VasKons. 71), *kañdeh* 'kandes' (ib.), Orava *añda*[?], *küñda*[?] (VasO 61), *küñdä*[?] (31), *kañdeh* (61), *küñdeh* (155), Kahkva *añda*[?] (MT 105 1, 4), Setus, näit. Satseri *añda*[?], *añdeh* (MÜSeS 114), Vorohyka *añda*[?] (MT 99 44), Kostkova *añda*[?] (MT 135 47), Nudretsa *añda*[?] (MT 149 4, 8), Värska *añda*[?] (70), Matsuri *añda*[?] (i. m.), ja eL keelesaartel, näit. Lut *añda*[?] (LutKV 19), Lei *küñdä*[?] (LeiMS I).

B₁ tüüp: -*ñdad*-, -*řdad*- esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk põhjaosa *añdada*, *kañdada* (KhkKons. 33), Mus idaosa *añdada* (MusI 25), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe Rohuneeme *añdada* (KuuKons. I 90), *añdada*, *küñdada* (KuuKons. II 8), kirdeosa *añda*[?] ~ *añdada*, *kañda*[?] (i. m.), Rammu saar *küñdada* (KuuKons. I 67), *añdada* (90), Neeme *añdada* (90), Kuu ranna lääneosa *añdada*, *küñdada* (i. m.), Kaberneeme *küñdada* (KuuKons. I 67), *añdada* (90), *kañdades* (KuuKons. II 5), Salmistu *küñdada* (KuuKons. I 67), *añdada* (90), Juminda neem *añta*[?] ~ *añda*[?], *küñtä*[?] (i. m.), Tapurla *añdada* (KuuKons. II 1), *küñdä*[?] (KuuKons. I 65), *kañda*[?]_{eš} (KuuKons. II 1), Pärisepa neem *añta*[?] jm. (i. m.), Viinistu *küñdä*[?] (KuuKons. I 66), *añdada* (KuuKons. II 2), *kañda*[?]_{eš} (2), Hlj loodeosa *añda*[?], *kañda*[?], *küñda*[?] (i. m.), Lahe *añdada*, *kañdada* (HljRKons. 52), Mustoja, Vainupea *añdada*, *kañdada* (52), VNg põhjaosas (uue) *küñda*[?] (i. m.), Lüg (harvem) *küñda*[?] (i. m.), *kañdada*, *añdada*, *leñdada* (HÜLüg. 14), *muñdada* (54), Reo *añtada*, *kañtada*, *muñtada* (LügT), Jõh *añda*[?], *añdada* jm. (i. m.), *añdada*, *kañdada*, *küñdä*[?], *muñdada* (HÜJõh. 60), Toila *küñtata*, *küñtates*, *kañtata*, *kañtates*, *añtata*, *añtates*, *muñtata*, *muñtates* (JõhMS), eI-s näit. Iis Uhe *añdada*, *muñdada*, *küñdada*, *kañdada* (MUheIis. 20).

C tüüp: -*ntt*-, -*řtt*-, esindus. Seda on märgitud Kod-st, näit. *muñtä* 'brechen' (KodD 99) ja Ote-st, näit. Nõuni *muñta*, *antta*, *kannta*, *küñttä* ~ *küñttä* (OteMS).

D tüüp. Pääle selle on Ote eelmise tüübi kõrval märgitud *des*-infinitiivides isesugust esindust, näit. Nõuni *künnen*, 'kündes', *kañnen* 'kandes', *muñren* 'murdes' (OteMS).

Mis puutub lähematesse sugukeeltesse, siis leidub liivi keeles ainult üht tüüpi esindust, näit. *añdā* 'geben', *añdās* (Kettunen LvWb. XXXII), *kañdā* 'tragen, ertragen' (104), *muñdā* 'brechen; dialekt sprechen' (235), *kand*, *lind*, *and*, *kund* (Sjögren-Wiedemann LGr. 171), Piza *andō* (379, 391, 402, 425, 434, 454, 459, 460, 465, 479), *and* (394, 395, 425, 431, 469, 470), *muñdō* (449, 452), *muñdōs* (452), *kandō* (382, 408), *kand* (397), *kundō* (413), Kuolka *andō* (297), *okañdā* 'ära kanda' (Kettunen ULSpr. 115:14), Siikrõg *añdā* 'õelda (anda)' (40:8), *añdās* 'andes' (28:15) Koštrõg *muñdā* 'murda' (92:15), Lüüž *añdā* 'anda' (120:12, 126:10), Salatsi *ann* (LvWb. 10), *kann* (104), *muñd* (235), mis on taastatud algsome vokaalsele liitumisele (< **antadak* jm., vrd. Setälä YSÄH 102 *añdā* 'antaa', *añdās* 'antaessa' teisele silbile järgneva dentaali esindusena, samuti Kettunen LvWb. XXXII).

Vadjast on usaldatavaid näiteid ainult ühe esindustüübi kohta, näit. *antā* 'gifva' (Ahlqvist WGr. 9, 17), *antā* (Setälä YSÄH 90), *antā* (Kettunen VÄH² 148), Kattila *antaa* (Alava VHT 34:7, :8, 36:23), Pummala *tšüntā* 'kyntää' (Kettunen NVK 85:1), Itšäpäivä *antā* 'antaa' (120:20, 122:8), Jõepära *antā* 'antaa' (55:13, 123:9, :12, :16, :18 jm.), *antā* 'antaa' (123:5), mis on peetud algsome vokaalsele liitumisele taastuvaks (vt. Setälä YSÄH 90, Kettunen VÄH² 149).

Sooe murrete esindus näitab samuti ainult üht tüüpi, näit. smE-s Rauma *antta* (< *antā* Kettunen SM I 5:21), põhja pool *lanttate*, *anttates*, edelamurrete idaosas ja Lääne-Uusmaa *andajessas* (Ojansuu LMÄH II 54), smH-s Merikarvia *antaa* (Latvala LSKK 12), *kantaa* (71), Siikainen *antaa* (35), *kantaa* (29), Noormarkku *antaa* (56), Urjala ümbrus *antā* (Kannisto ÄTUKAM 20, 31), *anta(ɹ)essa* (31), Kylmäkoski *antaa* (Kannisto LEHKM 18), *kyntää* (213), Urjala *kantaav_v* (294), Akaa *antaa* (214), Lempäälä *antaav_v* (166), *antaa_s* (304), *antaak_k* (305), Vesilahti *antaa* (204), *kantaj_j* (Kettunen SM I 41:33), Vanaja *antā* (33:30), Lammin-Koski

antaa (Westerlund Vir. I 215:9), Loppi *antaa* (Leino LopKM 31) Heinola *kantaa* (Lindfors THeinM 37:15), Artjärvi *kantäj j-* (Kettunen SM I 95:7), smLP-l *antä* (Laurosela ÄTEPM I 28), lõuna- ja lääneosa *antän_n-* (29), Kuortanee, Korteesjärvi, Isojoki *kantae(n)* (95), Lappajärvi *antajssa* (ib.), Alavus *antaje'* (96), smKP-l Nivala *antä* (Vilkuna NMÄO), smPP-l Ali-Kiiminki *antät t-* (Kettunen SM I 123:25), smK-l *antaa, lentää* (Cannelin KemKM 81), *kantaa* (100), Kemi *antaal l-* (115:13), Rovaniemi *kantaa* (113:32), smT-l *antä* (Airila ToM 228), Nattavaara *antät* (19), Suonenjoki *antök k-* (Kettunen SM I 157:19), *küntes s-* (155:5), smS-s Nurmes *antoo', antajssa* (Reijonen NM 40), Juva *antaessa* (Tarkiainen ÄTJuvM 43), *antog* (vanem) ~ *antō* (42), Hirvensalmi *antook, antoo, antookse, antajssa, antai(n)* (Hyyryläinen THsK 54), Saarijärvi *küntheä* (Kettunen SM I 214:6), Mäntyharju *kantog* (249:2), Parikkala *antoa* (Hannikainen KMPar. 24), Kesk-Skandinaavia metsasoomlasil *antajssa* (Kettunen KSMSK 76, 85), *kantog* (SM I 226:11), smV-s Säkkijärvi *antäs s-* (280:17, :18), Jääski *antaa* (Sirelius LTJääKir. 10:25), Kirvu *antaa* (15:17), Pyhäjärvi *antoa* (Genetz KMKK 5), Soome lahe saartel Tytärsaari *antä, antajssa* (Äimä ÄTTYtM 22), Ingeris ingrikkudel *antaak, antaes, äürämöistel antaa, antaes, savakutel antaa, antaiss*, Alam-Luuga luterlasil *antaa, antaes* (Porkka ID 104), Soikkola *antä* (Kujola KKO 56:23). See tüüp võiks häälikuliselt taastuda algsome vokaalsele liitumisele (< **antadak* jm.). Muud tüüpi esindust soome murdeis ei ole märgatud.

Soome vanemas kirjakeeles ei erine olukord murrete omast. Siingi on üldised, õigemini ainuvalitsevad vokaalse liitumise juhtumid, näit. Agricola A-tekst anda (MLF I 23:27, 68:9, 112:16, 113:34, 115:15, :21, 118:29, 122:29, 124:9, 126:1), andaijanja (24:25), B-tekst anda (35:3, 69:9, 241:33), anta (157:15), C-tekst anda (34:24, 68:29), D-tekst anda (210:19, 219:8, 232:19). Martti anda (MLF II 7:31, :34, 11:21, 15:14, 19:5, 20:2, :3, 24:19, :25, 26:1, 37:23, 42:1, 45:9, 46:16, 53:26, 54:14, 67:3, 70:20, 73:28, 88:4, 90:9, 98:27, 103:23, 106:26, 110:32, 131:21, :22, 145:23, 146:6, 173:7,

182:8), *anda* (35:32, 58:1, 112:25, 167:14, 168:35, 177:30), *canda* (15:17, 25:34, 34:36), *forta* (65:1, 36:1, 109:27, 129:18), Kollanius *anda* (MLF III₁ 4:15, :20, 6:1, :21, 12:22, 22:11, :30, :32, 23:5, :11, 24:25, 27:22, 33:2, 38:14, 39:1, 42:23, 43:28, :31, 44:3, 45:20, :29, 46:4, 70:8, 76:13, 77:19, 81:32, 82:26, 89:18, 91:19, 92:23, 94:14, 96:1, :5, 99:33, 103:33, 120:27, 123:10, 133:1, 135:11, 139:26, 141:29, 154:8, :13, 176:26, 179:22, :24, 184:12, 195:21, 196:3, :7, :9, 202:19), *canda* (14:2, 57:22, 58:25, 71:15, 33:3, :12, 37:14, 43:19, 45:17, 81:11, 148:21, 151:5, 161:19, 213:27, 224:15). Seda soome vanema kirjakeele esindust on taastatud algsooime vokaalsele liitumisele (vrd. Ojansuu LMÄH II 54, Airila MMK 60, Penttilä USEFK 54, 71, jm.).

Pääle mainitud valitseva esinduse on veel mõningad üksikjuhtumid, mida tuleb arvesse võtta. Ojansuu märgib Agricola keele puhul (Vir. 1907 122, MAK 113) kuju *leten* („*lentäen*“) konsonantse liitumise juhtumina. Sama teeb Rapola (AKK 55) Kollaniuse vormi *letesjänjä* (vt. MLF III₁ 122:4) ja Lindström (JSVK 76) J. Suomalaise *leten* puhul (*leten* < **letten* < **lenñten*, *letesjänjä* < **lettesäsnsäk* < **lenttesäsnsäk*; vrd. ka Setälä Sana- ja asiaticusteluju vanhojen uskomusten alalta I 78 ja Airila Suomi V 10 4). Sama seletuse saavad ka näit. Sorolaise *letä* (vt. Airila Suomi V 10 4) ja muud (vt. Setälä Sana- ja asiaticusteluju vanhojen uskomusten alalta I 78) samasugused vormid, mis taastuvad hilisalgsoome **lettäk* (< **lenttäk*) kujule. Nende üksikute, kuid tähelepandavate vormide alusel teeb Ojansuu Vir. 1907 123 ja MAK 115 allmärke 2 õigustatult kaugelulatuvaid järeltusi: „Epäilemättä on aiemmin tavattu esim. sellaisia suhteita kuin *annan* (**andan*) ~ *ata* (**ättak* < **anttak*); *kannan* ~ *kata* (vrt. *lennän* ~ *letä*), vaikka ne sitten myöhemmin ovat tasottuneet“. Seega on tõenäoline, et praegune ühtlane sm. murrete esindust võib olla ainult hilisema analoogia tulemus.

Karjala-aunuse murdeis leidub ainult ühesugust esindust, näit. krjP-s Vuokkiniemi *kantoa* (Mustkallio Vir. I 84:24), *kantõq* (Kettunen KKN III 113:15), *antõq* (116:17), *kantõq* (Kujola KKO 8:33), Uhtua *antõq* (10:15), *antõq*

(Kettunen KKN III 124:16), krjL-s Porajärvi *andoa* (Genetz ib. 18:3, 19:30, 20:15), Paatene *kandoa* (52:17), Repola *andoaššah* (61:22), Rukajärvi *kanduq*, *anduq* (Kiirikki ib. 67:19), Tunkua *kandoq* (Virkkunen ib. 74:14), *andoq*, *lendöä* (Liljeblad TMK 16), *kündöä* (28), krjTv-s Bježetsk *andua* (Karjalainen KKN I 7:19, 11:18), *andöa* (Alava ib. 48:13, 53:14, :21, 60:31, 91:1), *kandöa* (60:12, 75:26), *lendäa* (76:20), *andöašša*, *kandöašša* (86:21), *lendäššä* (42:19), Vesjogonsk *kündiä* (Kujola ib. 101:5), *andiä* (99:7, :9, 100:9, :21, KKO 34:4. :6, 35:12, :24), Selšo *andua* (39:14), krjN-s Tihvin *anduq* (Kujola KKN I 110:24, 115:37, 123:29), *murduq* (114:38), aun-s *andoa*, *andaes* ~ *andajes* (Genetz TAK 166, 174), Soome aunuse murdeis Salmi *anduq* (Kujola ÄTSalm. 37), Suistamo *andouqs* (Nirvi SKV 55), Vene aunuse murdeis Aunuse linn *kanduq* (Ojansuu KKN II 3:13), Vitele *andä* (25:25, :33), Njekkula-Riipuškala *andua* (17:15), *anduä* (13:8), Säämäjärvi *andoa* (Genetz KKN II 72:1). Nii näitab karjala-aunuse murrete nüüdisesindus ainuliselt tüüpi, mis on taastatud algsome vokaalsele liitumisele (vt. Setälä YSÄH 87, Ojansuu KAAH 14, Kujola ÄTSalm. 33, 37 ja Nirvi SKV 55, jm.).

Edasi minnes lüüdi murrete juurde leiame juba mitmesuguseid esindustüüpe. Esmalt kohtame näit. šuoju *letta* 'lentää' (Ojansuu LKN 108:13), *letta* (92:13), mis häälikuliselt võivad taastuda algsome konsonantsele liitumisele (< **lettäk* < **lentäk*). Niisama häälikseaduslikult võivad ka algsome konsonantsele liitumisele taastuda šuoju *sorta* 'kaatamaan' (131:8), Tiudia *sortta* 'kaataa' (4:14), kuna niisugustes vormides, nagu šuoju *anta* 'antaa' (32:8, 57:3, 65:8, 139:8), *kanta* 'kantaa' (32:6), Mundjärvi *kanta* 'kantaa' (Kujola ib. 199:11, 211:8, :12, Kalima ib. 223:1), *antta* 'antaa' (233:13, 267:9), Tiudia *künttä* 'kyntää', *künttä* 'kyntää' (Ojansuu ib. 6:5), on *n* hiljem paradigma muudest vormidest ka käesolevaise üldistunud (vrd. lk. 43—44, 95).

Vepsa juhtumid on oma mitmekesiduselt mõnel määral sarnased lüüdi tüüpidega. Siin leidub kolme erisugust esindust: 1. *leta* 'lentää', *nostaa*, *küta* 'kyntää' (Setälä Tietos. X 997),

vpsK-s *leta* 'lentää' (Lönnrot NTS 16:15), Ladv *leta* 'nostaa' (Kettunen NVM 100:11), vpsL-s (*kandan:*) *kata* (Tut.) 'kanda', (*lendän:*) *leta* 'tösta', (*kündän:*) *kütä* 'künda' (Kettunen LVHA I 39), mis lähevad häälikseaduslikult tagasi *nt*-verbide algsome konsonantse liitumise tüübile (*leta* < **lettäk* < **lenttäk*, vt. Setälä YSÄH 389, Tietos. X 947 ja Kettunen LVHA I 39, 41). — 2. Ses tüübis tuleb verbitüve *n* dentaalklusiili ees nähtavale, näit. vpsL-s Arskaht *anta* 'annettava' (Kettunen NEV II 12:16), Fedramägi *anta* 'antaa' (91:12), *anta* 'antaa' (116:13), *küntä* 'kyntää' (123:12), jm. vt. ka Kettunen LVHA I 39. Need vormid on Kettunen'i arvates (vt. LVHA I 39) niisugused, mis "Milgi tingimusel algup. konsonanttüve ei edusta". Teisest küljest on neid aga raske lahutada neist juhtumeist (näit. lüüdi omadest), kus tüve *n* on muude paradigma vormide eeskujul üldistunud ka kõnesolevasse konsonantselt liitunud vormidesse *nt*-verbides. — 3. Edasi leidub vorme nagu vpsÄ-s Pervakõ *antta* 'antaa' (Kettunen NVM 154:11, 171:12, 185:4, :6, :8, :10), *küntta* (165:13), vpsK-s *antta* 'antaa, gifva' (Lönnrot NTS 4:13, 9:17, 23:14, 49), *kantta* 'kantaa' (20:32), Šimgärv *antta* (15:13), Petsoil *antta* (147:4), Korbäl *antta* (51:8, :14, :15), Noidal *kantta* (20:13), *künttä* (Posti Vir. 1935 76), vpsL-s Tšaigii *antta* 'antaa' (Kettunen NEV I 23:8, 24:1, 30:7, 72:8), Fedramägi *antta* 'antaa' (NEV II 73:14, 84:11), jm. vt. Kettunen LVHA I 39. Samuti võivad siia (või eelmisse?) esindustüüpi kuuluda niisugused teoretiseeringud, nagu vpsK *andta*, *andtes*, *andten* (Lönnrot NTS 39), (*andan:*) *andta* 'gifva' (Ahlqvist ANTsch. 80), (*kandan:*) *kandta* 'bära' (87). Neid *tt*-lisi on peetud sisekaolisiks vormideks, seega häälikuliselt algsome vokaalsele liitumisele taastuvaiks (*antta* < **antaðak*, vt. Setälä YSÄH 108, Tietos. X 947 ja Kettunen LVHA I 39).

Vaadeldes eesti murrete esindustüüpe nende häälikulise külje seisukohalt peab möönma, et tüübi A põhiliseks tunnuseks on nn. nõrga astme esinemine, mis tavaliselt konsonantühendite puhul viitab algsome teise silbi kinnisusele. Seetõttu peaks vormilist külge selle käsitlemise puhul samastama pass. prees. vastava tüübi omaga (vrd. lk. 97) ja taastama algsome konso-

nantsele liitumisele, näit. *mur̄da* < **mur̄ttak*, vrd. lüüdi *sor̄ta* lk. 161. Mis puutub *nt*-verbidesse, siis häälikseaduslikeks algsoome konsonantse liitumise tüübi esinduseks oleksid praegused **ātta*, **kǖtta* jm. vormid (vrd. soome *let̄ä*, *let̄en* jm. lk. 160, lüüdi *let̄ta* lk. 161, vepsa *leta*, *kata* jm. lk. 161—162 ja *nte*-verbi tüübi puhul eL *tut̄ta* 'tunda' < **tut̄tak* < **tun̄ttak*), missuguseid vorme kuski eesti murdeis ei leidu. Praegustes *ānda* jm. *nt*-verbide tüübi **A** vormides on *rt*-verbide (*mur̄da*) eeskujul *n* muudest paradigma vormidest üldistunud ka käesolevaisse (nagu seda on lüüdi *ant̄a* jm. lk. 161, vepsa *anta* jm. 162; häälikuliselt vrd. lk. 45—46, 97).

Tüübi **B** esindust võib häälikuliselt taastada algsoome vokaalsele liitumisele (*ānda*, *mur̄da* jm. < **ant̄adak*, **mur̄tad̄ak* jm.), nagu seda eesti selle esinduse puhul on tehtudki (vt. lk. 8—9), eriti veel seetõttu, et lähemais sugukeelis on see tüüp praegu valitsev (vrd. liivi *ānd̄ē* jm., vadja *ant̄a* jm. lk. 158, soome *ant̄a* jm. lk. 158—160, karjala-aunuse *ant̄oa*, *and̄oa* jm. lk. 160—161, vepsa *ant̄ta* jm. 162).

Kui võrdleme nende kahe päämise esindustüübi maa-alalisi vahekordi, siis näeme, et need on üldjoonis samad, mis olid *a*-verbirühma puhul. Nii esineb tüüp **A** (*ānda* jm.) Saaremaal, kogu eLä. mandrimurdeis, kogu eL-s ja eKe. lääneosas. Mujal sellest maa-alast põhja poole esineb tüüp **B** (*ānda* jm.) murdeomasena. Ka muud käsitused näivad olevat samad, mis olid *a*-verbirühma puhul.

Samuti on lugu ka vanema kirjakeele mälestiste esindusega. Üldiselt esineb sääl tüüp, mis ortograafiliselt astme vahe-tegemise puudumise tõttu võib peegeldada nii tüübi **A** kui ka tüübi **B** esindust. Näit. Müller 1600. a. ümber Tln *anda* (VGEg XV 18:6, 20:11, 69:1, 85:17, 95:3, :19, 96:25, 152:18, :29, 153:3, 185:5, 196:27, 227:30, 229:32, 232:31, 241:2, :27, 256:19, :20, 260:24, 268:12, :24, 282:12, 292:22, 296:22, 297:20, 302:15, 305:18, 317:24, 326:29, :34), *fānda* (232:21, 239:6, 264:32, :33, 243:8, :31, 308:7, :9), *mur̄da* (102:30), Turu käsikiri XVII sajandi I pool *anda* (VEKVM 19:32), Stahl 1632—1649. a. Tln *anda* (HHb. I Gij:31, HHb. II 11:28, LSp. 17:14, 25:16, 30:46), Rossihnius 1632. a.

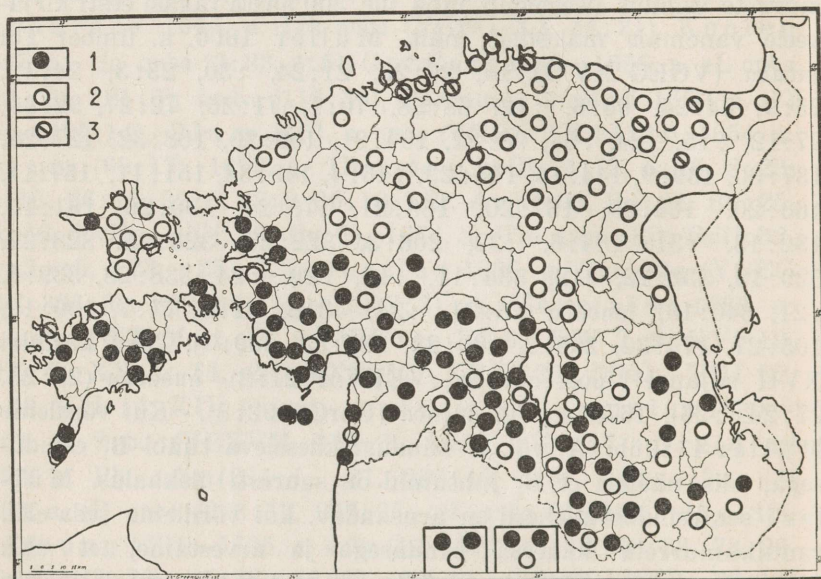
eL anda (VEGE XIX 16:5, :9, 25:4, :17, 31:14, 35:6, 38:13, 56:8, 57:29, 58:5, :23, 59:16, :29, :31, 62:16, 63:6, :18, 64:19, 91:16, 92:3, 96:17, 97:17, 141:6, 166:19, 168:7, 171:21, 172:10, 173:1, 174:18, 175:3, :8, 181:23, 249:27, 257:8, 266:8, 267:16, 270:12), fanda (62:34, 113:8, 129:15, 271:35), Brocmann 1637—1639. a. Tln anda (VEKVM 53:24, 56:30), Vigaeus 1641—1645. a. Kse anda (78:17, :25, 83:8, 84:9, 85:5, 86:12, :14, 90:13, 94:29, 95:35), fanda (78:17), Liphardus 1644. a. Lih anda (VGEG XX 34:21), Kohten 1647. a. Sa anda (3:33, 4:5), Gutsclaff 1649—1656. a. eL anda (181:20, 121:8), fanda (118:35), Saaremaa käsikiri 1650. a. (?) anda (131:14), Blum 1651. a. anda (VGEG XX 24:34), 1654. a. Tln anda (60:17), 1673. a. Tln anda (ChrGb. 4:12, 6:16, 8:23, 15:10, 26:15, 32:5, 33:9, 36:18, LSt. Aviiij:33, Bij:22, Bv:25, Bx:16, EvEp. Giiij:26, Gv:1), 1674. a. Tln anda (Rit. Biiij:32, Bv:3, :5, :23, :25), Laurentius 1686. a. Tln anda (VGEG XVI 306:30, 308:25), fanda (307:3), A. Verginius 1686. a. eL anda (WT Matt. IV 9, VII 11, IX 6, XIV 7, 9, XVI 19, XIX 7, XX 4, 14, 23, XXII 17, XXVI 25, Mark. VIII 37, X 40, XII 14, XIV 5 jm.), Andr. ja A. Verginius 1690—1701. a. Anda (VEKVM 195:5), fanda (195:17) Creidius 1694. a. Plt anda (234:4, :31, 238:16, :18), Forselius (?) 1694. a. eP anda (243:13, 244:25), eL anda (251:10, :15, :31), Hornung 1694—1695. a. anda (LÖ 10:3, 30:13, 68:23, 73:22, 77:10, 83:20, 85:28, 86:28, 92:19, 116:18, KKR 32:18, 33:26, 43:12, 124:21, 125:18, 145:21, 146:22, 169:19, 174:21, 177:7, 184:5, 185:2, :8, 231:14), fanda (70:23, 166:10), kuninglik käsk 1697. a. fanda (VEKVM 266:22), Kaarel XI matuselaul 1697. a. Anda (261:20), fanda (261:21), jutlus 1700. a. eL fanda (281:10), plakat 1700. a. Tln anda (276:16, :27, 277:4, :7), Stokholmi käsikiri 1705. a. anda (292:22, 293:21), Schultén 1709. a. Prn anda (319:32), fanda (320:1), piibel 1739. a. anda (I Moos. XIII 15, 17, XV 2, 18, XVII 8, 16, XVIII 24, 26, XXIV 7, XXVI 3, 4, XXVIII 22, XXIX 19, XXX 28, XXXI 28, XXXIV 11, 12, XXXV 12, XLI 24, XLII 34, XLV 18, XLVI 31, XLIX 1, II Moos. II 9, VI 8, XII 25, XIII 5, XVIII 19, XXII 16, XXIII 31, XXIV 12, XXV 2,

XXXII 13, XXXIII 1, XXXV 21, III Moos. VII 36, XVI 2, XXVI 4, 6), fanda (I Moos. XIII 6, XXXVI 7, XLIV 1, II Moos. XXV 14, 27, 28, XXX 4, XXXVII 5, 14, 15, 27), murda (III Moos. XXVI 19) jm.

Tüüp **B**₁ esineb eKi. rannikumurdeis ühel alusel muude kahesilbiliste verbide infinitiividega teatud murdealadel (lähemalt vt. Toomse Son correspondant etc. 34—42). See eKi. rannikumurrete esindus peegeldub juba üle 300 aasta tagasi eesti kirjakeele vanemais mälestisis, näit. Müller 1600. a. ümber Tln andada (VGEV XV 11:14, 20:26, 21:24, :30, 23:3, 24:12, 25:9, 64:24, 66:6, :12, 68:28, 70:1, 71:26, 72:27, 92:30, 97:12, :15, :24, :34, 98:22, 104:21, 106:30, 108:32, 127:25, 137:30, 139:9, 144:14, 145:23, 146:4, 149:34, 151:11, 157:11, 163:20, 164:29, 167:20, 168:21, 178:24, 180:26, 181:14, 182:13, :31, 184:6, :32, 206:3, 322:27, 325:25, 328:22, 329:13, 333:12, :18, 334:11, :14, :20, :24, 338:28, 339:6, :21, 340:10), fanda (25:31, :34, 43:6, 61:6, 71:7, 100:19, 105:27, 175:32, 265:2, 169:28, 187:33, 339:4), Turu käsikiri XVII sajandi I pool andada (VEKVM 21:2), andadha (20:23, 27:24, :26), 1673. a. Tln andada (ChrGb. 92:8). Kui võrdleme Müller'i tüüpi **A** või **B** esindust käesoleva tüüpi **B**₁ esindusega, siis näeme, et **B**₁ juhtumid on suuresti ülekaalus. Müller'i see esindusvahekord on arusaadav, kui võrdleme seda eKi. rannikumurrete lääneosa esindusega ja arvestame, et eKi. rannikumurrete vöö varemini ilmselt ulatus kaugemale läände kui praegu. Seega on siis eKi. rannikumurrete piirkonnas see hilisem esindustüüp juba tol ajal esinenud. Isesugune asjaolu on ainult see, et **a**-verbirühma puhul ei olnud eesti vanemas kirjakeeles leida tüüpi **B**₁ juhtumeid. Millest see asjaolu on tingitud, ei ole selge. Võimalik, et kogu Müller'i see tüüp on grammatiliselt teoretiseeritud ja ei oma mingit murdelist tagapõhja.

Kui märgiti, et käesoleva verbirühma esindusvahekorrad eesti murdeis on üldjoonis samad, mis olid **a**-rühma verbide puhul tüüpi **A** ja **B** esinduse suhtes, siis võib sellele lisada, et kõik see, mis on öeldud **a**-rühma vastavate tüüpide kohta, mak-
 sab ka käesoleva verbirühma suhtes. Ainult mõni vähem ten-

dents esineb käesoleva verbirühma puhul natuke selgemini. Üks seesuguseid on tegelikult harva esineva *des*-infinitiivi kalduvus tüübi **A** murdeomaduse alal omada tüübi **B** esindust. Kui seda *a*-rühma puhul oli märgata eL murdealadel, siis tuleb see käesoleva verbirühma puhul võrdlemisi suure reeglipärasusega esile ka eLä-s. Ses nähtes tuleb konstateerida tegelikus tarvituses harvemini esinevate vormide puhul hõlpsamat analoogia võima-

Kaart nr. 10. 1 — tüüp **A**; 2 — tüüp **B**; 3 — tüüp **B**₁.

lust. Sagedamini esinevad vormid aga säilitavad enam vanemaid kujusid. Ka märkame eL murdealadel tüübi **B** juhtumite tihedamat esinemist kui *a*-verbirühma puhul. Neid ei ole seepärast põhjust hinnata erinevalt *a*-rühma vastavaist juhtumeist. Siin on hilisem **B** tüüpi esindus ainult suuremas ulatuses kodenud.

Ühtlus *a*-verbirühma esindustega ei piirdu mitte ainult päämiste esindustüüpide ja nende vahekordadega, vaid esineb ka kõrvaltüüpide puhul. Nii leidub tüübi **C** esindust Kod-s ja Ote-s. Ka siin on Ote-s klusiil sisekao puhul helilise konsonandi

ette sattudes pikenenud, näit. *antma, murdma, kantma* jm. (OteMS), missugustest juhtumitest nähtavasti tüübi C esindus on pärit.

Sama ühtlus a-verbirühmaga esineb ka tüübi D puhul. Kui a-verbirühma puhul analoogia-allikaks olid ühesilbilised verbid, siis käesoleva verbirühma puhul näikse tegu olevat *ne-*verbide mõjuga.

Kuna *ne-*, *le-*, *re-*verbide infinitiivide esindused on käesolevas ühenduses veel muuski suhtes huvitavad, siis vaadeldagu neid lähemalt.

Eesti murdeis leidub *ne-*, *le-*, *re-*verbides järgmisi esindustüüpe:

1. *-ll-*, *-ñn-*, *-řr-* tüüpi esindust leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa (*des*-infinitiivis) *tulles, miñnes, suřres, pañnes* (i. m.), Jäm *miñnes* (JämSV 5), eLä. keskosas, näit. Vig Sääla *miñnä, miñnes, olla, olles, pañna, pañnes, suřra, suřres, tulla, tulles* (VigMS), Kse *miñna* (KseHÜ 47), *olla, tulla* (48), Hõbesalu *olla* (KseMS III), eLä. edelaosas, näit. Var *olla, miñnä, tulla* (HÜVar. 50), Khn *pañna* (EK 1926 122), eLä. lõunaosas, näit. Hää *tulla* (HääHA 21), *tulles, olles* (HääVok. 54), Saa Jäärja *pañna, miñna* (SaaKons. 75), Tauste *suřra* (77), ?? eP-s, näit. Jõe Miiduranna *olla* (MT 146 6), Uueküla *miñna, pañna* (21), eI-s, näit. Iis *meñnes* (IisKV 23), *tulles* (30), Tudulinna *pañna* (MT 47 8), Kod *tullà* (KodD 92), *miñnèn* (109), eKe-s, näit. Lai Sootaga *tulles* (MT 153 2), *olla* (10), Äks Raigastvere *tulla* (EKA 227 2), *pañna* (3), *miñna* (8), Ksi Laeva *olla* (MT 157 3), KJn *suřres, tulles* (KJnMP II 158, KJnVok. 82), eL lääneosas, näit. Hls *tulla* (EK 1924 159), *olla, tulla* (HlsKlus. 11), *olla* (HlsKons. 53), *olla, tulla* (HlsM 19), Vana-Kariste *tulla* (MT 97 7), *miñnä* (EKA 225 3), *pañna* (6), *tulla* (7), Abja *pañna* (MT 75 29), *miñna, miñnän* (HlsMS V), Krk *miñnä* (MT 137 31), Ainja *miñnä* (MT 119 2), Karksi *olla, pañna* (i. m.), Pst *miñnä* (PstM 53), Holstre *olla, tulla* (KlusHol. 22), *pañna* (EKA 221 6), *miñnän* (MT 33 5), Kaarli *tulla* (PstKKlus. 21), Kääriku *pañna, olla, tulla* (i. m.), Trv põhjaosa *olla, miñnä, tulla* (TrvP 20), *miñnen* (TrvKons. 20), *pañna* (MT 17 4), *miñna* (7), Pikru *pañna* (MT 19 2), *miñnä,*

miinnen, pañna (TrvMS III), Saarevalla *tulla, tullen* (TrvMS II), Veneküla *tullen* (TrvMS IV), Kaubi *pañna, olla, tulla, ollen* (i. m.), Hel Söödi *miñnä* (MT 137 5), Taagepera *tulla* (18), *pañna, olla, tulla* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *miñna, olla, tulla* (HASan. 50), *tulla* (HÜSan. 30), Korijärve *miñnä, olla* (HÜSanL I 91), *miñnä[?], olla[?], tulla[?]* (27), Tagula *tulla[?], olla[?]* (LMSanHA 9), Nalja *tulla, olla* (MT 54 21), Kurevere *olla* (12), *miñna* (EKA 220 2), *miñnen* (4), Lauküla *tulla[?]* (MT 136 4), Ote *miñnä, tulla* (HÜOte. 46), Nõuni *miñnä, tulla, miñnä[?], tullen, miñnen, pañnen* (OteMS), *tulla* (MT 132 25), Nüpli *miñnä* (MT 138 1, 5), Rõn Koruste *miñnä, olla, tulla, tulla* (i. m.), Puh *miñnä, olla* (PuhHP 38), Ulila *pañna* (MT 6 2), Võsivere *pañna, olla, tulla* (i. m.), Kam Raanitsa *miñna* (KamL 14), *olla* (15), Reola *miñna* (EKA 367 3), Võn Akste *miñnä[?]* (VõnL 48), Kiidjärve *tulla[?]* (55), Mäletjärve *tulla, miñna, pañna, olla* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *miñnen* (KrlHÜKons. 43), *tulla[?]* (KrlMÜ 121), *olla* (KrlV 13), *miñnä[?]* (MT 26 4), Ähejärve *miñnä[?]* (MT 131 9), Har Mõniste *miñna[?]* (EKA 363 1), *miñnä[?]* (EKA 223 1), *tulla[?]* (2), Koikküla *tulla[?]* (MT 115 18), Saru *miñnä[?]* (MT 150 3), *olla[?]* (13), eL keskosas, näit. Urv *olla[?], miñnä[?]* (UrvKons. 20), põhja-kirdeosa *miñnä[?], olla[?]* (UrvPKiKons. 19), Veriora *miñnä[?]* (MT 64 2), *tulla[?]* (13), Uue-Antsla *tulla[?]* (MT 108 6), Oeküla *olla[?]* (1), *miñnä[?]* (2), Vaabina *olla[?], tulla[?], miñnä[?]* (UrvMS), Kan *tulla[?]* (KanJEK 3), Kella *miñnä[?]* (EKA 179 9), Rõu *meñnen* (MT 8 5), Ruuga *miñnä[?], tulla[?]* (RõuR 19), Väike-Ruuga *miñnä[?]* (MT 53 1, 2), Villa *miñnä[?]* (MT 81 6), Sänna-Hurda *olla[?], tulla[?], miñnä[?]* (RõuMS IV), Plv *miñnä[?], olla[?]* (PlvHÜKons. 15), Aleksandri *miñnä[?]* (PlvA 5), *ollen* (6), *olla[?]* (10), Mammaste *puñra[?]* (EKA 219 6), *miñnä[?]* (15), *miñnen* (23), Himmaste *miñnä[?]* (MT 68 7), Rosma *tulla[?]* (MT 61 3), Röp *olla[?], tulla[?], miñnä[?]* (RöpKons. 14), Röpina *tulla, miñnä[?]* (MT 78 7), Toolamaa *miñnä[?]* (14), Kuuksi *olla* (5), Parapalu *olla[?], tulla[?], miñnä[?]* (RöpP), Vas *miñnä[?], olla[?]* (VasKons. 41), *miñneh* (57), Vastseliina *tulla[?]* (MT 40 2), Orava *olla[?], miñnä[?]* (VasO 31), *miñneh* (47), Lasva *tulla[?], tulleh* (MÜVasL 74), Kahkva *tulla[?]* (MT 105 2), *miñnen* (1), *miñnä[?]* (3), Saagri *miñnä[?]* (MT 104 33), Mauri *miñnä* (8), *tulla* (9), *miñnä[?]* (11),

Setus, näit. Satseri *oõlla*? (MÜSeS 92), *tuõlla*?, *tuõlleh* (94), Kundruse *oõlla*? (MT 99 1), Vorohvka *miõnnä*? (25), *paõna*? (43), *tuõlla*? (35), Litvina *miõna*? (47), *miõnnä*? (MT 135 62), Kostkova *miõnnä*?, *tuõlla*? (9), *oõlla*? (MT 149 38), Popovitsa *miõnnä*? (25), Värska *tulla*? (74), *oõta*? (69), Nudretsa *miõnnä*? (1), Melse *miõneh* (MT 79 3), Treski *miõnnä*? (22), Truba *miõnnä*? (41), Mikitamäe *tulla*? (78), *miõnnä*? (80), Luhamaa *miõnnä*? (EK 1925 131), Matsuri *oõlla*? (i. m.), eL keelesaartel, näit. Lei *miõña*, *uõtta*? (LeiV 7), *tulla*? (8), *uõtteh* (LeiM 63), Lut *oõlla*? (MT 22 30), *miõnnä*? (44), Kra *miõnnä*? (KraMS);

2. -õnn-, -õll-, -õrr-, -õnn- jm. tüüpi esindust leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *miõna*, *paõna*, *tulla*, *sõrra* (i. m.), Jäm *tulla*, *miõna* (JämHÜ 21, JämKons. 14), *õlla* (JämSV 1), *paõna* (3), Määbe *miõna* (MT 104 7), Mus Võhma *miõna*, *õlla* (MT 109 3), Panga *õlla*, *paõna* (5), Kaa *õlla* (SVKaa. 1), Upa *õlla*, *paõna*, *tulla* (i. m.), Krj Triigi *õlla* (MT 148 4), *miõna* (5), Pha Vätta poolsaar *õlla*, *miõna* (PhaVHÜ 17), VII *tulla* (VIIIMP 15), *miõna* (73), Rahu *õlla* (SVVII. 3), *miõna* (5), *miõnes* (6), Kalju *õlla*, *tulla*, *paõna*, *miõna*, *sõrra* (VIIIT), Jaa Hindu *miõna* (EK 1925 132), *miõnes* (133), Muh Lõetsa *õlla*, *tulla*, *paõna* jm. (MuhT), Linnuse *õlla*, *tulla*, *paõna*, *õlles* (i. m.), Hiiumaal, näit. Emm *miõna*, *tulla*, *õlla*, *paõna*, *sõrra*, *miõnes*, *tulles*, *õlles* (MEMM.), Viiterna *sõrra*, *tulla* (EmmMS I), *õlla* (MT 134 14), *miõnnä* (MT 161 20), Tilga *miõnnä* (24), Käi Luguse *tulla* (MT 110 11), Männamäe *miõnes* (EKA 94 11), *miõna* (19), *õlla* (22), Kassari saar *õlla* (EKA 228 8), Phl *tulle*, *miõne* (HÜPhl. 37), Läpe *miõne* (MT 77 14), Kerema *paõnnv*, *miõnnv* (MT 199 3, 6), *õlly*, *tully*, *mõnnv*, *sõrrv* (PhlK), Rei *tulla*, *miõna* (HÜRei. 2), *õlla* (HÜKonsRei. 3), Tahkuna *õlla*, *tulla* (HÜReiT 20), Kõrgessaare *tulla* (MT 137 25), Jõeranna *tulles* (EKA 176 4), *paõna* (7), eLä. põhjaosas, näit. Rid Kalaküla *tulla* (MT 101 2), Tuuru *miõna* (6), *tulla* (7), *paõna*, *õlla*, *tulla*, *miõna* (RidMS), Mar Haeska *õlla*, *tulla*, *paõna*, *miõna*, *sõrra* (MarT), Mär Orgitu *tulla* (MT 52 9), *paõna* (12), Orgitu-Nõmmeotsa *õlla* (MT 67 1), *miõnes* (14), *miõna* (28), *paõna* (31), *tulles* (31), Mõisamaa *tulla*, *miõna* (MT 32 3), eLä. keskosas, näit. Vig (?) *paõna* (VigMS), Kse *paõna*, *miõna* (KseHÜ 47), *miõna* (KseKons. 20), Mäe *mõna*

(MT 66 21), *tulla* (30), Hõbesalu *tulla, olla, surra, paanna* (KseMS III), Laulepa *minna, paanna* (KseMS II), Mih Tamme *meenna* (EK 1922 51, 71), *meenes* (71), Nõmme *minna* (MT 155 1), Piisu *tulla, olla, paanna* (i. m.), Aud *minna, olla* (AudHÜ 39), *surra* (47), PJg Ertsmaa *tulla, minna* (HÜPJg. 30), Eense *paanna* (MT 76 4), Maima *tulla* (5), Rasivere *meenna* (MT 128 7), Naartsi *tulla, olla, minna* (i. m.), Tor *olla, tulla* (TorKons. 26), Tammistu *olla, tulla* (TorTKlus. 16), Oore *minna* (MT 9 4), Mannare *minna* (TorMS II), Niimiste *tulla, paanna* (i. m.), Vän *tulla* (VänKV 17), *tulles* (121), Rõusa *olla* (EKA 307 2), *paanna* (6), Kelgu *tulla, olla, paanna* (i. m.), Pär *minna, olla, tulles* (PärT), Elbu *tulla, olla, paanna* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs *minna, minnes* (TõsKons. 45), *tulla* (21), Tõstamaa *tulla* (MT 85 5), Seli *minna* (MT 39 15), Kastna *minna* (1), *paanna* (11), Murru *olla, olles* (VMÜTõs. 4), *tulla, tulles* (11), Vihaksi *meenna* (MT 57 10), Araka *paanna* (13), Lembra *olla* (EKA 305 5), Ermistu *minnä, paanna, olla, surra, tulla, minnes, paannes, olles, surres, tulles* (TõsMS), Var Helmküla *olla* (MT 73 5), Piha *paanna* (MT 133 1), Khn *olla* (EK 1926 123), *tulla, tulles* (MÜKh. 71), eLä. lõunaosas, näit. Hää *paanna* (HääMÜ 111), *tulla, tulles* (104), *olla* (HääHA 26), Kabli *paanna* (MT 80 7), Treimani *olla* (12), *minna* (13), Alevi *tulla* (MT 65 1), *paanna* (3, EK 1931 14), *olla* (HääMS II), *purra* (ib.), Ikla *surra* (HääMS I), Urissaare *min'na* (MT 43 28), Saa *tulla, min'na* (SaaH 40), Talli *tulla* (MT 70 1), *minnä* (9), *surra* (17), Jäärja *olla* (41), Voltveti *olla* (SaaKons. 55), *paanna, minna* (75), eP-s, näit. Ris Kiriku *minna* (EK 1926 31), Alliklepa *minna* (MT 62 3), *tulla* (4), *olla* (MT 125 8), HMd Kirsalu *paanna* (EKA 94 2), *minna* (4), *minnes* (5), Nis Aruküla *minna* (MT 91 11), *tulla* (11), Väljataguse *minna* (9), Kei Nahkja *minna* (MT 158 8), *olla* (22), Hag Kohatu *minna, paanna, olla, tulla, surra, minnes, tulles* (HagVM), Adila *olla* (MT 159 7), Rap Nõmmemetsa *tulla* (HÜRaphK. 22), *olla* (MT 69 7), *minna* (13), *minnes* (15), Raikküla *olla* (RapR 36), Juu *minna* (JuuKons. 57), *olla, tulla* (58), Toomja *paanna* (MT 93 6), Mõisaküla *surra, tulla* (MT 120 12), Lakevainu *meenna* (7), Kos Kirivere *minna* (MT 116 9), Paunküla *tulla* (16), Jõe Miiduranna

pañna (MT 146 3), HJn Pirsu *miñna* (MT 121 4), TÜR KÄRU *miñna* (MT 42 9), Ann Otiku *tulla* (MT 129 4), Nurmsi *olla* (MT 25 3), JMd Albu *miñna* (EKA 294 9), Soosalu *miñna* (MT 60 1), *tulla* (13), *pañna* (JMdMS II), Kaalepi *miñna* (ib.), *tulla* (MT 60 29), Orgmetsa *pañna* (MT 49 3), *olla* (MT 25 8), Oeti *olla* (13), *tulles* (15), Koe *tulla*, *miñna* (KoeKV 20), *miñnes* (27), Ärvita *olla*, *pañna* (KoeMS I), VMr *miñna*, *miñnes*, *pañna*, *pañnes*, *tulla*, *tulles* (VMrT), Amb, Kad *olla*, *olles*, *tulla*, *tulles*, *miñna*, *miñnes*, *pañna*, *pañnes*, *surra*, *surres* (AmbKadVK), Amb Oja *miñna* (MT 139 2), *olla* (4), Kad Eru *ella*, *miñna* (MT 160 3), Sirgu *pañna* (MT 114 3), Tõrma *pañna* (4), Tõdva-Kõnnu *surra* (8), *tulla* (9), VJg Kehala, Roela, Vaeküla *olla* (VJgKons. 47, 48), Vaeküla *tulla* (64), Roela *olla* (MT 41 1), *tulla* (2), *miñnes* (VJgMS), Saara *meñna* (MT 83 1), Rünga *tulla* (EKA 178 1), *pañna* (6), *olla* (15), *meñna* (17), Sim Venevere *tulla* (SimV 52), Avanduse *miñna* (MT 71 10), Laekvere *tulla* (35), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *olla*, *tulla* (i. m.), Neeme *menna*, *mennes* (KuuKons. I 90), Rammu saar *olla*, *menna*, *tulla* (67), Rohuneeme *meñna*, *meñnes* (90), Kuu Hirvli *olla*, *miñna*, *tulla* (66), *miñnes* (89), Kaberneeme, Salmistu *olla*, *mennä*, *tulla* (67), *mennes* (90), Juminda ja Pärisea neem *olla*, *tulla*, *mennä*, *panna*, *olles*, *tulles* (i. m.), Tapurla *olla*, *mennä*, *tulla* (KuuKons. I 65), *mennes* (89), *purra* (MT 5 1), Viinistu *olla*, *tulla*, *menna* (KuuKons. I 66), *mennes* (89), Kad Käsmu *tulla*, *panna*, *olles* (i. m.), Hlj põhjaosa *menna*, *mennes*, *tulla*, *tulles* (i. m.), VNg Kunda ümbrus *panna*, *tulla*, *olles* (i. m.), muu põhjaosa *panna*, *mennä*, *tulla*, *olles* (i. m.), Koila *tulla* (VNgM 78), Männiku *olla* (MT 59 3), Lüg *panna*, *pannes*, *tulla*, *tulles*, *ella*, *elles* (i. m.), *tulla*, *ella* (HÜLüg. 37), Aidu *menna* (MT 74 2), Lügänuse *mennä* (EKA 317 1), Reo *ella*, *tulla*, *panna*, *mennä*, *surra* (LügT), Jõh *ella*, *elles*, *tulla*, *tulles* jm. (i. m.), *menna*, *tulla*, *panna* (HÜJõh. 43), Toila *ella*, *elles*, *tulla*, *tulles*, *panna*, *pannes*, *menna*, *mennes* (JõhMS), Kukruse *mennä* (EKA 315 2), Vai *olla*, *tulla*, *tulles* (i. m.), Utria *olla* (MT 58 2), *mennä* (MT 100 4), Reidepõllu *mennä* (MT 101 22), Kivissaare *olla*, *männä* (MT 58 4), eI-s, näit. Iis *tulla* (IisKV 16), *surra* (48), *meñna* (MÜIis. 34), Kesavälja *meñna* (MT 104 2), Tudu-

linna *pañna* (8), *olla* (MT 105 7), *tulla* (MT 47 9) Uhe *tulla* (MUheIis. 38), *miñna* (EKA 180 8), Trm *tulla*, *miñna* (TrmHÜ 29), *ella* (34), *tulla*, *tulles* (TrmMÜ 67), Kod (ka) *tulla* (KodD 82), Tossumetsa *miñnä* (MT 88 2), *tulla*, *ella* (15, 16), eKe-s, näit. Lai *ella* (LaiEVok. 22), Kurvitsa *pañna* (MT 106 3), *olla* (8), Sootaga *olla* (MT 153 12), Pal Soomevere *miñna* (EKA 226 10), Aruküla *olla* (MT 156 5), *miñna* (6), MMg Kassema *ella* (MT 152 7), *tulla* (11), Äks Raigastvere *olla* (EKA 227 6), *tulla* (8), Ksi Laeva *olla* (KsiLaeHÜ 64), *miñna* (KsiLaeVok. 68), Kaatvere *pañna* (MT 107 22), *olla* (27), Laashoone *olla* (57), Tammiku *miñna* (EKA 304 1), Plt *pañna* (EK 1925 79), *miñna* (PltKons. 30), *olla*, *pañna*, *sürra* (PltVok. 54), *tulles*, *sürres* (71), põhjaosa *miñna*, *pañna* (PltPKons. 24), *olla* (32), Lahavere *pañna* (MT 7 14), Raasna *miñna* (MT 36 1), KJn *miñnä* (KJnMP I 58), *olla* (KJnMP II 125), *tulla* (KJnKons. 49), põhjaosa *olla* (KJnP 27), Soosaare *pañna* (MT 51 3), kiriku ümbrus *pañna* (MT 163 22), *miñnä* (25), *tulla* (26), Odiste *olla* (MT 104 9), Leie *miñnä* (3), Lalsi *miñnä* (MT 30 4), Pil Ima- vere *olla* (EKA 306 8), SJn Lahmuse *miñna* (MT 92 11), *tulla* (12), *pañna* (19), Kaansoo *tulla*, *olla*, *pañna* (im.), Vil Valma *olla*, *tulla* (VilVal. 18), Auksi *olla*, *tulla* (i. m.), Kõp *miñnä*, *pañna* (KõpKons. 78), *sürres* (KõpVok. 228), eL lääneosas, näit. Hls *tullen* (HlsVok. 34), *puñra*, *sürra*, *pañna*, *miñna*, *olla*, *tulla* (MÜHls. 34), *sürren* (59), Pst *sürra* (PstM 48), Trv põhjaosa *miñna* (MT 13 19), Veneküla *tulla* (EK 1925 131), Väluste *puñra* (TrvMS IV), eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni *miñnä* (MT 132 19), *olla* (26), *pañna* (37), Pühajärve *miñnä* (42), *olla* (47), Neeruti *pañna* (65), Nüpli *tullen* (MT 138 7), Rõn *tulla*, *miñnä* (EKA 224 4), Puh Pori *miñnä*, *tulla* (MT 34 8), Ran *miñnä* (RanVok. 5), TMr Vorbuse *miñnä* (EK 1924 158), Kam Käre- vere *tulla* (MT 130 3), *miñna* (5), *olla* (13) eL edelaosas, näit. Har Mõniste *olla*? (HarMõnKons. 11);

3. *-ñd-*, *-ld-*, *-řd-*, *-ñd-* jm. tüüpi esindust leidub eKe. lääneosas, näit. Kõp *pañda* (KõpKons. 96), eL lääneosas, näit. Hls *miñdä* (HlsKons. 10), eL põhjaosas, näit. San Korijärve *pañda*? (HÜSanL I 91), Nalja *pañda* (MT 54 24), Kurevere *pañda* (30), eL edelaosas, näit. Krl *miñdä*? (KrlHÜKons. 43), *pañda*?

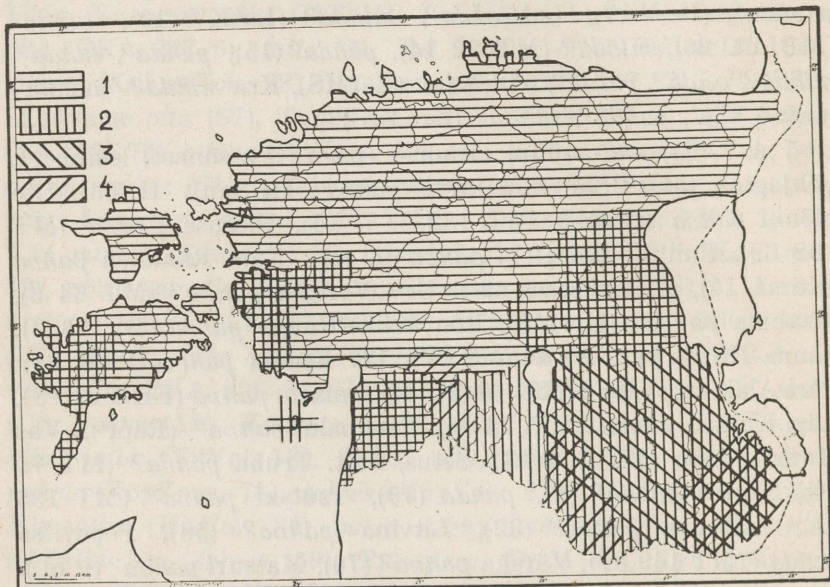
(MT 50 2), *pañda* (MT 26 2), Kirikumõisa *panda* (EK 1926 127), *pañda*²(KrlMS III), Käärikmäe *miñdä*²(MT 15 3), Ähejärve *pañda*²(MT 131 7), Har Koikküla *pañda*²(MT 115 3), *miñdä*²(11), Saru *pañda*²(MT 150 14), eL keskosas, näit. Vas *pañda*²(EK 1923 50), Mauri *pañda*²(MT 104 4), Orava *puřda*²(VasO 47), Setus, näit. Satseri *pañda*²(MÜSeS 149), Vorohvka *pañda*²(MT 99 45), Litvina *pañda*²(51), eL keelesaartel, näit. Lei *puõnda*²(LeiV 7), Lut *oñda*², *miñdä*²(LutKV 10), *tuñda*²(MÜLut. 26), *miñdä*²(MT 22 14), *pañda*²(15), *pañda*², *tuñda*², *miñdä*², *oñda*², *puřda*², *oñdeh* jm. (LutMS), Kra *miñdä*² 'mennä', *oñda*² 'olla', *pañda*², *tuñda*²(KraMS);

4. *-ñd-*, *-ñd-* tüüpi esindust (*panema*-sõnast) leidub eL põhjaosas, näit. San Korijärve *pañda* (HÜSanL II 63), Ote Nõuni *pañda* (OteMS, MT 132 6, 7, 15), Pilkuse *pañda* (MT 132 69), Puh Võsivere (?) *pañda* (i. m.), Kam Raanitsa *pañda* (KamL 14), eL keskosas, näit. Urv Veriora *pañda*²(MT 64 3), Vaabina *pañda*²(UrvMS), Rõu Väike-Ruuga *pañda*(MT 53 3), Sänna-Hurda *pañda*²(RõuMS IV), Plv Kiuma *pañda*(PlvK 31), Peri-Alaküla *pañda*²(MT 68 2), Mammaste *pañda*(EKA 219 8), Röp Kuuksi *pañda*(MT 78 3), Parapalu *pañda*²(RöpP), Vas Mauri *pañda*(MT 104 13), Setus, näit. Truba *pañda*²(MT 79 40), Säpina *pañda*²(1), *pañda*(70), Tsütski *pañda*²(MT 135 21), Kostkova *pañda*²(32), Litvina *pañda*²(58), Popovitsa *pañda*²(MT 149 27), Värska *pañda*²(70), Matsuri *pañda*²(i. m.).

Muud vähemal määral üksikuis sõnus esinevad juhtumid (näit. *pureva*, *puřre*² jm.) ei oma käesolevas ühenduses tähtsust.

Neist *ne-*, *le-*, *re-*verbide esindustüüpidest on *olla-*, *pañna-*, *olles-*, *pañnes-*tüüp häälikseaduslik algsome **oldak*, **pandak*, **oldessa*, **pandessa* häälikseisu esindus (vrd. Kettunen EKÄH 68—69). Võime tähele panna, et sellel esinemisalal (eLä-s ja eL-s) esineb ka tüübi A esindus *ta-*, *tä-*verbides. Kuigi võrdlemisi suurel maa-alal (Saaremaal, kus *ne-*, *le-*, *re-*verbides häälikseaduslik tüüp esineb ainult lääneosas ja sääligi ainult *des-*infinitiivis, suure osas eLä-s ja eKe. lääneosas), kus esineb tüübi A esindus, kohtab siin üldpõhja-eestilist *olla-*, *pañna-*, *olles-*, *pañnes-*tüüpi. See nii laial maa-alal esinev tüüp saab olla ainult hiline n. ö. välte- või astmeanalooiline tüüp muudest verbidest,

kus infinitiiv esineb tugevas astmes (näit. *vetta* jm.). Kui see välte- või astmeanalooogia siin *ne-*, *le-*, *re-*verbide puhul, mis verbitüübina on võrdlemisi kauge analoogia-allikast, nii selgelt-tuntavalt ja laiema-alaliselt on aset leidnud, siis on tõenäoline ja loomulikki, et *ta-*, *tä-*verbide puhul, mis verbitüübina on palju lähemal muudele verbidele (näit. *a-*, *ä-*verbidele), palju enam võimalusi peaks olema tüübi **B** esindust pidada välte- või

Kaart nr. 11. 1 — *õlla, pähna* jm.; 2 — *olla, pähna* jm.;
3 — *pāhDa* jm.; 4 — *pāhDa* jm.

astmeanaloogiliseks. Sisuline tõenäolisus on seda suurem, et tüübi **B** esinemisala piirdub pääasjalikult sega- ja tublisti tasan-dunud põhja-eestiliste murretega. On koguni mõeldav, et see infinitiivi välte- või astmeanalooogia võis alata just *ta-*, *tä-*verbi-dest, kus see on palju arusaadavam, ja säält edasi põhja-eesti-lisis murdeis üldse nõrga astme kõrvaldamisega infinitiivist tõmbas kaasa ka *ne-*, *le-*, *re-*verbide esinduse ja mõne muugi verbitüübi. Vrd. samasugust astmeanalooegiat *se-*, *ske-*, *kse-*ver-bide puhul üldjoonis samasuguse maa-alalise esinemisega kui *ta-*, *tä-*verbides Toomse EK 1938 42—49, 132.

Mis puutub selle välte- või astmeanalooogia hilisusse, siis tuleb tähele panna, et see võis tõenäoliselt aset leida alles päale teise ja kolmanda silbi kontraktsiooni ja sellest tekkinud pika vokaali lühenemist (siis päale * -əɔə > -ə).

EL murdealadel on näha veel teissuguseid kokkupuuteid *ne-*, *le-*, *re-* ja *ta-*, *tä-* verbide käesoleva rühma vahel. Nimelt on eL-s pääasjalikult *ne-* verbides tekkinud *ta-*, *tä-* verbide eeskujul *pañda?*, *pañda?* jm. infinitiivitüüp, mis laialdaselt on ühes *ta-*, *tä-* verbide analoogilise tüübi B tekkimisega eL-s andnud *pañda?*, *pañda* jm. infinitiivitüübi. Viimase hilisust näitab seegi, et seda kohtame päämiselt ühes sõnas, kuna muudes selle rühma verbides esineb kas *-ñn-*, *-ll-*, *-rr-* või *-ñd-* jm. Ühtlasi näitab see ka üksiku keelendi eritist levinemist lahus vormilisest rühmast, kuhu ta kuulub.

pañda?, *pañda?* jm. tüübi esinemine eL keelesaartel näitab, et see analoogia on eL-s vähemalt 300—400 aastat vana.

e.

Verbirühmas *kāntä-*, *kēltä-* jm. on eesti murdeist märgitud järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: pikk vokaal või lühike diftong + *-ñd-*, *-ld-*, *-rd-*, *-nd-* jm. esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *kāñda*, *vāñda*, *põrda*, *nēlda* (i. m.), Jäm Määbe *kēlda*, *kēldes*, *kēřda*, *kēřdes*, *kāñda* (JämMS), Kaa Upa *kāñda*, *kēlda* (i. m.), Pha Vätta poolsaar *kāñda* (PhaVHÜ 29), VII Kalju *vāñda*, *kāñda*, *kēlda*, *põrda*, *nēlda* (VIIT), Muh Lõetsa *veāñda*, *keāñda*, *kiēlda*, *püõrda*, *niēlda* (MuhT), Linnuse *keāñda*, *veāñda*, *neēlda*, *keēlda*, *keēřda* (i. m.), ?? Hiiumaal, näit. Emm Viiterna (*kēlma*:) *kēlda* [? *kēlda*] (EmmMS I), Rei *kāñda*, *vāñda* (HÜReiT 32), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *vāñda*, *kēřda*, *põrda*, *nēlda*, *kēlda* (RidMS), Mar Haeska *vāñdä*, *kēldä*, *põrdä*, *nēldä* (MarT), Mär *põrda*, *kēlda*, *nēlda*, *kāñda* (MärM 111), eLä. keskosas, näit. Vig Säälä *kēldä*, *kēřdä*, *kāñdä*, *kāñdes* (VigMS), Lih Helvati, Alaküla *kēřda*, *põrda* (LihAH 41), Kse Hõbesalu *vāñda*, *põrda*, *nēlda*, *kāñda*, *kēlda*, *kēřda* (KseMS III), Laulepa *kēldes*, *kēlda*, *kēřdes*, *kēřda* (KseMS I), Mih Piisu *kāñda*, *kēlda* (i. m.), Aud *kāñda*, *vāñda* (AudHÜ 13), PJg Ertsmaa *kēlda* (HÜPJg. 42), Naartsi

kānda, *kēlda* (i. m.), Tor Mannare *kānda* (TorMS II), Niimiste *kānda*, *kēlda* (i. m.), Vän Kelgu *vānda*, *kēlda* (i. m.), Pär *kānda*, *vānda*, *põrda*, *nēlda*, *kēlda*, *kāndes* (PärT), Elbu *kēlda*, *kānda* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs Tõstamaa *põrdä*, Seli, Pootsi *põrda* (TõsKons. 59), Tõstamaa alev *põrda*, *põrdes* (VMÜTõs. 17), Ermistu *kānda*, *kāndes*, *vānda*, *vāndes*, *põrdä*, *põrdes*, *kērdä*, *kērdes*, *nēldä*, *nēldes*, *kēldä*, *kēldes* (TõsMS), Var *kānda* (HÜVar. 18), Khn *kiēldä* (i. m.), eLä. lõunaosas, näit. Hää *pūrda* (HääMÜ 191), *kēlda* (260), Padina *kānda*, *kāndes* (HääMS I), Alevi *vānda* (ib.), *nēlda* (HääMS II), Saa *põrdä* (SaaH 51), ? eI-s, näit. Trm (*veanma* :) *veanda* [? *veānda*] (TrmMS I), eKe. lääneosas, näit. KJn *kēldä*, *põrdä* (KJnMP I 60), *kānda*, *kērdä* (69), SJn Põhjaka *kānda*, *kēlda* (i. m.), Vil Auksi *kānda*, *kēlda* (i. m.), Kõp *kānda*, *kēlda*, *põrda*, *kēda* (KõpKons. 96), eL lääneosas, näit. Hls Abja *põrda* (HlsMS II), *kēldä* (HlsMS VI), Krk Karksi *kēldä*, *kānda* (i. m.), Pst *veřdä* (KlusHol. 42), Kääriku *kānda*, *kēldä* (i. m.), Trv põhjaosa *veřda* (TrvP 43), *kānda* (TrvPKlus. 18), Pikru *põrdä*, *pūnda* (TrvMS III), Ämmuste *kēldä*, *kānda* (TrvMS I), Väluste *põrdä* (TrvMS IV), Kaubi *kānda*, *kēldä* (i. m.), Hel Taagepera *kānda*, *kēldä* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *põrda* (MÜSan. 32), *kēlda* (35), Ote Nõuni *vānda* (OteMS), Puh *veřda* (PuhHÜ 72), *kēldä*, *kānda*, *nēldä*, *põrdä* (PuhMS), Võn Mäletjärve *nēldä*, *kēldä* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *kānda*? (KrlHÜKons. 43), *põrdä*? (KrlMÜ 160), *kēldä*?, *nēldä* (KrlV 55), Käärikmäe *põrdä*? (KrlMS II), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *vānda*?, *kēldä*?, *nēldä*?, *põrdä*? (UrvMS), Rõu Sanna-Hurda *nēldä*?, *kānda*?, *põrdä*?, *kēldä*? (RõuMS IV), Ruuga *põrdä*? (RõuR 36), Plv Krantsi *kēldä*? (PlvMS I), Viinakoalaane *kānda*? (ib.), Räp Tooste *kēldä*? (RäpT), Parapalu (*lt-*, *rt-*verbides) *kēldä*?, *nēldä*?, *põrdä*? (RäpP), Vas Orava *kēldä*? (VasO 47), Setus, näit. Satseri *põrdä*?, *põrdeh* (MÜSeS 118), Matsuri *kiānda*?, *kiēldä*? (i. m.), eL keelesaartel, näit. Lei *niēlda*, *kiēlda* (LeiV 6), *kiēlda* (LeiMV 55), *püõrda*? (57), Lut *kiēldä*?, *niēldä*?, *kānda*?, *püõrdä*?, *kiēdeh* ~ *kiēlden* jm. (LutMS).

B tüüp: ülipikk vokaal + *-nd-*, *-ld-*, *-rd-*, *-nd-* jm. esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Emm *kēda*, *kēdes*, *põrda*, *põrdes*, *nēlda*, *nēldes*, *kēlda*, *kēldes* (MEmm.), Viiterna *kēda* (EmmMS I)

Phl Kerema (*lt-, rt-verbides*) *kêlDv, nêlDv* (PhlK), Rei Ülende *kânda, kêlda, kêrda* (ReiMS II), eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni *kîldä?* (OteMS), *pûrdä* (ib.), *kândä* (MT 132 10), Nüpli *kândä* (17), Rõn Koruste *kândä, kêldä* (i. m.), Puh Võsivere *kândä* (i. m.), eL keskosas, näit. Plv Alaküla *põrdä* (PlvMS III), Räp (*nt-verbides*) *kândä?* (HÜRäp. 18), Parapalu *kândä?, vändä?* (RäpP), eL keelesaartel, näit. Lei *kândä, vändä, pûrdä* (LeiV 4), *nêldä* (LeiMS I).

B₁ tüüp: ülipikk vokaal või pikk diftong + *-ndad-* jm. esindus. Seda leidub eKi. rannikumurdeis, näit. Kuu Juminda neem *kändäitä, kieldäitä* (i. m.), Tapurla *kändädä* (KuuKons. II 1), Pärisea neem *vännätä* jm. (i. m.), Kad Käsmu *kieldata* (i. m.), Hlj põhjaosa (välja arvatud kirdenurk) *kändäta* jm. (i. m.), Lüg (harvem) *kändäitä* (i. m.).

C tüüp: *-ntt-, -lnt-, -rtt-* esindus. Seda leidub Kod-s, näit. *kiälttä* 'verbieten', *püärttä* 'umdrehen' (KodD 99), ja Ote-s, näit. (*kändmä:*) *känttä ~ kânttä, (kîldmä:) kîlttä?* (OteMS).

D tüüp: *kâna, põra* jm. esindus. Seda leidub eKi. rannikumurdeis, näit. VNg põhjaosa *kiera, niela, kâna* (i. m.), Koila *püöra* (VNg M99), Lüg *känä, kierä* jm. (i. m.), *kiera* (HÜLüg. 47), Vai põhja- ja keskosas *nielä, püörä* (i. m.).

D₁ tüüp: *vânada, kêlada* jm. esindus. Seda leidub Lääne-Saaremaa põhjaosas, näit. Khk põhjaosa *kêlada* (i. m.), Mus *kêlada, vânada, põrada, kânada* (MusI 64), paiguti Hiiumaal, näit. Emm Viiterna *vânada* (EmmMS I), ja eKi. rannikumurdeis, näit. Lüg *kielata, vännätä* (i. m.), *kielada* (HÜLüg. 37), Reo *kielada, kierada, nielada* (LügT), Jõh *kânada, kânäta* jm. (i. m.), Toila *püörata, püörates, kierata, kierates, kânata, kânates, vånata, vånates, kielata, kielates, nielata, nielates* (JõhMS).

E tüüp: *-naittä-, -laittä-, -raittä-* esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Emm *vēnaittä, vēnaittes* (MEMm.), Viiterna *kānaittä, vānaittä* (EmmMS I), Phl Kerema *vēnaittä, kēnaittä, pōraittä* (PhlK), Rei Ülende *nēlaittä* (ReiMS III), eLä. põhjaosas, näit. Mär Orgitu *kānaittä, nēlaittä* (MärMS III), eLä. keskosas, näit. Kse Laulepa (?) *kānaittä* (KseMS I), PJg (?) *kānaittä* (PJgVok. 8), Tor Mannare (?) *nēlaittä, pōraittä* (TorMS II), eLä. lõunaosas,

näit. Hää (?) *põraitta* (HääVok. 19), eP-s, näit. Ris Vilivalla *kiëraitta*, *niëlaitta* (RisMS I), Hag Kohatu *kānaitta*, *vānaitta*, *kiëraitta*, *püöraitta*, *niëlaitta* (HagVM), Juu Toomja *nēlāittä* (JuuMS), Kuimetsa *kiänāittä* (i. m.), Koe Ärvita *püöraitta* (KoeMS I), VMr *kānaitta* jm. (VMrT), JMd Kaalepi *püöraitta*, *niëlaitta* (JMdMS II), Oeti *kiëraitta*, *niëlaitta* (JMdMS I), eI-s, näit. Iis Tudulinna *viānaitta* (IisMS III), Trm *nēlaitta* (TrmMS I), Kod *kānaitta* (VokKodD 59), eKe. idaosas, näit. Lai Sootaga *põraitta* (MT 153 3), Pal Soomevere *põraitta* (EKA 226 9), Plt *kēānaitta* (PltKons. 23), *kēlaitta*, *kēraitta*, *põraitta* (24), KJn Leie *põraitta* (MT 163 71), eL lääneosas, näit. Hls Vana-Kariste (?) *vānaitte* (HlsMS I), eL põhjaosas, näit. Puh (?) *põrāittä* (PuhHP 135).

Lähematest sugukeeltest leidub liivis vorme, kus puudub tüve dentaalklusiil täiesti. Näit. *niëlā* 'schlucken' (Kettunen LvWb. 247), *kiërā* 'drehen, kehren, sich drehen, wälzen' (124), *niel* (Sjögren-Wiedemann LWb.), *kier* (Sjögren-Wiedemann LGr. 165), mis nähtavasti ei ole *ta-*, *tä-*verbide esindus. Kuid leidub ka neid, kus dentaalklusiil on veel olemas, näit. *kiēldā* 'verbieta, versagen, ebleugnen, widerrufen' (Kettunen LvWb. 124), *vāndā* 'flechten; wickeln' (508), *kierd* (Sjögren-Wiedemann LWb.), Piza *kielđo* (Sjögren-Wiedemann LGr. 386, 394, 401). Viimaseid võiks oma häälikseisult samasteks pidada eesti tüübi **B** esindusega.

Vadlast Kettunen VÄH² 64 mainib **ld*, **rd* ühendite pügalas inf. *kërrä* (: *këreb*), *përrä* (: *përeb*), kus ta *rr*-lise esinduse seletab analoogiliseks lühiesisilpseist *ella* jm. vormidest ja sellele lisab: „Tunnetaan paikoin myös *vërtä*, *përtä*, joissa *t* lienee *t*:llisten infinitiivimuotojen analogiaa“. Viimaseid vorme on puudutanud ka Ojansuu ühenduses karjala häälikseadusliku konsonantse liitumise esindusega ja on arvanud, et need vormid vadlast on käesoleva rühma *ta-*, *tä-*verbide konsonantse liitumise esinduse analoogial tekkinud, missuguseks analoogiaks on vahelüli andnud vadlast käesoleva verbirühma *tšëran* 'kierrän', *tšëlän* 'kiellän' *ll, rr* > *l, r* häälikmuutuslikud kujud (vt. KAÄH 22). Seega võetakse seletuste lähtealuseks vadlast käesoleva verbirühma konsonantse liitumise esindus, kuigi materjali mainimata. Ka ei ole neid muis allikais juhtunud märkama. Sellele vaatamata

on see kaudne tõendus vähemalt kunagisest konsonantse liitumise tüübi olemasolust vadjas.

Soome murdeis võiks algsoome konsonantsele liitumisele taastuda näit. Tornio Suonenjoki *nieltäj j-* (Kettunen SM I 157:12), Kesk-Skandinaavia metsasoomlaste *kieltä* (Kettunen KSMSK 24, vrd. „muualta yleistyneenä *kuolta, lulta, tulta*“ ib.). Muidu on aga praeguste soome murrete esindusena kohata ainult vokaalse liitumise tüüpi, näit. smE-s Rauma põhjasa *känttäte* (Ojansuu LMÄH II 54), smH-s Kylmäkoski *kiältään n-* (Kannisto LEHKM 176), *kiärtää* (217), smLP-l *käntä(n)*, *väntä(n)* (Laurosela ÄTEPM I 95), Honkajoki, Karvia *käntäisäni* (96), smT-l *sirttät* (Airila ToM 24), Suonenjoki *viäntē* (Kettunen SM I 154:15), smS-s Joroinen *kiertäessä*n (161:7), Puolanka *kiertäen* (204:2), Hirvensalmi *kieltöök*, *kieltöö*, *kieltööksee*, *kieltäissä*, *kieltäi(n)* (Hyyryläinen THsK 54), *kiäntöö* (16), Kesk-Skandinaavia metsasoomlasil *kiertäin* (Kettunen KSMSK 85), smV-s Kirvu *kiertää* (Sirelius LTJääKir. 15:1), *kieltää* (19:21) jm.

Soome vanemas kirjakeeles esineb üldiselt konsonantse liitumise tüüp (fäte, fietä jm., vt. Jännes Vir. II 164, Setälä YSÄH 389, Ojansuu Vir. 1907 121—122, MAK 113 ja Rapola SKH 130—131), mistõttu praegune valitsev tüüp soome murdeis ei ole tõenäoliselt kuigi vana esindus.

Karjala-aunuses kohtame kaht esindustüüpi: 1. Nii kohtame lüüdi murdeis šuoju *viertä* 'paneutua' (Ojansuu LKN 78:9), Mundjärvi *tüöta* 'lähetää' (Kujola ib. 213:3), *viertä* 'laskeutua' (Kalima ib. 239:13). Genetz (TAK 170) kons-tateerib, et aun-s „... useat kaksitavuiset *ta-*, *tä-*päätteiset verbit, joiden ensimmäinen tavuu on pitkä: *keändä-*, *kiellä-*, *kierdä-*...; näillä on typistyneet vartalot *keat*, *kielt*, *viert*... , joista I inf. usein... syntyvät; esim. *keändeä* l. *keätä*, *kieldeä* l. *-ttä*...“. Samuti Setälä YSÄH 389 mainib, et „aunuksen kielessä tavataan niinikään semmoisia muotoja kuin: *keätä* 'kääntää' < **käänttäk*... *töätä* 'työntää'...“ ja Ojansuu KAÄH 33: „aik. *koqata*, *tüöta*, joita vielä aluettain tavataankin“, 106: „aun. sekä *keätä* että *keändeä*, alkus. **käättäk* < **käänttäk*“ ja 22: aun. „... *kieltä*... *kiertä*... alkus. **kelttäk*, **kertttäk*“.

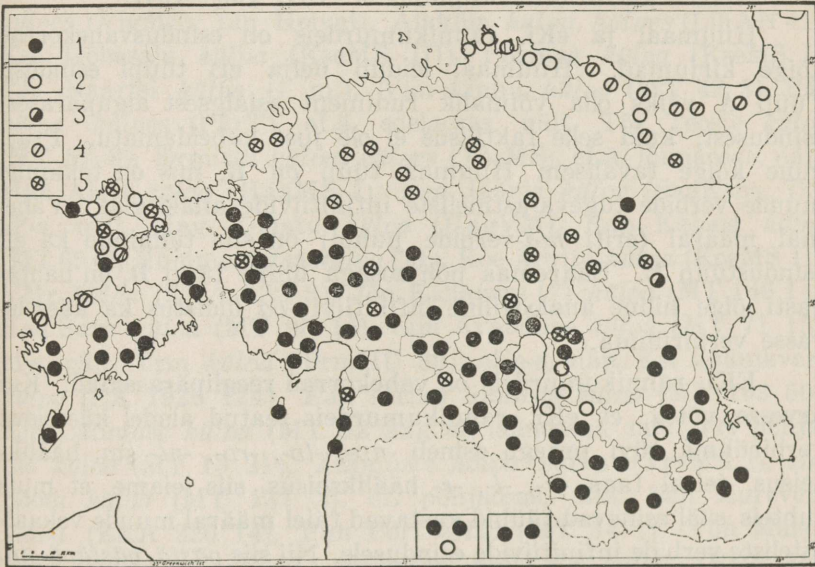
— 2. Praegu üldiselt aga valitseb karjala-aunuses juba teine tüüp, näit. krj-s *tüõndeä*, *tüõndeäššä* (-ššä), *tüõndeän* (Genetz TVKK 229), krjP-s Vuokkiniemi *kierteä* (Mustakallio Vir. I 78:5), krjL-s Tunkua *kieṛdöä* (Virkkunen KKN III 73:10, :11), *kieḷdöä* (Liljeblad TMK 59), krjN-s *tüõndiä* (Kujola KKN I 125:3), Soome aunuse murdeis Suistamo *kieändieä* 'kääntää', *viērdieä* 'viertää kaskea' (Nirvi SKV 32), Salmi *viändiä* (Pelkonen KKN II 91:3), *tüõndiä* (86:17), *kiändiä* (Kujola ÄTSalm. 23), Vene aunuse murdeis Njekkula-Riipuškala *tüõndeä* (Ojansuu KKN II 13:27, 16:17, :19) jm. Need on nähtavasti hilisemad muude verbide analoogial tekkinud vokaalse liitumise üldistused (vrd. Ojansuu KAÄH 33, 96, 106).

Vepsas on Setälä YSÄH 389 järgi „tämmöiset muodot ainoat käytännössä“ nagu *väta* 'soittaa, leikkiä' < **väättäk* < **väänttäk* (: prees. *vändan*); samuti ib. 391: „konsonantivartalosta johtuneet muodot yleiset ja ainoat, esim. . . . *kelta* l. *kelta* 'kieltää““. Nii näit. ka (*kändan*;) *käta* (Ahlqvist ANTsch. 88), (*vändan*;) *väta* 'spela, leka' (111), vpsK (*vändan*;) *väta* 'leka, spela', (*käändan*;) *käta* 'vända' (Lönnrot NTS 49), *sirta* (Kettunen NVM 65:3). Sama kindlat konsonantset liitumist eeldab Kettunen LVHA I 39 vpsL-s *kätä*, *kelta*, *pirta*, *vertes* puhul, kuid teeb viimaste *lt-*, *rt-*esinduste kohta hiljem (ib. 41) reservatsiooni, et need võiksid häälikuliselt ka sisekaolised olla, nagu näit. olevat seda kindlasti vpsL *känttä* (39) jm. kujud. Tõenäoliselt on viimased siiski hilisemad analoogia juhtumid. Vrd. ka vpsK (*veerdan*;) *-rtta* 'vältsa' (Lönnrot NTS 49).

Lähemalt eesti murrete esindustüüpe vaadeldes näeme kõige suuremat levikut tüüpidel A ja E. Tüüp A esineb Saaremaal, eLä. mandrimurdeis, eKe. lääneosas ja eL murdeis (viimase suhtes vrd. Wiedemann WD 53 *kelmä:keldä* jm.) ja on nähtavasti oma häälikuliste tunnuste tõttu taastatav algsome konsonantsele liitumisele otseselt *lt-*, *rt-*verbides (näit. *kēlda* jm. < **kēlttä* jm., vrd. ülemal lk. 144—145, 162—163 ja Kettunen EKÄH 45).

Teist suurema levikuga tüüpi (E) leidub osalt Hiiumaal, osalt eLä. põhjaosas, kogu eP-s, eI-s, eKe. idaosas. Üksikute

juhtumitena on seda esindust märgitud ka tüüpi A murdeomasel esinemisalal (näit. PJg, Hää, Hls, Puh jm.). Need üksikjuhtumid ei ärata suurt usaldust, kuna need võivad olla käsitatavad ühiskeelee hilismõjuna, osalt isegi küsitluseksitustena. Häälikuliselt on tüüp samane verba contracta (*da-*, *ä-*verbide) tüüpi infinitiividega (vrd. *osatta*, *teñmatta* jm., samuti vahekordi muude vormirühmade puhul lk. 68—69, 117—118).

Kaart nr. 12. 1 — tüüp A; 2 — tüüp B; 3 — tüüp C; 4 — tüüp D;
5 — tüüp E.

Nende tüüpide maa-alalise leviku suhtes tuleb tähele panna asjaolu, et tüüpi A levinemisala langeb ühte a- ja b-verbirühma vastava konsonantsele liitumisele tagasimineva tüübi esinemisalaga ja sekundaarse tüüpi E esinemisalaga ühtub a- ja b-verbirühma tüüpi B levinemisalaga, mida võis küll häälikuliselt tagasi viia algsome vokaalse liitumise tüübile, kuid mida sisuliselt tuli pidada lihtsalt välte- või astmeanaloogiliseks tüübist A. Ka käesolev esinemise maa-alaline ühtuvus tõendab viimast arvamust.

Samasuguselt seisukohalt tuleks käsitada ka käesoleva

verbirühma tüübi **B** esindust, mis tüübi **A** murdeomasuse alal esineb kaunis sporaadiliselt ilma kindla keskuseta. See on käesoleva vormirühma tüübi **B** esinduse kohta seevõrra iseloomustav, et puudub igasugune alus käsitada seda algsome vokaalse liitumise tüübile tagasiminevaks ja isegi kaaluda selle võimalust, vaid see on ilmselt hiline analoogia muudest verbidest.

Tüübi **C** esindust Kod ja Ote khk-s tuleb pidada samaks, mis eelmiste verbirühmade puhul lk. 151, 166—167.

Hiiumaal ja eKi. rannikumurdeis on esindusvahekorrad kõige kirjumad. Hiiumaal leidub nelja eri tüüpi esindust. Tüüp **A** võiks olla võimalik rudiment esialgselt algupärasest esindusest, kuid selle faktilisus ei ole just kaheldamatu. Praegune kõige tavalisem Hiiumaa tüüp on **B**, mis on tekkinud muude verbide tugeva-astmeliste infinitiivide analoogial. Vähe-mal määral (eriti *ntä*-verbide puhul) on siia tunginud ka eP esindustüüp **E**. Saaremaa põhjaosaga ühine tüüp **D**₁ on nähtavasti õige hiline analoogiline infinitiivi *-da* üldistus ka käesolevasse verbirühma.

EKi. rannikumurdeis on vahekorrad reeglipärasemad. Kui arvesse võtta, et eKi. rannikumurdeis teatud aladel käesoleva verbirühma tüvi praegu esineb *-nd-*, *-ld-*, *-rd-*, *-nt-* jm. häälikseisus, teisel taas *-n-*, *-l-*, *-r-* häälikseisus, siis leiame, et muus suhtes sääl esinevad tüübid vastavad täiel määral muude vokaalliiteliste verbide infinitiivide esindusele. Nii siis *pästä*, *pästädä* jm. vahekorraga on ühelt poolt samane *kielä* (tüüp **B**), *kielädä* (tüüp **B**₁) ja teiselt poolt *kielä* (tüüp **D**), *kielädä* (tüüp **D**₁) vahekord (vrd. Toomse Son correspondant etc. 34—42).

Mõnel määral käesoleva verbirühma esinduste ja nende vahekordade mõistmiseks pakuvad kaasabi k u u l m a-verbi sama vormirühma esindused eesti murdeis. Selle verbi puhul, kus algsome lähtekoha konsonantses liitumises ei ole kahtlust, näeme, et on jõutud ligikaudu samadele tulemustele. Nii kohtame järgmisi esindusi:

1. *-l-*, *-ll-* esindust leidub eKi. rannikumurdeis, näit. Kuu Juminda ja Pärಿಸpea neem *külla* (i. m.), Kad Käsmu *külla* (i. m.), Hlj rand *külla* (i. m.), VNg põhjaosa *külla* (i. m.), Vasta

külla (MT 21 8), Lüg *külla* (i. m.), Jõh põhjaosa *külla* (i. m.), Vai põhja- ja keskosa *külla* ~ *küla* (i. m.), idaosa *külla* (i. m.);

2. pikk vokaal + *-ld-*, *-ld-* tüüpi esindust leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *külda* (i. m.), Jäm Määbe *külda* (MT 104 7), Mus Panga *külda* (MT 109 8), VII Kalju *külda* (VIIT), Muh Lõetsa *külda* (MuhT), Linnuse *külda* (i. m.), eLä. põhjaosas, näit. Mar Haeska *külda* (MarT), Mär Orgitu *külda* (MT 52 8), eLä. keskosas, näit. Vig *külda* (VigMP 36), Säälä *küldes* (VigMS), Lih Helvati, Alaküla *külda*, *küldes* (LihAH 41), Kse Hõbesalu *külda* (KseMS III), Poantse *külda* (KseMS I), PJg Naartsi *külda* (i. m.), Vän Linnu *külda* (MT 42 3), Pär *külda*, *küldes* (PärT), eLä. edelaosas, näit. Tõs Teoste *külda* (MT 57 8), Ermistu *külda*, *küldes* (TõsMS), eLä. lõunaosas, näit. Hää Alevi *külda* (HääMS I), Saa Jäärja *külda* (SaaKons. 73), eP-s, näit. Hag Kohatu *külda* (HagVM), Rap Kabala *külda* (MT 69 6), Nõmmemetsa *külda* (11), Koe Ärvita *külda* (KoeMS II), VMr *külda* (EKA 332 3), Jõe Kallavere (?) *külda* (MT 146 14), Kad Suru *külda* (MT 90 16), Sim Avanduse *külda* (MT 71 15), eI-s, näit. Trm *külda* (TrmHÜ 39), eKe-s, näit. Ksi Väänikvere *külda* (EK 1926 124), KJn kiriku ümbrus *külda* (MT 163 50), SJn Lahmuse *külda* (MT 92 22), eL lääneosas, näit. Trv põhjaosa *külda* (MT 13 21), Ämmuste *kõlda* 'surra' (TrvMS I), Hel Söödi *külda* (MT 137 2), eL põhjaosas, näit. San Kurevere *külda* (EKA 220 14), Puh Pori *kõlda* (MT 34 1), Vön Mäletjärve *külda* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *külda*? (KrlV 55), Har Mõniste *kõlden* (MT 44 9), *kõlda*? (EKA 223 11), Saru *külda*? (MT 150 18), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *kõlda*?, *külda*? (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *kõlda*?, *külda*? (RõuMS IV), Plv Mustajõe *kõlda*? (PlvMS II), Röp Parapalu *külda*? (RöpP), Vas *külda*? (MT 40 9), Setus, näit. Treski *kuülda* (MT 79 33), Vaartsi *kuülda*? (88), Kostkova *küülda*? (MT 135 16), Tsütski *küülda* (22), Litvina *küülda*? (60), eL keelesaartel, näit. Lei *kouida*? (LeiV 9), *küüida*? (MT 154 25), Lut *küüda*? (MT 22 17);

3. ülipikk vokaal + *-ld-* jm. tüüpi esindust leidub Hiiumaal, näit. Emm *külda*, *küldes* (MEmm.), Viiterna *külda* (EmmMS I), Rei Jõeranna *külda* (EKA 176 20), Ülende *külda*, *küldes* (ReiMS II), ?? eLä. keskosas, näit. Kse *külda* (MT 66 29),

eP-s, näit. Ris kiriku ümbrus *kūlda* (MT 62 9), Vilivalla *kūlda* (RisMS I), Kei Nahkja *kūlda* (MT 158 27), JMd *kūlda*, *kūldes* (MÜJMd. 56), Soosalu *kūlda* (MT 60 20), VMr *kūlda*, *kūldes* (VMrT), Amb, Kad *kūlda*, *kūldes* (AmbKodVK), VJg Rünga *kūlda* (EKA 178 11), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *kūlda* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *kūlda* (i. m.), Hlj keskosa *kūlda* (i. m.), Jõh *kūlda* (i. m.), Toila *kūlta*, *kūltes* (JõhMS), eI-s, näit. Iis Tudulinna *kūlda* (MT 47 1), *kūldes* (14), Trm *kūldes* (TrmMS II), eKe-s, näit. Ksi Laeva *kūldes* (KsiLaeVok. 73), Väänikvere *kūlda* (MT 35 4), KJn Soosaare *kūlda* (MT 51 3), eL-s, näit. Kam Kärevere *kūlda* (MT 130 22), Lei (?) *kūlda* (LeiV 9);

4. *-lta*- tüüpi esindust on märgitud Kod-st, näit. *kūlta* 'hören' (KodD 99), Tossumetsa *kūlta* (MT 88 6, 10), ja Ote-st, näit. Nõuni *kūlta* ~ *kūlta*? (OteMS), samuti *kōlta* ~ *kōlta*? (ib.). Pääle nende esineb sporaadiliselt kaunis laial maa-alal veel *kūlta*-juhtumeid, mille vahekord käesolevas ühenduses ei ole päris selge.

Esitatud andmeist näeme, et siin valitsevad üldjoonis samad esindustüübid ja maa-alalised vahekorrad kui *ta-*, *tä-*verbidegi juures. Kõige suurem erinevus on eKi. rannikumurrete *-ll-*, *-l-* tüüpi esindus, mis võiks olla häälikseaduslik, kui sonoorne geminaatkonsonant üldestiliselt ses hääliknaabruses ei oleks muutunud üksikkonsonandiks (vrd. Ketunen EKÄH 68—69). Seega on tõenäoline, et see tüüp on laenuesindus soome murdeist või on *ll* erakordne säilimine ses asendis sündinud soome murrete vastava esinduse mõjul (vrd. soome *kuulla*). Mujal eesti murdeis on selle *le-*verbi tüübi esindus nähtavasti igal pool liitunud *ta-*, *tä-*verbide esindusega. Seetõttu kajastab see ka teatud määral *ta-*, *tä-*verbide esindusvahekordi. Huvitavalt on tüübile A vastav *kuulma*-verbi esindus palju kaugemale eP murdealasse ulatuv kui seda nähti *ta-*, *tä-*verbide puhul. See asjaolu laseb arvata, et neil põhja-eestilisel murdealadel, kus praegu esineb *kūlda*-tüüpi mitte aga *kēlda* tüüpi, on ka varemni esinenud tüübi A (*kēlda* jm.) esindust, mis hiljemini on verba contracta tüübi esinduse poolt kõrvale tõrjutud. *kuulma*-verbi vastav esindus on aga mõnin-

gail põhjusil puutumata jäänud ja esineb praegugi veel *kūlda* kujul, mis on analoogiline säääl (Rap, Hag, Koe, VMr, Kad, Sim jm.) kunagi valitsenud tüübist A. Sellega on jõutud väiteni, et *kūlda*-tüüp eP-s tüüp E praegusel murdeomasuse alal tõendab kaudselt säääl valitsenud varemata tüüpi A (*kēlda* jm.) esindust. Kuid kuulma-verbi esindusvahekordade tõlgendamisel tuleks isegi kaugemale minna. Nimelt on *kūlda*-tüübile, mis laialdaselt esineb eP-s, eriti selle idaosas, eI-s, raske kujutada aluseks muud kui tüüpi A esindusele vastavat tüüpi, kus hiljem välte- või astmeanalooogia on mõjule pääsenud.

Neid väiteid tüüpi E hilisuse kohta eP-s saab tõendada veel eesti vanema kirjakeelē mälestiste esindusvahekordade abil. Mis puutub kirjakeele vanemaisse mälestistesse, siis leidub säääl ainult neid grafeeme, mis võiksid märkida käesolevas verbi-rühmas kas tüüpi A või tüüpi B esindust. Näit. Müller 1600. a. ümber Tln neel̄da (VGEG XV 71:19, 74:6), neel̄da (142:21, 328:19), nel̄da (200:21, 341:18), nel̄da (184:20, 186:8, 194:9, 202:17, 206:21), fāenda (154:13, 181:11), feenda (313:32), feel̄da (264:14, 316:8), pōr̄da (56:18, 65:28, 93:25, 203:26, :34, 255:25, :30, 288:11, 290:30, 318:31, 333:28, 334:19, 338:32, 340:14), Rossihnius 1632. a. eL fāh̄nda (VGEG XIX 59:14, 62:37, 99:30, 120:14, 212:13, 223:17), feh̄lda (117:7), Koh̄ten 1647. a. Sa pōr̄da (VGEG XX 3:1, 4:25), nel̄da (1:14, 4:29), vandeformel 1651—1652. a. Kaa feh̄lda (VEKVM 361:5), 1673. a. Tln pōhr̄da (ChrGb. 9:2), feh̄nda (26:12), 1674. a. Tln pōhr̄da (Rit. Avj:6), feh̄nda (Bv:8), Andr. ja A. Verginius 1690—1701. a. ārrafeel̄da (VEKVM 201:23), Creidius 1694. a. Plt pōr̄da (238:17), Hornung 1694—1695. a. ārraneel̄da (Lō 26:2, 46:28, KKR 89:21), feel̄da (277:18), kuninglik kask 1697. a. feel̄da (VEKVM 268:31), plakat 1700. a. Tln feel̄da (276:14), A. J. de la Gardie üleskutse 1702. a. Tln feel̄da (287:27, 288:14), Schultén 1709. a. Prn feel̄da (217:15), piibel 1739. a. pōr̄da (II Moos. XV 26, III Moos. XXVI 9) jm.

Kui võtame arvesse, et põhja-eestiline vanem kirjakeel (XVII sajandi oma ja hilisem) põhineb päämiselt murdealal, kus praegu valitseb tüüpi E esindus, siis võime eesti vanema kirja-keele mälestiste esinduse põhjal järeldada, et põhja-eestilises

murdes, kus praegu esineb tüüp **E**, sel ajal veel esines kas tüüp **B** või **A**. Siis peaks tüüp **E** olema eP-s vägagi noor esindus (vrd. lk. 70). Mis puutub tüüpi **A** või **B** küsimusse, siis on raske arvata, et tüüp **B**, mis omab väga suurearvulise rühma toena muude verbide näol, oleks nii hõlpsasti olnud analoogiale kalduv. Palju tõenäolisem on seda arvata tüüpi **A** kohta, mis väiksema ja ebaharilikuma rühmana võis palju kergemini analoogiamõjutusile alistuda. Kui seda põhja-eestilise vanema kirjakeele mälestiste käesoleva rühma puhul võiks niimoodi tõlgitseda, siis jääks sama tõlgitsemisvõimalus ka eespool käsitletud vanema kirjakeele esinduste kohta **a-** ja **b-**verbirühma puhul, kus samuti astme eraldamatuse tõttu ei olnud võimalust tüüpide **A** ja **B** vahel vahet teha.

5.

Algsoome *k*-algulise sufiksi liitumise seisukohalt tulevad käsitlemisele *ka-*, *kä-*, *ko-* (vokaalse liitumise puhul *γα-*, *γᾶ-*, *γο-*) sufiksilised imperatiivivormid.

a.

Verbirühmas *hoita-*, *leütä-* jm. on eesti murdeist märgitud järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: *-kk-* esindus. Seda leidub eL murrete kagus, näit. Se Satseri (?) *tekke?* (MÜSeS 115; 'teadke' = ? *tekke?*), Lut *neukke?*, *pükke?* 'nõudke, püüdke' (LutMS).

B tüüp: *-tk-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *oitke*, *üitke*, *soutka* (i. m.), Jäm *soutka*, *noutka*, *sätka* (JämKons. 5, JämHÜ 7), *soutke* (JämKons. 27, JämHÜ 39), Mäabe *oitke*, *oitka*, *tētke*, *tēika* (JämMS), Kaa Upa *oitke*, *oitka*, *üitke*, *üitka* (i. m.), Pha Vätta poolsaar *soutka*, *noutka* (PhaVHÜ 3), VII Kalju *oitke*, *üitke*, *püitke* jm. (VIIIT), Muh Lõetsa *oitke*, *veitke*, *üitke* jm. (MuhT), Linnuse *oitke*, *üitke* (i. m.), Hiiumaal, näit. Emm *jöütke*, *jöütkö*, *lõioitke*, *lõiotkö*, *nētke*, *nētkö*, *nouitke*, *oitke*, *püitke* (MEmm.), *oitke* ~ *oitke*, *oitka* (EmmT), Käi *oitke* ~ *oitke*, *oitko* (KäiT), Phl *hoitke* ~ *hoitke*, *hoitko* (PhIT), Rei *oitke* ~ *oitke*, *oitko* (ReiT), Tahkuna *soutku* (HÜReiT 9), Ülende *joutku* (ReiMS I), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *jeutke*, *leitke*, *neutke*, *oetke*, *oetku*, *püitke*, *tēatke* (RidMS), Mar Haeska *qetku*, *qetke*, *üitke*, *püitke*, *säetke*, *tēätku* (MarT), eLä. keskosas, näit. Vig Sääla *oitke*, *üitke*, *jeutke*, *jeutku*, *leitke*, *leitku*, *neutke*, *neutku*, *püitke*, *seutke* (VigMS), Kse *oitku* (KseHÜ 16), Poantse *loitke* (KseMS I), Laulepa *neutku*, *oitku* (KseMS II), Hõbesalu *seutke*, *seutku*, *teatke*, *teatku*, *püitke*, *püitku*, *loitke*, *oitke*, *oitku*, *üitke*, *üitku*, *jeutku* (KseMS III), Mih Tamme *oitko* (EK 1922 48),

Piisu *oiike*, *püiike* (i. m.), PJg Ertsmaa *seutku* (HÜPJg. 7), Naartsi *oiike* jm. (i. m.), Tor *veitke* (TorKons. 43), Tammistu *seutku*, *jeutku* (TorTKlus. 5), Oore *jeutke* (TorMS I), Niimiste *leitke*, *oiike* (i. m.), Vän *seutku* (VänKV 7), Kelgu *oiike* (i. m.), Sikana, Tahkuse *seutku* (VänL 8), Pär *jeutke*, *oiiku* (PärT), Nurme, Eametsa *jeutku*, *oiiku* (PärP 8), Elbu *oiike*, *oiiku* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Var *seutku* (HÜVar. 13), Tõs alev *neutke*, *neutku* (VMÜTõs. 16), Ermistu *jeutku*, *jeutke*, *leitku*, *leitke*, *nõtku*, *nõtke*, *neutku*, *neutke*, *oiiku*, *oiike*, *püitku*, *üitke*, *seutku*, *seutke*, *üitku*, *üitke* (TõsMS), Khn *oiiku* (KhnKons. 5), eLä. lõunaosas, näit. Hää *jeutku*, *seutku*, *sätku* (HääMHA 6), *tätku* (HääMÜ 175), *neutke*, *neutku* (183), Alevi *jeutku* (HääMS I), Saa Jäärja *seutku* (SaaJää. 15), Tauste, Nepste *oõtku* (SaaVok. 100), eP-s, näit. Kei idaosa *seutku* (KeiI 9), Hag Kohatu *jeutke*, *jeutku*, *leitke*, *leitku*, *njetke*, *njetku*, *neutke*, *neutku*, *õetke*, *õetku*, *püitke*, *püitku*, *seutke*, *seutku*, *tjatke*, *tjatku*, *üitke*, *üitku*, *veitke*, *veitku* (HagVM), Adila *oiiku* (MT 159 6), Koe *jeutku* (KoeMS III), VMr *jeutke*, *jeutku* (VMrT), Amb, Kad *jeutku*, *jeutke*, *leitke*, *leitku*, *njetke* jm. (AmbKadVK), Rak Tõrma *jeutke*, *seutke* (RakL 3), *oiiku* (5), Sim *seutku* (SimKV 16), Mariküla *oiiku* (SimV 5), eI-s, näit. Iis *oiiku* (MT 48 2), Uhe *oiiku* (EKA 180 6), Trm *teatke* ~ *teatka*, *teatku* (TrmMÜ 75), Kod *seutku* 'lass ihn rudern', *seutka* 'rudert', *neutku* 'lass ihn fordern' (VokKodD 91), eKe-s, näit. Pal *tjatku*, *tjatke* (PalMÜ 62), Plt Raasna *oiike*, *oiiku*, *neutke*, *neutku*, *jeutke* jm. (PltMS), KJn *seutke* (KJnMP I 106), Leie *oiiko* (MT 104 6), SJn Põhjaka *oiiku*, *jeutku* (SJnP 6), *leitke* (i. m.), Vil Valma *oiiku*, *veitku*, *seutku* (VilVal. 3), Auksi *oiike*, *üitku* (i. m.), eL lääneosas, näit. Hls *oiiku* (MÜHls. 45), Krk Karksi *oiike*, *oiiku* (i. m.), Pst Kaarli *oiike*, *täitke* (PstKKlus. 4), Kääriku *oiike*, *leitke*, *leitku* (i. m.), Trv Kaubi *oiike*, *oiiku* (i. m.), Hel Taagepera *oiike*, *oiiku* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *tõtku* (MÜSan. 32), Kurevere *oiiku* (MT 54 14), Ote Nõuni *seutke*, *üitku*, *lõutku* (OteMS), *oiiku* (MT 132 18), Neeruti *oiiku* (64), Rõn Koruste *oiike*, *leitku* (i. m.), Puh Võsivere *oiike*, *oiiku* (i. m.), Kam Kärevere *oiiku* (MT 130 3), eL edelaosas, näit. Krl *neutke*, *neutku* (KrlMÜ 153), Ähejärve *oiike* (MT 108 15), Har Mõniste *hoitke* (HarMõn. 18), eL keskosas, näit. Urv Vaabina

pütke?, *pütku?*, *hoitke?*, *hoitku?* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *tütke?*, *ärt tütku?*, *pütke?*, *är näp pütku?*, *hoitke?*, *är näh hoitku?*, *veitke?*, *veitku?* (RõuMS IV), Plv Kiuma *seitku* (PlvK 20), Röp Parapalu *hoitke?*, *veitke?*, *pütke?*, *tütke?*, *hoitku?*, *veitku?*, *tütku?* (RöpP), Setus, näit. Kosselka *hoitku?* (MT 79 51), Kostkova *pütke* (MT 135 5), Litvina *hoitke* (58), Matsuri *pütke* (i. m.), eL keelesaartel, näit. Lut *joutke?*, *neutke?*, *seutke?*, *tütke?*, *veitke?*, *löötkē?*, *pütke?*, *hoitke?* (LutMS).

B₁ tüüp: -DG- esindus. Seda on märgitud paiguti mitmelt eri eesti murde alalt. Andmed on aga väga ebakindlad ja enamasti tuleb seda märkimist pidada ilmseks komistuseks. Usal-datavamat laadi andmeid on eL-st, näit. Urv Vaabina *tîdge?*, *tîdgu?* (UrvMS), Röp Parapalu *sâdge?*, *sâdgu?* (RöpP) jm.

C₁ tüüp: -DAG- jm. esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *oidag mette*, *püüdag mette*, *lõidag mette*, *võidag mette* 'ära võia' jm. (i. m.), Ans *â oidag* 'ära hoia', *â souidag* (i. m.), Kär *oidag*, *püüdag* jm. (i. m.), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *oidage*, *joudage*, *soudage* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *soudage*, *joudage*, *joudagu* (i. m.), Juminda neem *joutaka* ~ *joudaka*, *niedäkü* (i. m.), Tapurla *soudaga* (KuuKons. I 10), Pärисpea neem *joutaka* ~ *joudaka*, *löötäkü* (i. m.), Kad Käsmu *oidaka*, *oidaku* (i. m.), Hlj loodeosa *oidaka*, *oidaku* (i. m.), ranna keskosa *noudage* ~ *noudake*, *noudagu* (i. m.), kirdeosa *soudaka*, *soudaku* (i. m.), khk. keskosa *oidage*, *noudagu* (i. m.), VNg Kunda ümbrus *joudaga*, *noudagu* (i. m.), mujal khk. põhjaosa *joudaka* ~ *joutaka*, *oidaku* (i. m.), Lüg *neudaka* ~ *neudaga*, *jeudako* (i. m.), Jõh *oidaga* (HÜJõh. 57), põhjaosa *seudaka* ~ *seudaga* (i. m.), Toila *veitaka*, *veitaku*, *ütaka*, *ütaku*, *seutaka*, *seutaku*, *pütaka*, *pütaku*, *jeutaka*, *jeutaku*, *leitaka*, *leitaku*, *oitaka*, *oitaku*, *neutaka*, *neutaku* (JõhMS), lõunaosa *oidaga*, *oidagu*, *jeudaga* (i. m.), Vai *oiitaka* ~ *oidaka*, *oiitako* ~ *oidako*, *lööitakä* jm. (i. m.), ja eL keelesaartel Lei-s, näit. *deüdaga* 'jõudke, jõudku', *läüdaga* (LeiV 1), *tüdaga*, *veidaga* (2), *taidaga* (LeiMV 51).

C₁ tüüp. Muh-s esineb eitavais vormides -DIG- esindus, näit. Linnuse *â oidig*, *nëdig*, *leidig* jm. (i. m.).

D tüüp. Lõppeks leidub eL edelaosas ja keelesaartel Lei-s eitavais vormides isesugust D-, d-list esindust, näit. Har ala

hoïdu ~ hoïdu? (HarT), *Lei ala taidu* (LeiMV 51), *ala oïdu* (52), *ala deïdu ~ ala deïdu?* (53), *ala läüdu* (54).

Lähemate sugukeelte esindustüüpidest mainitagu liivi esindust, mis näib olevat samane eesti tüübi O esindusega, näit. Piza *algo tiedog* (Sjögren-Wiedemann LGr. 380), *voidag* (401, 429), *voidagid* (394).

Soome murdeist on paarist kohast märgitud esindustüüpi, mis võiks taastuda algsome konsonantsele liitumisele. Nii mainib Kannisto Urja'a, Akaa, Kymäköski piirkonna murdest *pükkön, hukkön, tiäkkön* (ÄTUKAM 19), pidades aga neid nn. verba contracta analoogial tekkinuks. Teiseks märgib Reijonen NM 45 Nurmekse murdest „Typistyneistä vartaloista“ moodustunud *tietkön, tietkään*. Muidu näikse soome ühiskeeles (ja murdeis) valitsevat imperatiivis vokaalsele liitumisele taastatav esindus.

Kuid soome vanemas kirjakeeles on konsonantse liitumise tüüp veel täiesti valitsev (vt. Jännes Vir. II 164, Setälä YSÄH 390, Ojansuu Vir. 1907 120—121, MAK 111, Airila MMK 49, 58 ja Rapola AKK 51), näit. Martti tietfän (MLF II 21:15, 48:12, :34, 66:26, 67:20, :27, 72:30, 84:35, 89:17, 103:1, 125:3, 141:22, 153:9, :26, 158:5, :10), tietfen (165:28, 166:3), tietfön (81:8), püjftän (49:8), püjftän (21:15), Kollanius tietfään (MLF III₁ 40:20, 71:29, 74:24, 79:25, 96:17, :23, 102:27, 108:17, 116:29, 122:15, 137:8, 138:19, 150:6, 154:2, 185:3, 189:12, 206:13, 210:12, 212:18, 223:15), tietfän (75:18, 95:16), tietfäjän (212:26). Vokaalse liitumise juhtumeid on leidunud kasutatud tekstide ulatuses ainult Martti tietfän (MLF II 112:3), Kollanius pytäfän (MLF III₁ 73:32). See lubab praegust soome (vähemalt smLä.) vokaalse liitumise tüüpi pidada võrdlemisi hiliseks nähteks.

Karjala-aunuses esineb kaht tüüpi esindust: 1. Lüüdi murdeist on märgitud ainult šuoju *šiekkat* 'tehkää' (Ojansuu LKN 37:3), *šiekkät* 'tehkää' (140:8), *šiekkoi* 'tehkö' (78:13) *tiekkoi* 'tiedetä' (130:5), *ettäk tiekkoi* 'tiedä' (144:11), mis lähivad tagasi algsome konsonantsele liitumisele (< **tetko*-jm.). — 2. Mujal karjala-aunuses valitseb võimalikult hilisem ja analoogiline vokaalse liitumise tüüp, näit. krj. Vuokkiniemi *roatoat*

(Mustakallio Vir. I 42), Tihvin *löödäkkiä* (Kujola KKN I 118:27), aun. sg. *tiedäkkäh*, pl. *tiedäkkeä* ~ *tiedeättö* (Genetz TAK 174) jm.

Vepsast on märgatud vpsP Šoltjärv *ei rakoi* 'eivät tee työtä' (Ahlqvist ANTsch. 54:29), vpsK Ladv *ei rakoi* 'eivät tee työtä' (57:33), Petsoil *i tekoj* 'ei tiedä' (Kettunen NVK 101:5), mis samuti läheb tagasi algsome konsonantse liitumise esindusele (< **tētko*-). Teissugust seletust vrd. Setälä TuM 28—30. — Teissugust esindust on märgitud veel vpsK-st *pyytkamai* 'låt oss fånga' (Lönnrot NTS 31), vps P-st Šoltjärv *sädkahaze* 'tekeytyköön' (Ahlqvist ANTsch. 53:5).

Nagu eesti murrete materjali esitusest nähtus, leidus tüübi **B** esindust (mis paiguti võib esineda ka nõrgal astmel, kuid mida allikate puuduliku transkriptsiooni tõttu ei ole saadud jälgida) kogu eesti murdeis, kui välja arvata eKi. rannikumurded, kus esines soome praeguse esindusega samane tüüp **C**. Viimast esindust näitab ka Lei murre ja Saaremaa eitavad imperatiivid.

Tüübi **A** esinduse andmed koosnevad ainult Setu kahtlasest juhtumist ja mõnest Lut paralleelvormist.

Eesti vanema kirjakeele mälestisis näeme ainult tüübile **B** vastavaid vorme. Näit. Müller 1600. a. ümber Tln *hoidfa* (VGEG XV 327:9), *hoidffa* (330:30), *hoidfa* (324:13), *hoidftut* (127:9), *hüidfa* (22:6), Rossihnius 1632. a. eL *hoitfut* (VGEG XIX 47:33, 65:10, 74:27, 202:25), *hoitfet* (71:10, 73:14), *hoidfu* (271:12), *loitfut* (30:35, 31:23), *tehdfet* (150:27, 179:8), *šähdfet* (143:19), Stahl 1632—1649. a. *hoidfut* (LSp. 8:23), *tehdfet* (18:27), *hoidfet* (24:41, 25:28), *noudfet* (26:5), *hoidfut* (HHb. I Eiiij:41, Hiiij:5), *tehdfet* (HHb. III Aiiij:7), *hoidfo* (HHb. IV Diiij:61), Broemann 1639. a. Tln *hoidfut* (VGEG XVI 283:14), G. Saleman 1642. a. Tln *hoidfo* (297:25), Koh-ten 1647. a. Sa *hoidfet* (VGEG XX 6:1), Gutsclaff 1649—1656. a. *šähdfet* (VEKVM 104:33), Turu käsikiri XVII sajandi I pool *hoidfutt* (18:20), 1673. a. Tln *hoidfo* (ChrGb. 4:1, 7:5, :12, 20:12, :15), *hoidfet* (LSt. Bxj:4), *tehdfet* (EvEp. Aiiij:14, Bvij:46, Bviiij:5, Eviiij:13, Ex:24, Exij:19, Gxij:38), *hoidfet* (Aiiij:20, Fij:31), *needfet* (Biiij:21), *noudfet* (Biiij:24, Biiij:20, Fxij:33), *hoidfo* (Cat. A:3), *tehdfet* (Bvij:21), 1674. a.

Tln hoidfo (Rit. C:42, Cvj:3), Laurentius 1686. a. Tln noudfõ (VGEG XVI 312:5) hoidfo (312:1), A. Verginius 1686. a. eL hõitfe (WT Matt. VII 15, X 17), hoidfe (Matt. XVI 6, XXVII 65, Mark. VIII 15), Forselius (?) 1694. a. eP hoidfo (VEKVM 245:23), Hornung 1694—1695. a. hoidfe (LÕ 9:17, 25:26, 84:8, KKR 4:14, 67:2, 101:16, 154:7), hoidfo (LÕ 122:11, 124:17, KKR 6:21, 93:20, 284:24), tããdfe (LÕ 55:17, KKR 89:22, 93:17, 182:10), tããdfo (259:12), noudfõ (154:6), Nõudgem (LÕ 10:12), noudfõ (KKR 93:21), A. J. de la Gardie 1702. a. Tln hoidfo (VEKVM 288:33), E. Mannerburg'i käsk 1710. a. Kre hõitfe (322:18), piibel 1739. a. joudfe (I Moos. XLV 9, 13), hõidfe (II Moos. XIX 12). Muude esindustüüpide kohta näiteid neis tekstides ei esine.

Sama üht üle-eestilist esindustüüpi märgivad ka vanemad grammatikad (vrd. näit. Hupel ESprL² 73, 87, 98, Wiedemann WD 52 jm.).

Mis puutub eesti murrete esindustüüpide ja nende vahekordade lähemasse käsitlemisse, siis tehtagu seda järgneva b-verbirühma puhul, kuna sääl käesoleva verbirühma esindustüübid täielikumalt ilma märgatava olulise erinevuseta korduvad.

b.

Verbirühmas *anta-*, *kanta-*, *murta-* jm. on märgitud eesti murdeist järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: *-kk-* esindus. Seda leidub eL põhjaosas, näit. San Lauküla *anikke* (MT 136 7), Korijärve HÜSanL I 43 märgib „(anikkü) *aniku*“ (missugust puudulikku märkimisviisi võiks pidada *anikku* või *anikku* kujule kuuluvaks), Ote *anikke* (HÜOte. 16), Nõuni *künikke* (OteMS), eL edelaosas, näit. Krl Ähejärve *anikke* (?), MT 131 6), eL keskosas, näit. Rõu Ruuga *anikke* (RõuR 6), Sanna-Hurda *anikke?*, *murkke?* (RõuMS IV), Plv Kiuma *kankke?* (?), PlvK 20), Röp *anikke* (HÜRöp. 13), Toolamaa *murkke* (MT 78 13), Mehikoorma *anikke* (MT 212 68), Tooste *anikke?* (RöpT), samuti *är?* *anikkó?* ~ *anikkói?* (ib.), Parapalu *anikke?*, *anikku?* (RöpP), Vas *anikke?* (VasKons. 71), Orava *anikke?* (VasO 55), Setus, näit. Satseri *anike?* (MÜSeS 113;

= ? *an̄kke*), Vorohvka *ankui*? (MT 99 44; = ? *an̄kkui*?), Nudretsa *mur̄kke*? (MT 149 11), *an̄kke*? (12), eL keelesaartel, näit. Lut *an̄kke*? (LutKV 18), *an̄kkoi*? (MT 22 8), *an̄kke*? (26), *kan̄kke*?, *an̄kke*?, *kün̄kke*?, *mur̄kke*? (LutMS), Kra *an̄kke*? 'antakaa' (KraMS).

B tüüp: *-tk-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *kün̄ke*, *an̄ke*, *kan̄ke* (i. m.), Jäm *an̄ka* (JämHÜ 9), *an̄ke* (JämKons. 27), Määbe *mur̄ke*, *mur̄ka*, *lin̄ke* (JämMS), Kaa Upa *an̄ke*, *kan̄ke*, *mur̄ke* (i. m.), Krj Triigi *an̄ke* (MT 148 39), Pha Vätta poolsaar *an̄ku* (PhaVHÜ 38), Muh Lõetsa *an̄ke*, *kün̄ke*, *mur̄ke* (MuhT), Linnuse *an̄ke*, *kün̄ke* (i. m.), Hiiumaal, näit. Emm *an̄ke*, *an̄kõ*, *kan̄ke*, *kan̄kõ*, *kün̄ke*, *kün̄ky*, *mur̄ke* (MEmm.), Käi Männamäe *an̄ku* (EKA 94 21), Phl *an̄ke* (HÜPhl. 53), Kerema *an̄ke*, *an̄ky*, *kan̄ke*, *kan̄ky*, *kün̄ke*, *kün̄ky*, *mur̄ke*, *mur̄ky* (PhlK), Rei Ülende *an̄ku*, *kan̄ku* (ReiMS I), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *an̄ke*, *kan̄ke*, *kün̄ke*, *mur̄ke*, *an̄ku*, *kan̄ku* (RidMS), Mar Haeska *an̄ke*, *kan̄ke*, *kün̄ke*, *mur̄ke* (MarT), Mär *an̄ku* (MärM 23), kaguosa *an̄ke* (KonsMärKa. 10, 85), Orgitu-Nõmmeotsa *an̄ku* (MT 67 7), *an̄ke* (12), eLä. keskosas, näit. Vig Säälä *an̄ke*, *an̄ku*, *kan̄ke* ~ *kan̄ke*, *kan̄ku* ~ *kan̄ku*, *kün̄ke*, *mur̄ke* (VigMS), Kse Hõbesalu *an̄ke*, *kan̄ke*, *kan̄ku*, *kün̄ke*, *kün̄ku*, *mur̄ku* (KseMS III), ka *an̄ku*, *an̄ke*, *kan̄ke*, *kün̄ke* (ib.), Poantse *an̄ke*, *kün̄ke* (KseMS I), Laulepa *kan̄ke* (ib.), Mih Piisu *kün̄ke*, *kün̄ku* (i. m.), Aud *an̄ku* (AudHÜ 50), PJg Naartsi *an̄ku*, *kün̄ke* (i. m.), Tor *an̄ke* (TorKons. 5), Tammistu *an̄ku* (TorTKlus. 5, 25), Niimiste *an̄ke*, *kün̄ku* (i. m.), Vän *an̄ke* (VänKV 8, 31), Kelgu *kün̄ke*, *kün̄ku* (i. m.), Pär *an̄ke*, *an̄ku*, *kün̄ke* (PärT), Elbu *kün̄ke*, *kün̄ku* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Var *an̄ku* (HÜVar. 73), Tõs *an̄ke* (TõsKons. 10), *kün̄ku* (55), Murru *an̄ke*, *an̄ku* (VMÜTõs. 15), Karuga *an̄ke* (MT 57 19), Ermistu *an̄ku*, *an̄ke*, *kan̄ku*, *kan̄ke*, *kün̄ku*, *kün̄ke*, *mur̄ku*, *mur̄ke* (TõsMS), Khn *an̄ka* (KhnKons. 6), eLä. lõunaosas, näit. *an̄ku* (HääHA 5), *an̄ke* (36), *mur̄ke*, *mur̄ke* (HääMÜ 162), Alevi *an̄ku* (HääMS I), Padina *kan̄ku* (ib.), Saa *an̄ku* (SaaKons. 87), *an̄ke* (12), Talli *an̄ku* (MT 70 3), eP-s, näit. Hag Adila *an̄ku* (MT 159 7), Kohatu *an̄ke*, *an̄ku*, *kan̄ke*, *kan̄ku*, *kün̄ke*, *kün̄ku*,

murtke, murtku (HagVM), Rap Raikküla *antku* (RapR 8), Juu *anike* (JuuKons. 9), JMd *antku* (ÜJMdHA 117), VMr *anike, antku* (VMrT), Amb, Kad *murtke, murtku, künike, küniku, kanike, kaniku, anike, aniku* (AmbKadVK), Kad lõunaosa *antke* (KadLKons. 26), Suru *antke* (MT 90 16), Sim *antke* (SimKV 75), Kaasiksaare *antke* (SimV 5), eI-s, näit. Iis *antke, küntku* (IisKV 29), *antku* (MÜIis. 21), Trm *murtku, murike ~ murika* (TrmMÜ 73), *antku* (HÜTrmKons. 20), *anike, künike* (TrmHÜ 12), Kod *anika* (KodD 71), eKe-s, näit. Ksi Laeva *anike* (KsiLaeVok. 72), Plt *küniku* (PltKons. 39), *anike, kanike* (54), põhjaosa *antku* (PltPKons. 5), Raasna *kaniku, antku* (PltMS), KJn *antku* (KJnMP I 106), Soosaare *antke* (MT 51 9), Pil Loopre *antke* (EKA 318 6), SJn Põhjaka *antke, aniku* (i. m.), Vil Auksi *antke, antku kanike* (i. m.), eL lääneosas, näit. Hls *antku* (HlsKons. 9, 85, MÜHls. 45, KlusHls. 25), Krk Karksi *anike, aniku* (i. m.), Pst Kaarli *anike, kanike* (PstK 7), *aniku* (31), Holstre *aniku* (KlusHol. 38), Kääriku *anike, künike, aniku* (i. m.), Trv põhjaosa *antku* (KonsTrvP 53), *antke* (MT 17 17), Kaubi *künike, antke, antku* (i. m.), Hel Taagepera *anike, antku* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *antku, murtku* (MÜSan. 32), Ote *antku, antke* (HÜOte. 16), Nõuni *murtke, kanike, künike* (OteMS), Rõn Koruste *anike* (~ *añdge*), *aniku* (i. m.), TMr *anike* (EKA 284 4), eL edelaosas, näit. Har Mõniste *aniku, antke* (HarMõn. 18), eL keskosas, näit. Plv Kiuma *aniku* (PlvK 20), Rõu Ruuga *künike* (RõuR35), Sänna-Hurda *kanike?, ärk_kaniku?, künike, ärk_küniku?* (RõuMS IV), Röp Parapalu *kanike?, künike?, murtke?, kaniku?, küniku?, murtku?* (RöpP), Setus, näit. Satseri *aniku* (MÜSeS 113).

B₁ tüüp. Eelmise tüübi kõrval on paiguti Lõuna-Eesti murdeis esinemas ka *-ñdg-* tüüpi esindust, näit. Rõn Koruste *añdge* (i. m.), Rõu Sänna-Hurda (?) *kañdge* (RõuMS I), Urv Vaabina *kañdge?, kañdgu?, künñdge?, künñdgu?, muñdge?, muñdgu?* (UrvMS) jm.

C tüüp: *-ñdag-, -ñdag-, -ñtak-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *añdag mette, kañdag mette, künñdag mette* (i. m.), Ans *â añdag, kañdag* (i. m.), Jäm *kañdag* (JämKons. 14), Kaa Upa *â añdag, kañdag* (i. m.), Hiiumaal (samuti eitavais vormides), näit. Emm *ära añdak, ära künñdak,*

ära muṛdaḱ (MEmm.), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *küñdage*, *añdagu* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *küñdage*, *añdagu* (i. m.), Juminda neem *añtaka* ~ *añdaḱa*, *küñdäḱü*, *kañdaḱa* (i. m.), Tapurla *añdaga* (KuuKons. I 7), Pärಿಸpea neem *añtaka*, *kañtaku* (i. m.), Kad Käsmu *küñdäḱä*, *añdaḱu* (i. m.), Hlj loodeosa *añdaḱa* ~ *añdaḱe*, *küñdaḱu* (i. m.), kirdeosa *añdaḱa*, *küñdaḱu* (i. m.), Rutja *añdaga* (HljRKons. 49), khk. keskosa *añdage*, *añdagu*, *kañdagu*, *küñdage* (i. m.), VNg Kunda ümbrus *añdaga*, *añdagu*, *küñdagu* (i. m.), muu khk. põhjaosa *kañdaḱa*, *añdaḱa* (i. m.), Koila *muṛdaga*, *muṛdagu* (VNgM 90), Lüg *küñdäḱä* ~ *küñdäḱä*, *añdaḱo* (i. m.), *añdaga*, *añdagu* (HÜLüg. 50), Reo *küñtägu*, *muṛtagu* (LügT), Jõh *añdaga*, *muṛdaga* (HÜJõh. 57), põhjaosa *añdaḱa* ~ *añdaga*, *añdaḱu* (i. m.), Toila *küñtaka*, *küñtaku*, *añtaka*, *añtaku*, *muṛtaka*, *muṛtaku* (JõhMS), lõunaosa *añdaga*, *muṛdaga*, *muṛdagu* (i. m.), Vai põhja- ja idaosa *küñdäḱä* ~ *küñtäḱä*, *küñdäḱö* jm. (i. m.), keskosa *añdaḱa* ~ *añdaga* (i. m.), eL keelesaartel Lei-s, näit. *añdaga*, *kañdaga*, *küñdaga* (LeiV 3), *muṛdaga* (5).

C₁ tüüp. Muh-s leidub eitavais vormides *-ñdig-* tüüpi esindust, näit. Linnuse *ä añdig*, *kañdig*, *muṛdig* (i. m.).

D tüüp: *-ñg-*, *-ñg-*, (?) *-ñg-* esindus. Seda leidub eL lääneosas, näit. Hel lõunaosa *añge* (KonsHelL 32), eL põhjaosas, näit. San *añge* (HASan. 16, 17, 66), (harilikult) *añge*, *añgu* (23), samas märgitakse ka *añ^Dgu*, *küñ^Dgu*, *añ^Dge*, *küñ^Dge*, mis oma märkimisviisilt äratavad kahtlust (*-ñ^Dg-!*) ja mis nähtavasti kuuluvad ka käesolevasse tüüpi, Kurevere *añgu* (MT 54 14), Ote *ärä añgu* (HÜOte. 16), Puh *añgu* 'andku' (PuhHÜ 68; = ? *añgu*), Võn Mäletjärve *añge*, *añgu* (i. m.), eL edelaosas, näit. Krl *añge* 'andke' (KrlV 19), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *añge?*, *añgu?* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *är_{nä}? añgu?*, *är² muṛgu?* (RõuMS IV), Plv Mammaste *añge_t-t-* (EKA 219 3), Kan *añge*, *añgu?* (KanJEK 5), Setus, näit. *añge* (MT 79 5), Nudretsa *et sa? uñma kät añgu_i tälle kätte* 'et sa oma kätt ei anna talle kätte' (MT 149 6), *añgu_i* ('ära anna') *kelle maitsa_i* (14).

D₁ tüüp. Kohati tüübi **D** esinemisaladel leidub ka *-ñg-* jm. esindust, näit. Puh Võsivere *küñge*, *kañge*, *añge* (i. m.), Se Sateri *añgui* (MÜSeS 114).

E tüüp: *-ñd-, -řd-* esindus. Seda leidub eL edelaosas ja eL keelesaartel eitavais vormides, näit. Har *ala añdu, muřdu ~ añdu?, muřdu? ~ ala añdu ei?* (HarT, MHarM), Lei *ala añdu 'ära anna'* (LeiMV 60), *ala muřdu* (61), samuti ka Lut eitavais vormides, näit. *añdoi?* (LutKV 18), Kra *añdu ei?*

Lähemais sugukeelis ei ole esindus nii kirjupalgeline kui eestis.

Liivi keeles leidub üht tüüpi esindust, näit. *āndag ~ andag* (Sjögren-Wiedemann LGr. 167), Piza *andag* (441, 469, 474), *andagid* (382, 385, 392, 404), *kūndag* (446), Ire *āndagəv 'andku'* (Kettunen ULSpr. 28:14), Siigrõg *āndak_t- 'andku'* (55:8), Kuolka *laz_āndak_t- 'andku'* (116:17), Luuž *laz_āndak_t- 'andku'* (120:15, 134:4), Iira *andak_s- 'andku'* (143:11), *āndak_t- 'andku'* (148:14), mille Setälä ja Kettunen toovad algsoome rõhutu silbi järel esineva dentaali esinduse all (vt. *āndagid* l. *āndagəd 'antakaa', āndag 'antakoon', āndagəd 'antakoot'* YSÄH 100, samuti *āndagəv 'geben Sie'* LvWb. XXXII).

Samasugust üht tüüpi esindust leidub ka vadja keeles. Toodagu näiteks *antagā 'antakaa'* (Kettunen VÄH² 70), *antagō 'antakoon'* (87), idaosa *tšüntägā* (67), Kukkoski *antakā* (67), Jõepära *antegā 'Antakaa'* (Kettunen NVK 63:10, :12), Pummala *antagā 'Antakaa'* (86:6, 89:7, :10), Kattila *antagā 'Antakaa'* (62:15, :18), *antagoo* (Alava VHT 13:10, :15, 19:31). See esindus näikse esinevat juba kreevineil (vt. Setälä YSÄH 89 ja Kettunen VÄH² 68) ja on peetud algsoome vokaalsele liitumisele taastuvaks (vt. ib. 70).

Ka soome murdeis on märgitud üht tüüpi esindust, näit. smE-s Rauma *anttakko*, mujal *andako* (Ojansuu LMÄH II 42), Halikko *antaka* (Kettunen SM I 14:14), smH-s Merikarvia *antakaa* (Latvala LSKK 57), Urjala, Kylmäkoski, Akaa piirkond *antako'* (Kannisto ÄTUKAM 20), *antakā* (31), Urjala *antakaa* (Kannisto LEHKM 293), *antakoo(n)* (8), Vesilahti *antakämme* (Kettunen SM I 41:5), smLP-l *antakā, antak(o)-hot, antako* (Laurosela ÄTEPM I 82), smKP-l Nivala *antakōt* (Vilkuna NMÄO 34), smK-l *antakaa* (Cannelin KemKM 93), smS-s Mikkeli *antakee* (Paasonen LH 33), Hirvensalmi *antakee* (Hyryläinen THsK 16), Keski-Skan-

dinaavia metsasoomlasil *antog* (Kettunen KSMSK 9, 27, 75), *antogn* (27, 68, 75, 78), *antün* (27, 77), smV-s Jääski *antakaa* (Sirelius LTJääKir. 9:17), Soome lahe saartel Tytärsaari *älkä antaka* (Äimä ÄTTytM 46), Ingeris ingrikkudel *andakaa(n)*, *andagasse(k)*, äürämöistel *antakoo*, *antakaa*, *antakoot*, savakutel *antakoo*, *antakaa*, *antakoot*, Alam-Luuga luterlasil *antakoo*, *antakaa*, *antakoot* (Porkka ID 104). Kõik need esindusjuhtumid on otseselt taastatud algsome vokaalsele liitumisele (vt. Setälä YSÄH 65, Ojansuu LMÄH II 42, Kettunen KSMSK 9, 27, 68, 75 jm.).

Soome vanema kirjakeele esindus on samasügune (vt. Airila MMK 36, 58), näit. Agricola A-tekst andafan (MLF I 108:28), andacan (10:18, 102:29), andafon (10:20, 11:20, :31, 50:18, :23, 78:15), andacon (30:4, 50:8), andacat (29:20), andacata (129:5), B-tekst andafan (51:8, 167:13, :14, 185:11), andafon (51:19, :23, 141:12), andacon (189:2), C-tekst andafon 51:27), D-tekst andafan (184:10, :15, 206:7), andafon (166:10, :11, 188:29), andafan (214:24), E-tekst andafan (248:1, 249:18), andafon (247:35), Martti andafan (MLF II 7:34, 25:32, 39:4, 40:20, 49:21, 48:35, 49:12, 65:9, 67:29, 76:36, 74:2, 81:30, 89:21, 93:13, 98:21, 99:24, 101:12, :14, 102:2, :10, :17, 103:29, 108:13, 144:19, 145:35, 155:33, 165:33, 172:16, 176:36, 177:3, :7, :10, 178:9, :30), andafā (81:17), andafon (101:26), andafō (32:25), fandafan (65:11, 112:25, 129:19), candafan (26:22, 35:2, 106:10, 115:34), fandafatt (64:26), fündäffän (49:17), Kollanius andacaan (MLF III, 23:5, 45:23, :27, 68:3, 70:14, :29, 76:5, :6, 96:25, 100:12, 104:11, 112:31, 122:19, 126:14, :17, 132:22, :27, 136:18, :20, 137:12, :24, :33, 139:20, 144:10, :17, 157:3, 187:17, 192:22, 195:10, 223:23, 237:12, :23, 239:16, :30), andacaat (45:26, 62:26, 100:5, 144:14, 199:31), andacoon (136:32, 190:22, 195:16), andaco (54:10), candacaan (31:22, 46:22, 141:13, 147:30, 151:2, :5, 155:28, 173:24), Sortacaat (89:32). Teist tüüpi esindust ei ole neis tekstides leida.

Karjala-aunuses leidub kaht põhitüüpi esindust. Esimese moodustab lüüdi murrete esindus, näit. Šuoju *aṅkat* 'antakaa' (Ojansuu LKN 72:5, 82:8), *aṅkät* 'Antakaa' (54:10, 139:9,

140:4, 146;2), *ettag(ĥ) anĥoi* 'ettekö anna' (29:13), Mundjärvi *anĥat* 'Antakaa' (Kujola ib. 208:13), mis võiks taastuda algsome konsonantsele liitumisele, kui arvestada *n* (siin *η*) üldistumisvõimalust paradigma muudest vormidest (vrd. lk. 43—44, 46). — Teise põhitüübi moodustava mitmesugused vokaalse liitumise tüübid: 1. krj-s *andoqda* (Ojansuu KAÄH 30), aun-s *andoatto* jm. (Genetz TAK 174), *lendeät* 'lentäkaa' (Setälä YSÄH 86), *lendeät* (Ojansuu KAÄH 30), aunSm-s Salmi *anduqt* (Kujola ÄTSalm. 33, 45), *lendiät* (45) jm. on häälikseaduslik võimaliku algsome vokaalse liitumise esindus ja on selleks ka peetud (< **antaya-*, vt. Setälä YSÄH 86, Kujola ÄTSalm. 33 ja Kettunen Vir. 1915 111 alam. 2); — 2. krj-s *andagoa* (Setälä YSÄH 82), krjL-s Porajärvi *andagoa* (Kujola KKO 27:22) jm., mis on harilikumad eelmistest ja milles *-goa* on saadud analoogiliselt muudest verbitüüpidest (vrd. Setälä YSÄH 82 ja Ojansuu KAÄH 30); — 3. krj-s *andakkoa* (Setälä YSÄH 82), *andakkoq* (Ojansuu KAÄH 30), krjTv-s Bježetsk *kandakkua* (Karjalainen KKN I 4:27), krjN-s Tihvin *andakkua* (Kujola KKO 32:29, KKN I 107:36, 132:20), aun-s *andakkah*, *andakkoa* (Genetz TAK 174), *andakkoa* (Setälä YSÄH 86), aunSm-s Salmi (üldisemalt) *andakkuq* (Kujola ÄTSalm. 33), Suojärvi *andakkoq* (Ahtia KKN II 121:30, :32), *andakkah* (135:17) jm. on Kettunen'i Vir. 1915 111 alam. 2 järgi analoogiline verba contracta rühmast: „kuten tunnettua, supistusverbien analogia levittänyt aktivin imperativissa *-kko* päätteän ulkopuolelle alaansa: *andakkoa*, vieläpä *anakkoo* 'antakaa' pro *antoo* — siis kuten esim. *kaimakkoa* (< *kaimatkoa*)“. Vt. ka Setälä YSÄH 82, 86, Kujola ÄTSalm. 33, Ojansuu KAÄH 30. Üldiselt näeme, et hilisemad analoogiatendentsid selles vormirühmas karjala-aunuse keeles on kaunis tugevasti esindatud.

Vepsast on märgitud õieti neljasugust esindust: 1. Setälä YSÄH 389—390 mainib, et „Vepsässä ovat tämmöiset muodot ainoat käytännössä... imperat. *lekat*...“ (< **letkä-* < **lentkä-*: *lentä-*). Mujalt ei ole sattunud selle tüübi juhtumeid silma puutama. Nagu Setälä viitab, ei ole kahtlust, et see esindab algupärast algsome konsonantse liitumise tüüpi (vrd. *tukat*

'tuntekaa' < *tukkat* < *tutkat*, *emaj tukoj* 'emme tunne' Setälä YSÄH 387). — 2. Kõige harilikum tüüp vepsas on *aṅkat* 'antakaa' (Setälä YSÄH 106), *emai*, *etai*, *ei aṅkoi* 'emme, ette, eivät anna' (Tietos. X 947), *aṅkaha* 'antakoon' (948), vpsK-s Ladv *aṅkat* 'antakaa' (Kettunen NVM 93:5), vpsL-s Tšaigii *aṅkatā* 'Antakaa' (Kettunen NEV I 75:12, 76:5, 77:6), Fedramägi *aṅkatā* 'antako' (NEV II 73:1), Kortlaht *aṅkat* 'antakaa' (NEV I 102:1). Selle tüübi esitab Setälä YSÄH 106 algsome vokaalsele liitumisele taastuva esindusena, mis saadud sisekao tagajärjel (ib. 391—392). Kettunen LVHA I 8 peab tüüpi analoogilise kujudest, kus dentaalklusiil häälikseaduslikult on kadunud (näit. *anmha* jm.). Kuid kaugemal sõnas taastab autor (LVHA I 21, vrd. *oṗekat* < *opetkat* Setälä YSÄH 391) samasuguses häälikümbruses *k* algsome *tk*-le. On võimalik, et ka esimese silbi järel on vepsas tegemist sama *tk* > *k* häälikmuutusega (või selle laienemisega), kuna analoogiline võiks olla ainult *η* üldistumine (vrd. lüüdi esindust). — 3. Järgmise tüübina esineb vepsas *ṅkk*-line esindus, näit. *aṅkat* 'antakaa' (Setälä YSÄH 106), vpsÄ-s Pervakõi *aṅkkat* (Kettunen NVM 158:12, :13), vpsK-s Noidal *aṅkkat* (142:2). Seda tüüpi peab Setälä YSÄH 106, 391—392 algsome vokaalsele liitumisele taastuvaks, missugusel juhtumil oleks *tk* > *kk* tekkinud pärast sisekadu. Sel puhul vrd. vpsL *ehtkõie* < **ehtako*- jm. (LVHA II 42). — 4. Viimati on vps-st märgitud veel vpsK (*emai*, *etei*, *eba*) *andkoi* (Lönnrot NTS 40), *andkaha*, *andkamai* ~ *andkam*, *andkatei* ~ *andkat*, *andkaha* (39), *ei kyndkoi* 'ei kynnetä' (24:31) ja pl. 3. pers. ka *andtakaha* (39).

Nagu eesti esindustüüpide esitelust nähtub, on käesoleva verbirühma esindustüüpide vahekorrad üldjoontes samad kui a-rühma puhul. Üsikute esindustüüpide vahekorrad esinevad siin ainult selgemini kui a-rühmas. Nii võib käesoleva verbirühma puhul näha, et tüübi **B** esindus eL murdeis ei tarvitse olla sugugi nii vaieldamatult algupärane, kui seda võis arvata a-rühma verbide esindusvahekordade puhul. Ka tuleb teiselt poolt eL murdealadel tüübi **A** esindus reeglipärasemalt nähtavale kui a-rühma puhul. Kui a-rühma verbide puhul selle kohta oli andmeid ainult väga piiratud alalt (Se ?, Lut), siis

võib näha seda esindust siin juba võrdlemisi üld-lõuna-eestilises ulatuses (San, Ote, Krl, Rõu, Plv, Röp, Vas, Se, Lut, Kra), mistõttu selle faktilisuses põhitüübina (vrd. lk. 52—53) ja murdeomasuseski ei ole kahtlust.

Erinevalt **a**-verbirühma esindusvahekordadest tuleb siin Lõuna-Eestis (Hel, San, Ote, Puh, Võn, Krl, Urv, Rõu, Plv, Kan, Se) esile tüüp **D**, millel ei ole sidet **a**-verbirühma esindustega ja mis nähtavasti kuulub **b**-verbirühma eriomadusisse.

Eesti kirjakeele vanemais mälestisis leidub **b**-verbirühma puhul kaht tüüpi märkivaid grafeeme.

Tüübi **A** esindust võiksid märkida järgmised juhtumid: Saaremaa käsikiri 1650. a. (?) *anfo jummal omma põha waimo nincl armu* (VEKVM 131:12), *wettfet nincl andet rogfneiftrill* (133:12), 1654. a. *Se anfo meyfe* (VGEG XX 64:6), *nincl anfut jünnile rahwo* (64:11), põhja-eestiline pulmalaul XVII sajandi kolmas veerand (?) *Neuzibese andet zuhd* (VEKVM 154:5).

Üldised aga on tüübi **B** esindust märkivad juhtumid, näit. Müller 1600. a. *Tln anfut* (VGEG XV 20:1, 91:13, 95:1, 324:28), *andfut* (46:33, 85:13), *andfem* (259:8), Rossinius 1632. a. *eL andfet* (VGEG XIX 34:31, 35:4, :33, 89:27, 125:20, 128:24, 148:7, 170:8), *anfut* (48:5), *andfut* (16:38, 65:15, 72:11, 103:19), *andfo* (260:11, 271:15), *andfu* (227:22), *fandfe* (137:35), *fandfo* (157:30), Stahl 1632—1649. a. *Tln andfut* (HHb. I Dii:49, Hii:9, :38, :49, Hiii:3), *andfo* (HHb. III Aij:7, Ciiij:57), *fandfo* (Ciiij:58), *andfut* (HHb. IV Ggii:2), *andfet* (LSp. 26:4), Vigaeus 1641. a. *Kse andfut* (VEKVM 77:15, :16, :19), Taustus 1642. a. *Tln andfut* (VEKVM 62:2), G. Saleman 1642. a. *Tln andfo* (63:7, :9), Gutsclaff 1649—1656. a. *eL andfo* (103:12, 104:14, 108:4), Turu käsikiri XVII sajandi esimene pool (?) *andfut* (20:3), 1673. a. *andfet* (EvEp. Biiij:25, Bvj:31, Dvij:46, Eviiij:40, F:11, Giiij:23, Gx:7), *andfo* (Aii:12, Bii:6), *andfem* (Cii:17), *fandfo* (Bii:7), *andfo* (Cat. A:8), *andfet* (Bxj:25, :47), 1674. a. *Tln andfo* (Rit. Avi:20, :21, Bx:8, Cv:42), A. Verginius 1686. a. *eL andfe* (WT Matt. VII 6, X 8, XIV 16, XXII 21, Mark. VI 37, XI 25, XII 17), *andfo* (Matt. V 31), *fandfe* (Matt. III 8, VI 25), Laurentius 1686. a. *Tln andfo* (VEKVM 168:6), Andr. ja A. Ver-

ginius 1690—1701. a. fandfo (192:17), andfo (208:2, :24), Creidius 1694. a. Plt andfo (238:23, :24), Forselius (?) 1694. a. eP antfo (245:26), Hornung 1694—1695. a. andfe (LÖ 54:28, 23:13, 27:4, 30:15, 92:15, :16, 98:4, 124:19, 134:23), andge (LÖ 22:27), andfo (118:15, 125:1, :15, KKR 2:26, 21:16, 118:22), fandfe (116:7), Kaarel XI matuselaul 1697. a. andfem (VEKVM 256:30), andfo (259:19), plakat 1700. a. Tln andfo (275:34), piibel 1739. a. andfe (I Moos. XXIII 4, XXIV 49, XXXIV 8, 9, 12, XLV 13), andfem (I Moos. XXXIV 21), andfo (I Moos. XXIII 9, XXVII 28, XXVIII 4, XXX 24, XLIII 14, XLV 20), fandfe (II Moos. XXIII 13, III Moos. X 4), fandfo (II Moos. XVIII 22), lendfo (I Moos. II 20). — Sama esindus on ainuline ka eesti vanemais grammatikais (vrd. näit. Hu pel ESprL² 71 ja Wiedemann WD 39, 53).

Minnes a- ja b-verbirühma üksikute esindustüüpide juurde tuleb kõigepäält vaatlusele võtta tüübi **B** esindus, mis on kõige ulatuslikum. Häälikuliselt võib selle tüübi taastada algsome vokaalsele liitumisele: harilikem eP *oitke* < **hoitayaden*, *antke* < **antayaden*, *püitku* < **pütayohon*, *küntku* < **küntayohon*, *leitku* < **leütayohon*, Sa *oitka* 'hoidku' < **hoitayahan*, *antka* < **antayahan* jm. Niimoodi ongi neid vorme senini käsitatud häälikuloolises kirjanduses (vrd. lk. 10). Näiteks mainib Setälä YSÄH 92—93 rõhutule silbile järgneva *k* nõrga vaste pügalas: „Viron imperatiivissa tavataan aina klusiili. Esim. ... *andke* 'antakaa' ... *andku* ... Siihen katsoen, mitä edellä on sanottu [s. o. $\gamma > \theta$ häälikseaduslikkuse kohta], on tämä varmaan seurauksena analogisesta tasoittumisesta, joka epäilemättä on alkanut jo hyvin aikaisin, s. o. ennenkuin konsonanttiaines on kadonnut“. Täpsalt sama seisukoha esitab ka Kettunen VokKodD 91, KodD 69, 71, 72, 114, 116, EKÄH 76, 77. See seisukoht näikse olevat nii kindel, et selle kohta pole üldse võinud tekkida kahtlusi.

Teiselt poolt on eelpool käsiteldud *ta-*, *tä-*verbide vormirühmade puhul alati ilmsiks tulnud, et need on eesti murdeis algsome lähtekohalt vaadatuna kuulunud konsonantse liitumisega verbide tüüpi. Nagu teada, on säärasel puhul konsonantse liitumisega vormide hulka kuulunud ka *k*-algulise sufiksiga imperatiivid

(vrd. *e*-verbide puhul **ole*-: **olka*- jm., **jõkse*-: **jõska*- jm.). Samale asjaolule on vihjanud ka Setälä YSÄH 387. Selt seisukohalt ootaks, et ka eesti murdeis *ta*-, *tä*-verbide puhul võiks kohata vorme, mis taastuvad algsome konsonantse liitumise lähtekujudele (näit. algsm. **hoitkaðen*, **murtkohon* jm.).

Minnes niimoodi asja juurde teoreetiliselt seisukohalt, tuleks kõigepäält selgitada, missugune oleks õieti oodatav käesoleva asendi algsome *tk*-ühendi esindus eesti murdeis.

Kuid just siin olulises punktis tuleb kokku puutuda ebaselgusega, kuna algsome *tk*-ühendi ajaloo jälgimisel eesti murdeis puudub identse naabrusseisuga näidete rühm, mille varal saaks jälgida selle asendi *tk* häälikseaduslikku esindust. On küll teada, et lühikesele esimese silbi vokaalile järgnev *tk* eP murdeis on säilinud *ṭk* : *ṭk* vahelduse kujul ja eL murdeis (eL lääne-, põhja-, edela- ja keskosas, Setus ja eL keelesaartel) on sooritud *tk* > *k̄k* (*k̄*) : *k̄k* häälikmuutus ning vahepääl eP ääremail (eLä. lõunaosas ja eKe-s) esineb mõlemate esinduste segala (vrd. Setälä YSÄH 18, 47 ja Kettunen KodD 75, EKÄH 31—32). Samuti on tuttav see tõsiasi, et rõhutu silbi järel on algsome *tk* eesti murdeis igal pool muutunud *k̄k*-ks (näit. *ak̄kak̄ke* jm., vrd. Setälä YSÄH 19 ja Kettunen KodD 75, EKÄH 32—33). Kuid missugune on häälikseaduslik esindus pika esimese silbi vokaali või diftongi järel, samuti vokaali ja sonoorse konsonandi eelnaabruse järel, see küsimus on lahtine ja on raske leida selle otsustamiseks küllaldast tugipunkti.

Kui vaadelda lähemate sugukeelte esindusvahekordi, siis ei anna seegi küllaldast tuge. Konsonantsele liitumisele taastuvat esindust on märgitud soomest (ainult *a*-verbirühma puhul, sest *b*-verbirühma esindus on soomes täielikult tasandunud, mille kohta vt. lk. 46), lüüdi murdeist ja vepsast. Neist konsonantse liitumise esindustist on soome murdeis osalt toimunud *tk* > *kk* muutus ja osalt *tk* säilib. Viimane esindus on ainuline soome kirjakeele vanemais mälestisis. Lüüdi murdeis on toimunud *tk* > *kk* jm. muutus ja vepsas *tk* > *k* muutus (või selle laienemine). Eriti olulise tähtsusega võiks siin pidada soome esindust ja selle vahekorda *tk*-ühendi esindusega üldse, kõigepäält aga soome edela-murdeis. Neis on muidu *tk* säilinud, kuid O j a n s u u LMÄH II 2

järgi on „tavun pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä ja pääkorottomissa tavuissa aina“ sooritud *tk* > *kk* häälikmuutus. Selle muutuse kohta lausub Ojansuu ib. 4: „*tk* > *kk*:n laaja leviäminen yhteissuomesta lähteneissä kielissä ja itse suomesakin tekee luultavaksi, että tämä ääntenmuutos kuuluu jo yhteissuomalaiseen aikaan“. Samade ulatuspiiridega *tk* > *kk* muutus esines ka Alam-Satakunnas, mille puhul Ikola ASMAH I 35 on täiel määräl omaks võtnud eelnenud Ojansuu käsituse muutuse algsoomelisusest.

Selle soome edelamurrete puhul avaldatud seisukoha järgi, mis viib mainitud ulatuspiiridega muutuse algsome (s. o. eestisooe ühisaega), ootaks siis ka eP murdeis *ta-*, *tä-*verbide algsome konsonantse liitumise puhul seesuguseid vorme kui **oikke* (< algsome **hoikkäden* < varasema algsome **hoitkäden*), **püikke* (< **püikkäden* < **pütködén*), **seukku* jm.

Kuid esitatud vaatekoht on seks liig ebakindel, et võtta eesti esinduste hindamise aluseks, sest, nagu Kettunen Vir. 1917 164 ütleb, „*tk* > *kk* muutos on korottoman tavun vokalini jälkeen suoritettu virossa (*arvaäku*, *karaäke*), liivissä, vepsässä, karjala-aunuksessa ja laajalti suomenkin murteissa; vain vatja näyttää kokonaan jääneen tämän äännelain ulkopuolelle. Eipä siis kumma, että geminatalliset muodot on epäillen uskallettu olettaa näissä kielissä perityksi osittain jo yhteiseltä ajalta. Tämä on kuitenkin vain oletus, jolta todennäköisyydenkin arvo menee sitä pienemmäksi, mitä enemmän parallelisia ääntenmuutoksia eri kielistä voimme osottaa“. Veel enam puudutavad aga kahtlused esimese silbi pikale vokaalile või diftongile järgneva *tk* assimilatsiooni kõrget vanust. Päälegi ei näita isegi läänesoomelist murdeist põlvneva soome vanema kirjakeele esindus konsonantse liitumise puhul kuski assimilatsiooni, vaid ainult *tk*-ühendi säilimist (vt. lk. 190).

Seetõttu on ehk tõenäolisemgi, et ootuspärane selle asendi *tk* esindus eP murdeis on selle konsonantühendi säilimine ja praegune tüübi **B** esindus võib olla häälikseaduslik algsome konsonantse liitumise esindus a-verbirühmas.

Sama seisukoht on kohaldatav ka **b**-verbirühma *murtke* jm. juhtumite kohta.

Teisest küljest aga tuleb valdava osa **b**-verbirühma juhtumite puhul arvesse võtta, et algsome konsonantühendist *ntk* kadus *n* juba algsomes (vt. lähemalt Setälä YSÄH 386—395) ja tuleks lähtuda hilisalgsome **atkaðen*, **kütkohon* jm. vormidest. Selle algsommelise *n* kaoga saaksid siis *nta-*, *ntä-*verbide konsonantse liitumise imperatiivivormide *tk*-ühendid sama naabrusseisu nagu muudki lühikesele esimese silbi vokaalile järgnevad *tk* juhtumid. Seejärgi oleksid siis eP murdeis nende verbide konsonantse liitumise ootuspärased vormid **aṭke*, **aṭku*, **küṭke* jm.; eL murdeis aga, kus *tk* > *kk* muutus igal juhul on ootuspärane, oleksid need vormid **akke?*, **akke*, **akku* jm. Kumbagi esindust ei ole kuski eesti murdeis märgatud.

Arvestades *n* üldinemist hiljem kogu paradigmasse (vrd. lk. 46 ja lüüdi ning vepsa esindust lk. 197—199) neist vormidest, kus see häälikseaduslikult säilis, võib praegust eesti murrete tüübi **B** esindust käsitada algsome konsonantsele liitumisele taastuvaks. EL murdeis taastuks tüübi **A** esindus niimoodi algsome konsonantsele liitumisele, kuna tüüp **B** oleks sääl hilisem. Mis puutub eL tüübi **A** esindusse, siis ei ole seda võimalikki taastada algsome vokaalsele liitumisele, sest *tk* > *kk* häälikmuutus eL murdeis on nähtavasti vanem sisekaost. Ka ei ole Ikola poolt esitatud seletus analoogiavõimaluse kohta verba contracta tüübist (*aṛvaḱke*, *teṃmaḱke* jm.; vrd. lk. 10) küllaldaselt usutav, sest eL murdeis ei ole kokku puudet nende kahe verbitüübi vahel võimalik konstateerida.

Mis puutub eesti kirjakeele vanemaisse mälestisisse, siis sisaldab nende esindus paar ebaselget probleemi. Kõigepäält esineb näit. eL tekstides ainult tüübile **B** vastavaid grafeeme, mitte kuski aga niisuguseid, mis võiksid märkida tüübi **A** olemasolu. Seda nähet võiks ehk seletada nii, et juba sel ajal oli eL murdeis tüübi **A** kõrvale tekkinud tüübi **B** esindus, mis grammatiliselt oli palju arusaadavam ja muulasile-autoreile vastuvõetavam. Teisest küljest esineb enam-vähem anonüümseis põhja-eestiliseks peetud allikais tüübi **A** esindusele vastavaid grafeeme, mis eelpool esitatud tõenäolisema käsitusega ei ole kooskõlas. Allikate ebakindluse tõttu nii autoris kui kohas võiks siin osalt ehk tegemist olla lõuna-eestilise päritoluga, osalt

ehk grammatilise teoretiseerimisega (: *an + nud*, *an + ma*, *an + da* → *an + ko* jm.).

Tüübi C esindus eKi. rannikumurdeis, nagu korduvalt varemata vormirühmade vastavate esinduste puhul on näidatud, on nähtavasti laen soome murrete vastavast esindusest (vrd. lk. 190, 196—197). Vastav tüüp Saaremaa ja Hiiumaa eitavais vormides on nähtavasti analoogiline muudest verbidest (vrd. näit. *võttag*, *mattag* jm. < **mattayoi* jm.). Ootuspärane esindustüüp oleks **aĭk*, **oĭk* (< **hoitkoi*). Samuti on tüüp C Lei-s hilisem (vrd. selle puudumist muis eL murdeis).

Enne kui asuda esindustüüpide D ja E (a-verbirühma puhul D) lähemale vaatlusele, peatutagu *ne-*, *le-*, *re-*verbide imperatiivide juures.

Nende puhul on märgitud eesti murdeist järgmisi esindustüüpe:

1. *-ĭg-*, *-ĭġ-*, *-řg-*, *-ĭg-* jm. tüüpi esindust leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *paĭġe*, *oĭġe*, *miĭġe*, *tuĭġa*, *paĭġ*, *oĭġ* *meĭte* (i. m.), Jäm *tuġa* (EK 1924 96), *oĭġe*, *tuĭġe* (JämHÜ 111), ära *miĭġ*, *tuĭġ* (21), Mus idaosa *suřġa*, *miĭġa* (MusI 71), *â* *tuġ* (ib.), Kaa Upa *tuĭġe*, *paĭġe*, *oĭġa*, *â* *oĭġ*, *miĭġ* (i. m.), Pha Vätta poolsaar *tuĭġe* (PhaVHÜ 92), VII *oĭġe*, *tuĭġe* (VIIIMP 107), Kalju *oĭġe*, *tuĭġe* jm. (VIIT), Muh Lõetsa *oĭġe*, *tuĭġe*, *paĭġe* jm. (MuhT), Linnuse *paĭġe*, *tuĭġe* (i. m.), *â* *oĭġ* (i. m.), Hiiumaal, näit. Emm *miĭġe*, *miĭġo*, *oĭġe*, *oĭġo*, *tuĭġe*, *tuĭġo*, *paĭġe* jm. (MEmm.), *tõġe* (MT 134 3), Phl *oĭġe*, *tuĭġe* (HÜPhl. 55), Kerema *oĭġe*, *oĭġu*, *tuĭġe*, *tuĭġu*, *paĭġe*, *paĭġu* jm. (PhlK), Rei Tahkuna *tuĭġe*, *miĭġe* (HÜReiT 27), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *miĭġe*, *paĭġe*, *oĭġe*, *tuĭġe*, *suřġe* (RidMS), *tuĭġe* (MT 101 8), Mar Haeska *oĭġe*, *tuĭġe*, *paĭġe*, *miĭġe*, *suřġu* (MarT), Mär kaguosa *oĭġe* (VokMärKa. 75), Orgitu-Nõmmeotsa *miĭġe* (MT 67 7), *paĭġe* (30), *tuĭġu* (MT 32 2), Kasti *tuĭġe* (MT 52 3), eLä. keskosas, näit. Vig Sääla *miĭġe*, *oĭġe*, *paĭġe*, *paĭġu* (Vig MS), Kse *oĭġe* (KseVok. 24), *meĭġe* (KseHÜ 18), *tuĭġe* (53), Hõbesalu *tuĭġe*, *tuĭġu*, *suřġe*, *oĭġe*, *oĭġu*, *paĭġe*, *paĭġu*, *meĭġe* (KseMS III), Mih Tamme *minge*, *tuġo* (EK 1922 70), Aud *tuĭġe*, *miĭġe* (AudHÜ 53), PJg Ertsmaa *miĭġe* (MT 76 11), Eense *oĭġe* (4), Naartsi *tuĭġe* jm. (i. m.), Tor *tuĭġe* (TorKons. 6), Mannare *paĭġu* (TorMS II),

Niimiste *olge* jm. (i. m.), Vän *tulge* (VänKV 8), Linnu *miñge* (MT 42 3), Pär Elbu *tulge* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Var *olge, tulge* (HÜVar. 78), Tõs *tulge* (TõsKons. 55), *miñge* (TõsVok 75), Murru *olge, olgu* (VMÜTõs. 4), *tulge, tulgu* (11), Kastna *olgu, tulgu, miñgu* (MT 85 2), Ermistu *miñgu, miñge, pañgu, pañge, olge, olgu, tulge, tulgu, suñgu, suñge* (TõsMS), Khn *miñgä, pañge, tulga* (KhnKons. 6), *â pañg, â miñg* (28), *tulge* (MÜKhn 69), *â tulg* (70), eLä. lõunaosas, näit. Hää *tulge* (HääHA 21), *tulgu* (HääVok. 34), *olge, miñge, pañge* (HääMHA 45), *olgu* (HääVok. 63), *pañge, pañgu* (HääMÜ 109), Arumetsa *olge* (MT 43 37), Alevi *olge* (MT 65 4), Kabli *pañgu* (MT 80 1), Treimani *tulgu* (EKA 319 1), *pañgu* (5), Saa *olge, tulge, pañge* (SaaH 37 vok.), Talli *tulgu* (MT 70 8), *pañge* (17), Lindi *pañge* (37), eP-s, näit. Ris Kirikuküla *pañge* (MT 62 5), Praski *olge* (MT 146 31), Kei Nahkja *olgu* (MT 158 34), Hag Kohatu *miñge, miñgu, pañge, pañgu, olge, olgu, suñge, suñgu, tulge, tulgu* (HagVM), Rap Nõmmemetsa *olge, tulge* (HÜRapHKab. 30), ka *olge, tulge* (73), Juu *tulge* (JuuVok. 61), Mõisaküla *olge* (MT 120 13), JMd Kaalepi *ärge* (MT 60 27), Koe *tulge, tulgu, olge* (KoeKV 69), *olgu* (MT 1 5), VMr *miñge, miñgu, olge, olgu* (VMrT), Amb, Kad *olgu, olge, tulge, tulgu, miñgu, miñge, pañge, pañgu* (Amb-KadVK), Amb Oja *tulgu* (MT 139 4), Kad Tõrma *pañge* (MT 114 4), *olge* (6), Suru *tulgu* (MT 90 10), VJg Rünga *olge* (EKA 178 17), Sim *tulge, olge, miñge* (SimKV 78), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *olge, pañge, tulgu* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *olge, pañgu, pañge* (i. m.), Juminda ja Pärisea neem *meñgä ~ meñkä, tulgu* (i. m.), Kad Käsmu *olga, pañgu* (i. m.), Hlj loode- ja kirdeosa *tulga, pañgu* (i. m.), ranna ja khk. keskosa *olge, tulgu* (i. m.), VNg põhjaosa *pañga, tulgu* (i. m.), Koila *tulga, tulgu* (VNgM 77), Männiku *pañga* (MT 59 2), *tulga, olga* (19), Lüg *meñgä, pañga* (HÜLüg. 14), *tulga, elga* (17), Reo *elka, tulka, pañku, meñkä* (LügT), Jõh *elga, meñga, pañga, tulga* (HÜJõh. 60), Kukruse *ärka* (EKA 415 5), Toila *elka, elku, surka, surku, tulka, tulku, pañka, pañku, meñka, meñku* (JõhMS), Vai *pañga ~ pañka, pañgo* jm. (i. m.), eI-s, näit. Iis *suñge, suñgu* (MÜIis. 36), Uhe *pañge* (EKA 180 14), Tudulinna *meñge* (MT 47 10) Trm *olge ~* (laiemalt siiski) *olga* (TrmVok. 18),

tuļcu (HÜTrmKons. 20), *tuļce* ~ *tuļca* (TrmMÜ 67), *oļce, tuļce, miņce* (39), Avinurme *tuļca, paņca* (Avin. 57), Kod *ēļgà* 'seid', *tūlgà* 'kommet', *ēļgū* 'lass es sein' (VokKodD 171), Tossumetsa *ēļcu* (MT 88 19), eKe-s, näit. Lai Siimuste *oļcu* (MT 106 13), Pal *tuļcu, tuļce* (PalMÜ 58), Soomevere *miņce* (EKA 226 13), Äks Raigastvere *tuļce* (EKA 227 7), Ksi Laeva *paņce, tuļce* (KsiLaeHÜ 8), *oļce* (KsiLaeVok. 72), Jõune *oļce* (MT 107 1), *oļcu* (12), Kaatvere *oļcu* (35), *tuļcu* (41), Plt *paņcè* (EK 1925 79), *tuļce, oļce, tuļcu, oļcu* (PltVok. 54), *miņce* (71), Rutikvere *oļcu* (MT 7 51), Raasna *ārce* (MT 35 3), KJn *oļce, tuļce, oļgo, tuļgo* (KJnMP II 125), kiriku ümbrus *miņce, paņce* (MT 163 38), SJn Lahmuse *oļcu* (MT 92 6), Kaansoo *tuļce, paņce, oļcu* (i. m.), Vil Auksi *miņce, tuļcu* (i. m.), Kõp *paņcu* (KõpKons. 229), eL lääneosas, näit. Hls *oļce, tuļce* (HlsVok. 87), *paņce, suņce* (MÜHls. 45), *oļcu* (HlsM 46), Abja *paņce, paņcu* (HlsMS II), Krk Ainja *oļcu* (MT 111 3), Karksi *tuļce, paņce, oļcu* (i. m.), Pst Holstre *tuļce* (EKA 221 11), Kääriku *oļce, paņcu* (i. m.), Trv põhjaosa *oļce, tuļce* (TrvP 111), *miņ'cu* (MT 17 10), *tuļce* (15), Pikru *tuļce* (MT 19 13), *miņcu* (TrvMS III), Veneküla *tuļce* (TrvMS IV), Saarevalla *tuļce* (TrvMS II), Kaubi *oļce, paņce* (i. m.), Hel Söödi *tuļcu* (MT 137 2), Taagepera *oļce, tuļce, paņce, oļcu, paņcu* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *oļce, tuļce, miņce* (HASan. 70), *tuļcu* (MÜSan. 30), Kurevere *miņce?* (MT 54 17), *oļcu* (19), *tuļce* (26), Mäe *tuļce* (MT 63 10), Ote *tuļce, oļce, miņce* (HÜOte. 66), Pilkuse *oļcu* (MT 132 70), Nüpli *ārce* (MT 138 4), Nõuni *oļcu, tuļcu* (OteMS), Rõn Koruste *tuļce, oļcu* (i. m.), Ran *miņcu* (RanVok. 5), Puh *tuļcu* (PuhHÜ 68), *oļce, tuļce, paņce* (154), Võsivere *tuļce, miņce, oļcu* (i. m.), Kam Kärevere *miņ'cu* (MT 130 10), Uniküla *oļcu* (31), eL edelaosas, näit. Krl *tuļce, tuļcu* (KrlMÜ 119), *paņcu* (KrlV 19), *oļce* (MT 50 10), Ähejärve *miņce?* (MT 131 12), Har Mõniste *tuļce?* (HarMõnKons. 19), eL keskosas, näit. Urv *tuļce?* (UrvKons. 30), põhja-kirdeosa *tuļce?* (UrvPKiKons. 27), Vaabina *oļce?, oļcu?, tuļce?, tuļcu?, miņce?, miņcu?, paņce?, paņcu?* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda (keeldkõnes) *är? oļcu?, ärt tuļcu?, är? miņcu?, ärp paņcu?* (RõuMS IV), Plv *oļcu?* (PlvHÜVok. 3), Peri-Alaküla *oļcu?* (MT 68 2), *är miņcui?* (5), Kan *tuļce?, tuļcu?* (KanJEK 2), Räp *miņcui?, tuļcui?* (RäpKons. 4),

tuļģe? (HÜRäp 119), Setus, näit. Satseri *oļģe?* ~ *oļģe*, *oļģu* (MÜSeS 91), *tuļģe* (93), Serga *miņģe* (MT 79 20), Treski *ar miņģu ar* (24), Makaruva *paņģe* (52), Vedernika *oļģu* (76), Mikitamäe *miņģe* (79), Vorohvka *miņģe* (MT 99 25), Popovitsa *paņģe?* (MT 149 27), Lutepää *oļģu* (52), *miņģu* _i (54), Kostkova *oļģu?* (MT 135 1), *miņģe* (5), *tuļģe?* (36), *miņģe?* (38), *miņģu* _i (50), Litvina *oļģe* (68), *paņģe* (70), eL keelesaartelt Lut-st on märgitud *tuļģoi?* (MÜLut. 25);

2. *-ņkk-*, *-lkk-*, *-rkk-* tüüpi esindust leidub eL põhjaosas, näit. San Korijärve *olkē* (HÜSanL II 19; =? *olkke*), *tulke* (97), Restu *olkku?* (MT 98 1), Lauküla *olkke* (MT 136 7), Ote Nõuni *tulkke*, *miņkke*, *paņkke*, *ärä olkku*, (vanemad) *olkku*, *tulkku* (OteMS), eL edelaosas, näit. Krl Kirikumõisa *miņkke* (EK 1926 ·127), *paņkke* (126), Har *tulkkēca* 'tulge', *minkkēca* [= ? *miņkkēca*] 'minge' (MKrlHar. 47), Mõniste *miņkke* (HarMõn. 18), *tulkkēca* (19), *miņkke* (EKA 267 11, EKA 363 7), Saru *paņkke* (MT 150 5), eL keskosas, näit. Rõu Ruuga *miņkke* (RõuR 6), *tulkke*, *olkke* (35, 95), Plaksi *tulke* [= ? *tulkkē*] *äppi* (MT 38 2), Mäe-Kõo *tulkke* (MT 150 25), Sänna-Hurda *olkke?*, *tulkkē?*, *miņkke?*, *paņkke?* (RõuMS IV), Plv *tulkkē?* (PlvHÜKons. 30), Kiuma *olkke?*, *paņkke?*, *miņkke?* (PlvK 20), Räp *är miņkko?*, *är tulkkō?* (RäpKons. 4), *paņkke?* (44), Parapalu *tulkkē?*, *paņkke?*, *miņkke?*, *olkke?*, *miņkku?*, *paņkku?*, *olkku?*, *tulkku?* (RäpP), Vas Lasva *tulkkē?* (MÜVasL 73), Orava *tulkkē* (VasO 5), Saagri *tulkkē* (MT 104 22), Kahkva *paņkke* (MT 105 16), Setus, näit. Hilana *olku?* (MT 79 16; = ? *olkkv?*), Nudretsa *tuļkke* (MT 149 5), Popovitsa *paņkke?* (26), *siš miņkku* _i *mētsa* 'siis ära mine metsa' (32), Värška *tulkkē* (71), Kostkova *miņkku* _i (MT 135 6), *miņkku?* (12), *olkke?*, *miņkke ar?* (37), *tuļkke* (44), eL keelesaartel, näit. Lei *taš uotkka* (LeiM 60), *uotkkaga* (LeiV 7), *tulkkaga* (8), *uotkka* (MT 154 28), *miņkkaga* (LeiMS I), Lut *tuļkke?* (MÜLut. 25), *paņkke?* (MT 22 28), *tuļkke?* (36), *miņkke?* (52), *olkke?* (77), *paņkke*, *tuļkke?*, *purkke?*, *miņkke?*, *olkke* (LutMS), Kra *miņkka* (KraMS);

3. *-nik-* tüüpi esinduse juhtumeid on märgitud paarist kohast, näit. Hää *paniku* (HääMHA 6), Har Mõniste *panike* (HarMõn, 18), *panikeca* (19);

4. *-nd-* tüüpi esindust on märgitud eL keelesaartelt Lei-st, näit. *ata puõndu*? 'ära pane', *ata miõndu*? 'ära mine' (LeiT).

Neist andmeist on näha, et suuremal osal eesti murdealal esineb ühtlane ja üle-eestiline *pañce* jm. esindustüüp ainukese esindusena. Kui arvestamata jätta astmeküsimus, mis käesolevas ühenduses ei oma olulist tähtsust, siis tuleb konstateerida, et see esindus on häälikseaduslik algsoome **olka-*, **olko-*, **pañka-* jm. vormide esindus.

Teised *ne-*, *le-*, *re-* verbide esindustüübid, mis leiduvad eL murdealal, on seega nähtavasti hilisemad sünitised.

Vaadeldes neid eL murdealal esinevaid vähema ulatusega esindustüüpe paistab silma kõigepäält *-ñkk-*, *-lkk-*, *-rkk-* tüüpi esindus, mis esineb eL põhja-, edela- ja keskosas, Setus ja eL keelesaartel. Kui võrrelda seda esindust *ta-*, *tä-* verbide esindustüüpidega, siis võib märgata, et see on oma häälikseisult identne samal maa-alal eL murdeis esineva **b**-verbirühma tüübi **A** esindusega. Arvesse võttes samasuguseid kokkupuuteid ja nende käsitusi varemini käsiteldud vormirühmade puhul tuleks arvata, et see tüüp *ne-*, *le-*, *re-* verbides on nähtavasti analoogiline *ta-*, *tä-* verbide **b**-rühma tüübi **A** esindusest ja leviku järgi otsustades vähemalt 300—400 aastat vana. Samuti võiks see analoogia näidata, et sel ajal (s. o. 300—400 aastat tagasi — terminus ante quem) on eL murdealadel üldiselt valitsenud *ta-*, *tä-* verbide **b**-rühmas tüübi **A** esindus. Hiljemini on eL murdealadel *ta-*, *tä-* verbides tekkinud tüübi **B** esindus, mis paiguti on mõjutanud tekkima *ne-*, *le-*, *re-* verbide esindusse *panñke*-tüübilisi vorme (vrd. *antñke* jm.).

Kui *ne-*, *le-*, *re-* verbide *-ñkk-*, *-lkk-*, *-rkk-* esinduse puhul võis *ta-*, *tä-* verbide **b**-rühma mõju konstateerida *ne-*, *le-*, *re-* verbidele, siis teiselt poolt on võimalik näha vastupidistki mõju: *ta-*, *tä-* verbide **b**-rühma tüübi **D** esindus, mis esineb umb. samal maa-alal, võib olla vastupidiselt analoogiline *ne-*, *le-*, *re-* verbide häälikseaduslikust *-ñc-*, *-lc-*, *-rc-* esindusest, missugune tüüp on senini jäänud püsima eL murdealadel hilisemate tüüpide kõrvale.

Kuid ühenduses tüübi **D** esindusega **b**-rühma verbides ei tohiks jätta tähele panemata teistki võimalust: tüübi **D** esindus eL murdealadel võiks mõningail juhtumel olla ka häälikseadus-

lik konsonantse liitumise esindus, kui arvestada, et $kk < tk$ muutus eL murdeis võib olla kaunis vana nähe. Sel juhtumil, kui eL $kk < tk$ muutus on vanem pika esimese silbi järel sündinud $g < \check{k}k$ muutusest, võib lõuna-eestilisi eitavaid imperatiivide *aḡgu?* jm. kujusid pidada otseselt taastuvaiks algsosome konsonantsele liitumisele (siis: *aḡgu?*, *muḡgu?* < **murḡko-* < **murtkok*, vrd. morfoloogilisest küljest näit. Lei *ata doḡwu?* 'ära joo' < **jōyok* jm.).

Viimase võimaluse usutavust võiks tõsta asjaolu, et eL murdeis paiguti leidub imperatiivides tüüpide **A** ja **D** paradigmaatset vaheldust, näit. *aḡkke?*, *murkke?* ühelt poolt ja keeldkõnes *ar?* *aḡgu?*, *ar?* *muḡgu?* teiselt poolt. Niisuguse vahekorra hili-semaks tekkimiseks ei näi olevat mingit põhjust. Küll aga võiks see kajastada vanemat suhet ja minna tagasi enne $g < \check{k}k$ muutust olevasse aega.

Võimalikult on tüüpi **D** aluselt tekkinud paiguti eL murrete ääremail tüüpi **D**₁ esindus, kus \bar{n} (pro η) on analoogiliselt võinud **b**-verbirühma muudest paradigmavormidest ka käesolevaise üldistuda. Vahest selt aluselt edasi minnes on sündinud ka mõned *aḡDge* või *andge* tüüpi vormid, näit. Nõo *aḡ(D)ge* (EVP 61), Har *aḡDge* (KonjMõn. 19), Krl *murDge* (KrlMÜ 144), Saa *aḡDge* (MT 70 37) jm. Igatahes on need võrdlemisi sporaadilist laadi juhtumid eesti murrete esindustüübistikus.

Edasi tuleksime tüüpi **E** vormide juurde, mis esinevad eL edelaosas keelesaarel Lei-s. Esialsel vaatlemisel võiks seesuguseid *du*-lõpulisel imperatiivikujusid pidada häälikseaduslikuks vokaalse liitumise esinduseks (vrd. Kettunen Arvustavad märkused keeleuendusnõuete puhul 26). Kui isegi arvestamata jätta astme küsimus (*aḡdu* pro **aḡdu!*) ja tüüpi väga kitsas levik (— ainult eL edelaosas ja Lei-s!), siis võiks ju need kujud taastada algsosome **antayok*, **hoitayok* vormidele. Kuid kui arvestada ka seesuguseid vorme nagu Har *ala poristu*, *kaḡsadu* jm. (MHarM 10), Lei *ata saistu* 'ära seisa' (LeiMV 63) jm., siis ei peaks jääma kahtlust, et kõnesolev *D*, *d* (või *t*) on sekundaarne. Küsimusele, kust on pärit see dentaalklusiil, on võrdlemisi raske vastust leida. Kõige tõenäolisem on, et see dentaalklusiil on pärit verbitüvest, kus see *ta-*, *tä-*verbidel muudes paradigma

vormides oli olemas. Seega on seletuse aluseks kõige tõenäolisemalt võetav *ta-*, *tä-*verbide rühmad, kuna neis esines verbi-tüvedes dentaalklusiil ja imperatiivivormides see puudus. Nagu *hoïdu?*, *muřdu?* vormide kvantiteet näitab, pidi selle analoogia lähtealuseks olema tüübi **D** (*aņcu?* jm.) vormid, mis võimaliku häälikseadusliku keeldkõne esindusena, olles teataval määral isoleerunud muudest imperatiivivormidest (vrd. vahekorda *aņkke?*: *aņcu?* jm.), olid kergesti kalduvad analoogiamõjudele alistuma. Seda analoogilist tüveklusiili tungimist imperatiivivormidesse, kus seda ei olnud, võisid tõhusalt toetada seesuguste verbide eitavate imperatiivide ja tüvede vahekord, kus dentaalklusiil oli juba mõlemas olemas, näit. Har *veřtu* < **ottayok* jm. (MHarM 10), Lei *pařtu* < **pařtayok* jm. Hiljem pidi see eitava imperatiivi tüüp murdekõnelejate teadvuses kuidagi (võimalikult oma nõrgastmelisuse tõttu) ühendatama infinitiivivormidega (*aņdu?*: *aņda?* jm.)¹⁾, mistõttu on muudes verbitüüpides tekkinud juba hilisemad infinitiivist päritolevad analoogilised vormid, näit. Har *poristu*, *kařsadu*, *teřtu*, *uřmeldu*, *ořlu* jm. (MHarM 10—11), Lei *saiřtu* (LeiMV 63) jm. Naabrusmurdeis (eL lääneosas) on siit koguni paiguti saanud infinitiivikujuline eitav imperatiiv, kus üleminekulüli on moodustanud nähtavasti *u-*tüvelised verbid (näit. *iřtu* : *iřtu* jm.).

c.

Verbirühmas *kāntā-*, *kēltā-* jm. on eesti murdeist märgitud järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: *-ņkk-*, *-lkk-*, *-rkk-* esindus. Seda leidub eL edelaosas, näit. Krl Käärikmäe (*kīldmä:*) *kīlkku* (KrlMS IV), eL keskosas, näit. Rõu kiriku ümbrus (*kīldmä:*) *kīlkkē?* (RõuMS I), Sanna-Hurda *kīlkkē?*, *ār nīlkku?*, *pūrkkē?*, *pūrkku?*, *kīlkkē?*, *kīlkku?* (RõuMS IV), Setus, näit. Satseri *pōrkui* (MŪSeS 118; = ? *pōrkkui*), eL keelesaartel Lut-s, näit. *kīlkkē?*, *kāņkkē?* ~ *kāņkkē?*, *pūrkkē?*, *nīlkkē?* (LutMS), Kra *kāņke* [= ? *kāņkke*] (KraMS).

¹⁾ Puudutan siin seda vahekorda, kuigi see käesolevasse ühendusse ei puutu, seepärast, et prof. M ä g i s t e ülalesitatud vorme EK 1940 121—139 teisiti seletades on sellele vahekorrale omistanud suurt tähelepanu.

B tüüp: *-ntk-*, *-ltk-*, *-rtk-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *vāntke*, *vāntka*, *kēltka*, *põrtke* (i. m.), Jäm *kēltke* (JämHÜ 39), Määbe *nēltke*, *nēltka*, *põrtke*, *põrtka*, *vāntke*, *vāntka* (JämMS), VII Kalju *vāntke*, *kēltke*, *nēltke*, *kāntke*, *põrtke* (VIIIT), eLä. keskosas, näit. Vig *kēltke* (VigMS), eL lääneosas, näit. Trv Väluste *pūntke* (TrvMS IV), eL edelaosas, näit. Har Alasilla *kiltke*, *kāntke* (HarMS I).

B₁ tüüp: *-ndg-*, *-ldg-*, *-rdg-* esindus. Seda leidub eL edelaosas, näit. Krl *pūrdge*, *pūrdgu* (KrlMÜ 158), eL keskosas, näit. Rõu ? *kāndke* (RõuMS I), Urv Vaabina *kāndge?*, *kāndgu?*, *kiltge?*, *kiltgu?*, *niltge?*, *nildgu?*, *pūrdge?*, *pūrdgu?* (UrvMS).

C tüüp: *-ndäk-*, *-ldäk-*, *-rdäk-*, *-ndag-*, *-ldag-*, *-rdag-* jm. esindus. Seda leidub eKi. rannikumurdeis, näit. Kuu Juminda neem *kāndäkä*, *kielväkä*, *nielväku* (i. m.), Pärಿಸpea neem *kāntäkä*, *püörtäkä*, *kieltäku* (i. m.), Kad Käsmu (vanema esindusena) *kāndäkä*, *kielväku* (i. m.), Hlj loode- ja kirdeosa (vanema esindusena) *kāndaäka*, *kierväku* (i. m.), Lüg (harvem vanema esindusena) *kāndäkä*, *kielväku* ~ *kielväko* (i. m.), Vai idaosa *kāntäkä*, *kieltäkä* ~ *kielväkä*, *kieltäkö* (i. m.), eL keelesaartel Lei-s, näit. *kāndaga*, *vāndaga*, *pūrdaga* (LeiV 5), *nildaga*, *kildaga* (6), *kiltaga* (LeiMV 55), *pūrdaga* (57).

D tüüp: *-lg-* jm. esindus. Seda leidub eL keskosas, näit. Rõn Sanna-Hurda (keeldkönes) *nēlgu ei?*, *ärp-põrgu?*, *ärk-kēlgu?* (RõuMS IV).

D₁ tüüp: pikk diftong või ülipikk vokaal + *-ng-*, *-lg-*, *-rg-* esindus. Seda leidub Muh-s, näit. Lõetsa *kielge*, *püörge*, *nielge*, *kielgu*, *püörgu*, *nielgu* (MuhT), Hiiumaal, näit. Emm *kērgē*, *kērgō*, *põrgē*, *põrgō*, *nēlgē*, *nēlgō*, *ära kērg*, *ära põrg*, *ära nēlg* (MEMm.), Phl Kerema (*lt-*, *rt-*verbides) *kēlge*, *kēlgu*, *põrge*, *põrgu*, *nēlge*, *nēlgu* (PhlK), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *vānge*, *kēge*, *põrge*, *nēlge*, *kēge* (RidMS), Mar Haeska *vānge*, *kēlge*, *põrge*, *nēlge* (MarT), eLä. keskosas, näit. Kse Hõbesalu *põrge*, *põrgu*, *kēlgu*, *kērge* (KseMS III), Laulepa *nēlgu* (KseMS II), Mih Piisu *kēlge*, *kēlgu* (i. m.), PJg Naartsi *kēlge*, *kēlgu*, *vānge* (i. m.), Tor Niimiste *kēlge*, *kāngu* (i. m.), Vän Kelgu *kānce*, *vāngu* (i. m.), Pär Elbu *kēlge*, *kāngu* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs alev *põrge*, *põrgu* (VMÜTõs. 17), Ermistu *kāngu*, *kānce*, *vāngu*, *vānce*,

põrgu, põrge, nêlgu, nêlge, kêlgu, kêlge (TõsMS), eLä. lõunaosas, näit. Hää *pûrge, pûrgu* (HääMÜ 187), *kilgu, kilge* (256), Kod-s, näit. *kilcä* 'verbieta' (KodD 116), eKe-s, näit. KJn *pûrgu* (KJnVok. 56), SJn Põhjaka *kêlge, kângu* (i. m.), Vil Auksi *kânge, kâncu* (i. m.), eL lääneosas, näit. Krk Karksi *kêlge, kêlgu, kânge, kângu* (i. m.), Trv Kaubi *kêlge, kêlgu* (i. m.), Hel Taagepera *kêlge, kêlgu* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *kêlge* (HASan. 66), *põrgu* (MÜSan. 33), *kêlgu* (35), Ote *kêlge* (HÜOte. 63), Rõn Koruste *kânge, kâncu* (i. m.), Puh Võsivere *kânge, kâncu* (i. m.), eL keskosas, näit. Râp Tooste *kilge* (RâpT), Parapalu *vânge?, vângu?, kânge?, kângu?, kîlge?, kîlgu?, nîlge?, nîlgu?, pûrge?, pûrgu?* (RâpP).

E tüüp: *-nd-, -td-, -rd-* esindus. Seda leidub eL edelaosas ja keelesaartel Lei-s, näit. Har ala *kêldü? ~ kêldü* (HarT), Lei *ata kiêldu* (LeiMV 55), *ata püördu* (57), *ata vându* (58), *ala nêldu?* (LeiMS I).

F tüüp: *-nag-, -lag-, -reg-* jm. esindus. Seda leidub Saaremaal (eitavais vormides), näit. Khk lõunaosa *kânag mette, kêlag mette, nêlac, põrag* (i. m.), Ans *â kânag, kêlag* (i. m.), Kaa Üpa *â nêlag* (i. m.), Hiiumaal, näit. Emm *vênagê, vênagò* (MEMm.), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *kânage, vânage, kielagu* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *nielagu, kânage* (i. m.), Kad Käsmu (noorema esindusena) *kielaķa, kânaku* (i. m.), Hlj loode- ja kirdeosa (noorema esindusena) *kielaķa, vânaķu* (i. m.), ranna keskosa *kânake, kielaku, ~ kielagu* (i. m.), khk. keskosa *vânage, kielagu* (i. m.), VNg Kunda ümbrus *kielaga, nielagu* (i. m.), muu khk. põhjaosa *kânaķa ~ kânäķä, kielaku* (i. m.), Koila *püöracu, püöraca* (VNgM 96), Lüg (noorema esindusena) *kieläķä, kânäķo* (i. m.), Reo *kielagu* (LügT), Jõh põhjaosa *kânaku, kielaku* (i. m.), Toila *püöraka, püöraku, kieraka, kieraku, kânaka, kânaku, vânaķa, vânaķu, kielaka, kielaku, nielaka, nielaku* (JõhMS), lõunaosa *kielaga, nielagu* (i. m.), Vai põhjaosa *kieläķä, kieläķõ* (i. m.), keskosa *kielaķa ~ kielaga* (i. m.).

F₁ tüüp. Eitavais vormides esineb Muh-s *-niig-, -lic-, -ric-* tüüpi esindust, näit. Linnuse *â kēāniig, vēāniig, kēēlic, nēēlic* (i. m.).

G tüüp: *-naķķ-, -laķķ-, -raķķ-* esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Phl Kerema (*nt-*verbides) *vēnaķķe, vēnaķķu, kēnaķķe,*

kēnaĳku (PhlK), paiguti eLä-s, näit. Kse Laulepa *kēraĳke*, *kānaĳke* (KseMS I), eP-s, näit. Hag Kohatu *kānaĳke*, *kānaĳku*, *vānaĳke*, *vānaĳku*, *kiĳeraĳke*, *kiĳeraĳku*, *püöraĳke*, *püöraĳku*, *niĳelaĳke*, *niĳelaĳku*, *kiĳelaĳke*, *kiĳelaĳku* (HagVM), VMr *vānaĳke*, *vānaĳku* jm. (VMrT), Koe *keānaĳku*, *kiĳeraĳku*, *kiĳelaĳku* (KoeMS III), Jõe Uueküla *pōraĳke* (MT 146 27), eKe-s, näit. Ksi Kaatvere *pōraĳke* (MT 107 36), Plt Raasna *nēlaĳke*, *nēlaĳku* (PltMS), KJn *pōraĳke* (KJnMS I).

Lähematest sugukeeltest on liivist märgitud Kuolka *kielḡog* (Sjögren-Wiedemann LGr. 310) ühelt poolt ja Piza *kierḡogod* (403), *kierigid* (404), mis võiksid vastata eesti tüüpe C ja F esindusele.

Vadjust on märgitud tüüp *tšāntāgā* (Kettunen VÄH² 139), mis häälikuliselt võib taastuda algsome vokaalsele liitumisele.

Soome murretest olen märganud ka ainult seda tüüpi esindust, näit. Akaa *kääntäkōöm_p-* (Kannisto LEHKM 89), Hirvensalmi *kieltäkōö ~ kieltäkee*, *kieltäkōö*, *kieltäkōöt* (Hyyryläinen THsK 54), Kirvu *kiertäkää* (Sirelius LTJääKir. 15:11) jm. Kuid soome vanemas kirjakeeles on algsome konsonantsele liitumisele taastatavad juhtumid, näit. *fielfö*, *fielfen*, *fätföön*, *fätfen* jm., veel päris tavalised (vt. Jännes Vir. II 164, Setälä YSÄH 390, Ojansuu MAK 51, 112 ja Rapola SKH 178—179). Teisalt aga esinevad üsna arvukalt ka vokaalse liitumise juhtumid, näit. Agricola A-tekst *fielbēfo* (MLF I 16:9), *fiendēfen* (48:16), B-tekst *fändäfän* (185:20), D-tekst *fendēfen* (180:19), *fiendēfen* (182:13, 184:21), *fiendēfet* (199:27), E-tekst *fendäfön* (249:17), Martti *fielbäfän* (MLF II 175:28), Kollanius *fielbäfään* (MLF III₁ 138:7, 197:30, 235:24), *fielbäföön* (132:21), *fielbäfö* (103:17), *ijrtäfään* (90:27, :31, 91:13), mis näitavad, et üleminek ühelt esinduselt teisele oli juba sel ajal soome läänemurdeis sündimas.

Karjala-aunuses esineb kolme tüüpi esindust; 1. lüüdi šuoju *tüökkät* 'lähettakää' (Ojansuu LKN 82:8), *viĳkät* 'Laskeutukaa' (119:15), Mundjärvi *tüökkäd* 'Päästakää' (Kujola ib. 208:15), *emme tüökkö* 'Emme päästä' (208:16, 213:3). Need vormid taastuvad algsome konsonantsele liitumisele (< *tōtkä- < *tōntkä- jm.). — 2. krjP *tüöntöäte*

(Ojansuu KAÄH 107). Seda tüüpi juhtumid on häälikuliselt algsome vokaalsele liitumisele taastatavad (< **töntäyä*-). — 3. aunSm-s Korpiselkä *tüöndäkkiä* (Koljonen KKN II 138:29), aunV-s Säämäjärvi *tüöndäkkäh* (Genetz ib. 75:30, Kujola KKO 45:18), krjTv-s Bježetsk *kieläkkeä* (Alava KKN III 177:27). Need on analoogilised verba contracta tüübid.

Setälä YSÄH 389 järgi „Vepsässä ovat tämmöiset muodot ainoat käytännössä... imper. *väkat* < **väätkät*“. Samuti vpsL-s tuleb Kettuneni LVHA I 39 järgi „iseäränis tähele panna (*vändän*:) *augat väkät* (< **vääkkät*-) 'ärge mängige“. Seega on siin tegemist häälikseadusliku algsome konsonantse liitumise esindusega.

Kui vaatleme lähemalt eesti murrete esindustüüpe, siis näeme, et käesoleva verbirühma esindusvahekorrad erinevad käsitletud **a**- ja **b**-verbirühma omadest.

Tüüp **A**, mida on märgitud eL-s edela- ja keskosast, Setust ja Lut-st, on nii enamvähem oma levikult kui ka tunnustelt sama, mis **a**- ja **b**-verbirühma tüübi **A** esindus. Samuti tuleks käesoleva verbirühma seda tüüpi esindust pidada taastuvad algsome konsonantsele liitumisele (*kiäkke?* < **keltkä*-).

Samad arvamused, mis **a**- ja **b**-verbirühma puhul on öeldud tüübi **B** esinduse kohta, maksavad ka käesoleva vormirühma tüübi **B** esinduse puhul. Olulise vahena märkame aga, et seda **a**- ja **b**-verbirühma üldestilist esindustüüpi leidub käesoleva vormirühma puhul ainult Saaremaal ja üks juhtum eLä. mandril.

Lõuna-eestilised tüübi **B**₁ juhtumid on nähtavasti samuti käsitatavad kui **b**-verbirühma *aände* jm. vormid.

Edasi saab tüüp **C** sama käsituse osaliseks, kui vastav tüüp **a**- ja **b**-verbirühma puhul. Vahe seisneb ainult selles, et eKi. rannikumurdeis suurelt osalt käesoleva verbirühma puhul on tüvest analoogiliselt kadunud klusiilaines (näit. *känämä*, *kielämä* jm.). Neil aladel esineb siis mõistetavalt tüübi **C** asemel tüübi **F** esindus (vrd. lk. 182). Samuti Saaremaalgi esinevais imperatiivi eitavais vormides esineb tüüp **F**, kuna Saaremaalgi on selle verbirühma muudest vormidest dentaalklusiil kadunud (vrd. näit. *känma*, *känas* jm.).

EL edelaosas keelesaartel Lei-s esinev tüüp **E** on sama, mis eelmise kahe verbirühmaga puhul, ja samuti seletatav.

Erinevalt eelmistest verbirühmadest esineb tüüpide **D** ja **G** esindust, mis mõlemad oma suure maa-alalise levikuga silma paistavad. Mõlemad esindustüübid eeldaksid oma häälikulise külje tõttu **känä-*, **kälä-* algsoomelist lähtetüve, mis ei ole võimalik ja mistõttu need tüübid peaksid olema hilisemad ja analoogiliselt tekkinud (vrd. samasugust käsitust varemiate vormirühmade puhul lk. 68, 72—73, 117, 181). Esimest on tulnud pidada analoogiliseks *küle-*verbitüübist ja teist verba contracta esindusest (näit. *teñmakke* jm.).

Eesti kirjakeele vanemaist mälestisist on leida kahesugust esindust: 1. Leidub grafeeme, mis võivad märkida kas tüübile **A** või **D** vastavat esindust, näit. Rossihnius 1632. a. eL *erranehlfu* (VGEG XIX 122:23), *pörfo* (160:33, 161:20), *Stahl* 1632—1649. a. Tln *errafeelfet* (HHb. I Eiii:12), *Liphardus* 1644. a. Lih *pöhrfet* (VGEG XX 34:34), *Hammerinus* 1651. a. (?) *Ta* (?) *errafeelfet* (43:14), 1673. a. Tln *pöhrfo* (EvEp. Ex:29), 1674. a. Tln *feelfet* (Rit. Rxij:10), *A. Verginius* 1686. a. eL *fähufe* (WT Matt. IV 17), *errafeelfe* (Matt. XIX 14, Mark. X 14); — 2. Pääle eelmiste esineb grafeeme, mis tähistavad tüübi **B** esindust, näit. *Müller* 1600. ümber Tln *feendfa* (VGEG XV 22:5, 158:21), *feendfet* (160:23), *fändfet* (101:21, 157:26), *Rossihnius* 1632. a. eL *fähndfe* (VGEG XIX 151:7), *fähndfet* (104:3), *fähndfo* (228:34), *errafehndfo* (228:27), *fähndfut* (126:9), *A. Verginius* 1686. a. eL *fändfe* (WT Matt. III 2, Mark. I 15), *fähndfe* (Mark. I 15), *fähndfo* (Matt. V 42, X 13). — 3. *Hornung* 1694—1695. a. *pöörge* (LÕ 5:20, KKR 259:20, 363:15), *pöörgem* (LÕ 10:13, KKR 284:20), *pöörge* (98:20, 140:6), *feelge* (LÕ 122:1), *fäängo* (5:13), piibel 1739. a. *pöörge* (III Moos. XIX 4) märgivad kolmanda tüübina tüübi **D** esindust.

Nagu lähemal vaatlusel selgub, ei ole sugugi kindel, mis sugune esindustüüp eesti kirjakeele vanemate mälestiste *feelfet* jm. märkimisviisi taga tõeliselt peitub. See võiks tõenäoliselt olla tüüp **A**, kuid paljudel juhtumel sama hästi ka tüübi **D** esindus. Viimase võimaluse kohta vrd. näit. *Rossihnius*'el

õaife, waldet (VGEG XIX 153), förfet (169), palde (167) jm., mis kõik märgivad tüübile **D** omast häälikseisu. Samuti esinevad samad küsitavused tüüp **A** võimaliku esinduse juures eesti kirjakeele vanemate mälestiste puhul kui **b**-verbirühmagi juures. Ka käesoleva verbirühma puhul võiks neid käsitada samuti.

Mis puutub eL murretele omasesse esindusse, siis on võimalikud mõlemad tüübid (nii **A** kui **D**) konstateeritud kirjakeele vanemais mälestisis, mis põlvnevad eL-st. Põhjapoolseis eL murdeis esineb tüüp **D** ja lõunapoolseis tüüp **A**. Vrd. ka Wiedemann'i WD mainitud andmeid: *kélku* (*kélgu*), *põiku* (*põrgu*) (53) ning *kélge* (*kélke*) jm. (39).

Kõige tähelepandavam on aga asjaolu, et praegu eP-s valitsevat tüübi **G** esindust ei kohta üldse tsiteeritud eesti vanema kirjakeele mälestiste esinduses. See on olulist laadi asjaolu ses mõttes, et tollaegne põhja-eestiline kirjakeel suurelt osalt põlvneb enamvähem samalt murdealalt, kus praegu esineb tüüp **G**. Võiks siis arvata, et tüübi **G** esindus tol ajal ei olnud veel omane eP murdeile.

Kui varemini tähendati, et tüüp **D** võiks olla analoogiline *kuulma*-verbitüübist, siis vaadeldagu seda võimalust lähemalt. *kuulma*-verbi puhul on märgitud eesti murdeis järgmisi esindustüüpe:

1. *-lg-* tüüpi esindust leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *kúlge* (i. m.), VII Kalju *kúlge* (VII T), Muh Linnuse *kúlge* (i. m.), Hiiumaal, näit. Emm *kúlge*, *kúlgõ* (MEmm.), Phl Kerema *kúlge*, *kúlgu* (PhK), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *kúlge* (MT 101 8), Mar Haeska *kúlge* (MarT), eLä. keskosas, näit. Vig Sääla *kúlge* (VigMS), Kse *kúlge* (KseMS I), PJg Naartsi *kúlge* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs Ermistu *kúlge*, *kúlgu* (TõsMS), eP-s, näit. Hag Kohatu *kúlge*, *kúlgu* (HagVM), VMr *kúlge*, *kúlgu* (VMrT), Amb, Kad *kúlge*, *kúlgu* (AmbKadVK), eL põhjaosas, näit. San *kúlge* (MT 54 3), eL keskosas, näit. Ráp Parapalu *kúlge?*, *kúlgu?* (PäpP);

2. Kod *kúlga* (KodD 118), eL edelaosas, näit. Har *kúlge* 'surge' (HarMS I), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *kõlge?*, *kõlgu?*, *kúlge?*, *kúlgu?* (UrvMS), Rõu Sanna-Hurda *ärk* *kõlgu?*, *ärk* *kúlgu?* (RõuMS IV);

3. eL keelesaartel Lei-s esineb seesugune tüüp nagu *koütdaga* 'kuulge, kuulgu' (LeiV 9, LeiMV 56);

4. eL keskosas, näit. Rõu Sänna-Hurda *külkkē?*, *külkkē?* (RõuMS IV), eL keelesaartel Lei-s, näit. *kütikka* 'surge, surgu' (LeiV 9, LeiMV 65);

5. *-lkk-* tüüpi esindust leidub paiguti Saaremaal, näit. Khk *külkke* (i. m.), ja eL murdeis, näit. Ote *külku* (OteMS), (samuti selle tüübi lähedane) Har *kuldge* (HarMS I);

6. Saaremaa eitavais imperatiivides leidub vorme nagu Khk *külag mette* (i. m.), Muh Linnuse *ä külig* (i. m.) jm.

Neist *kuulma*-tüüpi verbi katkendilisist andmeist näeme siiski kaunis selgesti üldestilise tüübi häälikseadusliku esinduse (*külge* jm.) kõrval teisi vähema maa-alalise levikuga tüüpe, mida saab seletada ainult ilmse kontaktiga *ta-*, *tä-*verbide käesoleva rühmaga, s. o. muud tüübid on analoogilised *ta-*, *tä-*verbide käesolevast rühmast. Lei *koütdaga* ja *kütikka* esindused on samad, mis tüüpide C ja A omad. Paiguti esinev *külke* esindus on pärit tüübi B vormidest. Samuti *külag* jm. vormid on saadud tüübi F analoogial. See ühtlus ei jäta kahtlust nende kahe verbitüübi kokkusulanemises. Kui siin tuleb konstateerida *ta-*, *tä-*verbide mõju *kuulma*-verbitüübile, siis on nähtavasti üsna suurel maa-alal mõjusuund olnud vastupidine — *kuulma*-verbitüübi häälikseaduslikkude *külge*-tüübiliste vormide analoogial on tekkinud *ta-*, *tä-*verbide tüübi D esindus.

6.

Algsoome *n*-algulise sufiksi liitumise seisukohalt tulevad siin küsimusse *-nut* : *-nude-*, *-nüt* : *-nüde-* partitsiibi vormid, mis algsoomes on kuulunud konsonantselt liituvate vormide hulka.

a.

Verbirühmas *hoita-*, *leütä-* jm. on eesti murdeist märgitud järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: *-n-* (? *-nn-*) esindus. Seda leidub paiguti *nu*-kujulisena eri murdeis, näit. Sim pl. kujudes *tiānuvad* (SimV 52), Kod *tiānūd* (VokKodD 36), San Korijärve (?) *tēnnu* (HÜSanL I 6; = ?), Kra (*taidma*.) *tainu?* 'taitanut' (KraMS).

A₁ tüüp: *-n-* esindus. Seda leidub *nd*-kujulisena Saaremaal (paiguti), näit. VII Kalju (harvem) *oind*, *püind*, *tænd* (VIIT), Hiiumaal (paiguti), näit. Rei Tahkuna *leind* (HÜReiT 77), eLä. põhjaosas, näit. Mär *oind*, *jeünd*, *teänd*, *leind* (MärM 22), kaguosa *teänd*, *leind* (KonsMärKa. 10), Orgitu-Nõmmeotsa *teänd* (MT 67 3, 4, 11, 19), Orgitu *leind* (MT 52 17), *tiantki* (4), Mõisamaa *teantki* (MT 38 2), eLä. keskosas, näit. Vig Säälä *oind*, *üind*, *jeünd*, *leind*, *neünd*, *püind*, *seünd* (VigMS), Kse Mäe *ei teangi* (MT 66 24), *leind* (40), Õeküla *ei teantki* (MT 164 13), Poantse *löind* (KseMS I), Hõbesalu *seünd*, *teänd*, *püind*, *neünd*, *oind*, *üind*, *jeünd* (KseMS III), ka *seün*, *püin*, *neün*, *oin*, *löin*, *üin*, *jeün* (ib.), Mih Piisu *oind*, *püind*, *neünd* jm. (i. m.), PJg *tiänd* (PJgVok. 16), kaguosa *leind*, *oind*, *teänd* (PJgTor. 10), Ertsmaa *üind*, *püind*, *oind*, *jeünd*, *teänd* (HÜPJg. 7), Naartsi *oind*, *leind* (i. m.), Tor *püind* (TorKons. 5), Oore *leind* (MT 9 7), Niimiste *oind*, *üind* (i. m.), Vän lõunaosa *leind*, *oind* (VänL 8), Kelgu *oind*, *püind* (i. m.), Pär (harilikult) *jeünd*, *leind*, *neünd*

(PärT), põhjaosa *leind*, *oind* (PärP 8), eLä. edelaosas, näit. Var *püin*, *jeün* (HÜVar. 54), Helmküla *teän* (MT 73 4), Tõs *löin* (TõsVok. 47), Kastna *löin* (ib.), *üind* (MT 39 3), *leind* (4), *oind* (8), Liu *püin* (MT 57 22), Tõstama *jeün* (MT 85 5), Khn *tiänd* (EK 1926 123), eP-s, näit. Ris Kiriku *lein* (MT 62 6), HMd Kirssalu *leind* (EKA 94 4), Nis Aruküla *tiänd* (MT 91 12), Kei idaosa *üind*, *leind*, *oend* (KeiI 3), Nahkja *tèänd* (MT 158 24), Vitti *tèänd* (66), Hag Lohu *üind* (MT 159 2), Kohatu *jeünd*, *leind*, *niënd* ~ *niänd*, *neünd*, *püind*, *qënd*, *sgünd*, *tiänd*, *üind*, *veind* (HagVM), Rap Nõmmemetsa *leind*, *tiänd* (HÜRaphKab. 6), *jeünd* (MT 69 17), Kabala *tiänd* (1, 5), Raikküla *jeünd* (RapR 7), Juu *püind* (JuuVok. 7), *leind* (JuuKons. 9), Kaiu *leind*, *oend*, *üind*, *jeünd* (JuuK 10), Mõisaküla *tèänd* (MT 120 18), Salutaguse *jeünd* (MT 93 2), Toomja *leind* (5), Kos Kiruvere *ei teantki* (MT 116 11), Jõe Miiduranna *tiänd* (MT 146 6), Kallavere *tiänd* (12), Ann Nurmsi *oind* (MT 129 6), JMd Kaalepi *üind* (MT 60 28), *jeünd* (JMdMS I), *neünd* (JMdMS II), Koe *leind* (MT 1 3), Ärvita *leind* (KoeMS II), VMr *jeünd*, *leind*, *üind* (VMrT), Amb, Kad *jeünd*, *leind*, *niënd*, *neünd*, *püind*, *oind*, *sgünd*, *üind* (AmbKadVK), Amb Oja *tiänd* (MT 139 3), *ei jeüntki* (4), *üind* (10), Kad *tiänd* (MT 114 3), Tõdva-Kõnnu *leind* (12), Eru *leind* (MT 160 9), *tiantki* (10), Rak Tõrma *tiänd*, *jeünd*, *leind* (RakL 23), *siänd* (41), VJg Roela *ünd*, *pünd* (VJgKons. 8), *joünd* (47), Saara *leind* (MT 83 3), Rünga *tiänd* (EKA 178 20), *leind* (2), Sim *leind*, *oind*, *siänd*, *tiänd*, *jeünd*, *veind* (SimKV 16), Venevere *jeünd*, *tiänd*, *leind*, Kaasiksaare *tiänd*, Mariküla *leind*, *üind* (SimV 3), eI-s, näit. Iis *tiänd* (PartitsIis. 2), Tudulinna *tiänd* (MT 47 12), Trm Avinurme *tiänd* (Avin. 54), Sirguvere *tiänd* (MT 82 7), eKe-s, näit. Lai Kurista *ei tiantki* (MT 106 5), Plt *leind*, *jeünd* (PltVok. 56), keskosa *oind*, *tiänd*, *leind*, *üind*, *siänd* (PltK 8), Raasna *tèänd* (MT 7 58), *jeünd* (67), *leind* (68), KJn põhjaosa *leind*, *tiänd*, *oind* (KJnP 20), Soosaare *leind* (MT 51 1), Lalsi *leind* (MT 30 4), Päovere *tiänd* (MT 51 15), Leie *jeünd* (MT 163 90), Pil kaguosa *leind*, *tiänd*, *oind*, *veind* (MPil. 7), *leind*, *oind*, *siänd*, *tiänd*, *üind*, *veind* (PilKa. 8), Maalasti *jeünd*, *leind*, *oind*, *püind*, *siänd*, *tiänd* (LT 2), Imavere *jeünd* (EKA 306 2), SJn *leind*, *oind*, *siänd*, *tiänd*, *veind*, *üind* (SJnL 12),

Põhjaka *oind*, *üind*, *jeünd*, *leind*, *tiänd* (SJnP 5), Lahmuse *leind* (MT 92 11), *jeünd* (10), Päraküla *leind* (LT 3), Kõp *tänd*, *leind*, *püind*, *neünd* (KõpKons.).

B tüüp: *-dn-* jm. esindus. Seda leidub Saaremaa idaosas, näit. Krj Triigi *leindnd*, *jõundnd* (MT 148 14), VII Kalju (harilik) *oindnd*, *võindnd*, *üindnd*, *püindnd* (VIIT), Muh Linnuse *oindn*, *leindn*, *neundn* (i. m.), Hiiumaal, näit. Emm *jõundnd*, *lõindnd*, *nẽundnd*, *noundnd*, *püindnd*, *oindnd* (MEMm.), *oindnd* (EmmT), Käi Männamäe *teadnud* (EKA 94 11), Phl Kerema *hoindn*, *hüindn*, *püindn*, *tẽindn* (PhlK), Rei *jõundnd*, *oindnd* (ReiT), Jõeranna *lõindnd* (EKA 176 5), *jõundnd* (9), Tahkuna *tẽindnud* (HÜReiT 68), *soundnud* (ReiMS IV), Ülende *lõindnd* (ReiMS II), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *jeundnd*, *leindnd*, *neundnd*, *oẽindnd*, *püindnd*, *seundnd*, *teadnd*, *üindnd* (RidMS), Mar Haeska *qẽindnd* (vanem) ~ *oindnund* (uuem), *üindnd* ~ *üindnund*, *püindnd* ~ *püindnund*, *sãẽindnd* ~ *sãẽindnund*, *teadnd* ~ *tẽadnund* (MarT), Mär (sageli ka) *oindnd*, *teadnd* (MärM 22), *sãindnd* (85), Orgitu-Nõmmeotsa *jeundnd* (MT 67 21), eLä. keskosas, näit. Vig Säälä (üksikjuhtum) *leindnud* (VigMS), Kse *üindnud*, *püindnud*, *jeundnud*, *teadnud* (KseHÜ 16), Poantse *püindnud* (KseKons. 3), Mäe *teadnd* (MT 66 26), Hõbesalu (harvem ka) *neundn*, *lõindn* (KseMS III), Tor *neundnd* (TorKons. 5), Niimiste *oindnd*, *leindnd* (i. m.), Vän Linnu *üindnd*, *jeundnd* (MT 42 2), Rõusa *leindnd* (EKA 307 3), Pär (harvemini) *jeundnd*, *leindnd*, *oindnd* (PärT), Elbu *oindn*, *leindn*, *jeundn* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Var *üindn*, *püindn*, *oindn*, *jeundn*, *tiadn*, *leindn* (HÜVar. 13), Tõs alev *neundn* (VMÜTõs. 16), Kastna *leindnd* (MT 39 9), Ermistu *jeundngi*, *leindn*, *neundn*, *oindn*, *püindn*, *seundn*, *üindn* (TõsMS), eLä. lõunaosas, näit. Hää *tãindu* (HääMÜ 174), *neundnu* (180), Arumetsa *ũindu* (MT 43 17), Kabli *oindnu*, *tãindu* (MT 80 2), Alevi *leindnu* (MT 65 2), *jeundnu* (HääMS I), Treimani *tãindu* (EKA 319 16), Saa Talli *jeundnu* (MT 70 3), *sãindnu* (9), *tiãindu*, *lõindnu* (10), eP-s (harva), näit. Rap Raikküla (ka) *oindnud*, *sãẽindnud*, *leindnd*, *tiãindnd* (RapR 7), Koe *teadnud* (KoeKV 64), Jõe Kallavere *teadnud* (MT 146 12), Kuu Hirvli *püindnd* (KuuKons. I 10), eI-s. näit. Iis Tudulinna *leindnd* (MT 105 7), *neundnud* (IisMS II), Trm *teadnud* (TrmMÜ 76), Avinurme *oẽindnd* (Avin. 8), Sirguvere *tiãindnud* (MT 82 9), Vaiatu *oindnud* (11), Kod *püindnd* (VokKodD 46, KodD 173), Tossumetsa

püdnud (MT 88 42), eKe-s, näit. Lai *püdnud* (LaiEVok. 41), Kurista *leidnuvad* (MT 106 2), Pal *tiädnud* ~ *tiädnd* (PalMÜ 62), Maardla *jeüdnud* (EKA 179 14), Äks Raigastvere *jeüdnud* (EKA 227 3), *tiädnu* (4), *neüdnud* (8), Ksi Väänikvere *tiädnut* *k*- (EK 1926 124), Kaatvere *leidnd* (MT 107 29), Tammiku *jeüdnud* (EKA 304 1), Plt Raasna *teädnd* (MT 35 2), *veüdnud*, *seüdnud* (PltMS), KJn *püdnud* (KJnMP II 50), *leidnud*, *püdnud*, *neüdnud*, *tiädnud* (137), *jeüdnud*, *leidnd*, *oüdnud*, *sädnd* (LT 4), põhjaosa (esineb ka) *leidnd*, *tiädnd*, *oüdnud*, *siädnd*, *üüdnud* (KJnP 20), Soosaare *jeüdnud* (MT 51 1), Päovere *jeüdnud* (15), kiriku ümbrus *leidnd* (MT 163 30), *tiädnud* (31), *tiädnd* (34), Leie *leidnd* (75), Odiste *tiädnud* (MT 104 9), Pil Loopre *teädnd* (EKA 318 8), Kõp (harvem) *tädnd* (KõpKons. 128), *leidnd*, *püdnud*, *neüdnud*, *tädnd* (KõpVok. 198), eL lääneosas, näit. Hls Vana-Kariste *löödnu* (EKA 225 1), Hel Anni *leidn* (MT 137 10), Koorküla *oüdnud* (MT 186 15), eL põhjaosas, näit. San Korijärve *löödnü?* (HÜSanL I 47), Ote Vana-Otepää *püdnü* (MT 118 4), Tsirla *jeüdnud* (MT 123 4), Pühajärve *löödnüvä* (MT 132 53), Nüpli *jeüdnuva* (MT 138 3), *jeüdnud* (4), *oüdnud* (14), Rõn Koruste *oüdnud*, *jeüdnud* (i. m.), Ran *neüdnud* (RanVok. 26), Puh Võsivere *oüdnud*, *veüdnud* (i. m.), Kam Kärevere *löödnud* (MT 130 16), Võn Valgesuu *neüdnuva* (VõnL 163), Mäletjärve *püdnud*, *löödnud*, *sädnu* (i. m.), TMr. Vorbuse *tédnud*, *nöödnud* (EK 1924 157), eL keskosas, näit. Urv Verioja *löödnü?* (MT 64 15), Urvaste *sädnu* (MT 108 8), Vaabina *püdnü?*, *tüdnü?* (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *tüdnü?*, *püdnü?*, *veüdnü?* (RõuMS IV), Plv *tüdnü?* (PlvHÜVok. 12), Rosma *tüdnüvä?* (MT 61 1), *jeüdnud* (4), *löödnü?* (PlvMS V), Alaküla *püdnü?*, *tédnü* (PlvMS III), Adiste *löödnüvä?* (PlvMS II), Mammaste *sädnu* (EKA 219 5), Röp Kuuksi *tüdnü* (MT 78 4), Parapalu *veüdnü?*, *püdnü?*, *sädnu?* (RöpP), Vas *püdnü?* (VasKons. 7), Vastseliina *tüdnü?* (MT 40 2), Setus, näit. Satseri *tüdnü?* (MÜSeS 116), Treski *löödnü?* (MT 79 25), Lutepää *löödnü* (MT 149 48), Matsuri *löödnü?* (i. m.), eL keelseartel, näit. Lut *joüdnü?* (MT 22 62), *neüdnü?*, *seüdnü?*, *tüdnü?*, *veüdnü?*, *löödnü?*, *püdnü?* (LutMS), Lei *sädnu* (MT 154 45).

B₁ tüüp: -d esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Käi *joüdnud* (~ *joüdnud*), *oüdnud* (KäiT), eP-s, näit. Jõe Miiduranna *leidn* (MT

146 2), JMd Soosalu *leïD*, *üïD* (MT 60 8), Amb Kukevere *leïD* (MT 122 2), Kad Suru *leïD* (MT 90 10), VJg Metsa *jeüD* (MT 83 5), Rünga *leïD* (EKA 179 1), *jeüD* (2), Suigu *oïD*, *leïD* (i. m.), eI-s, näit. Iis *neüD* (PartitsIis. 2), Uhe *jeüD* (MUheIis. 25), ja eKe-s Plt-l, näit. Raasna *jeüD* (MT 35 6), *seüD* (PltMS).

C tüüp; *-dan-*, *-dän-* esindus. Seda leidub Saaremaal (lääneosas), näit. Khk lõunaosa *oïdand*, *lõidand*, *püidand* (i. m.), Jäm Määbe *têdand*, *soüdand*, *noüdand*, *püidand* (JämMS), Kaa Upa *oïdand*, *sâdand* (i. m.), Mus idaosa *sâdand* (MusI 47), Võhma *oïdand* (MT 109 2), *leïdand* (8), Hiiumaal, näit. Phl Kerema (enam) *hoïdõpn*, *hüïdõpn*, *püïdõpn* (PhIK), eKi rannikumurdeis, näit. Jõe Rohuneeme *püidand* (KuuKons. I 11), kirdeosa *püidant*, *oïdant* (i. m.), Neeme *püidand* (KuuKons. I 11), Rammu saar *püidand* (ib.), Kuu ranna lääneosa *oïdand*, *leïdand* (i. m.), Kaberneeme, Salmistu *püidand* (KuuKons. I 11), Juminda neem *hoïtant* ~ *oïdant*, *püidant* (i. m.), Pärಿಸpea neem *hoïtant*, *lõütant*, *nouitant* (i. m.), Viinistu *püidand* (KuuKons. I 10), Kad Käsmu *jouidant*, *püidant* (i. m.), Hlj loode- ja kirdeosa *lõüdant*, *oïdant* (i. m.), ranna keskosa *oïdant*, *püidant* (i. m.), khk. keskosa *oïdand*, *nouidand* (i. m.), VNg Kunda ümbrus *oïdand*, *souidand* (i. m.), muu põhjaosa *nouidant* ~ *nouitant*, *oïdant* (i. m.), Koila *tiedanu* (VNgM 93), *jouidanu* (EKA 303 9), Männiku *lõütanu* (MT 21 1), Lüg *oïdant*, *püidant* ~ *püitant* (i. m.), *leïdand* (HÜLüg. 10), *tiedand*, *püidand*, *jeuidand* (11), *leïdand* (39), Aidu *üidand* (MT 74 1), Reo *oïtant*, *püitant*, *tietant* (LügT), Jõh *oïdand* (HÜJõh. 14), *oïdand*, *leïdand* (46), *jeuidand* (109), põhjaosa *oïdant*, *neuidant* (i. m.), Toila *veïtant*, *veïtant*, *ütant*, *ütant*, *seütant*, *seütant*, *püitant*, *püitant*, *jeütant*, *jeütant*, *leitant*, *leitant*, *oïtant*, *oïtant*, *neütant*, *neütant* (JõhMS), lõunaosa *leïdand*, *oïdand* (i. m.), Kalina *leïdand* (MT 74 5), Vai põhja- ja idaosa *lõütant*, *oïtant*, *jouidant* (i. m.), keskosa *oïdant* (i. m.), eI-s näit. Iis Uhe *jeuidand* (MUheIis. 25), *jeuidand* (EKA 180 15), eL lääneosas, näit. Pst Kääriku *oïdand*, *leïdand* (i. m.), Trv põhjaosa *tâdand* (VokTrvP 105), *tâdand* (MT 17 2), Pikru *tâdännigi* (MT 19 10), Ämmuste *jeuidand*, *lõüdand* (TrvMS I), Kaubi *leïdand* (i. m.), (?) Hel Tõrva *jeuidand* (MT 186 44), Jõgeveste *neuidand* (88), eL põhjaosas, näit. San Nalja *es*

jeüdanu (MT 54 22), eL edelaosas, näit. Har *têvdänü* (HÜHarKa. 61), Mõniste *joüdanu* (EKA 223 2), eL keelesaartel Lei-s, näit. *djeüdanu*, *läüdünu* (LeiV 1), *tüdanu*, *veüdanu* (2), *tüdanu* (LeiMV 50).

C₁ tüüp: *-den-* esindus. Seda leidub eL lääneosas, näit. Hls *jöüden* (EK 1924 158), *löüden* (HlsVok. 55), *püüden*, *neüden* (MÜHls. 38), Vana-Kariste *säden* (MT 10 3), *oüden* (MT 97 1), *säden* (3), Abja *jeüden* (MT 75 22), *säden* (29), Pornuse *seüden* (HlsMS III), Kulla *oüden* (MT 137 29), Hel Hummuli *tüden* (MT 186 61, 71), Jõgeveste *jeüden* (85), Krk Karksi *oüden*, *löüden* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *têdenu* (MÜSan. 32), *püdenü* (San JV 6), Lauküla *sädenü* (MT 136 4), eL edelaosas, näit. Har Mõniste *neüden* (MT 86 1).

C₂ tüüp: *-dun-*, *-dün-* esindus. Seda leidub eL põhjaosas, näit. San Kurevere *läüdünnü* (EKA 220 4), eL edelaosas, näit. Krl *têvdünü*? (KrlHÜKons. 30), *neüdünu*? (KrlMÜ 153), Käärikmäe *löüdünnü*, *neüdünu* (KrlMS I), Har kaguosa *veüdünu* (HÜHarKa. 61), Mõniste *neüdünu* (KonjMõn. 21), *joüdünu* (EKA 223 3), Koikküla *joüdünu* (MT 115 2), *neüdünu* (3), *têvdünü* (4), *leüdünnü* (24), Saru *löüdünnü* (MT 150 9), *joüdünnü* (19), eL keskosas, näit. Urv Oeküla *sädünü* (MT 108 2), Setus, näit. (?) Kostkova *oüdünu* (MT 135 1).

D tüüp: *-in-* esindus. Seda leidub *hoidma*-verbist eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni (kõigist verbidest) *jeütnu*, *veütnu*, *neütnu*, *seütnu*, *püütnu*, *oütnu* (OteMS), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *hoütnu*? (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *hoütnu*? (RõuMS IV), Plv Koiola *hoütnu* (EKA 282 4), eL keelesaartel, näit. Lut *hoütnu*? (LutMS).

D₁ tüüp: *-ttun-* jm. esindus. Seda leidub päämiselt *hoidma*-verbist eL edelaosas, näit. Krl Ähejärve *oüttunu* (MT 131 7), Har Mõniste *hoüttunu* (KonjMõn. 20), Koikküla *oüttunu* (MT 115 2), ja eL keelesaartel Lei-s, näit. *uoüttanu* (LeiV 1, LeiMV 52).

Nendele eesti murrete esindustüüpidele oleks muudest lähemaist sugukeelist võrdluseks mainida järgmisi esindusi:

Liivis kohtame ainult üht tüüpi esindust, näit. Piza *lievdõn* (Sjögren-Wiedemann LGr. 353, 383, 391, 398, 429, 436, 441), *lievdõnõd* (376), *tiedõn* (451, 460), *vuoidõn* (416), Kuolka *lievdõn* (296, 364, 367), Salatsi *loüden* (296, 351, 352), *is-oiden*

(335), Siigrõg *lieüðän* 'leidnud' (Kettunen ULSpr. 62:14), Kostrõg *lieüðänd* 'leidnud' (83:9, 84:16), *lieüðän* 'leidnud' (95:17, 96:1, :4, :8, 99:14, 105:7, :8), *seüðän* 'sõudnud' (89:1), Pitrõg *tieüðän* 'teadnud' (112:4). Esindus on häälikuliselt võrreldav eesti murrete tüübi C esindusega.

Vadjas kohtame samuti kui liiviski ainult üht tüüpi esindusjuhtumeid, näit. Jõepära *tätännü* 'tietänyt' Kettunen NVK 5:8, 113:1 jm.), Undova *tätännü* 'tietänyt' (4:9), Pummala *tätännü* 'osannut' (97:2), Kattila *leytännü* (Alava VHT 48:27), Kõrvõttula *tätännü* (Lensu ZFS 213:2), Järvigois tšülä *tätännü* (236:19). Esindus on häälikuliselt taastatav algsome vokaalsele liitumisele.

Soome murdeis leidub kahesugust esindust: 1. smH-s Tyrvää *tiännüm m-* (Kettunen SM I 22:29), Janakkala *tiännü* (31:18), Merikarvia *tiännü* (Latvala LSKK 11), *tiännü* (43, 84:15, 85:9), Siikainen *tiännü* (17), Ahlainen *tiännü* (32), Urjala, Kymäköske, Akaa piirkond *löännü*, *tiännü*, *hännü*, *pännü* (Kannisto ÄTUKAM 20), Urjala *tainnup-* (Kannisto LEHKM 54), *tiännys-s-* (244), Kymäköske *pyännü* (202, 205), *pyännyl-l-* (202, 205), *tiännüv-v-* (87), *tiännük-k-* (153), *tiännüj-j-* (207), Vihti *tiännüm m-* (Kettunen SM I 65:12), Heinola *tiännüm m-* (80:13), Lammin-Koski *tiänniet* (Westerlund Vir. I 210:31), smLP-l *tiännü(ü)et*, *tiännü(ü)et*, *tainnu(u)et* (Laurosela ÄTEPM I 90), Laihia *tiännü* (Chydenius Vir. II 117:13, :18), smKP-l Nivala *tiännüp-p-* (Vilkuna NMÄO 45:27), smK-l *tainu* (Cannelin KemKM 72, 89), *tienny* (91), Inari *löännü* (108:17), smT-l *tainu*, *tienny* (Airila ToM 166), smS-s Joroinen *tiännüs s-* (Kettunen SM I 161:17), Kitee *tiännët* (193:21), Ruskeala *tiännä* (201:1), *tienny* (201:6), Paltano *tiännüm m-* (206:9), Jämsä *tiännü* (240:2), Kuhmoinen *tiännü* (241:28), Räisälä *tienny* (255:11, :17), Mikkeli *tienny* (178:17, :20, :35, :36, 179:22), *tienny* (Paasonen LH 13, 41:9), Ristiina *tienny* (5), Nurmes *tienny(t)*, *taenna* (Reijonen NM 45), Keske-Skandinaavia metsasoomlasil *löännä*, *joanna* (Kettunen KSMSK 11), *tiännä* (69), *tainna* (Kettunen SM I 235:10, 233:16, 234:29), smV-s Jaäski *tiennesa* (Sirelius LTJääKir. 10:36) jm. See tüüp on algsome konsonantse liitu-

mise häälikseaduslik esindus (näit. *tiennüt* < **tētnüt*, *löünnü* < **leütnüt* jm.). — 2. Edasi leidub seesugust tüüpi, mida nägime juba kahe eelmise lähema sugukeele juures, näit. smH-s Merikarvia *tiätäny*' (Latvala LSKK 84:6), Siikainen *pyytäny*' (14, 26, 32), Urjala *löytäny* (Kannisto LEHKM 22, 154, 193, 294), *löytänyk* *k*- (157), *soutanut* *t*- (293), *tiätäneet* (290), Punkalaitume *pyytäny* (29), *pyytänyv* *v*- (152, 207), Kalvoola *hoitanus* *s*- (27), Artjärvi *ioütanuk* *k*- (Kettunen SM I 95:24), Lammin-Koski *pyytäny* (Westerlund Vir. I 211:1), Heinola *löytänehie* (Lindfors THEinM 41:14), *löytäniet* (42:7), smLP-l *tiētänü(ü)et* (Laurosela ÄTEPM I 91), smKP-l Himanka *löütänüs* *s*- (Kettunen SM I 117:21), smT-l Soutojärvi, Moskijärvi, Killimä *ioütanu* (Airila ToM 25), smS-s Joroinen *löütänä* (Kettunen SM I 164:8), Kitee *löütänä* (193:5, 194:8, :30), Viitasaari *löütännä* (208:13, 209:3), Rautu *tiētänt* (258:2, :8), *tiētäniēt* (258:22), Hirvensalmi *löütänä* (182:16, 183:28), *pütänä*, *hütana* (183:7, 185:24), *tietännä* (Paasonen LH 27), Ristiina *löytänt* (28), Põhja-Savo *löötäny*' (Latvala PSM 60), *löötäneet* (29), Lapinlahti *löötännä* (79:36), *löötäny*' (79:37), Juva *pütänä* (Tarkiainen ÄTJuvM 125:4), Kesk-Skandinaavia metsasoomlasil *kõatanna* (Kettunen SM I 252:2), smV-s Vuokseranta *tiētänēt* (268:32), Usikirkko *löütänēt* (271:22), Lappee *löütänt* (278:19, 279:3), Jääski *löytäneesä* (Sirelius LTJääKir. 13:17), Soome lahe saartel Tytärsaari *taiätann* *olla* (Äimä ÄTTytM 10), Ingeris Alam-Luuga luterlasil Narvusi *tiētänēt* (Kettunen SM I 289:18), ingrikkudel Hevaa *tētäneet* (Porkka ID 139:29), *löütäneet* (140:33). Häälikuliselt võib see tüüp taastuda algsome vokaalsele liitumisele (< **tētänüt* jm.). Kuid soome murrete esindusvahekorrad näitavad juba, et esimene tüüp taandub järgmise eest ja näikse olevat vanemat laadi. Veel selgemini näitab seda soome kirjakeele vanemate mälestiste esindus, kus esimene algupärane konsonantse liitumise tüüp on veel täiesti valitsev (vt. Genetz Vir. II 163—164, Setälä YSÄH 90, Ojansuu Vir. 1907 120—121, MAK 111, Airila MMK 27—28, Lindström JSVK 37, 46, Petander SPK 7, Rapola AKK 46—47, SKH 209), näit. Agricola A-tekst tainnut (MLF I

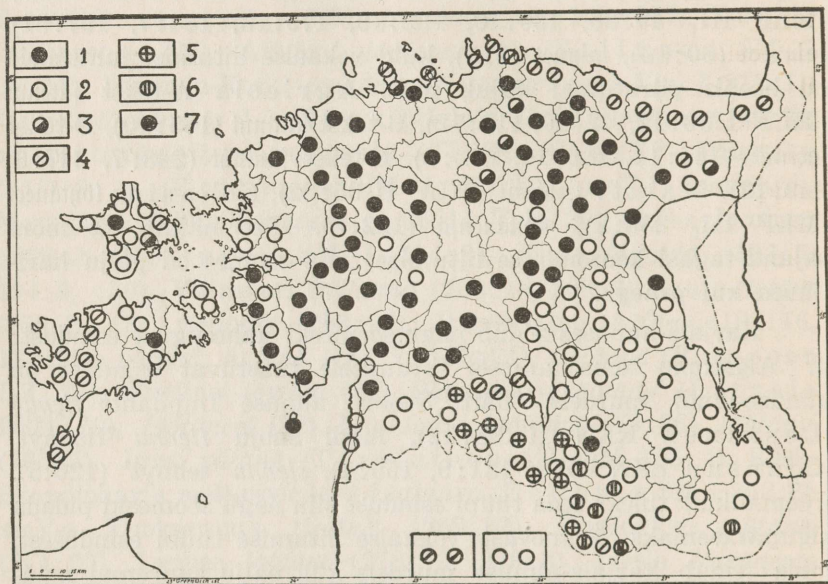
46:16), tainut (88:28, 98:20, 124:32), tienyt (117:19), tieneet (80:20), tiennyt (82:27), B-tekst jäänyt (31:7), jäänyt (43:19), tainu (47:15, 99:18, 234:30), tainut (148:23), tienyet (83:31), C-tekst jäänyt (43:28), Martti tainut (MLF II 137:36, 182:25), löjnnett (176:5), löjnnens (89:4), löjnnens (177:17), tienyt (98:14), tiennyt (130:26, 147:31), Kollanius tiennyt (MLF III₁ 40:26, 130:10, 132:19, 175:13, 184:7, 197:31), tainneet (60:16), tainnet (4:5), kuid vokaalse liitumise juhtumeid on hoopis piiratumal kujul, näit. Agricola A-tekst jätenyt (MLF I 30:12, 42:20, 115:12), B-tekst jätänyt (165:10), D-tekst jätenyt (164:11, 186:10, 202:6), E-tekst jätänyt (243:7, 247:6, 249:12), Martti tietänyt (MLF II 95:32), Kollanius löytäneet (MLF III₁ 236:2), löytänenjä (122:3). See näitab, et mõni sajand tagasi konsonantse liitumise tüüp soomes oli palju harilikum kui praegu.

Karjala-aunuses leidub nagu soomeski kahesugust esindust:

1. Algsome konsonantsele liitumisele taastuvad esindust on aunuse-lüüdi murdeis, näit. Soome aunuse Impilahti *tiēnüh* (Leskinen KKN II 98:12), lüüdi šuoju *tiēnnu* 'tiennyt' (Ojansuu LKN 45:3, 131:9, 155:1), *siēnnu* 'tehnyt' (120:5). Võimalikult tuleks seda tüüpi esindust siin nagu soomeski pidada algupärasemaks järgnevast vokaalse liitumise tüübi esindusest, mida leidub karjala-aunuse murdeis küll palju suuremal määral. — 2. Nii on näit. krj-s *koatan(ut)* (Genetz TVKK 228), krjP-s Vuokkiniemi *löytäny* (Mustakallio Vir. I 76:4), *löütän* (Kettunen KKN III 118:8), Uhtua *ruqtañ* (124:19), *ruqtan* (124:21), Pistojärvi *roqtañ* (Pukki ib. 148:6), Kiestinki *tiētän_k-* (149:21), krjP ja krjL segamurdeis Vitsataipale *joudañ* (Genetz 101:30), KrjL-s Porajärvi *löüdat* (26:18), Repola *löüdat* (56:29, 57:3), krjTv-s Vesjogonsk *tiedän* (Karjalainen KKN I 21:16, :26), Bježetsk *leüdan* (Alava ib. 37:5, 38:13), *tiedän* (38:17), krjN-s Tihvin *löüdan* (Kujola KKN I 124:19), aunuses *tiedänüh* (Genetz TAK 174), *tiēdänüh* (Ojansuu KAÄH 15), aunSm-s Suojärvi *löüdänüh* (Ahtia KKN II 125:6), *tiēdänüh* (130:34), *tiēdänüh* (131:14), aunV-s Säämäjärvi *tiedänüh* (Genetz ib. 67:16, Kujola KKO 40:26, :27), lüüdis Mundjärvi *leüdanu* (Ojansuu LKN 17:16). Vor-

miliselt võib seda taastada algsome vokaalsele liitumisele. Kuid arvestades soome vahekordi ja lüüdi esindust võiks see tüüp karjala-aunuses olla hilisem.

Vepsa esinduse kohta kirjutab Setälä YSÄH 391: „Niinikään ovat vepsässä konsonanttivartalosta johtuneet muo-

Kaart nr. 13. 1 — tüüp A; 2 — tüüp B; 3 — tüüp B₁; 4 — tüüp C; 5 — tüüp C₁; 6 — tüüp C₂; 7 — tüüp D.

dot yleiset ja ainoat, esim. . . . part. *vonu* 'vuotanut'. Sama-suguseid vrd. näit. vpsÄ *tenu* (Posti Vir. 1935 78), Pervakõ *tenu* (Kettunen NVM 163:7), *dõynu* (165:13). VpsL-st on andmeid ainult vokaalse liitumise esinduse kohta, näit. *lõüdänd*, *ioydänd* (Kettunen LVHA II 50), Arskäht *ioydänd* (NEV I 15:18), Fedramägi *tedänd* (NEV II 83:12, 93:12).

Kui lähemalt vaadelda eesti murrete esinduste vahekordi ja tüüpe, siis näeme esindustüüpide ebakindlaist maa-alalisest piirjoonist hoolimata kindlaid keskusi ja alu. Nii grupeeruksid esitatud tüübid maa-alaliselt järgmistesse keskustesse: tüüp A₁ —

eLä. põhjaosas (osaliselt), kesk- ja edelaosas, eP-s, eI-s ja eKe. lääneosas; tüüp **B** — Saaremaa idaosas, Hiiumaal, eLä. põhjaosas (osaliselt) ja lõunaosas, eKe. idaosas, eL põhjaosas, keskosas, Setus ja Lut-s; tüüp **B**₁ — paralleelesindusena eP ääremail vastu eKi. rannikumurdeid; tüüp **C** — Saaremaa lääneosas, eKi. rannikumurdeis ja eL lääneosa põhjaserval; tüüp **C**₁ — eL lääneosa lõunaserval, eL edelaosas; tüüp **C**₂ — eL edelaosas ja selle otseses naabruses põhja- ja keskosas; tüüp **D** — Ote-s ja *hoidma*-verbist mujal eL-s (välja arvatud eL lääneosa). Seejuures näeme, et väga laialdaselt on tüüpi **B** esindus küll paralleelesindusena, küll üksikjuhtumitena, küll paiguti ka harilikuks esinduseks saades tüüpi **A**₁ murdeomasuse alasse tunginud. Nii on tüüpi **B** esindust märgitud Kse, Tor, Vän, Var, Tõs, Mär, Rap, Koe, Iis, Trm, Kod, Lai, Plt, KJn, Kõp kihelkonnis. Kõigis neis kihelkonnis aga on ilmsesti näha, et tüüpi **B** juhtumid kuuluvad hilisemasse kihti. Need on kas tüüpi **B** edasinihkumine või tõenäolisemalt kirja- ja ühiskeele mõjul tekkinud.

Otsides nende praeguste eesti murdeliste esindustüüpide vastavusi eesti kirjakeele vanemais mälestisis leiame ainult paar juhtumit, mis võiksid olla tüüpi **A** esindust tähistavad. näit. Vigaeus 1641—1645. a. Kse ... ninda fuj ſeſiunane rafwaſſ nemmat ommawat ſeſuſſe ſureſſ leinut ... (VEKVM 80:22), Hornung 1695. a. Ja on meid enne äraſaanud Raſteſ ... (KKR 160:16).

Kõigil muil juhtumel leidub ainult tüüpi **B** esindust, näit. Müller 1600. a. ümber ſeedtnut (VGEG XV 1:4, 335:28), ſeednut (1:10, 192:18), ſädnut (92:23, 125:16), ſädnuth (93:7, :20, 107:14, 132:15, 162:8, 194:26), ſädnut (210:8), ſädnuth (155:28, 167:25, 192:31, 201:7, 205:10, 229:12), leudtnut (52:16), leudtnuth (52:23), leudnuth (66:23), leüdnut (224:9), hoitnut (13:6), hoidnut (70:17, 153:14), hoidnuth (91:7, 123:10, 200:27, 341:15), tädnut (78:31, 90:8), tädnuth (166:18, 293:8), tädnuth (219:11, 221:2, 222:24), hüidtnut (330:16), hüidnuth (143:6, 257:33, 322:6), noudnuth (153:32), noudnuth (222:34), Rossihnius 1632. a. eL ſädnut (VGEG XIX 22:11, 23:21, 42:19, 44:15, 49:28, 166:12, 171:36, 172:2), ſeſtnut (267:27),

hoidnut (206:9, 236:5), hoitnut (46:11), lõidnut (88:23, 106:34, 123:6, :10, :17, :20, 137:23, 162:7), noudnut (255:31), Stahl 1632—1649. a. pühnut (Anf. 37), hoidnut (42), joudnut (51), neednut (58), noudnut (98), joudnut (102), hoidnut (HHb. I Dij:35, Eij:23), fēhnut (E:35), fēhntnut (Eij:35), hoidnut (HHb. II 18:26), fēhntnut (3:23), fēhtnut (LSp. 6:31, 21:30), noudnut 24:27), Vigaeus 1641—1645. a. Kse hoidnut (VEKVM 70:23), fādnut (82:34), Liphardus 1644. a. Lih lõidnut (VGEG XX 38:12), Fregius (?) 1649. a. (?) Sa (?) hühnut (11:16), hoidnut (16:4), Gutsloff 1649—1656. a. eL leuwnut (VEKVM 107:15, 123:5, :19), hõidnut (126:11, :17), pühnut (108:23), Turu käsikiri XVII sajandi esimene pool fādntnut (17:12, 24:26), fātntnut (20:30, 23:13), fādntnut (22:14), hoidnut (17:5), 1654. a. fēdntnut (VGEG XX 63:10), XVII sajandi keskpaik fēhtnut (72:29, 73:34), J. Saleman 1651. a. Tln pühnut (VEKVM 64:33), hühnut (65:1), Hamerinus 1651. a. Tln fēhtnut (VGEG XX 40:8), fēhtnut (43:19), G. Saleman 1673. a. Tln hoidnut (ChrGb. 4:9, 25:21, 27:3), fēhnut (12:21), fēhnut (16:17, 22:5), 1673. a. Tln lõidnut (EvEp. Bv:27, Cviiij:22, Dij:24, Eviiij:37), fēhnut (Bviiij:30, Bx:22), hoidnut (Cat. Aviiij:17, Biiij:3), 1674. a. Tln fēhnut (Rit. Avij:20, B:4, Bv:36, Ciiij:15), hoidnut (Bxj:11), A. Verginius 1686. a. eL lõidnu (WT Matt. VIII 10), fāhnu (Matt. XXIV 45), Andr. ja A. Verginius 1690—1701. a. lõidnut (VEKVM 197:12), fādntnut (202:10), Creidius 1694. a. Plt fādntnut (233:26, 234:29), Forselius (?) 1694. a. eP hoidnu (243:12), eL hoidnu (251:29), Hornung 1694—1695. a. fādntnut (Lõ 9:24, 60:31, 61:32, 100:4, :6, :10, 106:1, 120:21, 126:26, 130:18, KKR 29:16, 175:10, :14, 179:17, 192:14, 258:4, 264:9), fādntnut (Lõ 51:4, 63:11, 67:30, KKR 20:5, 40:12, 173:12, 190:8, 191:15, 197:4), fādntnut (238:6, 247:20), leidntnut (Lõ 28:10, 50:17, KKR 20:10, 25:6, 51:16, 58:18, 60:17, 90:24, 91:9, :12, 106:22, 146:15, 206:10, :12, 235:20, 242:12, 267:7), hoidntnut (Lõ 109:14, KKR 22:25, 73:28, 253:8), hoedntnut (Lõ 108:1, 120:11), hõidntnut (16:7, KKR 270:12), pūidntnut (193:19, 278:15), joudntnut (184:16), woidntnut (268:5), Kaarel XI matuse-laul 1697. a. hoidntnut (VEKVM 260:28), lõidntnut (260:31), Stok-

holmi käsikiri 1705. a. hõednud (294:26), Schultén 1709. a. Prn jõudnud (318:19), Örn 1709. a. Prn hõidnud (320:12), piibel 1739. a. leidnud (I Moos. II 20, VIII 9, XVIII 30, XIX 19, XXVII 20, XXX 27, XXXIII 10, XXXVIII 20, 22, 23, XLIV 16, XLVII 29, L 4, II Moos. XV 22, XVI 27, XXXIII 12, 13, 16, 17, XXXIV 9, III Moos. V 23), teadnud (I Moos. XXVIII 16, XXXI 32, XXXVIII 16, XXXIX 6, XLII 23, II Moos. XVI 15, XXXIV 29, III Moos. V 17, 18), seadnud (I Moos. IX 17, XXXI 7, 41, II Moos. VI 4), woidnud (II Moos. XL 15, III Moos. XIV 43), jõudnud (II Moos. II 18), hõidnud (I Moos. XXVII 36, II Moos. XXI 29), ärraneednud (I Moos. V 29).

Ainult kord Kohten'il 1647. a. Sa on tüübi C esindusele vastav kuju hõidanut (VGEG XX 5:38).

Kui võrrelda neid eesti vanema kirjakeele mälestiste esindusvahekordi eesti murdeis esinevate tüüpidega ja nende levikuga, siis ei ole murrete seisukohalt selge, mis võis põhjustada tüübi B nii ülekaalukat ja pea-aegu ainuvalitsevat esinemist kirjakeele vanemais mälestisis. Murrete esindusvahekordade järgi ootaks tüübi A₁ taolist esindust kirjakeele vanemais mälestisis. Kuid peab silmas pidama, et tüübi A₁ juhtumid on murdeis *nd*-lised ja kirjakeele vanemais mälestisis säilib *nut*-partitsiibis *u*. Seega tuleks enne selgitada, millele läheb tagasi praegune murrete tüübi A₁ esindus.

Asudes üksikute eesti murrete esindustüüpide lähemale vaatlusele peab esmajoones tulema kõige ebaselgema tüübi A juurde. Seda tüüpi esineb sporaadiliselt mõne juhtumina tüübi A₁ esinemise alal. Sama paar juhtumit esineb ka kirjakeele vanemais mälestisis. Kui arvesse võtta häälikulist külge, mis on enamvähem sama kui tüübi A₁ oma, kuid selle vahega, et tüübi A puhul on *nut*-partitsiibist kadunud *u*, siis tuleks tüüpi A pidada samaseks tüübi A₁ esindusega, käsitada tüübi A juhtumid tüübi A₁ paiguti säilinud riismelise vanema seisuna. Seega tuleks mõlemaid tüüpe vaadelda koos. Tüübi A₁ murdeomasust tuli märkida kõige laiemal maa-alal. Kõigepäält võiks selle tüübi lähtekohana küsimusse tulla tüübi B häälikseis, kust silbilõpuline klusiil *D* võiks kadunud olla. Siis: *oīdnud* > *oīnd*.

Kui eeldada, et see nii võiks olla, siis peaks seesugust diftongile või pikale vokaalile järgneva silbilõpulise klusiili kaojuhtumeid leiduma ka mujal.

Klusiili *g* puhul esineb tõesti kadu seesuguseis naabrusingimisis, näit. Mär *peimes* (MärM 12), *põilad, vānad* (22), PJg *taēnas : taīna* (PJgTor. 10), Tor *vānas : vāna, taēnas : taīna* (TorKons. 5), Vān *vānas, taēnas* (VānKV 7), Ris *peimes* (MT 62 3), Kei *peimes* (KeiI 3), Rap *peimis, uānas, taēnas* (HÜRaphKAb. 6), Juu *vuānas, taēnas* (JuuK 10), VJg *taīnas* (VJgKons. 8), Sim *taīnas* (SimV 3), SJn *taēnas : taīna* (SJnP 5). Vrd. ka Kettunen EKÄH 25 allmärkust.

Seevastu aga klusiili *d* puhul ei ole eesti murdeis seesugust kadu diftongi või pika vokaali järel märgata. Võetagu näit. *ma*-infinitiiv. **b-** ja **c-**verbirühma vahekorrad näitavad, et kui pärast sisekadu seesugune klusiili kadumine on aset leidnud, siis esineb see ka *ma*-infinitiivi puhul (näit. *aīma, kēlma* jm., vrd. Kettunen EKÄH 25). Kui käesoleva verbirühma puhul ei esine seda klusiili *d* kadu *ma*-infinitiivis kuski eesti murdes, näit. Jām *soūdma* (JāmMS), Emm *soūdma* (EmmMS I), Kāi *ūūdma* (EKA 165 11), Rei *soūdma* (ReiMS IV), Mär *oūdma* (MärM 22), Kse *lōūdma* (KseMS I), Tor *jeūdma* (TorMS I), Hää *seūdma* (HääMHA 6), Ris *jeūdma* (RisMS II), Kei *oūdma* (KeiI 31), Rap *leūdma* (HÜRaphKAb. 5), Juu *oēdma* (JuuK 50), JMd *neūdma* (JMdMS II), Koe *oūdma* (KoeMS I), Iis *jeūdma* (IisMS I), Plt *oūdma* (PltMS), Kōp *tādma* (KōpVok. 40), Hls *sādma* (HlsMVok. 25), TMr *pūdmā* (TMrR 68), Krl *jeūdme* (KrlMS II), Har *neūdma* (HÜHarKa. 43), Plv *lōūdmā* (PlvHÜVok. 9), Urv *pūdmā* (UrvP 14), Vas *pūdmā* (VasO 5), Lut *pūdmā* (LutHÜ 40) jm.

Kui $g > \emptyset$ juhtumid näitavad, et seesugune kadu ei sündinud mitte ainult homorgaanse konsonandi ees, vaid üldse helilise konsonandi ees, siis seesugused ainulised ja üldestilised kujud nagu *rīdlema, oīdlik* jm. näitavad, et klusiili *d* puhul seda kadu ei ole olnud.

Seega langeb tüübi A_1 (ja A) seletamisvõimalus klusiili kaoga välja.

Kui teisest küljest arvestada lähemate sugukeelte algsöomesse taastuva konsonantse liitumise tüübi esindusi (näit. soome *tiennyt* jm. lk. 225—227, aunuse-lüüdi *tiennüh* jm. lk. 227, vepsa *tenu* jm. lk. 228) ja seda, et eestis algsöome *tn*-ühendit esindab *nn* (vt. Kettunen KodD 84, EKÄH 38), mis pika vokaali või diftongi järel on lühenenud (vt. Kettunen EKÄH 38, 105), siis peab tulema otsusele, et eesti murrete tüüpide **A** ja **A₁** esindust tuleb pidada algsöome konsonantse liitumise esinduseks: algsöome **hoitnut* > *hoinnut* > *hoitud* > (*u* kao tagajärjel) *oind*.

Seega näeme huvitavalt võrdlemisi nivelleerunud eP murdeiski konsonantse liitumise esindust tänapäevani säilinult paradigma mõnes vormis.

Tüübi **B** esindust võib häälikuliselt taastada algsöome vokaalsele liitumisele: *oidnud*, *oidnd*, *oidnd* < *hoitanut* (vrd. sisekaotingimusi Kettunen VokKodD 138 jj., KodD 183 jj., EKÄH 162 jj.). Kuigi Wiedemann'i GrESpr. 462 annab selle üldise eesti normaaltüübina, esineb see murdeomasena ainult kahes eri keskuses — Saaremaa ühes naabrusega ja eL-s.

Et selle tüübi olemusest paremat selgust saada, vaadeldagu lähemalt, mil määral see tüüp võiks olla murdeliseks põhiesinduseks nimetatud aladel. Võetagu kõigepäält eL murdealad. Pääle praeguse tüübi **B** murdeomase esinemise näeme sel maalal kitsamais keskuses valitsevat murdeomasena teisigi esindustüüpe: 1. eL lääneosas tüüp **C₁** (*lööden* jm.), 2. eL lääneosas ja Lei-s tüüp **C** (*löödän* jm.), 3. eL edelaosas tüüp **C₂** (*löödünü* jm.), 4. Ote-s tüüp **D** (*jeutnu* jm.).

Kui võrrelda neid tüüpe tüübi **B** esindusega ja arvestada nende piiratud lokaalsema laadiga esinemisalasid, siis tuleb otsusele jõuda, et kõik need lokaalsed tüübid on lähtunud tüübi **B** esinduse aluselt: tüüpide **C**, **C₁**, **C₂** puhul näikse tegemist olevat hilisema vahevokaali tekkimisega (vrd. hiliseid samase levikuga samu *a*, *e* ja *u* vahevokaaliga tüüpe *se-*, *kse-*, *ske-*verbide puhul Toomse EK 1938 130—131).

Nende hiliste vokaalide vaheletekkimisega ühenduses võib märkida mõningaid tähelepanekuid. Tüübi **C₁** puhul näikse tõenäolisimalt tegemist olevat tavalise *e*-lise švaavokaaliga, mis-tõttu *nud*-partitsiip sattus täiesti homonüümseks *des*-infinitiiviga

(mõlemad *lööden* jm.). Tõenäoliselt on aga eL lääneosas paiguti asendatud nende verbide *a-* või *ä-*lise tüvevokaaliga seda *e-*list švaavokaali, mis isegi mõnes kohas *des-*infinitiivi on kaasa viinud (näit. Pst *küñdän* 'kündes'). Kas sama švaavokaali tüvevokaaliga asendamine on sündinud ka *Lei-s* või on siin tegemist otsese tüvevokaali vaheletoomisega ei ole kindel. Kolmas *u-*, *ü-*line vahevokaal eL edelaosas aga näikse olevat puhtal kujul švaavokaal, mille *u-*, *ü-*liseks kujunemine on sündinud järgneva *u*, *ü* mõjul (näit. *löödünü* jm., vrd. Toomse EK 1938 131).

Kõiki neid asjaolusid arvesse võttes peavad need tüübid eL-s olema väga noored, vähemalt mitte üle 300—400 a. vanad (vrd. *Lei* ja eL edelaosa erinevusi).

Neljas lokaalne eritüüp *Ote-s* (tüüp **D**) on klusiili pikenedamisega sonoorse konsonandi eel. Seega: *oitnu* < *oidnu* (vrd. lk. 151).

Seega tuleb siis eL murdealadel pidada tüübi **B** esindust nende murrete põhiesinduseks, piipalju kui praeguste esindusvahetuste järgi saab kindlaks määrata. Tüübi **B** esindus eLä. lõunaosas ja eKe. idaosas näikse olevat eL murrete tüübi **B** esinduse edasinihkumine.

Selle järele tuleme põhiküsimuse juurde: kas tuleb seda tüübi **B** esindust eL murdeis taastada algsoome vokaalsele liitumisele? Kui see võimalik peaks olema, siis viib see asjaolu eL murded põhiliselt ses küsimuses lahku eP murdeist, kus põhiline murdeomane tüüpide **A**₁ ja **A** esindus taastub algsoome konsonantsele liitumisele. Põhimõtteliselt on see võimalik, sest lõuna-eestiliste ja põhja-eestiliste murrete erinevused võivad ulatuda isegi algsoome aega (vrd. eP *ühe* ja eL *ütte* jm.). Teisest küljest tekitab seesuguste võimaluste suhtes kahtlust asjaolu, et muudes algsoome konsonantse liitumise verbides (näit. *se-*, *kse-*, *ske-*verbides) esineb eL maa-alal samasugune vokaalse liitumise esindus, mille hilisemat tekkimist on võimalik kergesti jälgida (vrd. Toomse EK 1938 128—131, 133 kaart nr. 4). Kui veel meeles pidada, et muude vormirühmade puhul eL maa-alal *ta-*, *tä-*verbides murde põhiesindus kaheldamatult taastub algsoome konsonantsele liitumisele, siis on sisuline tõenäolisus suurem, et kogu tüübi **B** esindus eL murdeis ei taastu algsoome vokaalsele liitumisele, kuigi selle tekkimine ühtlase ja suure leviku tõttu võib olla kaunis vana.

Sama mitte algsoomesse tagasiminev peaks see tüüp olema Saaremaal, kust nähtavasti pärit on ka Hiiumaa vastav murdeomane esindus ja Lääne-Eesti põhjaosa omagi. Seega peaks tüüp **B** seski keskuses olema kaunis vana, et see võis moodustada Hiiumaa murdeomase esinduse aluse ja säält edasi läinud olla eLä. põhjaossa. Mujal eestis on see harvik ja enamasti mittemurdeomane, mis suurelt osalt nähtavasti on tekkinud kirja- ja ühiskeeke mõjul.

Huvitavalt näeme eKi. rannikumurrete piiril eP-s ja Iis-s tüübi **B**₁ esindust. Vormiliselt on see tüüp eelmise tüübi (**B**) edasiareng, kus kahe klusiili vahelt on kadunud nasaal: *oid* < *oidnd* (vrd. VJg *veēt* < **veētnd* EKA 178 11, Iis *kart* 'kartnud' < **kartnd* MUheIis. 25 jm.). Kuna selle ala naabruses puudub tüübi **B** esindus ja selle esinemisalalgi on murdeomane põhiesindus tüüp **A**₁, siis tuleb seda käsitada eKi. rannikumurrete tüübi **C** ümberkujundusena vastavalt sisekaolisele murdele. Siis: *oidanud* > **oidnd* > *oid*.

Mis puutub tüübi **C** esindusse, siis on Wiedemann'i GrESpr. 525 selle esinemisala võrdlemisi suure täpsusega juba esitanud ja leidnud seda esinevat: „im Nordosten (Allentaken) aber, auch im Inseldialekte und im südlichen Theile des Werroehstnischen“. Vaevalt tohib seda tüüpi eKi. rannikumurdeiski erinevalt muust eP-st käsitada eestipõhjaliseks algsoomesse tagasiminevaks vokaalseks liitumiseks. Pigemini tuleks seda pidada eKi. rannikumurdeis laenuesinduseks soome murrete vastavast praegu valitsevast esindustüübist. Seega ei saaks see laen eKi. rannikumurdeis kronoloogiliselt olla vana. Saaremaa lääneosas aga tuleks sellele vaadata samuti kui imperatiivi *añdag*, *oidag* jm. kujudele (vt. lk. 205). Mingist sisevokaali säilimisest ei saaks siin juttu olla. Tüüp näikse Saaremaal valitsenud kirjakeele vanemate mälestiste järgi otsustades juba XVII sajandi algupoolel.

b.

Verbirühmas *anta-*, *küntä-*, *murta-* jm. on eesti murdeist märgitud järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: *-ñn-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Jäm Määbe (?) *kañnud* (JämMS) Krj Triigi *ai añnund* (MT 148 3),

VII Kalju *añnund*, *kañnund*, *küñnund* (VII T), Muh Lõetsa *añnud*, *kañnud*, *küñnud* (Muh T), Linnuse *añnud*, *küñnud* (i. m.), Hiiu maal, näit. Emm *añnõnd* ~ *añnõd*, *kañnõnd* ~ *kañnõd*, *küñnõnd* ~ *küñnõd* (MEmm.), Viiterna *añnõd* ~ (harvem) *añnõnd* (EmmMS II), *küñnund*, *liñnund* (EmmMS I), Käi Luguse *añnõd* (MT 110 9), Kassari saar *añnund* (EKA 165 10), Phl *añnud* (HÜPhl. 10), Kerema (*nt*-verbides) *añnõn*, *kañnõn*, *küñnõn* (PhlK), Rei *küñnund* (HÜRei. 15, 21), Tahkuna *añnud* (HÜReiT 10), Puski *añnud* (MT 77 3), Ülende *añnund* (ReiMS I), *küñnuntki* (ReiMS II), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *añnund*, *kañnund*, *küñnund* (RidMS), Mar Haeska *añnund*, *kañnund*, *küñnund* (MarT), Mär kaguosa *añnud* (KonsMärKa. 10), eLä. keskosas, näit. Kse *kañnud*, *küñnud* (KseHÜ 18), *añnud* (106), Mäe *añnud* (MT 66 24), Laulepa *kañnud* (KseMS I), Hõbesalu *añnud*, *kañnud*, *küñnud* (KseMS III), PJg Ertsmaa *kañnud* (HÜPJg. 9), *añnud* (32), eLä. lõunaosas, näit. Häe *añnu* (HääMÜ 167), Arumetsa *añnud* (MT 43 37), Ikla *kañnud* (MT 65 11), Alevi *añnu* (HääMS I), Padina *kañnu* (HääMS I), eP-s, näit. Kei idaosa *añnud* (KeiI 3), Nahkja *añnud* (MT 158 16), JMd Albu *añnud* (EKA 294 8), Kad Võsupere *añnud* (MT 160 15), eI-s, näit. Trm *añnud*, *kañnud*, *küñnud* (TrmHÜ 12), Vaiatu *añnud* (TrmMS II), eKe-s, näit. MMg Kassema *añnud* (MMgT), Plt *añnuvad* (PltVok. 56), KJn Oiu *küñnud* (KJnKons. 6), *añnud*, *kañnud* (KJnVok. 60), Vil Auksi *añnud*, *küñnud* (i. m.), ja pai-guti eL-s, näit. Ote Nüpli *añnu* (MT 138 12), Plv Kiuma *kañnu?*, *añnu?*, *küñnu?* (PlvK 48), Rosma *kañnuva?* (PlvMS V).

A₁ tüüp: *-ñ-*, *-řn-* esindus. Seda leidub Saaremaal Muh-s, näit. Igaküla *muřn* (EK 1926 122), eLä. põhjaosas, näit. Mär *kañd*, *añd*, *küñd* (MärM 52 7), eLä. keskosas, näit. Vig Säälä *añd*, *kañd*, *küñd*, (?) *muřd* (VigMS), Kse Hõbesalu *kañd*, *küñd*, *añd* (KseMS III), Poantse *añd* (KseMS I), Mih Tamme *and* (EK 1922 51), Piisu *küñd*, *kañd*, *añd* (i. m.), PJg Naartsi *küñd*, *añd*, *kañd* (i. m.), Tor Niimiste *añd*, *kañd* (i. m.), Vän Lüüste *añd* (MT 94 1), Kelgu *añd*, *küñd* (i. m.), Pär Elbu *añ*, *küñ*, *kañ* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Var *añ* (HÜVar. 54), Tõs *añd* (TõsKons. 31), Kastna *añd* (MT 39 2, 5), Murru *añ* (VMÜTõs. 15), Khn *añ*, *kañ* (KhnKons. 29), eP-s, näit. Ris Kiriku *añ* (MT 62 5),

Hag Kohatu *añD*, *kañD*, *küñD* (HagVM), Rap Raikküla *añD*, *muñD* (RapR 7), *küñD* (46), Nõmmemetsa *añD*, *kañD*, *küñD* (HÜRapHKab. 6), Juu Toomja *añD* (MT 120 4), Jõe Miiduranna *añD* (MT 146 5), Kallavere *añD* (15), Ann Nurmsi *añD* (MT 25 4), Otiku *añD* (MT 129 3), JMd Orgmetsa *añD* (MT 49 3), Saare *añD* (MT 60 23), Kaalepi *añD* (28), Kihme *kañD* (JMdMS I), Hageri *küñD* (JMdMS I), Koe *añD* (MT 1 4), Ärvita *küñD* (KoeMS II), VMr *añD* (EKA 332 3), *kañD*, *küñD*, *muñD* (VMrT), Amb, Kad *añD*, *kañD*, *küñD* (AmbKadVK), Amb Aegviidu *añD* (MT 122 5), Kitseküla *añD* (8), Oja *muñD* (MT 139 19), Kad Suru *añD* (MT 90 2), VJg *añD*, *küñD*, *muñD* (VJgKons. 11), Roela *añD*, *küñD*, *muñD* (12), Saara *muñD* (MT 83 3), Rünga *añD* (EKA 179 5), Sim Venevere *kañD*, *küñD*, Kaasiksaare *kañD*, Mariküla *küñD* (SimV 3), Avanduse *añD* (MT 71 13), eI-s, näit. Iis *añD* (~ *añnuD* MÜIis. 22), *muñD* (IisKV 17), Tudulinna *añD* (MT 47 11), *muñD* (MT 104 9), Uhe *küñD* (MUheIis. 25), *añD* (EKA 180 17), eKe-s, näit. Lai *añD* (i. m.), Ksi Kaatvere *añD* (MT 107 20), Plt *añD*, *küñD* (PltVok. 56), Lahavere *añD* (MT 7 15), Arisvere *añD* (39), Puiatu *añD* 87), Raasna *añD* (MT 35 10), KJn *añD*, *kañD* (LT 4), *añD* (KJnMP I 106, 133, II 136, KJnVok. 62), põhjaosa *añD*, *kañD*, *küñD* (KJnP 20), Soosaare *añD*, *küñD* (KJnKons. 6), Oiu *küñD* (6), *añD* (61), Otiküla *añD* (ib.), Kaatvere, Leie *küñD* (KJnVil. 7), kiriku ümbrus *añD* (MT 163 38, 41, 45), Pil kaguosa *añD*, *küñD* (PilKa. 8), *añD*, *kañD*, *küñD* (MPil. 7), Maalasti *añD*, *kañD* (LT 2), SJn Lahmuse *añD* (MT 92 3, 14, 17), Päraküla *añD*, *kañD* (LT 3), Põhjaka *añD* (SJnP 5), *añD*, *küñD*, *kañD* (i. m.), Kõp *añD*, *küñD* (KõpKons. 127, KõpVok. 198).

B tüüp: *-ñDN-*, *-ñDN-* esindus. Seda leidub Saaremaal (üksikjuhtumiti), näit. VII Kalju *muñDND* (VIIIT), Hiiumaal (üksikjuhtumiti), näit. Emm *muñDND* (MEMm.), Phl Kerema *muñDN* (PhIK), eLä. põhjaosas (üksikjuhtumiti), näit. Mar Haeska *muñDND* (MarT), Mär *muñDND* (MärMS III), eLä. keskosas, näit. Lih Helvati, Alaküla *muñDND* (LihAH 53), PJg kaguosa *añDND*, *küñDND* (PJgTor. 11), Tor Niimiste (ka:) *añDND* (i. m.), Pär (ka:) *añDND* ~ *añDN* (PärT), eLä. edelaosas (noorema esindusena), näit. Var *kañDN*, *küñDN* (HÜVar. 18), Tõs Karuga

muṛDND (MT 39 16), Ermistu *aṅDṅ*, *kaṅDṅ*, *küṅDṅ*, *leṅDṅ*, *muṛDṅ* (TõsMS), eLä. lõunaosas (harvem), näit. Hää *muṛDnu* (HääMÜ 161), eI-s (nähtavasti vähem), näit. Trm *muṛDnuD* (TrmMÜ 74), Lullikatku *muṛDnuD* (MT 82 1), eKe-s (nähtavasti noorema esindusena), näit. Plt Raasna *aṅDnuvad* (PltMS), KJn *muṛDnuD* (KJnMP II 137), Soosaare *muṛDND* (KJnKons. 6), Pil kaguosa (mõnikord) *aṅDṅD*, *küṅDṅD* (PilKa. 9), SJn lõunaosa *aṅDṅD*, *küṅDṅD* (SJnL 12), Päraküla *muṛDND* (LT 3), Kõp (harvem) *muṛDṅD* (KõpKons. 128), eL lääneosas (üksik), näit. Hls *aṅDnu* (HlsMS III), eL põhjaosas, näit. Ote (ka:) *aṅDnu* (HÜOte. 16), Puh Völlinge *aṅDnu* (PuhMS), eL edelaosas (vähem), näit. Krl *muṛDnu*? (KrlMÜ 144), Käärikmäe *kaṅDnu*? (KrlMS IV), *muṛDnu* (KrlMS I), eL keskosas, näit. Urv Oeküla (ka:) *aṅDnu* (UrvO 46), Vaabina *aṅDnu*?, *kaṅDnu*?, *küṅDnü*?, *muṛDnu*? (UrvMS), Rõu *aṅDnu* (MT 8 2), Sänna-Hurda *aṅDnu*?, *kaṅDnu*?, *küṅDnü*?, *muṛDnu*? (RõuMS IV), Plv Alaküla *muṛDnu*? (PlvMS III), Räp Parapalu (vähem) *küṅDnü*?, *muṛDnu*? (RäpP), Setus, näit. Sateri *aṅDnu*? (MÜSeS 113), Matsuri *aṅDnu*? (i. m.), eL keele- saartel Lut-s, näit. *kaṅDnu*?, *aṅDnu*?, *küṅDnu*?, *muṛDnu*? (LutMS), Kra *aṅDnu*? 'antanut' (KraMS).

B₁ tüüp: -*nn*- esindus. Seda leidub eLä. lõunaosas, näit. Hää Kabli *aṅnu* (MT 80 2, 7), Treimani *kaṅnu* (EKA 319 1), *aṅnu* (11), Saa *kaṅnu*, *küṅnu* (SaaH 13), Jäärja *küṅnu*, *kaṅnu* (SaaJää. 24), Talli *aṅnu* (MT 70 2, 3, 5, 15, 17, 19), eI-s, näit. Kod *küṅnõD* (KodD 72), *küṅnõD* (VokKodD 138), eKe-s, näit. Pal Soomevere *aṅnuD* (EKA 226 11), Äks Raigastvere *aṅnuD* (EKA 227), Ksi Kaatvere *kaṅnuvad* (MT 107 36), Laeva *aṅnuvad* (MT 157 15), Plt Umbuse *aṅnuD* (EKA 314 19), KJn *aṅnuD*, *kaṅnuD*, *küṅnuD* (KJnMP I 106), Leie *aṅnuD* (MT 163 92), eL põhjaosas, näit. Ote *aṅnu* (HÜOte. 16), Puhajärve *aṅnu* (MT 132 37, 53, 54), Nüpli *aṅnu* (MT 138 13), Rõn Koruste *aṅnu*, *kaṅnu*, *küṅnu* (i. m.), Ran *kaṅnu* (RanVok. 32), Puh Völlinge *kaṅnu* (PuhMS), Võsivere *aṅnu*, *kaṅnu*, *küṅnu* (i. m.), Kam Kärevere *aṅnu* (MT 130 9, 11), *aṅnuvad* (11), Võn Mäletjärve *kaṅnu*, *küṅnu*, *aṅnu* (i. m.), TMr Raadi *aṅnu*, *kaṅnu* (TMrR 46), eL keskosas, näit. Urv Sõru *aṅnuh* (EKA 222 6), Plv Koiola *aṅnu* (EKA 282 5), Kan *aṅnu*? (KanJEK 4), *aṅnuva*? (5), Räp Para-

palu (enam ?) *añnu*[?], *kañnu*[?] (RäpP), Tooste *añnõ*[?] (RäpT), Vas *añnu*[?] (MT 40 5), *añnu* (2), Setus, näit. Kostkova *añnu* (MT 135 10, 25), *añnu*[?] (54), Nudretsa *añnu* (MT 142 6), eL keelesaartel Lut-s (harvem), näit. *añnu*[?] (MT 22 17, 56).

C tüüp: *-ñdan-*, *-řdan-* jm. esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk *añdand* (KhkKons. 25), lõunaosa *añdand*, *kañdand*, *küñdand*, *liñdand*, *muřdand* (i. m.), Jäm Määbe *añdand* (MT 104 8, 9), *liñdand*, *küñdand* (JämMS), Kaa Upa *añdand*, *kañdand* (i. m.), Pha Vätta poolsaar *añdand* (PhaVHÜ 5), Mus Küdema *añdand* (MT 109 9), eP-s, näit. VJg Vaeküla *muřdand*, *añdand* (VJgKons. 11), Kehala *kañdand* (43), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *añdant*, *muřdaneť* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *añdand*, *küñdaneđ* (i. m.), Juminda neem *añdant* ~ *añtant*, *añdaneť* (i. m.), Tapurla *küñdand*, *muřdand* (KuuKons. I 10), Pärисpea neem *añdant* ~ *añtant*, *küñtaneť* (i. m.), Kad Käsma *añdant*, *küñdaneť* (i. m.), Hlj loodeosa *kañdant*, *küñdant*, *añdaneť* (i. m.), ranna keskosa *kañdant*, *küñdaneť* (i. m.), khk. keskosa *añdand*, *küñdand*, *kañdand*, *kañdaneđ* (i. m.), VNg Kunda ümburus *küñdand*, *kañdand* (i. m.), Malla *añdant* ~ *añtant*, *kañtaneť* (i. m.), muu khk. põhjaosa *kañtanu*, *muřtaneť* jm. (i. m.), Koila *muřdanu* (VNgM 89), Lüg *kañdant*, *añdaneť* (i. m.), *kañdand*, *añdand* (HÜLüg. 14), Reo *añtant*, *kañtant*, *muřtant* (LügT), Jõh *añdand* (HÜJõh. 46), põhjaosa *muřdant*, *añdaneť* (i. m.), Toila *küñtant*, *küñtaneť*, *kañtant*, *kañtaneť*, *añtant*, *añtaneť*, *muřtant*, *muřtaneť* (JõhMS), lõunaosa *kañdand*, *küñdaneđ* (i. m.), Vai põhja- ja idaosa *añtant* ~ *añdant*, *kañtaneť* (i. m.), eI-s, näit. Iis Uhe *küñdand* (MUheIis. 25), eL lääneosas, näit. Hls Vana-Kariste *añdan* (MT 14 7), Pst Holstre *añdan* (KlusHol. 25), Heimtali *añdan* (VokPstH 18), Hel Söödi *añdan* (MT 137 4, 6), Koorküla *añdan* (MT 186 18, 21), Hummuli *añdan* (61), Trv põhjaosa *añdan* (TrvP 23), *küñdän* (VokTrvP 105), Pikru *añdan* (MT 19, 5), *muřdan* (TrvMS III), Ämmuste *añdan* (TrvMS I), *kañdan*, *küñdän* (ib.), Kaubi *añdan*, *küñdän*, *kañdan* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San Mäe *muřdanu* (MT 63 16), Kurevere *añdanuvę* (EKA 220 15), eL keelesaartel Lei-s, näit. *añdanu*, *küñdänu* (LeiV 3), *muřdanu* (5).

C₁ tüüp: *-ñden-, -řden-* jm. esindus. Seda leidub eLä. keskosas Aud-s, näit. *kañden, küñden* (AudHÜ 13), eL lääneosas, näit. Hls *muřden, añden* (MÜHls. 38), Vana-Kariste *añden* (MT 97 3, 7, 8), *kañden* (4), *muřden* (9), Abja *añden* (MT 75 27), Pornuse *añden* (17, MT 45 1), Kulla *añden* (MT 137 24), Krk Ainja *kañden* (MT 111 1), *añden* (4), Polli *añden* (MT 200 46, 58), Karksi *küñden, kañden* (i. m.), Hel Koorküla *añden* (MT 186 15), Taagepera *küñden, añden, kañden* (i. m.), eL põhjaosas San-s, näit. *añdenu, muřdenu* (MÜSan. 32), Kurevere *añdenu* (MT 54 29), Mäe *añdenu* (MT 63 14), Lauküla *añdenu* (MT 136 1, 2, 3, 4, 5, 6), eL edelaosas, näit. Krl Käärikmäe *añdenu* (MT 15 1, 2, 3).

C₂ tüüp: *-ñdun-, -řdun-* jm. esindus. Seda leidub eL edelaosas, näit. Krl *añdunu?* (KrlHÜKons. 30), *añdunu* (MT 50 2, 7, 11), Ähejärve *añdunukki* (MT 131 2), *kañdunu* (3), *muřdunu* (8), Käärikmäe *küñdünü?* (MT 15 2), *küñdünü?* (KrlMS IV), Har kaguosa *añdunu* (HÜHarKa. 61), Mõniste *añdunu* (KonjMõn. 19), Koikküla *küñdünü* (MT 115 13), *añdunu* (15), Lannametsa *añdunu* (29), Saru *kañdunu* (MT 150 2, 13), eL keskosas, näit. Urv Oeküla *añdunu* (UrvO 46).

D tüüp. Pääle eelmiste tüüpide on Ote-st märgitud veel *-ñn-, -řn-* tüüpi esindust, näit. Nõuni *muřnu, küñnü, kannu, antnu* (OteMS).

Muude lähemate sugukeelte esindusist leiame liivis valitsevat üht tüüpi, näit. *andon* (Sjögren-Wiedemann LGr. 167, 252), *kandon* (253), *añdän*, pl. *añdänd*, lvLä. *āndanāp* 'gegeben' (Kettunen LvWb. LXIX), Piza *andon* (Sjögren-Wiedemann LGr. 353, 384, 387, 398, 408, 429, 444, 463, 468, 470, 478), *kandon* (383, 441, 466), *kundon* (470), Kuolka *andon* (300, 318, 350, 355, 356), *kundon* (375), *murdon* (336), *añdän* 'andnud' (Kettunen ULSpr. 115:3, 117:6, :7, 119:2), *kañdän* 'kandnud' (115:16), Siikrög *añdän* 'andnud' (52:17, 65:4, :15, 66:2, :3), *añdänät_s-* 'andnud' (61:7), *muřdän* 'murdnud' (51:10, 64:3), *kañdän* 'kandnud' (51:11), Uuškila *kiñdän* 'kündnud' (67:18), Vaide *añdänt_k-* 'andnud' (114:6), Koštrög *añdän* 'andnud' (74:10, 86:2, 102:11), *kiñdän* 'kündnud' (105:3), Luuž *añdän* 'andnud' (126:14), Iira *añdän* 'andnud' (143:10), Salatsi *murden*

(Sjögren-Wiedemann LGr. 336). Need võiksid taastuda algsome vokaalsele liitumisele. Pääle selle praeguse esinduse märgib Sjögren-Wiedemann Salatsist *annen* (LGr. 300, 310, 311, 350, 352) esindust.

Vadjas leidub üht tüüpi esindust, näit. *antannu* 'antanut' (Kettunen VÄH² 92), Kerstova *tšüntännö* 'kyntäneet' (160), Pummala *antannu* 'liess; antanut' (Ariste WSprP 8:4, Kettunen NVK 104:5), Itšäpäivä *antannus*-s- 'antanut' (122:3), *antannum*-m- 'antanut' (130:6), Järvigois tsülä *antañu* (Lensu ZFS 250:29), mis samuti häälikuliselt võib taastuda algsome vokaalsele liitumisele. Kreevineil esineb *antand* kuju (vt. Kettunen VÄH² 53, 41), mille *nd* vööristatavuse kohta Kettunen VÄH² 53 arvab: „voisivatko nämä eestissä... tutut muodot periytyä niiltä Saarenmaan siirtolaisilta, joita 18. vuosisadalla on kreevinien sekaan tuotu“ (vrd. Sa tüübi C esindust).

Soome murdeis esineb ainult ühe põhitüübi juhtumeid, näit. smE-s Rauma *andan* (Kettunen SM I 6:2), smH-s Merikarvia *antanu*' (Latvala LSKK 43, 55, 75), *murtanu*' (14), Siikainen *antanu*' (43, 74), Noormarkku *antanu*' (24), Urjala *antanu* (Kannisto LEHKM 203), *antanuk*-k- (298), *antanup*-p- (295), *antanum*-m- (147, 156, 166); *antaneet* (10), Kymäkoski *antanu* (74, 156), *antanuk*-k- (77), *antanul*-l- (74), Akaa *antaneet* (81), Vesilahti *antanu* (204), Heinola *antanu* (Lindfors TheinM 34:4), smLP-l lõunaosa *antanun*-n- (Laurosela ÄTEPM I 48), Kuortane, Alavus *antanu(t)* (ib.), smK-l *antanu* (Cannelin KemKM 82), Rovaniemi *antanukkhan* (111:20), *antanu* (114:1), Kemijärvi *kantanehet* (Kettunen SM I 129:4), smT-l Jokivaara *antanut* ~ *antanu*, *antanhēt* ~ *antanhē*, Vittanki *antanu*, *antanhēt* (Airila ToM 15), smS-s põhjaosa *antan(n)a* (Latvala PSM 11), Lapinlahti *antanu*' (78:15), Nurmes *antanna* (Reijonen NM 11), Hirvensalmi *antant* (Hyryläinen THsK 18, 25), *antana* (54, 76), Mikkeli *kantaantkaa(n)* (Paasonen LH 37:25), *antant* (Kettunen SM I 178 7), Suonenjoki *antant* (154:16), Heinävesi *antanum* m- (160:14), Ilomantsi *antanna* (191:16), Saarijärvi *küntänä* (214:8), Kirvu *antanēt* (253:6), Soome lahe saartel Tytärsaari *antannu* (Äimä ÄTTYtM 87:21), Ingeris ing-

rikkudel *antaant* ~ *antant* (Porkka ID 56, 90), Soikkola *antat* (58), äürämöistel, savakutel ja Alam-Luuga luterlasil *antant* (104). Tüveliitumise seisukohalt teissugust esindust soome murdeist ei ole märganud. Käesolev esindustüüp võib häälikuliselt olla algsoomest pärit.

Ka soome kirjakeele vanemais mälestisis leidub ainult seda tüüpi esindust, näit. Agricola A-tekst *andanut* (MLF I 46:14, 60:1, 99:7, 100:21, 115:6, :25, 116:8, 117:14, 121:24, 126:7, :27, 128:17), *andaneet* (42:19), *candanut* (117:10), B-tekst *andanut* (47:4, 61:1, :16, 95:7, :27, 101:22, 137:3, :31, 147:2, 149:30, 153:5, 154:7, :13, 156:7, 157:19, 165:12), *andanuet* (43:18), *candanut* (139:9, :17), *candanuth* (138:27), C-tekst *andaneet* (43:26, :27), *andaut* (47:23), *andaut* (60:25), *andaut* (61:28), D-tekst *andanut* (164:13, 188:10, 205:11, 208:33, 216:27), *ylenädanut* (300:24), *ylenädaneeet* (211:10), E-tekst *andanut* (246:16, 247:8, 245:28), Martti *andanut* (MLF II 16:16, 24:9, 52:3, :15, 164:29, :33, 165:19), *andanutt* (39:10, 171:10), *andanens* (101:32, :33), *andanes* (101:20), *fandanutt* (44:21), *candanett* (164:35), *murtanet* (76:10), *fortanutt* (15:11), Kollanius *andanut* (MLF III₁ 9:33, 34:27, 63:14, 73:5, 223:7), *myötäänandanut* (3:15), *andanuet* (3:14), *andanehet* (4:34), *andaneet* (6:6, :9, 9:35, 10:35), *andaneet* (4:4), *andaneenja* (71:29), *andaneexi* (199:20), *candanut* (69:11, 75:23, 200:16), *candaneet* (122:16, 222:9), *candaneexi* (121:26), *murtaneet* (107:1). Nii on soomes kirjakeele algul murded tõenäoliselt olnud samal seisukorral kui praegugi.

Samuti leidub karjala-aunuse-lüüdi murdeis ainult seda tüüpi esindust, näit. krjP-s Uhtua *antan* (Kettunen KKN III 132:8), Kiestinki *šortan* (Pukki ib. 153:18), krjP ja krjL segamurdeis Vitsataipale *andan* (Genetz ib. 103:8), *andan* (103:9, 105:25), KrjL-s Porajärvi *andanu(n)* (18:5), Repola *andat* (59:7), krjN-s Tihvin *andam_p-* (Kujola KKN I 109:26), krjTv-s *andan* (Alava ib. 53:16, 59:32, 61:18), aun-s *andanuh* (Genetz TAK 174), *andannuh* (130), *andanuh-gi* (Ojansuu KAÄH 14), aunSm-s Salmi *andañnuh* (Kujola ÄTSalm. 81:6, 82:9, Pelkonen KKN II 83:23, :25, 89:34), *andañned* (Kujola ÄTSalm. 80:25, :26), aunV-s Njekkula-Riipuškala *sordannuh* (Ojansuu KKN II 14:4), Säämäjärvi

kandanüh (64:19), *kandanu* (65:34), lüüdis Šuojju *andanu* (Ojansuu LKN 150:6). See esindus võib häälikuliselt taastuda algsome vokaalsele liitumisele.

Vepsast on andmeid kolmesuguse esinduse kohta: 1. *lenu* tüüp, missugused vormid olevat vepsas Setälä YSÄH 389—390 järgi „ainoat käytännössä“ ja lähevad tagasi algsome konsonantsele liitumisele: $n < tn < ntn$. — 2. Pääle selle leidub *nn*-list esindust, näit. vpsÄ-s Pervakõi *annu* (Kettunen NVM 153:11, 174:15), *en annijž* 'en olisi antanut' (190:10), vpsK-s Šimgärv *annužin* 'olisin antanut' (127:13), vpsL-s *lennūž* 'oleks tõusnud' (Kettunen LVHA I 8), mille Kettunen käsitab vokaalse liitumise esinduseks, kust sisekao järel klusiil kahe nasaali vahelt on kadunud (vrd. *lenmha* 'tõstma', kus see kadu ilmselt on konstateeritav). — 3. Edasi leidub seesugust esindust nagu vpsK-s Šimgärv *andand* (Kettunen NVM 109:3, :16), Tšidoi *andan* (34:12), vpsL-s *andand* (Kettunen LVHA I 45, 50), Laht *andant_p-* (NVM 13:9), Arskahť *andand* (NEV II 15:14), Tšaigii *andand* (NEV I 24:2, :14, 28:7, 29:15). — 4. Lõpeks märgib Lönnrot *andnu* (NTS 40).

Eesti murrete esindustüüpe lähemalt vaadeldes näeme, et esindustüübid ja nende maa-alalised vahekorrad on üldjoonis samad, mis a-verbirühma puhul.

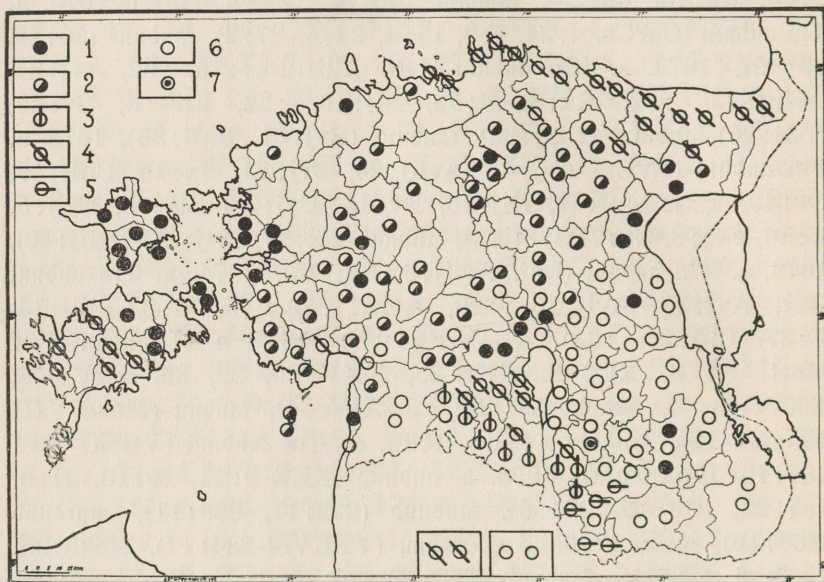
Eesti kirjakeele vanemate mälestiste esindusvahekorrad on aga eelmise verbirühma omast natuke erinevad. Nii leidub käesoleva verbirühma puhul eesti kirjakeele vanemais mälestis kolmesugust esindust: 1. Tüübi **A** või **B₁** esindusele vastavat märkimist leidub näit. Rossihnius 1632. a. eL annut (VGEG XIX 128:23, 143:15, 171:19, 176:14), 212:11, 227:29, 229:3, 250:29, 271:22, 272:34), annud (208:31), fannut (214:33, 226:19), Vigaeus 1641. a. Kse annut (VEKVM 75:24, 73:28, 77:8, 82:34, 83:33, 88:5, 90:8, 93:35, 94:26, 96:6, 84:22, 87:4), Creidius 1694. a. Plt annud (234:25), Hornung 1694—1695. a. annud (LÖ 6:8, :11, :14, :16, 15:25, 22:28, 41:16, 42:3, 43:1, 47:27, 51:9, 53:13, 55:8, 62:8, 63:4, 68:17, 86:2, 93:21, 102:3, 105:20, 109:21, :28, 114:17, 124:13, 127:21, KKR 44:2, 45:22, 54:10, 58:10, 73:13, 80:5, 82:26, 98:3, 107:7, 115:19, 125:25, 141:9, 142:10, 147:21, 148:27, 149:1,

150:12, 168:18, 174:14, 175:20, :21, 177:20, 187:20, 189:9, 198:20, 199:15, 200:26, 209:18, 210:19, 211:3, :25, 215:5, 218:24, 242:3, 258:11, 262:20, 263:8, 273:24, 278:8, 283:30, 284:5, :13), fannud (48:8, 65:21), Schultén 1709. a. Prn annud (VEKVM 319:4), piibel 1737. a. annud (I Moos. I 29, 30, III 11, XII 18, XIV 20, XV 3, XVI 5, XX 16, XXI 26, XXIV 19, 35, 36, XXVII 37, XXVIII 4, 6, XXIX 33, XXX 6, 18, XXXI 7, 9, 20, 27, XXXIII 5, 11, XXXV 12, XXXIX 8, XLI 25, 39, XLIII 23, XLVII 22, XLVIII 9, 22, XLIX 33, II Moos. IV 21, V 21, XVI 15, 29, XXXI 6, XXXV 34, III Moos. VI 10, VII 34, X 17, XVII 11, XX 3, 4), aõud (I Moos. IV 25, XXVI 22), fannud (II Moos. XIX 4). — 2. Enamuses leidub aga tüübi **B** esindust märkivaid grafeeme, näit. Müller 1600. a. ümber Tln andnut (VGEG 6:11, :20, 9:13, :24, 15:12, 18:25, :34, 19:8, 28:6, 33:17, 34:24, 40:24, 46:14, 58:5, 62:32, 63:21, 66:30, 67:6, :11, :21, :29, 68:12, :26, :33, 76:3, 77:29, 82:8, 83:7, 84:26, 90:31, 102:7, 318:9, 322:14, 323:30, 330:20, 333:21, 336:11), andnutõ (19:15, 38:9, 40:19, 64:32, 69:13, 93:26, 95:28, :30, 101:34, 102:14, :33, 63:18, 120:24, 146:27, 149:32, 152:20, 153:29, 154:19, 156:11, 159:34, 161:3, :23, 164:11, 173:6, :13, 128:3, 190:7, 185:27, :30, 187:1, :15, :32, 191:1, 196:7, 204:17, 213:18, 229:8, 232:27, 264:3, 271:15, :25, 276:26, 287:30, 310:22), fandnut (54:9, 328:10), fandnutõ (102:2, 204:33, 231:10, 241:17, :29, 257:30, :32), Rossihnius 1632. a. eL andnut (VGEG XIX 10:27, 40:12, 55:1, :16, 76:23, 77:14, 89:28, 97:28, 98:26, 104:8, 106:29, 109:13, 118:32, 124:29, 133:4, 147:5, 153:6, 171:11, :16, 172:8, 174:18, 183:20, 188:28, 189:3, :22, 193:15, :22, 196:37, 201:24, 233:24, 241:2, 250:3, 269:30, 270:3, :24), õlleantnut (188:20), fandnut (91:35, 258:19), Stahl 1632—1649. a. Tln andnut (LSp. 6:6, 10:4, 21:28, 23:49, 27:49, HHb. I Biiij:14, Diiij:27, E:7, F:39, Fij:48, HHb. II 8:9, 18:24, :29, 19:4, 22:2, 28:23, HHb. III B:30, Bij:54, Biiij:2, Diiij:5, Diiij:14), fandnut (HHb. I Giiij:42, HHb. II 25:4), Vigaesus 1641. a. Kse andnut (VEKVM 70:16), Benderus 1645. a. andnut (VGEG XX 50:30), Freigius (?) 1649. a. (?) Sa (?) andnut (9:15, 16:26), Turu käsikiri XVII

sajandi esimene pool andnut (VEKVM 19:10, 21:28), andnut (21:22), XVII sajandi keskpaik andnut (VGEG XX 75:15, 77:8), Saaremaa käsikiri 1650. a. (?) andnut (VEKVM 131:18, :19), Gutschlaff 1649—1656. a. eL andnut (120:17, 121:27, 105:3, 109:3), Hamerinus 1651. a. (?) Tln andnut (VGEG XX 41:4, 42:15, 45:23), fändnut (45:9), G. Saleman 1673. a. Tln andnut (ChrCb. 4:24, 9:9, 15:4, 24:5, 27:2), fändnut (28:19, 30:12), 1673. a. Tln andnut (LSt. Aiiij:14, :16, :52, Avj:24, Aviiij:12, :32, Ax:6, B:52, Bij:10, :32, Biiij:8, Bv:29, Bxij:20), andnut (Bxij:33), fändnut (Bvj:31, Bxij:35), 1673. a. Tln andnut (EvEp. Avj:44, Aviiij:20, Bvj:33, Bx:16, Ciiij:39, Cv:40, Cxj:9, D:19, Dij:16, Dv:18, Dvj:35, Eiiij:5, Evij:5, F:10, Fvj:8, Gv:7, Gviiij:3), fändnut (Bx:17, Cvij:17, Dvij:40), 1673. a. Tln andnut (Cat. Aviiij:6, Bvj:15), 1674. a. Tln andnut (Rit. Avj:36, Avij:16, :20, Aviiij:7, Axj:5, B:2, Biiij:14, C:37, Ciiij:25, :33), A. Verginius 1686. a. eL andnu (WT Matt. IX 8, XIX 8, XXI 23, XXV 20, 22, 35, XXVI 48, XXVII 3, 4, Mark. XI, XI 28, XIV 44), fändnu (Matt. VIII 17, XX 12), Laurentius 1686. a. Tln fändnut (VGEG XVI 309:1), Hornung 1695. a. andnuud (KKR 8:11, 10:15, 27:6, 187:22, 218:16, 284:6), fändnuud (222:11, 238:11), murdnuud (230:10), jutlus 1700. a. eL andnu (VEKVM 284:17), Stokholmi käsikiri 1705. a. fändnuud (293:16), A. J. de la Gardie müügiostu korraldus 1696. a. Tln andnut (362:21), piibel 1739. a. (ainult) murdnuud (II Moos. XXXIV 1, III Moos. XIV 43, XXVI 13). — 3. Tüübi C häälikseisu märkivaid grafeeme on leitud ainult üks: Kohten 1647. a. Sa andanut (VGEG XX 5:28).

Kui võrrelda neid eesti kirjakeele vanemate mälestiste esindusi a-verbirühma ja murrete omadega, siis sobivad käesoleva verbirühma esindustüübid paremini praeguste murretega kui a-verbirühma puhul. a-verbirühma esindusis leidis vaid paar üksikjuhtumit vanema kirjakeele tüübi A häälikseisu, kuna käesoleva rühma puhul leiame eesti kirjakeele vanemais mälestis kaunis arvuka hulga juhtumeid, mille murdeliseks tagapõhjaks võib pidada kogu praeguste tüüpide A ja A₁ esinemisala eri kohti. Võrreldagu näit. Vigaeus'e, Creidius'e,

Schultén'i, Hornung'i ja 1739. a. piibli tüübi A juhtumite märgatavat enamust esindusvahekordades. Seda arvestades ei saaks jääda kahtlust, et mainitud eesti kirjakeele vanemad mälestised märgivad tüübi A (resp. A₁) esindust ja et see esindus tol ajal valitses eesti murdeis umbkaudu oma praegustes piirides.

Kaart nr. 14. 1 — tüüp A; 2 — tüüp A₁; 3 — tüüp C₁; 4 — tüüp C; 5 — tüüp C₂; 6 — tüüp B ja B₁; 7 — tüüp D. (Kaardil on *murta-*verbi esindus arvestamata).

Teisest küljest aga näeme, et tüübi B grafeemid sellele vaatamata käesolevagi verbirühma puhul suurel hulgal esinevad põhja-eestilise tagapõhjaga eesti vanemas kirjakeeles, näit. ainuvalitsevalt Müller'il, Stahl'il, Benderus'el, Turu käsikirjas, Hamerinus'el, G. Saleman'il, Laurentius'el, Stokholmi käsikirjas jm., mis tehtud järeldustega ei ole kooskõlas. Nähtavasti tuleb seda nähet käesolevagi verbirühma puhul pidada mingiks grammatilis-teoreetilise käsituse tulemuseks, mille juures ka osalt eKe. ja eL tüübi B esindusel ja eKi. rannikumurrete tüübi C esinduse ümberkujundamisel võib olla oma osatähtsus (vrd. lk. 227).

Rossihnius'e vähemuses esinevad muut jm. juhtumid on ebakindlad. Need võivad tähistada tüübi B_1 esindust. Enamuses esineb tüübi B märkimist. Viimane on muudel lõuna-eestilise keelelise tagapõhjaga autoreil ainuline (vrd. näit. Gutschlaff, A. Verginius).

Tulles tagasi üksikute esindustüüpide käsitlemise juurde eesti murdeis peab tähele panema, et eespool (lk. 240) mainitud senised seletused ei puuduta kõiki eesti murdeis leiduvaid esindustüüpe (näit. tüüp A , A_1 , C_1 , C_2 , D) ega tüüpide vahekordi.

Kõigepäält võetagu siin käsitlemisele tüüpide A ja A_1 esindus. Seejuures tuleb arvesse võtta, et nii tüübi A kui ka tüübi A_1 esindus on täiesti samane *ne*-verbide *nut-*, *nüt*-partitsiibi esindusega. Selle asjaolu tõttu tuleb esmajoones lahendada küsimus, missugune on nende kahe esinduse vahekord ja mil määral võiksid vastastikused mõjud arvesse tulla, sest varemate vormirühmade puhul on korduvalt sel või teisel määral võimalik olnud konstateerida ühendust nende kahe verbirühma vahel. Selleks vaadeldagu lähemalt *ne-*, *le-*, *re-*verbide esindusi eesti murdeis.

Eesti murdeist on *ne-*, *le-*, *re-*verbide puhul märgitud järgmisi esindustüüpe:

1. *-ñn-*, *-lt-*, *-řr-* tüüpi esindust leidub Saaremaal, näit. VII Kalju *pañnund* (VII T), Muh Lõetsa *pañnud* (Muh T), Linnuse *pañnud* (i. m.), Hiiumaal, näit. Emm *pañnõnd* ~ *pañnõd* (MEmm.), Kuusiku *pañnud* (MT 161 8, 9), Kassari saar *pañnud* (EKA 228 7), *pañnund* (15), Phl Kerema *pañnyn* (MT 199 4), *pañnõn* (PhlK), Rei *pañnund* (HÜKonsRei. 3), Puski *pañnud* (MT 77 4), Jõeranna *pañnud* (EKA 176 2), eLä. põhjaosas, näit. Rid Kalaküla *pañnud* (MT 101 2), Tuuru *pañnund* (RidMS), Mar Haeska *pañnund* (MarT), eLä. keskosas, näit. Vän Kelgu *pañnud* (i. m.), eLä. lõunaosas, näit. Hää *pañnu* (HääMÜ 105), Alevi *ollu* (MT 43 3), Arumetsa *pañnu* (14), *ollu* (42), Laulaste *pañnu* (25), eP-s, näit. Jõe Miiduranna *pañnud* (MT 146 4), Kad Eru *pañnud* (MT 160 10), eI-s, näit. Trm *tullud* (TrmMÜ 67), Näduvere *ellud*, *tullud* (MT 56 1), Võidivere *pañnud* (MT 82 9), Vaiatu *pañnuvad* (12), Kod (ka:) *ëllüd*, *tüllüd* (VokKodD 149), Tossumetsa *pañnud* (MT 88 3, 14), *ellud* (6), *tullud* (25), eKe-s, näit. Pal Maardla *pañnud* (EKA 179 15), MMg Kassema *ellud*

(MT 152 8), *pañnud* (13), Ksi Jõune *pañnud* (MT 107 16), Kaatvere *õllud* (40), Laeva *õllud* (MT 157 2), Tammiku *pañnud* (EKA 304 2, 4), KJn Soosaare *pañnud* (MT 51 3), Parika *pañnud* (KJnMP II 135), Oiu *pañnud* (KJnVok. 60), SJn Kaansoo *pañnud* (i. m.), Vil Auksi *pañnud* (i. m.), eL lääneosas, näit. Hls *ollu*, *tullu* (EK 1924 158), *tullu*, *pañnu* (MÜHls. 37), *õllu* (HlsM 32), Vana-Kariste *õllu* (MT 10 1), *tullu* (2), *pañnu* (EKA 225 2), Abja *õllu* (MT 75 27), Kulla *õllu* (MT 137 28), Krk Ainja *tullu* (MT 119 1), *õllu* (2), Pst *miñnu* (PstM 38), *õllu* (52), Holstre *tullu*, *õllu* (MT 33 8), *tullu* (EKA 221 11), Kääriku *tullu*, *õllu* (i. m.), Trv põhjaosa *õllu*, *tullu* (TrvPKons. 37), *pañnu* (MT 17 15), Pikru *õllü* (EK 1926 34), *miñnu* (TrvMS III), Mustlaküla *õllu* (MT 126 2), Suislepa Järvküla *miñnu* (5), Veneküla *õllü* (EK 1925 131), *tullu* (TrvMS IV), Saarevalla *tullu* (TrvMS II), Väluste *pañnu* (TrvMS IV), Hel lõunaosa *õllu* (KonsHelL 18), *tullu* (47), Söödi *tullu* (MT 137 6), Taagepera *õllu*, *tullu* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *tullu* (MÜSan. 30), Korijärve *tullu*? (HÜSanL II 80), Kurevere *tullu* (MT 54 12), *õllu* (EKA 220 4), Puka *tullu* (MT 63 29), Mäe *õllu* (11), *tullu* (14), Lauküla *õllu* (MT 136 1), *õllu*? (6), *tulluva*? (7), Restu *õllu* (MT 98 4), Ote Vana-Otepää *tullu* (MT 118 1), *pañnu* (2), Vidriku *õllu* (5), *pañnu* (6), Tsirla *õllu* (MT 123 3), Pühajärve *õllu* (MT 132 38), *pañnu* (48), Pilkuse *õllu* (67), Nõuni *pañnu* (22), *tullu*, *miñnu* (OteMS), Nüpli *tullu* (MT 138 1), *pañnu* (5), *õllu* (9), Rõn *õllu* (EKA 224 2), Koruste *pañnu*, *tullu*, *õllu* (i. m.), Ran *tullu*, *õllu* (RanVok. 14), Puh Võsivere *pañnu*, *õllu*, *tullu* (i. m.), Kam Raanitsa *tullu* (KamL 14), *õllu* (29), Kärevere *tullu* (MT 130 1), *õlluva* (6), *tullu* (7), *pañnu* (8), Reola *tullu* (EKA 367 6), Võn Kiidjärve *õllu*?, *tullu*? (VõnL 47), Mäletjärve *õllu*, *tullu* (i. m.), TMr *õllu* (EKA 286 2), *pañnuva* (3), *tulluva* (EKA 287 1), Raadi *õllu* : *õlluva*, *tullu* : *tulluva* (TMrR 37), Vorbuse *õllu* (EK 1924 157), *tullü*, *tulluva* (158), eL edelaosas, näit. Krl *tullu* ~ *tullu*? (KrlMÜ 119, 120, 121), *tullu*? (KrlV 12), *õllu* (MT 26 4), Käärikmäe *tullu*? (MT 15 1), *õllu*? (3), Ähejärve *õllu*? (MT 131 2), *tullu*? (3), Kirikumõisa *tullu*? (EK 1926 126), Har Mõniste *õllu*?, *tullu*? (HarMõn. 11), *tullu*? (MT 44 6), *õllu*? (8), lõunaosa *õllu* (EKA 223 1), *tullu* (2),

ollu[?] (4), Saru *miñnu* (MT 150 2), *tullu*[?] (5), Rooksi *ollu* (MT 195 2), eL keskosas, näit. Urv Urvaste põhjaosa *tullu*[?]: *tulluva*[?] (UrvP 19), Veriora *tullu*[?] (MT 64 1), *ollu*[?] (7), *pañnu*[?] (16), Uue-Antsla *tullut* *t-* (MT 108 6), *ollu* (8), Sõru *pañnu*[?] (EKA 222 10), Plv Peri-Alaküla *pañnuva*[?] (MT 68 4), Mammaste *tullut* *t-* (EKA 219 4), *ollu*[?] (5), Röp Parapalu *ollu*[?] (RöpP), Vas Vastseliina *pañnu* ~ *pañnu*[?] (MT 40 2), Setus, näit. Litvina *o.õllu*[?] (MT 135 74), eL keelesaartel, näit. Lei *miññude* (LeiV 7), *uoõllu* (MT 154 32), Lut *o.õllu* (MT 22 42);

2. *-ñn-*, *-ll-*, *-rr-*, *-nn-* jm. tüüpi esindust leidub eKi rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *ollet*, *pannet*, *surret* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *olled*, *menneD*, *tulled* (i. m.), Juminda neem *ollet*, *mennet*, *pannet* (i. m.), Kiiu-Aabla *olled* (EK 1925 132), *tullet* (EKA 378 3), Tapurla *mennel* (KuuMS), Pärисpea neem *mennet*, *ollet*, *tullet* (i. m.), Viinistu *mennet* *s-* (EK 1926 33), *panned* (ib.), Kad Käsmu *ollet*, *mennet* (i. m.), Hlj loodeosa *tullet*, *pannet*, *ollet* (i. m.), ranna keskosa *ollet*, *pannet* (i. m.), kirdeosa *ollet*, *tullet*, *mennet* (i. m.), khk. keskosa *panned*, *tulled* (i. m.), VNg Kunda ümbrus *panned*, *olled*, *ollu* (i. m.), khk. muu põhjaosa *pannu*, *tullu*, *tullet* (i. m.), Koila *tullu* (VNgM 78), *mennu*, *pannu* (EKA 303 3), Lüg *tulled*, *menned* (HÜLüg. 39), *ellet*, *mennet* (i. m.), Jõh *tulled*, *elled* (HÜJõh. 46), *surred* (128), põhjaosa *tullet*, *pannet* (i. m.), Toila *ellet*, *tullet*, *surret*, *pannet*, *mennet* (JõhMS), lõunaosa *elled*, *panned* (i. m.), Kalina *elled* (MT 74 6), Vai *ollet*, *tullet*, *mennet*, *männet* (i. m.), eLä. lõunaosas, näit. Hää Kabli *pañnu* (MT 80 3), Treimani *pañnu* (EKA 319 2), Alevi *pañnud* (HääMS II), Saa Talli *pañnu* (MT 70 2), eKe-s, näit. KJn kiriku ümbrus *pañnud* (MT 163 32), Leie *pañnud* (80), eL põhjaosas, näit. Võn Mäletjärve *pañnu* (i. m.), eL keskosas, näit. Röp Parapalu *pañnu* (RöpP), Vas Mauri *pañnu*[?] (MT 104 14), Setus, näit. Kostkova *pañnu*[?] (MT 135 18), Popovitsa *pañnu* (MT 149 32), Uusvalla *pañnu* (63);

3. *-ñ-*, *-l-*, *-r-*, *-ñ-* jm. tüüpi esindust leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *pañD* (i. m.), Jäm *pañD* (JämHÜ 25, JämKons. 16), Määbe *pañD* (MT 104 1), Pha Vätta poolsaar *pañD* (PhaVHÜ 5), Mus idaosa *pañD* (MusI 65), Võhma *pañD* (MT 109 1), Hiiumaal, näit. Emm Viiterna *pañD* (MT 161 19), Rei Ülende *tuD* (EK

1925 77), eLä. põhjaosas, näit. Mär Kasti *suṛD* (MT 52 3), *oḻD* (4), Orgitu *pañD* (19), eLä. keskosas, näit. Vig Säälä *oḻD*, *pañD*, *suṛD* (VigMS), Kse *peḻD*, *tuḻD* (KseHÜ 106), Mäe *pañD* (MT 66 40), Õeküla *pañD* (MT 164 1), Hõbesalu *tuḻD*, *suṛD*, *oḻD* (KseMS III), PJg Ertsmaa *pañD* (HÜPJg. 32, MT 76 23), Naartsi *pañD* (i. m.), Tor *tuḻD*, *oḻD* (TorKons. 28), Oore *pañD* (EK 1925 78), *tuḻD* (ib.), Niimiste *pañD* (i. m.), Vän Linnu *pañD* (MT 42 1), Lüüste *pañD* (MT 94 2), Pär põhjaosa *pañD* (PärP 40), eLä. edelaosas, näit. Tõs *pañD* (TõsKons. 31), Kastna *pañD* (MT 39 6), *pañ* (MT 112 2), Murru *pañ* (MT 57 4), Liu *pañ* (22), Khn *pañ* (KhnKons. 29), eP-s, näit. Ris Alliklepa *pañ* (MT 62 3), HMd Kirssalu *oḻD* (EKA 94 1), Kei Nahkja *oḻD* (MT 158 3), *tuḻD* (36), Hag Kohatu *pañD*, *oḻD*, *tuḻD* (HagVM), Adila *oḻD* (MT 159 7), Rap Raikküla *oḻD*, *tuḻD*, *suṛD* (RapR 16), Kabala *pañD* (MT 69 4), Nõmmemetsa *pañD* (9), Juu *oḻD*, *tuḻD* (JuuKons. 44), Salutaguse *oḻD* (MT 93 2), Toomja *pañD* (7), *oḻD*, *tuḻD* (MT 120 1), Kos Nõmme *oḻD* (MT 116 2), *peḻD* (19), Ardu *oḻD* (19), Jõe Miiduranna *oḻD* (MT 146 2), *suṛD* (5), Kallavere *poḻD* (10), *pañD* (17), Uueküla *oḻD* (21), HJn Pirsu *oḻD* (MT 121 1), Ann Sõmeru *suṛD* (MT 25 1), *oḻD* (2), Nurmsi *pañD* (4), *oḻD* (MT 129 6), Otiku *oḻD*, *tuḻD*, *pañD* (2), JMd Orgmetsa *oḻD*, *tuḻD* (MT 49 1), Soosalu *tuḻD* (MT 60 1), *oḻD* (13), *pañD* (21), Saare *oḻD* (23), Kaalepi *oḻD* (27), *tuḻD* (28), *pañD* (29), JJn Karinu *tuḻD* (MT 25 12), Koe *tuḻD*, *oḻD* (Koe lahkum. 6), *pañD* (MT 1 1), *suṛD* (5), VMr *pañD*, *oḻD*, *tuḻD* (VMrT), alev *pañD* (EKA 332 14), Amb, Kad *oḻD*, *tuḻD*, *pañD* (AmbKadVK), Amb Kukevere *oḻD* (MT 122 2), Pirsu *tuḻD*, *oḻD* (3), Aegviidu *pañD* (5), *tuḻD* (ib.), Kitseküla *oḻD* (7), Oja *oḻD* (MT 139 2), *pañD* (10), Kad lõunaosa *oḻD*, *tuḻD* (KadL 17), Tuulemäe *suṛD*, *pañD* (90 8), Suru *pañD* (2), *oḻD* (3), Sirgu *oḻD* (MT 114 1), Tõdva-Kõnnu *oḻD* (7), Võsupere *oḻD* (MT 160 13), Rak Tõrma *oḻD*, *tuḻD*, *suṛD* (RakL 49), VJg Kehala *oḻD* (VJgKons. 47), Roela *tuḻD* (31), *suṛD* (MT 41 1), *tuḻD* (3), Rasivere *oḻD* (MT 72 3), *tuḻD* (2), Metsa *oḻD* (MT 83 5), Saara *oḻD*, *tuḻD* (2), Rünga *oḻD* (EKA 179 5), *tuḻD* (EKA 178 2), Sim *tuḻD*, *oḻD* (SimKV 92), edelaosa *oḻD* (SimE 65), Mariküla *tuḻD*, Kaasiksaare *oḻD*, *suṛD*, Venevere *peḻD* (SimV 49), Avanduse *oḻD* (MT 71 1), *tuḻD* (2), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa

sur̄t ~ *sur̄D*, *pañD*, *ol̄D* (i. m.), Neeme *sur̄t* (IhMP 27), Kuu ranna lääneosa *ol̄D*, *sur̄D* (i. m.), Juminda neem *meñt*, *ol̄t* (i. m.), Kiiu-Aabla *tūlD* (EK 1925 132), Tapurla *meñD* (MT 5 1), Pärಿಸpea neem *ol̄t*, *sur̄t*, *meñt* (i. m.), Viinistu *ol̄D* (EK 1926 32), *ol̄t* *siel* (33), Kad Käsmu *ol̄t*, *sur̄t* (i. m.), Hlj loodeosa *pañt*, *tūlt* (i. m.), ranna keskosa *ol̄t*, *meñt* (i. m.), khk. keskosa *pañD*, *tūlD* (i. m.), VNg põhjaosa (uuema esindusena) *ol̄t*, *tūlt* (i. m.), Männiku *ol̄D* (MT 59 6), *meñD* (11), Kanguristi *sur̄D* (MT 21 14), Vasta *sur̄D* (8), Lüg *meñD*, *sur̄D* (HÜLüg. 39), *el̄t*, *tūlt*, *meñt* (i. m.), Aidu *tūlD* (MT 74 2), Reo *el̄t*, *pañt*, *meñt*, *tūlt*, *sur̄t* (LügT), Jõh *el̄D*, *meñD*, *sur̄D* (HÜJõh. 46), põhjaosa *pañt*, *sur̄t* (i. m.), Toila *el̄t*, *sur̄t*, *tūlt*, *pañt*, *meñt* (JõhMS), Kukruse *el̄D* (EKA 315 3), lõunaosa *tūlD*, *pañD* (i. m.), Kalina *el̄D* (MT 74 5), Vai *ol̄t*, *pañt*, *tūlt* (i. m.), Utria *ol̄D* (EKA 308 5), *sur̄D* (8), Reidepõllu *ol̄D* (MT 101 22), Kivisaare *mähñD* (MT 58 4), eI-s, näit. Iis *el̄D*, *tūlD* (IisKV 47), *sur̄D* (MÜIis. 37), Tudulinna *tūlD*, *el̄D* (MT 47 9), Uhe *tūlD* (EKA 180 5), *ol̄D* (7), Trm *tūlD* (TrmMÜ 67), *el̄D* (TrmHÜ 29), Avinurme *el̄D* (Avin. 25), *tūlD* (54), eKe-s, näit. Lai Sootaga *ol̄D* (MT 153 2), *pañD* (14), Ksi Kaatvere *pañD* (MT 107 27), Plt *ol̄D* (EK 1925 79), *pēlD*, *tūlD* (PltVok. 56), *pañD* (ib.), põhjaosa *tūlD*, *ol̄D* (PltKons. 56), keskosa *pañD* (PltK 39), Lahavere *ol̄D* (MT 7 4), *tūlD* (5), *pañD* (15), Tamsi *ol̄D* (24), Puidvere *ol̄D* (29), Puiatu *ol̄D* (85), Raasna *sur̄D* (57), *ol̄D*, *tūlD* (58), *pañD* (MT 35 8), KJn *pañD* (KJnMP II 135), Leie *pañD* (MT 104 3, MT 163, 63), Pil kaguosa *pañD* (MPil. 25, PilKa. 39), SJn Lahmuse *pañD* (MT 92 15), Kõp *miñD*, *pañD* (KõpVok. 197);

4. *-ln-*, *-rn-* jm. tüüpi esindust leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *ol̄nD*, *tūlnD*, *sur̄nD* (i. m.), Jäm *tūlnD* (~ harva ka *tūln*) (JämHÜ 25), *sur̄nD* (104), Määbe *ol̄nD* (MT 104 1), Mus idaosa *sur̄nD* (MusI 65), Võhma *ol̄nD* (i. m.), Krj Triigi *ol̄nD*, *tūlnD* (MT 148 4), VII Haeska *tūln* (VIIIMP 16), Kalju *ol̄nD*, *tūlnD*, *sur̄nD* (VIIIT), Jaa Hindu *tūln̄tki* (EK 1925 132), Muh Igaküla *tūln*, *ol̄n*, *ol̄N* (EK 1926 121), Lõetsa *ol̄n*, *tūln* (MuhT), Linnuse *ol̄n̄*, *tūln̄* (i. m.), Hiiumaal, näit. Emm *ol̄n̄D*, *tūln̄D*, *sur̄n̄D* (MEmm.), Viiterna *tūlnD* (EmmMS I), *ol̄n̄D*, *tūln̄D* (MT 161 3), Kuusiku *tūlnD*, *ol̄n̄D* (8), Käi Luguse *ol̄n̄D* (MT 110 2), Männa-

mäe *olnud*, *tulnud* (EKA 94 11, 13), *tuļņD* (19), Kassari saar *tuļņD* (EKA 292 7), *suŗņD* (EKA 165 15), *tuļņD* (10), Phl Kukka *oln* (MT 77 11), Lõpe *oln* (12), Partsi *suŗn* (17), Kerema *tuļņ*, *olņ* (MT 199 1), *sõŗņ* (PhlK), Rei *suŗnund*, *olnund*, *tulnund* (HÜRei. 15), Puski *suŗn* (MT 77 1), *poln* (2), Luide *tuļn*, *oln* (6), Jõeranna *olņD* (EKA 176 3), *tuļņD* (5), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *olnD*, *suŗnD* (MT 101 8), *olņD*, *tuļņD*, *suŗņD* (RidMS), Mar Haeska *olnD*, *tuļnD*, *suŗnD* (MarT), Mär *olnD* (MärM 55), kaguosa *olnD* (KonsMärKa. 49), Mõisamaa *polnD* (MT 32 4), *suŗnD* (6), Kasti *olnud* (MT 52 3), *suŗnD* (4), Orgitu *olnD* (MT 52 9), eLä. keskosas, näit. Lih Helvati, Alaküla *oln*, *suŗņ* (LihAH 53), Kse *olnud*, *tulnud* (KseKons. 42), *peļnD* ~ *peļn*, *tuļnD* ~ *tuļn*, *olnD* ~ *oln* (KseHÜ 106), Nurmsi *tuļnD* (KseKons. 42), Meelva *suŗnD* (MT 66 16), Mäe *oln*, *suŗn* (33), Laulepa *suŗn* (42), Õeküla *tuļnD* (MT 164 5), *tuļn* (1), *oln* (3), Hõbesalu (ka:) *suŗnD*, *olnD* (KseMS III), Mih Tamme *olnd* (EK 1922 51), *tuļnd* (70), Nõmme *tuļnD* (MT 155 1), Piisu *tuļnD*, *olnD* (i. m.), Aud *oln*, *tuļn* (AudHÜ 41), PJg Ertsmaa *suŗnD*, *tuļnD* (HÜPJg. 32), Maima *olnD*, *tuļnD* (MT 76 6), Naartsi *tuļnD*, *olnD* (i. m.), Tor Niimiste *olņD*, *tuļņD* (i. m.), Vän Sikana, Tahkuse *suŗnD*, *olnD* (VänL 33), Linnu *olnD*, *tuļnD* (MT 42 2), Vihtra-Ülejõe *suŗnD* (5), Lüüste *olnD*, *tuļnD* (MT 94 1), *suŗnD* (4), Rõusa *suŗnD* (EKA 307 1), *olnD* (2), *tuļnD* (4), Pär Nurme, Eametsa *olnD*, *tuļnD*, *suŗnD* (PärP 40), Elbu *suŗņ*, *tuļņ* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Var *oln*, *suŗn*, *tuļn* (HÜVar. 34), Helmküla *oln* (MT 73 5), Piha *olnu* (MT 133 1), Tõs *olnD*, *tuļnD* (TõsKons. 103), Tõstamaa *peļn* (MT 85 4), *oln* (5), Kastna *olnD*, (MT 39 1), *tuļnD* (2), *tuļnD* (3), *tuļn* (5), *oln* (MT 112 1), *suŗn* (4), Karuga *olnD*, *tuļnD* (MT 39 17), *oln* (MT 57 11), Teoste *oln* (8), Araka *oln* (13), Liu *tuļn* (20), Murru *oln* (VMÜTõs. 4), *tuļn* (11), *suŗn* (MT 85 3), Lembra *tuļnD*, *olnD*, *peļnD* (EKA 305 2), Ermistu *oln*, *tuļn*, *suŗn* (TõsMS), Khn *oln* (KhnKons. 29), *tuļn* (MÜKhn. 70), *suŗnD* (MT 28 10), eLä. lõunaosas, näit. Hää *tuļnu* (HääMHA 16), *olnu* (HääHA 22), Pihnurme *olnud* (MT 43 8), Alevi *olnu* (9), Arumetsa *olnu*, *tuļnu* (10), Laulaste *olnu* (25), Ojasoo *olnu*, *peļnu* (MT 65 16), Kabli *olnu* (MT 80 1), Orajõe-Mõisaküla *olnu* (8), *tuļnud* (10), Treimani *olnu* (11), *tuļnu* (EKA 319 1), Ikla

tuľnu (7), Saa Talli *tuľnu* (MT 70 4), Jäärja *oľnu*, *tuľnu* (40), eP-s, näit. Ris *oľn*, *tuľn* (RisKons. 56), Kiriku *oľN* (EK 1926 31), Vilivalla *oľN* (MT 84 8), *oľn*, *oľN*, *poľn* (MT 125 1), Alliklepa *tuľn* (MT 62 1), *oľn* (ib.), *suřn* (2), *oľN* (MT 84 10), *suřn* (MT 125 8), Kõmmaste *oľnci* (MT 62 12), Nis Väljataguse *oľnd* (MT 91 3), Aruküla *suřnd* (10), Kei idaosa *oľnd*, *suřnd* (KeiI 36), Nahkja *tuľnd* (MT 158 3), *oľnud*, *poľnud* (5, 6), *suřnud* (19), Sassi *suřnd* (55), *oľnd* (ib.), Ilmatu *oľnud* (59), Rannamõisa *oľnud* (62), Hag Adila *oľnd* (MT 159 8), Kohatu *oľnd*, *tuľnd*, *suřnd* (HagVM), Rap Nõmmemetsa *oľnd* (RapHKab. 3, MT 69 9), Juu Toomja *tuľnd* (MT 120 4), *suřnd* (5), Mahtra *oľnd* (9), Mõisaküla *tuľnd* (14), Kos Lutsu *tuľnd* (20), Ann Nurmsi *suřnd* (MT 25 4), JMd Hageri *suřnd* (6), Orgmetsa *suřnd* (MT 49 4), Kaalepi *suřnd* (MT 60 27), Soosalu *suřnd* (13), Kad Eru (ka:) *oľnd* (MT 160 1), *suřnd* (6), Võsupere *oľnud* (14), Sim edelaosa *suřnd* (SimE 64), Avanduse *tuľnuvad* (MT 71 6), eI-s, näit. Iis Tudulinna *oľnud* (MT 105 7), Uhe *oľned* (EKA 180 11), Trm (ka:) *tuľnud* ~ *tuľnd* ~ *tuľnd* (TrmMÜ 67), Lullikatku *oľnud* (MT 82 1), *tuľnud* (2), Sirguvere *tuľnud* (7), Vaiatu *oľnud*, *tuľnud* (10), eKe-s, näit. Lai Teilma, Altküla *oľnud* (LaiKa. 43), Kurista *oľnd* ~ *oľnud* (MT 106 1), Vilina *oľnud* (10), Siimusti *oľnd* (11), Sootaga *oľnud* (MT 153 7), *poľnud* (10), *oľnd* (11), *tuľnud* (11), Pal *tuľnd* ~ *tuľnud* (PalMÜ 58), Aruküla *suřnud* (MT 156 5), Maardla *oľnud* (EKA 179 12), *oľnuvad* (13), *tuľnud* (14), Soomevere *tuľnud* (EKA 226 5), *tuľnd*, *oľnd* (6), *oľnu* (9), Äks Raigastvere *tuľnuvad* (EKA 227 1), *tuľnu* (4), *oľnu* (7), *oľnud* (8), Ksi Laeva *tuľnd*, *oľnd* (KsiLaeVok. 36), *oľnud* (KsiLaeHÜ 66), *suřnuvad* (MT 157 5), *oľnud* (13), Väänikvere *oľnud* (EK 1926 124), *tuľnud* (MT 31 2), Jõune *tuľnd*, *oľnd* (MT 107 3), *suřnud* (10), Kaatvere *oľnd* (19), Laashoone *oľnd* (59), Tammiku *oľnud* (EKA 304 1), Plt *tuľnd*, *oľnd* (PltVok. 52), *suřnd*, *tuľnuvad*, *oľnuvad* (56), põhjaosa *poľnud* (PltPKons. 7), *tuľnd*, *oľnd* (56), keskosa *oľnd* (PltK 39), Rutikvere *oľnd* (MT 7 50), Raasna *suřnd* (MT 35 1), *oľnd* (9), Umbuse *tuľnud* (EKA 314 19), KJn *oľnd* (KJnMP I 133), *tuľnd* (KJnMP II 135), *oľnd*, *tuľnd* (KJnVok. 62), põhjaosa *tuľnd* (KJnP 68), Soosaare *tuľnd* (MT 51 1), *suřnd* (1), *oľnd* (1), Päovere *tuľnd*, *tuľnd* (14), Parika

olnud, *tulnud* (KJnMP II 135), Oiu *peļnd*, *tuļnd*, *olnd* (KJnVok. 61), kiriku ümbrus *suřnd*, *olnd* (MT 163 28), *olnud* (30), Leie *olnd* (91), *tuļnd* (MT 104 1), Kaatvere, Leie *peļņd* (KJnVil. 52), Lalsi *olnd* (MT 30 1), *tuļnd* (3), Pil *suřnd*, *tuļnd* (PilM 55), kaguosa *tuļnd*, *olnd*, *peļnd*, *suřnd* (MPil. 25), *tuļnd*, *olnd* (PilKa. 39), Imavere *peļnd* (EKA 306 2), Kangrussaare *olnd* (EKA 318 1), *suřnd* (3), Loopre *olnd* (4), *suřnd* (7), SJn lõunaosa *olnd* (SJnL 52), Põhjaka *olnd*, *tuļnd* (SJnP 93), Lahmuse *olnd*, *suřnd* (MT 92 2), Kaansoo *olnud*, *tuļnud* (i. m.), Kõp *olnd* ~ *olņd*, *tuļnd*, *suřnd* ~ *suřņd* (KõpVok. 196), eL lääneosas, näit. Hls *tuļnu*, *suřnu* (MÜHls. 37), *polnu* (HlsVok. 6), Vana-Kariste *suřnu* (EKA 225 2), Pornuse *suřnu* (MT 75 17), eL põhjaosas, näit. San Lauküla *tuļnuve* (MT 136 7), Ote Nüpli *olnu* (MT 138 4), Kam Reola *olnuģi* (EKA 364 4), TMr *olnu* (EKA 286 2), Raadi *suřnu* (TMrR 87), eL edelaosas, näit. Krl Ähejärve *olnu*, *tuļnu*? (MT 131 2), Har Koikküla *olnu*, *tuļnu*?, *olnu*? (MT 115 1), *tuļnuve* (7), eL keskosas, näit. Urv Vaabina *olnu*?, *tuļnu*? (UrvMS), Rõu Sänna-Hurda *olnu*? (RõuMS IV), Kan *tuļnu*? (KanJEK 1), Plv *olnu*? (EK 1925 80), Koiola *tuļnu* (EKA 282 3), *olnu* (5), Kiuma *olnu*? (PlvK 8), *tuļnu*? (11), Rosma *tuļnu*? (MT 61 1), *olnu*? (2, 3), *olnu*? (3), *olnuva*? (4), Peri-Alaküla *olnu*? (MT 68 5), *tuļnuva*? (4), Mammaste *olnu*? (EKA 219 4), Plaksi *tuļnu* (MT 38 1), Väike-Ruuga *tuļnu* (MT 53 1), *olnu*? (2), Röp *tuļnu*? ~ *tuļnd* (RöpKons. 17), Kuuksi *olnu*?, *olnu* (MT 78 1), Röpina *olnu* (10), Vas Lasva *tuļnu*? (MÜVasL 74), Mauri *olnu*? (MT 104 2), *tuļnu*? (14), Saagri *olnu*? (34), Setus, näit. Satseri *olnu*? (MÜSeS 91), *tuļnu*? (93), Treski *olnu* (MT 79 32), Makaruva *tuļnu* (55), Ojaveere *tuļnu*? (58), Kostkova *tuļnu* (MT 135 1), *olnu* (2), Lutepää *tuļnu* (MT 149 49), Nudretsa *tuļnu*? (5), Matsuri *olnu*?, *tuļnu*? (i. m.), eL keele- saartel, näit. Lei *uolnu* (LeiM 63), *uolnuđe* (LeiV 7), *tuļnu* ~ *tuļnuđe* (ib.), Lut *olnu*?, *tuļnu*? (LutHÜ 31), *tuļnu*?, *puřnu*, *olnu*? (LutMS), Kra *tuļnu*, *olnu* (KraMS);

5. *-ņdn-* tüüpi esindust leidub eL lääneosas, näit. Hel Söödi *paņdnuve* (MT 137 2), eL põhjaosas, näit. Ote Nüpli *paņdnu* (MT 138 4), Nõuni *paņdnu* (OteMS), eL edelaosas, näit. Har Mõniste *paņdnu* (EKA 363 5), eL keskosas, näit. Rõu

Väike-Ruuga *pañdnu* (MT 53 1), Sänna-Hurda *pañdnu*? (RõuMS IV), Urv Vaabina *pañdnu*? (UrvMS), Setus, näit. Matsuri *pañdnu*? (i. m), eL keelesaartel, näit. Lut *pañdnu* (LutMS);

6. *-ñdan-* tüüpi esindust leidub eL lääneosas, näit. Hls Vana-Kariste *pañdan* (EKA 225 1), Pst Kääriku *pañdan* (i. m.), Hel Söödi *pañdan* (MT 137 4), Tõrva *pañdan* (MT 186 47), Taagepera *pañdan* (MT 137 15), eL edelaosas, näit. Har Saru *pañdanu* (MT 150 14), eL keelesaartel Lei-s, näit. *puõñdanu* (LeiV 7);

7. *-ñden-* tüüpi esindust leidub eL lääneosas, näit. Hls Vana-Kariste *pañden* (MT 97 3, 6, 8), Abja *pañden* (HlsMS II), Krk Ainja *pañden* (MT 111 3, 4), Tõrva *miñden* (MT 186 47), eL põhjaosas, näit. San Lauküla *pañdenu* (MT 136 1), Kurevere *pañdenu* (EKA 220 5, 12, 13, 21), eL edelaosas, näit. Krl Käärikmäe *pañdenu* (MT 15 3), Har Saru *pañdenu* (MT 150 13), *pañdentu* (14), eL keelesaartel Lei-s, näit. *puõñdenu* (MT 154 24);

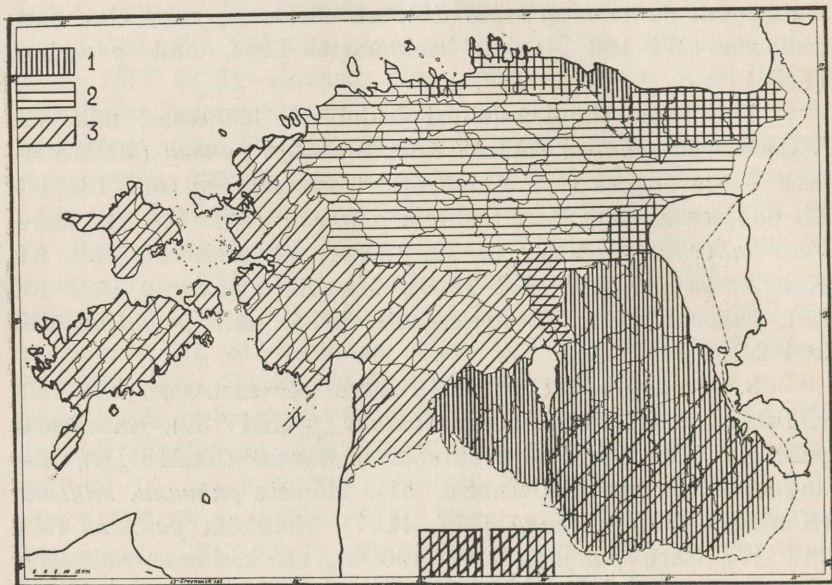
8. *-ñdun-* tüüpi esindust leidub eL edelaosas, näit. Krl *pañdunu*? (KrlHÜKons. 30), *pañdunü*_p (KrlV 59), Käärikmäe *pañdunu* (MT 15 2), Kirikumõisa *pañdunu*? (KrlMS III), Har kaguosa *pañdunu* (HÜHarKa. 61), Mõniste *pañdunu*, *miñdunu* (KonjMõn. 27), *pañdunu* (MT 44 7), Koikküla *pañdunu* (MT 115 17), Saru *pañdunu* (MT 150 8), eL keskosas, näit. Urv Uue-Antsla *pañdunu* (MT 108 7), Urvaste *pañdunu* (9);

9. *-ñin-*, *-lñn-* tüüpi esindust leidub Ote-s, näit. Nõuni *panñnu*, *olñnu*, *tulñnu* (OteMS).

Seda materjali esitelu lähemalt vaadeldes selguvad meile *ne-*, *le-*, *re-*verbide esindusvahekorrad võrdlemisi üksikasjalikult. Kogu esindus jaguneb kahte rühma: ühelt poolt *le-*, *re-*, verbide esindus ja teiselt poolt *ne-*verbide esindus.

Kõigepäält *le-*, *re-*verbide esindus. Kogu eL murdealal, kus *nut-*, *nüt-*partitsiibis *u* (resp. *ü*) mõnel määral on säilinud, leidub *-ll-*, *-řr-* tüüpi esindust. Sama esindust leidub ka eKe. idaosas (näit. Ksi, Pal, MMg, Äks) ja eI-s (Kod ja osalt Trm), missugused alad lõuna-eestilise esinemisalaga vahetult ühte kuuluvad. Samasuguse esindusega on ka eKi. rannikumurrete pluraalsed *nut-*, *nüt-*partitsiibid *ollet*, *tullet* jm. Vahe

seisab siin ainult kvantiteedis. Kuna see tüüp esineb murdealal, kus puudub eesti muis murdeis tavaline astmevaheldus (kvantitatiivne), siis ei oma siin kvantiteet tähtsust. Selle ala naabruses (näit. Jõe, Kad), kus kvantitatiivne astmevaheldus esineb, on esindus murdekohaselt *-ll-*, *-řr-* tüüpi. Mis puutub selle tüüpi häälikulisse külge, siis on assimilatsioon ($ln > ll$) *le-ver-*

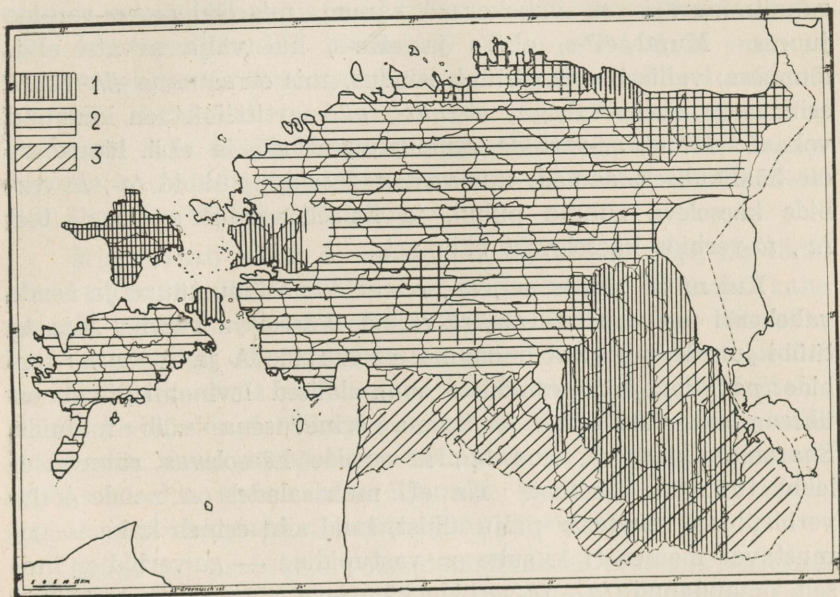
Kaart nr. 15. 1 — *tu*llu, *o*llet jm.; 2 — *tu*lD, *o*lt jm.; 3 — *tu*lnD, *o*lnD jm.

bide puhul ootuspärane. *re-*verbide puhul on see nähtavasti mугanemine *le-*verbide vastava esindusega, sest *rn-*ühendi puhul ei ole assimilatsioon ootuspärane (vrd. Ojansuu Vir. 1905 64).

Kogu eP-s, eKi. rannikumurdeis, eI-s (Iis, Trm), osalt eKe-s (Lai, Plt) esineb *o*lD, *su*řD tüüpi esindus. Ka seda esindust ei saa muuks pidada, kui eelmiste tüüpidega samaseks esinduseks neil murde-aladel, kus *nut-*, *nüt-*partitsiibist on kadunud vokaal.

Saartel, kogu eLä-s ja eKe. lääneosas valitseb *-ln-*, *-řn-* jm. tüüpi esindus, kus *n* nähtavasti hiljemini on analoogiliselt siia tunginud muudest *nut-*, *nüt-*partitsiipidest, või *re-*verbidest. Kui

võrdlevalt vaatleme viimase esinduse vahetunde eelmisega nende esinduste piirimal ja paiguti kaugemalgi, kus need esinevad kõr- vuti, siis võime igal pool konstateerida üht asjaolu: *-ln-*, *-řn-* jm. tüüp on ikka enam ja enam mõjule pääsemas, kuna *oĽD*, *suřD* tüüpi esindus taandub. Nii on *-ln-*, *-řn-* jm. tüüpi esindus paralleel- esindusena kaugale tunginud *oĽD*, *suřD* tüüpi murdeomasuse

Kaart nr. 16. 1 — *pañnu*, *pañnet* jm.; 2 — *pañD* jm.; 3 — *pañnu* *pañnu*, *pañden* jm.

alasse (näit. Kei, Hag, Rap, Juu, Ann, JMd, Sim, Iis, Trm). Samuti on *-ln-*, *-řn-* jm. tüüpi esindus võrdlemisi sagedane ka eL edelaosas, keskosas, põhjaosa lõunakihelkonnis, Setus ja eL keelesaartel. Kuid siin näikse see esindus omavat iseseisvat kujunemise laadi ja ei ole nähtavasti ühenduses eLä. vastava tüübiga ja ühiskeelega pideva mõjuga, mida tuleb arvestada eP ja eL ääremail (Hls, TMr, Ksi, Pal).

ne-verbide esindusvahetused omavad tüve iseloomust olenevalt teissuguseid tüpoloogilisi ja tüüpide esinemise geograafilisi piire. Häälkeseaduslikku *-ñn-* tüüpi esindust leidub kõigepäält

eL-s, kus selle esinemise põhja- ja läänepiirid on umbes samad kui *le-*, *re-*verbide vastava esinduse juures. Põhja pool selle alaga ühenduses on seda tüüpi esindust veel märgitud harvemini KJn-s, SJn-s ja Vän-s, mis võiksid olla jädemed selle kunagisest laiema-alalisest esindusest. Teine ala, kus *-ñn-* tüüpi häälikseaduslikku esindust leidub, on Hiiumaa, Muh ja osalt eLä. põhjaosa. EKi. rannikumurdeis on vahekorrad samad, mis olid *le-*, *re-*verbide juures. Mujal eP-s, eLä-s ja eKe-s, kui välja arvata eLä. lõunaosa, valitseb *pañd* tüüpi esindus, mis on samane *-ñn-* tüüpi esindusega, selle vahega, et *nut-*, *nüt-*partitsiibist on kadunud vokaal. Muud *ne-*verbide esindustüübid eL ja eLä. lõunaosas on häälikuliselt samad, mis vastavad esindustüübid *ta-*, *tä-*verbide käesoleva rühma puhul, ja ilmselt saadud analoogia teel *ta-*, *tä-*verbide käesolevast rühmast.

Kui nüüd tundes *ne-*, *le-*, *re-*verbide esindustüüpe ja nende vahekordi uuesti asuda *ta-*, *tä-*verbide käesoleva rühma **A** ja **A₁** tüübi juurde, siis peab mõnna, et tüüpide **A** ja **A₁** ja *ne-*verbide *pañnud*, *pañd* esinduste maa-alalised levinemiskiirid on ühesugused. Ainukese olulisema erinevusena võib mainida Saaremaa lääneosa, kus *ta-*, *tä-*verbide käesolevas rühmas ei leidu tüübi **A** esindust. Ka eL murdealadel on nende kahe verbirühma esindusis palju ühist, kuid siin esineb kaks iseloomustavat momenti: 1. suhe on vastupidine — *ne-*verbid on ilmselt omandanud *ta-*, *tä-*verbide käesoleva rühma esindustüübid (näit. *pañnu*? < tüüp **B**₁, *pañdnu* jm. < tüüp **B**, *pañdan* jm. < tüüp **C**, *pañden* jm. < tüüp **C**₁, *pañdunu*? jm. < tüüp **C**₂, *pañnu* jm. < tüüp **D**), 2. *ne-*verbides on laialdaselt säilinud *pañnu* jm. tüüpi esindust, kuid *ta-*, *tä-*verbides vastavat ei leidu (maha arvates paar tüübi **A** vaevalt nimetamisväärset juhtumit). Kui nüüd pidada võimalikuks tüüpide **A** ja **A₁** tekkimist *pañnud*, *pañd* esinduste eeskujul, siis seisame isesuguse olukorra ees. Seega oleksid eP murdeis ühelt poolt ja eL murdeis teiselt poolt mõjusuunad läinud täiesti vastupidises suunas (eP *añnud*, *añd* < *pañnud*, *pañd* ja eL *pañdnu* jm. < *añdnu* jm.). See võiks olla võimalik, kuid teisest küljest ei leidu *pañnud*, *pañd* ja **A** ning **A₁** tüüpide esinemisalal muudes vormirühmades sidet nende kahe verbirühma vahel (mis küll on olemas eL murdeis, vrd. lk. 60—61,

108—109, 175, 209). Viimane asjaolu teeb **A** ja **A₁** tüüpide analoogia teel tekkimise võimaluse kaunis kahtlaseks (välja arvatud mõned eL tüübi **A** üksikjuhtumid) ja esindused võiksid pigemini olla mõlema verbirühma iseseisva arenemise teel kokku langenud. Kui veel tähele panna, et käesoleva verbirühma **A** ja **A₁** tüüpide esinemisala (ilma saarteta) ühtub a-verbirühma vastavate tüüpide esinemisalaga ja neid tüüpe a-verbirühmas tuli taastada algsome konsonantsele liitumisele (*leind* < **leütnüt* jm.) ja käesolevagi verbirühma puhul ei ole seesugune tüüp tundmatu lähemais sugukeelis (vrd. vepsa *lenu* lk. 243), siis võiks siin küsimusse tulla sisuliselt suurema tõenäolisusega algsome konsonantsele liitumisele taastamine: *añnud* < **atnut* (häälikuliselt vrd. Setälä YSÄH 387, 390).

Mis puutub tüübi **A₁** esinduse häälikulisse külge, siis võiks siin küsimusse tulla silbilõpulise dentaalklusiili *D* kadu kahe nasaali vahelt: *añdnud* > *añD*. Häälikuliselt on see võimalik, kuid arvestades, et a-verbirühma puhul esines samal maa-alal sama tüüp ja selle puhul ei ole häälikuliselt võimalik dentaalklusiili kadu, siis ei võiks see siingi tõenäoliselt küsimusse tulla. Jääks siis järele tõenäolisem võimalus, et **A₁** tüüp on samuti häälikseaduslik konsonantse liitumise esindus: *añD* < *añnud* (vrd. *ne*-verbides *pañD* < *pañnud* jm.) < algsome **atnut*.

Muud esindustüübid võiksid häälikuliselt taastuda algsome vokaalsele liitumisele. Võetagu näit. tüüp **B** (*añdnud* jm.). Kuigi see tüüp on ühis- ja kirjakeeles valitsev, siiski kohtame seda eesti murdeis väga vähesel määral. EP murderühmis ei ole see tüüp kuski valitsevalt murdeomane. Üksikuis kihelkonnis parallelesindusena leiduvad juhtumid võivad ka olla lihtsalt ühiskeeles mõjuna käsitatavad. Samuti on üsna kahtlane, kas eesti vanema kirjakeele vastav tüüp üldse peegeldab kunagist eP murrete seesugust esindust (vrd. lk. 245—246).

EL murdeis tuleb küll tüübi **B** esindust käsitada kunagiseks põhiesinduseks, kust praegused tüübid on arenenud, kuid praegu ei ole see säälgi murdeomane. Esindustüübigi eL murdeis on üldse väga kirju. Nii esineb siin: 1. paar **A** tüübi üksikjuhtumit (Ote, Plv), 2. ühiskeeles pruugile vastavat **B** tüüpi, 3. kõige laiemal alal (eL põhjaosas, keskosas, Setus, eKe. idaosas ja eLä

lõunaosas) murdeomaselt tüüp **B**₁, mis on eelmise tüübi edasiareng (— klusiil *D* on kadunud kahe nasaali vahelt), 4., 5. ja 6. eL lääne- ja edelaosas **C**, **C**₁ ja **C**₂ tüübid, mille käsituse kohta vt. **a**-verbirühma puhul lk. 233—234, ja lõppeks 7. Ote tüüp **D**, kus klusiil on kadumise asemel pikenenud (vrd. lk. 234).

Võrdlemisi lahtiseks jätavad esindusvahekorrad küsimuse, kas tüübi **B** esindus, mis on põhjaks eL hilisemaile esindustüüpidele, on algsuomest lähtuv või hilisem muude verbide analoogia. Võib ainult tuletada meelde, et varemini käsiteldud **a**-verbirühma puhul peeti seda hilisemaks. Sama käsitust võib rakendada ka käesoleva verbirühma puhul.

Mis puutub Saaremaa ja eKi. rannikumurrete **C** tüübi esindusse, siis on see nähtavasti samuti käsitatav kui **a**-verbirühma puhul.

c.

Verbirühmas *käntä-*, *kältä-* jm. on eesti murdeist märgitud järgmisi esindustüüpe:

A tüüp: *n-line* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. VII Kalju *vänund*, *känund* (VIIT), Muh Lõetsa *veänud*, *keänud* (MuhT), Linnuse *keänud*, *veänud* (i. m.).

A₁ tüüp: *känd*, *vänd* esindus. Selle kohta vt. andmeid **B**₂ tüübi all.

B tüüp: ülipikk vokaal või pikk diftong + *-ln-*, *-rn-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. VII Kalju *kêlnD*, *pôrnd*, *nêlnD* (VIIT), Muh Lõetsa *kiêln*, *püörn*, *niêln* (MuhT), Linnuse *keêln*, *nêeln* (i. m.), Hiiumaal, näit. Emm *kêrnd*, *pôrnd*, *nêlnD*, *kêlnD* (MEmm.), Phl Kerema (*lt-*, *rt-*verbides) *kêln*, *pörn*, *nêln* (PhlK), Rei Jõeranna *kêrnD* (EKA 176 10), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *kêrnd*, *pôrnd*, *nêlnD*, *kêlnD* (RidMS), Mar Haeska *kêlnD*, *pôrnd*, *nêlnD* (MarT), eLä. keskosas, näit. Vig Säälä *kêlnD*, *kêrnd* (VigMS), Kse Hõbesalu *kêln* (KseMS), Mih Piisu *kêlnD* (i. m.), PJg Naartsi *kêlnD* (i. m.), Tor Niimiste *kêlnD* (i. m.), Pär *kêlnD* (PärT), Elbu *kêln* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Var *kîln* (HÜVar. 54), Tõs Kastna *pörnD* (MT 39 8), alev *pörn* (VMÜTõs. 17), Liu *kêln* (MT 57 22), Ermistu *pörn*, *kêrn*, *nêln*, *kêln* (TõsMS), eLä. lõunaosas, näit. Hää *pûrnu* (HääMÜ

186), *kilnu* (255), Saa Talli *kilnu* (MT 70 22), eI-s näit. Kod *pürnüd* (KodD 83, VokKodD 42), eKe-s, näit. KJn Leie *pürnud* (MT 104 2), Lalsi *põrnd* (MT 30 5), Vil Auksi *kêlnud*, *põrnu* (i. m.), eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni *kilnu*, *pürnu* (OteMS), Rõn Koruste *kêlnu* (i. m.), Puh *kilnu* (PuhMS), Võn Mäletjärve *kilnu* (i. m.), eL keskosas, näit. Rõu Sänna-Hurda *kilnü?* (RõuMS IV), Urv Vaabina *kilnü?*, *nilnü?*, *pürnü?* (UrvMS), Röp Parapalu *kilnü?*, *nilnü?*, *põrnü?* (RöpP), Setus, näit. Matsuri *kilnü?* (i. m.), eL keelesaartel Lut-s, näit. *kielnü?*, *nünnü?* (LutMS).

B₁ tüüp: *nn*-line esindus. Seda leidub eLä. lõunaosas, näit. Häa Arumetsa *kännu* (MT 43 40), Treimani *vännu* (EKA 319 2), eKe-s, näit. KJn Leie *kännud* (MT 104 3), eL põhjaosas, näit. Ote Nõuni *vännu* (OteMS), Rõn Koruste *kännu* (i. m.), Kam Kärevere *kännu* (MT 130 28), eL keskosas, näit. Röp Parapalu *kännü?*, *vännü?* (RöpP).

B₂ tüüp: *-n(D)*, *-l(D)*, *-r(D)* esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Rei *kêld* (ReiMS II), eLä. põhjaosas, näit. Rid Tuuru *vänd* (RidMS), Mar Haeska *vänd* (MarT), eLä. keskosas, näit. Kse Hõbesalu *vänd* (KseMS III), Mih Piisu *känd*, (ka:) *kêld* (i. m.), PJg Naartsi *känd* (i. m.), Tor Niimiste *känd* (i. m.), eLä. edelaosas, näit. Tõs Ermistu *kân*, *vân* (TõsMS), eI-s, näit. Kod Tossumetsa *kild* (MT 88 42), eKe-s, näit. KJn *känd* (KJnMS I), SJn Põhjaka *känd*, *kêld* (i. m.).

C tüüp: *-ndn-*, *-ldn-*, *-rdn-* esindus. Seda leidub eL-s, näit. Rõu Väike-Ruuga *kändnu* (MT 53 2), Sänna-Hurda *kändnü?*, *kildnü?*, *pürdnü?* (RõuMS IV), Urv Vaabina (üksik) *kändnü?* (UrvMS), Se Satseri *pürdnü?* (MÜSeS 118), Lut *kändnü?*, *pürdnü?* (LutMS).

C₁ tüüp: *-ndan-*, *-ldan-*, *-rdan-* jm. esindus. Seda leidub eKi. rannikumurdeis, näit. Kuu Juminda neem *kieldänt* ~ *kieltänt*, *kieltänet*, *vändänt* (i. m.), Pärಿಸpea neem *nieltänt*, *nieltänet* jm. (i. m.), Kad Käsmü (vanem esindus) *kändänt*, *kierpänet* (i. m.), Hlj loode- ja kirdeosa (vanem esindus) *kielvant*, *kiervanet* (i. m.), kirdeosa (ka:) *kielvanu* jm. (i. m.), Lüg (harva vanema esindusena) *kändänt*, *kielvanet* (i. m.), Vai idaosa *kieldänt* ~ *kieltänt*, *nieltänet* (i. m.), eL lääneosas, näit. Trv põhjaosa *pündän*

(MT 17 15), Väluste *pũndän* (TrvMS IV), Ämmuste *kĩldän* (TrvMS I), Kaubi *kĩldän* (i. m.), Pst Kääriku *kêldän* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San Korijärve *pũndänü* (HÜSanL I 5), Kurevere *kãndänü* (EKA 220 21), eL keelesaartel Lei-s, näit. *kãndanu*, *pũrdänu* (LeiV 4), *nĩtdanu*, *kĩtdanu* (6), *vãndänu* (LeiMV 58).

C₂ tüüp: *-nden-*, *-lden-*, *-rden-* esindus. Seda leidub eL lääneosas, näit. Hls Vana-Kariste *kãnden* (MT 97 1), Krk Saaretse *kãnden* (MT 200 37), Hel Taagepera *kêlden* (i. m.), eL põhjaosas, näit. San *põrdenu*, *kêldenu* (MÜSan. 35), Mäe *kêldenu* (MT 63 14). Samuti on märgitud seda ka eLä-st Aud-st, näit. *kãnden*, *vãnden* (AudHÜ 13).

C₃ tüüp: *-ndun-*, *-ldun-*, *-rdun-* esindus. Seda leidub eL edelaosas, näit. Krl *pũrdünü?* (KrlMÜ 158, 159, 160), Har Koikküla *nêldunu* (MT 115 25), Saru *kãndünü* (MT 150 15), Alasilla *kĩldunu*, *kãndunu* (HarMS I).

D tüüp: ülipikk vokaal või pikk diftong + *-nan-*, *-lan-*, *-ran-* esindus. Seda leidub Saaremaal, näit. Khk lõunaosa *kãnanD*, *vãnanD*, *kêrand*, *nêland*, *põrand* (i. m.), Hiiumaal, näit. Phl Kerema *vênõn*, *kênõn*, *põrõn*, *kêlõn*, *nêlõn* (PhlK), Rei Jõeranna *kêrand* (EKA 176 20), eLä-s, näit. Kse Hõbesalu *kêland* (KseMS III), Laulepa *nêland* (KseMS II), eP-s (?), näit. Juu Kaiu *kêran* (JuuK 44), Jõe Miiduranna *kêrand* (MT 146 5), eKi. rannikumurdeis, näit. Jõe kirdeosa *kielant*, *nielanet* (i. m.), Kuu ranna lääneosa *kãnanD*, *kieland* (i. m.), Kad Käsmu (noorema esindusena) *kãnanD* ~ *kãnant*, *kielanet* (i. m.), Hlj loodeosa (noorema esindusena) *kielant*, *kãnant* (i. m.), kirdeosa (noorema esindusena) *kielanu* ~ *kielant* (i. m.), ranna keskosa *kierant*, *vãnant* (i. m.), khk. keskosa *kieland*, *nieland* (i. m.), VNg põhjaosa *kielanu*, *nielanet* (i. m.), Koila *püöränu* (VNgM 97), Kunda ümbrus *kielanu* ~ *kieland* (i. m.), Lüg (noorema esindusena) *kãnant* (i. m.), Reo *kielant*, *nielant*, *kierant* (LügT), Jõh põhjaosa *püörant*, *püörantet* (i. m.), Toila *püörant*, *püörantet*, *kierant*, *kierantet*, *kãnant*, *kãnantet*, *vãnant*, *vãnantet*, *kielant*, *kielantet* (JõhMS), Vai põhjaosa keskosa *kielant* ~ *kielant*, *kielantet* (i. m.).

D₁ tüüp: *kêlen* esindus. Seda leidub paiguti eL lääneosas, näit. Hls *kêlen* (MÜHls. 38), Krk Karksi *kêlen* (i. m.).

E tüüp: pikk vokaal või lühike diftong + *-nan-*, *-lan-*, *-ran-* esindus. Seda leidub Hiiumaal, näit. Emm *vānand* (MEMM.), Rei Kõpu *vānand* (ReiMS IV), eP-s, näit. Hag Kohatu *kānand*, *vānand*, *kiērand*, *püörand*, *niēland*, *kiēland* (HagVM), JMd Oeti *kiēland*, *kiērand* (JMdMS I), Ann Nurmsi *pōrand* (MT 129 8), Kad Eru *niēland* (MT 160 9), VMr *kānand* (VMrT), eI-s, näit. Iis *püörand* (IisMS I), eKe-s, näit. KJn *pōrand* (KJnMS I).

F tüüp: *-nln-* jm. esindus. Seda on märgitud Ote-st, näit. Nõuni *kātnü*, *pūtnü* (OteMS).

Lähemaist sugukeelist leiame liivis kaht tüüpi esindust. Esimest tüüpi märgib Sjögren-Wiedemann, näit. Piza *kielđon* (LGr. 437), Kuolka *kielđon* (311), kuna teine näikse olevat liivi praegu valitsev tüüp, näit. Siikrög *kiērān* (Kettunen ULSpr. 38:13), Koströg *kiērān* (82:17), *kiērānt_s-* (90:3), *kiērānd_i-* (92:11), Luuž *kiērānād_i-* (127:18), mis võiks eelmisest noorem olla.

Vadjas leidub üht tüüpi, näit. Järvigois tšulä *kiertānū* (Lensu ZFS 253:16), mis võiks taastuda algsome vokaalsele liitumisele.

Soome murdeis leidub sama tüüpi esindust, näit. Pomarkku *kiärtäny'* (Latvala LSKK 19), Urjala *kiältäny* (Kannisto LEHKM 199), Hirvensalmi *kieltänä ~ kieltänt* (Hyyryläinen THsK 54), kuid soome vanema kirjakeele kujud fäännyt, fäännyt, fäännyt, fiellyt (vt. Setälä YSÄH 389, Ojansuu Vir. 1907 122, MAK 113, 112) näitavad teissuguse tüübi esindust, mis on olnud sel ajal valitsevam. Viimast tüüpi on taastatud algsome konsonantsele liitumisele, näit. *kān-nüt* < **kātnüt*, samuti *kiellüt* < **kēlnüt* < **kēlnüt* (vrd. Ojansuu Vir. 1907 122, MAK 112).

Karjala-aunuse murdeis valitseb praegu samuti vokaalse liitumise esindus, näit. krj-s *tüöndän(üt)* (Genetz TVKK 229), krjP-s Kiestinki *kiertän_k-* (Pukki KKN III 154:19), krjTv-s Vesjogonsk *tüöndän* (Karjalainen KKN I 21:17, 22:5), aunSm-s Salmi *tüöndänned* (Kujola ÄTSalm. 79:2), lüüdi murdeis Šuoju *tüöndānu* 'lähettänyt' (Ojansuu LKN 63:12, 64:16), Sununsuu *tüöndānū* 'lähettänyt' (Kujola ib. 182:11).

Praegune eesti murrete tüübistik on võrdlemisi kirju. Kui jälgida eesti kirjakeele vanemate mälestiste esindusvahekordi, siis leiame ainult kahesugust tüüpi.

Tüübi **B** esindust märkivat kirjutusviisi leidub Müller 1600. a. ümber Tln errafeelnuθ (VGEG XV 42:18, 174:2), errafeelnuθ (48:13), erraneelnuθ (79:11, 91:4), Stahl Tln 1632—1649. a. neelnuθ (Anf. 108), feelnuθ (42), errafeelnuθ (HHb. II 19:2), Rossihnius 1632. a. eL erraneelnuθ (VGEG XIX 241:26), Hornung 1695. a. põõrnuθ (KKR 193:23), feelnuθ (281:28), A. J. de la Gardie üleskutse 1702. a. Tln feelnuθ (VEKVM 288:2), piibel 1739. a. feelnuθ (I Moos. XX 6, XXII 12, 17, XXXIX 9). Vrd. ka Thor-Helle AESpr. 72.

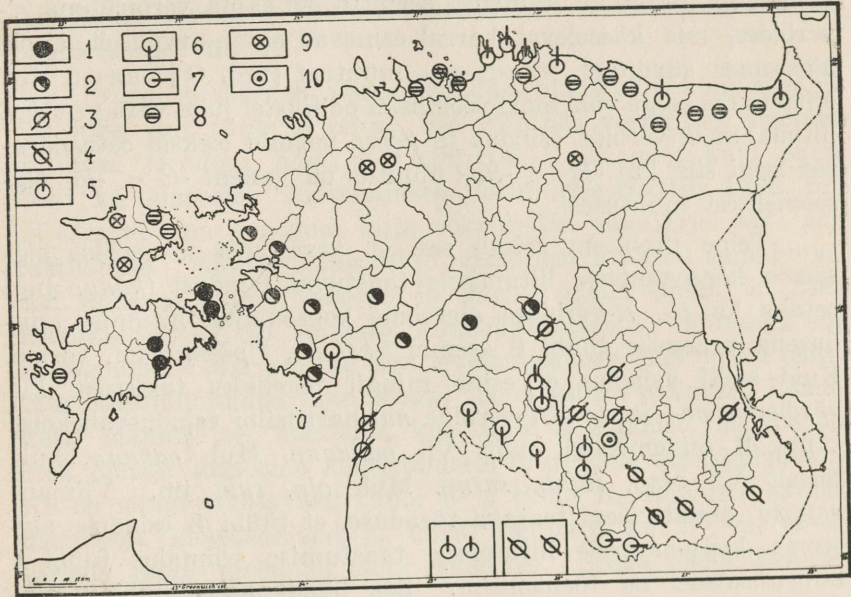
Tüübi **C** esinduse märkimist kohtame umbes samal määral, näit. Müller 1600. a. ümber Tln põõrnuθ (VGEG XV 2:15, 44:25, 333:4, 336:1, :16), põõrnuθ (193:26, 262:5, 264:2, 273:23, 288:25, 291:8, 292:31), fändnuθ (262:6), Turu käsi-kiri XVII sajandi esimene pool errafeelnuθ (VEKVM 22:22), Rossihnius 1632. a. eL (?) üllewähõrnuθ (VGEG XIX 55:28, 108:36, 177:22), üllewehõrnuθ (272:26), A. Verginius 1686. a. eL fähõrnuθ (WT Matt. XI 20, 21), Andr. ja A. Verginius 1690—1701. a. feelnuθ (VEKVM 210:22).

Nende eesti kirjakeele vanemate mälestiste esindusvahekordade järgi võiks otsustada, et tüübi **B** esindus oli tol ajal üldpõhja-eestiliselt valitsemas, kuna tüübi **E** esindus, mis praegu valitseb eP-s, peaks olema tekkinud hiljem paari viimase sajandi jooksul. Tüübi **C** põhja-eestilised kujud kirjakeele vanemais mälestisis võiksid olla ühenduses eKi. rannikumurrete C₁ tüüpi esindusega (vrd. lk. 231, 245—247).

Kui asuda vaatlema eesti murrete esindustüüpe üksikasjalikumalt, siis võib näha, et tüübi **A** (*kānuθ*) esindus, mida leidub ainult *nt*-verbides Saaremaa idaosas ja Muh-s, on häälikulisest küljest käsitatav ainult üht viisi, seega peetav häälikseaduslikuks algsoome konsonantse liitumise esinduseks: *kānuθ* < **kātnüt* < **kāntnüt* (vrd. soome vanema kirjakeele fäämnyθ jm. lk. 263). Teissugust häälikulist võimalust seesuguste nõrgastmeliste kujude seletamiseks ei näi olevat. Ka analoogia-

võimalused ei saaks küsimusse tulla, isegi mitte *kuulma*-verbi-tüübist, kuna tüüp A esineb ainult *nt*-verbides erinevalt *lt*-, *rt*-verbide esindusest.

Tüübi B esinduse häälikuline külg on kaunis ebamäärane ja ei anna kindlat pidet nende kujude seletamisel. Siin võib

Kaart nr. 17. *käntä*-, *väntä*-verbide esindus. 1 — tüüp A; 2 — tüüp A₁ (resp. B₂); 3 — tüüp B₁; 4 — tüüp C; 5 — tüüp C₁; 6 — tüüp C₂; 7 — tüüp C₃; 8 — tüüp D; 9 — tüüp E; 10 — tüüp F.

küsimusse tulla dentaalklusiili kadu kahe helilise konsonandi vahel, seega *kêlnD* jm. < **kêlnud* < **kêltänüt*, mille kohta vrd. häälikuliselt Kettunen KodD 71—72, EKÄH 25. Teisest küljest võib siin arvesse tulla võimalus, et tüübi B praegune häälikseis on tagasiviidav algsome konsonantsele liitumisele: *kêlnD* jm. < **kêlnüt* < **kêltnüt* (vrd. soome vanema kirjakeele *fieľtyt* lk. 263).

Viimase võimalusega ühenduses tuleks tähelepanu juhtida mõningaile probleemidele, mis ei ole päris selged. Nimelt tuleb esmajoones küsimusse algsoomeliste häälikmuutuste *-ltn-*

> *-ln-* ja *-ln-* > *-ll-* kronoloogiline vahekord, sest sellest olenevalt eesti murretes, kus on *-nud* > *-nd*, oleks häälikseaduslikuks algsome konsonantse liitumise esinduseks kas *kēld* < **kēllūt* või *kēlnd* < **kēlnūt*. See probleem on enam teoreetilist laadi ja see ei oma eesti murrete vastava tüübi häälikulise analüüsiga ühenduses tegelikku tähtsust seetõttu, et sama verbirühma *rt-*verbides, mis käesoleval korral esinevad sama-arvuliselt, ei ole algsomes sündinud *-rr-* < *-rn-* muutust (vrd. O j a n s u u Vir. 1905 64) ja seega võis morfoloogilistel põhjustel juba vara nendega liituda ka *lt-*verbide esindus ja *kēlnd* vormid oleksid ootuspärased isegi siis, kui *-ln-* < *-ltn-* muutus on vanem *-ll-* < *-ln-* algsommelise muutusest.

Teine probleem seisab ses, et arvestades *nt-*verbide algsome konsonantsele liitumisele taastuvat esindust (*kānud* jm.) ootaks ka *lt-*, *rt-*verbides algsome konsonantse liitumise esindusena praeguse tüübi **B** asemel **kēlnud*, **põrnud* jm. vorme. Kuid seski asjaolus ei esine mingit tegelikku takistust, kui võrdleme *ne-* ja *le-*, *re-*verbide *nut-*partitsiibi esindusvahekordi tüübi **B** esinemisalal, näit. VII *pañnund*, Muh *pañnud*, kuid teisalt VII *olnd*, *tuñd*, *suñd*, Muh *oln*, *tuñ* jm. Viimane asjaolu annab isegi teatava tõenduse, et tüübi **B** esinduse algsome konsonantsele liitumisele taastumise võimalus tüübi **A** esinemisaladel on tõenäolisim. See häälikuliselt tüübi **B** esinduse algsome konsonantsele liitumisele tagasiviimise võimalus maksab ainult nende murrete kohta, kus on sündinud *-nud* > *-nd* muutus, seega siis saarte ja eLä. mandri murrete kohta (välja arvatud eLä. lõunaosa), ja on tõenäolisem dentaalklusiili kaoga seletamise võimalusest veel seetõttu, et nii **a-** kui ka **b-**verbirühma puhul valitses sel alal konsonantsele liitumisele taastatav esindus (vt. lk. 231—233, 258—259) ja ühegi vormirühma puhul käesolevas verbirühmas pole sel maa-alal võidud konstateerida esindust, mis võiks tagasi minna algsome vokaalsele liitumisele (näit. *kēltti*, *kēldi*, mitte *kēletti* lk. 67, 72—73, *kēldašse* jm., *kēldašse* jm., *kēltašse* jm., mitte *kēlettašse* lk. 115—118, *kēlda*, mitte *kēlda* lk. 180—182).

eL murdeis ja nende naabruses (eLä. lõunaosas, KJn-s, Kod-s), kus *nut-*, *nüt-*partitsiibis vokaal on säilinud, jääb hää-

likuliselt praeguse tüübi **B** esinduse seletamiseks ainult dentaalklusiili kao võimalus, sest vastav tüüp esineb sääl tugevaastmelisena.

Tüübi **B**₁ esindus, mida leidub *nt*-verbide puhul eLä. lõunaosas ja eL põhjaosas, on ilmselt tekkinud dentaalklusiili kao tagajärjel: *kānu* < *kān^hnu* (häälikuliselt vrd. eespool tüübi **B** puhul tehtud viiteid).

Praeguse tüübi **B**₂ (*kānd*) esinduse häälikuline külg on sama ebakindel kui tüübi **B** oma. See võib olla vormiliselt vokaalse liitumise esindus: *kānd* < **kān(DN)D* < *kāndnud*, kuid sama hästi ka algsome konsonantsele liitumisele taastuv tüüp, mis on saanud oma praeguse kuju vokaali kao tagajärjel *nut-*, *nūt-*partitsiibist: *kānd* < *kānud* (vrd. seesugust käsitust samal maa-alal esineva *pañd* < *pañnud* ja *añd* < *añnud* puhul lk. 258). Häälikuliselt ei ole võimalik kindlaks määrata, kummaga siin on tegemist. Mis puutub aga levinemisalasse, siis on see teatavate iseloomulikkude tunnustega. Seda esineb peamiselt Lääne-Eesti mandril sel maa-alal, kus tüübi **B** esindust võis tõenäoliselt pidada algsome konsonantsele liitumisele tagasiminevaks. Nii on siingi nähtavasti tüübi **B** ja tüübi **B**₂ esindused samuti üksteisega kaasaskäivad ja ühist algupära kui *le-*, *re-* ja *ne-*verbide *tuñd*, *suñd* ja *pañd* esindused. Seega tõenäolisemalt: *kānd* < *kānud*.

Tüüp **C** võiks häälikuliselt tagasi minna algsome vokaalsele liitumisele: *kāndnu* < *kāntānūt*.

Tüüp **C**₁, olles oma häälikuliselt küljelt võrdne soome murrete esindusega (vrd. 263), omab viimasega sama vahekorda, mis **a-** ja **b-**verbirühma puhul (vt. lk. 235, 260). EL tüüpide **C**₁, **C**₂ ja **C**₃ puhul tuleb lähtuda tüübi **C** põhiesindusest, kuhu hiljemini vokaal on sisse toodud (vrd. **a-** ja **b-**verbirühma puhul samaste tunnuste ja levikuga tüüpe lk. 233—234, 260). Samalt tüübi **C** aluselt lähtuvaks tuleb käsitada ka tüübi **F** juhtumeid, kus klusiil on pikenenud (vrd. lk. 234, 260).

EKi. rannikumurdeis tuleb tüübi **D** juhtumeid käsitada samaseks tüübi **C** omadega, selle vahega, et kogu verbiparadigmast on siin kadunud klusiil. Saaremaalgi on tüüp **D** hilisem.

Tüübi **E** esindus on võrdne nn. verba contracta rühma esindusega (näit. *teŕmand* jm.) ja ilmselt viimaste analoogial tekkinud (vrd. lk. 55, 59—60, 104—106, 174, 211). Nagu viidati eesti kirjakeele vanemate mälestiste puhul, peaks see praegune suure esinemisalaga tüüp olema võrdlemisi hiline.

Kui tagasi vaadata nende esinduste vahekordadele, siis näeme, et vokaalse liitumise tüübi põhiesindusele lähevad tagasi kõik eL esindustüübid. Kas see eL põhiesindus taastub algsome vokaalsele liitumisele, on sama ebakindel kui **a-** ja **b-**verbi-rühma puhul, isegi kaheldav, kui meenutada käesoleva verbi-rühma muude vormirühmade esindusi ja nende puhul valitsenud tendentse. EP murrete üldiseks põhiesinduseks on nähtavasti olnud tüüp **B** resp. tüüp **B₂**, mis tõenäoliselt taastub algsome konsonantsele liitumisele, kuna muud tüübid on hilisemat algupära. EK*i* rannikumurrete esindus on ühenduses soome murrete esindusega, nagu eranditult kõigi vormirühmade puhul, erinevalt muust eP esindusest.

7.

Pääle üksikute vormirühmade käsitlust tehtagu mõningad tagasivaated üldolukorra kohta, et saada enam selgust kogu küsimusse.

a.

Nagu üksikute vormirühmade analüüsi puhul selgus, võib paljudel kordadel konstateerida *ta-*, *tä-*verbide kokkupuuteid muude verbirühmadega, mis avaldus kas nende verbirühmade analoogiamõjus *ta-*, *tä-*verbidele või vastupidi *ta-*, *tä-*verbide analoogiamõjus nende verbirühmade vormidele. Nii kohtame üldülevaates järgmisi kokkupuuteid:

aa.

Võetagu kõigepäält *hoita-*, *leütä-* jm. verbirühma kokkupuuted *vē-*, *jō-* jm. ühesilbiliste verbidega. Nende verbirühmade puhul on konstateeritud viimaste mõju esimesile, näit.

Esindustüübid	Levik
pass. prees. <i>lõõväs</i> (80), <i>jouakse</i> (88) < <i>süõväs</i> , <i>juuakse</i> jm. (88)	eL ? Hi
<i>oivaks</i> jm. (80) < <i>võivaks</i> jm. (88)	Hi
inf. <i>seõvæn</i> (138), <i>šouvva</i> , <i>põvva</i> (152) < <i>juõvæn</i> jm. (152)	eL

Nagu näha, on nende kokkupuudete esinemisalaks eL ja Hiiumaa.

Kuna mainitud kokkupuuted (vähemalt eL murdealal) on võrdlemisi juhuslikku laadi, siis võivad need olla tekkinud sel

teel, et päämine mõju on teisesuunaline, s. o. *ta-*, *tä-*verbide mõju ühesilbilistele verbidele. Käesoleval juhtumil ongi see tege-likult nii. Võetagu näit. pret. passiivi vormid, kus oodatava üksik-klusiili asemel leidub eL piirkonnas ootuse vastaselt gemi-naatklusiil, näit. eLä. lõunaosas Hää Urissaare *käittu* (MT 43 28), Saa *vitti* (SaaH 35), Talli *vitti* (MT 70 17), *vittud* (31), eKe. lääneosas SJn Põhjaka *müittud*, *vittud* (SJnP 20), Lahmuse *vittud* (MT 92 2), Pil Imavere *mütti* (EKA 306 3), eL lääne-osas Hls *mütti*, *käütti* (HlsMVok. 40), *müit*, *käit* (MÜHls. 39), Vana-Kariste *vitti* (MT 10 4), *mütti* (MT 14 6), Pornuse *vitti* (MT 45 5), Abja *mütti*, *käittävel* (HlsMS V), Uue-Kariste *vit* (HlsMS IV), Hel Lõve *käitti* (MT 137 12), Pst Holstre *käitti* (EKA 221 10), Trv Mustla *käitti* (MT 126 1), Veneküla *vit* (TrvMS IV), *vitti* (EK 1925 131), Ämmuste *käittäv* (TrvMS I), Krk Polli *vitti* (MT 200 52), eL põhjaosas Ote Nõuni *käitti* (MT 132 31), TMr *vittu* (EKA 286 5, EKA 287 2), eL edela-osas Krl Käärikmäe *müttü* (KrlMS I), Har Alasilla *käüt* (HarMS I), eL keskosas Rõu *käittäv ti* (RõuMS I), Vas Sik-sälä *käittäv* (VasMS), Setus *kaüt* jm. (SeT).

Esitatud vorme ei saa rahuldavalt seletada teisiti kui analoogiaga *oitti* jm. vormidest. See analoogia näitab selgesti kokku-puute olemasolu nende kahe verbirühma vahel eL-s.

Kui võimalikuks pidada, et analoogia eeltingimuseks on, et murde mingis arenguastmes peavad mõlema verbirühma mõned vormid olema iseseisva arenemise teel ühte langenud, kust analoogia on võinud alguse saada, siis mainitud kahe verbirühma kokkupuute maa-alal eL-s me neid vorme praegu ei leia. Seega peaksid need vormid olema praegusist eL mur-deist hävinud hilisemate häälikarengute või analoogiate kaudu. Kui jälgida mõlema verbirühma paradigma eri vorme ja nende arenemisvõimalusi, siis leiame, et seesugusteks vormideks, mis iseseisva arenemise teel võisid olla kokku langenud, on ainult *nut-*, *nüt-*partitsiibi vormid: ühelt poolt algsome konsonantse liitumise vormid *ta-*, *tä-*verbides võimalikud **hoinu?*, **lõünü?* (< **hoitnut*, **leütnüt*) ja teiselt poolt ühesilbilistes verbides *sānu?*, *tōnu?*. Sisulisi takistusi selle oletuse tegemiseks ei esine. Nimelt on *nut-*, *nüt-*partitsiip üks suurema esinemistihedusega

forme eestis (liittempused jm.) ja on täiesti küllaldane selleks, et moodustada analoogiale vahelüli. Teiselt poolt nägime aga, et *nut-*, *nüt-*partitsiibi puhul tuli eL murdeis esinduse põhiliseks tüübiks pidada *lõõdnü* jm. tüüpi esindust, mis võib taastuda algsome vokaalsele liitumisele ja seega ei saaks *nut-*, *nüt-*partitsiip mingis arenemisastmes moodustada tarvilikku vahelüli küsimuses oleva kahe verbirühma vahel. Kuid nägime samuti, et eL murrete *nut-*, *nüt-*partitsiibi vokaalse liitumise põhiesinduse algsomesse taastumise juures esines teatud kahtlusi. Kui võrdleme küsimuses oleva kahe verbirühma kokkupuudete maa-alalist levikut eL piirkonnas *nut-*, *nüt-*partitsiibi vokaalse liitumise põhiesinduse maa-alalise levikuga, siis märkame, et esimene on ulatuslikum ja seega-tõenäoliselt ka vanem, mistõttu selt seisukohalt ei esine takistusi ja vokaalse liitumise esindus *ta-*, *tä-*verbide *nut-*, *nüt-*partitsiibis võib nende kokkupuudete ajast olla hilisem.

Mis puutub Hiiumaa olukorda, siis on siin võimalik murdesegunemisest tingitud keeletunde lõtvumise tõttu ka mõlemapoolseid juhuslikumaid mõjutusi nõrgema kontakti puhul. Üleminek on siingi sündinud *nut-*, *nüt-*partitsiibi kaudu (vrd. lk. 219, 232—233).

bb.

Järgmisena on *anta-*, *murta-* jm. verbirühma ja *ole-*, *tule-*, *pane-* jm. verbirühma omavahelised kokkupuuted jätnud esimese verbirühma esindustüübistikku järgmisi jälgi:

Esindustüübid	Levik
pass. prees. <i>añnaš ~ añašse</i> (92), murratje (101) < <i>pañnaš, suřrakse</i> jm. (101)	eL ? Hi
<i>añdakse</i> jm. (92) < <i>oldakse</i> jm. (109—110)	Hi

Näeme, et käesolevadki kokkupuuted näitavad eL-sse ja Hiiumaale. Ka on nende iseloom sama juhuslikku laadi kui eelmiste verbirühmade puhul.

Teisesuunalisi, s. o. *ta-*, *tä-*verbide mõju näitavaid kokku-
puuteid esineb palju suuremal määral, näit.

Esindustüübid	Levik
pass. pret. <i>tultti</i> jm. (56—58) < <i>murtti</i> jm. (61)	eL eKe. eLäL Hi
pass. prees. jaat. <i>õldašse</i> jm. (104—105) < <i>muřdašse</i> jm. (107)	eL (eLäL) (Hi)
<i>olttakse, panttakse</i> jm. (105—106) < <i>murttakse, anttakse</i> jm. (107)	eKe. eLäL Hi
pass. prees. eit. <i>ei õlda</i> jm. (127) < <i>ei muřda</i> jm. (129)	eL
<i>ei pantta, ei oltta</i> jm. (128) < <i>ei antta</i> jm. (129)	eKe. eLäL Hi
inf. <i>pañda</i> jm. (172—173) < <i>añda</i> jm. (175)	eL
<i>pañda</i> jm. (173) < <i>añda</i> jm. (175)	eL
imperat. <i>paņkke</i> jm. (208) < <i>aņkke</i> jm. (209)	eL
<i>paņke</i> jm. (208) < <i>anike</i> (209)	(eL) eLäL
partits. <i>pañnu</i> jm. (249) < <i>añnu</i> jm. (258)	eL eLäL
<i>pañdnu</i> jm. (254—255) < <i>añdnu</i> jm. (258)	eL
<i>pañdan</i> jm. (255) < <i>añdan</i> jm. (258)	eL
<i>pañden</i> jm. (255) < <i>añden</i> (258)	eLLä.
<i>pañdunu?</i> jm. (255) < <i>añdunu?</i> (258)	eLE
<i>paņnu</i> jm. (255) < <i>anņu</i> (258)	Ote

Esitatud loetelust näeme, et geograafiliselt leiavad need kokkupuuted aset ühelt poolt eL murdeis ja nende naabruses — eLä. lõunaosas ja eKe-s — ning teiselt poolt Hiiumaal. Seega koonduvad kokkupuutenähted teatud kindlaile murdealadele, mis on tähelepandavalt ühed ja samad eelmise kokkupuuterühma murdealadega.

Teiseks näeme, et kokkupuuted seisavad olulises osas *ta-*, *tä-*verbide mõjus *ne-*, *le-*, *re-*verbidele ja ainult üksikud juhuslikumad vastupidise analoogia juhtumid on nagu mingi tagasi-pegelduva iseloomuga.

Kuna neid kokkupuuteid võib samahästi kui fakti käsitada, siis jääb nende puhul huvitavamaks küsimuseks veel kindlaks määrata, kust need kokkupuuted on alguse saanud, s. o. missugused nende kahe verbirühma paradigmvormid on moodustanud analoogiale tarviliku vahelüli.

Hiiumaal võib niisugusteks vormideks pidada *nut-*, *nüt-*partitsiipe, mis mõlema verbirühma puhul praegu esinevad ühelt poolt *pañnud* ~ *pañnund* (vt. lk. 247) ja teiselt poolt *añnud* ~ *añnund* jm. (vt. lk. 235—236) kujul.

EL murdeis ja nende naabruses ei ole sellele küsimusele nii hõlpus vastata. Kummaski verbirühmas ei esine praegusis murdeis seesuguseid vorme, kust kokkupuuted oleksid võinud alguse saada. Siingi peab arvama, nagu eelmise kokkupuudeterühma puhul, et seesugused vormid on mõlema verbirühma paradigmates iseseisva arenemise tulemusena kunagi aset leidnud, kuid hiljem oma arenemises eri teed läinud. Tõenäoliselt võiksid niisugusteks vormideks ka eL murdeis olla *nut-*, *nüt-*partitsiibid. See võimalus sobib ka kokkupuudete levikuga, sest see on laialdasem ja võimalikult vanem kui eL murrete *nut-*, *nüt-*partitsiibi vokaalse liitumise esindus. Seejuures peab tähele panema, et eL murdeis mainitud kokkupuuted nähtavasti kuuluvad eri kronoloogilistesse kihtidesse. Kõige vanem analoogiakiht on eL-s, eKe-s ja eLä. lõunaosas levinenud nähted, mis võimalikult on vanemad lõuna-eestilisest *nut-*, *nüt-*partitsiibi vokaalse liitumise esindusest. Teised kokkupuuted, mis piirduvad päämiselt *ne-*verbide analoogiavormidega ja mis eL murdeis esinevad kitsamal alal, on nähtavasti hilisemad ja alguse saanud

vanemate analoogiavormide kaudu, sest nende analoogiavormide tekkimise ajal peaks tõenäoliselt algupärane analoogia-vahelüli juba olema *ta-*, *tä-*verbides kadunud olnud.

Teatavaid raskusi selle analoogia-vahelüli oletamisel tekitab käsitus eL murrete algsome *tn*-ühendi häälikseaduslikust esindusest, kus klusiil ei ole varemate arvamuste kohaselt assimileerunud järgneva nasaaliga, vaid vokaliseerunud (vt. Setälä YSÄH 151, Kettunen EKÄH 38) ja seega ootaks eL murdeis algsome konsonantse liitumise *nut-*, *nüt*-partitsiipe umbes **ānu*? 'andnud', **kānu*? 'kandnud' jm. kujul, missugused vormid küll mõistetavalt paradigma muudest vormidest liig kaugele arenenud olles võisid hävida juba varakult vokaalse liitumise vormide kasuks, kuid mis seesugustena ei saanud kuidagi luua analoogiale vajalikku vahelüli, kust kaudu oleks sündinud *ta-*, *tä-*verbide mõju *ne-*, *le-*, *re-*verbidele. Hilisemate lv. uurimiste juures aga on Kettunen juba selle klusiili vokaliseerumise teooria kõrvale jätnud ja pidanud lv. ja eL puhul tõenäolisemaks ikkagi assimilatsioonivõimaluse. Nii esitab Kettunen LvWb. XXXV *tn > nn > n* all: lv. „*nīn* (< **nīna*, **līna*) 'schloss' (est. *linn*, estS *lin* < **līnna*, fi. *linna*, weps. *lidn*)“ . See seisukoht, mis on kõigiti kooskõlas *ta-*, *tä-*verbide eL *nut-*, *nüt*-partitsiibi nähetega (vrd. Kra *taīnu*? 'taitanut' < **tairnut* < **taitnut*), võimaldab *nut-*, *nüt*-partitsiibis (**aīnu*? jm.) oletada vahelüli võimalust.

Kuid küsimusel on ka teine pool. Varemini (lk. 259, 264) tsiteeriti Setälä seisukohta *ta-*, *tä-*verbide konsonantse liitumise *nut-*, *nüt*-partitsiibi puhul, mille kohaselt *nt*-verbides oleks algsomes *ntn*-ühendist enne kadunud nasaal *tn*-ühendi eest ja alles siis sündinud *tn*-ühendi assimileerumine *nn*-ks. Teiselt poolt peab aga *lt-*, *rt*-verbide puhul mõnna, et algsomes on ka sündinud niisuguses kolme konsonandi ühendis dentaalklusiili kadu kahe helilise konsonandi vahelt (vrd. näit. sm. *fiellyt* lk. 263, 265). Seega tuleks küsimusse nende kahe algsoomelise häälikkao kronoloogiline vahekord. Tsiteeritud Setälä seisukoht eeldab, et algsoomeline nasaali kadu ses asendis on vanem dentaalklusiili kaost. Kuid vanusesuhe võib tõenäolisemalt olla vastupidine (vrd. näit. lk. 243 tsiteeritud vepsa *lenu*-tüüpi ja *tn*-ühendi assimilatsioonivõimalust puudumist vepsas esimese silbi järel

Setälä YSÄH 150). Ka selt seisukohalt on eL murdeis *nut-*, *nüt-*partitsiibis vahelüli oletamine vormiliselt võimalik näit. **añnu*? jm. kujul. Muid analoogiaie tarviliku vahelüli leidmise võimalusi ei ole näha.

cc.

Verbirühma *kāntä-*, *kēltä-* jm. ja verbirühma *kāle-*, *kōle-* kokkupuudete alal võis konstateerida viimaste mõju esimesile, näit.

Esindustüübid	Levik
pass. pret. <i>kēldi</i> jm. (lk. 64, 70) < <i>kūldi</i> jm. (73—75)	eLäKe. eLäE (eLäL) Hi (eL)
pass. prees. <i>kēldakse</i> jm. (113) < <i>kūldakse</i> jm. (118)	eLäKe. eLäL (Hi) (eI) (eL)
pass. prees. eit. <i>ei kēlda</i> jm. (130—131) < <i>ei kūlda</i> (131)	eLäKe. eLäE eLäL Hi (eL)
imperat. <i>kēlge</i> jm. (212—213, 216—217) < <i>kūlge</i> jm. (216)	eLäKe. eLäE eLäL Hi eKe. eL eLäP

Neist kokkupuudetest näeme, et *le-*verbide mõju *ta-*, *tä-*verbidele on olnud kaunis intensiivne. Ühtlasi võime ka võrdlemisi kindlalt öelda, et nende kokkupuudete tekkepessa tuleb otsida eLä. keskosa ümbruskonnast, kust üksikute vormirühmade puhul mõju on kaugemale levinenud (eLä. edelaossa, lõunaossa, Hiiumaale ja osalt ka eLä. põhjaossa). Kõige suurem levik on sellesuunalisel analoogial imperatiivvormide puhul, kus see on läinud isegi üle eKe. lääneosa eL murdealadele, jättes puudutamata ainult enamiku eL keskosast, edelaosa, Setu ja keelesaared. See on kergesti mõistetav, kui meelde tuletada tehtud märkusi imperatiivvormide analüüsi puhul. Häälikseaduslikud *ta-*, *tä-*verbide algsome konsonantse liitumise imperatiivvormid

arenesid paradigma muudest vormidest liig kaugele, et keeletundele küllaldasel määral olla käsitatavad. Seega oli nende puhul olemas kõige suurem lihtsustamistarve ja pind analoogiliste vormide levinemisele oli kõige soodsam. Muude vormide puhul ei ole see nii oluline olnud ja seetõttu on sellesuunalise analoogia juhtumid eL murdeis juhuslikumat laadi.

Teisest küljest võib konstateerida ka ohtralt leiduvat analoogiamõju vastupidises suunas, näit. *kültti* jm. (lk. 74) < *këltti* jm. (lk. 74), pass. prees. *kültašse* jm. (lk. 117) < *këltašse* jm. pass. prees. eit. *ei külтта* jm. < *ei këlтта* jm., imperatiiv *külkke* jm. (218) < *këlkke* jm. (218), *külke* jm. (218) < *këlke* jm. (218). See vastastikune mõju on nii kaugele läinud, et mõlemad verbitüübid pea täiesti fleksioonisüsteemilt kokku on langenud.

Mis puutub vahelüli küsimusse, siis on nendegi kahe verbirühma puhul *nut-*, *nüt-*partitsiip niisuguseks vormirühmaks, mis mõlemal verbirühmal on algsuurest päale olnud häälikuliselt sarnane (nimelt *lt-*, *rt-*verbides) ja on seda praegugi mainitud kokkupuudete esinemisalal (vrd. lk. 260—261, 265—266). Nähtavasti on siingi siis *nut-*, *nüt-*partitsiip moodustanud analoogiamõjutusile tarviliku vahelüli, kuigi teiselt poolt võiksid selleks olla ka *ta-*, *tä-*verbide paradigma niisugused vormid nagu *kēlav* jm. (< *kēllät* < **kēldät* jm.).

dd.

Verbirühma *kāntä-*, *kēltä-* kokkupuuted verba contracta rühmaga. Üksikute vormirühmade puhul on konstateeritud *da-*, *đä-*verbide mõju *ta-*, *tä-*verbidele järgmisis esindustüübes:

Esindustüübid	Levik
pass. pret. <i>kānatti</i> jm. (64—65, 70) < <i>teṃmatti</i> jm. (75)	eP (eLäP) (Hi) eKeI
pass. prees. <i>kānattakse</i> jm. (113—114) < <i>teṃmattakse</i> jm. (118)	eP eLäP Hi eKeI

Esindustüübid	Levik
pass. prees. eit. <i>ei kēlaŋta</i> (131) < <i>ei teŋmaŋta</i> (131)	eP eLäP Hi eKeI
inf. <i>kēlaŋta</i> (170—171) < <i>teŋmaŋta</i> jm. (177—178)	eP eLäP Hi eKeI eI
imperat. <i>kēlaŋke</i> jm. (213—214) < <i>teŋmaŋke</i> jm. (216)	eP (eLäP) (Hi) eKeI (eI ?)
partits. <i>kēlaŋd</i> jm. (263) < <i>teŋmaŋd</i> jm. (268)	eP (eLäP) (Hi) eKeI eI

Nagu näha leidub seda esindust eP murdeis ja nende naabruses (osalt eLä. põhjaosas, osalt Hiiumaal, osalt eI-s ja eKe. idaosas) ja kõik vormirühmad on enamvähem ühtlase levikuga. Samuti tuleb tähele panna, et sel murdealal kogu *ta-*, *tä-*verbide selle rühma paradigma on täiel määral kokku langenud *da-*, *dä-*verbide omaga (näit. *kānan*, *kānad* jm.). Vastupidised analoogiamõjud näikse täielikult puuduvat. Kõigiti näikse siin tegemist olevat täieliku tüübsiirdumisega, mis nähtavasti ei ole kuigi vana (vt. lk. 70, 117, 185—186, 217, 264).

Mis on siin selle tüübsiirdumise puhul moodustanud vahelüli, on kaunis raske kindlaks määrata. Nähtavasti on see pidanud olema mingisugune analoogiline vorm või vormirühm, sest häälikseaduslikud kokkupuutepunktid ei ole võimalikud. Asi on seda raskem, et *ta-*, *tä-*verbid on teinud täieliku tüübsiirdumise.

b.

Kui äsjakäsiteldud muude verbirühmadega kokku puutudes tekkinud analoogiavormid maha arvata, siis võib katsuda luua üldpilti eesti murrete vokaalse ja konsonantse liitumise vormide vahekorra.

Algsome konsonantsele liitumisele tagasiminevaid ootuspäraseid vorme leidub eesti murdeis käsiteldud vormirühmade puhul järgmiselt:

Murdeala	pret. pass.	prees. pass.	inf.	imperat.	nud- partits.
SaLä.	a b c	— — —	a b c		— — —
SaI	a b c	— — —	a b c		— b c
Muh	a b c	a b c	a b c		— b c
Hi	a b —	— — —	— — —		— b c
eLäP	a b —	— — —	a b c		— b c
eLäKe. (1.)	a b —	a b c	a b c		a b c
eLäKe. (i.)	a b —	— — —	a b c		a b c
eLäE	a b —	a b c	a b c		a b c
eLäL	a b —	— — —	a b c		— (b) c
eP	a b —	— — —	— — —		a b —
eKi.	— — —	— — —	— — —	— — —	— — —
eI	a b —	— — —	— — —		a b —
eKeI	a b —	— — —	— — —		(a) (b) (c)
eKeLä.	a b —	(a) (b) —	a b c		a b (c)
eLLä.	a b —	a b (c)	a b c	(b)	— — —
eLP	a b —	a b c	a b c	(b)	— — —
eLKe.	a b c	a b c	a b c	b c	— — (c)
eLE	(a) b (c)	a b —	a b c	b c	— — —
Se	a b —	a b c	a b c	(a) b c	— — (c)
Keeles.	a b c	a b c	a b c	(a) b c	— — —

Pääle nende on niisuguseid vorme, mis küll ei ole milgi määral ootuspärased algsome konsonantse liitumise vormid, kuid mida ei saa ka algsome vokaalsele liitumisele tagasi viia, vaid mis on analoogilised ja tekkinud konsonantse liitumise vormidest, näit. *añvašse* (+ *antti*) > *anttašse* jm. Niisugused vormid on eesti murdeis ühe vormirühma puhul levinenud järgmiselt:

Murdeala	pret. pass.	prees. pass.	inf.	imperat.	nud- partits.
SaLä.	— — —	a b c	— — —		— — —
SaI	— — —	a b c	— — —		— — —
Muh	— — —	(a) (b) (c)	— — —		— — —
Hi	— — —	a b —	— — —		— — —
eLäP	— — —	a b —	— — —		— — —
eLäKe. (1.)	— — —	(a) (b) —	— — —		— — —

Murdeala	pret. pass.	prees. pass.	inf.	imperat.	nud- partits.
eLäKe. (i.)	— — —	a b —	— — —		— — —
eLäE	— — —	(a) (b) —	— — —		— — —
eLäL	— — —	a b —	— — —		— — —
eP	— — —	a b —	— — —		— — —
eKi.	— — —	— — —	— — —		— — —
eI	— — —	a b —	— — —		— — —
eKeI	— — —	a b —	— — —		— — —
eKeLä.	— — —	a b —	— — —		— — —
eLLä.	— — —	— — —	— — —		— — —
eLP	— — —	— — —	— — —		— — —
eLE	— — —	— — —	— — —		— — —
eLKe.	— — —	— — —	— — —		— — —
Se	— — —	— — —	— — —		— — —
Keeles.	— — —	(a) (b) (c)	— — —		— — —

Neidki preesensi passiivi vorme tuleks arvata pigemini sisuliselt konsonantse liitumise esinduse juurde kuuluvaiks.

Mis puutub vokaalse liitumise esindusse, siis on käsiteldud vormirühmade puhul selle esindus eesti murdeis üldjoonis järgmine:

Murdeala	pass. pret.	pass. prees.	inf.	imperat.	nud- partits.
SaLä.	— — —	— — —	— — —		a b c
SaI	— — —	— — —	— — —		a — —
Muh	— — —	— — —	— — —		a — —
Hi	? ? ?	? ? ?	a b (c)		a — —
eLäP	— — —	— — —	— — —		(a) — (c)
eLäKe.	— — —	— — (c)	— — —		— — —
eLäE	— — —	— — —	— — —		— — —
eLäL	— — (c)	— — —	— — —		a b (c)
eP	— — —	— — —	a b —		— — —
eKi	a b e	a b c	a b c	a b c	a b c
eI	— — —	— — —	a b —		(a) (b) —
eKeI	— — c	— — c	— — —		— — —
eKeLä.	— — —	— — —	a b —		a b —
eLLä.	(a) (b) c	(a) (b) c	— — —		a b c
eLP	(a) (b) c	(a) (b) (c)	— (b) (c)		a b —
eLE	(a) (b) c	(a) — c	— — —		a b c
eLKe.	(a) (b) (c)	(a) (b) ?	— — —		a b (c)
Se	(a) (b) (c)	(a) (b) (c)	— — —		a b c
Keeles.	(a) (b) (c)	(a) (b) (c)	— — —		a b c

Kui üksikute vormirühmade puhul jõuti otsusele, et põhiline eesti murrete esindus on algsoome konsonantsele liitumisele tagasiminev, siis kokkuvõtte üldpilt ainult kinnitab neid otsuseid. Välja arvatud eKi. rannikumurded ei leidu Eestis murderühma ega murret, kus *ta-*, *tä-*verbide käsitletud flektsioonivormid peaksid tagasi minema algsoome vokaalsele liitumisele. Suuremal osal on konsonantsele liitumisele taastumine tõestatav ja ainult eL *nut-*, *nüt-*partitsiipide puhul oletatav tõenäolisuse järgi ja seegi oletus kaudselt peale sunnitud (vrd. lk. 270—271, 273—274).

Kõige suuremal määral vokaalse liitumise esindust leidub eL murdealadel. Kuid võrreldes seda nähet konsonantse liitumise esinduse kokkuvõttega näeme, et neil aladel konsonantse liitumise esindus omakorda esineb kaugelt suuremas ulatuses ja on põhiliselt murdeomaseks peetav, kuna vähem leiduva vokaalse liitumise esinduse kohta ei saa seda tõendada.

Ainult eKi. rannikumurrete esindus erineb oma põhi-olemuselt järsult muude eesti murrete esindusest. Siin kohatame kõigis vormirühmis ainult valitsevat vokaalse liitumise esindust ja murdeomasest konsonantse liitumise esindusest ei ole jälgegi. See isesügune olukord on kõige võõristavam kogu eesti murrete nende verbide liitumise küsimuse probleemistikus. Kuidas seda seletada?

Põhimõtteliselt tuleb eKi. rannikumurrete käsitlemisel eP naabrusest erinevaid nähteid vaadelda järgmistelt seisukohtadelt: 1. kui need ühtuvad nende soome murrete esindusega, kus kontakt eKi. rannikumurretega geograafiliselt küsimusse võib tulla, siis on see nähe eKi. rannikumurdeis kas a) soome laen või b) eP murrete algupärane esindus, mis on säilinud soome murrete mõjul (— iseseisvad paralleelarendused tulevad nii tiheda kontakti juures, nagu seda on eKi. rannikumurrete ja soome murrete vahel, vaevalt küsimusse); 2. kui esindus erineb ka soome murrete omast, siis on see kas a) kohapäälne eriareng või b) eP algupärane esindus, mis mujal hävinud (— tegelikult tuleb viimane olukord vaevalt küsimusse); 3. soomest ja eP murdeist erinevad ja vadja esindusega kokkukäivad nähted eKi. rannikumurdeis (eriti nende idaosas) ja eI-s võivad kuuluda

vadjäpõhjalisse kihti. Vrd. nende seisukohtade juurde Ket-tunen KodD 205, Saareste EK 1932 37—38, EKAT XI 13—14 ja Toomse EKAT XIII 43, EK 1935 160—161, 1936 100—104.

Neilt seisukohtadelt tuleks hinnata ka käesolevat eKi. rannikumurrete eriesindust.

Missugune on siis soome ja vadja esindusvahekordade ja üldse lähemate sugukeelte esindusvahekordade üldpilt?

Üksikute vormirühmade puhul esitatud lähemate sugukeelte võrdlusmaterjalist selgub järgmine üldpilt (*-ga on märgitud vanema esinduse tunnuseid sisaldavad tüübid):

	pass. pret.	pass. prees.	inf.	imperat.	nud- partits.
kons. liit.					
lv.	a b c		a*		
vdj.		(a*) (b*)	a* ?		
sm.	a* (b*) c*	a* (b*) c*	a* (b*) c*	a* c*	a* c*
krj-aun.	a* b* c*	a* b* c*	a* b* c*	a* (b*) c*	a*
vps.	a* ?	b* c	a b* c*	a b* c*	a* b*
vok. liit.					
lv.	?		a b c	a b	a b c
vdj.	a b c	a b	a b	b c	a b c
sm.	a b c	a b c	a b c	a b c	a b c
krj-aun.	a b c	a b c	a b c	a b c	a b c
vps.	a b	b	b (c)	?	a b

See lähemate sugukeelte üldpilt sobib hästi eesti murrete analüüsimisest saadud üldpildiga. Kuski lähemais sugukeelis ei puudu konsonantse liitumise tüübile tagasiminevaid esindusi, samuti ei esine ühtki vormirühma, mille puhul ses või teises lähemas sugukeeles või murdes ei esineks konsonantse liitumise vorme, ja igal pool, kus konsonantse ja vokaalse liitumise vormidega võrdlevalt tuleb tegemist teha, osutavad konsonantse liitumise vormid vanema ja algupärasema esinduse tundemärke. See üldolukord lähemais sugukeelis asetab vokaalse liitumise vormide algsoomesse tagasimineku üldse suurde kahtlusse. Näikse pagu ei

saaks selle järgi algoome lähtekeeles üldse oletada vokaalse liitumise vormide võimalikkust, vaid neid tuleks pidada iseseisvalt eri keelis hiljem tekkinuks muude vokaalse liitumisega verbide eeskujul. Tõuke selleks vokaalse liitumise vormide tekkimiseks on ilmselt andnud häälikmuutuste läbi liig kaugele üksteisest arenenud paradigma eri vormid, mis keeletundele ei olnud enam küllaldaselt vastuvõetavad ja seega moodustasid tarbe analoogia kaudu lihtsustamiseks.

Kui võrrelda eesti ja lähemate sugukeelte nüüdisesindusi, siis on seesugune vokaalse liitumise vormidele siirdumine kõige ulatuslikumalt toimunud smI ja krj. piirkonnas, kus see ka ajalisel võiks olla kõige vanem (vrd. näit. ingrikkude selletüübilist esindust). Umbes sama ulatuslikult on konsonantse liitumise vormid hävinud ka vadjast, mis on arusaadav, kui tähele panna mainitud sm-krj. murrete pidevat mõju vadjaa keelele. Samast laenuallikast näikse ka pärit olevat eKi. rannikumurrete ainuline vokaalse liitumise esindus, mis on muidu vastuolus põhja-eestilise põhiesindusega.

Lühendid.

- ACUT = Acta et Commentationes
 Universitatis Tartuensis (Dorpatensis). Tartu 1921—.
- AES = Akadeemiline Emakeele Selts.
- AESpr. = A. Thor Helle, Kurtzgefasste Anweisung zur Ehstnischen Sprache. Halle 1732.
- AEST = Akadeemilise Emakeele Seltsi Toimetised.
- Amb = Ambla khk.
- AmbKadVK = E. Tamm ar, Ambla ja Kadrina vähemaid küsimusi. 1933. AES nr. 168.
- Anf. = H. Stahl, Anführung zu der Esthnischen Sprach. Revall 1637.
- Ann = Anna khk.
- AnnVok. = E. Nurm, Esimese silbi pikkade vokaalide esinemine Anna vallas Järvamaal. 1922. EKA nr. 2.
- Ans = Anseküla khk.
- Aud = Audru khk.
- AudHÜ = A. B u e r, Audru murde häälikulooline ülevaade. 1929—1930. AES nr. 29.
- aun. = aunuse keel.
- aunSm. = Soome aun. murded.
- aunV = Vene aun. murded.
- Cat. = Der kleine Catechismus D. M. Luth. Reval 1673.
- ChrGb. = G. Saleman, Christliches Gebet-Buch. Für die Eestnische Gemeine in Liefland. Reval 1673.
- eI = Ida-Eesti murded.
- EK = Eesti Keel, Tartus 1922—.
- EKA = Eesti Keele Arhiiv.
- EKAT = Eesti Keele Arhiivi Toimetised.
- eKe. = Kesk-Eesti murded.
- eKeI = Kesk-Eesti idaosa murded.
- eKeLä. = Kesk-Eesti lääneosa murded.
- eKi. = Kirde-Eesti murded.
- EKirj. = Eesti Kirjandus. Tartus 1906—.
- EKSmKons. = H. Klein, Eesti Kirde murrete ja soome keele häälikuline vahekord. I Konsonantism. EKA nr. 33.
- eL = Lõuna-Eesti murded.
- eLE = eL edelaosa murded.
- eLKe. = eL keskosa murded.
- eLLä. = eL lääneosa murded.
- eLP = eL põhjaosa murded.
- eLä. = Lääne-Eesti mandrimurded.
- eLäE = eLä. edelaosa murded.
- eLäKe. = eLä. keskosa murded.
- eLäL = eLä. lõunaosa murded.
- eLäP = eLä. põhjaosa murded.
- Emm = Emmaste khk.
- EmmT = P. Ariste isiklikud teated Emmastest.
- eP = Põhja-Eesti murded.
- EvEp. = Die gewöhnliche Evangelia und Episteln. Durch gantze Jahr. Reval 1673.
- EVP = N. I k o l a, Eteläviron verbien persoonapäätteistä. Helsinki 1931. Suomi V 13.

- FUF = Finnisch-ugrische Forschungen. Helsingfors 1900—.
- FUIA = Y. H. Toivonen, Zur Geschichte der finnisch-ugrischen inlautenden Affrikaten. Helsinki 1927. FUF XIX.
- GrE = J. Hornung, Grammatica Esthonica, brevi, Perspicuâ tamen methodo ad Dialectum Revaliensem. Riga 1693.
- Hag = Hageri khk.
- HagVM = R. Laanes, Hageri verbi morfoloogiat. 1936. AES nr. 183.
- HalK = J. G. Toivonen, Tutkimus Halikon kielestä. Helsingissä 1888. Suomi III 2.
- Han = Hanila khk.
- Har = Hargla khk.
- HarMõn. = E. Paas, Häälikulisi erijooni Hargla-Mõniste murdest. 1930. EKA nr. 90.
- HarMõnKons. = S. Lõhmus, Hargla Mõniste murre. Konsonantism. AES nr. 36.
- HarT = V. Niilus'e isiklikud teated Harglast.
- HASan. = A. Meiešaar, Häälikajalugu Sangaste murdest. 1928. AES nr. 103.
- HASanK = E. Päss, Häälikajalugu Sangaste Korijärve. 1924. AES nr. 101.
- Hel = Helme khk.
- HelVok. = H. Sirk, Helme murde vokalism. 1926. EKA nr. 214.
- HHb. = H. Stahl, Hand vnd Haussbuch ... I. Riga 1632. — II. Revall 1637. — III. Revall 1638. — IV. Revall 1638.
- Hi = Hiumaa.
- Hii. = A. Raudsepp, Üksikute keeleliste nähete ulatusest Hiiu maal. 1927. EKA nr. 197.
- HJn = Harju-Jaani khk.
- Hlj = Haljala khk.
- HljRKons. = H. Klein, Haljala rannamurde konsonantism. 1926. AES nr. 30.
- HljRVok. = H. Klein, Haljala rannamurde vokalism. 1926. AES nr. 31.
- Hls = Halliste khk.
- HlsKlus. = A. Univer, Halliste murde klusiilid. EKA nr. 236.
- HlsKons. = A. Univer, Halliste konsonandid. 1924. AES nr. 32.
- HlsM = H. Jakobson, Jooni Halliste murdest. EKA nr. 235.
- HlsMVok. = I. Org, Halliste murde vokalism. 1931. AES nr. 34.
- HlsVok. = A. Univer, Halliste vokaalid. 1924. AES nr. 33.
- HMD = Harju-Madise khk.
- HMHää. = S. Soosaar, Häälikmuutusi Häädemeeste kihelkonna piiridel. EKA nr. 311.
- HMSanL = E. Päss, Häälikajaloolisi märkmeid Sangaste-Laatre murdest. 1924. AES nr. 106.
- Hää = Häädemeeste khk.
- HääHA = A. Johanson, Häädemeeste kihelkonna murde häälikute ajalugu. 1923. AES nr. 41.
- HääM = S. Soosaar, Häädemeeste kihelkonna morfoloogia. 1927. AES nr. 139.
- HääMHA = S. Soosaar, Häädemeeste kihelkonna murde häälikute ajalugu. 1926. AES nr. 39.
- HääMVok. = S. Soosaar, Häädemeeste kihelkonna murde vokalism. 1926. AES nr. 38.
- HääVok. = A. Johanson, Häädemeeste kihelkonna murde vokalism. 1923. AES nr. 40.
- HÜHarKa. = L. Seim, Häälikuline ülevaade Hargla kihelkonna kaguosast. Vokalism. 1927. AES nr. 35.

- HÜHol. = S. K a h u, Häälikulooline ülevaade Holstre murde vokalismist. 1927. EKA nr. 218.
- HÜJõh. = M. B l u m, Häälikulooline ülevaade Jõhvi kihelkonnast. 1929. AES nr. 46, 47.
- HÜKonsRei. = M. T e d r e, Häälikulooline ülevaade. Konsonantism. Reigi khk. AES nr. 90.
- HÜLüg. = M. B l u m, Häälikulooline ülevaade Lügänu kihelkonnast. 1929. AES nr. 68.
- HÜOte. = E. P a a s, Häälikuline ülevaade Otepää murdest. 1928. AES nr. 73.
- HÜPhl. = E. P a a s, Häälikulooline ülevaade Pühalepa kihelkonnast. 1929. AES nr. 85.
- HÜPJg. = S. T a n n i n g, Häälikulooline ülevaade Pärnu-Jaagupi murdest. 1928. AES nr. 83.
- HÜPuh. = E. P a a s, Häälikulooline ülevaade Puhja kihelkonnast. 1928. AES nr. 77.
- HÜRaphKkab. = E. T i k k, Häälikulooline ülevaade Rapla kihelkonnast Harju-Kabala vallast. 1929. AES nr. 86.
- HÜRei. = E. A i d a s, Häälikajalooline ülevaade Reigi kihelkonnast. 1925. AES nr. 91.
- HÜReiT = A. R a u d s e p p, Häälikulooline ülevaade Reigi Tahkuna murdest. 1926. AES nr. 89.
- HÜRäp. = E. H ö l p u s, Häälikulooline ülevaade Röpina murdest. 1929. AES nr. 94.
- HÜSanL = E. P ä s s, Häälikajalooline ülevaade Lõuna-Sangaste. I. Konsonandid. 1923—1924. AES nr. 104. — II. Vokaalid. 1924. AES nr. 105.
- HÜTrmKons. = M. S a k s o n, Häälikajalooline ülevaade Torma murdest. Konsonantism. 1923. AES nr. 109.
- HÜVokRei. = M. T e d r e, Häälikajalooline ülevaade. Vokaalid. Reigi khk. 1922. AES nr. 92.
- ID = V. P o r k k a, Ueber den ingrischen Dialekt. Helsingfors 1885.
- ThMP = K. M u s t, Ihasalu neeme murde häälikuteloopaajooned. 1932. EKA nr. 189.
- Iis = Iisaku khk.
- IisIm. = L. U u s t a l u, Häälikuloolisi ja sõnavaralisi erijooni Iisaku kihelkonnas Imatu külas. 1933. EKA nr. 322.
- IisKV = M. L e p i k, Iisaku konsonantism ja vokalism. 1923. Täiendanud J. A r i k e 1924. AES nr. 43.
- i. m. = isiklikud märkmed.
- Jaa = Jaani khk. (Saaremaal).
- JJn = Järva-Jaani khk.
- JMd = Järva-Madise khk.
- JSVK = E. L i n d s t r ö m, Äänneopillinen tutkimus Jaakko Suomalaisen virsikirjan kielestä. Helsinki 1907. Suomi IV 5.
- Juu = Juuru khk.
- JuuK = L. H a m m e r m a n, Murdejooni Kaiu vallast. 1929. EKA nr. 309.
- JuuKons. = K. M i h k l a, Juuru konsonantism. 1926. AES nr. 44.
- JuuMP = A. O r a s, Juuru murdepaajooned. Vokalism. EKA nr. 1.
- JuuVok. = K. M i h k l a, Juuru vokalism. 1926. AES nr. 45.
- JVokSan. = L. M i l l e r s o n, Järgsilpide vokalism Sangaste murdes. 1925. EKA nr. 234.
- Jõe = Jõelähtme khk.
- Jõh = Jõhvi khk.
- JõhKukrV = H. H i n d r e u s, Jõhvi kihelkonna Kukruse küla vokalism. 1930. EKA nr. 171.

- Jäm = Jämaja khk.
- JämAns. = T. Kaljo, Häälikmuutuste levinemine Jämaja ja Anseküla kihelkonnas. 1926. EKA nr. 58.
- JämHÜ = K. Kurgvel, Jämaja kihelkonna murde häälikuteloline ülevaade. 1923. AES nr. 48.
- JämKons. = K. Kurgvel, Jämaja konsonantism. EKA nr. 394.
- JämSV = T. Kaljo, Jämaja süntaktilisi vahekordi. 1926. AES nr. 13.
- Jür = Jüri khk.
- Kaa = Kaarma khk.
- Kad = Kadrina khk.
- KadLKons. = H. Bachman, Lõuna-Kadrina murde konsonantism. 1927. EKA nr. 129.
- Kam = Kambja khk.
- KamL = P. Palk, Häälikulisi murdejooni Kambja valla lõunaosast. 1932. EKA nr. 196.
- Kan = Kanepi khk.
- KanJEK = S. Tanning, Kanepi jaatav ja eitav kõne. 1932. AES nr. 166.
- KasVok. = A. Sibul, Erijooni Kasaritsa valla vokalismist. 1930. EKA nr. 136.
- KAÄH = H. Ojansuu, Karjalan-aunuksen äännehistoria. Helsingissä 1918.
- Kei = Keila khk.
- KeiI = M. Palisoo, Murdejooni Keila kihelkonna idast. 1929. EKA nr. 313.
- KemKM = K. Cannelin, Tutkimus Kemin kielenmurteesta. Helsingissä 1888. Suomi III 2.
- Khk = Kihelkonna khk.
- KhkKons. = S. Holberg, Kihelkonna konsonantism. 1923. AES nr. 67.
- Khn = Kihnu saar.
- KhnKons. = A. Saaberik, Häälikajalooline uurimus Kihnu murdest. Konsonandid. 1920. EKA nr. 3.
- Kir = Kirbla khk.
- KJn = Kolga-Jaani khk.
- KJnKons. = A. Anni, Kolga-Jaani konsonantism. 1922. AES nr. 64.
- KJnMP = A. Anni, Kolga-Jaani murde pääjooned. I. Konsonantism. II. Vokalism. EKA nr. 6.
- KJnP = J. Käosaar, Häälikulisi, morfoloogilisi ja sõnavaralisi erijooni Kolga-Jaani kihelkonna põhjaosast. 1933. EKA nr. 321.
- KJnVil. = L. Suigussaar, Häälikulisi, morfoloogilisi ja sõnavaralisi jooni Kolga-Jaani kihelkonna Kaatvere ja Leie ja Viljandi kihelkonna Valma külast. 1932. EKA nr. 45.
- KJnVok. = A. Anni, Kolga-Jaani vokalism. 1922. AES nr. 63.
- KKN = E. Leskinen, Karjalan kielen näytteitä. I. Helsinki 1932. — II. Helsinki 1934. — III. Helsinki 1936.
- KKO = J. Kujola, Karjalan kielen opas. Kielennäytteitä ja sanasto. Uusittu laitos. Helsingissä 1922.
- KKR = J. Hornung, Ma Kele Koddo ning Kirgo Ramat. Riga 1695.
- KL = A. Genetz, Versuch einer karelischen Lautlehre. Helsingfors 1877.
- KlusHls. = A. Kask, Klusiilide esindus Halliste murdes. 1926. EKA nr. 48.
- KlusHol. = F. Juhkamson, Klusiilide ja nende nõrkade vas-

- tete esindus Holstre murdes. 1928. EKA nr. 163.
- KMKK = A. Jännes, Kielellisiä muistoonpanoja Kaakkois-Karjalasta. Helsingissä 1889. Suomi III 3.
- KMPar. = O. Hannikainen, Kielenmurteesta Parikkalan pitäjässä. Helsinki 1886. Suomi II 19.
- Koe = Koeru khk.
- KoeKV = A. Riisberg, Koeru kihelkonna konsonantism ja vokalism. 1922. AES nr. 65.
- Koe lahkum. = A. Riisberg, Koeru murde lahkumineked kirjakeelest. EKA nr. 333.
- Kod = Kodavere khk.
- KodD = L. Kettunen, Lautgeschichtliche Untersuchung über den kodaferischen Dialekt. Helsinki 1913. MSFOu. XXXIII.
- KonjMön. = S. Lõhmus, Konjugatsioon Mönistes. 1925. EKA nr. 245.
- KonsHelL = L. Müllerson, Konsonantism Helme kihelkonna lõunaosas. 1927. AES nr. 37.
- KonsMärKa. = A. Kask, Konsonantism Märjamaa kaguosast. 1926. AES nr. 71.
- KonsTrvP = J. Rõks, Konsonantism. Tarvastu murde häälikajalooline ülevaade kihelkonna põhjaosas. 1923. AES nr. 99.
- Kos = Kose khk.
- Kre = Kuressaare linn.
- Krj = Karja khk.
- krj. = karjala keel.
- krjL = karjala lõnamurded.
- krjN = Novgorodi krj. murded.
- krjP = krj. põhjamurded.
- krjTv. = Tveeri krj. murded.
- Krk = Karksi khk.
- Krl = Karula khk.
- KrlHÜKons. = E. Jaska, Karula murde häälikulooline ülevaade. I. Konsonantism. 1927. AES nr. 51.
- KrlHÜVok. = H. Sirk, Karula murde häälikulooline ülevaade. II. Vokalism. 1926. AES nr. 52.
- KrlMÜ = E. Jaska, Karula murde morfoloogiline ülevaade. 1927. AES nr. 135.
- KrIV = E. Jaska, Ülevaade Karula kihelkonna murde verbist. 1928. EKA nr. 299.
- Kse = Karuse khk.
- KseHÜ = J. Arike, Karuse murderaku häälikulooline ülevaade. 1928. Täiendanud K. Mihkla 1930. AES nr. 57.
- KseKons. = A. Tiitsmaa, Karuse konsonantism. 1922. AES nr. 54.
- KseVok. = A. Tiitsmaa, Karuse vokalism. 1922. AES nr. 53.
- Ksi = Kursi khk.
- KsiLaeHÜ = P. Berg, Kursi kihelkonna Laeva murde häälikulooline ülevaade. 1926. AES nr. 62.
- KsiLaeVok. = P. Berg, Kursi kihelkonna Laeva murde vokalism. 1926. AES nr. 61.
- KSMK = L. Kettunen, Descendentis-äännehistoriallinen katsaus Keski-Skandinavian metsäsuomalaisten kieleen. Helsinki 1909. Suomi IV 8.
- Kõp = Kõpu khk.
- KõpKons. = O. Loorits, Kõpu murde konsonantismi pääjooned. 1922. EKA nr. 4a.
- KõpVok. = O. Loorits, Kõpu murde vokalismi pääjooned. 1922. EKA nr. 4b.
- Käi = Käina khk.
- Kär = Kärla khk.

- Kul = Kullamaa khk.
 Kuu = Kuusalu khk.
 KuuKons. = L. Pärt, Kuusalu konsonantism. I. 1922—1926. AES nr. 60. — II. 1922—1926. AES nr. 59.
 KäiT = P. Ariste isiklikud teated Käinast.
 Lai = Laiuse khk.
 LaiEVok. = O. Barlo, Laiuse kihelkonna esimese silbi vokalism. 1928. EKA nr. 130.
 LaiKa. = H. Nigul, Murdejooni Laiuse kihelkonna kaguosast. 1929. EKA nr. 113.
 LEHKM = A. Kannisto, Lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta. Helsingissä 1901. Suomi III 20.
 Lei = Leivu (Aluliina) keelesaar.
 LeiM = V. Niilus, Leivu murret. Morfologiat. Noomen ja verb. 1935. AES nr. 178.
 LeiMV = V. Niilus, Leivu murret. Morfologiat. Verb. 1936. AES nr. 184.
 LeiT = V. Niilus'e isiklikud teated Leivust.
 LeiV = V. Niilus, Leivu verbe. 1936. AES nr. 181.
 LGr. = J. A. Sjögren, Livische Grammatik nebst Sprachproben. Von F. J. Wiedemann. St. Petersburg 1861.
 LH = H. Paasonen, Lauseopillisia havaintoja verbin ja konjunktionien alalta. Helsingissä 1889. Suomi III 3.
 Lih = Lihula khk.
 LihAH = A. Grimm, Häälikulisi, morfoloogilisi ja sõnavara-lisi erijooni Lihula kihelkonnast Alaküläst ja Helvatist. 1933. EKA nr. 323.
 LKN = H. Ojansuu, J. Kujola, J. Kalima ja L. Kettunen, Lyydiläisiä kielennäyteitä. Helsinki 1934. MSFOu. LXIX.
 LMSanHA = E. Päss, Lühikesed märkmed Sangaste murde häälikajaloost. AES nr. 102.
 LMAH = H. Ojansuu, Suomen lounaismurteiden äännehistoria. I. Vokaalioppi. Helsingissä 1901. — II. Konsonantit. Helsingissä 1903.
 LNg = Lääne-Nigula khk.
 LopKM = G. E. Leino, Lopen pitäjän kielimurteesta. Tutkimuskoe. Helsingissä 1889. Suomi III 3.
 LSKK = S. Latvala, Lauseopillisia havaintoja Luoteis-Satakunnan kansankielestä. Helsingissä 1894. Suomi III 12.
 LSp. = H. Stahl, Leyen Spiegel. Revall 1641—1649.
 LSt. = Die Historia vom Leiden und Sterben unsers Herren Jesu Christi. Reval 1673.
 LT = K. Mihkla, Lisateateid KJn, Pil, SJn kihelkonnast. 1927. AES nr. 174.
 LTJääKir. = U. T. Sirelius, Lauseopillinen tutkimus Jääsken ja Kirvun kielimurteesta. Helsingissä 1894. Suomi III 10.
 Lut = Lutsi keelesaar.
 LutKV = P. Voolaine, Lutsi konsonantism ja vokalism. AES nr. 180.
 LVHA = L. Kettunen, Lõunavepsa häälik-ajalugu. I. Konsonandid. Tartu 1922. ACUT B II. — II. Vokaalid. Tartu 1922. ACUT B III.
 LvWb. = L. Kettunen, Livisches Wörterbuch mit gramma-

- tischer Einleitung. Helisinki 1938.
- LÕ = J. Hornung, Õnfa Luteruffe Laste Õppetus. Riga 1694.
- Lüg = Lügenuse khk.
- LügT = H. Reitsnik, Morfoloogilised tabelteated Lügenuse khk-st Reo k-st. 1938. AES.
- MAK = H. Ojansuu, Mikael Agricolan kielestä. Helsinki 1909. Suomi IV 7.
- Mar = Martna khk.
- MEMm. = P. Palmeos, Morfoloogilisi näiteid mõne Emmaste verbi kohta. 1934. AES nr. 163.
- Mih = Mihkli khk.
- MHarM = V. Niilus, Mõniste Hargla morfoloogilisi jm. tähelepänekuid. 1938. AES nr. 207.
- MKrlHar. = E. Koemets, Murdepiir Karula ja Hargla vahel ning Karula Ähejärve murde erinevusi naabrusest. 1933. EKA nr. 361.
- MLaiM = E. Tikk, Märkmeid Laiuse kihelkonna murde kohta. AES nr. 28.
- MLF = Monvmenta lingvae Feniciae. I. Manuale et missale Episcopi Michaelis Agricolae. Helsingforsiae 1893. — II. Legisterium Sveciae Christophorianvm. Helsingforsiae 1905. — III. Legisterium Regni Sveciae Christophorianvm ab Abraham Kolanio. Helsingforsiae 1926.
- MLOe. = H. Göseken, Manu ductio ad Linguam Oesthonicam. Reval 1660.
- MMg = Maarja-Magdaleena khk.
- MMgT = J. Mägiste teated Maarja-Magdaleena khk-st Kassema k-st.
- MMK = M. Airila, Tutkimus Herra Martin maanlainsuomenoksen kielestä. Helsinki 1914. Suomi IV 14.
- MPil. = M. Kilk, Murdejoo ni Pilistvere kihelkonnast. 1928. EKA nr. 116.
- MS = Murdesõnastikud AES-s.
- MSFOu. = Mémoires de la Société finno-ougrienne. Helsingfors I — (1890 —).
- MT = Murdetekstid AES-s.
- Muh = Muhu khk.
- MuHT = J. Arike, Morfoloogilised tabelteated Muhu khk-st Lõetsa k-st. 1938. AES.
- MUheIis. = H. Juulman, Morfoloogilisi erijooni Uhe külast Iisakust. 1932. EKA nr. 157.
- Mus = Mustjala khk.
- MusI = M. Kindlam, Häälikulisi ja morfoloogilisi erijooni Mustjala kihelkonna idaosast. 1934. EKA nr. 324.
- Mär = Märjamaa khk.
- Mär hil.-dift. = R. Tomson, Märjamaa hilisdiftongid. 1929. AES nr. 72.
- MärM = R. Tomson, Murdejoo ni Märjamaa kihelkonnast. 1932. EKA nr. 188.
- MÜHls. = A. Raudsepp, Morfoloogiline ülevaade Halliste murdest. AES nr. 133.
- MÜIis. = M. Blum, Morfoloogiline ülevaade Iisaku kihelkonna murdest. Verbid. 1927. AES nr. 136.
- MÜJMd. = Priideman, Morfoloogiline ülevaade Järva-Madise murdest. 1927. AES nr. 138.
- MÜKhn. = A. Kask, Noomeni ja verbi morfoloogiline ülevaade Kihnust. 1927. AES nr. 131.

- MÜLut. = P. Voolaine, Noomeni ja verbi morfoloogiline ülevaade Lutsist. 1925—1926. AES nr. 130.
- MÜSan. = A. Meie Saar, Morfoloogiline ülevaade Sangaste murdest. 1927. AES nr. 148.
- MÜSeS = A. Kask, Morfoloogiline ülevaade näidetes Setu murdest (Satseri nurgast). 1927. AES nr. 153.
- MÜVasL = P. Viires, Morfoloogiline ülevaade Vastseliina kihelkonnast Lasva vallast. 1927. AES nr. 150.
- NEV = L. Kettunen, Näytteitä etelävepsästä. I. Helsinki 1920. Suomi IV 18. — II. Helsinki 1925. Suomi V 4.
- Nis = Nissi khk.
- NM = E. Reijonen, Nurmeksen murteesta. Äännee- ja muotoopillinen tutkimuskoe. Helsingissä 1892. Suomi III 6.
- NMÄO = K. Vilkuna, Nivalan murteen äänneoppia. Helsinki 1928. Suomi V 6.
- NTS = E. Lönnrot, Om det nordtschudiska språket. Helsingfors 1853.
- NVK = L. Kettunen ja L. Posti, Näytteitä vatjan kielestä. Helsinki 1932. MSFOu. LXIII.
- NVM = L. Kettunen ja P. Siro, Näytteitä vepsän murteista. Helsinki 1935. MSFOu. LXX.
- Nõo = Nõo khk.
- Obs. = J. Gutsclaff, Observationes grammaticae circa linguam esthonicam. Dorpati 1648.
- Ote = Otepää khk.
- Pai = Paide khk.
- Pal = Palamuse khk.
- PalMÜ = S. Põlluman, Palamuse murde morfoloogiline ülevaade. 1929. EKA nr. 173.
- Partitsiis. = M. Blum, -nui partitsiip Iisaku kihelkonna murdes. 1927. AES nr. 137.
- Pee = Peetri khk.
- Pha = Püha khk.
- PhaVHÜ = V. Kl Lauren, Vätta häälikulooline ülevaade. 1926. AES nr. 84.
- Phl = Pühalepa khk.
- PhlK = P. Palmeos, Morfoloogilised tabelteated Pühalepa khk. Kerema k. 1938. AES.
- PhlT = P. Ariste isiklikud teated Pühalepast.
- Pil = Pilistvere khk.
- PilKa. = L. Määr, Murdejooni Pilistvere kihelkonna kagupoolsest osast. 1928. EKA nr. 115.
- PilM = I. Steinberg, Häälikulisi, morfoloogilisi ja sõnavaralisi jooni Pilistvere murdest. 1932. EKA nr. 291.
- PJg = Pärnu-Jaagupi khk.
- PJgHL = S. Tanning, Pärnu-Jaagupi häälikutelugu. 1929. AES nr. 144.
- PJgTor. = E. Grossman, Murdejooni Pärnu-Jaagupi ja Tori kihelkondade piirilt. 1932. EKA nr. 166.
- PJgVok. = A. Selge, Pärnu-Jaagupi vokalism. 1928. EKA nr. 281.
- Plt = Põltsamaa khk.
- PltK = O. Kampus, Murdejooni Põltsamaa kihelkonna keskosast. 1928. EKA nr. 117.
- PltKons. = A. Jürgens, Põltsamaa konsonantism. 1923—1924. AES nr. 79.

- PltPKons. = A. Jürgens, Põltsamaa kihelkonna põhjapoolse osa konsonantismi pääjooned. EKA nr. 103.
- PltVok. = A. Jürgens, Põltsamaa vokaalid. AES nr. 78.
- Plv = Põlva khk.
- PlvHÜKons. = H. Kasvandik, Põlva murde häälikajalooline ülevaade. Konsonandid. 1922. AES nr. 82.
- PlvHÜVok. = H. Kasvandik, Põlva kihelkonna murde häälikajalooline ülevaade. Vokaalid AES nr. 80.
- PlvA = E. Hõlpus, Põlva kihelkonna Aleksandri valla vokalism. 1930. EKA nr. 84.
- PlvK = H. Kuslapuu, Kiuma valla konsonantism. 1930. EKA nr. 83.
- Prn = Pärnu linn.
- PSM = S. Latvala, Lauseopilisiä muistiinpanoja Pohjois-Savon murteesta. Helsingissä 1899. Suomi III 17.
- Pst = Paistu khk.
- PstK = E. Kallja, Klusiilide esindus Kaarli valla murdes Paistu kihelkonnas. EKA nr. 253.
- PstM = M. Saar, Jooni Paistu murdest. 1925. EKA nr. 137.
- Puh = Puhja khk.
- PuhHP = H. Osmann, Puhja murde häälikajaloolised peajooned. EKA nr. 49.
- PuhKV = H. Osmann, Puhja konsonantism ja vokalism. 1922. AES nr. 75.
- Pär = Pärnu khk.
- PärP = E. Kuutan, Murdejooni Pärnu kihelkonna põhjaosast. 1929. EKA nr. 82.
- PärT = A. Sang'a isiklikud teated Pärnu khk-st.
- Pöi = Pöide khk.
- Rak = Rakvere khk.
- RakL = H. Grube, Häälikulisi tähelepanekuid Rakvere valla murdest. 1930. EKA nr. 139.
- Ran = Rannu khk.
- RanVok. = A. Tamm, Vokalism Rannu murdes. 1931. EKA nr. 192.
- Rap = Rapla khk.
- RapHKab. = E. Tikk, Mõningaid murdejooni ja -iseärasusi Rapla kihelkonnast Harju-Kabala vallast. 1929. AES nr. 18.
- RapR = L. Kutser, Häälikulisi, morfoloogilisi ja sõnavaralisi erijooni Raikküla murdest. 1933. EKA nr. 359.
- Rei = Reigi khk.
- Rid = Ridala khk.
- Ris = Risti khk.
- RisKons. = J. Väinaste, Risti kihelkonna murde konsonantism. 1924. AES nr. 88.
- RisVok. = J. Väinaste, Risti kihelkonna murde vokalism. 1924. AES nr. 87.
- Rit. = Rituale, das ist Kurtzer Bericht an die Pfarr-Herrn in Ehstland. Reval 1674.
- RMP = J. Mägiste, Rosona (Eesti Ingeri) murde pääjooned. Tartu 1925. ACUT B VII.
- Rõn = Rõngu khk.
- Rõu = Rõuge khk.
- RõuR = H. Eller, Rõuge keskos Ruuga k. konsonantism ja vokalism. 1927. AES nr. 93.
- Räp = Röpina khk.
- RäpKons. = D. Palgi, Röpina murde kirjeldus. Konsonantism. EKA nr. 209.
- RäpP = V. Raud, Morfoloogilised tabelteated Röpina khk. PaRAPalu k. 1938. AES.

- RäpT = P. Voolaine isiklikud teated Röpina Tooste külast.
- Sa = Saaremaa.
- SaI = Saaremaa idaosa.
- SaLä. = Saaremaa lääneosa.
- Saa = Saarde khk.
- SaaH = L. Lepp, Saarde murde häälikulugu. 1929. AES nr. 95.
- SaaJää. = M. Soo-Puusepp, Murdejooni Saarde kihelkonna lõunakagust (Jäärja vald). 1929. EKA nr. 80.
- SaaKons. = A. Univer, Saarde murde konsonandid. 1924. AES nr. 96.
- SaaVok. = A. Univer, Saarde murde vokaalid. AES nr. 97.
- San = Sangaste khk.
- SanJV = L. Millerson, Järgsilpide vokalism Sangaste murdes. 1925. EKA nr. 234.
- Se = Setu.
- SePIP = J. Käosaar, Setu pluurali partitiiv. 1932. EKA nr. 331.
- SeT = J. Mägiste isiklikud teated Setust.
- Sim = Simuna khk.
- SimE = S. Kask, Murdejooni Simuna edelast. 1931. EKA nr. 132.
- SimKV = V. Metsamärt, Simuna kihelkonna konsonantism ja vokalism. 1929. AES nr. 100.
- SimV = H. Olderman, Häälikuloolisi, morfoloogilisi ja sõnavaralisi erijooni Simuna Venevest. 1933. EKA nr. 169.
- SJn = Suure-Jaani khk.
- SJnL = V. Metsamärt, Murdejooni Suure-Jaani kihelkonna lõunaosast. 1928. EKA nr. 112.
- SJnP = P. Palmeos, Häälikulisi ja morfoloogilisi erijooni Suure-Jaani kihelkonna Põhjaka külast. 1933. EKA nr. 320.
- SKH = M. Rapola, Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin. Helsinki 1933.
- SKTT = H. Ojansuu, Suomen kielen tutkimuksen työmaalta. Jyväskylä 1916.
- SKV = R. E. Nirvi, Suistamon keskusmurteen vokalismi. Helsinki 1932. Suomi V 13.
- SM = L. Kettunen, Suomen murteet. I. Helsinki 1930. — II. Helsinki 1930.
- sm. = soome keel.
- smE = sm. edelamurded.
- smH = sm. hämepõhjalised murded.
- smI = sm. idamurded.
- smK = sm. murded Kemijõel.
- smKP = sm. murded Kesk-Pohjanmaal.
- smLP = sm. murded Lõuna-Pohjanmaal.
- smLä. = sm. läänemurded.
- smPP = sm. murded Põhja-Pohjanmaal.
- smS = sm. Savo murded.
- smT = sm. murded Torniojõel.
- smV = sm. Viiburi murded.
- SPK = F. L. Petander, Esitys piispa Eerikki Sorolaisen Postillan kielestä. Helsingissä 1892. Suomi III 6.
- SVKaa. = V. Klauren, Mõned süntaktilised vahekorrad Kaarma kihelkonnast. 1926. AES nr. 14.
- SVVII. = B. Vahi, Mõned sünt. vahekorrad Valjala kihelkonnast Rahu külast. 1926. AES nr. 12.
- ZFS = Запaднофинский сборник. Ленинград 1930.
- Ta = Tartumaa.
- TaP = Põhja-Tartumaa.
- THeinM = A. E. Lindfors, Tutkimus Heinolan murteesta. Helsingissä 1892. Suomi III 6.

- THsK = O. Hyyryläinen, Tutkimus Hirvensalmen kielestä. Helsingissä 1893. Suomi III 7.
- Tietos. = Tietosanakirja. I—X. Helsingissä 1909—1919.
- Tln = Tallinna linn.
- TMK = T. Liljeblad, Tunkuan murteen konsonantismi. Helsinki 1931. Suomi V 13.
- TMr = Tartu-Maarja khk.
- TMrR = S. Reinhold, Häälikulisi ja morfoloogilisi murdejooni Raadi valla Kõrvekülast. 1932. EKA nr. 328.
- ToM = M. Airila, Äännehistoriallinen tutkimus Tornion murteesta. Helsinki 1912. Suomi IV 12.
- Tor = Tori khk.
- TorKons. = R. Janno, Tori konsonantism. AES nr. 112.
- TorTKlus. = H. Sardo, Klusiilid Tammistu valla murdes Toris. EKA nr. 243.
- TorVok. = R. Janno, Tori vokalism. AES nr. 113.
- Trm = Torma khk.
- TrmHÜ = E. Tikik, Torma murde häälikulooline ülevaade. 1930. AES nr. 111.
- TrmMÜ = B. Sööt, Torma murde morfoloogiline ülevaade. 1927. AES nr. 147.
- TrmVok. = M. Sakson, Häälikajalooline ülevaade Torma murdest. Vokalism. 1923. AES nr. 110.
- Trt = Tartu linn.
- Trv = Tarvastu khk.
- TrvP = J. Rõks, Tarvastu-Põhja murde häälikajalooline ülevaade. 1925. EKA nr. 297.
- TrvPKlus. = J. Rõks, Klusiilid Tarvastu-Põhja murdes. Häälikajalooline ülevaade. 1925. EKA nr. 27.
- TrvPKons. = J. Rõks, Konsonandid Tarvastu-Põhja murdes. Häälikajalooline ülevaade. 1925. EKA nr. 26.
- TVKK = A. Genetz, Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä. Helsingissä 1880. Suomi II 14.
- Tõs = Tõstamaa khk.
- TõsKons. = K. Mihkla, Tõstamaa konsonantism. 1926. AES nr. 107.
- TõsVok. = K. Mihkla, Tõstamaa vokalism. 1926. AES nr. 108.
- Tür = Türi khk.
- ULSpr. = U. Kettunen, Untersuchung über dielivische Sprache. Phonetische Einführung. Sprachproben. Tartu 1925. ACUT B VIII.
- Urv = Urvaste khk.
- UrvKons. = M. Teder, Urvaste kihelkonna murde konsonantism. 1924. AES nr. 126.
- UrvO = B. Kangro, Urvaste Oeküla murde erinevusi naabrusel ja tähtsamaid murdepiire Urvastes ja Karulas. 1933. EKA nr. 369.
- UrvPKiKons. = M. Teder, Urvaste murde häälikajalooline ülevaade põhja-kirdepoolsest osast. Konsonandid. 1924. AES nr. 114.
- UrvPKiVok. = M. Teder, Urvaste murde häälikajalooline ülevaade põhja-kirdepoolsest osast. Vokaalid. 1924. AES nr. 115.
- UrvPVok. = E. Laurits, Häälikulooline ülevaade Urvaste valla põhjapoolse murde vokalismist. 1927. EKA nr. 207.
- USEFK = A. Penttilä, Upsalan suomenkielisen (1500 luvulta polveutuvan) evankeliumikirjan

- fragmentin kielestä. Helsinki 1932. Suomi V 13.
- Vai = Vaivara khk.
- VaiMT = A. Mitt, Tempus- ja moodustunnuste väljendus Vai-
varu murdes. 1925. EKA nr. 208.
- Var = Varbla khk.
- Vas = Vastseliina khk.
- VasKons. = O. P a r m a s, Vastse-
liina konsonantism. 1924. AES
nr. 116.
- VasO = O. P a r m a s, Vastseliina
Orava konsonantism ja voka-
lism. 1926. AES nr. 118.
- VasVok. = O. P a r m a s, Vastse-
liina vokalism. 1924. AES nr. 117.
- WD = F. J. W i e d e m a n n, Ver-
such ueber den Werroehstnischen
Dialekt. St. Petersburg 1864.
- VEKVM = A. S a a r e s t e j a
A. R. C e d e r b e r g, Valik eesti
kirjakeele vanemaid mälestisi a.
1524—1739. Tartus 1926—31.
AEST XVI.
- WGr. = A. A h l q v i s t, Wotisk
Grammatik jemte Språkprof och
Ordförteckning. Helsingfors 1856.
- VGEG = Verhandlungen der Ge-
lehrten Estnischen Gesellschaft.
Dorpat I — (1846—).
- VHT = V. A l a v a, Vatjalaisia
häätapoja, häälauluja ja -itkuja.
Helsingissä 1909. Suomi IV 7.
- Vig = Vigala khk.
- VigMP = A. S a a b e r k, Vigala
murde peajooned. Helsingis 1917.
- Vil = Viljandi khk.
- VilVal. = A. R a u d s e p p, Eesti
lõuna ja põhja murde jooni Val-
ma küla murdes Viljandi kihel-
konnas. 1925. EKA nr. 261.
- VilU = P. K o p p e l, Uusna mur-
de konsonandid. EKA nr. 257.
- Vir. = Virittäjä. Uusi jakso. Koti-
kielen seuran aikakauslehti. Hel-
singissä 1897—.
- Vir. I—II = Virittäjä. Toimitta-
nut Kotikielen seura. I—II. Por-
voossa 1883—1886.
- VJg = Viru-Jaagupi khk.
- VJgKons. = A. O r a s, Viru-Jaa-
gupi konsonantism. 1922. AES
nr. 124.
- VKPst. = L. U n t, Vähemaid küsi-
musi Paistu kihelkonnast Pahu-
vere külast. 1930. AES nr. 175.
- VKÄH = L. K e t t u n e n, Viron
kielen äännehistorian pääpiir-
teet. Helsinki 1917.
- VII = Valjala khk.
- VIIIMP = B. V a h i, Valjala murde
peajooned. 1926. AES nr. 123.
- VIIIT = E. K o i d u isiklikud teated
Valjala khk-st Kalju k-st.
- VMr = Väike-Maarja khk.
- VMrT = S. K ö ö g i isiklikud tea-
ted Väike-Maarjast.
- VMÜTös. = H. S e p i k, Verbi mor-
fologiline ülevaade Tõstamaa
kihelkonnast. 1927. AES nr. 151.
- VNg = Viru-Nigula khk.
- VNgM = M. N o r m a k, Viru-Ni-
gula morfoloogia. 1928. AES nr.
149.
- VokKodD = L. K e t t u n e n, Laut-
geschichtliche Darstellung über
den Vokalismus des kodaferischen
Dialekts. Helsinki 1913. MSFOu.
XXXIV.
- VokMärKa. = A. K a s k, Vokalism
Märjamaa kaguosast. 1926. AES
nr. 70.
- VokPstH = H. S ä r e v, Vokalism
Paistu Heimtali murdes. AES
nr. 74.
- VokTrvP = J. R õ k s, Vokalism.
Tarvastu murde häälikajalooline
ülevaade kihelkonna põhjaosas.
1923. AES nr. 98.

vps. = vepsa keel.

vpsK = vps. keskmurded.

vpsL = vps. lõnamurded.

vpsP = vps. põhjamurded.

vpsÄ = vps. murded Äänisjärve juures.

WSprP = P. Ariste, Wotische Sprachproben. Tartu 1935. EKA Toimetused nr. 4.

WT = Kriftusse Waftne Teftament. Riga 1686.

Võn = Võnnu khk.

VõnL = M. Blum, Võnnu lõunaosa konsonantism ja vokalism. 1926. AES nr. 120.

VÄH² = L. Kettunen, Vatjan kielen äännehistoria. Toinen, uusitu painos. Helsinki 1930.

Vän = Vändra khk.

VänKV = K. Mihkla, Vändra konsonantism ja vokalism. 1926. AES nr. 121.

VänL = H. Ringenfelt, Murdejooni Vändra kihelkonna lõunapoolsest osast. 1929. EKA nr. 81.

ÕESA = Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat (Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft). Tartu (Dorpat) 1861—.

Äks = Äksi khk.

ÄL = H. Ojansuu, Äännehisto-

riallisia lisiä suomen murteiden tuntemiseen. Helsingissä 1915. Suomi IV 14.

ÄTEPM = J. Laurosela, Äännehistoriallinen tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta. I. Konsonantit. Helsinki 1913. Suomi IV 13. — II. Vokaalit. Helsinki 1914. Suomi IV 13.

ÄTJuvM = V. Tarkiaainen, Äänneopillinen tutkimus Juvan murteesta. Helsingissä 1903. Suomi IV 2.

ÄTSalm. = J. Kujola, Äänneopillinen tutkimus Salmin murteesta Helsinki 1910. Suomi IV 10.

ÄTTytM = F. Äimä, Äänneopillinen tutkimus Tytärsaaren murteesta. Helsingissä 1901. Suomi IV 1.

ÄTUKAM = A. Kannisto, Äänneopillinen tutkimus Urjalan, Kylmäkosken ja Akaan murteesta. Helsingissä 1897. Suomi III 14.

ÜJMdHA = H. Klein, Lühike ülevaade Järva-Madise kihelkonna murde häälikute ajaloost. Konsonandid. 1923. AES nr. 49.

YSÄH = E. N. Setälä, Yhteis-suomalainen äännehistoria. I—II. Helsingissä 1890—1891.

Kasutatud allikad eesti murrete kohta.

Sa:

- Jäm: 1. JämAns.
 2. JämKons.
 3. JämHÜ.
 4. JämSV.
 5. MT 24 = T. K a l j o, Murdetekste Jämaja kihelkonnast. 1926. AES MT nr. 24.
 6. MT 104 = K. K u r g v e l, Fonograafilisi murdetekste Jämajast. 1923. AES MT nr. 104.
 7. JämMS = K. K u r g v e l, Jämaja murdesõnastik. 1923—1924. AES.

Ans: 1. Vt. Jäm 1.
 2. i. m.

Khk: 1. KhkKons.
 2. i. m.

Kär: 1. i. m.

Mus: 1. MusI.
 2. MT 109 = M. K i n d l a m, Murdetekste Mustjalast. 1933. AES MT nr. 109.

3. i. m.

Kaa: 1. SVKaa.
 2. i. m.

Pha: 1. PhaVHÜ.
 2. i. m.

Krj: 1. MT 148 = M. K i n d l a m, Murdetekste Karja kihelkonnast. 1935. AES MT nr. 148.
 2. i. m.

Vll: 1. SVVII.

2. VIIIP.

3. VIIT.

4. VIIIMS = B. V a h i, Valjala murdesõnastik. 1926—1927. AES.

5. i. m.

Jaa: 1. J. J õ g e v e r, Murdetekst Saaremaa Jaanist. EK 1925 132—5.

2. EKA 284 = J. V i i l, Murdetekste. 1933. EKA nr. 284.

Pöi: 1. PöiMS = A. R a u n, Pöide murdesõnastik. 1937. AES.

Muh: 1. MuhT.

2. A. S a a r e s t e, Murdetekst Muhust. EK 1926 121—122.

3. MuhMS = J. A r i k e, Muhu murdesõnastik. 1937—1938. AES.

4. i. m.

Hi:

Emm: 1. EmmT.

2. MEmm.

3. MT 134 = P. P a l m e o s, Kuuldelisi murdetekste Emmastest ja Reigist. 1934. AES MT nr. 134.

4. MT 161 = P. P a l m e o s, Kuuldelisi murdetekste Emmastest. 1935. AES MT nr. 161.

5. EmmMS I = S. Soosaar, Emmaste murdesõnastik. AES.
6. EmmMS II = P. Palmeos, Emmaste murdesõnastik. AES.
- Käi: 1. KäiT
2. MT 110 = P. Palmeos, Kuuldelisi murdetekste Käinast. 1933. AES MT nr. 110.
3. EKA 94 = H. Reisman, Murdetekste. EKA nr. 94.
4. EKA 165 = L. Felsen, Murdetekste Kassarist. 1933. EKA nr. 165.
5. EKA 228 = H. Hüner-son, Murdetekste Kassarist. 1933. EKA nr. 228.
6. EKA 292 = M. Muss, Murdetekste Kassarist. 1933. EKA nr. 292.
- Phl: 1. HÜPhl.
2. PhlK.
3. PhlT.
4. MT 77 = E. Paas, Murdetekste Reigist ja Pühalepast. AES MT nr. 77.
5. MT 199 = P. Palmeos, Kuuldelisi murdetekste Pühalepa kihelkonnast Kerema külast. 1937. AES MT nr. 199.
- Rei: 1. HÜKonsRei.
2. HÜRei.
3. HÜReiT.
4. HÜVokRei.
5. ReiT.
6. MT 162 = P. Palmeos, Reigi murdetekste. 1935. AES MT nr. 162.
7. Vt. Emm 3.
8. Vt. Phl 4.
9. EKA 176 = L. Topman, Murdetekste Reigist. 1931. EKA nr. 176.
10. ReiMS I = M. Teder, Reigi murdesõnastik. 1923. AES.
11. ReiMS II = H. Mikkelson, Reigi murdesõnastik. 1924. AES.
12. ReiMS III = E. Aidas, Reigi murdesõnastik. 1925. AES.
13. ReiMS IV = A. Raudsepp, Reigi murdesõnastik. 1926. AES.
14. ReiMS V = E. Paas, Reigi murdesõnastik. 1929. AES.
15. H. Mikkelson, Valik murdetekstisid. 1. Rõigi. EK 1925 76—78.
- ELäP:
Rid: 1. MT 101 = O. Kukkur, Fonograafilisi murdetekste Ridala kihelkonna lõunapoolsest osast. 1929. AES MT nr. 101.
2. RidMS = P. Palmeos, Ridala murdesõnastik. 1936. AES.
- Mar: MarT.
Mär: 1. KonsMärKa.
2. Mär hil. dift.
3. MärM.
4. VokMärKa.
5. MT 32 = A. Kask, Märjamaa murdetekste. 1926. AES MT nr. 32.
6. MT 52 = K. Meikop, Märjamaa murdetekste. 1927. AES MT nr. 52.
7. MT 67 = R. Tomson, Murdetekste Märjamaalt. 1929. AES MT nr. 67.
8. MärMS I = A. Kask,

Märjamaa murdesõnastik.
1926. AES.

9. MärMS II = K. Meikop, Märjamaa murdesõnastik. 1927. AES.
10. MärMS III = R. Tomson, Märjamaa murdesõnastik. 1928—1929. AES.

ELäKe.:

Vig: 1. VigMP.

2. MT 140 = J. Arike, Murdetekste Vigalast. 1934. AES MT nr. 140.
3. VigMS = J. Arike, Vigala murdesõnastik. AES.

Lih: LihAH.

Kse: 1. KseHÜ.

2. KseKons.
3. KseVok.
4. MT 66 = H. Zupsmann, Murdetekstid Karuselt. 1929. AES MT nr. 66.
5. MT 164 = J. Arike, Kuuldelisi murdetekste Karuselt. 1935. AES MT nr. 164.
6. KseMS I = A. Tiitsmaa, Karuse murdesõnastik. 1922—1924. AES.
7. KseMS II = K. Taev, Karuse murdesõnastik. 1926. AES.
8. KseMS III = J. Arike, Karuse murdesõnastik. 1928. AES.
9. KseMS IV = H. Zupsmann, Karuse murdesõnastik. 1929. AES.

Mih: 1. A. Saareste, Keelenäide Mihkli kihelkonnast. EK 1922 45—52, 67—76.
2. MT 155 = L. Lepp, Murdetekste Mihkli kihelkon-

nast. 1935. AES MT nr. 155.

3. i. m.

PJg: 1. HÜPJg.

2. PJgHL.

3. PJgTor.

4. PJgVok.

5. MT 76 = S. Tanning, Pärnu-Jaagupi murdetekstid. 1929. AES MT nr. 76.

6. MT 113 = K. Meikop, Murdetekste Pärnu-Jaagupist. 1933. AES MT nr. 113.

7. PJgMS = S. Tanning, Pärnu-Jaagupi murdesõnastik. 1929. AES.

8. i. m.

Pär: 1. PärP.

2. PärT.

3. i. m.

Aud: AudHÜ.

Tor: 1. TorKons.

2. TorTKlus.

3. TorVok.

4. Vt. PJg 3.

5. MT 9 = R. Janno, Murdetekste Torist. 1923. AES MT nr. 9.

6. TorMS I = R. Janno, Tori murdesõnastik. 1923. AES.

7. TorMS II = K. Mihkla, Tori murdesõnastik. 1925—1926. AES.

8. TorMS III = H. Pürkop, Tori murdesõnastik. 1924. AES.

9. i. m.

Vän: 1. VänKV.

2. VänL.

3. MT 42 = K. Mihkla, Murdetekste Vändra kihelkonnast. 1926. AES MT nr. 42.

4. MT 94 = J. A r i k e, Tekste Vändrast. 1932. AES MT nr. 94.
5. EKA 307 = A. K õ r g e, Murdetekste Vändrast. EKA nr. 307.
6. i. m.

ELäE:

- Tõs:
1. TõsKons.
 2. TõsVok.
 3. VMÜTõs.
 4. MT 39 = K. Mihkla, Murdetekste Tõstamaa kihelkonnast. 1926. AES MT nr. 39.
 5. MT 57 = H. Sepik, Murdetekste Tõstamaalt. 1927—1928. AES MT nr. 57.
 6. MT 85 = K. Meikop, Murdetekste Tõstamaa kihelkonnast. 1930. AES MT nr. 85.
 7. MT 112 = K. Meikop, Murdetekste Tõstamaalt. 1933. AES MT nr. 112.
 8. EKA 305 = K. Mihkla, Murdetekste Tõstamaalt. 1930. EKA nr. 305.
 9. TõsMS = E. Põldre, Tõstamaa murdesõnastik. 1936. AES.
- Var:
1. HÜVar.
 2. MT 73 = K. Lillimägi, Murdetekste Varbla kihelkonnast. 1929. AES MT nr. 73.
 3. MT 133 = L. Lepp, Murdetekste Varblast. 1934. AES MT nr. 133.
- Kh:
1. KhnKons.
 2. MÜKh.
 3. MT 28 = A. Kask,

- Murdetekste Kihnust. 1926. AES MT nr. 28.
4. MT 105 = A. Kask, Fonograafilisi murdetekste Kihnust. 1926. AES MT nr. 105.
 5. A. Kask, Valik murdetekstisid... 10. Kihnu. EK 1926 122—124.

ELäl:

- Hää:
1. HMHää.
 2. HääHA.
 3. HääM.
 4. HääMHA.
 5. HääMVok.
 6. HääVok.
 7. MT 43 = S. Soosaar, Häädemeeste murdetekste. 1926. AES MT nr. 43.
 8. MT 65 = S. Soosaar, Häädemeeste kihelkonna murdetekste. 1929. AES MT nr. 65.
 9. MT 80 = L. Lepp, Murdetekste Häädemeeste kihelkonnast ja mereasjanduslikke teateid. 1930. AES MT nr. 80.
 10. EKA 319 = L. Lepp, Murdetekstid. 1929. EKA nr. 319.
 11. HääMS I = S. Soosaar, Häädemeeste murdesõnastik. 1926—1927, 1929. AES.
 12. HääMS II = H. Seim, Häädemeeste murdesõnastik. 1928. AES.
 13. S. Soosaar, Murdetekst Häädemeestelt. EK 1931 14—17.
- Saa:
1. SaaH.
 2. SaaJää.
 3. SaaKons.
 4. SaaVok.

5. MT 70 = L. Lepp, Murdetekste Saarde kihelkonnast. 1929. AES MT nr. 70.
6. SaaMS = A. Raun, Saarde murdesõnastik. 1937. AES.
- EP:
- Ris: 1. RisKons.
2. RisVok.
3. MT 37 = J. Inglis, Kuuldelisi tekste Risti kihelkonnast. 1926. AES MT nr. 37.
4. MT 62 = H. Rutoff, Risti murdetekste. 1928. AES MT nr. 62.
5. MT 84 = S. Soosaar, Murdetekste Ristilt. 1930. AES MT nr. 84.
6. MT 125 = J. Inglis, Kuuldelisi murdetekste Risti kihelkonnast. 1927. AES MT nr. 125.
7. RisMS I = J. Inglis, Risti murdesõnastik. 1925—1927. AES.
8. RisMS II = H. Rutoff, Risti murdesõnastik. 1928. AES.
9. RisMS III = J. Väinaste, Risti murdesõnastik. 1924. AES,
10. J. Inglis, Valik murdetekstisid... 2. Risti. EK 1926 31—32.
- Nis: MT 91 = K. Meikop, Murdetekste Nissist. 1932. AES MT nr. 91.
- Hag: 1. HagVM.
2. MT 159 = A. Sang, Kuuldelisi tekste Hagerist. 1935. AES MT nr. 159.
3. EKA 362 = H. Reisman, Hageri Mäeküla murdetekste. 1935. EKA nr. 362.
- Kei: 1. KeiI.
2. MT 158 = A. Sang, Murdetekste Keilast. 1935. AES MT nr. 158.
- HJn: MT 121 = A. Univer-Grünwald, Murdetekste Harju-Jaanist. 1933. AES MT nr. 121.
- Kos: MT 116 = K. Must, Kuuldelisi murdetekste Kose kihelkonnast. 1933. AES MT nr. 116.
- Rap: 1. HÜRapHKab.
2. RapHKab.
3. RapR.
4. MT 69 = E. Tikk, Murdetekste Raplast. 1929. AES MT nr. 69.
- Juu: 1. JuuK.
2. JuuKons.
3. JuuMP.
4. JuuVok.
5. MT 23 = K. Mihkla, Murdetekste Juurust. 1926. AES MT nr. 23.
6. MT 93 = P. Palmeos, Kuuldelisi tekste Juuru kihelkonnast. 1932. AES MT nr. 93.
7. MT 120 = L. Hammerman, Murdetekste Juurust ja Koselt. 1930. AES MT nr. 120.
8. JuuMS = L. Hammerman, Juuru murdesõnastik. 1928., 1930. AES.
9. i. m.
- Koe: 1. KoeKV.
2. Koe lahkum.
3. MT 1 = A. Riisberg,

Koeru tekste. 1922. AES
MT nr. 1.

4. MT 29 = M. Priide-
man, Murdetekste. Koeru.
1926. AES MT nr. 29.
5. KoeMS I = A. Kur-
feldt, Koeru murdesõ-
nastik. 1924. AES.
6. KoeMS II = H. Sirk,
Koeru murdesõnastik.
1925. AES.
7. KoeMS III = A. Riis-
berg, Koeru murdesõ-
nastik. 1922. AES.

Ann: 1. AnnVok.

2. MT 123 = K. Must,
Kuuldelisi murdetekste
Anna kihelkonnast. 1933,
AES MT nr. 123.

JMd: 1. JMdHA.

2. MÜJMd.
3. MT 49 = M. Priide-
man, Kuuldelisi murde-
tekste Järva-Madise ki-
helkonnast. 1927. AES
MT nr. 49.
4. MT 60 = M. Soosaar,
Murdetekste Järva-Madi-
selt. 1928. AES MT nr. 60.
5. EKA 294 = A. Kur-
lents, Murdetekste. 1930.
EKA nr. 294.
6. JMdMS I = A. Kruus,
Järva-Madise murdesõ-
nastik. 1926. AES.
7. JMdMS II = M. Soo-
saar, Järva-Madise mur-
desõnastik. 1928. AES.

- JJn: 1. MT 25 = A. Kruus,
Murdetekste. 1926. AES
MT nr. 25.
2. Vt. Kad 3.

VMr: 1. VMrT.

2. EKA 332 = S. E. Lipp,

Murdetekste Väike-Maar-
jast. 1932. EKA nr. 332.

Amb: 1. AmbKadVK.

2. MT 122 = A. Univer-
Grünwald, Murde-
tekste Ambblast. 1933. AES
MT nr. 122.
3. MT 139 = E. Tammar,
Kuuldelisi murdetekste
Ambla kihelkonnast. 1934.
AES MT nr. 139.

Kad: 1. Vt. Amb 1.

2. KadLKons.
3. MT 90 = S. Soosaar,
Murdetekste Kadrinast ja
Järva-Jaanist. 1932. AES
MT nr. 90.
4. MT 114 = E. Tammar,
Murdetekste Kadrina ki-
helkonnast. 1933. AES MT
nr. 114.
5. MT 160 = E. Tammar,
Murdetekste Kadrina ki-
helkonnast, Palmsest. 1935.
AES MT nr. 160.

Rak: RakL.

VJg: 1. VJgKons.

2. MT 20 = B. Sööt,
Murdetekste Viru-Jaagu-
pist. 1925. AES MT nr. 20.
3. MT 41 = B. Sööt, Viru-
Jaagupi murdetekste 1926.
AES MT nr. 41.
4. MT 72 = M. Ots, Mur-
detekste Viru-Jaagupist.
1929. AES MT nr. 72.
5. MT 83 = A. Kõrv, Mur-
detekste Viru-Jaagupist.
1929. AES nr. 83.
6. MT 128 = M. Ots,
Murdetekste Viru-Jaagupi
kihelkonnast Rasivere kü-
last. 1930. AES MT
nr. 128.
7. EKA 178 = H. Older-

- man, Murdetekste Viru-Jaagupi lõunaosast. EKA nr. 178.
8. EKA 316 = M. Ots, Murdetekste Viru-Jaagupist. 1928. EKA nr. 316.
- Sim: 1. SimE.
2. SimKV.
3. SimV.
4. MT 71 = V. Metsamärt, Murdetekste Simunast. 1929. AES nr. 71.
5. SimMS = V. Metsamärt, Simuna murdesõnastik. 1929. AES.
- EKi:
- Jõe: 1. IhMP.
2. MT 146 = E. Koemets, Murdetekste Jõelähtmest ja Ristilt. 1935. AES MT nr. 146.
3. JõeMS = K. Must, Jõelähtme murdesõnastik. 1937. AES.
4. i. m.
- Hlj: 1. HljRKons.
2. HljRVok.
3. HljMS = S. Noor, Haljala murdesõnastik. AES.
4. i. m.
- Kuu: 1. KuuKons. I—II.
2. MT 5 = L. Pärt, Keele-näiteid Kuusalust. AES MT nr. 5.
3. EKA 378 = H. Kartau, Murdetekste Kuusalust. 1935. EKA nr. 378.
4. KuuMS = L. Pärt, Kuusalu murdesõnastik. 1922—1925. AES.
5. i. m.
- VNg: 1. VNgM.
2. MT 21 = M. Laidoner, Murdetekste Viru-Nigula kihelkonnast. 1925. AES MT nr. 21.
3. MT 59 = A. Kriisa, Viru-Nigula murdetekste. 1927. AES MT nr. 59.
4. EKA 303 = M. Normak, Murdetekste Viru-Nigulast. 1928. EKA nr. 303.
5. VNgMS = H. Grube, Viru-Nigula murdesõnastik. 1932. AES.
6. i. m.
- Lüg: 1. HÜLüg.
2. MT 74 = M. Blum, Murdetekstid Lüganuse ja Jõhvi kihelkonnast. 1923. AES MT nr. 74.
3. EKA 317 = G. Trimm, Murdetekste Lüganusest. 1928. EKA nr. 317.
4. LügT.
5. i. m.
- Jöh: 1. HÜJöh.
2. JöhKukrV.
3. Vt. Lüg 2.
4. EKA 315 = H. Brüller, Murdetekste. 1928. EKA nr. 315.
5. JöhMS = L. Maalman, Jõhvi murdesõnastik. 1936. AES.
6. i. m.
- Vai: 1. VaiMT.
2. MT 58 = E. Roos, Murdetekste Vaivarast. 1927. AES MT nr. 58.
3. MT 101 = J. Arike, Kogu murdetekste. Vaivara. 1929. AES MT nr. 101.
4. MT 100 = J. Arike, Fonograafilisi tekste Vaivarast. 1930. AES MT nr. 100.

5. EKA 308 = I. Steinberg, Murdetekste Vairast. 1929. EKA nr. 308.
6. i. m.

EI:

- Iis: 1. IisIm.
2. IisKV.
3. MUheIis.
4. MÜIis.
5. PartitsIis.
6. MT 47 = M. Blum, Iisaku murdetekste. 1927. AES MT nr. 47.
7. MT 48 = M. Blum, Iisaku murdetekste. 1927. AES MT nr. 48.
8. MT 104 = J. Arike, Murdetekste Iisakust. 1925. AES MT nr. 104.
9. MT 105 = J. Arike, Fonograafilisi murdetekste Iisakust. 1926. AES MT nr. 105.
10. EKA 180 = H. Juulman, Murdetekste Iisaku kihelkonnast, Mäetaguse vallast, Uhe külast. 1930. EKA nr. 180.
11. IisMS I = M. Lepik, Iisaku murdesõnastik. 1923. AES.
12. IisMS II = J. Arike, Iisaku murdesõnastik. 1924—1926. AES.
13. IisMS III = M. Blum, Iisaku murdesõnastik. 1927. AES.
- Trm: 1. HÜTrmKons.
2. TrmMÜ.
3. TrmVok.
4. MT 56 = B. Sööt, Murdetekste Tormast. 1927. AES MT nr. 56.
5. MT 82 = E. Tikk,

Murdetekste Tormast. 1930. AES MT nr. 82.

6. TrmMS I = M. Sakson, Torma murdesõnastik. 1923—1924. AES.
7. TrmMS II = E. Tikk, Torma murdesõnastik. 1930. AES.

Kod: 1. KodD.

2. VokKodD.
3. MT 88 = A. Tamm, Murdetekste Kodaverest. 1932. AES MT nr. 88.

EKe.:

- Lai: 1. LaiEVok.
2. LaiKa.
3. MLaiM.
4. MT 106 = A. Tamm, Murdetekste Laiusest. 1933. AES MT nr. 106.
5. MT 153 = B. Kangro, Murdetekste Laiusest. 1935. AES MT nr. 153.
6. LaiMS = E. Tikk, Laiuse murdesõnastik. 1930. AES.

MMg: 1. MMgT.

2. MT 158 = B. Kangro, Kuuldeline tekst. Maarja-Magdaleena Kudina v. Kassemak. 1935. AES MT nr. 158.

Pal:

1. PalMÜ.
2. MT 156 = B. Kangro, Murdetekste Palamusest. 1935. AES MT nr. 156.
3. EKA 226 = E. Sarvik, Palamuse kihelkonna murdetekst. 1929. EKA nr. 226.
4. PalMS = A. Univere, Palamuse murdesõnastik. 1938. AES.

Äks: EKA 227 = I. Org, Murde-

- tekst Äksi kihelkonnast.
1930. EKA nr. 227.
- Ksi: 1. KsiLaeHÜ.
2. KsiLaeVok.
3. MT 31 = P. Berg, Murdetekste Laevast Kursi kihelkonnast. 1926. AES MT nr. 31.
4. MT 107 = A. Tamm, Murdetekste Kursist. 1933. AES MT nr. 107.
5. MT 157 = B. Kangro, Murdetekste Kursi Laevast. 1935. AES MT nr. 157.
6. EKA 304 = I. Org, Murdetekste Kursi kihelkonnast. 1930 EKA nr. 304.
7. P. Berg, Valik murdetekstisid. ... 11. Kursi. EK 1926 124—125.
- Plt: 1. PltKe.
2. PltKons.
3. PltL.
4. PltPKons.
5. PltVok.
6. MT 7 = A. Jürgens, Põltsamaa murdetekste. 1922—1923. AES MT nr. 7.
7. MT 35 = A. Piiskop, Murdetekste Põltsamaa kihelkonnast. I. 1926. AES MT nr. 35.
8. MT 36 = A. Piiskop, Murdetekste Põltsamaa kihelkonnast. II. 1926. AES MT nr. 36.
9. PltMS = A. Jürgens, Põltsamaa murdesõnastik. 1922—1924. AES.
10. A. Jürgens, Kirjeldus murdesugemete kogumisest Põltsamaal. EK 1923 24—28.
- KJn: 1. KJnKons.
2. KJnMP I—II.
3. KJnP.
4. KJnVil.
5. KJnVok.
6. LT.
7. MT 30 = E. Kinger, Murdetekste Kolga-Jaanist. 1926. AES MT nr. 30.
8. MT 51 = K. Mihkla, Murdetekste Kolga-Jaanist, 1927. AES MT nr. 51.
9. MT 104 = A. Anni, Fonograafilisi murdetekste Kolga-Jaanist. 192. AES MT nr. 104.
10. MT 163 = K. Must, Kuuldelisi murdetekste Kolga-Jaani kihelkonnast. 1935. AES MT nr. 163.
11. KJnMS I = M. Sander, Kolga-Jaani murdesõnastik. 1923—1924. AES.
12. KJnMS II = K. Mihkla, Kolga-Jaani murdesõnastik. 1927. AES.
13. KJnMS III = E. Kinger, Kolga-Jaani murdesõnastik. 1926. AES.
- Vil: 1. Vt. KJn 4.
2. VilU.
3. VilVal.
4. i. m.
- SJn: 1. SJnL.
2. SJnP.
3. MT 92 = P. Palmeos, Murdetekste Suur-Jaanist. 1932. AES MT nr. 92.
4. i. m.
- Pil: 1. MPil.
3. PilM.
2. PilKa.
4. EKA 306 = J. Valt-

man, Murdetekste. 1929.
EKA nr. 306.

5. EKA 318 = M. Rebane,
Murdetekste. 1929. EKA
nr. 318.

Köp: 1. KöpKons.
2. KöpVok.

ELLä.:

- Hls: 1. HlsKlus.
2. HlsKons.
3. HlsM.
4. HlsMVok.
5. HlsVok.
6. KlusHls.
7. MÜHls.
8. MT 10 = A. Univer,
Murdetekste Halliste kihelkonnast. 1924. AES MT nr. 10.
9. MT 14 = A. Kask, Halliste Vana-Kariste murdetekstid. 1925. AES MT nr. 14.
10. MT 45 = A. Raudsepp, Murdetekste Halliste kihelkonnast. 1927. AES MT nr. 45.
11. MT 75 = M. Soo-Puusepp, Murdetekste Hallistest. 1929. AES MT nr. 75.
12. MT 97 = S. Tanning, Murdetekste Hallistest. 1930. AES MT nr. 97.
13. Vt. Hel 5.
14. EKA 225 = I. Org, Murdetekste Halliste kihelkonnast Vana-Karistest. 1930. EKA nr. 225.
15. HlsMS I = A. Univer, Halliste murdesõnastik. 1924. AES.
16. HlsMS II = A. Kask,

Halliste murdesõnastik.
1925. AES.

17. HlsMS III = A. Raudsepp, Halliste murdesõnastik. 1927. AES.
18. HlsMS IV = M. Puusepp, Halliste murdesõnastik. 1929. AES.
19. HlsMS V = S. Tanning, Halliste murdesõnastik. 1930. AES.
20. HlsMS VI = R. Ritsing, Halliste murdesõnastik. 1928. AES.

- Hel: 1. HelVok.
2. KonsHelL.
3. MÜHelL.
4. MT 46 = L. Mülierson, Helme murdetekste. 1927. AES MT nr. 46.
5. MT 137 = B. Kangro, Kuuldelisi tekste Hellest, Hallistest ja Karksist. 1934. AES MT nr. 137.
6. MT 186 = S. Tanning, Helme murdetekste. 1937. AES MT nr. 186.
7. i. m.
- Krk: 1. MT 111 = L. Lepp, Murdetekste Karksist. 1933. AES MT nr. 111.
2. MT 119 = L. Lepp, Murdetekste Karksi kihelkonnast. 1932. AES MT nr. 119.
3. Vt. Hel 5.
4. MT 200 = S. Tanning, Karksi murdetekste. 1937. AES MT nr. 200.
5. i. m.
- Pst: 1. HÜHol.
2. KlusHol.
3. PstKKlus.
4. PstM.
5. VokPstH.

6. VKPst.
7. MT 33 = S. Kahu, Murdetekstisid Kastre v. Paistu khk. 1926. AES MT nr. 33.
8. EKA 221 = F. Juhkamson, Murdetekste. 1928. EKA nr. 221.
9. i. m.
- Trv: 1. KonsTrvP.
2. TrvP.
3. TrvPKlus.
4. TrvPKons.
5. VokTrvP.
6. MT 13 = J. Rõks, Tekstid Tarvastu-Põhja murdes. 1923—1924. AES MT nr. 13.
7. MT 17 = A. Meiesaar, Murdetekste Põhja-Tarvastust. 1925. AES MT nr. 17.
8. MT 18 = E. Kinger, Murdetekste Tarvastust. 1925. AES MT nr. 18.
9. MT 120 = J. Ots, Murdetekste Tarvastust. 1932. AES MT nr. 120.
10. TrvMS I = M. Raekson, Tarvastu murdesõnastik. 1923—1924. AES.
11. TrvMS II = J. Rõks, Tarvastu murdesõnastik. 1923—1924. AES.
12. TrvMS III = E. Kinger, Tarvastu murdesõnastik. 1925. AES.
13. TrvMS IV = A. Meiesaar, Tarvastu murdesõnastik. 1925. AES.
14. J. Rõks, Valik murdetekstisid. ... 7. Tarvastu. EK 1925 131.
15. i. m.
- ELP:
- San: 1. HASan.
2. HASanK.
3. HMSanL.
4. HÜSanL.
5. JVokSan.
6. LMSanHA.
7. MÜSan.
8. MT 54 = A. Meiesaar, Sangaste murdetekstid. 1927. AES MT nr. 54.
9. MT 63 = A. Meiesaar, Murdetekste Sangastest. 1928. AES MT nr. 63.
10. MT 98 = E. Päss, Murdetekstid Sangaste khk. 1924. AES MT nr. 98.
11. MT 136 = S. Tanning, Murdetekste Sangastest. 1934. AES MT nr. 136.
12. EKA 220 = J. Schmidt, Sangaste murdetekste. 1929. EKA nr. 220.
- Ote: 1. HÜOte.
2. MT 118 = E. Paas, Otepää murdetekste. 1928. AES MT nr. 118.
3. MT 132 = A. Tamm, Murdetekste Otepääst. 1934. AES MT nr. 132.
4. MT 138 = I. Org, Murdetekste Otepääst. 1933. AES MT nr. 138.
5. OteMS = A. Tamm, Otepää murdesõnastik. 1934. AES.
- Kam: 1. KamL.
2. MT 130 = A. Tamm, Murdetekste Kambjast. 1934. AES MT nr. 130.
3. EKA 364 = A. Sang, Reola murdetekste. 1935. EKA nr. 364.

4. EKA 366 = Ö. Sõster, Murdetekste. 1935. EKA nr. 366.
5. EKA 367 = L. Maalman, Murdetekste. 1935. EKA nr. 367.
- Puh: 1. HÜPuh.
2. PuhHP.
3. PuhKV.
4. MT 6 = E. Päss, Murdenäiteid Puhja kihelkonnast. 1923. AES MT nr. 6.
6. MT 34 = A. Vahkal, Murdetekste Puhjast. 1926. AES MT nr. 34.
7. PuhMS = H. Osman, Puhja murdesõnastik. 1922. AES.
- Ran: RanVok.
- Rõn: 1. EKA 224 = L. Peiker, Murdetekste Rõngust. EKA nr. 224.
2. i. m.
- Võn: 1. VõnL.
2. MT 87 = L. Unt, Murdetekste Võnnust. 1931. AES MT nr. 87.
3. i. m.
- TMR: 1. TMR.
2. EKA 286 = L. Lepp, Tartu-Maarja murdetekste. 1930. EKA nr. 286.
3. EKA 287 = K. Meikop, Murdetekste Tartu-Maarjast. 1930. EKA nr. 287.
4. A. Saarest, Murdetekst Tartu-Maarjast (Vorbuse). EK 1924 157.
- ELE:**
- Krl: 1. KrlHÜKons.
2. KrlHÜVok.
3. KrlMÜ.
4. KrlV.
5. MKrlHar.
6. MT 15 = E. Mattin, Karula murdetekste. 1925. AES MT nr. 15.
7. MT 26 = H. Sirk, Kuuldelisi tekste Karulast. 1926. AES MT nr. 26.
8. MT 50 = E. Jaska, Kuuldelisi tekste Karulast. 1927. AES MT nr. 50.
9. MT 131 = E. Koemets, Murdetekste Karula-Ähejärvelt. 1934. AES MT nr. 131.
10. KrlMS I = E. Mattin, Karula murdesõnastik. 1925. AES.
11. KrlMS II = E. Jaska, Karula murdesõnastik. 1927—1928. AES.
12. KrlMS III = H. Sirk, Karula murdesõnastik. 1926. AES.
13. KrlMS IV = M. Teder, Karula murdesõnastik. 1924. AES.
- Har: 1. HÜHarKa.
2. KonjMõn.
3. HarMõn.
4. HarMõnKons.
5. HarT.
6. MHarM.
7. MT 44 = H. Seim, Hargla tekste. 1927. AES MT nr. 44.
8. MT 86 = H. Seim, Hargla murdetekste. 1929. AES MT nr. 86.
9. MT 115 = S. Tanning, Murdetekste Harglast. 1933. AES MT nr. 115.
10. MT 150 = S. Tanning, Murdetekste Harglast, Karulast ja Rõugest. 1935. AES MT nr. 150.
11. MT 195 = V. Niilus,

- Murdetekste Harglast.
1937. AES MT nr. 195.
12. EKA 223 = E. Paas, Murdetekste Harglast Mõniste valla lõunaosast. 1928. EKA nr. 223.
 13. EKA 363 = H. Reitsnik, Mõniste murret. 1935. EKA nr. 363.
 14. HarMS I = H. Seim, Hargla murdesõnastik. 1927. AES.
 15. HarMS II = S. Tanning, Hargla murdesõnastik. 1932—1933. AES.
- ELKe.:
- Urv: 1. UrvKons.
2. UrvO.
3. UrvPKiKons.
4. UrvPKiVok.
5. UrvPVok.
6. MT 64 = E. Laurits, Urvaste murde tekstid. 1927. AES MT nr. 64.
7. EKA 222 = I. Kivi, Murdetekste. 1930. EKA nr. 222.
8. UrvMS = H. Keem, Urvaste murdesõnastik. 1938. AES.
- Rõu: 1. KasVok.
2. RõuR.
3. MT 8 = E. Päss, Võru maakonna Rõuge kihelkonna murdetekste. 1923. — P. Viirman, Murdetekste Rõuge kihelkonnast. 1925. AES MT nr. 8.
4. MT 38 = D. Linzbach, Tekste Rõuge kihelkonnast. 1926. AES MT nr. 38.
5. MT 53 = H. Eller, Murdetekste Rõugest. 1927. AES MT nr. 53.
6. MT 81 = L. Unt, Murdetekste Rõugest. 1930. AES MT nr. 81.
7. RõuMS I = T. Karopun, Rõuge murdesõnastik. 1923. AES.
8. RõuMS II = P. Viires, Rõuge murdesõnastik. 1925. AES.
9. RõuMS III = H. Eller, Rõuge murdesõnastik. 1927. AES,
10. RõuMS IV = H. Keem, Rõuge murdesõnastik, 1938. AES.
11. P. Viirman, Valik murdetekstisid. . . . 6. Rõuge. EK 1926 35.
- Kan: 1. KanJEK.
2. EKA 179 = A. Kõrv, Murdetekste. 1932. EKA nr. 179.
- Plv: 1. PlvA.
2. PlvHÜKons.
3. PlvHÜVok.
4. PlvK.
5. MT 61 = H. Sirk, Põlva murdetekste. 1928. AES MT nr. 61.
6. MT 68 = L. Unt-Kann, Kuuldelisi tekste Põlvast. 1929. AES MT nr. 68.
7. EKA 232 = J. Taal, Põlva Koiola valla kuuldeline murdetekst. 1933. EKA nr. 282.
8. EKA 219 = L. Veiken, Murdetekste. 1931. EKA nr. 219.
9. PlvMS I = H. Kasvandik, Põlva murdesõnastik. 1922—1923. AES.

10. PlvMS II = H. Jänes, Põlva murdesõnastik. 1924. AES.
11. PlvMS III = I. Kilik, Põlva murdesõnastik. 1926—1927. AES.
12. PlvMS IV = L. Unt, Põlva murdesõnastik. 1929. AES.
13. PlvMS V = H. Sirk, Põlva murdesõnastik. 1928. AES.

Räp: 1. HÜRäp.

2. RäpKons.
3. RäpP.
4. RäpT.
5. MT 78 = E. Hõlpus, Röpina murdetekstid. 1929. AES MT nr. 78.

Vas: 1. MÜVasL.

2. VasKons.
3. VasO.
4. VasVok.
5. MT 40 = H. Eller, Murdetekste Vastseliinast. 1926. AES MT nr. 40.
6. MT 104 = O. Parmas, Murdetekstid Vastseliinast. 1924. AES MT nr. 104.
7. MT 105 = O. Parmas, Murdetekste Vastseliinast, 1926. AES. MT nr. 105.
8. VasMS = O. Parmas, Vastseliina murdesõnastik. 1922, 1924. AES.
9. O. Parmas, Murdesugemeid kogumas Vastseliinas 1922. aastal. EK 1923 47—55.

Se:

1. MÜSeS.
2. SePIP.

3. SeT.

4. MT 55 = A. Kask, Kuuldelisi murdetekste Setust. 1927. AES MT nr. 55.
5. MT 99 = Fonograafilisi murdetekste Setumaalt. 1927. AES MT nr. 99.
6. MT 79 = N. Remmel, Murdetekste Setust. 1930. AES MT nr. 79.
7. MT 135 = S. Tanning, Murdetekste Setumaalt. 1934. AES MT nr. 135.
8. MT 149 = S. Tanning, Murdetekste Setust. 1935. AES MT nr. 149.
9. O. Parmas, Valik murdetekstisid. ... 6. Setu, Luhamaa. EK 1925 130—131.
10. N. Remmel, Murdetekst Setust. EK 1931 17—19.
11. i. m.

Keelesaared:

- Lei: 1. LeiM.
 2. LeiMV.
 3. LeiV.
 4. MT 154 = V. Niilus, Leivu murdetekste. 1935, AES MT nr. 154.
 5. LeiMS I = P. Voolaine, Leivu murdesõnastik. AES.
 6. LeiMS II = V. Niilus, Leivu murdesõnastik. AES.
 7. LeiMS III = P. Ariste, Leivu murdesõnastik. AES.

Lut: 1. LutKV.

2. MÜLut.
3. MT 22 = P. Voolaine, Lutsi kuuldelisi tekste. 1925—1926. AES MT nr. 22.

4. LutMS = A. Sa ng, Lutsi
murdesõnastik. 1936. AES.
- Kra: 1. MT 224 = Kraasna mur-
detekste ja muid märk-
meid. Kopeeritud [A.
Rauna poolt 1938] H.
O j a n s u u 1911. või
1912. a. seisu ülestähen-
dustest. AES MT nr. 224.
2. KraMS = H. O j a n s u u
ülestähendusist A. Rauna
poolt kopeeritud sõnastiku-
materjal. AES.

Transkriptsioon.

Töös esitatud keelelise materjali märkimisel on kasutatud traditsioonilist soome-ugri teaduslikku transkriptsiooni.

Käskkirjaliste allikate puhul on tehtud mõningaid puhttehnilisi ühtlustusi (vrd. A riste EK 1937 50—52, 111—112), näit. *i*, *u*, *ü* asemele *i*, *u*, *ü* (või silbi algul *j*, *w*, *w̄*), larüngaalklusiili märgi ' asemele *ʔ*, *u* asemele *ü*, *õ* asemele *e*, *tts* asemele *ts* jm. Edasi on tehtud tasandavaid ühtlustusi ka häälikute kvantiteedi märkimises, näit. on järgsilpides poolpikkuse ja lühiduse ebauhtlane märkimine üldse ära jäetud (*olla* ~ *olla* asemele *olla*, *añdä* ~ *añda* asemele *añda* jm.), ühtlustatud nn. nõrga astme märkimist (*andä* ~ *añdä* jm. asemel *añda*, *oidä* jm. asemele *oida* jne.), *këltti* asemele *këltti*, *oittud* asemele *oittud* jne. Küsitavil juhtumeil on märkimisviis muutmata jäetud (näit. eP-s *anda* = *añda*? või *añda*? jm.) ja enamasti varustatud sulgudes küsimärgiga. Häälikute kvaliteedis ei ole tehtud tasandavaid ühtlustusi.

Trükiallikate märkimisviisi on püütud muutmatult edasi anda. Puhttehnilistel põhjustel on Setälä puhul *e* ja alati tähe all asetsev pikkuse märk on tähe pääle viidud (Setälä, Kannisto).

Peatoimetaja H. Kruus. Vastutav toimetaja D. Palgi. Tehniline toimetaja J. Ots.
Korrektor H. Pürkop. MB nr. 1224. Ladumisele antud 13. II 1940. Trükkimisele antud 5. V 1940. Paberi formaat 66×94 ¹/₁₆. Laotihedus 1 trpg. 33 589. Trükipoognaid 20. Autoripoognaid 16,8. Trükikoja tellim. nr. 136. Tiraaz 1100. Trükitud Nats. K. Mattieseni trükikojas, Tartus, Vallikraavi 4. Hind 20 rubla.

Михкел Тоомсе „Консонантические основы глаголов на *-ta-*, *-tä-* в эстонском языке“. Эгосизд. „Научная Литература“, Тарту. Печатано на эстонском языке.

